MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NEOLİBERAL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA NÜKLEER KARŞITI HAREKETİN DÖNÜŞÜMÜ: MERSİN VE SİNOP İNCELEMESİ

DOKTORA TEZİ

Pınar DEMİRCAN
20163203010

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Begüm Özden FIRAT

OCAK 2023

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NEOLİBERAL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA NÜKLEER KARŞITI HAREKETİN DÖNÜŞÜMÜ: MERSİN VE SİNOP İNCELEMESİ

DOKTORA TEZİ

Pınar DEMİRCAN
20163203010

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Begüm Özden FIRAT

OCAK 2023

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

....

Direnenlere,

NEOLİBERAL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA NÜKLEER KARŞITI HAREKETİN DÖNÜŞÜMÜ: MERSİN VE SİNOP İNCELEMESİ

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de geçmişi 70'lerin ikinci yarısına uzanan nükleer karşıtı hareket açısından projelerin yerel ayakları olan Mersin ve Sinop'taki direnişlerin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) ilk 18 yıllık iktidarında giderek sınırlandığı iddiasına dayanmaktadır. Toplumsal hareketler, siyasal rejim ve siyasal iktidarın kesişimselliğine yaslanan çekişmeci siyaset perspektifinden yürütülen tartışmalar kapsamında tezin izleğini küresel stratejilerden bağımsız olmayan neoliberal politikalar oluşturmaktadır. Türkiye özelinde 1980 Askerî Darbesi'yle uyarlanan neoliberal politikalara göre şekillenen ve tezde iki koldan yürütülen siyasal rejim çözümlemesinde neoliberal devletlerde başvurulan otoriter, kalkınmacı ve popülist uygulamalardan kavramsal anahtar olarak yararlanılmaktadır. Siyasal rejim çözümlemesinin diğer kolunu ise toplumsal hareketlerin yereldeki etkinlikleri açısından ulusal ölçekte kurumsal siyaset ve yerel ölçekte de onun bağımlı değişkeni olan yerel siyaset analizleri ile hareketin ittifak ağını oluşturan örgütsel dinamikler ele alınmaktadır.

Charles Tilly ve Sidney Tarrow'un siyasal rejimin açıklığı kapalılığı, iktidarın baskı düzeyi, iktidarın işlevsel dağılımı, ademimerkeziyetçi-merkeziyetçi eğilimlerle ittifak ilişkilerini çözümleyen siyasi fırsatlar yaklaşımı önermelerine başvurulan tezde kendinden önceki siyasal iktidarlarla kopuş ve süreklilikleri tespit edilen AKP iktidarının çevre hareketleri ve nükleer karşıtı hareketlerle etkileşimindeki dönüşümün dinamik bir analizi gerçekleştirilmektedir. Disiplinler arası çalışmalardan beslenen tez, saha araştırmalarıyla desteklenerek Mersin ve Sinop'taki nükleer santral projelerine toplumsal rızanın AKP tarafından hangi zor ve rıza araçlarıyla sağlandığı ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte kentlerin farklı idari yapıları haiz oluşu kentsel dinamiklerle pratikler üzerinden süren direnişlerdeki dönüşümün kaynağındaki küresel, ulusal ve yerel ölçekteki faktörlerin ağırlığına dair tespitte bulunmaya olanak vermektedir.

Anahtar kelimeler: Nükleer Karşıtı Hareket, Çekişmeci Siyaset, Toplumsal Hareketler, Neoliberalizm.

TRANSFORMATION OF THE ANTI-NUCLEAR MOVEMENT IN THE CONTEXT OF NEOLIBERAL POLICIES: A STUDY OF MERSIN AND SINOP

ABSTRACT

This study is based on the claim that the resistances in Mersin and Sinop, which are the local legs of the anti-nuclear movement in Turkey dating back to the second half of the 70s, were gradually limited during the first 18 years of rule of the Justice and Development Party (AKP). Neoliberal policies, which are not independent of global strategies, constitute the theme of this thesis research, which is approached from the perspective of contentious politics based on the intersection of social movements, political regimes, and political power. The authoritarian, developmental, and populist practices used in neoliberal states are used as conceptual keys in analyzing the political regime, which is shaped according to the neoliberal policies adopted by the 1980 Military Coup in Turkey and carried out in two branches in this thesis research. The other branch of the political regime analysis is the analysis of institutional politics at the national scale in terms of the local activities of social movements, the analysis of local politics, which is its dependent variable, and the organizational dynamics that form the alliance network of the movement. The proposals of Charles Tilly and Sidney Tarrow's political opportunities approach, which analyzes the openness of the political regime, the level of oppression of the power, the functional distribution of power, the decentralized-centralized tendencies, and the alliance relations, are applied. In this thesis research, a dynamic analysis of the transformation in the interaction of the AKP regime with the environmental and anti-nuclear movements, whose rupture and continuity with the previous political regimes were determined, was performed. This thesis research, which was fed by interdisciplinary studies, and supported by field research, revealed which force and consent tools were provided by the AKP to the nuclear power plant projects in Mersin and Sinop. The fact that cities have different administrative structures makes it possible to determine the weight of global, national, and local factors at the source of the transformation in resistance through urban dynamics and practices.

Keywords: Anti-Nuclear Movement, Neoliberal Policies, Contentious Politics, Social Movements.

ÖNSÖZ

Bu çalışma dert edindiğim bir alanda meselenin pratikteki tıkanma noktalarına dair düşünme sürecimin teorik bir zemine oturması için verdiğim çabayla filizlenmiştir. Ekonominin siyasal, toplumsal ve ekolojik yaşamla simbiyotik ilişkisini göstermenin ancak farklı ölçeklerde yürütülecek çeşitli kazı çalışmalarıyla mümkün olabileceği kanaatine çekilen uzun sancıların ardından varılabildi. Tezin nihai amacını teşkil eden Mersin ve Sinop'taki mücadelelerin köklü geçmişinin analizine uzanan yol ise her kapısı açılması gereken diğer kapıyı önüme çıkaran 40 odalı bir evden farksızdı. Uzunca bir süre önünde dolaşıp dururken hem derdim hem dermanım olan o ilk kapının anahtarlarına işaret ederek içeri girmem için beni yüreklendiren, kaybolduğumda yeniden ve olumlu hislerle devam etmemi sağlayan sevgili danışmanım Begüm Özden Fırat'a müteşekkirim. Tez yeterlik sürecinden itibaren soru sorarak tartışmanın bir zenginlik olduğunu hissettiren Barış Gençer Baykan'a da beni çeşitli açılardan düşünmeye sevk ettiği ve yanımda olduğu için teşekkürü borç bilirim. Tez sürecimin kazanımlarından biri de tez izleme jürimde yer alan ve enerjisiyle beni heyecanlandırarak ufkumu açan keşke daha önce tanısaydım dediğim Çağlayan Kovanlıkaya Hocamın önerilerinden yararlanmış olmaktır. Tez savunma jürimde yer almayı da kabul ederek doktora programına başvurmak için o ilk adımı attığım andan itibaren varlığıyla yanımda olduğunu hissettiren Hocam Şükrü Aslan'a da çok teşekkür ederim. Sosyoloji alanında doktora yapma düşüncesini eyleme geçirmemde emeği geçen ve yolun uzunluğunu dert etmeme mâni olarak beni cesaretlendiren Aylin Dikmen Özaslan'a teşekkür etme isteği ise bu satırlara kavuşmanın hayaliyle tezimi yazarken hep içimde büyümüştür. Bu tezin son haline gelmesinde geri bildirim ve yorumlarıyla katkıda bulunan aynı zamanda arkadaşlığını esirgemeyen Alper Akyüz'e de çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın erken döneminde Japonya'daki Takagi Vakfı tarafından iki yıl üst üste bursiyeri olmaya layık görülmem ise hem tezin saha araştırmalarının gerçekleştirilmesini olanaklı kılmış hem de 2018 yılında Fukuşima sonrası enerjide toplumsal dönüşümü yerinde araştırma imkanını bana sağlayarak demokrasi

kavramını teknolojik determinizm üzerinden sağlıklı yaşam hakkı bağlamında tartışarak ele aldığım ilk akademik araştırma makalemi yazmaya sevk ederek beni tez yazma sürecine hazırlayan bir deneyim teşkil etmiştir.

Bir çoğu direngen karakteriyle öne çıkan mücadele arkadaşım da olan 55 kişinin her birine ise çevre hareketleri genelinde ve nükleer karşıtı hareket özelinde terihe not düşerken bir yanıyla da mücadelelere dair ampirik katkı sunmayı amaçlayan bu teze görüşleriyle katkıda bulunarak bana tattırdıkları mutluluk ve iç huzuru için şükran duyuyorum. Son olarak babama, anneme ve ablama bu meşakkatli süreçte bana destek oldukları için, bu tezi tamamlamaya kendimi adamışken durumu anlayışla karşılayarak sabır gösterdikleri ve bu süreci tamamlama gücü verdikleri için çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **x**
ABSTRACT ..... **xii**
ÖNSÖZ ..... **xv**
İÇİNDEKİLER ..... **xvii**
KISALTMALAR ..... **xxi**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xxv**
1. GİRİŞ **27**
1.1 Araştırmanın Konusu ve Problematiği 7
1.2 Araştırma Metodu ve Örneklem Alanı 8
1.3 Kavramlar 12
1.3.1 Çekişmeci Siyaset 13
1.3.2 Toplumsal Hareketler 19
2. BİRİKİM STRATEJİLERİ VE TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL POLİTİKALAR **23**
2.1 Otoriterlik 33
2.1.1. Otoriterliğin Kavramsal Açıklaması 34
2.1.2. Otoriterliğin Tarihsel Açıklaması 35
2.1.3. AKP Rejiminin Otoriter Uygulamalarının Çevre Hareketleri ve Nükleer Karşıtı Hareket ile Etkileşimi 37
2.1.3.1 Yasamanın etkisizleştirilmesi ve yasamadan yürütmeye güç aktarımı 39
2.1.3.2 Yargının Etkisizleştirilmesi ve Yargıdan Yürütmeye Güç Aktarımı 42
2.1.3.3 Toplumsal hareketlerin sınırlandırılması: Baskı ve zor araçlarının çevre hareketleri ile nükleer karşıtı harekete yönelik kullanımı 46
2.1.3.4 OHAL dönemi itibarıyla baskı ve sınırlamalar 51
2.2 Kalkınmacılık 54
2.2.1 Kalkınmacılığın Kavramsal Açıklaması 55
2.2.2 Kalkınmacılığın Tarihsel Açıklaması 56
2.2.3 Kalkınmacılık ve Türkiye'de Nükleer Santral Projeleri 59
2.2.4 AKP Rejiminin Kalkınmacı Uygulamalarının Çevre Hareketleri ve Nükleer Karşıtı Hareket ile Etkileşimi 64
2.2.4.1 Mega proje ayrıcalığı 70
2.2.4.2 Sivil toplumun karar süreçlerinden dışlanması 73
2.2.4.3 Sivil toplumun itibarsızlaştırılması 77
2.2.4.4 Çevresel konularda ulusal ve uluslararası sivil toplumun bilgi edinme hakkı ve sınır aşan etkiyi haiz projelerin takibi 80
2.2.4.5 Kanun ve yönetmeliklerde yapılan değişiklikler 83
2.2.4.6 Hükümetler arası ve/veya milletlerarası anlaşmalar 89
2.2.4.7 Milletlerarası tahkim kanunu 92
2.2.4.8 Kamulaştırma ve acele kamulaştırmalar 94
2.3. Popülizm 100

2.3.1 Popülizmin Kavramsal Açıklaması 101
2.3.2 Popülizmin Tarihsel Açıklaması 103
2.3.3 AKP Rejiminin Popülist Uygulamalarının Çevre Hareketleri ve Nükleer Karşıtı Hareket ile Etkileşimi 105
2.3.3.1 Yeni bir sektörün inşası 109
2.3.3.2 İş ve istihdam imkânı 114
2.3.3.3 Yurt dışında nükleer enerji eğitimi 116
2.3.3.4 Yurt dışında nükleer santral ziyaretleri 117
2.3.3.5 Çocuk imajının kullanılması, eğitim faaliyetleri ve yeşil yıkama 118
2.3.3.6 Nükleer enerji reklamları 121
2.3.3.7 Riskin küçümsenmesi ve yok sayılması 123
2.3.3.8 Ötekileştirme ve toplumu kutuplaştırma 126
2.3.3.9 OHAL ve CHS döneminde otoriterleşen popülizm 127
2.4 Değerlendirme 130
3. NEOLİBERAL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA YEREL SİYASETİN DÖNÜŞÜMÜNÜN NÜKLEER KARŞITI HAREKET İLE ETKİLEŞİMİ 137
3.1 Yerel Siyaset Tartışması ve Kentsel Ağ 139
3.1.1 Mersin ve Sinop'ta Kentsel Nüfusu Etkileyen Coğrafi, Doğal ve Beşerî Faktörler 143
3.1.2 Mersin ve Sinop'ta Toplumsal İlişkiler Ağı 151
3.1.3 Merkezî-Ademimerkeziyetçi Dönüşümlerin Kurumsal Arka Planı 165
3.2 Nükleer Karşıtı Hareketin Mersin ve Sinop'taki İttifak Ağlarındaki Dinamiklerin Dönüşümü 174
3.2.1 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Belediyeler ile İttifakı 179
3.2.2 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Siyasi Partiler ile İttifakı 191
3.2.3 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Meslek Örgütleri ile İttifakı 200
3.2.4 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Sendikalar ile İttifakı 210
3.2.5 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Dernekler ile İttifakı . 218
3.3 Değerlendirme 228
4. MERSİN VE SİNOP'TA NÜKLEER KARŞITI HAREKETİN DÖNÜŞÜMÜ 231
4.1 Neoliberal Politikaların Çevre Hareketlerindeki İzdüşümü 233
4.2 Mersin ve Sinop'taki Nükleer Karşıtı Hareketin Tarihsel Arka Planı 242
4.3 Mersin ve Sinop'ta Nükleer Karşıtı Hareketin Dönüşümünün Analizi 248
4.3.1 Nükleer Karşıtı Hareketin İlk Dönem Dinamikleri: Örgütlenme ve Stratejisi (1976-2000) 249
4.3.1.1 Nükleer karşıtı hareketin ilk dönem mekanizmaları 257
4.4 Nükleer Karşıtı Hareketin İkinci Dönemi (2005-2020) 264
4.4.1 Mersin'de Nükleer Karşıtı Hareketin İkinci Dönem Dinamikleri: Örgütlenme ve Strateji (2005-2020) 268
4.4.1.1 Mersin'de nükleer karşıtı hareketin ikinci dönem mekanizmaları 274
4.4.1.2 Mersin'de nükleer karşıtı hareketin çevre hareketleri ve diğer toplumsal hareketlerle ilişkileri 286
4.4.2 Sinop'ta Nükleer Karşıtı Hareketin Dinamikleri: Örgütlenme ve Strateji (1994-2020) 291
4.4.2.1 Sinop'ta nükleer karşıtı hareketin mekanizmaları 300
4.4.2.2 Sinop'ta nükleer karşıtı hareketin çevre hareketleri ve diğer hareketlerle ilişkileri 311

4.5 Değerlendirme 316
5. SONUÇ 326
KAYNAKLAR 338
EKLER 397
ÖZGEÇMİŞ 406

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ADD : Atatürkçü Düşünce Derneği
AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP : Anavatan Partisi
ASKON : Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği
AYM : Anayasa Yüksek Mahkemesi
BDP : Barış ve Demokrasi Partisi
B.O.O. : Built-Own- Operate (Yap-Sahip ol-İşlet)
BOREN : Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü
CHP : Cumhuriyet halk Partisi
CHS : Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi
ÇED : Çevre Etki Değerlendirme
ÇEKÜL : Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇUŞ : Çok Uluslu Şirketler
ÇYDD : Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
DAÇE : Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri
DEİK : Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DHKD : Doğal Hayatı Koruma Derneği
DKÖ : Demokratik Kitle Örgütü
DP : Demokrat Parti
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü
EMEP : Emek Partisi
EMO : Elektrik Mühendisleri Odası
EPDK : Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
EUAŞ : Elektrik Üretim Anonim Şirketi
GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi
GP : Greenpeace
GSYH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDP : Halkların Demokratik Partisi
HES : Hidro Elektrik Santralleri
HSK : Hakimler Savcılar Kurulu
IAEA : Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
ICC : Uluslararası Ticaret Odası
İHAS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine
ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF : Uluslararası Para Fonu
İÇKO : İçel Kooperatifi
İDK : İnceleme değerlendirme Komisyonu
IPPNW : Nükleer Savaşın Önlenmesi için Uluslararası Hekimler
İHOP : İnsan Hakları Ortak Platformu
İP : İşçi Partisi
KESK : Kamu Emekçileri Sendikası Konfederasyonu
KHK : Kanun hükmünde kararname

KOİ	**:** Kamu Özel İşbirliği
KP	**:** Komünist Parti
KUZKA	**:** Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
MERÇED	**:** Mersin Çevre Derneği
MESİAD	**:** Mersin Sanayici ve İş İnsanları Derneği
MESS	**:** Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
MGK	**:** MilliGüvenlik Kurulu
MHP	**:** Milliyetçi Hareket Partisi
MMO	**:** Makine Mühendisleri Odası
MÜSİAD	**:** Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
NATEN	**:** Nadir Toprak Elementleri Enstitüsü
NDK	**:** Nükleer Düzenleme Kurumu
NEI	**:** Nükleer Enerji Bilgi
NGS	**:** Nükleer Güç Santrali
NIMBY	**:** Arka bahçemde olmasın
NKP	**:** Nükleer Karşıtı Platform
OECD	**:** Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TARIM-ORKAM SEN	**:** Tarım ve Ormancılık Hizmet Kolu Kamu Emekçileri Sendikası
ÖDP	**:** Özgürlük ve Demokrasi Partisi
RP	**:** Refah Partisi
SEGE	**:** Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları
SHP	**:** Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SİNYAD	**:** Sinop Nükleersiz Kent ve Yaşam Derneği
SNKP	**:** Sinop NKP
SNKP DER	**:** Sinop NKP Derneği
STK.	**:** Sivil Toplum Kuruluşu
SYKP	**:** Sosyalist Yeniden Kuruluş Partisi
TAEK	**:** Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TBB	**:** Türk Barolar Birliği
TÇV	**:** Türkiye Çevre Vakfı
TEMA	**:** Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TENMAK	**:** Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu
TİİKP	**:** Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)
TESK	**:** Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu
TİM	**:** Türkiye İhracatçılar Meclisi
TİSK	**:** Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMMOB	**:** Türk Mimar Mühend,s Odaları Birliği
EMO	**:** Elektrik Mühendisleri Odası
TOBB	**:** Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ticaret Odaları
TÖBDER	**:** Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TOC-BİR-SEN	**:** Tarım Orman Çalışanları Birliği Sendikası
TURKONFED	**:** Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
TUSKON	**:** Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu
TÜM-BEL-SEN	**:** Tüm Belediye ve Yerel Yönetim Hizmetleri Emekçileri Sendikası
TÜMDER	**:** Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği,
TÜSİAD	**:** Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TÜTED	**:** Tüm Teknik Elemanlar Derneği

TTB : Türk Tabipler Birliği
TZOB : Türkiye Ziraat Odaları Birliği
UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma programı
YASED : Uluslararası Yatırımcılar Derneği
YİKOB : Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklığı
YOİKK : Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu
YSGP : Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi
YEGEP : Yeşil Gerze Platformu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 : Mersin ve Sinop Nükleer Santral projeleri. 9

1. GİRİŞ

2018 yılının 6 Şubat günü, tarihe Sinop'ta yapılması planlanan nükleer santral projesinin Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) prosedürü gereği gerçekleştirilen halkın katılımı toplantısına halkın katılımının kolluk güçleri tarafından engellenmesiyle geçti. Toplantıya katılmak için resmî başvurusu reddedilmiş olan nükleer karşıtlarının projeye itiraz eden halk iradesinin yok sayılmaması için toplantıya fiilen katılım çabası da otobüs konvoyunun defalarca durdurulmasıyla geciktirilerek engellendi. Toplantı mekânına varıldığında ise bağımsız basın içeri alınmadı. Toplantı, nükleer karşıtlarınca protesto edilirken "bindirilmiş kıtalar" olarak tabir edilen şekilde toplantıya meşruluk kazandırılması için sabahın erken saatlerinde otobüslerle taşınan kafilenin arasına karışarak -içeri giremeyen bir kişi hariç- üç Sinoplu gencin toplantı salonunda infial yaratan eylemi gerçekleşti. Bu olay üzerine kent merkezine geri dönmeye zorlanan, aralarında Sinop'tan milletvekilleri ile belediye başkanının da bulunduğu nükleer karşıtı yüzlerce kişi kente sloganlar eşliğinde ve kol kola girdi. Toplantıya alınmayan halkın bu şekilde iradesinin yok sayılmasını Valilik önünde protesto eden topluluğa kolluk güçleri biber gazıyla müdahale etti. Valilik binası önündeki eylemler Vali'nin istifaya çağrılmasına evrilirken toplantıyı sarsmış olan üç Sinoplunun gözaltına alındığı duyuldu. Protestolar, "Sinop'un çocukları"nın serbest bırakılması için kitleselleşirken nükleer karşıtları arasındaki gönüllü avukatlar da yaşanan adaletsizliği tutanakla kayda geçirmekteydi.[1]

[1] Demircan, P. "Sinop NGS, halka Sinop'u terk ettirme projesidir!" Yeşil Gazete (07.02.2018); Eylemciler toplantı başladıktan sonra kentlerine nükleer santral kurulmasına izin vermeyeceklerini haykırarak sunum yapılan sahneye fırlamış, nükleer santralin ölümlere neden olacağını salona saçtıkları" kanlı pirinç"ile sembolize etmişlerdir. Polisin gaz, tazyikli su ve cop kullandığı olaylarda sert müdahalede bulunulmuş eylemciler göz altına alınmıştır. Aynı gün kent merkezindeki eylemleri nedeniyle aralarında Belediye Başkanı'nın da olduğu Sinoplu nükleer karşıtı 17 kişiye 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten 22 ay sonra dava açılmış,.3 ay sonra gerçekleştirilen ilk duruşmada nükleer karşıtları beraat etmiştir.ÇED sürecinde yapılması gereken halkın katılımı toplantısının yapılmış kabul edilmesiyle bir sonraki aşama olan İnceleme Değerlendirme Komisyonu aşamasına (IDK) geçilmiş,ancak bu toplantıya katılmak için Ankara'ya giden nükleer karşıtlarının iradesi bir kez de toplantıya alınmamalarıyla yok sayılmıştır. Sonuç olarak

Tezin yazarının tanık olduğu bu olay, Sinop'ta nükleer santral projesine karşı kentteki direniş potansiyelini ortaya koyarken kent merkezini dolduran topluluğun eylemlere katılmayıp etkinliği balkondan izlemekle eleştirilen halk olması tezat teşkil eden şekilde nükleer karşıtlığına dair örgütlenme sürecinde isyan potansiyelini emen mekanizmaların mı devrede olduğu sorusunu akla getirmektedir. Kuşkusuz polis şiddetinin Gezi sürecinde deneyimlendiği gibi hareketlerin radikalleşmeye evrilen bir yanının bulunduğu da bir gerçektir. Kaldı ki insanların birbirinin komşusu ya da akrabası olduğu ilişkiler ağı içinde Sinoplu gençlere sahip çıkma durumu da söz konusudur. Öte yandan Sinop gibi nükleer santral projesinin hayata geçirilmek istendiği Mersin'de 2011 yılında yaşanan Fukuşima Nükleer Felaketi'nden bir ay sonra Mersin Nükleer Karşıtı Platformunun (NKP) hareket aktörlerinin örgütlemesiyle bir milyon yurttaşın iştirak ettiği Türkiye tarihinin en uzunu sayılan 159 kilometrelik insan zinciri [2] kurulmuştur. Yani Mersin nüfusunun yaklaşık yarısının insan zincirine katılmış olması nükleer karşıtlığının yüksek olduğunu açıkça gösterirken bu karşıtlık neden bir direnişe evrilmemiş ve nükleer santral projesi tezin mülakatlarının yapıldığı süreçte inşaat aşamasına gelmiştir? Türkiye'deki nükleer santral projeleri hızla ilerletilirken nükleer karşıtı hareketlerin sınırlanmasının tek nedeni dışarıdan göründüğü gibi OHAL ile zor araçlarının devreye girmesi, artan ve gündelik yaşamda hissedilen kontrol ve baskı mıdır?

AKP'nin baskı ve kontrolü artırarak nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop'taki ayaklarında -özellikle OHAL itibarıyla- genel olarak çevre hareketlerine yönelik sert müdahaleleri; Mersin'de nükleer karşıtlarının maruz kaldığı para cezaları ile hareket aktörlerine açılan davaların; Sinop'ta ise daha ziyade izin verilmeyen, engellenen etkinliklerin, mitinglerde güzergâh değişiklikleri ile aktörler hakkında açılan davaların hareketlerin sınırlanmasında rol oynadığı düşünülmektedir. Ancak toplumsal hareketlerin proje mekânlarında yani yerelde gelişmesi yerel ağ içindeki dinamikler arası dengenin nükleer karşıtı hareketler üzerindeki etkisini düşünmeyi gerektirmektedir. Bu da iç içe geçmiş çok katmanlı ve ölçeksel analizlerin yürütülmesine ihtiyaç duyulacağı anlamına gelmektedir. Zira toplumsal hareketlerin

uygulamayı protesto eden nükleer karşıtları toplantıyı 'gayri meşru' ilan etmiştir. Bkz Yeşil Gazete, "Sinop'a nükleer santral toplantısına STK temsilcileri alınmadı" (10.12.2019).

[2] T.M.M.O.B. "Mersin'de Nükleer Karşı 159 km'lik İnsan Zinciri", (18.04.2011), Türkiye'de rekor kabul edilen ilk insan zinciri 30 bin kişinin katılımıyla gerçekleştirilen 50 kilometre uzunluğundaki Aliağa Termik Santral karşıtı mücadelede kurulmuştur, bkz Yeşil Gazete, "22 yıl önce İzmir: 'Yeşile deh kirliliğe çüş!' (03.03.2012).

kavramsal araçları açıklanırken üzerinde durulacağı gibi konjonktüre bağlı tehditler ve fırsatlar hareket aktörlerinin algılamasına göre hareketin sınırlanmasına neden olmakta, dışarıdan tehdit gibi görünen gelişmeler tam tersine fırsat da teşkil edebilmektedir. [3] Yani hareketin sınırlılığı esas olarak hareketin yörüngesini belirleyen ittifak ağındaki dinamiklerin sınırlılığı ile ilgili bulunmaktadır.

Siyasal iktidarlar tarafından kamuoyuna salt bir "enerji yatırımı" olarak sunulsa da nükleer santraller; inşa sürecinden üretim aşamalarına, atıklarından kazalarına kadar geniş bir yelpazede derin ekolojik yıkıma yol açmakta, bu nedenle geniş coğrafyalardaki yaşamları ilgilendirmektedir. Bu açıdan yurt içi ve dışındaki örneklerde olduğu gibi nükleer karşıtı direnişler, toplumsal hareketler alanında çevre mücadeleleri kapsamına girmekte ve demokrasi kapasitesi üzerinden tartışılmaktadır. Siyasal iktidarın kapasitesinden bağımsız olmayan demokrasi kapasitesi, Türkiye'de gerçekleştirilmesi öngörülen nükleer santral projelerinin itirazların yok sayılarak ilerletilmesinin her şeyden önce demokrasi olgusu ile ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Tezin zamansal sınırlılığı, AKP dönemine tekabül etmekle beraber tüm süreç kapitalist sistemin üretim ilişkileri ağından ve toplumsal dönüşümlerde de rol oynayan neoliberal stratejinin gelişme süreçlerinden bağımsız olmadığı için demokrasinin işlevselliği de salt tek bir siyasal iktidara ait sayılamaz. Ancak, belirtilmelidri ki, çekişmeci siyaset perspektifinden yürütülen bu tartışma, toplumsal hareketler açısından küresel kuzey demokrasilerinin dinamiklerine göre farklılıklar göstermektedir. Bununla beraber, siyasal rejimin açıklığı, kapalılığı yani siyasi fırsatların kontrol edilebilirliği üzerinden kurumsal siyaset analizi yapılması ise ortak bir yaklaşımdır ve siyasi fırsatlar yaklaşımı siyasal rejimin toplumsal hareketle etkileşimini gösteren dinamik bir bakış açısı sunmaktadır. Türkiye açısından, rejimin açıklılığı, kapalılığında siyasetin kurumlarının geçirdiği tahribata bağlı olarak kurumsal siyasetin ve onunla bağlantılı olan yerel siyasetin geçirdiği dönüşümün öne çıktığı görülmektedir. Özellikle nükleer karşıtı hareket örneği nükleer santrallerin siyasal iktidarların hegemonik projeleri arasında yer alması bakımından, kurumsal siyasetin tahribatına bağlı olarak sağlanan teşvik ve ayrıcalık şartlarında mücadelenin sürdürülmesi bakımından öenmlidir. Bu durum aynı zamanda konunun büyük ölçüde

[3] Goldstone, J., & Tilly, C. (2001). Threat (and opportunity): Popular action and state response in the dynamics of contentious action. In Silence and voice in the study of contentious politics,179

devlet mekanizması ve toplumsal mekanizmaların birlikte işlediği geniş yelpazede ve farklı ölçeklerde deneyimlenebilecek, morfolojik açıdan ele alınması gereken "çok boyutlu" ve bağlantılı bir mesele olduğunu düşündürmektedir.

Tezin amacı, Türkiye'de 70'lerin ikinci yarısına uzanan tarihselliğiyle nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarındaki dönüşümünde neoliberal stratejinin rolünün tüm boyutlarıyla açıklığa kavuşturulmasıdır. Tezin zamansal sınırlılığına göre ikinci dönemi AKP rejiminin ilk 18 yılına tekabül eden nükleer karşıtı hareketin 2020 yılı sonuna kadarki dönüşümüne odaklanılmıştır. Bu nedenle tezin amacı doğrultusundaki ilk uğrağını devlette devamlılık esası dikkate alınması gerektiği için AKP'nin siyasal rejiminin kendinden önceki siyasal iktidarlarla kopuş ve sürekliliklerinin gösterilebilmesi teşkil etmektedir. Bu doğrultuda AKP rejiminin farkını rejimin yeni aktörlere yönelik açıklığı, kapalılığı, toplum üzerinde sergilediği baskı kapasitesi ve siyasal iktidar olarak gücünü çevre hareketleri ile nükleer karşıtı hareketle etkileşimi üzerinden açıklamak da bu aşamadaki analizlerin tamamlayıcısı olarak öngörülmektedir. Tezin ikinci uğrağı ise 80'lerden itibaren hâkim olan neoliberal stratejiye göre biçimlenen kurumsal siyaset yapılarındaki değişimle beraber gerçekleşen yerel siyaset zeminindeki değişimin yerel yönetimlerdeki merkezî-ademimerkezileşme eğilimlerinin izini sürerek açıklamak ve kurumsal dönüşümleri yerel siyaset ağı çerçevesinde tartışmaktır. Zira kurumsal siyasetin etkisine açık olan kurumsal örgütler nükleer karşıtı hareketin dinamiklerini oluşturmaktadır. Neoliberal uygulamalara itirazların tarihselliği bu dinamiklerin dönüşüm süreçlerinin yeni başlamadığını dikkate almayı gerektirmektedir. Tezin üçüncü ve son uğrağı ise nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop'taki dinamiklerinde ve hareketlerin mekanizmalarında meydana gelen değişimi ortaya çıkarmaktır.

Tez, sonuç bölümüyle birlikte beş bölümden oluşmaktadır. Tezin her bir bölümünde farklı bir ölçekten analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlar sırasıyla ulusal ölçekte kurumsal siyaset analizi, yerel ölçekte yerel siyaset analizi ile örgütsel dönüşümlerin analizi ve yine yerel ölçekte toplumsal hareketlerin dinamikleri ile mekanizmalarının analizidir. Tezin giriş yazısı, tezin amacı, problematiği ve metodolojisine birinci bölümde yer verilmiş olup bu bölümde kavramsal araçların tanıtımı da yapılmıştır.

İkinci bölümde ilk olarak tezin bağlamını oluşturan kapitalist birikim rejiminin yeni stratejisi şeklinde ele alınan neoliberal politikaların yol açtığı eşitsizliklere dair bir çerçeve sunulmuştur. Tezin amacı doğrultusunda ilk hedefi, AKP'nin kendinden önceki iktidarlarla kopuş ve sürekliliklerinin neoliberal politikaların analizini yürüten çalışmalarda başvurulan *otoriterlik, kalkınmacılık* ve *popülizm* kavramsal anahtarları ile çözümlenmesidir. Demokrasinin ve demokrasiden uzaklaşmanın birden değil, yıllar içinde yavaş yavaş vuku bulduğu ön kabulüne dayanan tartışmalar kapsamında otoriterlik kavramsal anahtarıyla çözümleme yapılırken *siyasi fırsatlar (political opportunities)* yaklaşımı önermelerinin de test edilmesine çalışılmıştır. Buna göre siyasal rejimin toplumsal aktörlere açıklığı, kapalılığı, iktidarın işlevsel olarak dağılımı (güç merkezi oluşturması) ve siyasal iktidarın ittifak ilişkileri ile siyasal rejimin toplumsal hareketler üzerinde baskı ve kontrol düzeyini sorgulayan önermelerden yararlanılmıştır. Siyasal iktidarın kalkınmacı uygulamaları tartışılırken tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketlerin meselesi olan nükleer santraller, kalkınmacı proje olarak ele alınmıştır. Siyasal iktidarın popülist uygulamaları ise ötekileştirme ve kutuplaştırma pratiklerinden projelere yönelik rıza ve zor uygulamalarına uzanan geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir. Üç kavramsal anahtarla gerçekleştirilen rejim çözümlemesi kapsamında çekişmeci siyaset kavramsal açıklaması yapılırken tanımlanan dinamik statiklik bakış açısıyla siyasal rejimin Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketlerle etkileşimine yer verilmiştir. Nükleer karşıtı hareketle aynı çatı altında olan çevre hareketleri ile etkileşim değerlendirmeye alınmış, böylece tartışmanın zenginleştirilmesine gayret edilmiştir.

Tezin konusunu teşkil eden yerel nükleer karşıtı hareketler, yerel siyaset ağı içinde yer almaktadır. Bu durum tezin üçüncü hedefi olarak yerel siyaset ağının analiz edilmesini gerektirmektedir. Yerel siyaset ağı, kurumsal siyasetin bağımlı değişkeni konumundaki yerel yönetimlere tabidir. Bu açıdan küresel etkilerden bağımsız olmayan neoliberal politikalar bağlamındaki dönüşüm, ulusal ve yerel ölçekte yaşanan değişimlerle gerçekleşmektedir. Nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop'taki ittifak ağı içinde yer alan siyasi partiler, örgütlü/örgütsüz, kurumsal olan ve olmayan dinamikler de yerel siyaset ağının içinde bulunmaktadır. Bu nedenle ittifakın dinamiklerinin dönüşümüne dair analizlerin yerel siyaset analizlerine dahil edilmesi gerektiği tezin dördüncü hedefi olarak öngörülmektedir. Zira analizin

tamamlanması yerel dinamiklerin kendi tarihsellikleri içinde ve neoliberal politikalar eşliğinde geçirdiği dönüşümün değerlendirmeye katılmasıyla mümkün olmaktadır.

Tezin dördüncü bölümünde Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketlerin dinamikleri ile mekanizmalarındaki dönüşümün neoliberal politikalar bağlamında ve toplumsal hareketlerin kavramsal araçlarıyla tartışılarak çözümlenmesi tezin beşinci ve altıncı hedeflerini teşkil etmektedir. Tezin zamansal sınırlılığına göre analizin sağlıklı yürütülmesi için öncelikle nükleer karşıtı hareketin ilk döneminden nasıl bir miras aldığına, diğer bir ifadeyle hareketin ikinci dönemine hangi koşullarda başladığının anlaşılması için '90'lardaki ilk döneme yoğunlaşılmıştır. Hareketin kendi içindeki kopuş ve süreklilikleri tespit edildikten sonra nükleer karşıtı hareketin AKP dönemine tekabül eden ikinci yarısında her iki yerel nükleer karşıtı hareketin dinamikleri ile mekanizmalarının açıklanmasına gayret edilmiştir.

Tezin beşinci bölümü sonuç bölümüdür. Burada genel bir değerlendirme yapılarak nükleer santral projelerine toplumsal rızanın nasıl sağlandığı, neoliberal politikaların Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketlerin üzerindeki dönüştürücülüğü tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece aynı zamanda neoliberal politikaların başarılı olup olmadığının ortaya konulması mümkün olmaktadır.

Tezin önemi, temel olarak 1980 Askerî Darbesi ile uyarlanan neoliberal politikalarla tarihi 70'lere dayanan nükleer karşıtı hareketin "çağdaş" olması bakımından siyasal rejimin dönüşümünü izlemeye olanak vermesidir. Nükleer santral yatırımları, siyasal iktidarlar için küresel, ulusal ve yerel ölçeklerde hegemonik araçlardır. Bu durum siyasal rejimle etkileşim hâlindeki nükleer karşıtı hareketin siyasal stratejilerin kavranması açısından eşsiz bir örnek teşkil etmektedir. Bu hâliyle tez; küresel, ulusal ve yerel siyaset dengelerinin birlikte ele alınmasını gerektiren şekilde sisteme içkin bir işleyişi konu edinmektedir. Tezde çevre alanındaki toplumsal hareketlerin de analizlere kısmen dâhil edilmesine çalışılmaktadır. Böylece yasama ve yargı süreçlerinde çevre alanını dönüştüren değişikliklerin nükleer santral projeleri için oluşturulan spesifik kanuni hükümlerin dışındaki alana ve dönemsel gelişmelere ışık tutulması mümkün olmakta, tezin genel anlamda hegemonik proje ortaklığından beslenen bir yanının bulunduğu ortaya konulmaktadır. Nükleer karşıtı hareket, iki ayrı kentteki dinamik ve mekanizmalarıyla ele alınması ise gerektiğinde karşılaştırmalı bir değerlendirmeye imkân vermesiyle küresel, ulusal ve yerel

etkilerin hangisinin öne çıktığını gösterme potansiyelini taşımaktadır. Tez, sistemik bir sorunu çözümleme idealiyle yola çıkmıştır. Buna bağlı olarak nükleer karşıtı hareketin sınırlanma nedenlerinin tespit edilmesi hareket aktörleri için ampirik bilgi anlamına gelmektedir.

1.1 Araştırmanın Konusu ve Problematiği

Bu tez, AKP'nin 2002 yılından 2020 yılı sonuna kadarki iktidarına tekabül eden süreçte nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop etaplarında sınırlandığı iddiasına dayanmaktadır. Küresel etkilerden bağımsız olmayan şekilde ulusal ve yerel ölçekte yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimlerin kurumsal ve yerel siyaset ile örgütsel dinamikleri dikkate alınarak toplumsal hareket bazında tarihsel bir izlekten analizini konu edinmektedir. Dolayısıyla çalışma, kapitalist sistemin neoliberal stratejisi eşliğinde deneyimlenen toplumsal değişme çerçevesinde Mersin ve Sinop'un fiziki durum bilgisinden de yararlanılarak nükleer karşıtı direnişin nasıl bir yerel siyaset ağında yürütüldüğüne dair arka plan sunma gayretindedir. Nükleer karşıtı hareketin yerel ittifak ağındaki dinamikler aynı zamanda ulusal ölçekte ağırlığa sahip örgütlerdir. Bu durum, 80 sonrası neoliberal politikalar eşliğinde bu örgütlerin nasıl dönüştüğünün açıklanmasını gerektirmektedir. Bu açıdan iki kentteki hareketlerin dinamikleri ve mekanizmaları tartışmaya açılırken nükleer karşıtı hareketin geçmiş bağlantıları ile altyapısı üzerinde durulmaktadır. 1980 sonrasında nükleer karşıtı hareketle birlikte çevre hareketlerinin nasıl bir toplumsal değişim içinde olduğu dönemin koşullarını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Böylece aynı zamanda çevre alanındaki toplumsal hareketler literatürüne giren bu çalışma açısından tartışmaların neoliberal politikaların gelişiminde nirengi noktaları olduğu öngörülen belli tarihsel olayların etkisinin kaçırılmadan yürütülmesi mümkün olmaktadır. Nitekim hareketlerin dinamikleri, örgütlenme ve stratejileri ile mekanizmaları OHAL ve devamında kurumsal siyasetin dayandığı parlamenter sistemin terk edilerek geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde (CHS) olduğu gibi aşamalar kurumsal ve yerel siyasette siyasal iktidarın otoriter eğilimlerinin nasıl işlediğini yerelde imlemektedir.

Çekişmeci Siyaset Kuramcısı Tilly ile Tarrow'un önermelerinden yararlanılan tezde kavramsal araçlar tanıtırken detaylı şekilde açıklanacağı üzere ikinci bölümdeki sorular şunlardır: Siyasal rejimin politikaya etki eden aktörlere açıklığı kapalılığı

nasıldır? Siyasal rejimin kendi içinde güç merkezi kurma hâli yani koalisyon dönemlerinde gücünün dağılımı toplumsal hareketleri nasıl etkilemektedir? Siyasal iktidarın işlevsel olarak dağılımı (kuvvetler birliği-ayrılığı) toplumsal hareketlerde nasıl bir etkileşime işaret etmektedir? Siyasal rejimin toplumsal hareketler üzerinde baskı uygulaması ya da toplumsal hareketlere imkân tanıma durumu nasıldır, bu durumda katılım düşmekte mi yoksa artmakta mıdır? Tezin üçüncü bölümüne şu sorularla devam edilmektedir: Siyasal iktidarın merkeziyetçi ya da ademimerkeziyetçi yönetiminde değişme söz konusu mudur? Toplumsal ittifaklar hangi siyasi durumlarda kurulabilmektedir? Bu konularda başka değişmelerden bahsedilmekte midir? Tezin dördüncü bölümünde iki kentteki nükleer karşıtı hareketin dinamiklerine odaklanılarak hareket dinamiklerinin örgütlenme ve stratejileri ile hareketlerin mekanizmalarındaki değişimin nedenlerinin tespit edilmesine çalışılmaktadır. Bu kapsamda hareketlerde kurumsallaşma ve uzmanlaşma olup olmadığına cevap aranmaktadır.

1.2 Araştırma Metodu ve Örneklem Alanı

Toplumsal hareketler literatürüne giren bu tez, toplumsal değişmenin analizini gerektirmesiyle kaçınılmaz olarak sosyoloji, siyaset bilimi, iktisat bilimlerinden yararlanılarak disiplinler arası çalışma formatında ve bütünsel bir kavrayışla ele alınmaktadır. Akdeniz'in kıyısındaki mersin kentinin Akkuyu mevkiinde nükleer santral kurulması için 2010 yılında Rusya ile milletlerarası anlaşma niteliğini haiz hükümetler arası sözleşmenin yapılmasını 2013 yılında da Karadeniz kıyısındaki Sinop'ta bir nükleer santral kurulması için Japonya ile benzer şekilde bir hükümetler arası sözleşmenin yapılması izlemiştir. Siyasi saiklerin baskın olması çekişmeci siyasetin alanına giren tartışmaları belirginleştirirken milletlerarası sözleşme niteliğini haiz nitelikteki bu iki sözleşmenin ortak noktasını Anayasa'nın dışından dolaşılarak sivil toplumun sürecin dışına atılması teşkil etmektedir. Özellikle iki projenin bir diğer ortak noktasını yap-sahip ol işlet (B.O.O) finansman modeliyle yapılan reaktör anlaşmaları oluşturması direniş gerekçeleri arasında fark olup olmadığını tespit etme imkânı vermesiyle de önemlidir. İki ayrı proje için sözleşmelerin imzalandığı tarihlerin arasında Çernobil Nükleer Felaketi gibi dünyanın en tehlikeli nükleer felaketi kategorisinde yer alan Fukuşima Nükleer Felaketinin meydana gelmesi de yine felakete yaklaşımlar arası farklar üzerinden

değerlendirmede bulunma fırsatı sunmaktadır. Zira AKP iktidarı için bu felaket, Rusya ile yapılan anlaşmanın iptal olmasını sağlamadığı gibi diğer anlaşmanın felaketinin yaşandığı Japonya ile imzalanmasına uzanarak hem toplumsal itirazların dikkate alınmadığını hem de bu itirazların yetersiz kaldığını düşündürmektedir. Oysa Türkiye'de küresel kapitalist sistemin üst seviyeden dayatmasının insanların gündelik yaşamına sağlıklı yaşama hakkına ve tercihine müdahale eden boyutlarıyla Mersin ve Sinop'taki nükleer santral projeleri kırk yıldan fazla bir süredir devam eden mücadelelerin konusuna girmektedir.

Şekil 1.1: Güneyde Mersin ve kuzeyde Sinop Nükleer Santral Projeleri.

Türkiye'de siyasal iktidarın ilk projeyi iptal etmediği gibi bir de ikinci nükleer santral kurulması için bu felaketi yaşayan Japonya ile anlaşma imzalaması tezin yazarına Türkiye'deki nükleer santral projelerinin siyasal rejim bağlamında tartışılarak bu alandaki toplumsal mücadelelerin analiz edilmesinin önemli olduğunu düşündürmüştür. 2014 itibarıyla İstanbul'daki nükleer karşıtı platformun (NKP) bileşenleri arasına katılan tezin yazarı, Sinop'taki nükleer santral projesi için Japonya ile milletlerarası anlaşmanın yapılmasının ardından Japonca bilmenin verdiği sorumlulukla Fukuşima Nükleer Felaketi'nin nedenlerini ve sonuçlarını araştırmak suretiyle Türkiye'de nükleer karşıtı kamuoyu farkındalığına katkı yapmayı hedefleyerek gönüllü savunuculuk faaliyetine başlamıştır. Bu süreçte 2014 yılından itibaren Nükleersiz. org üzerindne faaliyet yürütürken Türkiye'deki nükleer karşıtı hareketin bir aktivisti olarak katılım sağlanan Dünya Sosyal Forumu ve Nükleersiz Asya Forumlarında Akkuyu ve Sinop'taki projelerle bu alandaki direnişler hakkında

sunumlar yapmış ve sivil toplum örgütleriyle Fukuşima'da saha çalışmalarına katılmıştır. Uluslararası etkinlikelrde diğer ülkelerden aktivistlerle buluşma ve uluslararası dayanışma olasılıklarına dair tartışmalara dahil olmak tezin yazarı için ufuk açıcı olurken Türkiye'deki nükleer karşıtı ittifak ağının kültürel ve yapısal özellikleriyle bu girişimlerin uzağında olduğu ve uluslararası bağlantıların hep bireysel çabalarla sınırlı kaldığı üzerine düşünülmüştür. Öte yandan 2018 yılında Japonya'da Takagi Vakfının bursiyeri olarak Fukuşima Nükleer Felaketi sonrası enerji tercihlerindeki toplumsal değişmeyi konu alan saha araştırması[4], tez yazarı için nükleer enerji konusunun demokrasi meselesi olarak kavranmasını sağlamıştır. Tezdeki tartışmalara yönelik uygun kavramsal araçlar Tilly ve Tarrow'un eserlerinden bulunurken John Bellamy Foster'ın Marksist Ekoloji'sini incelemek, Harvey okumalarına yoğunlaşmak ve Türkiye sosyolojisine odaklanan bu tez açısından Mübeccel Kıray'ın toplumsal değişmeyi kavrayış perspektifinden yararlanmak tezin izleğinin belirginleşmesini sağlamıştır.

Nükleer karşıtı hareket ağının bir katılımcısı olarak Mersin ve Sinop yerellerindeki hareket aktörleri ile kurulmuş olan arkadaşlıklarla beslenen dayanışma ağı bu tezin Mersin ve Sinop'taki görüşmelerinin sorunsuz gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Bu kapsamda görüşmecilerden bazılarına "kartopu yöntemi" aracılığıyla ulaşılmıştır. Tez görüşmelerinin yapıldığı süreçte yerel siyaset ağlarına dair belirgin bir fikir sahibi olunmaması ise hareketin dinamiklerinin tam olarak bilinmesine engel teşkil etmiş, bu nedenle görüşmelerde nükleer karşıtı hareket ile yerel yönetimler arasındaki ilişki üzerinde özel olarak durulmuştur. Görüşmeler neticesinde tez yazarının iki kentteki direnişlere dair ilk izlenimi; yerel siyaset ağlarının farklı olduğu, buna mukabil hareketlerin benzerlikler taşıdığı yönünde olmuştur.

Japonya'dan Takagi Vakfının araştırma bursuyla desteklenen saha görüşmeleri tez yazarının, 2019 yılında Çernobil Anması'nda çok sayıda bileşene erişme imkânı vereceği öngörüsüyle Nisan-Mayıs aylarına denk gelen iki hafta Sinop'ta 28 kişi ile; Haziran-Temmuzayları içindeki iki haftada Mersin'de 25 kişiyle gerekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde hiçbir detayın kaçırılmaması ve görüşmecilerin konuşma akışını etkilememek için izin dahilinde kayıt alınması tercih edilmiştir. Mersin'de bir

[4] Bu saha araştırması STS çalışmaları içinde yayımlanmıştır. Bkz Demircan, P., "Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinde çevresel felaket ve risklerin belirleyiciliği, Fukuşima Nükleer Felaketi örneği" (119-131)

görüşmeci kayıt alınmasına onay vermemiş, Sinop'ta ise bir görüşmeci konuya yabancı olduğunu beyan etmiştir. Bu nedenle bu kişilerin verileri değerlendirme dışı bırakılmıştır. Aynı yıl, her iki kente birer kez daha 1'er haftalık ziyaretler yapılmış böylece Sinop'ta görüşmecilerin sayısı 29'a, Mersin'de 26'ya yükseltilmiştir. Sonuç olarak toplam 55 kişiyle gerçekleştirilen mülakatlara dayanan tezde literatür tarama ve saha görüşmelerinde yarı yapılandırılmış yüz yüze derinlemesine mülakatlara dayalı nitel araştırma tekniğiyle elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Eksik olan ve açıklanmasına ihtiyaç duyulan konular için görüşmeler çerçevesinde onay alınmış olduğunda ise telefon görüşmeleriyle ek yapılmıştır. Sinop ve Mersin'de nükleer karşıtı hareket içinde yer alan yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin argümanları, medya kayıtları, eylem repertuarları, hareketin araçları, deneyimleri, ilgili kurumların açıklamaları, mücadele aktörlerinin düşüncelerine dair kaynaklar, kitaplar, yayınlar, raporlar, tutanaklar, bültenler, gazeteler, metinsel veriler, fotoğraflar, video kayıtlar, sloganlar, afişler, yazılı/internet medya haberler incelenmiştir. En kısası bir saat, en uzunu üç saat süren görüşmeler boyunca görüşmenin seyrine göre ilave sorular yöneltilmiştir. Mersin ve Sinop'ta hangi sorunların neden öncelikli olduğunu bilmenin ilginç olacağı öngörüsüyle görüşmecilere çerçeveleme soruları mümkün olduğunca açık uçlu sorular şeklinde yöneltilmiş, soruların konuşma akışına göre şekillenmesi tercih edilmiştir. Saha görüşmelerinin çoğu 2019 yılında gerçekleştirilmiş olmakla birlikte ihtiyaca göre aynı kişilerle telefon ve messenger bağlantısıyla ilaveler yapılmıştır. Böylece sınırlılığı 2020 yıl sonu olarak belirlenen tez için bu mülakatların değerlendirilmesi son hâline 2022 yılında getirilmiştir.

Nükleer karşıtı hareketin özünde bir ittifak ağı örgütlenmesi olması bakımından proje mekânlarına yoğunlaşılarak İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerdeki hareket ittifak dinamiklerinin tez kapsamındaki tartışmalara dâhil edilmemesi bu tezin sınırlılığı olarak düşünülebilir. Bununla beraber OHAL itibarıyla nükleer karşıtı hareketin proje mekânları olan Mersin ve Sinop'taki hareketlerin öne çıkması, nükleer karşıtı hareketin proje mekânları dışındaki ayakların daha ziyade Mersin ve Sinop'taki dinamiklere destek veren pozisyonda olması ve dinamikler arasında ulusal ölçekte faaliyet gösteren örgütlerin ağırlığı hareketin sınırlandığı yönündeki tezin temel iddiasını desteklemektedir. Sonuç olarak nükleer karşıtı hareket ağları en fazla proje

mekânlarında varlığını koruyabilmiş, dolayısıyla veriler sistematik süreklilik arz etmiştir.

Tezin yazarının nükleer karşıtı hareketin aktif bir üyesi olması nedeniyle her iki kentin denge ve dinamiklerine dair fikir sahibi olması, görüşmecilerin açıklamalarının arka planını bilmesi ve tartışmaların ilişkilendirerek yorumlayabilmiş olması tez yazılırken sahip olunan avantajlardır. Bununla birlikte yazarın hareket aktörleriyle iletişim içinde bulunması, gerektiğinde konuyu yorumlamak veya bir tespiti tam kavramak için ilgili kişilerle bağlantı kurabilmesi karmaşık bir sürecin yanlış yorumlanması ve eksik bilgiyle analiz edilmesi gibi risklerden kaçınmayı sağlamıştır. Tezin diğer çevre hareketleri üzerinden benzer kavramsal araçlarla analize dayanan çalışmalara emsal teşkil etmesi ise beklenen bir sonuçtur. Toplumsal hareketlerin alanına giren ve çekişmeci siyaset perspektifinden analiz yapılan tezde *çevrecilik* kavramı geniş bir yelpazede *insan merkezli çevre korumacılıktan* bütünsel bakılan *doğa korumacılığa* ve *ekolojik yaklaşımlara* uzanmaktadır. Bu yaklaşımları bütünüyle kapsamak ve karışıklık oluşmasını önlemek için farkı vurgulamak gerekmedikçe tez boyunca *çevrecilik* ve *çevre hareketi* kavramları tercih edilmiştir. Bununla beraber tezin disiplinler arası biçimde ve çeşitli ölçeklerde karşılaştırmalı ele alınmasına dayanan zenginliğinin neden olabileceği karmaşıklığın aşılması için başvurulan analiz yöntemleri ise tezin özgünlüğü olarak düşünülmektedir. Ayrıca literatürde çekişmeci siyaset perspektifinden ve çok boyutlu yürütülen saha araştırmalarının bulunmaması nedeniyle tezin bir eksikliği gidermesi beklenebilir.

1.3 Kavramlar

Temel olarak çevre hareketleri alanına giren tezin siyasal rejim, siyasal iktidar ve kolektif eylemleri bir araya getiren yapısı çalışmanın çekişmeci siyaset perspektifinden ele alınmasını sağlarken siyasi fırsatlar yaklaşımı önermelerinden yararlanılmasını da desteklemektedir. Bu bağlamda tezde çekişmeci siyaset ve toplumsal hareketler olmak üzere iki ayaklı kavramsallaştırmadan yararlanılmaktadır.

Kapitalist üretim ilişkilerine karşı verilen mücadelelerle demokrasi talep edilen direnişlerin kesişimi ezenlerle ezilenler arasında gelişen bir sınıf mücadelesidir.

Charles Tilly'nin *Democracy (Demokrasi)* [5] adlı eserinde devletle yurttaşlar arasındaki ilişkinin karşılıklı ve eşit şekilde işlemesine bağlı olduğunu ifade ettiği demokrasinin farklı alanları kapsayan bir istişare mekanizması [6] olmaktan uzaklaşması hep daha fazla otoriterliğe ihtiyaç duyulan neoliberal stratejinin günümüzde sınırlarına ulaştığına işaret etmektedir. Çayır'ın toplumsal hareketlerle kolektif eylemlerin alanına giren yeni sosyal hareketlerin önemli bir boyutunu oluşturduğunu ifade ettiği üzere siyasi süreçlerle sınırlı çekişmeci siyaset perspektifine dayalı bir analiz tarzının aktörlerin kimlik, özellik, sosyal normlar üzerindeki ilgisini açıklayamadığı[7] düşünülmektedir. Bunu açıklamak için toplumsal hareketler kavramsal aracına başvurulmuştur. Özellikle doğa tahribatı, doğanın ve doğal varlıkların bozulması neticesinde geçimlik işlerdeki kayıplar, yerinden edilmeler, ekolojik ve ekonomik mülksüzleştirmeler karşısında kent hakkı talebi ile sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı açısından çevre ve ekoloji mücadelesi için farklı tabakalardan bireyler, kurumsal olan ve olmayan gruplar ittifak ağlarına dâhil olmaktadır.

1.3.1 Çekişmeci Siyaset

Toplumsal hareketleri siyasal rejim ile siyasi süreçler içinden ele alarak toplumsal yaşamın üç özelliği olan çekişme, kolektif eylem ve siyaseti bir araya getiren *Çekişmeci Siyaseti (Contentious Politics)*[8] perspektifinden tartışmaya açan Tilly ve Tarrow; siyasi aktörlerin isyan, ayaklanma, grev gibi kolektif eylemleri içeren çekişmeci performans ve repertuarlar açısından önemli mekanizmalar olduğundan bahsetmektedir. Güç, ortak menfaatler ve hükümet politikasının etkileşim hâlinde bulunduğu bu durum kurumsal sistemin siyasal iktidarların idaresinde olmasından ve siyasal iktidarların önceliklerine göre yapılan değişikliklerden kaynaklanmakta, sonuç olarak toplumsal hareketler devletle karşı karşıya gelmektedir.[9]

Kurumsal siyasetin dışındaki eylem biçimlerini içeren çekişmeci siyaset, çeşitli mekanizmaları olan organizmalar gibi bir proses içinde buluşmak suretiyle ittifakların doğmasına olanak tanımakta, koordineli ve sistemik eylemlere dönüşmektedir. Zira inisiyatifler, gayriresmî organizasyon, ittifaklar, ağlar ve

[5] Tilly, C. (2011). *Demokrasi*. (E. Arıcan, Çev.).
[6] A.g.e., s., 59
[7] Çayır, K. (2016). Yeni Sosyal Hareketler, 22
[8] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious Politics, 12
[9] Calhoun, C. (1994) Social Theory and the Politics of Identitys,21

muhalifler hareket aktörlerinin stratejik kararlarına etki etmektedir.[10] Aynı zamanda hareketin aktörlerinin yerel ve/veya kurumsal siyasetin temsilcileriyle etkileşimine, ittifaklar kurmasına dayanan çekişmeci siyaset, çeşitli fırsat ve tehditler tarafından tetiklenmektedir.[11] Bu kapsamda hareketin ölçeğinde değişim meydana getiren ittifakların kurulması ve kaynaklara erişim olanakları mobilizasyonun çekişmeci süreçlere evrilmesine ya da tam tersine daralmasına yol açabilmektedir.[12]

Meydan okuyanların adaletsizlikleri durdurmak amacıyla fırsat ve kaynaklar edinmek ya da tehditler karşısında müdahalede bulunmak suretiyle kolektif eyleme başvurduğunu savunan Tilly ve Tarrow, bu durumun siyasal iktidar ve kurumlarla etkileşimin sonucu olarak doğduğundan bahsetmektedir.[13] Siyasi fırsatların açıklığı; müttefiklerin varlığı, merkezî yönetime bağlı olarak tesis edilen demokrasi kapasitesi gibi faktörlerle toplumsal hareketleri etkilemektedir.[14] Toplumsal hareket aktörlerinin yerel ve/veya kurumsal siyasetin temsilcileriyle etkileşimi, ittifaklar kurması ve hareketlerin çeşitli fırsat ve tehditler tarafından tetiklenmesi açısından siyasi aktörler, isyan, ayaklanma, grevler, kolektif eylemler gibi unsurlar çekişmeli performans ve repertuarlar için önemli mekanizmalardır.[15] Buna göre çeşitli mekanizmalar; organizmalar gibi bir proses içinde buluşmak suretiyle ittifakların doğmasına olanak tanımakta, koordineli ve sistemik eylemlere dönüşmektedir. Böylece hareketin ölçeğinde değişim meydana getiren ittifakların kurulması ve kaynaklara erişim olanakları benzer şekilde mobilizasyonun çekişmeci süreçlere evrilmesine ya da tam tersine sürecin daralmasına yol açabilmektedir.

Siyasal rejimin baskı kapasitesi ve eğilimlerinin toplumsal hareketlerin fayda ve maliyet analizi için önemli olması siyasi *süreçlerin*[16] kolektif eylemlerdeki sınırlandırıcı gücüne işaret etmektedir. Bu konuda Tilly, siyasal rejim analizinin yapılmasında toplumsal hareketlerin yayılması ve/veya sınırlanmasının devlet kapasitesi[17] ile siyasi üyeliklerin, kolektif siyasetin ve kaynaklarla destekleri içeren

[10] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and Contentious politics,10
[11] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics, 28
[12] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics.,30
[13] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics, 49
[14] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, Çev. Pelin Çakır, Ceren Gülbudak.,318
[15] Tarrow, S. G. (2011) Power in movement: Social movements and contentious politics, 28
[16] McAdam, D. (1982) Political Process and the Development of Black Insurgency; Tarrow, S. G. (1991) Struggle, Politics, and Reform: Collective Action, Social Movements, and Cycles of Protest; Tilly, Charles 1978 From Mobilization to Revolution. Reading.; Tilly, C. (1983) "Speaking your mind without elections, surveys, or social movements, 461-78
[17] Devlet kapasitesinin doğrudan yönetim; merkezi devletlerinin nüfuzu, devlet uygulamaları ile

süreçlerden müteşekkil olan demokrasi kapasitesi ile aradaki mesafenin takip edilmesiyle tespit edilebileceğini savunmaktadır. Bu açıdan çekişmeci siyasetin siyaset ayağına ilişkin olarak siyasal rejimin çeşidine vurgu yapan Tilly, devlet kapasitesi ile demokrasi kapasitesinin hareketin aktörleri açısından tehdit ve fırsatları ortaya çıkardığını savunmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi Tilly'e göre bu tehdit ve fırsatlar hareketi sınırlayabildiği gibi hareketin yayılmasına ve etki yaratmasına olanak sağlayabilmektedir.[18]

Öte yandan siyasal iktidar tarafından projeler için toplumsal rızanın üretiminde karşılaşılan güçlükler otoritenin tesis edilmesine yönelik zor kullanmada ileri aşamaya geçilmesi ile rejim karşıtı hareketlere dönüşebilmektedir.[19] Tilly, *From Mobilization To Revolution (Mobilizasyondan Devrime)*[20] adlı eserinde kolektif eylemleri bastırmaya yönelik strateji ve uygulamaların ters etki yapma olasılığını hatırlatmaktadır. Siyasal iktidarın hegemonyasını sağlamak için otoriter yöntemlere başvurması toplumsal hareketler açısından hareketin ivmesinde artış meydana getirerek isyanlara dönüşebilmektedir. Hareketlerin ivmesini yitirerek sönümlenmesi, içe kapanması da hareket aktörleri tarafından tehditlerin yorumlanmasına göre bir diğer olasılıktır. Bu tehdit ve fırsatlar hareket aktörleri tarafından değerlendirilme şekillerine bağlı olarak kolektif eylemlere katılımları etkilemekte ve hareketin yönünün ve yörüngesinin çizilmesinde rol oynamaktadır.[21]

Tilly'nin bu görece statik yaklaşımına karşın 1994'te yayımlanan *Power in Movement (Hareketteki Güç)* eserinde siyasi süreç ekolünün araştırmacılarının görüşlerini sentezleyen ve bugün siyasi fırsatları anlama şeklimizi temelden etkileyen Tarrow, siyasi ortamın eylemleri teşvik edici ya da engelleyici oluşu kadar aktörlerin yönelimlerinin de hareket açısından belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Bu açıdan Tarrow, devletlerle toplumsal hareketler arasındaki etkileşimi *dinamik statiklik* olarak tanımlamaktadır ve statikliğin dinamik karakteri aktörlerin kontrolleri

---

devlet kimliğinin standardizasyonu ve amaçlanan politikaların gerçekleştirilmesi gibi dört ampirik yolla arttığından bahsedilmektedir. Bkz: Mcadam, D.Tarrow, S. G., & Tilly, C. (2004). Dynamics of Contention.,78

[18] Tilly, C. (2006) Regimes and Repertoires,27

[19] Sartori, G. (1987) The Theory of Democracy Revisited,188

[20] Tilly, C. 1978. From Mobilization to Revolution.

[21] McAdam, D., & Tarrow, S. Tilly Charles (2004), Dynamics of Contention.; Tilly, Charles. 1978. From Mobilization to Revolution. Reading; McAdam, Doug. (1982). Political Process and the Development of Black Insurgency; (1996) "Political Opportunities: Conceptual Origins, Current Problems, Future Directions.", 23-40

dışındaki faktörler karşısındaki eğilimlerinden ileri gelmekte olup kolektif eylemler devlet gibi donanımlı ve güçlü taraflar karşısında etkili olabilmektedir.[22]

Devlet politikasına sürekli bir meydan okuma olarak ortaya çıkan toplumsal hareketlerin çekişmeci siyaset tartışmasında gözlemlenebilir kökenlerini, yükselişini ve hareketliliğini etkileyen geleneksel olan ve olmayan kolektif eylemlerin bileşimini literatürde en iyi karşılayan *siyasi fırsatlar yaklaşımı (political opportunity structures)*[23] ilk kez 1973 yılında *"The Conditions of Protest Behavior in American Cities"* adlı eserinde Eisinger tarafından kullanılmış, bu kapsamda devletin baskı kapasitesinin yüksek olduğu kapalı sistemlerde çekişmenin sınırlandığı, tersi durumda yani açık sistemlerde ise meydan okuyanların daha kurumsal kanallara kaydığı savunulmuştur.[24] Toplumsal hareket aktörlerinin kısa vadeli stratejik planlar yaparken siyasi fırsat yapıları ile ülkeye özgü koşulları dikkate alma biçimleri çevreleriyle ve birbirleriyle ilişkilenme biçimlerinden kopuk değildir.[25] Ancak siyasi fırsat yapıları ile kastedilen yalnızca devlet kurumları gibi resmî ve kurumsal yapılar değildir, gayriresmî organizasyon, ittifaklar, ağlar ve muhalifler de aktörlerin stratejik kararlarına etki eden faktörler arasındadır.[26]

Siyasal rejimin kendisi siyasal iktidarlar, yerel yönetimler ve meydan okuyan gruplar (diğer bir deyişle kolektif eylem sergileyenler) arasındaki etkileşime dayalı düzenli ilişkilerden oluştuğu üzere Tilly ile Goldstone siyasi fırsatlar yaklaşımının meydan okuyanların talep ve iddialarını gerçekleştirmelerine yönelik mevcut fırsatları ya da bu iddia ve talepleri gerçekleştirmelerine yönelik tehdit ve sınırlamaları tartışmaya açma imkânı sunduğunu[27] belirtmektedir. Tilly ile Tarrow ise sisteme meydan okuyanların adaletsizlikleri durdurmak amacıyla fırsat ve kaynaklar edinmesi ya da tehditler karşısında müdahale etmesi gerektiği için kolektif eyleme başvurma ihtiyacının doğduğunu savunmakta, bu fırsat ve tehditlerin siyasal iktidar ve kurumların çekişmeci siyaset ile nasıl bir etkileşim içinde olduğunu gösterdiğine işaret etmektedir.[28] Sonuçta gerek siyasal rejimin niteliğinin değişmesi gerek iktidarın üyeleri arasında çatlakların ortaya çıkması siyasal rejimin merkeziyetçi

[22] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics, 7-8
[23] Meyer, D. S., & Whittier, N. (1994). Social movement spillover. Social problems, 277-298.
[24] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics, 187
[25] Mc Adam, Tilly, Tarrow, S. G. (2004). Dynamics of Contention,43
[26] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and Contentious politics, 10
[27] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics.,49
[28] A.g.e, 49

niteliğini azaltıp onu parçalı bir hâle getirirken ya da yok olmasına neden olurken toplumsal hareketler açısından ittifaklar kurmayı kolaylaştıran bir etki doğabilmektedir. Devletin baskı kapasitesi azaldığında çekişmeci siyaset kendini sergileme imkânı bulurken iktidarın merkeziyetçi niteliği ağır bastığında ittifaklar kurmak zorlaşmaktadır. Bununla beraber tehditlerin farklı mobilizasyon dinamikleri ile kaynakları bir araya getirmeye vesile olması toplumsal hareketler açısından fırsatlara dönüşebilmektedir. Nitekim Tilly, 1978 yılında *From Mobilization to Revolution* eserinde[29] kolektif eylemlerin sınırlanma durumunun rejimin niteliğine dair fikir verdiğini ortaya koymuştur.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda Tilly ve Tarrow, 2006 yılında yayımladıkları *Contentious Politics (Çekişmeci Siyaset)*[30] adlı eserde toplumsal hareketlerin varlık göstermesini ve protestonun kontrolünü demokrasi kapasitesi ile devlet kapasitesini dikkate alarak çekişme sürecini kurumsal siyaset ve yerel siyaset uygulamaları üzerinden en geniş hâliyle altı önermeye dayandırmaktadır. Buna göre tezin ikinci bölümünde 1) siyasal rejimin politikaya etki eden aktörlere açıklığı yani açık ya da kapalı olması, 2) siyasi ittifakların istikrarsızlığı yani rejimin kendi içinde güç merkezi kurma hâli bakımından iktidarın işlevsel olarak dağılımı (kuvvetler birliği-ayrılığı) (Bu durum toplumsal hareketler açısından siyasal iktidarın merkezsizleşmesi, yurttaşların siyasi karar süreçlerine erişebilmesi için tanıklık, sorunları bildirmek, bilirkişilerin desteğini almak gibi yollarla yargıya başvurma seçeneği ile de açıklanabilmektedir.[31]), 3) siyasal rejimin toplumsal hareketler üzerinde baskı uygulaması ya da toplumsal hareketlere imkân tanıma durumu baskı kapasitesinin artmasına karşılık geldikçe demokrasi kapasitesinin düştüğü yani toplumsal hareketlerin katılımcılığının engellendiğine işaret etmesi anlamına gelmektedir. Rejimin merkeziyetçi niteliği ağır bastığında baskı kapasitesi artmakta ve toplumsal hareketler için ittifak kurmak zorlaşmaktadır. Bu durumda tezin üçüncü bölümündeki 4) iktidarın merkeziyetçi ya da ademimerkeziyetçi yönetiminin, 5) siyasal iktidarın gücünü merkezde toplaması ya da parçalı koalisyon yapısına göre rejimin toplumsal ittifakların kurulmasına elvermesinin ve 6) tüm bu sayılan aşamalarda meydana gelebilecek değişikliklerin[32] izlenmesi öngörülmektedir.

[29] Tilly, C. (1978). From Mobilization to Revolution,106-15
[30] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015) Contentious Politics.
[31] Della Porta, D., & Diani, M. (2020) Toplumsal Hareketler, Çev. Pelin Çakır, Ceren Gülbudak, 326
[32] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious Politics, 57-9

Siyasi fırsatlar yaklaşımını ilgilendiren literatüre bakıldığında 1970'lerde Avrupa ve ABD'deki kurumsal yapıların özelliklerine odaklanan Kitschelt'in nükleer karşıtı hareketin başarı faktörlerini incelediği çalışmasında hareketin iç siyasi fırsatlar tarafından şekillendirildiği sonucuna vardığı[33] görülmektedir. Kitschelt'in yolunu izleyerek 1992 yılındaki araştırmasıyla ABD ve Batı Almanya'daki iki nükleer karşıtı hareket örneğini karşılaştıran Joppke; farklı yönetim biçimlerinin sağladığı siyasi fırsatların kolektif eylemleri nasıl şekillendirdiğine ilişkin olarak federal sistemi haiz yapılarda (ABD ve Almanya) nükleer santral projelerinin toplumsal muhalefetin etkisiyle kesintiye uğradığını, buna mukabil merkezî kontrol ile karakterize edilen siyasal sistemlerde (Fransa, Japonya, Güney Kore) toplumsal muhalefetin bastırılmasıyla projelerin daha kolay gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur.[34] Yönetimin merkezîleşmesi nükleer santral projelerinin gerçekleşmesine müspet etki yapmaktadır.

Toplumsal hareketler literatüründe[35] bir rejimin baskı kapasitesinin ve eğilimlerinin mobilizasyonun maliyeti anlamına gelmesi ve kolektif eylemlere katılıma olanak vermesi ya da vermemesiyle hareketin yönünü tayin ettiği gibi çıkarımlarla karşılaşılmaktadır. Bu yaklaşım aracılığıyla toplumsal hareket ağlarının kurulma nedenleri, dayanışma, ses duyurma yöntemlerine istinaden gelişmiş Batı demokrasilerinde hâkim olan sistemler ile demokrasisi oturmamış kurumsal sistemler arasında fark olduğuna dair tespitlerde bulunmak mümkündür.[36] Türkiye örneğinde demokrasisi oturmamış bir rejimin hâkim olmasının ötesinde kurumsal siyasetin yıllar içinde erozyona uğramasıyla kuvvetler ayrılığından uzaklaşılmaya dayanan kurumsal siyasette kuralsızlaşma deneyimlenmektedir.

[33] Kitschelt, H. P. (1986). Political opportunity structures and political protest: Anti-nuclear movements in four democracies,57-85.
[34] Joppke, C. (1992). Decentralization of Control in US nuclear energy policy, 709-725.
[35] McAdam, D., & Tarrow, S. Tilly Charles (2004), Dynamics of Contention.; Tilly, Charles. 1978. From Mobilization to Revolution. Reading; McAdam, Doug. 1982. Political Process and the Development of Black Insurgency.; (1996). "Political Opportunities: Conceptual Origins, Current Problems, Future Directions." 23-40
[36] Davenport, C. (2005). "Repression and Mobilization: Insights from Political Science and Sociology." In Repression and Mobilization, Christian Davenport, Hank Johnston, and Carol Mueller.

1.3.2 Toplumsal Hareketler

Siyasal rejim, siyasal iktidar ve kolektif eylemi bir araya getiren çekişmeci siyasetin yanı sıra toplumsal hareketler[37] literatürüne giren bu tezde kolektif eylem ve toplumsal hareket kavramlarına yer verilmektedir. Ekonomik dönüşüm, şehirleşme, demokrasi kapasitesi toplumsal hareketlerin niteliği ve hareket aktörleriyle dinamiklerinde dönüşümlere yol açmakta, bu değişim ise hareketlerin repertuarlarında, örgütlenmelerinde ve yeni hareket biçimlerinin oluşmasında etkili olmaktadır. [38] Dolayısıyla neoliberal politikaların dönüştürdüğü ekosistemde çekişmeci siyasetin çatısı altında bir araya gelen meydan okuyanlar açısından bu tezde de görüleceği gibi çekişme, muhaliflerle seçkinlerin otoritelerle karşı karşıya geldiği süreçlerde oluşmaktadır.

Tehditler yukarıda ifade edilenlerle sınırlı değildir. Tilly'e göre toplumsal hareketlerde görülen kaynak mobilizasyonu kurumsallaşmaya yol açmakta ve hareketin kaynak sağlayan tarafların menfaatlerine hizmet etmesiyle bu durum, hareket için tehdit anlamına gelmektedir. Bu görüşüne ek olarak Tilly, siyasal süreçler bakımından demokratik şartlar oluştuğunda hareket açısından fırsatların oluştuğu gibi kesin ayrımlardan kaçınmayı[39] önermektedir, zira girişte ifade edildiği gibi isyanlar da bir fırsat anlamına gelebilmektedir.[40] Demokrasi-toplumsal hareket ilişkisine dair bir tespitte bulunmak için bu tezdeki gibi değişik ölçekler ve Tilly ile Tarrow'un önermelerinden de yararlanılan analizlerle çok boyutlu bir şekilde araştırmanın yürütülmesi gerekmektedir.

Siyasi süreçlerle ilgili olarak toplumsal hareketleri inceleyen Tilly "l) Hedef otoritelere yönelik yapılan ortak hak talebi kampanyaları, 2) Özel amaçlı dernekler, halk mitingleri, medya demeçleri ve gösterileri içeren hak talebi girişimleri, 3) Amacın makul olması, birlik, sayı ve bağlılığı halkın temsil etmesi" [41] gibi

[37] İlk olarak Gustave Le Bon'un 1894 yılında "Kitleler Psikolojisi" eserinde "kalabalıklar" yaklaşımıyla açıklamaya çalıştığı kavram, kitlelerin tek başlarına yapamadıklarını kitlesel olarak gerçekleştirebildiklerini savunmaktadır. Bkz. Le Bon, G., & İlhan, H. (2009). Kitleler Psikolojisi. Kolektif davranış üzerine çalışmalar yapan Neil Smelser ise 1962 yılında Modernizasyon teorisi doğrultusunda yapısal değişimlere direniş olarak tanımlamıştır ancak Smelser, toplumsal hareketleri Le Bon gibi irrasyonel hareketler olarak nitelemiştir. Bkz. Smelser, N. J. 1962. Theory of collective behavior. Diğer kolektif davranış teorisi çalışmalarında da toplumsal hareketlerin hızlı sosyal değişimlere verilen tepkiler olarak yorumlandığı görülmektedir.

[38] Çayır, K. (Ed.). (2016). Yeni sosyal hareketler, 108

[39] Tilly, C. (2008). Toplumsal Hareketler 1768-2004, çev. O. Düz, 241

[40] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, Çev. P. Çakır, C. Gülbudak,108

[41] Tilly, C. (2008). Toplumsal Hareketler 1768-2004, çev. O. Düz., s 22

önermelerin izini süren bir analizi siyasal rejimlerde demokrasi düzeyinin tespiti açısından önemli görmektedir. 1968 hareketlerinin bu literatürü zenginleştirdiğini görerek toplumsal hareketlerle demokrasinin birbirini beslediğini savunan Tilly, 1970'lerde ortaya çıkan Kaynak Mobilizasyonu Kuramı (Resource Mobilization) ile toplumsal hareketlerin ortaya çıkışına yanıt aramıştır. Kaynak mobilizasyonu teorisyeni olarak anılan Tilly; kuram, toplumsal hareketlerin örgütlenmesi, kaynaklar, fırsatlar gibi rasyonel değişkenlere odaklanmaktadır.[42] Bir hareketin ortaya çıkması ve faaliyetlerini sürdürmesi için en başta parasal kaynak gereksinimine yaslanan bu yaklaşıma göre personel gibi insan unsuru dâhil kaynakların seferberliği yani mobilizasyonuna ihtiyaç bulunmaktadır ve bu proses hareket örgütlerince sağlanmaktadır.[43]

Toplumsal hareketler açısından kolektif zorlukların aşılması için başvurulan yollar kolektif eylemlerde devamlılık sağlarken birleştirici yapıların inşa edilmesi ve kolektif kimlikler aracılığıyla toplumsal ağlardan müteşekkil dayanışmaların örülmesi gibi etkinliklere ihtiyaç duyulmaktadır.[44] Toplumsal hareketlerin aynı amaç doğrultusunda farklı kolektif kimliklerle bir araya gelmesi de söz konusudur.[45] Çeşitli mekanizmaların birer organizma hâlinde prosesleri meydana getirirken ittifaklara olanak vermesiyle koordineli ve sistemik eylemlere dönüşmesinden bahsedilebilir. Hareketin ölçeğinde değişim meydana getiren ittifakların kurulması ve/veya kaynaklara erişim olanaklarının değişmesi de yukarıda açıklandığı üzere süreklilik için gereklidir ve mobilizasyonun çekişmeci süreçlere evrilmesine ya da tersine çekişmeci sürecin daralmasına yol açabilmektedir.[46]

Toplumsal hareket mekanizmaları içinde kâr-zarar-maliyet hesabı yapılabilmesi ittifak ve iş birliğinin bu sürecin bir parçası olduğunu anımsatmaktadır. Bir toplumsal meseleye ilgi duyarak sorunun etrafında mobilize olan bireylerden oluşan ittifaklar ve bu kapsamda bireyler-örgütler arasındaki biçimsel olmayan bağ, başka grup ve ağların mensubu olmak ya da olmamakla ilgisi bulunmadan ağa özgü bir çeşit

[42] Cohen, J. L. (1983). Rethinking social movements, 113
[43]Çetinkaya, Y. D. (2014). Tarih ve Kuram Arasında Sosyal Hareketler. Der. Y.D.Çetinkaya), Sosyal Hareketler: Tarih, Teori, Deneyim, 28
[44] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics, 8
[45] Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, Çev. P. Çakır, C. Gülbudak , 31-2
[46] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics, 30

üyelikle kurulmaktadır.[47] Bu ağın dinamikleri arasında toplumsal hareketin hedeflerini içselleştirmiş biçimsel olan ya da olmayan toplumsal hareket örgütleri de yer almaktadır.[48] Bu noktada toplumsal hareketler açısından dönemsel olarak önemli bir fark kolektif kimliklerle ilgili olarak ortaya çıkmış görünmektedir. Zira 1970'lerden itibaren kapitalist sistemin dönüştürdüğü üretim ilişkilerine neoliberal stratejilerin eklemlenmesi neticesinde çok çeşitli alanlarda hak, adalet, kimlik arayışı doğrultusunda "yeni" olarak nitelenen toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Bu hareketler iktidarı hedeflememekte, siyasi düzlemde sosyopolitik yönlü bir değişim yerine mevcut değerlerle kimlik yapılarında iyileştirme içeren değişim taleplerinin sosyokültürel boyutunu öne çıkarmaktadır.[49]

Tilly'e göre kolektif hareket bir sosyal sınıf, etnik grup, sendika, parti vb. grupların ortak çıkarlarının ifadesi olarak siyasi süreçlerle açıklanabilirken yeni toplumsal hareketler yalnızca direnmek yerine güç ve kaynak üzerinde kontrol sahibi olmayı da önemsemektedir.[50] Bu konuda Yeni Toplumsal Hareketler Kuramcısı Touraine, söz konusu modern dönemde içinde barış ve nükleer karşıtı hareketlerinin de yer aldığı çevreci-ekoloji mücadelelerin sürekli değişime karşı gelişen savunmacı tepkilerin toplumsal çatışmalara, antiteknokratik harekete dönüştüğünü ve mücadelenin siyasi aktivite alanını genişlettiğini savunmaktadır.[51]

Toplumsal hareket alanındaki bir diğer kuramcı Claus Offe başta olmak üzere toplumsal hareketler arasında eski-yeni hareket ayrımına dayanan kopuş ve süreklilik konusunda yeni toplumsal hareketlerin sosyalist ideolojinin hâkim olmaması, modernleşme sürecinin ve refah devletinin eleştirisinin yapıldığı ve orta sınıftan aktörlerin merkezsiz, hiyerarşik olmayan yapıda oluşturulan hareket olması bağlamında eski olarak nitelenen hareketlerden ayrıldığı savunulmaktadır. Buna mukabil emek-sermaye çatışmasına dayanan kapitalizme tepkiselliğin ise eski hareketlerden miras kaldığı, yeni hareketlerde meydan okuyanların işsizlerden, öğrencilerden ve emeklilerden oluşması nedeniyle ittifaka dayandığı ve daha ziyade

[47] Jasper, J. M. (2002). Ahlaki protesto sanatı,108; Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, Çev. P. Çakır, C.Gülbudak, 177
[48] Zald, M. N., & McCarthy, J. D. (Eds.). (1987). Social movements in an organizational society: Collected essays. Transaction Publishers, 20; Della Porta, D., & Diani, M. (2020) Toplumsal Hareketler, Çev. P.Çakır, C. Gülbudak, 195
[49] Çayır, K. (Ed.). (2016). Yeni sosyal hareketler, 23
[50] A.g.e 20-2
[51] Bkz Touraine, A. (2002). Modernliğin Eleştirisi, Çeviren: Hülya Tufan.

yatay örgütlenmenin görüldüğü iddia edilmektedir.[52] Hareket aktörleri arasında gençlerin ve kadınların olması, yeni ve haberleşmeyi kolaylaştıran yöntemlerin kullanılması da toplumsal hareketler açısından geleneksel yapıdan uzaklaşılması anlamına gelmektedir. "Eski" ve "yeni" addedilen toplumsal hareketlerin arasında politik açıdan önemli bir devamlılık ve gelenek olduğunu savunan Çetinkaya, hareketlerin içinde bulunulan zaman ve mekândan ayrı ele alınamayacağını belirtmektedir. Çetinkaya, toplumsal hareket sendikacılığının geçmişte tek bir sınıfla sınırlı kalmadığından; yarı zamanlı ve sözleşmeli çalışanlarla tarım işçilerini, kadınları, ev kadınlarını, hizmet sektöründe çalışanları, farklı etnik gruplardaki çalışanları kapsadığından bahsetmektedir.[53]

Yukarıdaki açıklamalar ışığında eski ve yeni addedilen hareketler arasındaki fark esas olarak siyaset yapma tarzı ve stratejilerinden kaynaklanmakta[54] olup hareket stratejileri de hareket aktörlerinin kolektif kimliğinden bağımsız bulunmamaktadır. Dolayısıyla toplumsal hareketler belli bir sınıfın menfaat ya da başarısını hedeflemekle sınırlı kalmadan daha geniş bir coğrafyayı ve kolektif kimlikleri ilgilendirmektedir. Maddi kaynaklar stratejik seçimler ve repertuarların nasıl kullanıldığı bir hareket kültürüne yani hareket aktörlerinin kültürüne ait olduğu üzere stratejiler de aktörlerin kolektif kimliklerine ve değerlerine bağlı bulunmaktadır. Sonuç olarak hareket aktörlerinin stratejiyi kuran tercihleri içinde Çetinkaya'nın ifade ettiği gibi bir devamlılığın ötesinde "eski" ve "yeni" hareket tarzlarında geçişkenlik görülebilmektedir.

[52] Offe, C. (2019). New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics (1985), 255-94.
[53] Çetinkaya, Y. (2014). Tarih ve Kuram Arasında Sosyal Hareketler,49, 51
[54] Kalfa, C., & Ataay, F. (2008). Küresel toplumsal hareketler. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,40

2. BİRİKİM STRATEJİLERİ VE TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL POLİTİKALAR

Siyasi ve ekonomik alanda meydana gelen değişikliklerin toplumsal yaşamı şekillendiren niteliği kapitalist sistemin ana unsurları sayılan mülkiyet hakları, serbest piyasalar, serbest ticaretin çerçevesinin yeniden çizilmesiyle [55] toplumsal yapıda ve toplumsal ilişkilerde değişim meydana getirmektedir. Kapitalizmin biri meta değerinin yaratılmasına yani piyasalaştırmaya; diğeri borçlandırma, zor ve sömürgeciliğe dayanan iki farklı birikim süreci üzerinde yükseldiğine işaret eden Rosa Luxemburg[56] ilksel birikimi[57] tarihsel olarak üreticilerin üretim araçlarından koparılmasıyla açıklamaktadır. Toplumsal değişmeyi odağına alan bu tez açısından toplumsal ilişkilerin emek ve sermaye güçlerine temellenen üretim ilişkilerinden teşekkül etmesine bağlı olarak emeğin üretim araçlarından koparılması ve emek üzerinden mümkün olduğunca çok artı değer[58] elde etmenin üretimin amacı olması toplumsal değişmenin temel nedenidir. Artı değer emek üzerinden olduğu gibi su, orman, toprak vb. kamusal mekânlar üzerinden yani müştereklerde çitlemeler yoluyla; özel mülkte ise zorla el koyma, mülksüzleştirme yoluyla sağlanmaktadır. Elde edilen birikim ise durmaksızın kapitalist mantık etrafında dolayımlanan sermaye birikim süreçlerine hizmet etmektedir.

Kapitalist sistemin mantığında mal, hizmet (emek) ve doğal varlıkların kullanım değerinden ziyade değişim değeri üzerinden piyasaya dâhil edilerek metalaştırılması piyasayı bir sorunsal olarak ortaya çıkarmakta, artı değer ile toplumsal yaşamın her safhasında karşılaşılmaktadır. Bu noktada Karl Polanyi, bazı alanlarda metalaştırmanın mümkün olmayacağını ve toplumsal fren mekanizmalarının devreye

[55] Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism, 2
[56] Luxemburg, R. (2003). The accumulation of capital, trans. Agnes Schwarzchild, intro. Tadeusz Kowalik, 432, akt Harvey, D. (2012). Marx'ın Kapital'i İçin Kılavuz, (Çev. B. O. Doğan), 322
[57] Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism,160
[58] Marx, iki tür artı değer olduğundan bahsetmektedir: Bunlardan biri çalışma sürelerini artırarak emekçiyi sömürü anlamındaki mutlak artı değer; diğeri teknolojik gelişmelerle emek verimliliğini yükseltmekle gerçekleşen nispi artı değerdir.

gireceğini iddia etmektedir. *Büyük Dönüşüm* adlı eserinde her şeyin piyasanın egemenliği altına sokulması ile karşısındaki direnişi "çifte hareket"[59] olarak yorumlayan Polanyi, piyasalaştırmanın toplumsal huzursuzluk kaynaklı tepkilerle engellendiğini iddia etmektedir. Polanyi'nin bu tezine göre örneğin, emek piyasasında rekabet etmek zorunda kalan emekçiler, sermaye sahibinin birikim elde etme güdüsüne karşı kendi çıkarlarını garantilemek amacıyla kolektif direniş sağlamakta, böylece kendisini sınıf olarak tanımlamaktadır. Harvey, kapitalist sistemin neoliberal stratejisine göre birikimin serbest rekabet ortamında değil, ancak devlet müdahalesiyle gerçekleştiğini[60] anımsatarak böyle bir sınıf direnişinin aynı zamanda devlete karşı verildiğine işaret etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Keynesyen Ekonomi Modeli kapsamında kapitalizmin birikim krizlerine çözüm olarak 1970'lerden itibaren dünya genelinde neoliberal politikaların devreye sokulması sistemsel olarak boyut değişikliği şeklinde yorumlanabilir. Devletlerin sermaye birikiminin oluşturulması için planlayıcı pozisyonunu terk edip düzenleyici rol üstlenmesi ile emekçi ve yoksul kesimlerin yoksullaşmasının kabul edildiği neoliberal sistemde kapitalizmin temel mantığını teşkil eden yaklaşım, "ilk birikim" kavramsallaştırmasına dayanmaktadır.[61] Neoliberal politikaları Luxemburg'un tanımına uyan ilk birikim kavramsallaştırması üzerinden tartışan Harvey, Arendt'in birikimin motorunun durmaması için sürekli tekrar etmesi gerektiği yönündeki tespitinden[62] esinlenerek ilksel birikimin sürekli birikim hâline geldiğini savunmaktadır. Buna göre birikimin belirli tarihsel sürecini ifade eden ilksel birikim, sermayenin tarihsel olarak doğmasına hizmet etmiştir ve birikimin durmaması için yeniden ve yeniden üretilmesi gerekmektedir. Sürekli işleyen birikimin neoliberal politikalarla özelleştirme, çitleme, alternatif üretim ile tüketimin baskılanması, varlıkların sömürgeci emperyal yöntemlerle talan edilmesi, rant[63] arayışı, yaratıcı yıkım,[64] mücadele ve vergilendirmenin metalaşması, köle

[59] Polanyi, K., (2013). Büyük dönüşüm: çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri. (Çev: A. Buğra), 73
[60] Harvey, D., (2012), Sermayenin Sınırları, çev. U. Balaban, 90
[61] De Angelis, Massimo (2013), "Marx ve İlkel Birikim: Kapitalist 'Çitlemenin Sürekli Karakteri", (Çev. Y. Akmeraner), Göztepe, Ö. (Der.), İlkel Birikim: Sermayenin Kaldıracı, 89-114, Marx kavramı Kapital eserinin 1. cildinin 8. kısmının 8. bölümünde tartışmaktadır.
[62] Arendt (1985) Imperialism, 15, 28.
[63] Rant odaklı girişimler pek çok alanda söz konusu olabilmektedir. Örneğin, imar süreçlerinde gayrimenkul rantları, istihdam alanında emek rantı, arazi üzerinde toprak rantı, parasal gelirde faiz olarak elde edilmektedir. Esasen etimolojik olarak Fransızca rente "kira veya faiz geliri, getiri" sözcüğüne karşılık gelen rant, Latince redderek geri vermek anlamındadır. https://www.nisanyansozluk.com/kelime/rant

ticareti[65] vb. mülksüzleştirmeler yoluyla sağlandığını belirten Harvey, el koymanın daha radikal araçlarının ise tefecilik, ulusal borç ve kredi sistemi ile yaygınlaştırıldığına ve bu süreçlerin meşruiyet karinesi olan devlet tarafından şiddetin araçsallaştırılması anlamına gelen *otoriter* eğilimlerle desteklendiğine işaret etmektedir.[66] Neoliberalizmin otoriter teknolojilerin devreye sokulduğu bir devlet politikası olarak birikimin sürekliliğini sağlayan yüksek yaratıcı yıkım kapasitesini haiz olması[67] kapitalist birikim krizlerinin kendisini ekolojik ve toplumsal krizlerle dayatmasıyla deneyimlenmektedir. Birikim mantığına dayanması nedeniyle sürekli genişleme ihtiyacı içindeki bir sistem olarak kapitalizmin doğa ve doğal varlıkların içinden geçerek onları tüketmekte oluşu ekolojik krize yol açarken aynı zamanda sermaye birikiminin sonuna gelinmesi sermayenin kapitalizm üzerinden ekolojik bağlamı da olan çelişkisini teşkil etmektedir.[68] Benzer şekilde kamusal mekânların, emeğin, doğa ve doğal varlıkların mülksüzleştirme yoluyla birikim rejimine hizmet etmesinin bir diğer yolu bu unsurların metalaştırılmasından ve kısa yoldan el değiştirmesinden geçmekte, el koyma süreçlerine uzanmaktadır. Gerek ulusal ölçekte sermayenin gerek küresel ölçekte ÇUŞ'ların doğayı ve kamusal mekânları birikimin nesnesi kılması çeşitli mülksüzleştirme girişimleriyle doğa ve doğal varlıkların metalaştırılması anlamına gelmektedir.

Tezin konusunu teşkil eden nükleer santrallerin dünya genelinde kesintisiz enerji kaynağı şeklinde lanse edilmesine[69] olanak tanıyan 1973 Petrol Krizi, aynı zamanda uluslararası bir program olarak 70'lerde devreye sokulan neoliberal politikaların uyarlandığı dönemde yaygınlaştırılmıştır. Neoliberal politikalar, 1980 yılında 24

---

[64] Harvey, Schumpeter'in "yaratıcı yıkım" ifadesini kapitalizme canlılık kazandıran faaliyetleri açıklamak için kullanmaktadır. "(...) gasp ve yıkım, insanları yerinden etme ve inşaat azgın, spekülatif sermaye birikiminin araçları olur. Ekonomik motor yani sermaye dolaşımı ve birikimi, yaşadıkları ortamları yeniden şekillendirme ile yetinmeyip hayatta kalabilmek için nasıl bireyler olmaları gerektiğini yeniden tanımlayan süreçlere tümüyle yabancılaşan insanların direnişine karşın sırf yeni kentleşme tasarılarını kusmak için kentleri bütünüyle yutar.", Harvey, D. (2015) On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu. (Çev. E. Soğancılar), 280

[65] Günümüzde aşırı taşeronlaştırma (Küresel olarak oldukça yaygınlaşmaktadır.), aşırı düşük ücretle çalıştırma (kara çalıştırma) ve göçmen işçilerin çalıştırılması bu kapsamda düşünülebilir.

[66] Harvey D. (2004), Yeni Emperyalizm, (Çev: H. Güldü), 120-1; Rant arayışı da birikim sağlamanın diğer bir yoludur, buna göre devletten alınan açık ve gizli yardım, belli kesimlerin lehine kamusal faydadan feragat edilmesini beklemeye yol açan çıkarların olması, tekel karları ve karteller bu kapsama girer. Bkz Stiglitz, J. E. (2012). Eşitsizliğin bedeli. (Çev: O. İşler), 82

[67] Harvey, D. (2012). Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm, 84

[68] Foster, J. B. (2012). Marksist Ekoloji, (Çev: B. Baysal, 54-7

[69] Nükleer enerji ilk olarak 1953 yılında ilan edilen Barış için Atom Anlaşması ile dünyaya tanıtılmıştır. Fakat bu dönemde nükleer santraller çok maliyetli ve karmaşık teknoloji olduğu için enerji üretimi sınırlı kalmıştır. Bu konu Türkiye bu anlaşmayı ilk imzalayan ülke olduğu için bu bölümdeki siyasal rejim tartışmasının kalkınmacılık ayağında tarihsel bağlamıyla açıklanmaktadır.

Ocak Kararları ile uygulamaya konulmuş ve sermaye kesimlerinin lehine düzenlemeler yapılarak fiilen 1980 Askerî Darbesi ile sıkıyönetim şartlarında uyarlanmıştır.

Birikimin motorunun durmaması için sermayenin merkezîleşme ve yoğunlaşma eğilimleri neticesinde ulusal tekelci güç hâline gelen kapitalistler için servet yoğunlaşmasının coğrafi yayılma sürecine girmesi[70] önemlidir. Artı değer üretimiyle sermayenin yeniden paylaşıma girdiğini[71] ifade eden Ercan, bu şekilde kapitalist gelişimini tamamlamış olarak gelişmiş ülkelerde aşırı biriken sermayenin değerlendirilebildiğine işaret etmektedir. Bu tespite göre ticaret, üretim, hizmet ve finans sektörlerinde konuşlanan sermayenin coğrafi olarak genişlemesi için diğer ülkelerin kapitalist ticarete ulus aşırı ticaret ve dışa açık sermaye piyasalarının yatırım ve tüketim süreçleri aracılığıyla açık tutulması tekelci güç olan uluslararası şirketlerdeki aşırı birikim sorununa çözüm üretilmesini sağlamakta ve sürekli birikimi desteklemektedir. Özellikle küreselleşmenin devletlerin bir ağ ile birbirine bağlanmasına olanak vermesi yerkürenin merkezsiz ve yersiz yurtsuzlaşmış bir yönetim aygıtı olarak kullanılmasını sağlamaktadır.[72] Bununla birlikte sermayenin bu yayılımının küresel ölçekte kapitalist (merkez) ülkeler ve merkeze bağımlı az gelişmiş kapitalist ülkeler (periferi) arasında gerçekleştiğini belirten Âmin, bu durumun küresel ölçekte sınıflar arası kutuplaşmaya neden olduğunu savunmaktadır.[73]

Sermayenin yeniden üretimi ve gelişimi için uygun coğrafi mekânlara ihtiyaç duymasını sermaye üzerinden mekânla ilişki kurulması şeklinde yorumlayan Harvey, piyasalaşmamış mekânların da bu şekilde piyasalaştığına işaret etmektedir. [74] Neoliberal politikalara göre düzenleyici role sahip olan devletler kendi topraklarına yönelen yatırımları sermaye birikimi, siyasal istikrar, altyapının tesis edilmesi, ekonomik ve finansal teşviklerin verilmesi, çevresel ekonomik maliyetlerin

[70]Başkaya, F." Kapitalizm Emperyalizmdir". Bia Haber Merkezi. (17.04.2003); Harvey, D, (2012), Sermayenin Sınırları, (Çev. U. Balaban), 208

[71] Ercan, F. (2004). Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği: Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış. N. Balkan ve S. Savran (der.), Neoliberalizmin Tahribatı, 17

[72] Negri, A., & Hardt, M. (2012). İmparatorluk, çev. A. Yılmaz,15-21

[73] "Merkez ve periferi kavramları sermayenin yayılması ile ilişkilidir. Onlar, hiç de emperyalist ülkeler ve sömürge veya yarı bağımlı ülkeler terimlerinin incelmiş eş anlamlıları değildir. Bu kavramlar, ta başlangıçtan, ne Batı-merkezli ne de ekonomist olan bir kapitalizm kavrayışına sahip bulunanlar için vazgeçilmez önemdedir." Âmin, S. (1997). Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme. (Çev. S. Lim), 150

[74] Harvey, D. 2015. On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu. (Çev. E. Soğancılar),153

azaltılması ve yaptırımların uygulanmaması, kirletici faaliyetlere göz yumulması gibi imtiyazlarla desteklemektedir. Borç ilişkisi de bu sömürücü eğilimleri beslemektedir. Nitekim Wallerstein bu projelerin kapitalist kurumsallaşma sağlayan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) gibi ulusüstü kurumlar eliyle yukarıda bahsedildiği gibi periferi ve yarı periferi konumundaki ülkelere uluslararası sözleşmelerle yönlendirildiğine[75] işaret etmektedir. Açıkça kapitalist sınıflar ve onlarla iş birliği yapan iktidarlar için Washington Mutabakatı[76] bu üst örgütler eliyle dünya geneline yönelik borçlandırma mekanizması olarak[77] işlemiş ve bu yol, gelişmekte olan ülkelere kalkınma için başvurulması gereken bir yöntem gibi sunulmuştur.[78]

Sermayenin coğrafi hareketliliğini sağlayan diğer bir gelişme; iletişim ve ulaşım koşullarında teknolojik ilerlemenin sağlanmasıyla başlayan küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) yatırım yapılan ülkelerdeki siyasal iktidarlarla ilişkisinin yeni bir boyuta çıkmış olmasıdır. Ulus devletler şirketlerin sermaye, emek, bilgi ve mal hareketlerini kolaylaştırmak ya da engellemek gibi girişimlerini otoriter, kalkınmacı ve popülist uygulamalarla desteklemekte ve sermayenin ihtiyaç duyduğu koşullar düzenleyici güçlerin devreye girmesiyle işlemektedir.[79] Girişte açıklandığı şekliyle siyasal iktidar *otoriterlik* olarak tanımlanan şekilde zor ve baskı yöntemlerine başvurmakta, ÇUŞ'un belirli bir ülkede yatırım kararı alması ise gidilen ülkede ekonomik refah seviyesinin yükseltilmesi yönündeki girişimlerin *kalkınmacılı*k şeklinde lanse edilmesiyle gerçekleşmektedir. Çoban'ın dikkat çektiği gibi kalkınmacı yaklaşımlar araçsallaştırmadan ibarettir ve dünyanın önde gelen

[75] Wallerstein, I. (2011). Dünya sistemleri analizi, 32

[76] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonominin yeniden canlanması için uygulamaya konulan Bretton Woods sisteminin yerini 1978 yılında üst küresel örgütler üzerinden borç mekanizmasını çalıştırması düşünülen Washington Mutabakatı almıştır. Bu mutabakat kapsamında da birinci mutabakatın ekonomik iyileşme sağlayamadığı eleştirisine istinaden ikinci mutabakat 1989tarihinde oluşturulmuştur.

[77] 2007-2009 yılındaki krizlerle IMF ve gelişmekte olan ülkeler arası borçlanma ilişkisi değişerek neoliberalizmin öldüğü ifade edilse de neoliberalizmin piyasa koşullarını toplumsal yaşamın içine işleyen şekilde hukuki ve siyasi olarak yerleştirilmiş olması tezde de kurumsal-yerel ve toplumsal ilişkiler üzerinden çözümleneceği üzere onun yeni bir faza geçtiğini göstermektedir.

[78] Saad-Filho, A., & Johnston, D. (2004). Neoliberalism: A critical reader,37-8; Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi ile 1960-1980 arası ithal ikameci sanayileşmeye dayalı kapitalizmin inşasına zemin hazırlandığı gibi 12 Mart 1971 Muhtırası ve 1980 Askerî Darbesi ile ithalat ve ihracatta serbestleşmeye dayanan neoliberal pratiklerin hayata geçirilmesi mümkün olmuştur. Bu mekanizma aynı zamanda köyden kente göç, şehirleşmede artış, tarımın terk edilerek istihdamın endüstriye kaydırılması gibi makroekonomik gengelerin değişmesini de desteklemiştir.

[79] Castells, M. (2006) Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür, (çev: E. Kılıç), 462

şirketleri Türkiye'de yatırım yapmasına rağmen ülkede kalkınma hedefleri hiçbir zaman hız kesmemektedir.[80] Fiiliyatta Harvey'in açıklamasındaki gibi sürekli birikim; IMF, DTÖ gibi finansörler aracılığıyla uluslararası kredi sistemini, sömürgeci politikaları ve savaşı araçsallaştıran kapitalizm şartlarında gerektiğinde zor, hile ve baskı araçlarının devreye sokulmasıyla tesis edilmektedir.[81] Bununla beraber kalkınmacı yaklaşım gereği, diğer devletler karşısında gücünü korumaya çalışan devletlerin siyasi, diplomatik ve askerî stratejilere başvurmak suretiyle ekonomik gücün tesisini destekleyecek şekilde faaliyet göstermesi söz konusudur. Sermaye birikiminin sağlanması için üretim şekillerinin ticaret, sermaye hareketleri, para transferleri, işgücü göçü, teknoloji transferi, döviz spekülasyonu, bilgi akışı, kültürel etkiler ve benzeri aracılığıyla mekânda sürekli olarak yer değiştirmesine ve ülkesel varlıklar arasında gidip gelmesine yönelik düzenlemeler yapılırken vergileme, gelir dağılımını etkileyen uygulamalara başvurulmaktadır.[82] Tüm bu çerçevede devlet tarafından belirli kişi ve grupların menfaatlerinin gözetilmesi ve/veya bazılarının menfaatlerinin gözetildiği algısının yaratılması gibi *popülist* araçlar devreye sokulmaktadır.

Güç ya da iktidar ilişkileri birikim rejimini desteklerken bu şirketler aracılığıyla devletler, diğer devletler karşısında etkin konumda görünmektedir.[83] Bu nedenle Harvey'in ifadesiyle "yeni emperyalizm"[84] çerçevesinde devletler tekelci güç olan ÇUŞ'ların yatırımlarını çekmek için teşvikler, indirimler, muafiyetler ve ayrıcalıklar sağlamak suretiyle sürekli birikim rejimini desteklemektedir. Özellikle kalkınmacılık kısmında tartışıldığı gibi neoliberal politikaların sivil alanı Çevre Kanunu, ÇED gibi kanuni düzenlemelerle kuşatmasından yararlanılmaktadır. Bu doğrultuda coğrafi hareketliliği haiz ÇUŞ'lara sağlanan ayrıcalıkların yanı sıra devletler de riskleri üstlenerek kalkınmacı[85] addettikleri girişimleri hayata geçirmektedir. Sonuç olarak

[80] Çoban, A. (2004). Çok Uluslu Şirketler-Ekolojik Zarar İlişkisinin Ekonomi-Politiği. Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar: Ekolojik, Ekonomik, Politik, Yönetsel Perspektifler.
[81] Harvey D. (2004), Yeni Emperyalizm, 115
[82] Harvey D. (2004), Yeni Emperyalizm, 24
[83] Arrighi, G. (1994). The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times, 34
[84] Harvey D. (2004), Yeni Emperyalizm, 151
[85] Aytaç, E.S., Öniş, Z., (2014) Varieties of populism in a changing global context: the divergent paths of Erdoğan and Kirchnerismo. Comparat. Polit. 47 (1), (s41–59).; Adaman, F., Arsel, M., & Akbulut, B. (2018). Neoliberal developmentalism, authoritarian populism, and extractivism in the countryside: the Soma mining disaster in Turkey. Critical Agrarian Studies, 154.; Adaman, F., Akbulut, B., Arsel, M. (Eds.), (2017). Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment under Erdoğan. I.B. Tauris, London; Akbulut, B., Adaman, F., Arsel, M., (2018). Troubled waters of hegemony: consent and contestation in Turkey's hydropower landscapes. In:

ÇUŞ'ların projeler üzerinden elde ettikleri güçle siyasi sürece dâhil olması, devletlerin de şirketlerin yönetimlerine müdahil olması gibi örnekler devlet-şirketler arası sınırların aşıldığını göstermektedir.[86]

Neoliberal politikaların etkinliği altında toplumsal ve örgütsel ilişkiler değişime uğramaktadır. Tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarındaki hareket ağlarının dinamikleri arasındaki meslek odaları, dernekler ve sivil toplum; inisiyatiflerin karar süreçlerine katılımını ilgilendiren *yönetişim*[87] faaliyetleriyle ikinci bir hattan kuşatılmıştır.[88] Kapitalist mantığın toplumsal dönüşümdeki payı sivil toplum güçlerinin dâhil olduğu örgütler ve kurumlar üzerinden sürdürülerek çeşitli kurum ve örgütlerin siyasal iktidarın düzenleme ve müdahaleleriyle dönüştürülmesinin belirgin bir örneğini bazı sendikaların sermaye sınıfları ile iş birliği yapması[89] teşkil etmektedir. Tezin üçüncü bölümünde daha detaylı olarak tartışılacağı üzere özünde menfaat örgütü olan sendikalar, mücadelenin siyasallaşma sürecinde 12 Eylül Askerî Darbesi üzerinden otoriter müdahalelere tabi olmuş,[90] dayanışma ve kolektif mülkiyet adına kitlesel mücadeleler, gösteri, grev ve devrimlerle elde edilen kazanımların şiddete maruz kalmasının da etkisiyle otoriterlik kontrol düzeyinde sürdürülerek örgütler sistemin baskısı altında tutulmuştur.[91] Bu dönüşüm günümüzde de değişik veçhelerden devam etmektedir.

Kapitalist sistemde karşı hareketlerle toplum kendini koruyabilirken devletin iktisadi alandaki düzenleyici nosyonuyla rekabetçi piyasayı şekillendirerek neoliberal

---

Menga, F., Swyngedouw, E. (Eds.), Water, Technology and the Nation-State,96–114; Adaman, F. ve Akbulut, B. (2021)Erdoğan's three-pillared neoliberalism: Authoritarianism, populism and developmentalism. Geoforum; Akçay, Ü. (2018). Neoliberal populism in Turkey and its crisis (No. 100/2018). Working paper; Karaömerlioğlu, M. A. (2021). Populism in Turkey: From a political style to a model for global politics? In The Routledge Handbook on Contemporary Turkey75-88.

[86] Bakan, J. (2007). Şirket 'Kar ve Güç Peşindeki Patolojik Kurum', çev. R. G. Ögdül.,131

[87]"Yönetişim teorisi ve uygulamaları, çeşitli mekanizmalar aracılığıyla egemen sınıf dışındaki tüm emekçi sınıfları dışlamak suretiyle toplumların geleceğini sermaye sınıfının çıplak egemenliğine mutlak olarak teslim eden bir siyasal iktidar modelidir.", Bayramoğlu, S., Yönetişim Zihniyeti: Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü, 24; UNDP'nin (Birleşmiş Milletler Kalkınma programı) Yerel Gündem 21 Programı, OECD'nin Düzenleyici Reform Programı ve Dünya Bankası, IAEA, IMF, DTÖ, 7'ler grubu, Dünya Ekonomik Forumu, Birleşmiş Milletler-Küresel Sözleşme (Global Compact), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Ticaret Odası (ICC) gibi kurumlar da yönetişim fonksiyonunun uluslararası işleticisi konumundadır.

[88] Çoban, A. ve Duru, B. (2009). "Emek Ekseninde AKP İktidarının Çevre ve Kent Politikaları". İktisat Dergisi,58

[89] Dursun, A., K., (2020, 11 Ağustos) Sendikaların mücadele örgütlerine dönüşümü: Durum ve olanaklar, Teori ve eylem, Üç Aylık Sosyalist Teori ve Politika Dergisi

[90] Öztürk, Ö. (2009). Türkiye'de Sendikal Mücadele, Sermaye Birikimi, MESS ve Koç Holding. Praksis, 19, 350

[91] Tanuro, D. (2011). Yeşil Kapitalizm İmkansızdır. (çev. V. Yalçıntoklu),151, Tanuro 2008-2009 (artçıları ile) ekonomik krizi itibarıyla bu baskının arttığını ifade etmektedir.

politikaların uygulanışına göre halkın müdahalesi devlet eliyle engellenmekte,[92] bu durum da toplumsal ilişkilerin dönüşümünde rol oynamaktadır. Üretim süreçlerinin günümüzün akılsallığı olarak nitelenen ve "modernite" görüntüsü altında toplumsal ilişkilerin piyasaya göre düzenlenmesinin kabul edilmesiyle[93] devletlerin siyasi yapı, kurum, yetki ve işlevlerine göre toplumsal pratikler de istikrarsız ve tutarsız yapılara dönüşmektedir. [94] Kapitalizmin neoliberal aşamada hukuki ve politik olarak yerleştirilmesiyle piyasalar yaygınlaştırılırken devletin şirkete dönüşmesi gibi modern yurttaşlık kimliğine atfedilen sosyal hakların tanınmasının güçleşmesi [95] yurttaşların müşteriye dönüşmesine yol açmaktadır.

Türkiye'deki nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarındaki dönüşümünün AKP döneminde nasıl gerçekleştiğinin anlaşılması için yürütülecek olan tartışma kapsamında öncelikle AKP rejiminin siyasal karakterinin analiz edilmesi öngörülmektedir. Bunun için tezin bağlamını teşkil eden neoliberal politikaların kapitalist sistemin 1970 sonrasındaki aşaması olarak birikim rejimini destekleyen kurumsal siyaset araçlarının AKP'nin önceki siyasal iktidarların uygulamalarına göre kopuş ve sürekliliklerini ortaya çıkarmayı sağlayacağı düşünülmektedir. Devletin dönüşümünün kavranması yolunda kurumsal siyasetin gücünü nasıl kullandığı ve kaynakların kimlere nasıl kullandırıldığı konusu demokrasinin işlevselliğinin en önemli göstergesi olan kuvvetler ayrılığını ilgilendiren yasama, yürütme, yargı erkleri arasındaki dengenin hareketinden bağımsız bulunmamaktadır.

Tezin bağlamına uygun olarak kapitalist sistemin neoliberal uygulamaları üzerinden siyasal durum çözümlemesi yapılan literatüre bakıldığında kurumsal siyasetin *otoriterlik, popülizm* ve *kalkınmacılık* kavramlarıyla analiz edildiği görülmektedir.[96] Buna göre çekişmeci siyasetin bir tarafını teşkil eden AKP iktidarının hegemonyasını

[92] Dardot, P., & Laval, C. (2012). Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal toplum üzerine deneme. (I. Ergüden, Çev.),132-5
[93] A.g.e 1-2
[94] Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism, 73
[95] Dardot, P., & Laval, C. (2012). Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme,320
[96] Bu konuda ilgili literatür için bkz (Alfredo Saad-Filho and Deborah Johnston, Neoliberalism A Critical Reader, (2005); Berch Berberoğlu The Global Rise of Authoritarianism in the 21st Century (2021); Kaltwasser vd The Oxford handbook of Populism, (2017); Özyürek, E., Özpınar, G., Altındiş E. Authoritarianism and Resistance in Turkey,(2019); Adaman, F., Arsel, M., & Akbulut, B. (2018). Neoliberal developmentalism, authoritarian populism, and extractivism in the countryside: the Soma mining disaster in Turkey. *Critical Agrarian Studies*,154.; Cas Mudde and C. R. Kaltwasser, Populism, A Very Short Introduction, (2017); Tansel, C.B. (2018): Authoritarian Neoliberalism and Democratic Backsliding in Turkey: Beyond the Narratives of Progress; Panizza, F. (2005) Populism and The Mirror of Democracy; Barr. R. (2018), Populism as a political strategy.

kurma sürecinde zorlamacı, idareci ve himayeci yöntemleri araçsallaştırması[97] ve otoriter eğilimlerindeki artış toplumsal hareketler dâhil demokratik süreçlerin varlığına dair önemli bir göstergedir. Zira ekonomi, siyaset, bilim, ideoloji ve hayat pratiklerine gömülü bir şekilde on yıllardır çeşitli kombinasyonlar oluşturan kapitalizm ve devamında demokrasiye alan açmayan neoliberal politikaların uygulanmasıyla *otoriterlik* artmakta, daha otoriter yönetim tarzı benimsenmektedir.[98] Genel olarak toplumsal hareketleri bastırma eğilimi içindeki otoriter yönetimlerin başvurduğu kolluk güçlerinin önceki siyasal iktidarların otoriter değerlerine bağlı olması da otoriterliğin toplumsal düzeyde daha şiddetli yaşanmasına neden olmaktadır.[99]

Rejimin karakterini analiz ederken başvurulan *kalkınmacılık* anahtarının neoliberal pratikler uyarlanırken kaynakların dağılımını ilgilendiren ilişkilerin nasıl tesis edildiğini açıklamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Kaçınılmaz olarak ilk birikim kavramsallaştırmasının üzerinde yükselen *sürekli birikim* konusuna bağlanan kalkınmacı yaklaşımda teknoloji insan faaliyetlerinin rasyonel kullanımı olarak düşünülmektedir. Girişte belirtildiği gibi ulusal sermayenin hegemonik projesi olan nükleer santraller ÇUŞ etkinliklerinin arttığı 2000'lerden itibaren küreselleşmenin de etkisiyle küresel üst örgütler kanalıyla dünya genelinde yaygınlaştırılmaktadır.[100]

Neoliberal kapitalist sistemde bugünkü rejimin çözümlemesini yürütürken *otoriterlik* ve *kalkınmacılık* anahtarları ile çalışan diğer kavram olan *popülizm* ise siyasal iktidarın toplumsal dinamiklere göre geliştirdiği ilişkisellik bağlamında devletin siyasal rızayı tesis yolunda başvurduğu ötekileştirme ve kutuplaştırma pratiklerini içermektedir. Özellikle ulusötesi şirketlere ve yabancı sermayeye fayda ve imtiyazlar sağlanırken tez konusu açısından çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelere itiraz edenlerin "öteki" ilan edildiği çeşitli popülist yöntemlere sıklıkla başvurulduğu görülmektedir.[101]

---

[97] Tilly, C. (2009). Grudging consent. Social Science Research Council, 18

[98] Fine, B., & Saad-Filho, A. (2017). Thirteen things you need to know about neoliberalism. Critical Sociology, 685-706; Hayek'in eserinde neoliberal politikaya göre devletin ekonomiye müdahale etmesi diktatörlüğe giden yol olarak nitelenmiş demokrasinin iktisadi faaliyetlerin serbestçe gerçekleştirilmesini sağlamayacağı ifade edilmiştir. bkz. Hayek, F. A. (1994). The road to serfdom,156

[99] Xie, L., & Van Der Heijden, H. A. (2010). Environmental movements and political opportunities: The case of China. Social movement studies, 9(1),51-68.

[100] Negri, A., & Guattari, F. (2006). Bizim gibi komünistler,31-2

[101] Berberoglu, B. (Ed.). (2020). The Global rise of authoritarianism in the 21st Century: Crisis of

Tüm bu açıklamalar ışığında siyasal rejimin karakter çözümlemesi yapılırken başvurulan *otoriter, kalkınmacı* ve *popülist* uygulamaların çevre hareketleri ve nükleer karşıtı hareket üzerindeki etkisini anlama çabasının tezin konusunu teşkil eden nükleer enerji kullanımına yönelik toplumsal rızanın inşasını sağlayan yöntem ve süreçleri de tespit etmeyi sağlayacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte üç anahtar kavramla yürütülen analizde nükleer santral projelerine yönelik toplumsal rızanın inşa ediliş biçimine dair çözümlemenin karışık bir hâl almaması için Harvey'in önerdiği gibi siyasi anlamlar kültürel kabuğundan sıyrılarak ele alınmaktadır. Neoliberal kapitalist politikaları uygulayan devletlerde rejimin karakterini analiz etmek için başvurulan bu üç kavramın tarihsel bir izlek içinden ele alınması önemlidir. Rejimin ekonomi politiği bir bütün olarak demokrasi ya da demokrasiden uzaklaşmayı teşvik ederken Tilly'nin ifadesiyle bu durum aniden değil, yavaş yavaş ve zaman içinde çeşitli dinamiklerin ve ilişkilerin etkisi altında gerçekleşmektedir.[102] Bu şekilde yürütülen analiz çerçevesinde AKP rejiminin öncesindeki rejimin sınırlılıklarının süreklilik ve kopuşlarla tespit edilebilmesi siyasal rejimin çevre hareketleri ve özel olarak tezin saha çalışmasının gerçekleştirildiği Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketlerle etkileşiminin dinamik bir analizle gösterilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Kuruluşundan bir yıl sonra 2002 genel seçimlerinden çoğunluğun oyunu alarak[103] iktidara gelen AKP'nin idaresinde geçen süreçte siyasi, ekonomik ve sosyal alanda birçok değişim yaşanmıştır. Neoliberal politikaların[104] yeni uygulayıcısı olan AKP; gerek otoriterleşme eğilimindeki artışla gerek tezin yazım sürecinde Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki iktidarını sürdürmesiyle neoliberal politikaları eksenine alan çevre ve ekoloji temalı akademik çalışmanın[105] ilgi odağı olmaktadır.

---

neoliberal globalization and the nationalist response,4

[102]Tilly, C. (2009). Grudging consent,23

[103] Seçim sistemine hâkim olan yüzde 10 baraj uygulaması (1960'lardan itibaren uygulamada olan D'Hondt yöntemi) neticesinde TBMM üyelik sayısının yüzde 66'sına tekabül eden milletvekilliği ile tek başına iktidar olmuştur.

[104] Neoliberalizm 1944'te Hayek tarafından *The road to serfdom (özgürlük You)* eserinde kaleme alınan fikirlerin 1962'de Milton Friedman tarafından 1970'lerde *Capitalism and Freedom* eseriyle yeniden dolaşıma sokulmasını müteakip 1970'li yıllardaki kapitalist sistemin krizine karşı bir yanıt olarak Thatcher ve Reagan tarafından uygulamaya konulmasıyla dünya çapında tanınmıştır. Friedman, M. (1962). Capitalism and freedom.

[105] Adaman, F., Akbulut, B., Arsel, M. (Eds.), (2017). Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment under Erdoğan. I.B. Tauris, London.; Adaman, F., Arsel, M., & Akbulut, B. (2018). Neoliberal developmentalism, authoritarian populism, and extractivism in the countryside: the Soma mining disaster in Turkey. Critical Agrarian Studies, 154.; Akbulut, B., (2015).

Cumhuriyet'in ilanından itibaren AKP iktidarı öncesindeki 79 yılda ve akabinde tezin zamansal sınırlılığına göre AKP iktidarının ilk 18 yılında siyasetin kurumlarıyla birlikte geçirdiği dönüşümde kimi olaylar ve yapılan yasa değişiklikleri bugünkü rejimin dönüm noktalarını oluşturmaktadır. Anayasal çerçevedeki değişimden başlayarak kanun ve yönetmeliklerde yapılan değişikliklerin çözümleme için önemli olduğu öngörülmektedir. Bununla birlikte genel olarak çevre hareketleri ile konumuz özelinde nükleer karşıtı hareketle etkileşim de tezdeki dinamik statiklik yaklaşım doğrultusunda statik durum değerlendirmesini desteklemektedir. Tezde kullanılan *otoriterlik, popülizm* ve *kalkınmacılık* kavramsal anahtarlarının ilk önce tanımının yapılması, ardından kavramların tarihsel olarak hangi olaylarla olgulara tekabül ettiğine dair açıklamaların yapılması bu kavramsal anahtarların demokraside oluşan dalgaları gösterme potansiyelinin anlamlandırılması için gerekli görülmüştür.

2.1 Otoriterlik

Bu kısımda *otoriterlik* anahtarı kullanılarak Tilly ve Tarrow'un siyasi fırsatlar yaklaşımına dayandırdığı altı önermeden ikisini teşkil edecek şekilde siyasal iktidarın gücünü merkezde toplama düzeyi ile iktidarın güç ve baskı araçlarına başvurmak suretiyle çevre hareketleri ile nükleer karşıtı hareket üzerindeki sınırlayıcı etkisinin açıklanmasına çalışılacaktır. Bunun için gerek siyasal rejimin siyasi kararlara dâhil olmak isteyenlere açıklığı veya kapalılığı gerek devletin fonksiyonlarının doğru işlemesi için *kuvvetler ayrılığı* ilkesinde yaşanan değişimin izi sürülecektir. Kuvvetler ayrılığının denge ve denetleme mekanizması görevi görmesine bağlı olarak yönetimin idaresinin belli kadrolarda toplanması [106] kurumsal siyasette yürütmeye yasama ve yargıdan güç aktarımında zor ve baskı araçlarının kullanımını devreye sokan uygulamalarla otoriter eğilimlerin yükselişe geçmesine zemin hazırlamaktadır. Otoriterliğe ilişkin analizin siyasal iktidarın yürütmeyi temsilen gücünü merkeze taşıdığını gösteren yasama ve yargı süreçleri karşısında gücünü

Development as in-justice: an evaluation of Justice and Development Party's development strategies. 10–5.; Akbulut, B., (2019). The state of degrowth: economic growth and the making of state hegemony in Turkey. 513–27.; Akça, İ., 2014. Hegemonic projects in post-1980 Turkey and the changing forms of authoritarianism. Akça, İ., Bekmen, A., Özden, B.A. (Eds.), Turkey Reframed: Constituting Neoliberal Hegemony 13–46; Yılmaz, İ., Bashirov, G., (2018). The AKP after 15 years: emergence of Erdoganism in Turkey, 1812–30.; Yildizcan, C., & Ozpinar, C. (2013). Policing Dissent: Authoritarian Reformulation of the State in AKP's Turkey. In *Examining State and Evil: Authoritarian Slips, Past and Present* ,43-52

[106] Gözler, K. Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Bursa, Ekin, (2010), Cilt I, 569-86

birleştirerek zor ve baskı araçlarına başvurma düzeyi ve yöntemleri üzerinden en uygun biçimde tartışılacağı öngörülmektedir.

Yukarıdaki perspektiften hareketle siyaset yapma özgürlüğünün olması, siyasi partilerin kurulabilmesi, sivil toplum örgütlerinin karar süreçlerine katılabilmesi demokrasi kapasitesini ilgilendirmektedir. Yürütmenin güçlendirilmesi ve yasama süreçlerinden yapılan güç aktarımının düzeyini tespit etmek için kanun hükmünde kararnameler (KHK), seçim barajı, torba kanun uygulamaları önem arz ederken kuvvetler ayrılığını ilgilendirmekte olup yargıdan yürütmeye güç aktarımı da yürütmenin yargı üzerindeki kontrol gücünü artıran kanun değişikliklerinin üzerinde durmayı gerektirmektedir. Devletin baskı ve zor araçları aracılığıyla toplumsal hareketler özelinde çevre hareketleri ile nükleer karşıtı hareketin sınırlanma potansiyeli de bu kapsamda değerlendirilecektir.[107] Otoriter eğilimlerin toplumsal hareketlerle etkileşimin baz alındığı çalışmalarda[108] hareketin ölçeğine, kolektif eylem sıklığına ve taktiksel değişikliklere ilişkin analizler yapıldığı görülmektedir. Girişte açıklandığı üzere tehditler aynı zamanda kendi fırsatlarını yarattığı için uygulanan baskı ve zor araçlarının Tilly'nin önerdiği gibi toplumsal hareketlerin isyan düzeyiyle birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

2.1.1. Otoriterliğin Kavramsal Açıklaması

Siyasal iktidarlar varlıklarını sürdürebilmek için toplumsal rızanın tesis edilmesine yönelik olarak yönetimlerine tabi olan nüfus üzerinde hâkimiyet sağlamaya ihtiyaç duymaktadır. Otoritenin kurulmasını meşruiyet sahibi bir yönetim biçimi olarak tarif eden ve bunu liderlikle ilişkilendiren Sartori'ye göre demokrasilerin krizi de bu nedenle aslında otorite krizi anlamına gelmektedir.[109] Mudde, özünde bir siyasal rejim türü olan demokrasilerin niteliği açısından en belirleyici kriterin siyasi kararların toplumun tüm kesimleri için kapsayıcı ya da dışlayıcılığı olduğundan bahsetmektedir. [110] Dolayısıyla popülist yöntemlerle rızanın inşası mümkün

[107] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, 274-92

[108] Heaney, M., & Rojas, F. (2011). The partisan dynamics of contention: demobilization of the antiwar movement in the United States, 2007-2009. *Mobilization: An International Quarterly*, *16*(1), 45-64.; Chen, X., & Moss, D. M. (2018). Authoritarian Regimes and Social Movements. *The Wiley Blackwell companion to social movements*, 666-681.; Moss, D. (2014). Repression, response, and contained escalation under" liberalized" authoritarianism in Jordan. *Mobilization: An International Quarterly*, *19*(3), 261-86.; Snow, D. A., Soule, S. A., Kriesi, H., & McCammon, H. J. (Eds.). (2019). *The Wiley Blackwell companion to social movements*. John Wiley & Sons.

[109] Sartori, G. (1987) The Theory of Democracy Revisited,187

[110] Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist: Government and Opposition. Government and

olmadıkça ve dışlayıcılık arttıkça sistemin otoriter niteliği zor ve baskı kullanımı ölçüsünde ağırlık kazanmakta, otoriter eğilimlerin sıklaşmasıyla sistem, totaliter uca doğru yaklaşmaktadır. Goodwin, baskı ve zor kullanımın artmasıyla popülizm gibi rızanın inşasını sağlayan araçlara dahi ihtiyaç duyulmayan yönetim şekillerinden sultanlık ya da diktatörlük gibi liderlik formlarının hâkim olduğu totaliter rejimlere yaklaşıldığına işaret etmektedir.[111]

Otoriterlik, neoliberalizm şartlarında değerlendirildiğinde yasal ve anayasal hakların toplum içinde sermaye sahibi kesimlerin lehine kullanılmasını salık veren niteliğiyle mevcuttur. Otoriterlik potansiyeli yüksek olan bir yönetimin kapsayıcı olmadığını savunan Bruff, bu tarz kurumsal uygulamaların özellikle devlet ve kurumsal iktidarın yeniden yapılandırılma süreçlerinde siyaseti toplumsal ve politik muhalefetten yalıtma amacı taşıdığına dikkat çekmektedir.[112] Otoriterlik, kapitalist devletlerin yönetimlerini meşrulaştırma krizlerine bir yanıt olarak kendini ortaya koyarken toplumsal hoşnutsuzluğun doğrudan hedefi hâline gelerek bazı ülkelerde karşı hareketleri yükseltmekte,[113] bir taraftan da daha kırılgan hâle gelmektedir. Devletle yurttaşlar arasındaki siyasi ilişki Tilly'nin ifade ettiği gibi rejimin açıklığını destekleyen, karşılıklı ve eşit şekilde işleyen farklı alanları kapsayan bir istişare mekanizması şeklinde çalışabilirse demokratik; tam tersi nitelikleri haiz olan neoliberalizm şartlarında antidemokratik olmaktadır. Dolayısıyla eşitsizliklere yönelen itirazların baskıyla engellenmesini öngörerek otoriter eğilimleri beslemektedir.[114]

2.1.2. Otoriterliğin Tarihsel Açıklaması

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyaya hâkim hâle gelen liberal iktisat koşullarında ülkemizde çok partili siyasal sisteme geçilmesini izleyen süreçte siyasi iktidarların Cumhuriyet'in kurucu ideolojisini taşıyan bürokrat-asker kökenli elitler ile karşı karşıya geldiği olaylar yaşanmıştır. [115] Girişte bahsedildiği gibi Washington Mutabakatı kapsamında IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlardan borçlanma yoluyla ekonominin canlandırılması hedeflenirken askerî darbe yapılmıştır. Türkiye

---

Opposition, 543-63.
[111] Goodwin, J. (2001). No other way out: States and revolutionary movements 1945-1991, 13
[112] Bruff, I. (2014), The rise of authoritarian neoliberalism. Rethinking marxism, *26*(1), 113-129.
[113] Bruff, I. (2016), Neoliberalism and authoritarianism. Handbook of neoliberalism. 135-145.s: 108
[114] Tilly, C. (2011) Demokrasi, çev. E. Arıcan, 104.
[115] Keyder Ç., (2001) Devlet ve Sınıflar, 9

ile aynı yıllarda Şili'de gerçekleştirilen askerî darbelerin ardından neoliberal pratiklerin uygulamaya konulması tesadüf değildir.[116] Nitekim ülkemizde sermaye gruplarının lehine düzenlemelerin yapılması için 24 Ocak 1980 Kararları'nın kabulü emekçi sınıfların ekonomik koşullarını temelden sarsarken itirazlar, 12 Eylül Askerî Darbesi ile bastırılmıştır. Askerî darbeyi izleyen üç yıl boyunca hak ve özgürlüklerin askıya alındığı, sendikalar dâhil sol ve sağ siyasetin bütün örgütlenmelerinin sonlandırıldığı ve otoriterliğin zirveye tırmandığı bir süreç yaşanmış, sıkıyönetim altındaki Türkiye'de kurumsal siyaset ve sosyal yapı kökten değişikliklere uğramıştır. Sonuç olarak siyasal rejimin niteliği açısından karar süreçlerine katılımın önü kapanmıştır. Demokrasi kurumlarının yeniden tesisine ise ancak bu üç yılın sonunda başlanmıştır.

Tezin konusu açısından neoliberal kapitalist sistem şartlarında yükselen yeni toplumsal hareketlerden çevre hareketlerinin ortaya çıkması 80'lerin sonuna tekabül etmektedir. Çevre hareketlerinin siyasi hareketlerden ayrı tutulmuş olması kitlelere kendilerini ifade etmeyi sağlayan yeni bir alanının açılmasına vesile olmuştur.[117] Muhalif seslerin yükseldiği 90'ların ikinci yarısının en büyük özelliğinin Tilly ve Tarrow'un önermeleri arasında açıklandığı gibi bu dönemin parçalı koalisyon hükümetleri dönemine rastlaması olduğu düşünülmektedir. Hegemonya krizinde 90'lar, Akça'nın ifadesiyle Kürt sorununun militarizasyonu ile otoriterleşme eğilimlerindeki artışa işaret ederken parçalı koalisyon yönetimi devletin çelişkili sürekliliklerıyle kendini ortaya koymaktadır.[118] Bu dönemde sergilenen otoriterliğin şiddeti ve gayesi Tilly'nin *"Savaş yapmak devleti yapmaktır."* ifadesiyle Kürtlerin yoğun yerleşik olduğu bölgelerdeki OHAL ilanı, köy boşaltmaları, paramiliter güç kullanımı devletin iç savaş oluşturma potansiyeli üzerinden anlaşılmaktadır. Benzer şekilde 2000'lerden itibaren gerek ülke sınırları içinde gerek sınır ötesi harekâtların desteklenmesi ve 2015 yılından itibaren izlenen Suriye politikası çatışma hâlinin sürekliliğinin devleti yapmanın çeşitli yollarından olduğunu teyit etmektedir. Tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareket ve tez boyunca birlikte değerlendirmeye

[116] Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism, 6-9; Soğuk Savaş Dönemi itibarıyla demokrasisi askerî darbelerle 4-5 defa kesintiye uğrayan ülkeler; Şili, Arjantin Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Gine, Yunanistan, Guatemala, Nijerya, Pakistan, Peru, Tayland, Türkiye, Uruguay ve en son Mısır'dır.

[117] Paker, H., Adaman, F., Kadirbeyoğlu, Z., & Özkaynak, B. (2013). Environmental organizations in Turkey: Engaging the state and capital. Environmental Politics,760-78

[118] Akça İ., Hegemonic projects in post-1980 Turkey and the changing forms of authoritarianism, Akça İ, Bekmen A, Özden BA (eds) Turkey Reframed: Constituting Neoliberal Hegemony. 13–46

katılmasına çalışılacak olan çevre hareketlerine yönelik polisin baskı ve şiddetinin ağırlık kazandığı görülmektedir.

2000'ler bu bölümün girişinde bahsi geçen kitlesel mücadelelerin arttığı bir dönem olarak 2011 yılında ABD'de işgal hareketi, aynı yıl otoriter yönetime karşı tepki olarak yükselen Arap Baharı, diğer Arap (Tunus, Mısır, Libya) isyanları ile 2013 yılında Türkiye'de Gezi Parkı eylemleri ile dikkat çekmektedir. Bruff'a göre amacı otoriter yönetime itiraz ederek demokrasi ve adalet talep etmek olan bu eylemlerin direniş hâlini almasında polisin uyguladığı aşırı şiddet itirazları isyana sevk etmiştir.[119] AKP iktidarı kapsamında tezin zamansal sınırlılığına göre iki yıl süren OHAL dönemi de toplumsal hareketler üzerinde baskı oluştururken parlamenter demokrasinin terk edilmesiyle geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde çoğu OHAL uygulamasına resmiyet kazandırılmıştır.

2.1.3. AKP Rejiminin Otoriter Uygulamalarının Çevre Hareketleri ve Nükleer Karşıtı Hareket ile Etkileşimi

"Tek başına iktidar değil, yasaları değiştirecek güçte bir iktidar istiyoruz."[120] şiarı ile nihai hedefini açıklamış olan AKP, 2002 yılında demokrasinin kurumları için elzem olan yasama-yürütme-yargı erklerinin ayrı olduğu kabul görülen koşullarda iktidara gelmiştir.[121] Koalisyon partilerinin hegemonya krizi içinde olduğu bir dönemde göreve başladıktan hemen sonra hegemonyasını enerji projeleri ve inşaat sektörü üzerinden kurmaya başlayan AKP, siyasi tabanını da 2012 yılında Halkın Sesi Partisi (HAS) rejiminin çatısı altına çekmek suretiyle genişletmiştir.[122] Benzer bir hamleyi 2018 yılında Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve sonradan onlara katılan Büyük Birlik Partisi (BBP)'nin desteğini alarak Cumhur İttifakı'nı kurmak suretiyle iktidarını sürdüren AKP, bu şekilde parlamenter sistemin terk edilmesiyle[123] Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne (CHS) geçilmesini sağlamıştır.[124] Bu gelişmelerin önünü açan olay 2007 yılında cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören referandumun olumlu sonuçlanması ve on yıl sonra 16 Nisan

[119] Bruff, I. (2016). Neoliberalism and authoritarianism. Handbook of neoliberalism, 114
[120] Altaylı, F. (2002). Erdoğan Anayasa'yı tek başına değiştirmek istiyor. Hürriyet.
[121] Akça, İ. & E. B. Paker (2013) "Beyond Military Tutelage? Turkish Military Politics and the AKP Government", Sokullu, E. C. (Ed.) Debating Security in Turkey, s 77-92.
[122] T24 (2012) Numan Kurtulmuş: HAS Parti-AK Parti ile bütünleşme kararı aldı.
[123] Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı sistemi Partili Cumhurbaşkanlığı sistemidir. Dünyadaki başkanlık sistemi uygulamalarından farklıdır. Türk tipi başkanlık sistemi olarak ifade edilmektedir.
[124] Haberler. Com (2021) Cumhur İttifakı'nda hangi partiler var? Cumhur İttifakı partileri hangileridir? Cumhur İttifakı hangi partilerden oluşur? Kaç parti var?

2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum olmuştur. Kuvvetler ayrılığı esasına dayanan bir yönetimden kuvvetler birliği esasına dayanan bir yönetime geçiş, Tilly'nin işaret ettiği gibi birden değil, yıllar içinde yavaş yavaş gerçekleşmiştir.[125]

İktidarının ilk yıllarından itibaren işçi hareketleri, Kürt eylemleri karşısında sert önlemler alarak kendinden önceki iktidarların geleneksel tutumunu sürdüren AKP, yıllar içinde siyasetin kurumları üzerinde oluşan tahribatı derinleştirerek kendi iktidarının işlevselliğini artırma girişiminde bulunmuştur.[126] Bu doğrultuda *kuvvetler ayrılığı* ilkesi kurumsal siyaset alanının tahrip edilmesinin ötesinde yürütmeye güç aktarılacak şekilde kuvvetler birliğine dönüştürülmüştür. Torba kanun ve KHK uygulamalarının araçsallaştırılması, KHK'ların etkinliğini denetleyen Anayasa Yüksek Mahkemesinin (AYM) 2008 yılından itibaren işlevsizleştirilmesini beraberinde getirmiştir.[127] Nitekim 2007 yılında yasamanın yetkilerini yürütmeye aktaran referandumun kabulünden üç yıl sonra 2010 yılında[128] yürütmenin yargı üzerindeki tasarrufunu artıran[129] adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerde önemli bir itici faktörün AKP'nin ikinci kez seçimi kazandığı dönemde yaşanan öncül ve ardıl etkileriyle 2007-2009 krizinin dünya genelinde kredi anlaşmalarına son verilmesi olduğu düşünülmektedir. Kaynak bulmak için IMF gibi aracı kurumlara bağımlılık

[125] Cumhurbaşkanlığı sisteminin kapsamlı bir açıklaması için bkz Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Bursa, Ekin, 2010, Cilt I, s.569-586; KHK uygulamalarının tarihi 1961 Anayasası üzerinde 1971 Muhtırasıyla yapılan değişikliklere uzanmaktadır.

[126] Siyasal iktidarının ilk döneminde İslami faaliyetler içinde olduğu gerekçesiyle kapatılma tehlikesi ile karşılaşan fakat kapatılmamış olan AKP, kendi rejiminin çatısı altında Demokratik Toplum Partisi (DTP)'nin "şiddet içeren örgütle iş birliği" suçlamasına dayanılarak 2009 yılında kapatılmasına sessiz kalmıştır. Neticede DTP'nin kapatılması AKP döneminde insan hakları standartlarına uyulmadığını gösteren ilk büyük işaretlerdendir; HRW (2009)" Türkiye: Demokratik Toplum Partisi kapatıldı"; DTP'den sonra aynı yıl kurulan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) yerelde, Türkiye genelinde ise 2012 yılında kurulan ve ittifaklarla genişleyen Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile siyasete devam edilirken BDP, 2014 yılında HDP'ye katılmıştır. Bu tezin yazım sürecinde HDP için kapatma davası açılmıştır ve dava sürmektedir. Bianet (2021) "HDP, kapatma davasında ön savunmasını AYM'ye sundu"açıklaması yapılmıştır.

[127] Kuluçlu, E. (2008). Türk hukuk sisteminde normlar hiyerarşisi ve sayıştay denetimine etkileri. Sayıştay Dergisi, (71),3-22. Anayasa'nın 7. maddesinde yine Anayasa tarafından getirilen bir istisna olan KHK uygulaması ile yapılan düzenlemeler kanun olarak kabul edilmiştir. Anayasa'nın 148. maddesinde yer alan düzenleme çerçevesinde KHK'ların şekil ve esas bakımından Anayasa'ya uygunluğunu denetleme görevi, kanunlarda olduğu gibi Anayasa Mahkemesindedir. Bakırcı, F. (2016). Yasama Sürecinin Hızlandırılması ve Sakıncaları. Kanun Yapma Tekniği.

[128] Gözler, K. (2015) Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa, Ekin,621-32; Soysal, Mümtaz (1997), 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 94-6 , Soysal'a göre adı ne olursa olsun Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi o sisteme "Başkanlık sistemi" niteliği verecektir oysa Türkiye'de temsilî demokrasi vardır. Halk, Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) üyelerini seçer, TBMM de Cumhurbaşkanı'nı seçer, Cumhurbaşkanı'nı halkın seçmesi ise sistemin Cumhuriyet'in kuruluşundan beri izlenen yönden ayrılması anlamına gelmektedir.

[129] 12 Eylül 2010 Referandumunda %57,88 evet ve %42,12 hayır oyu ile Anayasa değişikliklerinin yapılmasının kabul edilmesi yargı erkinin yürütmenin kontrolü altına girmesi anlamına gelmiştir. Sözcü (2014) 2010 referandumu HSYK değişikliği

geliştirmiş olan Türkiye gibi ülkelerde[130] 2008'den sonra ülkeye sıcak para girişinin durmasıyla otoriter eğilimler yükselişe geçmiştir.

AKP döneminin siyasal rejim analizi açısından otoriter eğilimlerinin analizi için bu kısımdaki tartışmanın Yasamanın Etkisizleştirilmesi ve Yasamadan Yürütmeye Güç Aktarımı; Yargının Etkisizleştirilmesi ve Yargıdan Yürütmeye Güç Aktarımı; Toplumsal Hareketlerin Sınırlandırılması: Baskı ve Zor Araçlarının Çevre Hareketleri ile Nükleer Karşıtı Harekete Yönelik Kullanımı ile OHAL Dönemi İtibarıyla Baskı ve Sınırlamalar alt başlıklarında ele alınması öngörülmektedir.

2.1.3.1 Yasamanın etkisizleştirilmesi ve yasamadan yürütmeye güç aktarımı

1980 Askerî Darbesi'nin siyasetin kurumlarını büyük ölçüde tahrip etmesini sonraki yıllarda demokratik zeminin yeniden tesis edilme sürecinde siyasal iktidarların kararlarını daha kolay uygulamaya geçirmek amacıyla *torba kanun (yasa)* ve *kanun hükmünde kararname (KHK)* gibi antidemokratik uygulamalara başvurması izlemiştir. Bakırcı, torba kanun uygulamasının 90'lardan itibaren Avrupa Birliği uyum sürecine yönelik yasaların hızlıca çıkarılması için sıklıkla başvurulan *paket kanun* uygulamasına dayandığından bahsetmekte ve her ikisinin de yasama süreçlerini zayıflattığına dikkat çekmektedir.[131] Kaboğlu'nun ifadesiyle tek başına oylandığında meclisten geçmeyecek olan kanun maddelerinin, bu yolla kabul edilmesi mümkün diğer maddelerle birlikte ve tek seferde oylanmasının bir nevi (siyasi) rüşvet/muvazaa olduğu kabul edilmiştir.[132] Bir yasa yapma tekniği olmayan torba kanun uygulaması kanunları hızlı bir şekilde onay sürecine sokan[133] özelliğiyle içerikten koparmakta ve devletin ilgili kurumlarını kanun yapım sürecine dâhil etmediği için de antidemokratik özelliktedir.[134] Ayrıca torba kanun uygulaması eksik temsiliyete neden olan *yüzde 10 seçim barajı usulü*[135] ile birlikte düşünüldüğünde

[130] Fine, B., Saad-Filho, A., (2017). Thirteen things you need to know about neoliberalism 685-706
[131] Bakırcı, F. (2016). Yasama Sürecinin Hızlandırılması ve Sakıncaları. Kanun Yapma Tekniği, Türkiye Barolar Birliği, Ankara. Torba kanun, bir zorunluluk olmadığı hâlde aralarında tema birliği de bulunmayan birden fazla konunun ya da kanun hükmünde kararnamenin hükümlerinde değişiklik yapan kanundur.
[132] Işik, C. S. *Türkiyede kanun yapım süreci ve torba kanun uygulamaları* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü),79
[133] Sav. Atila (2014). Yasa Yapma Sanatının Ölümü (torba kanunlar). *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 595-606.; Cumhuriyet (2014) Meclis'ten geçen 'torba yasa'yla neler değişti?
[134] Haspolat, E. (2016). Yasamadan Yürütmeye İktidar Devri Olarak torba kanun (ma). Alternatif Politika, 8(2), 404-49).
[135] 1982 Anayasası'na milletvekili seçim kanununa "istikrarı sağlamak" amacıyla getirilmiş olan yüzde 10 seçim barajı demokratik temsiliyetin sekteye uğratılmasına yol açmaktadır. Tartışmanın

iktidar partisine hizmet etmekte, iktidar partisi içinde de bürokrasiyi dışlayarak kanunların salt yürütmenin başı ve bakanların dâhil olduğu sınırlı bir kadro eliyle yapılmasına yol açmaktadır.[136] Bununla birlikte AKP'nin ilk döneminden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne (CHS) geçilmesine kadarki süreçte 82 kat artmış olan torba kanun uygulamasına itirazlar kanun tasarılarının geri çekilmesini sağlayabilmektedir.[137] Örneğin, tezin *kalkınmacılık* kısmında tartışılan Zeytin Kanun Tasarısı toplumsal muhalefet nedeniyle TBMM'de oylanan torba kanun kapsamından 8 defa çıkarılmıştır.[138]

Yasama sürecinin oldukça önemli bir fonksiyonunu oluşturan TBMM'yi etkisizleştiren KHK uygulamasına[139] ise bu tezin zamansal sınırlılığına göre 2011 yılı itibarıyla sıklıkla başvurulduğu görülmektedir.[140] İlk olarak 1970'lerde ithal ikameci ekonomiden ihracata dayalı sanayileşmeye geçişi sağlamanın hedeflenmesiyle çıkarılan KHK'lara Özal döneminde neoliberal politikaların adaptasyonunun sağlanması için sıklıkla başvurulmuştur.[141] KHK'lardan özellikle emek piyasasının sözleşmeli çalışma, iş güvencesinin azaltılması gibi değişikliklerle düzenlenmesi ve özelleştirmelerin yapılmasında yararlanılmıştır.[142]

---

tamamı için bkz Eren A. (2008). Türkiye'de uygulanan yüzde 10 genel seçim barajının serbest seçim hakkını ihlal sorunu. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16(2), 63-110.

[136] Haspolat, E. (2016). Yasamadan Yürütmeye İktidar Devri Olarak torba kanun (ma). 404-49.

[137] Ekoloji Birliği, (2020) Enerji ve Maden Şirketlerine İmtiyaz Sağlayan Kanun Teklifi Yasalaştı, Yerel Halk ve Çevre Örgütleri İsyanda/ Buna göre maden şirketlerine ruhsatları bittikten sonra 12 ay daha çalışma izni veren 3. madde ile şirketlerin ruhsat alanı dışına taşmalarında cezai yaptırımdan muaf olmalarını sağlayan 5. maddesi ve madencilik faaliyeti yürüten şirketlerin ruhsat alanları dışında da geçici faaliyet yürütebilmesini sağlayacak olan 6. madde çevrecilerin itirazıyla tekliften çıkarılmıştır. 2017 yılında ise özelleştirilmesi amaçlanarak TBMM'ye sunulan "Elektrik Piyasası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" onaylanmış, itirazlar üzerine özelleştirme maddesi geri çekilmiştir.

[138] "Maden Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" değişikliğiyle Zeytin Kanunu delinmiştir. Akdemir, Ö. (2022), AKP, Zeytin Yasası'nı yönetmelik değişikliğiyle ortadan kaldırdı: Zeytinliklerde maden ve enerji projeleri yapılabilecek, Evrensel,

[139] Parla, T.(1991), Türkiye'de Anayasalar,66 KHK uygulaması ilk kez 1961 Anayasası üzerinde 12 Mart 1971 müdahalesi sürecinde yapılan değişiklikle Anayasa'ya girmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi yetki kanunları ile Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararnameler çıkarma yetkisi verilirken KHK uygulanamayacak istisnai konular ise temel hak ve hürriyetler ile siyasi haklardır. Ancak 1982'de OHAL KHK'ları ile bu istisnai hâl kaldırılmış, temel hak ve özgürlükler de KHK kapsamıan girmiştir.

[140] Fedai, R. (2017) Kanun Hükmünde Kararname ve Torba Kanunların Kamu Yönetimine Etkileri; Türkiye'de OHAL KHK çıkarılmasına başlanılan 2016 yılına kadar 35 KHK ile toplam 488 kanun ve KHK üzerinde düzenleme yapılmıştır. KHK ile yasa yapımı Fransa hariç Avrupa'da terk edilmiştir, Fransa'da da kullanımı Türkiye'deki kullanımdan farklı bulunmaktadır, bkz Balcı, M., & Sönmez, G. (2001), Temel Belgelerde İnsan Hakları.

[141] Öniş, Z. (2004) Turgut Özal and his Economic Legacy: Turkish Neo-Liberalism in Critical Perspective, Middle Eastern Studies, 40:4, 113-34

[142] Angın, C. (2020) Türkiye'nin İlk Kanun Hükmünde Kararnameleri, Gazi İktisat ve İşletme Dergisi; 6(1): 22-40

AKP döneminde çevre hareketleri ile tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareket açısından 2011 yılındaki genel seçimlerin öncesinde TBMM'de kabul edilen 648 sayılı KHK'nın[143] ardından 6223 sayılı "Yetki Kanunu" ile Bakanlar Kuruluna 6 ay için KHK çıkarma yetkisinin verilmesi önemlidir.[144] Öte yandan yeni sistemde cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi hükümetin TBMM'den güvenoyu alarak göreve başlaması gerekliliğini ortadan kaldırmış, TBMM ile yürütmenin bağının koparılmasına yol açmıştır. Milletvekillerinin Cumhurbaşkanı'na soru önergesi vermesi imkânının da kaldırıldığı yeni sistemde önergelerin cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yöneltilecek olması yürütmenin başının denetim dışı kaldığını göstermektedir.[145] Bakırcı ve Yalova, soru önergesi uygulamasının kaldırılmasının TBMM üzerinde yıllardır süren etkisizleştirme girişimlerinin birikiminin sonucu olduğu için ani ve köklü bir değişiklik sayılmadığından[146] bahsetmektedir. KHK kullanımıyla yasama erkinin ekarte edilerek yürütmenin güçlendirilmiş olmasının gerisindeki önemli bir gelişme ise 2016 yılında ilan edilen OHAL sonrasında kurumsal siyaset içindeki idari bağlılık ilişkisinin siyasi bağımlılığa dönüşmesine zemin hazırlanmış olmasıdır.[147] Zira 15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen darbe girişiminin ardından OHAL itibarıyle KHK[148] kullanımına ağırlık verilmesi yaşam hakkı ihlalleri, düşünce ve ifade

[143] "Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname"

[144] Böylece merkezî bir yapıya bürünen Bakanlık tezin ikinci bölümünde görüleceği gibi yerel yönetimlere ait olan plan yapma, yaptırma, onaylama yetkilerinin yanı sıra proje onayı, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgesi verilmesi gibi görev ve yetkilere, parsel ölçeğinde ve ayrıcalıklı biçimde dilediğince el koyma imkânını elde etmiştir.

[145] T24, (2018) Yeni dönemde Meclis'in yetkileri

[146] Bakırcı, F., & Yalova, Y. (2021) TBMM'nin Denetim Yetkisinin Gelişimi Üzerine Parlamenter Sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Sözlü Soru Önergesi. ViraVerita E-Dergi, (13), 352-95.

[147] Angın, C., & Övgün, B. (2020). Kamu Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Hibrit Merkezileşme. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 38(4), 633-54.

[148] Olağanüstü hâl KHK'larına ilk kez 1982 Anayasası'nda yer verilmiştir ve bu uygulama Anayasa'nın 15. maddesine göre temel hak ve özgürlükleri sınırlandırılmasına imkân vermektedir. Ancak "Temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir." Olağan KHK'lar Anayasa Mahkemesince denetlenebilirken olağanüstü KHK'ların denetim mercii yoktur ve Olağanüstü KHK'ları çıkarma yetkisi Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna tanınmıştır. Gözler, K., (1990) "Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması, 561-90; OHAL:com/kanun-hukmunde-kararname/yayimlanan-khklar-ve-icerikleri/; "Kuvvetler ayrılığı ya da kuvvetler ayrılığı yasama-yargı-yürütme olarak tanımlanan kuvvetler oluşum süreçleri farklılaştığı gibi birbirleri ile ilişkilerinde yetkileri oranında bir denge mekanizması içindedir. Ne var ki 1982 Anayasası yürütmeyi açıkça destekleyen hükümleri haizdir. Soysal, M. (1997), 100 Soruda

özgürlüğünün kısıtlanması, hapis cezaları, toplantı, gösteri ve yürüyüşlere engeller, akademisyenlerin üniversiteden ihracı, hâkim ve savcıların görevden alınması ve uzaklaştırılması gibi tehdit, baskı ve cezalarla kendisini göstermiştir.

2.1.3.2 Yargının etkisizleştirilmesi ve yargıdan yürütmeye güç aktarımı

2007 yılında ikinci kez hükümeti kurma görevini alan AKP, 2010 yılında gerçekleştirilen yargı referandumu kapsamında yargı erkini büyük ölçüde yürütmenin kontrolüne almıştır.[149] 2010 Anayasa Referandumu önerisinin kabul edilmesiyle AKP'nin Hakimler Savcılar Kurulu (HSK) atamalarına[150] dâhil olması Bedirhanoğlu'na göre esasında yurttaşları iktidarın içindeki iki ayrı odağın çatışmasından haberdar etmektedir.[151]

Çevre hareketleri ve tez konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareket açısından yargının yerindelik denetimi yapmasını yasaklayan maddenin kabulü idari yargı kararlarında üst yargının denge ve denetleme görevi görmesini önleyici niteliktedir.[152] Anayasa'nın 125. maddesinin "Yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır." ibaresine "Hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz." ibaresinin eklenmesi ile idarenin kararlarının yalnızca hukuki açıdan denetlenebileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda kamu yararı

Anayasanın Anlamı, s: 94

[149] Sözen Y. (2020). Studying autocratization in Turkey: political institutions, populism, and neoliberalism. New Perspectives on Turkey, 1-27.; 2020 yılında Avrupa Konseyi tarafından bir rapor yayımlanarak Türkiye'de 2010 yılında Hakimler Savcılar Kurulu ile ilgili yapılan Anayasa değişikliklerinin kurumsal siyaset açısından Avrupa Konseyi standartlarına aykırı olduğu ve yargının yürütmenin kontrolüne sokulduğu belirtilmiştir. Avrupa Konseyi (2020) Türkiye raporu,1-5 Temmuz 2019, (Der. D. Mijatovic)

[150] 2010 Referandumunda %57, 88 evet ve %42,12 hayır oyu ile Anayasa değişikliklerinin yapılmasının kabul edilmesi yargı erkinin yürütmenin kontrolü altına girmesi anlamına gelmiştir. Sozcu (2014) 2010 referandumu HSYK değişikliği,

[151] Bedirhanoğlu, P. (2009) Türkiye'de Neoliberal Otoriter Devletin AKP'li Yüzü (der)İlhan Uzgel ve Bülent Duru AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, 39- 64.; 2013 yılında 17-25 Aralık operasyonları yolsuzluk skandallarını ortaya çıkarırken devlet içinde İslamcı bir çatışma ile krize neden olmuştur. Bu krizin sonucunda siyasal iktidar yargı içindeki bu gücün kökten tasfiyesini gerçekleştirmek amacıyla otoriterliğin artması anlamına gelen şekilde yargıya hâkim olma girişimlerini artırmıştır. Bedirhanoğlu, P. (2015). Corruption and state under the AKP rule in Turkey: Retreat from the modern bourgeois state? Centre for Policy Analysis and Research on Turkey, 4(5), 35-44.

[152] 1971 Anayasası'na eklenen ve 1982 Anayasası'nda da yerini koruyan "İdarenin her türlü eylem ve işlevine karşı yargı yolu açıktır." ibaresine "Yargı yetkisi yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini sınırlayacak tarzda kullanılamaz." ifadesi eklenmiştir. Bu durum idari yargı kararlarına dair üst yargının denge ve denetleme mekanizması olarak işlev görmesinin 1971 yılından itibaren engellendiğini gösteren önemli bir açmaza işaret etmektedir. Bkz Tetik, A. T. (2017). Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Takdir Yetkisi ve Yerindelik Denetimi İlişkisi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25 (2),249-76

üzerinden yapılan itirazların engellenme ihtimali de doğmuştur.[153] Zira özelleştirmelere karşı çevre ve ekolojiyi ilgilendiren konulara yönelik açılan davalarda Danıştay'a yapılan itiraz hakkının içeriğini sınırlayan bir sonuç yaratmıştır. Bu durum yürütmenin takdir yetkisini kullanmasını desteklerken keyfilikleri de artırmaktadır.[154] Nitekim 1983 yılında çevre dernekleri tarafından açılan Gökova Termik Santrali davasında idari mahkemenin kararına itiraz eden çevreciler, davayı Danıştay'a intikal ettirmiş fakat Danıştay *yerindelik denetimi* yasak olduğu için idari yargının kararında hukuken hatalı bir işlem olmadığına hükmetmiştir. Oysa Danıştay'ın kararını daha geniş açıdan insan ve çevreye verilen zararla ilişkilendirmesi mümkün bulunmaktadır.[155] Nitekim 10 yıl sonra çevreciler tarafından Danıştay'a intikal ettirilen Aliağa Termik Santrali davasında Danıştay, Anayasa'nın 56. maddesini hukuka uygunluk yönünden değerlendirmiş ve ekolojik dengenin korunmasını esas almıştır.[156] Yerindelik denetimi kavramının bu ikilik yaratan durumu karşısında Danıştay içtihatlarında derecelendirme teşkil edecek şekilde "üstün kamu yararı" kavramına başvurulduğu görülmektedir. *Toplum yararı, devlet yararı, millî yarar, mahalli yarar, idare yararı* gibi kavramlar yargı alanının dönüştürülmesinin bir parçası olmuştur.[157]

Yargısal yoldan toplumsal müdahalenin önüne geçilmesi için bir başka yol yargıya başvuru kapsamının daraltılması olmuştur. Özlüer, 2007 itibarıyla ölçeği genişleyen ve artan projelere ait ÇED başvurularının onaylanmasındaki engellerin aşılması için şirketlerin bilgi belge sakladığından bahsetmektedir. Anayasa'nın 30. maddesi[158] gereğince belge talebinde bulunulan ve ÇED'in bölünerek onaylatılması neticesinde davaların ayrı ayrı açıldığını gösteren dava sayısında artış olmuştur.[159] 2010 yılında

[153] Cumhuriyet, (2010) Kamu Yararı 'Yerindelik Denetimi' midir? Oysa kamu yararı Anayasa'nın 56. maddesinde herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olmasıyla doğrudan ilgili bulunmaktadır.

[154] Tetik, A. T. (2017). Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Takdir Yetkisi ve Yerindelik Denetimi İlişkisi. 249-76.; Ayrıca bkz Çağlayan, R. (2003). Türk hukukunda idarenin takdir yetkisi ve yargısal denetimi. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(3-4), 171-208

[155] https://www.kararara.com/danistay/dnsty17/dnstyk16726.html,Kaboğlu'na göre yerindelik denetiminin sınırlanmasına rağmen Danıştay'ın, Anayasa'nın 56. maddesinde "Herkes sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir." esasına dayanarak daha geniş bir açıdan yorumlaması olanaklı olmasına rağmen Danıştay bu yola başvurmamıştır.

[156] Çağlayan, R. (2003). Türk hukukunda idarenin takdir yetkisi ve yargısal denetimi. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(3-4), 171-208

[157] Gül, İ. (2014). Danıştay kararlarında kamu yararı kavramı. Ankara Barosu Dergisi, 2(23), 534-50.

[158] "Herkes, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir."

[159] Aksu, C., Erensü S. ve Evren E. (2016) Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler,.452

Anayasa değişikliği kapsamında gerçekleştirilen yargı reformuyla yapılan düzenlemelere göre davaların yaygınlaşmasının önlenmesi için davalıların projenin dışsallıklarına doğrudan maruziyeti[160] yani "menfaat ihlali" aranmaya başlanmıştır.

Yargı kararlarının uygulamaya konulmasına yürütme erkinin müdahil olmasının ilk örneklerinden birini Bergama davasında Danıştay'ın Anayasa'da "yaşam hakkı"nı tanımlayan 17. madde ile sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını tanıyan 56. madde üzerinden projenin aleyhinde karar vermesi teşkil etmiştir. İdare mahkemesinin projenin iptali anlamına gelen bu karara uyması neticesinde 1999 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Demirel tarafından "yabancı yatırımcının kaçırılmaması amacıyla" bilim insanlarının TÜBİTAK üzerinden devreye sokulmasıyla eksikliklerin giderildiği algısı yaratılarak[161] karar etkisizleştirilmiştir. Böylece sivil itaatsizlik eylemleri ile kamuoyunun gündemine yerleşen Bergama Direnişi'ni haklı bulan yargı kararı Demokratik Sol Parti (DSP)-Anavatan Partisi (ANAP)-MHP koalisyonu döneminde Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile geçersiz kılınmış ve şirket faaliyetinin önündeki engel kaldırılmıştır.

Çevre davalarında projelerin iptal olmaması için bir diğer müdahale şekli; projelerin halk sağlığına kastettiği ve kamu yararının olmadığı, risklerinin ağır bastığı gibi konuların ispatlanması için ihtiyaç duyulan somut bilimsel raporların üretimine yönelik olarak başvurulan bilirkişilik hizmetine ilişkindir. 2004 tarihli Dernekler Kanunu'nda yazdığı üzere gönüllü derneklerin başvurduğu bilirkişilik hizmetine istinaden 2016 yılında hazırlanan ve TBMM gündemine getirilen "Bilirkişilik Kanun Tasarısı" eleştirilere rağmen onaylanmıştır. Eleştirilerin temelinde bilirkişi seçiminde hâkimin takdir imkânı kalmaması gibi bilirkişilik hizmetinin ticari sektöre dönüştürülmüş olarak "Adalet Bakanlığının memuru"[162] hâline getirilmesi bulunmaktadır. Bu durum davacıların hizmeti alabilmek için ağır maddi yük altına girmesi anlamına gelmekte ve başvuruları zorlaştırmaktadır. Tezin Mersin'de gerçekleştirilen saha görüşmeleri kapsamında 59 yaşındaki Makine Mühendisi ve

[160] Alıca, G., S., S., (2018). Çevrenin Korunmasına İlişkin İptal Davalarında Kişisel Menfaat Kavramı. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Kasım-Aralık, (139), 165-220

[161] Av. Senih Özay Süleyman Demirel, Ecevit'e cumhurbaşkanlığını bırakmadan önce Ecevit'e mektup yazarak "Sana bağlı TÜBİTAK diye bir kuruluş var, onu harekete geçir. Oradan on bir tane profesör yöreye gitsinler. Dosyalara baksınlar ve bu dosyaların üzerinden bir mütalaa versinler ki biz tekrar bu insanlara izin verelim. Çünkü yabancı sermayedir, ürkmesinler." dedi. Bkz: Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F., & Turhan, E. (2016). İsyanın ve Umudun Dip Dalgası., 67

[162] Elektrik Mühendisleri Odası (EMO)https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=115550

Mersin'deki hareketin ikinci döneminde aktif olan önceden meslek odası sonradan dernek bağlantısı bulunan 60 yaşındaki erkek (M17);

> Mersin'de Akkuyu NGS'ye karşı iki dönem de belediye başkanlarının şahsen dahil olduğu davalar açtık. Mersin'de açılan dava geçen sene 2018'de görülen davada bilimsel veriler vs var ama karar aksi yönde çıktı. Gerçeğe aykırı olduğunu bile bile sonuç aleyhimize oldu. Bizim davanın da reddedildiğini aylar sonra duydum bize karar tebliğ edilmedi. Yani hukuk anlamında Türkiye'de çok büyük tıkanmalar başladı. Bilirkişi ücretleri kasıtlı olarak çok yükseltildi ve bunun altından kalkamayacak duruma geldik. Bundan dolayı da dava açılmasının önünde çok büyük zorluklar oluştu. Kurumlar ceplerinden paralar koyarak bu davaları açtılar.

demiştir.

16 Nisan 2017 yılında gerçekleştirilen referandum ile en yüksek yargı organı olan AYM'nin [163] üye sayısına yönelik müdahale [164] yargı alanının dönüştürülmesi anlamına gelirken CHS'ye geçilmesiyle üyelerin tamamının Cumhurbaşkanı tarafından atanması mümkün olmuştur. AYM'nin niteliğine yapılan bu müdahale imkânının elde edilmesiyle Danıştay ve idari yargı içinde hukukçu olmayanların sayısı yıllar içinde artmıştır.[165] Müdahaleye uygun bu zeminin 1982 Anayasası'nda AYM üyeleri arasında hukukçu olmayanların bulunmasının yasaklanmamış olması[166] ile hazırlanmış olduğu belirtilmelidir. Bu kademelerde kaç hukukçu olduğu konusuna

[163] TBMM iç tüzüğünün Anayasa'ya göre uygunluğunu denetleme yetkisini haiz, Anayasa'ya aykırılıklar için başvuru mercii olan AYM'dir. https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/gorev-ve-yetkileri/norm-denetimi/, Kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırı olduğuna dair tespitler TBMM'de en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubunun ve TBMM üye tamsayısının en az beşte biri olan üyelerin ve ayrıca Cumhurbaşkanı'nın bu davayı açmaya yetkisi vardır.

[164] Yargı reformu kapsamında üye sayısının 17'den 15'e düşürülmesi, 3 üyenin TBMM, geri kalan 12 üyenin ise Cumhurbaşkanı tarafından atanmasına başlanmıştır.

[165] Gözler, K. (2019) Hukukçu Olmayan Hakimler Sorunu 2, idari yargıda hukukçu olmayanların yüzde 30 oranını geçmesi 1982 sonrasında başlamış, Danıştay üyeleri için de söz konusu olması 2002'den sonrasında yavaş yavaş gerçekleşmiştir.

[166] Gözler, K. (2019) Hukukçu Olmayan Hakimler Sorunu 2, Anayasa Mad.: 146: AYM üyelerinin hukuk fakültesi mezunu olma şartı bulunmamaktadır. 20 Ekim 2019 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesi'nin toplam 16 üyesinden 8'i hukuk fakültesi mezunudur, 8'i ise hukuk fakültesi mezunu değildir ki bu durum CHS'de hukukçuların oranı daha da azalabilir. Fakat Yargıtay kontenjanı meslekleri gereği hukukçudur. Fakat Danıştay kontenjanı hukukçu olmayabilmektedir ve değildir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kontenjanından seçilenler de hukukçu değildir. Gözler Anayasa'ya aykırı olan bir uygulamanın aynı sonuca imkân veren diğer hükümlerin kullanılmasıyla farklı yollardan ulaşıldığına işaret etmektedir. Gözler, K. (2021) "Elveda Anayasa Mahkemesi: İrfan Fidan Olayı",

yönelik bilgi temininin "özel hayatın gizliliği" ilkesiyle engellenmesi ise dikkat çekicidir.[167]

Yargı erkinin yürütme karşısında tanınmadığını gösteren örnekler yargıdan yürütmeye güç aktarımı sağlayan değişikliklerin bir sonucu olarak da yaşanmaktadır. Örneğin, Türkiye kamuoyunda geniş yankı uyandıran mega projelerin hayata geçirilmesine örnek teşkil edecek şekilde 2014 yılında üçüncü havalimanı için verilen ÇED onayına karşı idare mahkemesi tarafından verilen yürütmeyi durdurma kararına rağmen AKP'den yargı kararının tanınmayacağı yönünde bir açıklama yapılmıştır.[168] 2017 yılında Mersin Nükleer Karşıtı Hareket ile birlikte odalar, dernekler ve meslek örgütlerinin Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) projesine verilen ÇED onayına karşı açtığı davada ise Cumhurbaşkanı'nın davanın görülmesinden önce "Nükleer de birilerini rahatsız ediyor. Rahatsız olsanız da olmasanız da biz nükleer enerjiyi de yapacağız." ifadesiyle medya üzerinden kamuoyuna ve yargıya mesaj vermiş olması yürütmenin yargıya açıkça müdahalesi olmuştur.[169] Sonuçta Akkuyu NGS hakkında nihai ÇED iptal davasının reddine hükmedilmiştir. Akkuyu NGS için açılan ÇED iptal davalarının reddinin ardından tezin yazım sürecinde Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri (DAÇE) tarafından ÇED'in prosedürel uygunsuzluğu iddiasıyla Danıştay'a başvurulmuştur.[170] Bu dönemde yargının hükümeti destekleme eğilimindeki artışı yorumlayan Mersin'deki hareketin ikinci döneminde kısmen aktif olan 53 yaşındaki meslek odası temsilcisi kadın (M18), "Karşımızda çok güçlü bir hükümet var. Bu hükümet varken hükümetin aleyhine bir karar veremeyiz diyen hakimlerle karşılaştık." şeklinde bir tespitte bulunmuştur.

2.1.3.3 Toplumsal hareketlerin sınırlandırılması: Baskı ve zor araçlarının çevre hareketleri ile nükleer karşıtı harekete yönelik kullanımı

Girişte açıklanan Tilly ve Tarrow'un önermeleri arasında siyasal iktidarın gücünü merkezde toplamasını sağlayacak şekilde kuvvetler ayrılığı ilkesinin zayıflatılmasıyla meydan okuyanlara yönelik zor ve baskı uygulamalarında artış olduğu yönündeki önermeden bahsedilmiştir. Bu kısımda söz konusu önermenin test

[167] Gözler, K., (2019) Anayasa.gen.tr, Hukukçu Olmayan Hukukçular Sorunu 2
[168] Haber Sol, (2014), AKP: Yargı kararına uymayız,
[169] Demircan, P. (2017), "Bu dava siyasidir!": Akkuyu NGS ÇED iptal davasından değerlendirmeler
[170] Sendika.org (2022), Akkuyu Nükleer Santrali inşaatında kararı durdurmak için temyize gidildi

edilmesi için çevre hareketleri genelinde ve tezin konusunu teşkil eden yerel nükleer karşıtı hareket özelinde siyasal iktidarın zor ve baskı araçlarının etkisinin incelenmesi öngörülmektedir. Kriesi vd.nin 1970-1980 yılları arasında dört Batı Avrupa ülkesinde gerçekleştirdikleri araştırmayla toplumsal hareketler tarafından sergilenen protesto ve eylemlerin siyasi fırsatların elverişsiz olduğu şartlarda daha fazla polis şiddeti ve yasağı çektiğine işaret etmiş olması polis müdahalesinin dışlama/zorlaştırma ve içerme/kolaylaştırma şeklinde iki yönde geliştiğini ortaya koymaktadır. [171] Nitekim bu tipolojiye göre çözümleme yürüten Tarrow, mobilizasyonun seyrinin etkileşim içine girdiği devletin zor araçlarının kullanımına istinaden tarihsel olaylar ve dönemler karşısında değişiklik gösterdiğinden bahsetmektedir. [172] Tilly; devletin toplumsal hareketler karşısında baskı ve zor araçlarını kullanmasının aktörün meşruiyeti ile toplumsal gücüne, bu eylemlerin diğer aktörleri nasıl etkilediğine göre değiştiğini[173] savunmakta, protestoya verilen karşılığın da[174] hareketin dinamiklerini, ittifak ve stratejilerini etkileyerek dönüşüme hizmet ettiğini belirtmektedir.

Bir ülkenin hâkim stratejilerinin o ülkenin demokrasi tarihinden etkilendiğini savunan Diani ve Della Porta, geçmiş kodlardan gelen etkiyi dikkate almayı önermektedir. Özellikle otoriter karakterli bir rejimde ulusal stratejilerin süreklilik göstermesi polis güçlerine önem verildiğine işaret etmektedir.[175] Bununla beraber polisin tavrı ve uygulamaları üzerinde polis kültürü ve eğitim sürecinin etkisi söz konusu olmaktadır.[176] Örneğin, 1980 öncesinde nükleer karşıtı hareketin bir eylemine "komünizm propagandası" üzerinden müdahalede bulunularak nükleer karşıtlarının gözaltına alınmasının kaynağında kolluk kuvvetleri tarafından 2000 yılındaki nükleer karşıtı bildirinin üstünde "ölümü simgeleyen Azrail'in orağı"nın "orak-çekiç" sanılması yer almıştır.[177]

---

[171] Kriesi H, vd. (1992), New Social Movements in Western Europe,49

[172] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics, 197

[173] Tilly, C. (1978). From mobilization to revolution, 106-15

[174] McAdam, D., Tarrow, S., C., & Tilly, C. (2001). *Dynamics of Contention*.; Osa, M., Corduneanu-Huci, C., & Kousis, M. (2005). Linking economic and political opportunities in nondemocracies. *Economic and political contention in comparative perspective*, 171-201.

[175] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, 291

[176] Della Porta, D., & Fillieule, O. (2004). Policing social protest. *The Blackwell companion to social movements, 217*, 241. della Porta ve Fillieule, polisin güç kullanma oranının yüksek olduğu, ajan gibi zorlayıcı araçlara başvurduğu müdahaleleri artırılmış güç kullanılan müdahale modeli; eylemcilerle anlaşmaya dönük, eylem ve protestoların barışçıl bir havada gerçekleştirildiği uzlaşmacı durumları ise *müzakereli kontrol müdahale modeli* olarak tanımlamıştır.

[177] Künar, A. (2002). Don Kişotlar Akkuyu'ya karşı: anti-nükleer hikayeler, 199

Gambetti, baskı ve zor araçları arasında kutuplaştırma politikalarının ürünü olarak toplumsal rızanın tesisine hizmet eden ve siyasi tarihimizde karşılığı olan gruplar eliyle linç [178] eylemlerine işaret etmektedir. Tez konusu açısından Sinop NGS projesine muhalif edenlere karşı bir diğer zor araçlarıyla müdahale vakası; 2014 yılında Sinop'ta Nükleere Karşı Gençlik ve Doğa Kampı'na sağ görüşlü 50 kişilik bir grubun saldırısıyla linç girişimi ve muhbirlik gibi zor yöntemleri, kontrol ve bastırma faaliyetleri şeklinde yaşanmıştır. [179] Kamp öncesinde sivil polisin kamp yapmak isteyen gençleri isimleriyle çağırarak "Burada bu gece kalmayın, sizin için iyi olmayabilir, gece buraya da gelirler, buradan gidin." demesiyle saldırının planlı bir linç girişimi olduğu anlaşılmaktadır.

Protestolara uygulanan baskıda dünya çapında dönüşüm yaşanmasını tetikleyen önemli bir gelişme 2001 yılındaki 11 Eylül saldırısıdır. Bu saldırıdan sonra alınan önlemler oldukça düşündürücüdür. ABD tarafından oluşturulan güvenlikçi blokta yer alan Türkiye'de 2005-2008 yılları arasında Terörle Mücadele Yasası'nda değişiklikler protestosu "terör suçu" şeklinde tanımlanmıştır.[180] İnsan Hakları İzleme Örgütünün 2008 yılındaki raporu ise polise ölümcül güç kullanma, keyfî durdurma ve arama yetkisi veren uygulamaların Türkiye'de polisin şiddete başvurduğu vakalarda artış olduğunu ortaya koymaktadır.[181] Devletin sahip olduğu şiddet tekeli, ordu ve polis arasındaki kurumsal iş bölümünün nesnesi hâline gelirken neoliberal kapitalist sistemin ihtiyaç duyduğu yapısal dönüşümle özel güvenlik[182] prosesi ile

[178] Türkiye tarihinde linç girişimlerine 6-7 Eylül olayları, Sivas Katliamı, sağ-sol öğrenci hareketi, Kürt siyasi hareketi örnek olabileceği gibi AKP döneminde Gezi eylemlerinde de linç girişimi yaşanmıştır: bkz Bora, T. (2016). Türkiye'nin linç rejimi 81-2 "Tophane sizinle gurur duyuyor" ve "Hepimiz Tayyip'in askerleriyiz" sloganlarıyla karşılık vermesi örnek olarak sayılabilir ki ertesi gün iktidar medyasında haberler "Tophaneliler gezicilere meydan dayağı attı" şeklinde verilmiştir, 70-75 ; Bora, Gezi Eylemlerine yöneltilen yukarıdan Olağanüstü Hal ile beraber linç aracılığıyla aşağıdan olağanüstü hal stratejisinin devreye sokulduğundan bahsetmektedir; Gambetti, Z. (2007) "Linç Girişimleri, Neoliberalizm ve Güvenlik Devleti", Toplum ve Bilim, 109: 7-34; Goldstein, D. M. (2005) "Flexible Justice: Neoliberal Violence and Self-Help Security in Bolivia", Critique of Anthropology, 25(4): 389-411.

[179] Evrensel (2014) Sinop'ta gençlik ve doğa kampına saldırı,

[180] Human Rights Watch, (2010), Protestoyu terör suçu saymak Göstericileri Yargılamak ve Hapsetmek İçin Terörle Mücadele Yasalarının Keyfi Kullanımı

[181] 2007 yılında Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nda yapılan değişikliklerle polise ölümcül güç kullanma konusunda geniş takdir yetkisi verilmiştir. Keyfi durdurma ve arama uygulamasının teşvik edilmesi şiddet uygulamalarını artırmıştır. İHD (2007) Polis Vazife ve Salahiyeti Yasası'na İlişkin Rapor

[182] Kapitalist devlet neoliberal formu içine yerleşirken kontrolün ve denetimin her yerde olmasına duyulan ihtiyaçla geliştirilen özel güvenlik de otoriter devletçilik biçimi içinde yerini almıştır (Gladyo ve paramiliter güçlerin tarihi çok daha eskiye dayanmaktadır.). Özel güvenlik, toplumun daha yakın plandan kontrolünü hedefleyerek varlığını gündelik yaşamda sergilemektedir. Haspolat, özel güvenliği aynı zamanda kâr amacı güderek suç önleme faaliyeti yürüten ticari şirketler ve bu şirketlerde çalışan

tanışılmıştır. Akça, ordu merkezli otoriter devlet biçiminin sona erdirilmesiyle zor araçlarının yalnızca şeklen değiştiğine, ordu merkezli devletin yerini polis ve yargı merkezli bir devlet biçiminin aldığına fakat aslında bu değişikliğin ordu merkezliliğe karşı açılan bir savaşa dayandığına işaret etmektedir.

Kanun değişikliği ile şirketlerin özel güvenlik güçlerine silah taşıma ve kullanma yetkisinin verilmesi ise yasal zırha büründürülen özel güvenlik güçlerinin İçişleri Bakanlığına bağlanması ve bu birimlere devletin kolluk gücü niteliği kazandırılmasıyla şirketler tarafından el koyma gibi meşru sayılmayan durumlar devlet eliyle meşrulaştırılmıştır.[183] Devlet-şirket geçirgenliğini gösteren belirgin örneklerden birini daha teşkil eden bu durum toplumsal hareketlerle çevre ve ekoloji tahribatını kabul eden projeler için el koyma pratiklerinin özel güvenlik kullanılarak gerçekleştirildiğini açıklamaktadır. Örneğin, 2014 yılında Manisa'nın Soma ilçesinde yapılmak istenen termik santral projesi için zeytin ağaçlarının kesilmesine direnen köylülere şirketin özel güvenlik görevlilerinin müdahale etmesiyle 11 köylü kelepçelenmiş ve 100 ağaç kesilmiştir.[184]

Toplumsal hareketlerin uğradığı şiddetin protesto döngülerinde yol açtığı değişime yoğunlaşan çalışmalarda [185] şiddetin evreleri üzerinden kolektif eylemlerle protestoların nasıl kontrol altına alındığı incelenmektedir. Şiddetin biçim ve düzeyinin de toplumsal hareketlerle devlet arasındaki ilişkinin dönüşümünü gösterdiğine işaret eden Diani ve Della Porta,[186] polis güçlerinin üç temel stratejisi olduğundan bahsetmektedir. Buna göre polis güçleri; eylemleri kontrol altına almak ve dağıtmak için *zorlayıcı stratejileri*, protestoyu eylem öncesinde eylemcilerle

---

görevlilerden oluşan bir bütün olarak ele almaktadır. Ona göre özel güvenlik, devletin göreli özerkliğini pekiştirme, devletin hegemonyasına toplumdan gelebilecek tehditleri zapt etme, sermayeye yönelebilecek tehditleri bertaraf etme, yaratılan yeni istihdam olanağıyla rızayı tesis etme, üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin koşullarını sağlama, sermaye birikiminin devamını sağlama, yedek ordu, milis güç oluşturma gibi amaçları yerine getirmektedir. Bkz Haspolat, E. Y. (2010). Türkiye'de neoliberal devlet anlayışı bağlamında devlet-güvenlik ilişkisinin değişen içeriği ve özel güvenlik olgusu. (Doktora tezi), Ankara Ü.

[183] Üstün, B., (2021) Doğayı, Emeği, Yaşamı Korumak, Ekoloji Politik yazılar, 35-6

[184]Kural, B., (2014), Soma'da Özel Güvenlik Köylülere Saldırdı, 6 Bin Zeytin Ağacını Söktü, Bianet

[185] Skocpol, T., & Theda, S. (1979). States and social revolutions: A comparative analysis of France, Russia and China..; Skocpol, T. (1982). What makes peasants revolutionary?,; Goldstone, J., Gurr, T. R.& Moshiri, F. (2019). Revolutions of the late twentieth century.; Kurzman, C. (1996). Structural opportunity and perceived opportunity in social-movement theory:The Iranian revolution of 1979. American Sociological Review,153-170.;Kurzman,C.(2005).The unthinkable revolution in Iran.,.Davenport, C., Johnston, H., & Mueller, C. M. (Eds.).; Clarke, K. (2011). Saying" Enough": Authoritarianism and Egypt's Kefaya Movement. Mobilization: An International Quarterly, 16(4), 397-416.

[186] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler,275

iletişime geçerek kontrol altına almayı amaçlayan *iknacı stratejileri* ve eylemleri kontrol etmek ve kanuna karşı gelenleri müdahale etmeden belirlemek için bilgi amacıyla *istihbarat stratejileri* kullanmaktadır.[187]

AKP döneminde kuvvetler birliği sağlandıkça eylemlerde uygulanan baskı ve zor araçlarının şiddetinin ivmesinin arttığına dair polisin zorlayıcı strateji uygulamasına önemli bir örnek, 2008 yılında bu tezin proje mekânlarından olan Sinop'un Gerze ilçesinde Anadolu Holding tarafından Yaykıl köyüne yapılmak istenen termik santral projesine karşı direniştir. Termik santral projesinin sahibi olan Anadolu Holding tarafından ÇED başvurusunun yapılmasıyla resmî olarak 2009 yılında başlayan direnişte Sinop'taki nükleer karşıtları, platformu daha geniş katılım için Çevre Platformu hâline getirmiştir. Sinop Çevre Platformunun destek verdiği ve projeye karşı kurulan Yeşil Gerze Platformu (YEGEP) liderliğinde fiilen 2013 yılına kadar süren Gerze direnişi; yoğun şiddetin uygulandığı, köylülerle jandarma arasında arbedenin çıktığı, polisin biber gazı ve sert müdahalesi sonucunda 25 köylünün gözaltına alındığı bir direniş olarak tarihe geçmiştir.[188]

Nükleer karşıtlarına yönelik baskının bir başka örneği, 2010 yılında Rusya ile imzalanan hükümetler arası anlaşmanın akabinde nükleer santral projesinin hayata geçirilmek istenmesine karşı imza kampanyası başlatarak 170 bin imza toplayan Greenpeace üyeleri ile çok çeşitli illerden gelerek TBMM önünde nükleer karşıtı protestoda bulunan[189] 58 kişi hakkında 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten dava açılmasında görülmektedir.[190] Özenç, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun farklı yorumlanarak kamu güvenliğini tehdit eden niteliği varmış gibi değerlendirilmesinin ve barışçıl protesto, yürüyüş ve gösterilerin keyfî yasaklanmasının kolluk kuvvetlerinin şiddet kullanım eğilimini yükselttiğine işaret etmektedir.[191]

---

[187] Della Porta, Police Knowledge and The Public Protest, Della Porta, D., & Reiter, H. R. (Eds.). (1998). Policing protest: The control of mass demonstrations in Western democracies (Vol. 6).s 22

[188] Yeşil Gazete, (2011) Gerze'de polis şiddeti: 25 köylü yaralı; 2013 yılına kadar yoğun mücadele veren Gerze direnişi dünya çapında yerel direnişleri onurlandıran Club Sierra ödülüne layık görülmüştür. Köylüler serbest bırakılmış olmakla birlikte 10 yıl sonra olay zaman aşımına uğramak üzereyken 2011 yılında açılmış olan davanın 32. duruşmasında bu tezin yazım sürecinde 2021 yılında 37 kişiye 42 yıl 10 ay hapis ve 63 bin TL para cezası kesilmiştir. Özçelik, M. (2021) 10 yıl sonra Gerze direnişine ceza geldi: Biz yaşam hakkını savunduk, Yeşil Gazete

[189] KESK, (2010), 170 Bin İmzayla Meclise Giden Nükleer Karşıtları Gözaltında

[190] Bianet, (2011), Nükleer Karşıtlarına Beraat

[191] 2911 sayılı toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yapılan değişiklik toplantı ve gösteri mekânı belirleyerek protesto hakkı için caydırıcı nitelik teşkil etmektedir. Oysa Anayasa mad. 34

2011 yılında HES, termik santral, nükleer santrallere karşı çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelerden ve verilmiş maden ruhsatlarından vazgeçilmesi için başlatılan Büyük Anadolu Yürüyüşü de 16. gününde Ankara'da yüzlerce kişi tarafından karşılanmasından önce kolluk güçlerinin "trafiğin engellenmesi" gerekçesiyle durdurulmuş, yürüyüş atıl bırakturıldığı gibi oturma eylemiyle protesto edenler de gözaltına alınmıştır.[192]

2014 yılında ise Mersin Nükleer Karşıtı Platform üyeleri ile Mersin Milletvekili Aytuğ Atıcı; Akkuyu NGS'nin temelinin atılacağı gün inşaat sahasına alınmamış, TOMA ile su sıkılan nükleer karşıtlarına kolluk güçleri tarafından müdahale edilmiştir.[193] Aynı yıl Kaz Dağları direnişinde altın madenine karşı mücadele veren çevreciler hakkında işin ilerlemesine engel olmaları nedeniyle 10 ay hapis cezası kararı verilmiş, ardından hapis cezaları para cezasına çevrilmiştir.[194] Bu örnekler, AKP iktidarında genel olarak polis güçlerinin zorlayıcı stratejilere başvurduğunu ve ülkenin geçmiş kodlarından gelen muhbirlik ve polis güçlerinin ezberine dayalı yaklaşımının baskı ve şiddetin artmasında rolü olduğunu düşündürmektedir.

2.1.3.4 OHAL dönemi itibarıyla baskı ve sınırlamalar

15 Temmuz darbe girişiminin ardından kaynağını Anayasa'dan alan temel hak ve özgürlükleri kısıtlama potansiyelini haiz Olağanüstü Hal (OHAL) Kararnameleri (KHK) ile yönetimin esas olduğu ve süre bakımından da yedi defa gerçekleştirilen uzatmalarla bir gereklilik olmamasına rağmen uygulanmasına devam edilen bir dönem yaşanmıştır.[195] Carl Schmitt'in kavramsallaştırmasına göre hukukun askıya alınması olarak ifade edilen "Olağanüstü Hal"de kanunların istisnai hâli esastır ve

---

"Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir"; 2911'in sınırlandırılması hem mevcut Anayasa'ya hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (İHAS) aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca yasaya uymamak cezai yaptırım maruz bırakmaktadır. Oysa barışçıl gösterileri düzenleyenlere karşı cezai yaptırımlar da protesto hakkı üzerinde caydırıcılık oluşturduğu için Anayasa ve İHAS'ın yine ihlaline neden olmaktadır. Özenç, B. (2015). Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları. Journal of Istanbul University Law Faculty, *73*(2), 87-133; Şirin, T. (2013). Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına İlişkin Sorunlar.

[192] Yeşil Gazete, (2013) Anadolu'yu Vermeyeceğiz eylemcilerine beraat.

[193] Yağmur, A., (2015), Akkuyu'da çevrecilerden nükleer ablukası, Cumhuriyet.

[194] Şebnem Göksel, Kaz dağlarında Ağaçları Kestirmeyen Çevrecilere 10'ar Ay Hapis /

[195] AKP hükümetinin iktidara geldiği 2002 yılında 90'lardan itibaren iki ilde uygulamasına devam edilen OHAL kaldırılmış, 2016 darbe girişiminin ardından 81 ilde yürürlüğe koyulmuştur. https://www.olaganustuhal.com/ohal/sik-sorulanlar-sorular/turkiyede-olaganustu-hal-tarihleri-ve-sureleri/

istisnai hâli tayin eden taraflar egemen pozisyonda bulunmaktadır.[196] OHAL döneminde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması[197] toplantı, protesto hakkını ve pratikleri ile devlet-toplumsal hareketler alanını doğrudan ilgilendirmektedir. Schmitt'in denetim fonksiyonlarından kopuk olarak ilerleyen OHAL koşullarında rejimlerin kolaylıkla totaliter yönetimlere kayma tehlikesinin bulunduğuna dikkat çekmesi yürütmenin anayasal denetim[198] dâhil denge ve denetlemenin ortadan kalkması sonucu egemenin sınırsız yetkiye kavuşmasıyla ilgili bulunmaktadır.[199] Bu dönemde sermaye grupları lehine yapılan düzenlemeler, örneğin, Cumhurbaşkanı'nın ifadesiyle OHAL yetkisi kullanılarak 15 grevden 7'sinin engellenmesiyle[200] kendini göstermiştir. 24 Haziran 2018 seçimlerinin ardından parlamenter rejimin resmen terk edildiği CHS döneminde TBMM tarafından uzatılan OHAL şartlarında Cumhurbaşkanı OHAL KHK'larını yayımlamak suretiyle temel hak ve özgürlükleri sınırlama[201] imkânına sahip olmuştur.

Protestonun sınırlandırılmasını otoriter yönetimin göstergesi kabul eden Arslanalp ve Erkmen, OHAL döneminde uygulanan yasakları analiz ettikleri çalışmalarında OHAL yetkilerinin kapsamının belirlenen iki yıllık süreci aştığına dikkat çekmiştir.

---

196 Schmitt, C. Parlamenter Demokrasinin Krizi, Çev: A. Emre Zeybekçioğlu, 66.

197 İnsan Hakları Derneği (2018) 21 Temmuz 2016-20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları: Güncellenmiş Durum Raporu, 45 OHAL süresince terör örgütleriyle bağlantısı olduğu gerekçesiyle insan hakları alanındaki hak savunucuları dâhil 1419 dernek, 145 vakıf, 174 medya kuruluşu millî güvenliğe tehdit oluşturdukları gerekçesiyle KHK'larla kapatılmış ve toplumsal hareketlere yasakların yanı sıra müdahaleler de sertleşmiş, bunun sonucunda dernekler kapatılma riskleriyle faaliyetlerini yerini getiremezken toplumsal hareketlerde de genel olarak ivme düşüklüğü baş göstermiştir.

198 Gözler'e göre OHAL kararları için yalnızca siyasal denetimin söz konusu olması ve yargısal denetimin kurulamaması OHAL kararnamelerinin kontrol dışı kalması anlamına gelmektedir. Gözler, K.(1990)"Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukukî Rejimi", Ankara Barosu Dergisi, Yıl 47, Sayı 4, 561-90 Gözler, bu eserinde OHAL kararlarının milletlerarası hukukun genel ilkelerine ve devletin taraf olduğu sözleşmelere uyması gerektiğini hatırlatmaktadır ki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bunlardan biridir ve "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olağanüstü hallerde, temel hak ve özgürlüklerin olağan dönemlerden daha fazla sınırlanabileceğini, hatta geçici olarak tümüyle ortadan kaldırılabileceğini, sözleşmeye katılan tarafın, sözleşmeye göre, üstlendiği yükümlülüklere aykırı tedbirler alabileceğini kabul etmiştir."

199 Karan, U., (2016), Olağanlaştırılmaması Gereken Olağanüstü Hal: Kriz Zamanlarında İnsan Hakları, Bilgi Üniversitesi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilene kadar Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararların Anayasa'ya göre TBMM'de onaylanması öngörüldüğü için siyasal denetimi var kabul edilmiştir.

200 T24. (2018) Erdoğan "Bizimle grev denilen olaylar ortadan kalktı" dedi; işte AKP döneminde yasaklanan grevler, 15 grevden 7'sinin OHAL döneminde engellendiği bizzat Cumhurbaşkanı tarafından ifade edilmiştir.

201 Aybay, R. (2007). Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri. TBB Dergisi, 70. Anayasa'da 2004 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ile "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." ifadesinin eklenmesi AİHS'nin temel hak ve özgürlükler açısından belirleyici olacağını ifade etmekte ve aksi durumlar Anayasa'nın ihlali anlamına gelmektedir.

Buna göre 2007-2019 yılları arasında 53 ayrı şehirde toplam 694 yasak tespit edilmiştir. Bunların yalnızca 241'i OHAL dönemine,166'sı OHAL'in resmî bitiş tarihinden sonrasına tekabül etmektedir. Valilik gibi mülki idarelerin yasak ve sınırlamaları da bu kapsamdadır.[202] Oysa 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa göre toplantı hakkı izin almayı gerektirmezken proje mekanlarının olduğu yerlerde valilikler tarafından çeşitli yasakların uygulamaya konulduğu görülmektedir. OHAL'in sona ermesiyle baskıların duracağı öngörüleri karşılanmamış, CHS'de toplumsal hareketlere yönelik yasak ve engellemeler artmış ve OHAL'e, hukuksuz ve keyfî uygulamalara devam edilmiştir.[203] Bununla birlikte toplumsal hareketlerin daha yüksek baskı ve zor uygulamalarıyla karşılaştığı OHAL ile başlayan dönemde özel güvenlik müessesesinin çevre ve ekoloji tahribatını kabul eden projelerin devamlılığı için devreye sokulmasının meydan okuyanların doğrudan şirketlerle çatışmasına evrildiği anlaşılmaktadır.

2016 yılında Artvin Cerattepe'de altın madenine karşı direnenlere uygulanan polisin biber gazlı ve TOMA'lı sert müdahalesi, direnişi Gezi eylemlerindeki gibi yükseltmişken OHAL sürecinde Valiliğin 450 günde 15 defa uyguladığı yasaklarla direniş engellenmiştir.[204] Buna ek olarak Artvin'deki eylemcilerin bu muamele karşısında Valiliğe açtıkları dava İçişleri Bakanlığı tarafından işleme konulmamış, yasal kanalların kullanımı engellenmiştir.[205] Her yıl Sinop Nükleer Karşıtı Platform tarafından düzenlenerek Türkiye genelinde binlerce kişilik katılımla bu tarihe kadar

[202] Arslanalp, M., & Erkmen, T. D. (2020). Repression without exception: A study of protest bans during Turkey's state of emergency (2016-2018). South European Society and Politics, 25(1), 99-125.; Öte yandan devletin otoriterliğine göre uyumlanan yasal zemin 2002 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikle toplantı ve gösterilerin gerçekleştirilmesi için ilgili ilin en büyük mülki amirliklere yetki tanınmıştır. Anayasa'nın 34. maddesi ile çelişmektedir.

[203] OMCT, (2020), Sürekli OHAL: Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik Saldırılar ve Sivil Topluma Yansımaları; 2019 yılında direnişin yıldönümüne yapılan müdahaleye karşılık piyanist Fazıl Say'ın piyanosunu Kaz Dağları'na taşıyarak eyleme konserle destek vermesi dünya çapında ses getirirken 2020 yılında koronavirüs nedeniyle direnişin yıldönümünde gerçekleştirilmek istenen barışçıl eylem Valilikçe önceden ve bir hafta süreyle yasaklanmıştır. Gerekçede "2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17. Maddesi ve 19. Maddeleri ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11. Maddesi hükümleri gereğince; Valilik ve Kaymakamlık makamlarının uygun göreceği etkinlikler hariç olmak üzere Çanakkale il sınırları içerisinde izin verilen etkinliklerin dışındakiler (İl Merkezi, İlçeler, Polis ve Jandarma sorumluluk bölgelerinin tamamı) yasaklanmıştır." denilmiştir. Cumhuriyet (2010) Kazdağları Direnişi'nin yıl dönümünde valilikten engel

[204] Valilik yasakları "huzur ortamının devamı" ve "kamu düzeninin bozulmaması" ile vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunmasını gerekçe göstermiştir. Diken (2017) 'Matruşka' OHAL: Cerattepe yüzünden Artvin'de 450 gündür 'adım atılamıyor'

[205] Haber Sol, (2016) Artvin halkı direniyor, polis ve jandarma saldırıyor! Bugün ise maden karşıtlarının projeye açtığı dava yargının proje şirketi lehine karar vermesi ve kararın Danıştay tarafından onaylanması neticesinde kaybedilmiş ve proje şirketi faaliyete başlatılmıştır. Cansu,B. (2018), Cerattepe direnişinin ikinci yıl dönümü: Mücadeleden vazgeçmiyoruz, Bir Gün

32 yıldır engellenmeden gerçekleştirilen Çernobil Felaketini Anma Mitingi'nin ilk kez 2018 yılında yasaklanması [206] da bu bağlamda düşündürücüdür. Bu yasak, mitingle sınırlı kalmamış, bir gün önce Japonya'dan gelen Fukuşima Nükleer Felaketi'nin kadın tanığı ile tez yazarının konuşma yapması planlanan kapalı mekân etkinliği de iptal edilmiştir.

ÇED süreci açısından Akkuyu'da halkın katılımı toplantısında yaşananların kent ahalisini içine alacak şekilde daha kapsamlı olan ve tezin girişinde aktarılan olaylar Sinop'ta 2018 yılında yaşanmıştır. Buna göre halkın katılımına izin verilmeden gerçekleştirilen halkın katılımı toplantısına karşı tepkilerini gösteren eylemcilere şiddet kullanılmış, halkın tepkisini protesto ve yürüyüşle dile getirerek Valilik önünde "Vali istifa!" sloganlarını atması polisin biber gazı ve şiddetle müdahalesine uğramıştır. [207] Aralarında milletvekili ve belediye başkanının da olduğu 17 kişiye 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten dava açılmıştır. [208] Bu tezin zamansal sınırlılığına göre en son Mersin'de Fukuşima Nükleer Felaketi'nin 10. yıl dönümü olan 2020 yılında -eski adıyla- Büyükeceli köyüne giden Mersin Nükleer Karşıtı Platform üyeleri Akkuyu NGS'ye karşı basın açıklaması yapmak istediği zaman engellenmiş, basın açıklaması yapılmamış olsa da katılımcılar hakkında savcılıktan suç duyurusunda bulunulmuştur. [209] Rejimin açıklığına kapalılığına dair çok temel bir uygulama ise 2020 yılında kuruluş başvurusunu eksiksiz gerçekleştiren Yeşiller Partisi'nin kurulmasının siyasi olarak engellenmesinde[210] görülmektedir.

2.2 Kalkınmacılık

Devletlerin varlık nedenlerini doğrudan ilgilendiren gelişme ve kalkınma ideali doğrultusunda kaynaklar oluşturma, dağıtma eğilim ve yöntemlerinde meydana gelen değişiklikler devletin bağımlı değişkeni konumundaki unsurlarda değişimi beraberinde getirmektedir. Devlet kültüründen gelen "kalkınma ideali" bütün siyasal

[206] Demircan, P. (2018), Sokak yine korkuttu: Sinop'ta Çernobil Mitingi 32.yılında ilk kez yasak! Yeşil Gazete
[207] Demircan, ,P., (2018) "Sinop NGS, halka Sinop'u terk ettirme projesidir!"Yeşil Gazete
[208] Yeşil Gazete, (2020), Sinop'ta nükleer karşıtlarına beraat
[209] Bir Gün (2021), Yapamadıkları basın açıklamasından dava açıldı,
[210] Yeşiller İçişleri Bakanlığının engellenmesine maruz kalmaktadır Yeşil Gazete, (2023), 'İçişleri Bakanlığı Yeşiller Partisi'ne politik blokaj uyguluyor', Süreci yargıya taşıyan Yeşillerin başvurusu olumlu sonuçlanmış yargı kararı partinn kuruluşunda engel olmadığı açıklığa kavuşturulmuştur. Bkz Yeşil Gazete, (2023), Yürütmesi durdurulmuştu: Yeşiller, İçişleri Bakanlığı'na açtığı 'engelleme' davasını kazandı Bu noktada yargı kararının uygulanması beklenmektedir.

iktidarların icraatlarına dair tarihsel bir izlek sunması bağlamında siyasi ve toplumsal dönüşümleri açıklamak için uygun bir araçtır. *Kalkınmacılık* anahtarı bir önceki kısımda kullanılmış olan *otoriterlik* anahtarı gibi kendinden önceki hükümetlerin izlediği rejimden kopuş ve farklılıkları gösterme potansiyelini haizdir. Bu tezin konusunu teşkil eden nükleer santral projelerinin neredeyse tüm siyasal iktidarların döneminde kurulması için girişimlerde bulunulmuş olması nükleer santral projeleri karşısında yükselen itirazların düzey ve yoğunluğuna dair bir değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Bu doğrultuda AKP dönemine tekabül eden nükleer karşıtı hareketin etkileşim içinde olduğu siyasal rejimin analizine başlamadan önce kalkınmacılık tanımlanarak kavramın tarihsel olarak hangi olay, durum ve olgulara karşılık geldiği açıklanacaktır. Akabinde Tarrow'un önerdiği gibi dinamik statik bir yaklaşımla kalkınmacı girişimlerin AKP döneminin genel olarak çevre hareketleri ve özel olarak nükleer karşıtı hareket ile etkileşimine odaklanılacaktır.

2.2.1 Kalkınmacılığın Kavramsal Açıklaması

Kalkınmacılık kavramına dayanan çalışmalar yapan Wolfgang Sachs, *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power* adlı eserinde kavramın 18. yüzyıldan itibaren biyoloji alanında gelişim teorisi ile bir formdan diğerine geçişi ifade ettiğinden ve metafor olarak sosyal değişim anlamına geldiğinden bahsetmektedir.[211] Osmanlıca tereffu (yükselmek), tereffüh (refaha ermek), kuvvet bulmak;[212] Arapça karşılığıyla da terakki etmeyi yani ilerlemeyi, gelişmeyi ifade eden kavram salt niceliksel değil, niteliksel bir gelişmeye işaret etmektedir. Türkçede kullanılan "kalkınma" kelimesi ise yükselmek, ilerlemek anlamlarına gelse de kullanım alanı ülkelerle sınırlı olan, şahıslar için kullanılmayan fakat nadiren kurum ve kuruluşlar için kullanılan bir kavramdır. 20. yüzyılda makineleşmenin artmasıyla endüstriyel üretim ve gelişmişliğe tekabül eden kavram, İkinci Dünya Savaşı'nda atom bombasını kullanarak yerküreyi yok etmeye muktedir güçte olduğunu dünyaya ilan eden ABD tarafından ekonomik olarak sanayisi gelişmemiş ülkeler üzerinden "kolonyalist" amaçlara hizmet ettiği sonradan anlaşılan "4. nokta programı" ile literatüre girmiştir.[213]

[211] 1759'da Caspar Wolff, bitkilerde "açmak" durumunu, 1768'de Almanca Entwicklung ile kademeli olarak sosyal değişimi, 1859'da Darwin tarafından biyolojide evrimi ifade etmek için kullanılmıştır.
[212] https://www.nisanyansozluk, kalkınmak
[213] Estava G. (1992) Development Sachs, W. (Eds). The Development Dictionary: A Guide to

Savaş sonrasında sanayileşmemiş ülkelere yönelik kullanılan iktisadi anlamdaki gelişmişliği "planlayıcı/kalkınmacı" ve "düzenleyici" devlet arasında ayrım yaparak açıklayan siyaset bilimci Johnson, toplumsal yaşamın ekonomi ile politikadan ayrı ele alınamayacağına ve toplumsal yaşamın sınırlarını siyasal iktidarlarla sermayedarlar arasındaki ilişkinin belirlediğine dikkat çekmektedir.[214] Devletin kurumlarının gücüne vurgu yaparak kalkınma sürecini *devletin özerkliği* ve *devletin kapasitesi* üzerinden tartışan Skocpol ise devletin özerkliği arttıkça ve kapasitesi genişledikçe kalkınma hedeflerini gerçekleştirdiğine işaret etmektedir.[215] Devlet kapasitesini hükümetin yetki alanı içinde eylem ve faaliyetlerini yönlendirmesi, kaynakların dağılımını düzenlemesi olarak ele alan Tilly, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da ulus devletlerin yükselişini incelediği çalışmasında güçlü devlet sayılmanın rejim kapasitesindeki artış anlamına gelmediğini, bilakis rejim kapasitesinin artması için demokrasi kapasitesinde bir artışın gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır.[216] Devlet kapasitesinin genişlemesi kaynakların adil dağılımını esas alan demokratik hak ve özgürlüklerin sınırlanma düzeyinin baz alındığı rejim kapasitesinin genişlemesinden farklıdır.

2.2.2 Kalkınmacılığın Tarihsel Açıklaması

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren kapitalist sistemin tesis edilmesi için sermaye birikiminin devlet eliyle sağlanması, sanayileşmenin devletçilik politikasına dayandırılmasını beraberinde getirmiştir.[217] Bunun için başka milletlerin işletmeleriyle ortaklıklar kurulmuş, yatırımların az olduğu ortamda bu şirketler devlet tekeli niteliğini kazanmıştır. Aynı zamanda "yurttaşların kolektif çıkarı" için sanayi ve tarım alanlarında "istenilen ve aynı zamanda gerekli görülen" oranlardaki teşkilatlandırma ve işletmeye dayanan faaliyetlerin yürütülmesi sermaye için devlet eliyle sağlanarak toplum nezdinde *devlet baba* algısı yaratılmıştır. Bu algı büyük barajların ve HES'lerin yapımına devletin gelişmesi için onay verilmesini

---

Knowledge as Power, 6

[214] Johnson, C., (1982), MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925-1975,

[215] Skocpol, T., Evans, P., Rueschemeyer, D., & Skocpol, T. (1985). *Bringing the state back in*, 3 Devletin özerkliği toplumsal farklılıklar arasında dağılmadan belli bir mesafede durmayı; devlet kapasitesi ise devletlerin bu hedefleri gerçekleştirebilme gücünü açıklamaktadır.

[216] Tilly, C. (2006) Regimes and Repertoires.,21.

[217] Keyder, Ç., Devlet ve Sınıflar ,129; Osmanlı Dönemi'nde sanayi yatırımları Avrupa'da başta Fransız ve Belçikalı şirketlere gümrük kolaylıkları gibi imtiyazlar verilerek kurulmuştur.

sağlamıştır.[218] 1950'lerde Menderes'in başbakanlığındaki Demokrat Parti döneminde yol, liman, altyapı, yatırımları, sulama, baraj, ulaşım altyapısı kalkınmanın birincil şartı olduğu kabul edilmiş, bu dönemde devlet işletmeleri açılmıştır. Esasen bu durum Tanilli'nin ifadesiyle kapitalizme aykırı bir anlam taşımadığı gibi aslında özel girişimin gücünün yetmediği yerde devletin devreye girmiş olmasından ibarettir.[219] Türkiye'deki kapitalizmin dışa bağımlı olduğunu belirten Akşit, birikim rejimine geri kalışın ülkenin iç dinamiklerinden bağımsız olmadığını, zaman içinde sınıfsal ve siyasi oluşumların sorunların kaynağını teşkil ettiğini belirtmektedir.[220] Keynesyen ekonominin etkinleştiği yılları müteakip kalkınmanın kurumsallaşmasını sağlamak için 27 Mayıs 1960 yılında askerî darbeyi gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi eliyle Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) da bu yaklaşımın ürünü olarak kurulmuştur.[221]

Toplumsal hareketler açısından bakıldığında geçmişten gelen *devlet baba* algısı tüm projelerin toplumun kolektif yararına olduğu inancı üzerinden projelere yönelik rızanın alınmasına vesile olmuştur. Bu durum projelere karşı toplumsal baskı nedeniyle ses çıkarılmadığı için projelerin derinleştirdiği sınıfsal eşitsizliklere karşı toplumsal bir yanıt üretilmesine engel olmuştur.[222] 1960'larda büyük barajlar gibi

---

[218] Yücel, Y. (1988) Atatürk İlkeleri, Türk Tarih Kurumu, M.K. Atatürk devletçiliği şöyle tanımlıyor: "Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi XIX. yüzyıldan beri sosyalizm nazariyelerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce anlamı şudur; fertlerin hususî teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket iktisadiyatını devletin eline almak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında yüzyıllardan beri ferdî ve özel teşebbüslerle yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmayı başardı." Devlet baba kavramsallaştırmasının kullanıldığı makale için bkz: Adaman, F., Akbulut, B., & Arsel, M. (2016). *Türkiye'de kalkınmacılığı yeniden okumak: HES'ler ve dönüşen devlet-toplum-doğa ilişkileri*. Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler, 291-312

[219] Tanilli, S. Uygarlık Tarihi, 184; Tanıl Bora(der) Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, cilt 7
1950-1960 arasında DP döneminin başbakanı Menderes, özel teşebbüs ve sermayenin güvenle çalışması için devlet faaliyetlerinin sınırlarının olmasını savunmuştur, 519; 1980 sonrasında Özal ve Demirel'in de neoliberal söylemle uyumlu söylemleri ağır basmıştır. 90'larda Demirel, sermaye birikimi gerçekleşmediği için bu yatırımların önceden devlet eliyle gerçekleştirdiğini söyleyecektir, 575 ; 1960'lı 70'li yıllar boyunca da sermaye birikiminin sağlanması amaçlanmış, sermaye sınıfının ileri gelenleri holdingler kurmak suretiyle sermaye üzerinde tasarruf sahibi olmuştur. Oğuz, Ş. (2012). Türkiye'de Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Neoliberal Devletin İnşası Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MS*G), 12*(45-46).

[220] Akşit, B. (1985). Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme. Social Change in Village, Town and City,141

[221] Uçar A (2016). Türkiye'de Stratejik Planlamanın Kuruluş Süreci Üzerinden Planlamada 5 Dönüşümün Çözümlenmesi. Mülkiye Dergisi, 40 (2), 5-42. (DPT ile kurumsallaşan kalkınmacı gelenek beş yıllık planlarla 2013 yılına kadar sürmüştür. Bu döneme kadar etkin olan ticaret burjuvazisi Türkiye sektörel yatırımlarını tarımdan sanayiye doğru çevirdikçe sanayi ve mali kesiminin büyümesi sağlanmıştır. Buna ek olarak AB uyum süreci çerçevesinde yerelliğin ve yerinden yönetimin önemi artarken bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur.)

[222] Oğuz, Ş. (2012). Türkiye'de Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Neoliberal Devletin İnşası 45-6.

devlet yatırımlarının kolektif fayda için gerçekleştirilen projeler olduğu inancı toplumsal rızanın üretimine olanak sağlarken ilk kez 1970'lerde Etibank tarafından Samsun'da kurulmuş olan ve toprak verimliliğini ve doğasını bozması nedeniyle halkın protesto gösterilerinde bulunduğu bir proje olan Murgul Bakır Tesisine, Çarşamba Ovası'ndaki fabrikalar ile Elmadağ'da barut ve çimento fabrikalarına karşı çevresel yıkım nedeniyle toprağını kaybedenler tarafından dava açılmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi 24 Ocak Kararları ile uygulamaya konulan neoliberal program, itirazların bastırılmasını sağlayan 12 Eylül Askerî Darbesi ile başlayan üç yıllık sıkıyönetim sürecinde uyarlanmıştır. Askerî darbeden dokuz gün sonra kurulan yeni kabinede Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) başkanlığından gelen Özal ile TİSK ve MESS'ten diğer bazı bürokratlar görevlendirilmiştir.[223] 1983 yılında yeni oluşturulan kabinede işveren sendikası tarafından Özal hükümetinin kurulmasının ardından şeklen demokratik sisteme dönülmüştür. Geçiş süreci kaynak arayışı içindeki sermaye kesiminin 1958 yılından itibaren devlet kanalıyla borç alınan IMF ve onun yanı sıra Dünya Bankası ile yoğun iş birliği içine girmesini beraberinde getirmiştir. Dışarıdan kaynak elde eden ve içeride bu kaynağın dağılımını sağlayan devlet eliyle işleyen bir büyüme ve birikim modeli izlenmiştir.[224] 12 Eylül'ün bu sınıfsal karakterini Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) başkanının "Bugüne kadar hep işçiler güldü, artık sıra bizde." şeklindeki ifadesi desteklemektedir.[225]

80'lerin ortasından itibaren devlet bütçesinin yeniden yapılandırılmasına dönük girişimlere ve bütçe dışı fonların oluşturulmasına başlanırken neoliberal politikaların küresel olarak yaygınlaştırılması için IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü tarafından sunulan ekonomik programa göre hareket edilmiştir. Öngörülen özelleştirmeler kapsamında kamu iktisadi teşekküllerinin (KİT) yer alması zarar ettiği varsayılan kamu kurumlarının kârlı hâle getirilmesi gerekçesine dayandırılmış, 2000 yılında Petrol Ofisi'nin, ardından AKP rejimi döneminde PETKİM, TÜPRAŞ ve ERDEMİR gibi enerji alanındaki geniş ölçekli kamu kurumlarının özelleştirilmesi sağlanmıştır. 2000'lerin başından itibaren enerji piyasasındaki özelleştirmeler enerji

[223] Öztürk, Ö. (2009). Türkiye'de Sendikal Mücadele, Sermaye Birikimi, MESS ve Koç Holding. Praksis, 19, 337-61.
[224] Buğra, A. (1994). State and business in modern Turkey: A comparative study, 153
[225] Savran, S., (2004), 20. yüzyılın politik mirası. Sürekli Kriz Politikaları, (Der. Neşecan Balkan, Sungur Savran), 13-44),29

sektörünü kârlı bir yatırım alanına çevirirken önceki iktidarların döneminde uyarlanmış olan neoliberal politikalar AKP döneminde özel yatırımların teşviki ile sürdürülmüştür.[226] İthal teknoloji kullanımı anlamına gelen nükleer santral projeleri faaliyete geçmemişken dahi enerjide dışa bağımlılık yüzde 70'lere çıkmıştır. 2001 yılına gelindiğinde iş dünyasının gereksinim duyduğu iyileştirmelerin yapılması için TOBB, TİM, TÜSİAD, YASED, MÜSİAD, DEİK dahliyle oluşturulan Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK) kurulmuştur. Enerjide özelleştirmelerin arttığı AKP döneminde ise 2002 yılında Türkiye'de elektrik üretimi yapılan santrallerin yüzde 66'sı kamuya, yüzde 34'ü özel sektöre aitken 2015 yılı sonunda iki katına çıkarak yüzde 72.8'i özel sektörün olmuş,[227] tezin zamansal sınırlılığına göre 2020'de bu oran yüzde 75'e ulaşmıştır.[228] Özelleştirmeler üretimle sınırlı kalmamış, 1980'li yıllardan itibaren elektrikte 2004 yılında başlanan özelleştirmeler 2013 yılına gelindiğinde hizmetin yüzde 100'ünü içerecek şekilde tamamlanmıştır.[229]

2.2.3 Kalkınmacılık ve Türkiye'de Nükleer Santral Projeleri

Devletlerin gelişme ve kalkınma hedefi için endüstrileşme ve üretim, daha fazla üretim için ise yüksek enerji kullanımı, dolayısıyla enerji üretimi bir gereklilik gibi sunulmaktadır. Kapitalist sistemin daha fazla tüketim için daha fazla üretim mantığını baz alan ve ülkelerin gelişme ve kalkınma programlarına istinaden küresel olarak düzenleyici rol ifa eden Dünya Bankası kriterlerine bakıldığında 1960'lardan itibaren elektrik enerjisi tüketiminin ekonomik büyüme göstergelerinden kabul edildiği görülmektedir.[230] 1970'lerde yaşanan petrol krizi nedeniyle nükleer enerjinin

[226] Angın, M., & Bedirhanoğlu, P. (2013). AKP döneminde Türkiye'de büyük ölçekli özelleştirmeler ve devletin dönüşümü. Praksis Dergisi, S, 30(31), 75-95.; 1970'lerde kurulmuş olan ve KİT'lerin içinde büyük yer tutan TEK, 1994 yılında yeniden yapılandırılarak Türkiye Elektrik Üretim ve İletim A.Ş. (TEAŞ) ve Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) olarak iki kanada ayrılmıştır.

[227] Politeknik (2017), Santraller Özelleşti Dışa Bağımlılık Arttı, Faturalar Kabardı Enerji Politikalarında AKP'nin 15 Yılı Hayır'a Nasıl Götürüyor,

[228] Uzmay, K., E. (2020) Türkiye'de elektriğin özelleştirilmesi: Soygundan kim kazanıyor? Haber Sol,

[229] TRT Haber (2013) Elektrik dağıtımı özel sektöre devredildi ; Çakır, M. (2022) Elektrik dağıtımından kamunun tamamen çekilmesi krize neden oldu, Cumhuriyet,

[230] The Worldbank , Electric power consumption (kWh per capita) – Turkiye; Türkiye verileri 2014'e kadar girilmiştir. Öte yandan elektrik tüketim rakamları bir ülkenin gelişmişlik seviyesinin göstergesi kabul edildiği için ülkeler endüstriyel olarak gelişmemiş ülkelerin tasarruf tedbirlerinden kaçınarak elektrik tüketimini artırma yoluna gitmek suretiyle tüketimi yüksek göstermelerine neden olmaktadır. Türkiye'de yaz saati uygulamasından vazgeçilmesi, yüksek kayıp kaçak oranı ve art arda AVM'lerin açılması elektrik tüketiminin yüksek gösterilmesine hizmet etmektedir. Oysa nükleer enerji üretim girdi maliyeti olarak diğer enerji kaynaklarına göre daha maliyetlidir ve rekabetçi kapitalist sistemlerde tercih edilmesi de mümkün bulunmamaktadır. Zira "Güneş enerjisinin maliyeti yüzde 89,

alternatif enerji üretim yöntemi olarak önerilmesi dünya genelinde *nükleer rönesans* olarak tabir edilecek şekilde Avrupa, ABD ve Japonya'da birbiri ardına nükleer santraller kurulmuştur. Bu şekilde endüstrileşmesini tamamlamamış olan ülkeler açısından nükleer santrallerin kurulması ile gelişme ve kalkınma arasında bir bağ, hatta neden sonuç ilişkisi tesis edilmiş, daha doğrusu bu bağın kurulması sağlanmıştır. Devletlerin gelişme ve kalkınma hedefleri için geleceğin enerjisini üreten nükleer endüstrinin birikim rejimine toplumsal rızanın sağlanması için propaganda faaliyetleri hızlanmıştır.[231]

Ülkemizde nükleer santrallerin kurulması için kurumsal düzenlemelerin yapılmasında 1955 yılına kadar geri gidilmektedir. Dünya geneline atom bombasını üreten gücün yıkıcı değil, yapıcı kullanımının hedeflendiği Barış için Atom Anlaşması'nın[232] ilanıyla duyurulurken bu tarihte anlaşmayı ilk imzalayan ülke 1955 yılındaTürkiye olmuş ve 1982 Anayasası'nda başına Türkiye adını alarak TAEK olan Atom Enerjisi Komisyonu (AEK) 1956 yılında kurularak IAEA'nın üyesi olunmuştur.[233] Nükleer santrallerin kurulması için hızlı bir başlangıç yapmış olan Türkiye'de Demirel hükümeti dönemine tekabül eden 1976 yılında bugün üzerinde Akkuyu NGS inşaatına devam edilen Mersin'in Gülnar ilçesine bağlı Büyükeceli

---

rüzgâr enerjisinin maliyeti yüzde 70 azalırken nükleer enerjinin maliyetleri yüzde 26 arttı." Bkz Demircan, P. (2020), Covid Çağı'nda Nükleer Enerji, 2020 Dünya Nükleer Endüstri Durum Raporu açıklandı, Yeşil Gazete

[231] 1986 yılında meydana gelen Çernobil Nükleer Felaketi, Avrupa genelinde 10 yıl nükleer enerji santrallerinin kurulmasını durdurmuştur. Nükleer felaketin etkilerini yaşamakta olan fakat gerçeklerin örtbas edildiği Türkiye'de ise bu dönemde (1992-1996) hatta 2000'e kadar ihale süreci devam etmiştir.

[232] 1953 yılında Barış için Atom Anlaşması'nın ilanı hk bkz Weiss L. (2003) Atoms for Peace, Bulletin of the Atomic Scientists,59:6, 34-44

[233] 1961 yılında Türkiye'ye TR1 araştırma reaktörünün kurulmasını İTÜ, TRIGA Mark II Araştırma ve Eğitim Reaktörü, (www.triga.itu.edu.tr) AEK'e bağlı olarak 1959 yılında kurulup 1961 yılında aktive olan ilk araştırma reaktörü olan, 1 Mwh güçte TR1 1961'de, Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinde (ÇNAEM) faaliyete geçmiştir. İkincisi ise 1984'te faaliyete geçen yalnızca izotop üretimi için kurulan 5 Mwh kapasiteli TR2 araştırma reaktörüdür. İkisi de bugün aktif değildir. 1979 yılında ise General Electrics tarafından İstanbul Teknik Üniversitesinde 250 kWh'lik Triga Mark II araştırma amaçlı hafif su soğutuculu reaktörün kurulumunu 1965 yılında ilk nükleer santral ihalesinin yapılması izlemiştir. İkinci Beş yıllık Kalkınma Planı kapsamına girmesinin ardından nükleer santral projeleri kurumsal siyasetin hedefleri arasında kendine yer bulan nükleer projelerin ve ihalelerin takibi için ise TEK bünyesinde Nükleer Enerji Dairesi kurulmuştur.1970 yılında kurulan Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) bünyesinde 1 yıl sonra oluşturulan sonradan Nükleer Santraller Dairesi olarak isimlendirilen Nükleer Enerji Dairesi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. TEK özelleştirilme için parçalanmasıyla 1988 yılında bu deneyimli kadrodaki çalışanların bir kısmının başka görevlere kaydırılması, bir kısmının da yurt dışında iş arayışına başlamasıyla Türkiye'de nükleer santral ihalelerini yönetebilecek uzman insan kaynağı dağılmıştır. TEAŞ bünyesinde kurulan Nükleer Santraller Dairesi görevlendirilmiştir. Yalçın Sanalan Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun Nükleer Enerji Üretimindeki Yeri

köyündeki arazi için AEK tarafından[234] yer lisansının verilme sürecinde başlayan antinükleer itirazlar[235] nükleer karşıtlığının miladı sayılırken 1980 Askerî Darbesi uluslararası şirketlerin darbe koşullarında teklif vermekten çekinmesi ile nükleer santral ihaleleri durmuştur. 1983 yılından itibaren yeniden demokratikleşme adımlarının atılmasıyla beraber yeniden gündeme getirilen ihaleler sonuçsuz kalmıştır.

Nükleer santral projelerinin rafa kaldırılacağı bir dönemde 1992 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından sunulan raporun Türkiye'nin 2010 yılında yerli kaynakların tükeneceği, dolayısıyla yeni enerji kaynaklarına ihtiyaç duyulacağı iddiası[236] doğrultusunda çözüm önerisi olarak nükleer enerjinin sunulmasını yeni bir ihalenin daha açılması izlemiştir. Özetle gerek 12 Mart Muhtırası ve 1980 Askerî Darbesi öncesindeki sosyo-politik gerilimlerle ekonomik problemler gerek Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkilerinin uyandırdığı toplumsal tepkiler nedeniyle 1965, 1977, 1983 ve 1996 yılında açılmış olan toplam dört ihale başarısız olmuştur.[237] 1980 Askerî Darbesi öncesinde nükleer santral kurulması için nükleer enerjinin barışçıl kullanımının esas alınmasını taahhüt eden iki uluslararası anlaşmaya[238] imza atmış olan Türkiye'de AKP iktidarına kadar nükleer santral kurulması yönünde ilerleme kaydedilmemiştir.

İktidarının ilk yıllarından itibaren hegemonyasını enerji ve inşaat alanındaki yatırımlarla tesis etme eğilimi içine giren AKP de önceki iktidarlar gibi nükleer enerji yatırımlarına yaklaşmıştır. AKP'nin farkı nükleer santrallerin kurulmasındaki zorlukları bertaraf etmek için 2004 yılında torba kanun uygulamasıyla Anayasa'nın 90. maddesinde bir değişiklik yapmasıdır. Milletlerarası antlaşmaların Anayasa

---

[234] Yalçın Sanalan Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun Nükleer Enerji Üretimindeki Yeri; T.C Anayasa, 13/07/1982 tarihli TAEK Muafiyetleri ve bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun

[235] Nükleer Güvenlik Dairesi, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (2013) Akkuyu Nükleer Santrali Güncellenmiş Yer Raporuna İlişkin Yer Değerlendirme Raporu, Sürüm 2

[236] Özemre.A.Y. (2008) Yeni-Nukleer Enerji Kanunu Turkiye'yi Nereye Götürür; Benzer raporlar geçmişte de sunulmuştur. Örneğin, 1972 Yılında Başbakanlık Atom Enerjisi Komisyonu üyeleri 1981-1997 yılları arasında 7 bin MW'lık nükleer santralin kurulmasının zorunlu olduğunu iddia eden raporlar sunulmuştur. Bkz https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=47077&tipi=5&sube=14

[237] Demircan, P. (2022). 4 Authoritarian Neoliberalism and Resistance of the Anti-Nuclear Movement in Turkey. Authoritarianism and Civil Society in Asia.

[238] 1968 yılında imzaya açılan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı (NPT) ve 1996 yılında Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması'nı imzalamıştır. Bkz, Demircan, P. (2020), Nükleer Silahların Yasaklanması Anlaşmasının Başarısı için, Sivil Sayfalar
1952 yılında NATO üyesi olan ülkemiz topraklarında bugün İncirlik'teki ABD üssünde 50 nükleer başlıklı füze bulunuyor olması bugün nükleer karşıtları tarafından dile getirilen çifte standart teşkil etmektedir.

üstünde olmasını araçsallaştıran bu değişiklikle nükleer santral yatırımlarının önünün açılmasının amaçlandığı sonradan anlaşılmıştır.[239] 1999 yılında Fransa ve ABD ile ayrı ayrı imzalanmış olan nükleer enerjinin barışçıl kullanımına yönelik ikili anlaşmaların 2004 yılında yürürlüğe girmesinden[240] iki yıl sonra 2006 yılında siyasal iktidar tarafından Sinop'ta nükleer santral kurulacağı kamuoyuna Sinop'un marka kent yapılacağı söylemiyle duyurulmuştur. Bu aşamada 2007 yılında AKP iktidarı tarafından *5710 Sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun*[241] kabul edilmiş olup nükleer santral kurulması için yasal altyapı hazırlığında temel bir düzenleme yapılmıştır. 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu ile 4964 Sayılı Kamu İhale Kanunu'nda Değişiklikleri İçeren Kanun'un yani devletin denetiminin dışında tutulması nedeniyle nükleer karşıtları tarafından olduğu kadar nükleer taraftarlarınca[242] "nükleer santral yapımcısının hem inşaat süresini uzatacak hem de hızını kesecek hantal, karmaşık ve yolsuzluğa elverişli bir bürokratik süreç" oluşu eleştirilmiştir. Bu kanunla bürokratik engeller kaldırılıp özel reaktör yatırımcılarının ilgisinin çekilmesi amaçlandığı gibi şartname gereği reaktör inşaat süresinin uzamasına bağlı olarak oluşan maliyete de garanti verecek kadar yabancı yatırımcıyı memnun etmenin amaçlanmış olması karşısında kanun tasarısı 5654 numara ile sunulduğunda Cumhurbaşkanı Sezer tarafından veto edilmiştir. Altı ay sonra aynı kanun cumhurbaşkanlığının Abdullah Gül'e devriyle kanun revizyonda değil, ilavelerin yapılmasıyla 5710 no. ile kabul edilmiştir.

Nükleer enerjinin yabancı teknoloji yatırımı olması yabancı enerjiye bağımlılığın artması anlamına gelirken[243] *yerli ve millî enerji* söylemi dolaşıma sokulmuş ve

---

[239] Anayasa Madde 90'da "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." şeklinde 1961'den beri Anayasa'da var olan ve 1982 Anayasası'na da olduğu gibi gelen ibarenin sonuna "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir." ibaresinin bulunması fırsata çevrilerek "Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz." ibaresinin eklenmesi nükleer santrallerin hükümetler arası anlaşma ile kurulması için zemin hazırlanmasını sağlamıştır.

[240] IAEA Publications, (2004) Turkey (updated)

[241] T.C. Anayasa, Nükleer Güç Santrallarının Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun

[242] Özemre.A.Y. (2008) Sayın Cumhurbaşkanına, T.B.M.M' ne, Hükümete'e, Anayasa Mahkemesine, ve Kamuoyuna Açık Mektup, Prof. Şarman gibi Türkiye'nin nükleer enerji alanındaki 33 bilim insanı tarafından imzalanmıştır.

[243] T.C. Dış İşleri Bakanlığı Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi; Enerjide yüzde 70 oranında dışa bağımlıyken ve bunun yüzde 53'ü Rusya'ya aitken Rusya sermayeli ve yine ham maddesi Rusya'dan getirilecek olan nükleer teknolojinin satın alınmasıyla bağımlılığın daha da artması söz konusudur.

Rusya ile hükümetler arası anlaşma imzalanmıştır. Cumhurbaşkanı tarafından 2012 yılında açıklanmış olan 2023 Vizyonu içinde önemli bir yer teşkil eden nükleer santral projeleri üçüncü köprü, üçüncü havalimanı gibi *mega proje* addedilmiştir. Ne var ki finansman modeli[244] diğer mega projeler gibi Yap-Sahip Ol-Devret değil, Yap-Sahip Ol-İşlet/Built-Own-Operate (B.O.O.) olan nükleer santraller diğer projelerden oldukça farklı ve hiçbir zaman Türkiye'ye ait olmadığı gibi ulusal güvenlik riski de teşkil etmektedir. Bugün inşa hâlindeki Akkuyu NGS, bir ülkenin topraklarında yabancı bir devlete ait şirketin kurulması ve işletilmesine imkân vermesi bakımından dünyadaki ilk örnektir.[245] Yeni nesil nükleer santral olarak ömrü 60 yıl ve uzatmalarla 80 yıla varacak olan bu tesis aracılığıyla Rusya'nın Türkiye topraklarında bu süre boyunca (Somut olarak muhafazası yüz binlerce yıl süren nükleer atıklar bu sürenin daha uzun vadeli düşünülmesini gerektirmektedir.) varlığı ve kontrolü süresiz sayılabilir. Türkiye'de kurulması öngörülen ikinci nükleer santral için de 2013 yılında Japonya ile milletlerarası anlaşma yapılarak tesisin Sinop'ta B.O.O. finansman modeliyle kurulması planlanmıştır.[246]

İhale yöntemi terk edilen ve Anayasa'nın etkisizleştirilmesi ile kurulması planlanan nükleer santraller idari yapıdaki değişikliklerle işletim sürecinde istisnai bir alana taşınmıştır. OHAL döneminin avantajlarıyla başkanı Cumhurbaşkanı olan Nükleer Düzenleme Kurumu (NDK) 2018 yılında 702 sayılı KHK ile kurulması[247] bu amaca hizmet etmiştir. KHK ile kamu kurumu kurulmasının Anayasa'nın 91. maddesine

[244] Projeye göre her biri 1200 Mwh kapasitede 4 reaktörlü bir nükleer santralin kurulması ve toplam 4800 Mw katkı yapması öngörülmüştür. Elektrik enerjisinin birim fiyatı için (1 ve 2 no.lu) iki reaktörden elde edilen elektriğin yüzde 70'i ile diğer iki reaktörden (3 ve 4 no.lu) elde edilen elektriğin yüzde 30'u için 15 yıl boyunca 12,35 cent/dolar (birim fiyat 15,33 cent/dolara kadar yükseltilebilecek) şekilde alım garantisi verilmiştir ki 15 yıl sonra Akkuyu NGS'den satın alınacak elektrik fiyatının artırılmayacağının da garantisi bulunmamaktadır. Oysa kalkınmacı olduğu iddia edilen bir teknoloji için elektrik enerjisini diğer enerji üretim kaynaklarına göre daha yüksek bir fiyattan satın almak zarar etmek demektir. Bu fiyat güneş ve rüzgâr enerjisinin 2020 yılındaki birim fiyatı olan 5,10 cent/dolara göre oldukça pahalıdır. T.M.M.O.B.,Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu, Enerji Görünümü Raporu(2021, Nisan); saha çalışmalarının yapıldığı tarihte rüzgâr ve güneş enerjisi için birim fiyat 4,8 sent olarak açıklanmışken bu durum nükleer enerji için belirlenen fiyatın hâlihazırda yüksek olduğunu göstermektedir..

[245] Prospero events,Russia financesworldsfirstbuildownoperatenuclearplantinturkey/;; NEI Magazine, (2021), A new model for nuclear new-build, röportaj, Anton Dedusenko, Deputy Chief Executive Officer; http://www.akkunpp.com/sirketin-tarihcesi Akkuyu NGS'de 2021 yılı itibarıyla hisselerin yüzde 100'ü halen Rus şirketlerine yüzde 21'i Concern Rosenergoatom A.Ş, yüzde 74'ü ise Rusatom Energo International A.Ş., geri kalan yüzde 5 civarında hisse ise Atomtechenergo A.Ş., Atomenergoremont AŞ, Atomstroyexport A.Ş, Inter RAO A.Ş şirketlerine aittir.

[246] Japonya 2019 yılında projeden çekilmiş, bugün ÇED aşamasında olan Sinop NGS projesinin hangi ülke teknolojisi tarafından inşa edileceği ve işletileceği bilinmemektedir; Demircan, P. (2020) Sinop'ta referans reaktöre şirketsiz ÇED. Yeşilgazete

[247] Nükleer Düzenleme Kurumunun teşkilat ve Görevleri ile Bazı Kanunlarda değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

aykırı olduğu iddiasıyla CHP'nin Anayasa Mahkemesi'ne başvurusu üzerine 2021 yılında KHK iptal edilmiş ancak kararın yürürlüğe bir yıl sonra girmesine hükmedilmiştir.[248] AYM tarafından iptal edilen KHK'nın derhal değil, bir yıl sonra yürürlüğe girmesi önlem niteliğindedir. Nitekim bir yıllık süre zarfında Nükleer Düzenleme Kanunu kabul edilerek 08.03.2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. NDK'nın KHK ile kurulmuş olması KHK'yı iptal ederken KHK ile ifa edilmiş eylemleri kurulan kurumları geçersiz kılmamış, hatta yeni bir kanunla daha geçerli kılmıştır. İlave bir başka Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile NDK'nın işleyişi, görev ve yetkilerine ilişkin esaslar düzenlenmiştir.[249]

702 no.lu KHK'nın iptal olmasının ardından 28 Mart 2020 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu (TENMAK) kurulmuştur. Böylece Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü (BOREN) ve Nadir Toprak Elementleri Araştırma Enstitüsü (NATEN) kapatılarak TENMAK'ın çatısı altına alınmıştır. TENMAK'ın internet sitesine bakıldığında kurumun misyonu "Ülkemizin rekabet gücünü artırmak ve sürekli kılmak amacıyla faaliyet alanları kapsamında yeni ürünler üretmeyi, var olanları geliştirmeyi ve dünya lideri yapmayı görev kabul eden"[250] olarak belirtilmiş; kurum, özel sektör için küresel rekabetin aracı kılınmak istenmiştir.

2.2.4 AKP Rejiminin Kalkınmacı Uygulamalarının Çevre Hareketleri ve Nükleer Karşıtı Hareket ile Etkileşimi

2001 krizinin etkileri altında imzalanmış olan stand by anlaşmasının takipçisi ve IMF ile ilişkilerin yeni yürütücüsü olarak hükümeti kurarak neoliberal programın[251] yeni uygulayıcısı olan AKP, adında yer verdiği "kalkınma" terimine atfettiği önemle[252] gelişme ve kalkınma iddiasında bulunarak girişte bahsedildiği gibi inşaat, enerji ve

[248] Yeşil Gazete, (2021) AYM Nükleer Düzenleme Kurumu'nun KHK'sini iptal etti: Karar olumlu ama verilen bir yıllık süre sorunlu
[249] T.C. Sayıştay Başkanlığı, (2022) Nükleer Düzenleme Kurumu Denetim Raporu,
[250] TENMAK, kurumsal/hakkimizda.
[251] Yeldan, E. (2006), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, 26; Türkiye, 1970'lerin sonunda başladığı IMF ile anlaşmalardan sonuncusu olan 19.yu 2005 yılında imzalamıştır. IMF ile anlaşma imzalanan son iki dönemin de yöneticiliğini yapmıştır. 2008-2009 (artçılarıyla) yıllarındaki küresel krizin ABD sermaye piyasalarını sarsması neticesinde neoliberal programın dış borç ayağının sonuna gelinmiştir.
[252] Bkz: AKP programı "Tüm renkliliğiyle, benzerlikleri ve farklılıklarıyla; kısaca eşsiz zenginlikleriyle Türkiye, kendi içinde, bölgesinde ve tüm dünyada yeniliğin, kalkınmanın, barışın, huzur ve refahın öncüsü olmaya aday bir potansiyele sahiptir." AK Parti, Parti Programı

kentsel dönüşüm projeleri üzerinden kaynak transferini hegemonya inşası ile birleştirmek suretiyle sermaye sınıflarıyla ilişkilerini geliştirmiştir. Kendisini topluma sunuş şekli olarak "Yaparsa AKP yapar." ve "Durmak yok, yola devam." sloganları da partinin icracı bir imaj çizme gayesini yansıtmaktadır. Tüzüğüne bakıldığında AKP'nin "insan merkezli" bir siyasi parti olduğu vurgusu, programındaki "Türkiye'nin zengin doğal kaynaklara sahip olduğu" ibaresiyle birlikte okunduğunda partinin çevre ve doğa tahribatının insana hizmet için tolere edilebilirliğini baz alan yaklaşımı belirginleşmektedir. "İnsan merkezli siyaset" yaptığını kendisi de tüzüğünde ifade etmiş olan AKP tarafından yatırım projeleri nedeniyle oluşan ekolojik tehlikelerin göz ardı edildiği pek çok araştırma tarafından işlenmiştir. Bunun yanı sıra rant odaklı projeler nedeniyle hangi insanların merkeze alındığı sorunsalı da tartışmaya açıktır.

Kalkınmacı girişimler olarak sunulan yatırım projelerinin ekolojik ve toplumsal sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarda [253] özelleştirme süreçlerine, projelerin yol açtığı mülksüzleştirme biçimlerine, bunların neden olduğu sosyal ve çevresel maliyetlere ve itiraz süreçlerini ilgilendiren çevre hareketleriyle bu tez özelindeki gibi nükleer karşıtı harekete yoğunlaşıldığı görülmektedir. Siyasal iktidarın ekonomik ve siyasi hegemonyasını kuvvetlendirme girişimleri devam ederken inşaat ve enerji sektörüne sunulan yatırım ve özelleştirmeler üzerinden sermaye birikiminin el değiştirmesi mümkün olmakta, bu durum kanun yapma gücünün de araçsallaştırılmasıyla yasal zemine kavuşturulmaktadır.[254] Örneğin, 2004

[253] Akbulut, B., Adaman, F., Arsel, M., (2017). The radioactive inertia: Turkey's anti-nuclearmovement: Adaman, F., Akbulut, B., Arsel, M. (Eds.), Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment under Erdoğan. London, I.B, Tauris, pp. 175–190.; Arsel, M., Akbulut, B., Adaman, F., (2015). Environmentalism of the malcontent: anatomy of an anti-coal power plant struggle in Turkey. J. Peas. Stud. 42 (2), 371–395.; Erensü, S., (2017). Turkey's hydropower renaissance: nature, neoliberalism and development in the cracks of infrastructure. In: Adaman, F., Akbulut, B., Arsel, M. (Eds.), Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment under Erdoğan. I.B. Tauris, London, pp. 120–146; Çarkoğlu, A., (2017). Environmental concerns in Turkey: a comparative perspective. Adaman, F., Akbulut, B., Arsel, M. (Eds.), Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment under Erdoğan. I.B. Tauris, London, pp.147–174; Paker, H., 2017. The "politics of serving" and neoliberal developmentalism: the megaprojects of the AKP as tools of hegemony building., Adaman, F., Akbulut, B., Arsel, M. (Eds.), Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment under Erdoğan. I.B. Tauris, London, S. 103–119.; Fırat, B. Ö. (2019). Müşterekleştirme ve Çitlemenin Zamanı: Göllüce'de Toprak Mücadeleleri. The Time of Commoning and Enclosure: Land Struggles in Göllüce.] Praksis, 49, s 39-66.

[254] AKP'nin hegemonya projesi hk bkz(Erbatur Çavuşoğlu & Julia Strutz (2014) Producing force and consent: Urban transformation and corporatism in Turkey, City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action, 18:2, 134-148; Akbulut, B., F. Adaman and M. Arsel (2020) 'Turkey's Authoritarian Regime of Accumulation: Development by Dislocation' Journal of Australian Political

yılından itibaren yapılan değişikliklerle olağanüstü yetkilere sahip olan TOKİ, Türkiye genelindeki inşaat projelerinde rol oynamakta ve devletin denetimi dışındaki bir alanda tutulmaktadır. Bununla beraber TOKİ, kanun değişikliği ile belediyelerin yetkisi dışında imar hakkına, inşaat ruhsatı alınmasında kolaylıklara, gerçek ve tüzel kişilerin arsalarının kamulaştırma yetkisini, yürüttüğü gecekondu dönüşüm projelerinin kamulaştırma bedellerini belirlemek gibi imkânlara sahip olmuştur. 2008 yılına gelindiğinde ise TOKİ'nin 1990 yılında Özal iktidarında başlayan Kamu İhale Kanunu'ndan muafiyetinin genişlediği ve en son 2011 yılında devletin tüm inşaat projeleri için geçerli kılındığı görülmektedir. Bu durum AKP hükümetinin TOKİ üzerinden tüm projeleri Kamu İhale Kanunu'ndan muaf olarak gerçekleştirmesi, dolayısıyla hegemonyasını güçlendirerek siyasal güç kazanması anlamına gelmektedir.[255] Buğra, bu bölümün girişinde şirketlerle devlet arasındaki geçişliliğe işaret edildiği anımsanırsa hükümet ile iş dünyası arasında karşılıklı bağımlılık içeren ilişkilerin kurulduğundan bahsetmektedir.[256]

Hükümetin özelleştirmeleri hızlandırması gerektiğini savunarak küresel kapitalizme 70'lerden itibaren entegre olma girişimlerinde bulunan örgütü kabul edilen TÜSİAD ve kültürel olarak siyasal İslamcı bir çizgide duran MÜSİAD da yukarıda değinilen hegemonik ilişkiye dâhil bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın 2010 yılında Anayasa referandumunun yapılmasından bir gün önce "Türkiye'de artık sermaye ciddi manada el değiştirmeye başladı. Bu bizim için çok önemli bir güven kaynağı."[257] şeklindeki sözleri ekonomik hegemonyanın yeniden inşa edildiğini ortaya koymuştur. Özellikle İslam-modernite-kalkınma ilişkilerine temellenen ve Türkiye'de etkin, kalkınmacı devleti arzu eden MÜSİAD[258] için 3 Kasım 2002 seçiminde AKP'nin tek başına iktidara gelmesi seküler ve vesayetçi sistemin

---

Economy No. 86, s. 280-30; İsmet Akça , Hegemonic projects in post-1980 Turkey and the changing forms of authoritarianism Akça İ, Bekmen A and Özden BA (eds) Turkey Reframed:Constituting Neoliberal Hegemony.London:Pluto, s 13-46 ; Bu konuda belirgin bir örneği 2005 yılı itibarıyla başlanan Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi sürecinde yaşanan yerinden edilmelere ve ucuza kamulaştırmaya dayalı rant ekonomisinin yaratılma sürecinde başta TOKİ olmak üzere çeşitli kamu kurumlarının devlet tarafından yönlendirilen projelerle zenginleştirilmesi teşkil etmektedir, http://megaprojeleristanbul.com/#tarlabasi-kentsel-donusum-projesi

[255] Gülhan, S. (2016), "Devlet Müteahhitlerinden Gayrimenkul Geliştiricilerine, Türkiye'de Kentsel Rant ve Bir Meta Olarak Konut Üreticiliği Konuta Hücum", İnşaat Ya Resulullah, Der.: T. Bora, 42-3-47

[256] Savaşkan, O., Buğra, A. (2018) Yeni Kapitalizm,38;

[257] Milliyet (2010) 'Sermayenin el değiştirmesi güven kaynağı'

[258] MÜSİAD ekonominin liberal açılımı sürecinde küresel kapitalizme entegre olma gayretindeki küçük ve orta ölçekli sermaye gruplarından ve muhafazakâr çevrelerden iş insanlarının bir araya gelmesiyle 1990 yılında kurulmuştur.

karşısında verilen var olma mücadelesinde kazanılan zafer manasına gelmiştir.[259] Din, kurulan ilişkilerle ittifak ve çatışmaların şekillenmesinde belirleyici olduğu üzere[260] MÜSİAD, AKP programında etkili olmuştur. Özellikle MÜSİAD'ın 2001 ekonomik krizine yönelik sunduğu 30 maddelik "kriz reçetesi"[261] AKP'nin Sünni-Hanefi ağırlıklı politikasını tayin etmiştir. Sözen, AKP gibi Millî Görüş geleneğinden MÜSİAD'ın 2000 yılında açıkladığı Anayasa reformu önerileriyle [262] AKP'nin programı arasında benzerlikler olduğuna işaret etmektedir. [263] Neoliberal hegemonyanın birliği bu tezin *popülizm* kısmında biraz daha detaylandırılacağı üzere TÜSİAD'ın ve MÜSİAD'ın desteğiyle kurulmuştur.[264]

AKP rejiminin kilometre taşlarına bakıldığında partinin siyasi ve ekonomik hegemonyasının katalizörü görevi gören kalkınmacı projelere başlamasını rejimin 2007 seçimlerinden ikinci kez zaferle çıkmasına bağlayan Bedirhanoğlu, seçim başarısının arkasında AKP'nin uluslararası finans sistemi ile tam entegrasyon sağlamasını görmektedir.[265] Öncül ve ardıl etkileriyle 2007-2009 krizi şartlarında kredi kaynaklarının kesilmesi AKP'nin hegemonyasını sürdürmek için temel dinamiklerini TOKİ inşaatları, konut sektörü ve bankacılık sektörünün oluşturduğu projelere yönelik kredi mekanizmalarını devreye sokmasına evrilmiş ancak bu durum izleyen süreçte emekçi kesimlerin daha fazla borçlandırılmasını beraberinde getirmiştir.[266] Sonuç olarak AKP, yatırımları ülkeye çekmek amacıyla kullanırken neoliberal politikalara uygun olarak düzenleyici rolünü kendisi için ifa etmiştir.[267] Kurumsal düzenleme açısından ise devletin planlamacı kimliğinin simgesi olan DPT

[259] Keyman, P., & Koyuncu Lorasdağı, B. (2004). AKP, MÜSİAD, Ekonomik Kalkınma ve Modernite. (125-45); 2001'de İslami kimliğin ötekileştirilmesine yol açan 11 Eylül saldırısı İslami kimliğiyle öne çıkan MÜSİAD açısından dönüştürücü olmuştur.

[260] Savaşkan, O., Buğra, A. (2018), 47

[261] Yeni Şafak (2001) Türkiye'nin birikimi, arşiv.

[262] MÜSİAD (2000), Anayasa Reformu ve Yönetimin Demokratikleşmesi. Raporu, Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği

[263] Sözen, Y., Otoriterleşme, Popülizm ve Türkiye, Konuk: Yunus Sözen, Yerden Yüksek

[264] Heper, M. (2005), "The Justice and Development Party Government and the Military in Turkey", Turkish Studies, 6 (2): 215-231; Öniş, Ziya (2006), "The Political Economy of Turkey's Justice and Development Party", Yavuz, M. Hakan (Der.), The Emergence of a New Turkey and the AKP (Salt Lake City: The University of Utah Press): 207-234

[265] Bedirhanoğlu, P. (2009) Türkiye'de Neoliberal Otoriter Devletin AKP'li Yüzü,39- 64.

[266] Akçay, Ü, (2013) Hükümet-cemaat kavgası, inşaat odaklı birikim ve 17 Aralık krizi: bir dönemin sonu mu? / Oyan, O. (2021). AKP: Yükselişi ve tükenişi (II)

[267] AKP; IMF, Dünya Bankası gibi düzenleyici uluslararası finans kuruluşlarının aradan çekildiği ortamı kendi yöntemleriyle sürdürmeye çalışmıştır., Karaoğuz, H. E. (2020) Gelişmekte Olan Ülkeler İçin 2008 Küresel Krizi Sonrasında Devletin Rolü Siyasi (Der), Tiryakioğlu Murat, Devletle Kalkınma, (211-247)

2011 yılında kapatılmış,[268] DPT'nin projeleri de sermaye grupları tarafından üstlenilmiştir.

1 Temmuz 2013'te TBMM'de onaylanan 10. Kalkınma Planı ile "çevre"nin gelişme ve kalkınma yolunda "kaynak olarak tanımlanması"[269] ise kalkınmacı girişimlerin daha fazla tırmandırılacağına işaret etmektedir. Bu planın Gezi protestolarının yaşandığı dönemde onaylanması toplumsal muhalefete rağmen gelişme ve kalkınma yönünde bir tercih yapıldığını göstermektedir. Bu şekilde çevre yeniden tanımlanırken önceki iktidarlardan miras alınan kalkınmacı girişimlerin iddiası olan kolektif faydanın üretileceği varsayımı da mega projelerle olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru sermaye gruplarına yatırım, alt sermaye gruplarına iş, daha alt gruplara istihdam ve yatırımın çevresine de ekonomik hareketlilik sağlayarak dağılma potansiyelini haizdir. Bu yönüyle bir toplumsal rıza üretme mekanizması olarak işlemektedir. Bu süreci hazırlayan koşullara bakıldığında özellikle 2000'lerden itibaren yatırımcılara verilmiş olan sınırsız teşviklerin yatırımların cazibesini artırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim 2006 yılında 190 ülke arasında 93. sırada gelen Türkiye, 2020 yılında 33. sıraya yükselmiştir.[270] Hegemonik ilişkiler çerçevesinde devlet ve iş dünyası arasında tesis edilen yapı yukarılara tırmanır görünse de Bedirhanoğlu, yatırım alanında ülkenin menfaati açısından bir gelişmeden bahsedilebilmesi için ulusal ve toplumsal bir hedeflerin belirlenmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Aksi takdirde ivmedeki bu artışın yolsuzluklara bağlı olma olasılığı güçlenmektedir.[271]

Avrupa Birliği (AB) uyum sürecinin başladığı AKP'nin ilk döneminde yatırımların artmasını yerli ve yabancı sermayenin cezbedilmesi ile açıklayan bir diğer önemli gelişme, 2006 yılında kalkınma ajanslarının AB fonlarına erişimi için 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Hizmetine İlişkin Kanun'un yürürlüğe girmiş olmasıdır.

[268] Oğuz, Ş. (2011). Krizi Fırsata Dönüştürmek: Türkiye'de Devletin 2008 Krizine Yönelik Tepkileri. Amme İdaresi Dergisi, 44(1), 1-23, 1960'tan itibaren kalkınmacı devletin en önemli aracı kurumu bürokratik vesayet olduğu gerekçesiyle ve yerine Kalkınma Bakanlığı kurularak ülkenin en iyi plancıları lağvedilen DPT'den transfer edilmiştir. CHS kurulunca ilgili makam Cumhurbaşkanı'na bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığı olmuştur.

[269] Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F., & Turhan, E. (2016). İsyanın ve Umudun Dip Dalgası 282, Turhan; bir önceki kalkınma planında kalkınmanın amacının a) rekabet gücünün artırılması, b) istihdamın arttırılması, c) beşerî gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, d) bölgesel gelişmenin sağlanması e) kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması olarak gelişme eksenli tanımlanmış hâldeyken 2013 yılında çıtanın neoliberal politikalar açısından yükseltildiğine işaret etmektedir. bkz a.g.e, 281

[270] Sev, K., Sermayenin Hizmetinde 20 Yıl, Dayanışma Forumu, Aralık 2021, sayı 3,24-28

[271] Bedirhanoğlu, P. (2009) Türkiye'de Neoliberal Otoriter Devletin AKP'li Yüzü
39-64

Planlamanın bölge düzeyinde yapılması yönünde bir adım olarak daha önce GAP gibi bölgesel düzeydeki yatırımların gelişme ve kalkınma için araçsallaştırıldığı kalkınma ajansları yaygınlaştırılmıştır. 1982 Anayasası'nda merkezî idare tanımı kapsamında 126. Maddede "Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir." ibaresine dayandırılan bu değişiklikle yerellikler öne çıkmışsa da CHS dönemine geçilen 2018 itibarıyla "terör" bölgesel ayrılıklara sebebiyet vereceği iddiasıyla birçok kanun maddesi çıkarılarak yeniden düzenlenmiş ve kalkınma ajansları organizasyon yapısı ve bütçesiyle merkezî bir yapıya büründürülmüştür.[272] CHS döneminde yapılan idari düzenlemenin öncesinde 2012'den itibaren kalkınma ajanslarının mali açıdan merkeze bağımlılığı hazineden aktarılan paylarla fiilen başlamış bulunmaktadır.

AKP rejimi tarafından bu girişimler hesap verebilirlikten uzak otoriter popülist politikayı çağırdığı gibi demokratik sistemlerde alışık olunmayan şekilde biat etmeyi de gerektirmektedir. Projelere ve antidemokratik uygulamalara muhalefet etmenin karşılığı karar süreçlerinden dışlanmak, baskı ve zor uygulamalarına maruz kalmaktır. Yurttaşlar açısından "memnuniyetsizlerin ya da hoşnutsuzların çevreciliği"[273] nosyonu olarak tarif edilecek şekilde muhalif politikaların çevresinde toplanılmaktadır. Sivil projeler; ekonomik, sosyal, siyasi ve ekolojik sonuçları bilimsel zemine oturtarak ele alınmakta ve kamusal yararı olmayan bilakis kamusal zararı olan projelerin engellenmesi amacıyla savunuculuk faaliyetleri yürütülmekte,

[272] Kutlu, S. Z., & Görün, M. (2018). Kalkınma Ajanslarının Yerelde Merkezileşme Bağlamında İncelenmesi: Batı Akdeniz, Doğu Anadolu, Fırat ve Güney Marmara Kalkınma Ajansları Örneği Yönetim Bilimleri Dergisi, 16(32), 67-90.

[273] Çeşitli proje ve yatırımların dışsallıklarından etkilenen ve mobilize olan yurttaşlar literatüre göre kırsalda verilen mücadelenin *köylülerin çevreciliği*; ekonomik yoksulluk çekenlerin direnişinin Martinez Alier tarafından kavramsallaştırılmasıyla *fakirlerin çevreciliği* adları altında ele alındığı görülmektedir. Martinez Alier J.(2002) The Environmentalism of The poor :A Study of Ecological Conflicts and Valuation, Edward Elgar Publishing Ancak bu kavramlar daha geniş ölçekteki mücadeleleri tam karşılamayacağı için *"hoşnutsuzların çevreciliği"* ifadesine de başvurulmaktadır. *bkz* Akbulut B.(2014) Neither Poor Nor Rich But "Malcontent":An Anatomy of Contemporary Environmentalists Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 9-24;Arsel, Murat, Bengi Akbulut ve Fikret Adaman (2015), "Environmentalism of the Malcontent: Anatomy of an Anti-Coal Power Plant Struggle in Turkey", The Journal of Peasant Studies, 42 (2): 371-395; Gönenç, D. Almaz ,A.(2018) Bir Süreç Olarak Hoşnutsuzların Çevreciliği: Hindistan'dan Sardar Sarovar Barajı Örneği ; Eryılmaz Ç. ,(2017) Çevrecilik Analiz Tablosu ve Karadeniz Bölgesinde HES Karşıtı Yerel Hareket *Journal of International Social Research, 10*(51).; Pehlevan H., Şakacı,B.K., (2018), Zenginlerin, Fakirlerin ve Huzursuzların Çevreciliği Kapsamında Cerattepe Çevre Hareketi, Zenginlerin çevreciliği konusunda ise gelişmiş ülkelerde yaptığı araştırmalarla Roland Inglehart'ın çalışmalarına bakılabilir. Inglehart, R. (1995). Public support for environmental protection: Objective problems and subjective values in 43 societies. *PS: Political Science & Politics*, *28*(1), 57-72.

örgütlü kesimler ise tezin *otoriterlik* kısmında açıklandığı gibi devlet için "susturulması gereken" hedefler olmaktadır.

Toplumsal muhalefete rağmen ilerletilen nükleer santral projeleriyle ekolojik ve toplumsal tahribat kaynağı olan projelerin durmaması için başvurulan yöntemlerin genel olarak *Mega Proje Ayrıcalığı; Sivil Toplumun Karar Süreçlerinden Dışlanması, Sivil Toplumun İtibarsızlaştırılması, Çevresel Konularda Ulusal ve Uluslararası Sivil Toplumun Bilgi Edinme Hakkı ve Sınır Aşan Etkiyi Haiz Projelerin Takibi, Kanun ve Yönetmeliklerde Değişiklikler, Hükümetler Arası Anlaşmalar, Akkuyu ve Sinop NGS'leri için Hükümetler Arası Anlaşmalar; Tahkim Kanunu; Kamulaştırma ve Acele Kamulaştırmalar; İvedi Yargılama Usulü* alt başlıkları kapsamında ele alınabileceği düşünülmüştür.

2.2.4.1 Mega proje ayrıcalığı

AKP rejiminin kalkınmacı addedilen girişimleri arasında mega projeler, tarih boyunca kalıcı olmayı ve iz bırakmayı amaçlayan siyasal iktidarların programlarında yer almıştır. Tez konusunu teşkil eden nükleer santrallerin kurulmasının temelinde atom bombası teknolojisinin geliştirilmesi için 1942 yılında başlatılan Manhattan Projesi kapsamındaki Trinity Test'te (Üçlü Test) 20. yüzyılın bir mega projesi bulunmaktadır.[274] Flyvbjerg'in tanımına göre mega projeler kamu-özel sektörün birlikte dâhil olduğu büyük ölçekli ve maliyeti bir milyar doları aşan projelerdir ancak öncül ve ardıl etkileriyle 2007-2009 krizinin etkileri altında bunlar Avrupa, ABD ve Çin'de "terra proje" özelliği gösteren trilyon dolarlık projelere dönüşmüştür.[275] Uzun zamanı kapsayan inşa süreleri nedeniyle girişimci iş birlikleri ve yüksek sayıda istihdama kaynak teşkil ettiği şeklinde bir algının yaratılması Harvey'in sürekli birikim kavramsallaştırmasına karşılık gelerek sermaye birikiminin sağlanması için bir sermaye grubundan diğer bir sermaye grubuna kaynak aktarım mekanizması görevi görmektedir. Flyvbjerg vd.nin dünya genelinde 50 mega proje üzerinde yürüttüğü araştırmaya göre mega projeler, gerçeklerden uzak şekilde faydanın büyük ve maliyetlerinin düşük gösterilmesi nedeniyle medyanın ve

[274] Wellerstein, A. (2019). Manhattan Project. Encyclopedia of the History of Science, 3(2).

[275] Flybvjerg çalışmasında McKinsey Küresel Enstitüsünün 2013-2030 yılları arasında mega projelerin sadece alt yapı çalışmalarının toplam maliyetinin her yıl 4 trilyon dolar anlamına geldiği öngörüsünden hareketle 2014 yılında küresel küresel gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 8'ine tekabül eden mega projelerin GSYİH'ya göre toplam maliyetin oranının 2024'te yüzde 24'e ulaşabileceğine işaret etmektedir. Flyvbjerg, B. (2014). What you should know about megaprojects and why: An overview. Project management journal, 45(2), 6-19.

kamuoyunun büyük ölçüde yanıltıldığı projelerdir. Bu tespit mega projelerde ekonomik faydanın öncelikli olması nedeniyle hem yanlış projelerin yapılması hem de projelerin yanlış yapılması gibi toplumsal ve ekolojik riskler içermektedir.[276]

Kamu-Özel İşbirliği (KOİ) ile sermayenin sermayeye aktarımı üzerinden yaratılan birikimin küresel sermayeye entegrasyonun amaçlandığını belirten Ercan, özellikle bu projelerin toplumsal ve ekolojik risklere bağlı olarak kamuoyunun müdahalesini hak ettiğine dikkat çekmektedir.[277] Tekeli, gerek toplumsal gerek ekolojik etkileri yüksek olan bu projelerin kamuoyu gündeminde tartışmalı şekilde yer aldığını ifade ederek 1960'larda Demirel'in başbakanlığında inşasına başlanılan Boğaz Köprüsü ve otoyolların inşa sürecinde bu projelerin maliyetleri nedeniyle yolsuzluk ihtimallerinin kamuoyuna yansıdığını anımsatmaktadır. [278] Mega projelerde yolsuzluklar, özellikle projelerin inşasından pay alan şirketlerin inşa sürelerinin uzamasına bağlı olarak malzeme satın alma ve tedarik süreçlerinden doğan ilave kaynak ihtiyacıyla projenin maliyetlerini artırmaktadır.[279]

Sermaye gruplarına iş ve yatırım imkânı sağlayan mega projelerin hayata geçirilmesinde en büyük yük hazine garantilerinin verilmesiyle devlet tarafından üstlenilmektedir. [280] Devletin geçmiş kodlarından gelen otoriter popülist yönetim tarzı; kalkınmacılığın yeni yüzü sayılan yol, köprü, üçüncü havalimanı, şehir hastaneleri ve bunlara eklenen Kanal İstanbul gibi riskli ve yüksek maliyetli yatırımlarla sürdürülmektedir. Mega projelerin günümüzde Kamu-Özel İşbirliğine (KOİ) dayanmasının yanı sıra şirketlerin devletin sağladığı teşvik, vergi indirimi ya da muafiyeti gibi imkânlardan yararlandırılması da söz konusudur. Bu kapsamda küresel şirketlerin, uluslararası ajansların, kredi kuruluşlarının finansal çıkarlarını gözeten bu projeler[281] bir ağ içinden yükselen sermayenin tekelleşmesine olanak

[276] Flyvbjerg, B., Bruzelius, N., & Rothengatter, W. (2003). Megaprojects and risk: An anatomy of ambition.1-7

[277] Ercan F.(2020), Mega Projeler ve Bir de 'Çılgın Projeleri' Üzerine Fragmanlar: Ağaçla Birlikte Ormanı Görmek, Mimarist (69)

[278] Tekeli; İ. (2014)'' Siyasetçiler ve Mega Projeler Üzerine''; Mega Projeler ve İstanbul Paneli.

[279] Locatelli, G., Mariani, G., Sainati, T., & Greco, M. (2017). Corruption in public projects and megaprojects: There is an elephant in the room!. International Journal of Project Management, 35(3), 252-268.

[280] Akbulut, B., Adaman, F., (2013). The unbearable charm of modernization, growth fetishism and the making of state in Turkey. Perspect. Polit. Anal. Comm. Turkey 5, 13–17; Paker, H.,(2017). The "politics of serving" and neoliberal developmentalism: the megaprojects of the AKP as tools of hegemony building.; Adaman, F. ve Akbulut, B. (2021). Erdoğan's three-pillared neoliberalism: Authoritarianism, populism and developmentalism. Geoforum.

[281] Zeković, S., Maričić, T., & Vujošević, M. (2018). Megaprojects as an instrument of urban planning

vermektedir. Bununla beraber büyük yapılar uygun altyapı projelerini beraberinde getirdiği için projelerin kamu-özel ortaklı altyapı projelerine, mevcut şirketlerle iltisaklı yeni şirketlerin katılımı ve sermayelerin birbirine eklemlenmesi ile başka projelerin geliştirilmesi söz konusu olmaktadır.[282] Harvey, bu noktada kamu-özel iş birliği projelerinde riskin büyük kısmını devletin üstlendiğini ve şirketlerin elde edilen kârı paylaştığını anımsatmaktadır.[283]

Gerçeğe aykırı olarak toplumsal rızanın üretimi için iktidar tarafından iş ve istihdam yaratım makinesiymiş gibi sunulan mega projeler gerçek bir gereksinimi karşılamayı amaçlamadığı için öngörülemez maliyetleri nedeniyle toplumsal itirazları yükselten şekilde emek sömürüsü ile köleleştiren bir çalışma düzenini beraberinde getirmektedir. [284] Şeffaflık ve katılımcılık ise projelerin gereksizliğini ortaya çıkaracağı için mega proje süreçlerinde işlemesi mümkün olmayan prensiplerdir. Aynı nedenle proje detaylarına dair bilgi vermeyi öngören bir hesap verilebilirlikten bahsedilememektedir. Bu projelerin kamusal ya da kolektif fayda yaratma gibi bir hedefi bulunmamasının yanı sıra ekolojik ve toplumsal maliyetlerinin yüksek olması da Çin'den Avrupa'ya, oradan Latin Amerika'ya kadar çeşitli örnekleriyle savunuculuk yapmayı gerektiren çevre hareketlerinin hedefine yerleşmesinin temel nedenlerindendir. Bununla birlikte mega projelerin çekişmeci siyaset ortamını daha da gerginleştiren niteliği onun toplumsal hareketler açısından dönüştürücü olmasını sağlamaktadır.[285] Örneğin, Kanal İstanbul projesinin ÇED sürecinin antidemokratik işleyişi protestoları başlatırken polis müdahalesi ve gözaltılar yaşanmıştır.[286] Daha önce de ifade edildiği gibi baskı ve şiddet kullanımı toplumsal hareketlerin genişlemesine ya da daralmasına neden olmaktadır.

Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Akkuyu NGS ve Sinop NGS projeleri 2015 yılı itibarıyla mega proje kategorisine alınmış fakat ÇED'den muaf tutulmak

---

and development: Example of Belgrade Waterfront. Technologies for development: From innovation to social impact, 153-164.

[282] Türkiye 2015 yılında 7 projesi için 44,7 milyar dolarlık finansman desteği talebiyle Dünya Bankasından övgü almıştır. Anadolu Ajansı (2016) Türkiye'nin mega projelerine Dünya Bankasından övgü

[283] Harvey D. (2004), Yeni Emperyalizm, 151

[284]Bkz Cumhuriyet. (2018) Üçüncü Havalimanında işçilerden eylem; Adal, H. (2018) 3. Havalimanı İşçilerinin Eylem Kronolojisi Bianet

[285] Silva, E., Akchurin, M., & Bebbington, A. (2018). Policy effects of resistance against mega-projects in Latin America. European Review of Latin American and Caribbean Studies (106), 25-46.; He, G., Mol, A. P. J., & Lu, Y. (2016). Public protests against the Beijing-Shenyang high-speed railway in China. Transportation Research. Part D, Transport and Environment, 43, 1-16

[286] Evrensel (2019) AKP önündeki "Kanal İstanbul" eylemine polis müdahalesi: 3 kişigözaltında

istenmişse de sivil toplumun müdahalesiyle muafiyet uygulanmamıştır.[287] *Otoriterlik* kısmında bahsedildiği gibi mega projelerin tüm süreçlerinde şiddet kullanımı oldukça yaygındır. Harvey, ekolojinin ve emek hakkının alanına giren çoklu hak kayıplarına neden olan bu projelere karşı çıkışın kolektif muhalefet biçimlerinin dağıtılması ve bastırılmasını farklı toplumsal grupların direnişinin birleşmesi ihtimaline karşı neoliberal devlet için zorunluluk arz ettiğinden ve müdahalenin kaçınılmaz olduğundan bahsetmektedir. Bu noktada polisin baskıcı yasaklara, gözetleme ve güvenlik önlemlerini artırarak zor araçlarına başvurduğu görülmektedir.[288] Nitekim Üçüncü Havalimanı'nda işçilerin kötü çalışma koşulları nedeniyle isyan etmesine karşı jandarma, TOMA ile işçilere saldırarak gaz bombası kullanmış ve 17 işçiyi göz altına almıştır.[289]

2.2.4.2 Sivil toplumun karar süreçlerinden dışlanması

Demokratik sistemlerde çevre savunuculuğu alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri, eleştirel yaklaşımlarıyla hem siyasal iktidarla karşı karşıya gelmekte hem de iktidarı denetleyen ve dönüştüren demokratik muhalefet görevi görerek iktidarın politikalarını etkilemektedir. [290] Devletin hak savunuculuğunu desteklemediği, otoriterliğin yüksek olduğu rejimlerde sivil toplum örgütleri karar süreçlerinden uzak tutulmakta, yasaklamalarla engellenmekte ve yoğun şiddete maruz kalmaktadır.

Neoliberal devletler, demokratik altyapının kalıntısı olan kurumsal siyasetin altını oyarken savunuculuğu devletin varlığına hizmet eden gönüllü ve/veya ücretli faaliyetler yürüten kuruluşlara yüklemektedir. Bunun arka planında kalkınmacılığın geçmişte devlet merkezli bir şekilde gerçekleştirilmiş olması vardır. Zira devlet "kamusal fayda/kolektif fayda" adı altında dev baraj inşaatları dâhil çeşitli icraat[291] ve yatırımlar yaparken yurttaşlar devletin çıkarlarını öncelemiştir. Neoliberal

[287] Politeknik (2015) Mega Projelere ÇED Muafiyeti Getiren Yasaya İptal, Bugün yalnızca 1993'ten önceki projeler için "ÇED gerekli değildir." kararı geçerliliğini korumaktadır. Fakat ÇED'in içeriğinin boşaltıldığı belirgin olarak deneyimlenmektedir. Torba kanun kapsamında onaylanan ÇED muafiyeti toplumun geniş kesimlerinin itirazı ve TMMOB tarafından açılan davayla ekolojik sonuçları olduğu dikkate alınarak "ÇED gerekli değildir." kararı iptal edilmiştir.

[288] Harvey, David (2005) A Brief History of Neoliberalism ,77

[289] Yalvaç, V. (2018), 3. Havalimanı inşaatında çalışan işçiler, kötü çalışma koşullarına isyan etti, Evrensel

[290] Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal alanın sınırları. Meral Özbek (Der.), Kamusal alan içinde, 19-90.; Özbek, devletin gücünü kullandığı kurumsal yerleri de kamu (otoritesinin) alanı olarak kullanmakta; böylece kamusal-kamu alan karışıklığının önüne geçilmesini salık vermektedir.

[291] AKP rejimi öncesinde 1990'lardaki Cumhurbaşkanı Özal'ın döneminde özelleştirmelere hız verilmiş olmasına rağmen "İcraatın İçinden" programı hatırlanabilir.

dönemde ise devlet kendi çıkarlarına hizmet eden sivil toplum kuruluşlarını ayrı tutup desteklerken eleştirel yaklaşan sivil toplum örgütlerine mesafe almıştır.[292] Devlet, sivil toplum kuruluşlarına eşit mesafeden yaklaşmadığı için devletin sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkisini yorumlarken bu iki farklı gruba dair genelleme yapmak yanıltıcı olmaktadır.

Türkiye'nin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan İnsan Haklarına Dair Rehber'de çerçevelenen prensiplere bakıldığında Batı tipi demokrasilerde sivil toplum aktörlerinin bağımsızlığının önemine vurgu yapılmaktadır. Katılımcılığın öne çıktığı, sivil toplum aktörlerine yönelik devlet ayrımcılığının söz konusu olmadığı belirtilen rehberde devletin ve kamu otoritelerinin yatırımlara dair sivil toplum kuruluşlarını bilgilendirmesine, sivil toplum kuruluşlarının ilgili projelere ait rapor ve belgelere kolaylıkla ulaşmasına önem atfedilmektedir. Sivil toplumun bu karar süreçlerine katılım sağlamasına ve yurttaşların "ifade, örgütlenme, barışçıl toplantı özgürlüğü ve kamu işlerine katılma hakkı, pozitif değişim için insanların harekete geçmesini sağlayan hakları" kullanması gerektiği belirtilmektedir.[293]

Meseleyi kamusal alan bağlamında tartışan Özbek, Avrupa Birliği uyum sürecinde sermaye sınıflarının örgütler arasında ayrımları yok eden yaklaşımın kamusal alanın savunulmasında sınıf mücadelesinin rolünün göz ardı edilmesine neden olduğundan bahsetmektedir.[294] Benzer şekilde Ataay, devlet tarafından sivil toplum kuruluşları üzerinden toplumla yapıcı ilişkilerin geliştirildiği görüntüsünün verilmesiyle adına *yönetişim* denilen idare tarzının neoliberalizme meşruiyet kazandırma girişiminin bir parçası olduğundan bahsetmektedir ki sermaye hegemonyasını bu şekilde yenilemektedir.[295] Örneğin, 2016 yılından beri gündemde olan Kanal İstanbul mega projesine yönelik olarak bilim insanları, derneklerle inisiyatif ve taban örgütü temsilcileri tarafından projeye bilimsel gerekçelerle itiraz edilmesine rağmen iletişim

[292] Bükmen, F., & Meydanoğlu, Z. (Eds.). (2006). Türkiye'de sivil Toplum: bir değişim süreci: uluslararası sivil toplum endeksi projesi Türkiye ülke raporu. TÜSEV
[293] İnsan Hakları Savunucularına Dair BM Özel Raportörü, İnsan Hakları Savunucuları için Güvenli ve çalışabilecekleri uygun bir ortamın sağlanması, A/HRC/25/55.
Birleşmiş Milletler, Sivil Toplum Alanı ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları sistemi
[294] Özbek, M. (2004). Kamusal Alan. S 33-4
[295] Ataay, F. (2006). Türkiye'de yönetişim ve "sivil toplum" tartışmaları üzerine bir değerlendirme. Memleket Siyaset Yönetim, 1(1), 121-140.

kanalları açık tutulmamakta, savunuculuk faaliyeti yapan sivil toplum örgütlerinin itirazları ve itiraz gerekçeler yok sayılmaktadır.[296]

Sivil toplumun dışlanma pratikleri, kanun ve içtihatlara ek olarak yargı sürecinde sivil toplum örgütlerine yönelik uygulamalarda kendini göstermektedir. Örneğin, AKP'nin ikinci döneminde Sinop-Kastamonu-Çankırı bölgesi için öngörülen Sinop NGS projesi dâhil projelerin KUZKA Kalkınma Ajansı tarafından "yönetişim" adı altında masaya yatırıldığı toplantılara[297] Sinop'taki sivil toplum kuruluşları davet edilirken Sinop NKP'nin katılımı için bürokratlara özel talepte bulunulması gerekmiştir. Girişte yer verilen ve 6 Şubat'ta gerçekleşen Sinop NGS ÇED sürecinde halkın katılımının engellenmesi ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunun (İDK) toplantısına katılma taleplerinin de reddi açıkça halkın ÇED ile ilgili bütün süreçlerin dışında bırakıldığını göstermektedir. Buna karşılık olarak Sinop Belediye Başkanı dâhil Ankara'ya giden sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, toplantıyı yok hükmünde değerlendirdiklerini ve meşru saymadıklarını ilan etmiştir.[298] 2019 yılında ÇED yapılarak proje onaylanmış, karşılığında Sinop NKP üyeleri ve destekçileri ÇED onayının iptali için bilirkişi incelemeli dava açmıştır. Davanın sonucuna göre bilirkişiler; bilimsel olarak Sinop'un jeolojik yapısı, rüzgârın esme yönü, acil duruma yönelik altyapısal uygunsuzluğu bulunduğuna dair sorunlara ve ÇED raporunda bölgede deprem, heyelan ve tsunami çalışmalarının yapılmadığına dair eksikliklere işaret etmiştir. Buna rağmen 2022 yılında tezin yazım sürecinde iptal davası iptal edilerek ÇED onayının baki olduğu kamuoyuna açıklanmıştır.[299] İtirazların hemen her aşamada yok sayıldığı proje, tezin yazım sürecinde usulsüz ve haksız ÇED onayının usulsüz ve haksız olduğu iddiasıyla Sinop NKP tarafından Danıştay'a taşınmıştır.[300] Temyize verilen yanıt ise 2023 yılında yeniden bilirkişi incelemesinin yapılması gerektiği yönünde olmuştur. Yani kararda ÇED raporunda vurgulanan uygunsuzluk tespitlerinin giderilmesi için yeniden ÇED yapılması değil, mevcut bilirkişi raporuyla sürecin devam etmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu durum yeni bilirkişi incelemesinin yapılmasının öngörüldüğü yani usulen

[296] Ocak,,H., (2021), Rant cephesinde değişen yok, Cumhuriyet.
[297] T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı(2014)Raporu
[298] Yeşil Gazete, (2019), Sinop'a nükleer santral toplantısına STK temsilcileri alınmadı.
[299] Evrensel (2022), Mahkeme, bilirkişi raporuna rağmen Sinop NGS ÇED raporuna karşı açılan davayı reddetti,
[300] Elektrik Mühendisleri Odası, (2022), Sinop NGS ÇED Davası danıştaya Taşındı,

düzeltileceği manasına da gelirken nükleer karşıtları tarafından yalnızca "Sinop Nükleer Santralı'na Danıştay dur dedi"[301] şeklinde yorumlanmıştır.

Bu konuda bir başka örnek de Türkiye'nin son 15 yılına damgasını vuran nükleer atık problemiyle ilgili süreçlerde sivil toplumun uzak tutulma eğilimlerinde görülmüş, Gaziemir'deki nükleer atıkların ÇED tarafından alınarak bertaraf edilmesi için bir kampanyanın[302] başlatılmasıyla mahkeme kararı olmasına rağmen şirketin uygulamadığı önlemlerin alınması resmen kabul edilmiştir. Ancak ÇED'e yönelik Çevre ve Şehircilik Bakanlığı nezdinde gerçekleştirilen "halkın katılımı toplantısı" ile İnceleme ve Değerlendirme (İDK) toplantısına sivil toplumun iştirakı ve bilgi edinme talebi şirkete dair *"özel hayatın gizliliği"* gerekçesiyle reddedilmiştir.[303]

Ülkemizde 2017 yılında yaşadıkları bölgede mermer ocağı açılmasına karşı mücadele eden çevreci bir çiftin öldürülmesi çevre mücadelesi içindekilerin karşı karşıya olduğu risklere dair fikir vermektedir.[304] Bu olay Türkiye'de ilk çevreci cinayeti değildir. İnşasına ANAP döneminde başlanmış olan Karadeniz Sahil Yolu'na karşı hukuk mücadelesi veren ve davaların kazanılmasını sağlayan Avukat Cihan Eren, 2005 yılında davayla ilgili olarak katılacağı bilirkişi keşfi öncesinde uğradığı silahlı saldırıyla hayatını kaybetmiştir.[305] Esasen Karadeniz Sahil Yolu örneği 1960'larda planlanarak 1987 yılında temeli atılan fakat ara verilen, 1997'de yapımına yeniden başlanan ve devasa çevre tahribatı yaratma ve toplumsal yaşamın denizle bağını koparma potansiyelini haiz bir projedir. Bu özellikleri ile çevrecilerin hedefine yerleşmiş olan proje, AKP'nin kendinden önceki iktidarların başlattığı projeleri nasıl sahiplenerek hayata geçirdiğine tipik bir örnek teşkil etmektedir. Benzer bir durum 90'ların Bakanlar Kurulu eliyle dağıtılan baraj ihaleleri içinden kimlerin yatırımları üstleneceği kararının Başbakan tarafından verilmesinde görülmektedir. Nitekim Hasankeyf üzerine kurulmak istenen Ilısu Barajı da 1997'de

[301] Bir Gün (2023, 23 Şubat) Sinop Nükleer Santralı'na Danıştay dur dedi
[302] Change.org., İzmir Gaziemir 'de radyoaktif atıkların ayrıştırılması ve bertarafı işlemlerinin bilimsel yöntemlerle yapılması için ÇED onayı alınsın, mahkeme kararı uygulansın! (2015)
[303] Demircan, P. (2017), Gaziemir'de radyoaktif atık bertarafına ÇED onayı! Peki ya şeffaflık? Yeşil Gazete
[304] Cumhuriyet, (2017) Mermer ocaklarına karşı mücadele eden çevreci çift öldürüldü... Cinayeti itiraf etti.
[305] Bu cinayetin ardından Eren'in mahkemeye aldırttığı bölgenin sit alanı olduğu yönündeki kararın kaldırılması mümkün olmuş ve Karadeniz Sahil Yolu, 2007 yılında AKP döneminde tamamlanmıştır. Toker, C. (2015) Avukat Cihan Eren'i hatırlayan?, Cumhuriyet

Danıştay'a açılan davayla iptaline rağmen 2006 yılında AKP iktidarı tarafından devam edilerek tamamlanmıştır.[306]

2.2.4.3 Sivil toplumun itibarsızlaştırılması

Dünya genelinde siyasal iktidarların plan, proje ve uygulamalarından kaynaklanan toplumsal sorunlara kamuoyunun dikkatini çekerek hak savunuculuğunda bulunan örgütler ve yurttaşların etkisizleştirilmesi için siyasal iktidarlar tarafından çeşitli girişimlerde bulunulmaktadır. Bu yöntemlerin başında bu kişi ve örgütlere yöneltilen suçlamalar ve haksız iddialar yoluyla toplum nezdinde siyasal iktidarları eleştirenlerin küçük düşürülmesi gelmektedir. Siyasal iktidarın güdümünde kamuoyunu etkileme görevi olan hükümet yanlısı medyayı araçsallaştırmak popülizm kısmında da tartışılacaktır. Kendisini eleştiren kesimleri Ilısu örneğinde görüldüğü gibi "provokatörler" [307] şeklinde etiketleyip ötekileştirerek ve/veya toplumu kutuplaştırarak plan, proje ve uygulamalara devam etmek bu durumu açıklar niteliktedir.

Siyasal iktidarın sivil toplum güçlerini itibarsızlaştırma girişimin daha yıkıcı tarafı ise toplumsal sorumlulukla hareket eden bu kesimlerin başka bir amacı varmış gibi gösterilmesi, toplumda bu girişimlere karşı şüphe oluşturulmasıdır. Hak mücadelesi süreçlerinde bazı sivil toplum örgütlerinin toplum yararını öncelemek yerine faaliyetlerini fon desteği sağlayacak şekilde yürütmesi ve bu durumun genelleştirilerek topluma kendini tanıtmakta yeterince başarı kaydedememiş olanlara mal edilmesi gibi sorunlar yaşanmaktadır. Toplumla diyalog kuramayan, iletişim stratejisi geliştirmeyen, ayrıca gerek devlet gerek sivil toplum tarafından kutuplaştırma eğilimlerine maruz kalan, hâlihazırda toplumdan kopuk, çatışmacı ve müzakereye kapalı oluşlarıyla pek tanınmayan sivil toplum örgütleri açısından zedeleme girişimleri başarıya ulaşabilmektedir. [308] Dolayısıyla hak mücadelesi yürüten örgüt ve aktörler haksız bir suçlama ile karşılaşmışsa da imajlarının zedelememesi amacıyla kamuoyu nezdinde olayın duyulmaması için itirazını yargı ya da basın yoluyla yapmaktan imtina etmekte, duruma göre suçlamalara maruz kalanlarla yan yana gelmeyerek ve hak mücadelesi yürütmelerini sağlayacak desteği

[306] Şimşek, B., (2021) Menderes planladı, Erdoğan gerçekleştirdi: Ilısu'da Türkiye kazandı, onlar kaybetti...Sabah.
[307] Johnston, H. (2015). 'The Game's Afoot': Social Movements in Authoritarian States.
[308] Yaşama Dair Vakıf (2014). Sivil toplum kuruluşlarına yönelik algı ve yaklaşımlar.

vermekte çekimser ve yalnızlaştırıcı davranmaktadır. Neticede hak savunucusu örgütler ve aktörler örgütlü bir karşı atağa geçmediği için devlet yetkilileri ve ilgili medya tarafından on yıllardır aynı taktiklerle itibarsızlaştırma girişimlerine devam edilebilmektedir.

Yukarıdaki açıklama doğrultusunda en bilinen örnek; tüm çevre direnişlerine emsal oluşturacak bir eylem örgütlemiş ve mücadeleyi yargı sürecinde başarıya ulaştırarak ulusal çapta isim yapan Bergama köylülerinin 1998 yılında proje şirketi ve şirketin destekçileri tarafından karalama kampanyalarının hedefi hâline getirilmesidir. Tez konusu açısından nükleer karşıtı hareketin aktörleri tarafından Büyükeceli köylülerine direniş taktikleri öğretmesi için davet edilen[309] Bergamalı köylülere ve Bergama Belediye Başkanı'na yöneltilen "halkı devlete karşı kışkırtmak, ajanlık" suçlamaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra direnişin Alman vakıflarının çıkarına hizmet ettiği yönünde "Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası" adlı eser dolaşıma sokulmuştur.[310] Bergama köylü hareketi ve muhalif siyasi partileri birlikte kamuoyu önünde gözden düşürme girişimine karşı Holzer, toplumsal muhalefetin ortak bir tavır göstermekte başarısız olduğunu ve bunun nedeninin çevre alanında faaliyet gösteren ulusal sivil toplum örgütlerinin bu suçlamalara karşı bir dayanışma sergilememesinden kaynaklandığını ifade etmektedir.[311] Bu görüşe karşın Özen, Bergama mücadelesinin aktörleriyle aynı yıllara istinaden yaptığı görüşmelerin yer aldığı araştırmasında (1990-2005) 15 yıllık direnişin yerelden ulusal ölçeğe çıktığına yönelik bir vurgu yaparken gözden düşürme girişiminin gerek ajan suçlamalarının gerek Bergama madenine karşı açılan ve madenin faaliyetini durduran 1997 yılındaki Danıştay kararının uygulamaya konulmamasıyla ilgili olduğundan bahsetmektedir.[312] Buna göre tezin otoriterlik kavramsal anahtarıyla analiz yapılan "yargının etkisizleştirilmesi ve yargıdan yürütmeye güç aktarımı" başlığı altında belirtildiği gibi önce TÜBİTAK raporu hazırlatılmış fakat Danıştay'ın kamu yararı görmeme hâli devam ettiği üzere bu kez devreye DSP-ANAP-MHP koalisyonu döneminde Bakanlar Kurulu Kararnamesi sokulmuştur. Bergama mücadelesinin başarısı karşısında önce koalisyon hükümeti AKP iktidarının ilk döneminde hem sivil toplum bölünmeye çalışılmış hem de yargı bir önceki *otoriterlik* başlığı altında

[309] Künar, A. (2002). Don Kişotlar Akkuyu'ya karşı: anti-nükleer hikayeler,34
[310] Evrensel, (2001), Bergamalılar'a ajan iftirası,
[311] Holzer, P., (2004) "Bergama Direniş Hareketi", Kamusal Alan,,(der) Meral Özbek, 371
[312] Özen, H. (2009). Bergama mücadelesi: doğuşu, gelişimi ve sonuçları.; Bu davalar en son 2017 yılında görülen şekilde toplam 22 yıl sürmüştür.

açıklandığı gibi etkisizleştirilerek kuşatılmıştır. Neticede direniş kırılırken köylülerin bir kısmının da madende işe girmesiyle Bergama direnişi kuşatılarak yenik düşürülmüştür.

İkinci Bergama vakasını bu tezin yazarı, Sinop'tan nükleer karşıtı hareketin aktörü ve Artvin maden mücadelesinden çevrecilerin hedef alınması olmuştur. Nükleer enerji ve kömürlü termik santrallerden çıkma kararını dünyaya açıklayan Almanya'da yenilenebilir enerjiye yönelimin nasıl olduğunu yerinde incelemek üzere düzenlenen çalıştayın katılımcıları olan bu kişilere yönelik olarak "vatan hainliği" adı altında bir karalama kampanyası başlatılmıştır.[313] Oysa aşağıdaki örnekte anlatılacağı üzere gerçekte yapılmaya çalışılan; alternatif enerji potansiyelinin üstünü örtme çabasıdır: Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde STK temsilcilerinden 66 yaşındaki kadın (S24)'ün "Temiz enerjinin katmadeğerinin bilinmesi için 15 yıl önce orada bir toplantı yaptık devlet karşısında insanlar fikirlerini söyleyebiliyordu. O toplantıda rüzgâr enerjisi tanıtıldı ve biz validen bir türbin getirip askeriyenin elektrik giderini karşılayacak düzeydeydi. Fakat toplantı iptal edildi ve bir başka zaman da yapılmadı. Temiz enerjinin kullanılabileceğine dair halk bilgilenmesin dertleri bu." sözleri gerçekleştirilmek istenen projelerin önünün kapanmasına çalışıldığını göstermektedir.

Hükümete yakın basın organları ve ana akım medya tarafından itibarsızlaştırma girişimleri süren Gezi direnişinin karalamasına gönderme yapılarak "2. Gezi vakası" adı altında kamuoyuna servis edilen vaka, niteliği bakımından çevreci ve muhalif kesimlere de Bergama direnişinin kırılma metotlarını anımsatmaktadır. İtibarsızlaştırma girişimlerinin en sık rastlanılan boyutu ise hak mücadelesi yürüten kesimlerin gerçek amacını maddi çıkar olarak göstermektir. Bu açıdan sivil toplum çalışanları, toplumsal sorumlulukla faaliyetleri gerçekleştirirken yaşamlarını idame ettirmek için kaynaklara başvurmaktadır ve bu durum siyasal iktidar ve çevresi tarafından kamuoyuna "çıkar amaçlı iş" olarak lanse edilmektedir.[314]

---

[313] Akdemir, Ö., (2016), Artvin'e de Bergama oyunu! Evrensel

[314] Bu tezin yazım sürecinde nükleer karşıtı hareket içindekiler dâhil çevre adına savunuculuk yapan pek çok sivil toplum inisiyatifi ve kuruluşun kaynak sağladığı Sivil Düşün ve diğer pek çok sivil toplum kuruluşunun adı ABD'den fon alan kuruluşlar listelenmiştir.
Cumhuriyet, (2021) Türkiye'de bazı medya kuruluşlarının fon alması tartışmalara neden oldu ;Bu veriyi kullanan devlete muhalif duruşuyla eleştirel yayın yapan Medyascope tezin yazım sürecinde fon alarak yalan haber yapmakla suçlanmıştır. Bkz: Açık Radyo (2021) Basın ve ifade özgürlüğü kuruluşlarından bağımsız medyanın hedefe konmasına tepki

İtibarsızlaştırma çabalarının geldiği boyutu gösterecek bir başka olay, bu tezin zamansal sınırlılığına göre son olarak 2020 yılında yaşanmıştır. Buna göre AB uyum müktesebatı gereği TBMM Adalet Komisyonunda görüşülerek Genel Kurula sevk edildikten sonra 6 kanunda değişiklik öngören 43 maddelik kanun tasarısının "Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun Teklifi" kabulüyle sivil toplum örgütleri üzerinde "terör" ile iştigal ettikleri iddiası üzerinden kontrolü artırmak amaçlanmıştır. Bu kanunun kabulüne ek olarak aynı yıl tezin üçüncü bölümünde ittifak ağlarına ilişkin tartışma kısmında ele alınacak olan dernekleri ilgilendirecek şekilde Dernekler Kanunu'nda Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun kapsamına giren suçlara karşı "Dernekler Kanunu 27. maddesine göre kayyum atanabilecektir." şeklinde değişiklik yapılmıştır. Sivil toplum kuruluş ve örgütleri tarafından yürütülen kampanyalarla karşı çıkılan bu kanun değişikliği başta Anayasa olmak üzere uluslararası insan hakları sözleşmelerine aykırı[315] olmasına rağmen sivil toplum örgütleri üzerinde denetim ve kontroller artırılmıştır.

2.2.4.4 Çevresel konularda ulusal ve uluslararası sivil toplumun bilgi edinme hakkı ve sınır aşan etkiyi haiz projelerin takibi

Devletlerin kalkınmacı yaklaşımlarının yurttaşların özgürlük, eşitlik ve kaliteli bir çevrede yaşama hakkının sınırlarını ihlal etmemesi için 1972'de Stockholm Bildirgesi ile belirlenen ve Türkiye'nin de onayladığı[316] ilkelere göre gelecek nesillerin yaşam hakkını ihlal etmeyen bir sürdürülebilirlik perspektifi esastır. Buna göre devletlerin kalkınmacı faaliyetlerine ilişkin bilgi edinmek de bir hak olduğu için bu hakkın ülke sınırlarıyla kısıtlanmadan herkes için geçerli olması gerekmektedir. Bu yaklaşımla 2001 yılında devletlerin imzasına sunulan Aarhus Sözleşmesi,[317] 1992 yılında kabul edilen sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen ve Türkiye'nin de katıldığı Rio Konferansında kabul edilen ilkelere göre sivil toplumun tüm süreçleri uluslararası ölçekten takip etmesine olanak tanımaktadır. Bilgiye erişim, karar

[315] Sivil Toplum Susturulamaz, (2020) Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun Teklifi Anayasaya ve Örgütlenme Özgürlüğüne Aykırıdır!

[316] TUIC Akademi, (2021) Uluslararası Çevre Hukukunun Türkiye'nin Taraf Olduğu Antlaşmalar Bakımından Uyumu ve Sonuçları,

[317] Özlüer, H. I. Ö. (2018) Çevresel Konularda Bilgiye Erişim Rehberi ve AarhusSözleşmesi; Danimarka'nın Aarhus kentinde imzalandığı için Aarhus Sözleşmesi olarak bilinmektedir. Sözleşmenin Kirletici Salınım ve Aktarım Kayıtlarına İlişkin Protokolü (PRTR'ler), Mayıs 2003'te Ukrayna'nın Kiev kentinde düzenlenen Avrupa için Beşinci Çevre Bakanlar Konferansı'nda kabul edilmiş ve Ekim 2009'da yürürlüğe girmiştir, sözleşmeyi Türkiye imzalamamıştır

süreçlerine katılma hakkı, yurttaşların bilgilendirilmesi, zararlarla karşılaşılması hâlinde tazminat ve hukuki yollara başvurulması da bu kapsamdadır.[318] Ancak Türkiye, katılımcı ülkelere proje ve yatırımlara dair çok uluslu ve karşılıklı olarak bilgi talebinde bulunmaya imkân veren ve halkın karar süreçlerine katılımını ve yargısal başvuru yollarının da çerçevesini çizen[319] "Çevre Konularında Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi" Aarhus Sözleşmesi'ni imzalamamıştır.

Toplumun devletin onay verdiği projelerin gelişimine dair bilgi talebinin karşılıksız kalmamasını sağlayan şartlar söz konusudur. 1982 Anayasası'nda sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması esasına dayanan 56. maddede herkesin sağlıklı ve dengeli bir çerçevede yaşam hakkına sahip olması kabul edilmiş ve "herkesi" oluşturan yurttaşların bu şartların sağlanıp sağlanmadığını bilme hakkı da kabul edilmiş görünmektedir.[320] Hatta bu doğrultuda AB uyum sürecine tekabül eden 2006 yılında Çevre Kanunu'nun 30. maddesinin "Herkes, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir." ibaresiyle halkın bilgiye erişim hakkına yer verilmiştir[321] ancak bu madde uygulanmamaktadır.

Yargı erkinin etkisizleştirilmesi ve yargıdan yürütmeye güç aktarımı alt başlığında değinildiği gibi yurttaşların ülke içindeki yatırım ve projelere dair bilgi edinme imkânı teorik olarak bu projelerin ÇED süreçlerinde bulunmakta, ÇED öncesi yapılan halkın katılımı toplantısı da bunun ilk adımı olmaktadır. Ancak ÇED başvurusu için hazırlanan raporların çoğu alan ya da proje incelenmeden projeden

[318] T.C. Çevre Bakanlığı, Çevre ve Kalkınma Konferansı, Çevre Eğitimi ve Yayın Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1992.; Rio Bildirgesi Madde 10: Çevresel konular her düzeyde ilgililerin katılımını gerektirir. Ulusal düzeyde, bireyler kamu otoritelerinin elinde bulunan, yerleşimlerindeki sağlığa zararlı maddeler ve faaliyetler de dâhil olmak üzere çevre ile ilgili bilgilere erişme ve karar verme süreçlerine katılabilme fırsatlarına sahip bulunmalıdır. Ülkeler geniş bir biçimde bilgi sağlayarak kamu duyarlılığını ve katılımını teşvik etmeli ve kolaylaştırmalıdır. Onarma ve tazmin talebi de dâhil olmak üzere adli ve idari işlemlere başvuru hakkı tanınmalıdır.

[319] Devlet politikasına göre alınan/alınmayan önlemleri de sorgulama hakkını tanıyan, devlet görevlilerini de kendilerinden istenilen bilgileri paylaşmakla yükümlü kılan, şeffaflık ve katılımcılığı kabul ederek süreçlerin demokrasiye uygun şekilde yürütülmesini esas alarak hukuki anlamda menfaat ilişkisine dayanmayan Aarhus Sözleşmesi ulusal ve uluslararası sınırlara ya da başvuranın tüzel kişi ya da yurttaş olduğuna göre fark gözetilmeksizin imzacı ülkelerden herkesi kapsamaktadır. Gökalp Alıca, S. S. (2018). Çevrenin Korunmasına İlişkin İptal Davalarında Kişisel Menfaat Kavramı. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Kasım-Aralık, (139), 165-220

[320] Özlüer, H. I. Ö. (2018) Çevresel Konularda Bilgiye Erişim Rehberi ve AarhusSözleşmesi

[321] T.C. Anayasa, Çevre Kanunu, 11/8/1983 tarihli, 18132 sayılı Resmî Gazete

kopuk, hatta kopyala-yapıştır biçimde hazırlanabilmekte,[322] itirazların karşısına ufak değişiklikler yapılarak "revize ÇED" olarak yeniden askıya çıkarılabilmekte, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ise projenin başlatılması için bu eksiklikleri görmezden gelebilmektedir.[323] Bununla birlikte ilk kez 1997 yılında kamuoyunun gündemine getirilen ÇED muafiyeti konusu[324] AKP iktidarında mega projeler için uygulanmak istenmiş, ardından OHAL ile başlayan dönemde ÇED muafiyetleri daha yoğun uygulanmaya başlamıştır.

Devletlerin kendi sınırları içinde gerçekleştirilmekle beraber sınır aşan etkileri olan yatırım ve projelere ilişkin uluslararası alanda şeffaflık sağlaması kabul edilerek 1997'de yürürlüğe giren Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi Espoo Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından imzalanmamış olduğu görülmektedir. Espoo Sözleşmesi;[325] sınır aşan etkileri haiz inşaat, işletme ve üretim faaliyetlerinin çevresel etkilerini planlamanın erken bir aşamasında değerlendirme olanağını vermektedir. Bu konuda Çernobil Nükleer Felaketi nükleer proseslerin etki alanının sınır aşırılığına dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Dönemin Enerji Bakanı, Metsamor hakkında IAEA'ya yurttaşların endişelerini dile getirmiştir.[326] Espoo'nun imzalanmamasına bağlı olarak Akkuyu NGS'nin operasyona başlatılmasıyla benzer belirsizliklerle komşu ülkeler karşı karşıya bırakılacaktır. Öte yandan Espoo, Türkiye tarafından imzalanmamış dahi olsa riskleri nedeniyle Akkuyu NGS Akdeniz coğrafyasını,[327] Sinop NGS ise Karadeniz coğrafyasını[328] tehdit etmektedir. Bunun yanı sıra koruma

[322] Su Hakkı (2013) "Kopyala-yapıştır" hukuku,

[323] Çoban, A. (Ed.) (2015). Yerel yönetim kent ve ekoloji: Can Hamamcı'ya armağan, 243

[324] Çevre ve ekosistemi tahrip eden projelere karşı duran çevreciler genel olarak ÇED toplantılarını yaptırmama eğilimindedir. Bunun nedeni ÇED içeriğinin kopyala yapıştır olması ya da projenin hiçbir şekilde kabul edilebilirliğinin olmamasıdır. Fakat ÇED yapılmayınca projenin iptal olması gerekirken siyasal iktidar ÇED muafiyeti getirme ya da ÇED'i yapılmış varsayma yolunu tercih etmiş bulunmaktadır.

[325] Finlandiya'nın Espoo kentinde imzalanan ve 30 ülkede yürürlükte olan sözleşmeye 45 ülke taraftır. Birleşmiş Milletler (1991) 4. Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesine İlişkin Sözleşme, Bölüm 27, United Nations, Espoo

[326] Türkiye'nin Espoo Sözleşmesi'ne taraf olmaması kendi yurttaşları açısından risk teşkil eden projeler hakkında bilgi almasını olanaksızlaştırmaktadır. Türkiye sınır komşusu Ermenistan'daki Metsamor Nükleer Santrali'ni denetim hakkına sahip değildir. Haberturk, (2016) Berat Albayrak: Metzamor Nükleer Santrali kapatılmalı,

[327] Demircan, P. (2021), Sivil Toplum Espoo Sözleşmesi'nin Neresinde? [1], Sivil Sayfalar, Espoo Anlaşması imzalanırsa Türkiye, Akdeniz çevresindeki 23 ülke (Arnavutluk, Cezayir, Bosna Hersek, Hırvatistan, Kıbrıs, Mısır, Yunanistan, Filistin, İtalya, Lübnan, Libya, Malta, Fas, Tunus, Monaco, Karadağ, Slovenya, Fransa, İspanya, Suriye, İsrail, Filistin, Mısır, Tunus) arasında Espoo'yu imzalamış olan Fransa, İtalya, İspanya, Yunanistan ve Kıbrıs'a karşı resmî olarak açıklamalar yapmak durumundadır.

[328] Demircan, P. (2021), Sivil Toplum Espoo Sözleşmesi'nin Neresinde? [2], Sivil Sayfalar "Karadeniz çevresindeki ülkelerden Rusya, Romanya, Ukrayna, Gürcistan ve Bulgaristan'da yaşam

anlaşmalarına aykırı düşmesiyle önceden imzalanmış uluslararası çevre sözleşmelerini ihlal ederken bu sözleşmelerin imzacısı olarak da faaliyetlerin sonuçlarına dair bilgi verme yükümlülüğünü ihlal etmektedir.

2.2.4.5 Kanun ve yönetmeliklerde yapılan değişiklikler

Neoliberal devletlerde projelerin öncelikli hedefler arasında yer alması devlet ve şirket iktidarı arasındaki sınırların giderek daha geçirgenleştiğini göstermektedir. Harvey, söz konusu geçirgenliğin devletleri yasal ve düzenleyici çerçeve üreten kanun ve yönetmelik değişiklikleri yapmaya sevk ettiğine dikkat çekmektedir.[329] Siyasal iktidar tarafından nükleer santral projelerinin hayata geçirilmesi için çevre ve ekoloji temalarının kanunların koruyuculuğundan nasıl çıkarıldığı ve projelerin lehine nasıl düzenlendiği tezin zamansal sınırlılığı kapsamında tartışmalara konu olan İhale Kanunu, Çevre Kanunu, İmar Kanunu, Orman Kanunu, Kıyı Kanunu, Zeytin Kanunu gibi kanunlarda yapılan değişiklikler üzerinden izlenebilmektedir. Bununla birlikte kanun değişikliklerinin ilk defa AKP rejiminde yapılıp yapılmadığı da iktidarların dönemine göre süreklilik ve kopuşları tespit etmeyi destekleyecektir.

1980 sonrasında yeniden demokratik sistemin tesis edilme sürecinde AB uyum şartı gereğince yürürlüğe giren 2886 Devlet İhale Kanunu[330] ile 2002 yılında kabul edilen 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu üzerinde AKP tarafından 2006 yılından 2018 yılına kadar 186 defa değişiklik yapılması neoliberal devletin kanun değişikliklerine neden ve nasıl ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.[331] Özellikle 2008'de yapılan değişiklikler hükümete yakın şirketlerin kamu ihalelerini almasının altyapısını hazırlamış, 2018 yılında ise aciliyetle araçsallaştırılmıştır.[332] Bu değişikliklerle kanunla belediyeler, bakanlıklar, kara yolları, İller Bankası, DSİ gibi kamu

görece kapalı bir deniz olan Karadeniz'in kıyısındaki Sinop'a kurulacak bir nükleer santral nedeniyle etkilenecek."

[329] Harvey, David (2005) A Brief History of Neoliberalism,77

[330] Akın, Y. N. (2018). İlga Hükümler Çerçevesinde 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu'nun Düzenleme Alanı Hakkında Bir Değerlendirme. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (12), 1-61., 4734 sayılı bu Kanun da istisnai koşullar yaratarak eski kanunun kapsamına giren işlerin daraltılmasına neden olmuştur.

[331] Gökdemir, N. (2020) İhale Kanunu 187 ayda 186 kere değiştirildi, Bir Gün, "Kamu ihalelerinde 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu uygulanmaktayken 01.01.2003 tarihinden itibaren ihale hukukuna 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu dâhil edilmiştir." Sevdim, B. (2020). Kamu İhale Kurumu uyuşmazlık kararlarına ilişkin açılan iptal davalarında ivedi yargılama usulü

[332] Özgür, B. (2022,)Bu soygun ancak romanlarda olur! Bir Gün; 2018 yılında ise "yapım tekniği açısından özellik arz eden veya yapı veya can ve mal güvenliğinin sağlanması açısından ivedilikle yapılması gerekliliği idarece belirlenen hallerde" ibaresi eklenerek felaketler üzerinden de rant fırsatı yaratılması amaçlanmıştır.

kurumlarına denetleme yetkisi vermeden kamu personelini de dışlayarak bu hizmetlerin özel ve yabancı şirketlere verilmesi kabul edilmiştir.[333]

Araştırma, geliştirme, sağlık ve güvenlik hizmetleri istisnai alanlar olarak kanun kapsamının dışında tutulup özel sektör alanına bırakılırken tez konusunu teşkil eden nükleer santral projelerine dair NDK tarafından kurulan TENMAK, yürütülen araştırma-geliştirme projeleri için nükleer tesisler, radyoaktif madde ve radyasyon tesislerinin denetlenmesi, işletmeden çıkarma faaliyetleri (nükleer atıkların çıkarılması) ile bu konularda verilen danışmanlık hizmetleri istisnai faaliyetlerdir.[334] Mevzuata göre bu istisnai hizmet ve faaliyetler özel şirketlerce verilecek olup karar merci ise Cumhurbaşkanlık ya da ilgili bakanlıktır.[335] Bu durum, kamusal güvenliği doğrudan ilgilendiren konuların devlet korumasından çıkarılarak piyasalaştırıldığını ve bu konudaki tasarrufun tek başına Cumhurbaşkanı'nda olduğunu göstermektedir.

OHAL'in ilanından bir ay sonra Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6745 no.lu "*Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"*[336] uluslararası sermayeye geniş imkânların sunulmasına hizmet etmektedir. Böylece yatırımların yapılması için 40'ı 79 yılda önceki iktidarlar tarafından çıkarılırken 41 KHK tek başına AKP tarafından 18 yılda çıkarılmıştır. AKP rejiminde yürütülen yatırımlara bakıldığında KHK'ların ilkinin 2001 yılına tarihlendiği ve 2011-2013 yılları arasında KHK'ların yoğun biçimde çıkarıldığı görülmektedir. Bu durum, *otoriterlik* kısmındaki açıklamalara uygun olarak AKP rejiminin yasama ve yargı süreçlerinden yürütmeye güç aktarımı paralelinde gerçekleştiği için 2010 yılı civarında büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yürütmenin güç kazanmasıyla yatırımların önünü açan KHK'lar artmıştır.

6745 sayılı Kanun özelinde Akkuyu NGS'yi ve Sinop'ta nükleer santral kurulması planlarını ilgilendiren gelişmelere bakıldığında 2017 yılında[337] Akkuyu NGS için

---

[333] T.M.M.O.B Makine Mühendisleri Odası, (2008) Kamu İhale Yasası

[334] T.C. Anayasa, Kamu İhale Kanunu, 22/1/2002 tarihli, 24648 sayılı ResmiGazete bkz Madde 3 Ek sonuncu bent; Önceden TAEK idi.702 Sayılı KHK ile madde üzerinde Nükleer Düzenleme Kurumu (NDK) olmuştur.

[335] Ayrıca Kamu İhale Kanunu'nda savunma, güvenlik ve istihbarat veya gizlilik içinde yürütülmesi gereken mal ve hizmet alımları gibi istisnai hallerin içeriğini belirleyen 3. maddeye bu istisnai niteliği vermek 703 sayılı KHK ile Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. Bkz

[336] T.C. Anayasa, Kamu İhale Kanunu, 22/1/2002 tarihli, 24648 sayılı ResmiGazete

[337] Rusya'ya ait savaş uçağının 2015 yılında düşürülmesinden sonra ilişkilerin gerildiğini gösteren olaylar için bkz Çaralan, İ (2014), Türkiye Rusya uçağını düşürünce kim kazandı? Evrensel,

stratejik ve öncelikli yatırım tanımlamasının yapıldığı, bu projelere özel olarak ek maddenin oluşturulmasıyla açıkça vergi muafiyeti ve teşviklerin sağlandığı görülmektedir.[338] TMMOB, yayımladığı basın açıklamasıyla 6745 sayılı Kanun'u eleştirerek ülke kaynaklarının seferber edilmesinin planlandığına işaret etmiştir.[339] Buna göre Anayasa hükümleriyle büyük ölçüde çelişen maddelerin olması ve kamusal faydanın bulunmaması gibi nedenlerle aslında devlet; amaç ve görevlerinden yani özünden uzaklaşmıştır.[340] AKP döneminin mega projeleri dâhil maden projeleri, termik santraller, hidroelektrik santraller, nükleer santraller gibi yatırımların inşa sürecinde meydana gelen çevresel tahribatın ölçeği iki buçuk milyon hektarlık tarım toprağının tarımsal sit alanı olmaktan çıkarılmasına tekabül ederek ormanları kamulaştırılan sahanın toplamının bu tezin yazım sürecinde Belçika'nın yüzölçümüne ulaştığı [341] anlaşılmıştır. Bu konuda Türkiye

[338] Stratejik Yatırım olarak adı konulan nükleer santral projeleri için KDV istisnası, gümrük muafiyeti, yüzde 90 vergi indirimi, yatırıma katkı payı, KDV desteği, yatırım yeri tahsisi, faiz desteği verileceği açıkça yazmakta; ayrıca bu iki projenin diğer KHK düzenlemelerinden de yararlandırılacağı yine bu maddede belirtilmektedir. Akkuyu NGS ve Sinop NGS projelerinin Türkiye tarafının proje şirketi olduğu açıklanarak EUAŞ tarafından vergi muafiyeti sağlanan Jersey Kanal Adaları'nda EUAŞ International ICC şirketi kurulmuştur. Toker, Ç., (2018) Akkuyu'nun Türk ortağı kim olacak? Cumhuriyet.

[339] TMMOB, 6745 Sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 80. Maddesi Hakkında TMMOB Görüşü, Bu projeler için Orman Kanunu, Çevre Kanunu, Mera Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'ndan doğan sınırlamalara karşı muafiyet getirileceği de belirtilmiştir. T.M.M.O.B. Basın açıklaması (2018) 80.Madde Hakkında T.M.M.O.B. Görüşü

[340] Anayasa'nın 43. maddesi de bu KHK ile kıyılarda yapılaşmanın önünün açılmasına onay vermektedir. Bununla birlikte yatırımcı lehine istisnai hâller yaratılarak Toprak Kanunu'ndan muafiyet sağlanması toprak mülkiyetinin sınırlarını tayin eden Anayasa'nın 44. maddesine ters düşerken ormanların maden faaliyetlerine açılmasının kabul edilmesi ise ormanların korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan madde 169'a aykırılık teşkil etmektedir. TMMOB, 6745 Sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 80. Maddesi Hakkında TMMOB Görüşü

[341] Yeşil Gazete (2021), AKP döneminin ekolojik yıkım projeleri: Türkiye artık bir enkaz; 2004 yılına kadar korunan tabiat alanlarında madencilik yapmak mümkün değilken bu tarihte 1956'dan itibaren yürürlükte olan 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 7. maddesinde yapılan değişiklikle devlet ormanları, millî parklar, tabiat alanları, su havzaları, turizm alanları ve kıyı alanları madencilik faaliyetlerine açılmıştır. AKP öncesinde 40 yılı aşkın süre zarfında 15 kez değişiklik yapılmışken AKP döneminde 24 kez değişiklik yapmıştır. AKP rejiminin çatısı altında kalkınmacı girişim olarak sunulan projelere bakıldığında yenilenebilir enerji yatırımlarının da İznik Kuş Cenneti'ne, Kapıdağ'da kayın ormanına RES yapılması gibi yanlış projelerle halkı isyan ettirdiğini görmekteyiz. Benzer şekilde Balıkesir'de açılmak istenen 5. maden projesi nedeniyle kentin doğal varlıklarının sistematik şekilde tahrip edilmesi, İstanbul'a üçüncü havaalanı ve üçüncü köprünün yapılması nedeniyle kuzey ormanlarının ağır tahribata uğratılması, Kaz Dağları'nda altın madeni için üç köyün, su varlıklarıyla birlikte yok edilmesinin göze alınması, açılan taş ocakları, İstanbul'da kalan sayılı yeşil alanlardan Validebağ Korusu'na JES ve millet bahçesinin yapılmak istenmesi, Şile ve Kandıra arasında 16 köyün su varlıklarını elinden alacak olan HES'in kurulmak istenmesi, kurulması ağır tahribat nedeni iken bir de ölçüsüz şekilde açılan bakır ve altın madenleri, Yeşil Yol ve Karadeniz yaylalarının turizm işletmelerine açılması, yapılaşma kararları, Akdeniz ve Ege'de yat limanlarının kurulması, Bergama'da fıstık ormanlarının yok edilmesi, Tire'de 8 köyü tehdit eden mermer ocağının açılmak istenmesi, Seferihisar'da JES, Foça'da biyogaz yapılmak istenmesi, zeytinliklerin bir tır parkı için bile

yüzölçümünün yüzde 28,6'sına tekabül eden ormanların bütünüyle madencilik faaliyetlerine açılmasının planlandığı ve ormanlık alanların enerji yatırımları için gözden çıkarıldığına ilk emareyi 2004 yılında ormanlarda maden işletmelerinin açılması yönünde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının süreçte tek yetkili merci kılınması, Orman ve Su İşleri Bakanlığının sürecin dışına çıkarılması göstermektedir.[342]

Doğrudan madenciliğin önünü açan düzenlemeler, 2004 yılında 3213 sayılı Maden Kanunu'nda yapılan 21 değişiklikle gerçekleştirilmiştir.[343] Bununla birlikte AKP rejimin kalkınmacı politikaları içinde önemi yer tutan madenler açısından iktidarın ikinci döneminde maden ruhsatı sayısında büyük artış kaydedildiği görülmektedir. Özellikle 2006-2008 yılları arasında 40 binden fazla ruhsatın 4 bin maden sahası satılmasıyla sağlanması dikkat çekicidir. *Otoriterlik* anahtarıyla yapılan analiz anımsandığında bu gelişmenin küresel kriz dönemine tekabül ettiği görülür. AKP dönemi başından itibaren değerlendirildiğinde 2013 yılına kadar[344] toplam 360 bin 356 maden ruhsatının aktif olduğu ortaya çıkmaktadır.[345] 2006 yılından CHS dönemine kadarki süreçte ruhsatlandırmadaki aşırı artış ve maden işletmelerine sağlanan tolerans, AKP iktidarının tutunmasında madencilik sektörünün önemini göstermektedir.

2016 yılında kurulan Varlık Fonu; Kamu İhale Kanunu ile Devlet İhale Kanunu'na tabi olmayan şekilde hazine varlıklarının alınıp satılması konusunda sınırsız sorumsuz olağanüstü yetkilerle donatılmış bir kurumdur. Bu kuruma önceden Başbakan, 2018 yılında CHS'ye geçildikten sonra Cumhurbaşkanı başkanlık yapmıştır. Amacı "sermaye piyasalarında araç çeşitliliği ve derinliğine katkı sağlamak, yurt içinde kamuya ait olan varlıkları ekonomiye kazandırmak, dış kaynak temin etmek, stratejik, büyük ölçekli yatırımlara iştirak etmek"[346]olan Türkiye Varlık

---

kesilmesi, Aydın'ın köyünün yüzde 85 oranında JES'lere bırakılması, Manisa Yırca'da zeytinliklerin madenlere kurban edilmesi, mermer ocakları, Alpu, Hunutlu, Afşin gibi termik santral projeleri, Kürt coğrafyasına yapılan başta 10 bin yıllık antik kent Hasankeyf'in sulara gömülmesine neden olan HES projeleri Akkuyu ve Sinop nükleer santral projeleri ve tüm bu girişimlere Atatürk Orman Çiftliği'nde ağaçların kesilerek cumhurbaşkanlığı yapısının kurulmuş olması da dâhil edilebilir.

[342] Sezer, A. O., & Gencay, G. (2017). Devlet ormanlarında verilen maden izin sürecinin incelenmesi (Eskişehir Orman Bölge Müdürlüğü örneği). Bartın Orman Fakültesi Dergisi, *19*(1), 204-217.

[343] T.C. Anayasa, Maden Kanunu, 11/8/1983 tarihli, 18132 sayılı Resmî Gazete

[344] 2013 yılında kurumsal siyaseti temelden sarsan bir gelişme 17-25 Aralık operasyonu sonrası FETÖ operasyonları olup siyasal iktidarın kendi içindeki bir grubu tasfiyesi sermayenin de el değiştirmesi girişimini beraberinde getirmiştir.

[345] Evin, M. (2016)10 yılda 400 bin maden ruhsatı dağıtan AKP Cerattepe'den vazgeçmez, Diken

[346] T.C. Anayasa (2016). Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı

Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile kurulan fonun denetime tabi olmayan yüzde 12'lik kısmı da söz konusudur. Bu durum, kurumun yalnızca bağımsız denetim ve TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından denetlenmesi ve şeffaf olmaması yönüyle eleştirilmektedir.[347]

Maden işletmelerinin açılması için 2020 yılında TBMM'de torba kanunda sunulan değişiklik önerisiyle ormanların 29 yıllığına şirketlere kiralanması kabul edilirken orman vasfını yitirmiş olan 2B arazileri gibi [348] meralar da risk altında bulunmaktadır.[349] Benzer şekilde tarım alanlarında madenciliğin önü büyük ölçüde açılmıştır. TEMA Vakfının araştırması ormanların, SİT alanlarının ve millî parkların olduğu Kaz Dağları bölgesinin yüzde 79'unun maden faaliyetleri için ruhsatlandırıldığını[350] ortaya koymuştur.

Maden ruhsatları gibi turizm alanındaki ruhsatlandırmalar da şirketlerle devlet ilişkisine ışık tutmaktadır. 2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yönetmelikte yapılan değişikliğin etkisi 4 ve 5 yıldızlı otellere daha önceden izin verilmeyen, alanları ve kıyıları yapılaşmaya açan inşaat izinlerinin verilmesinde görülmektedir. Ruhsatlandırma için bir fon ajansının kurulacak olması da dikkat çekici bir durumdur çünkü şirketin ortaklık yapısını etkileyecek fonun miktarı ve kimlere aktarılacağı konusunda yeni sistemde Cumhurbaşkanı karar merci olmaktadır.[351] Yeni sistemde kurulan şirketlerin ortaklık yapısını değiştirme yetkisi Cumhurbaşkanı'na aittir[352] ve birikim rejimini açıklarken atıf yapıldığı gibi Harvey, şirket-devlet sınırları arasındaki geçirgenliğin şirketin niteliğine karar verilmesi üzerinden yönetim süreçlerini kapsadığını ifade etmektedir. Buna göre devlet, şirketlerin önünü açarken şirketler de devlet yönetiminde söz sahibi olmaya başlamış görünmektedir.

Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

[347] Mecliste.org,(2022) Türkiye Varlık Fonu Nedir? Neden Yeniden Gündemde?,

[348] Evrensel, (2020) TBMM'den orman arazilerinin 29 yıllığına şirketlere kiralanmasına onay

[349] Bir Gün, (2020) Meralar rant alanı oldu, Yeşil Bir Gün, 2007'den itibaren 4342 sayılı Mera Kanunu'nda gerçekleştirilen dokuz değişiklik sonrasında meralar madencilik faaliyetlerinin yapılmasına olanak verir hâle getirilmiştir. Bunun sonucunda TÜİK verilerine göre ülke topraklarının yüzde 20'sine (12-15 milyon hektara) tekabül eden meralarda son 90 yılda yüzde 65'lik bir azalma meydana gelmiştir.

[350] TEMA Vakfı (2020) Kaz Dağları yöresinde madencilik.

[351] Yeşil Gazete, (2019), Turizm bahanesiyle kıyı ve orman yağması.

[352] Yeşil Gazete, (2020), Ruhsat süresi biten maden şirketlerine yeni ruhsat alana kadar faaliyet izni geliyor,

Nükleer santrallerin tesis ve eklentilerine dair sahayı doğrudan ilgilendiren kanunlardan ikisi 3621 sayılı Kıyı Kanunu ile 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun'dur. OHAL sonrasında Akkuyu NGS'nin stratejik yatırım olarak tanımlandığı, 2017 yılında torba kanunla geçirilmek istenen bu tasarı sivil toplumun müdahalesiyle torbadan çıkarılmıştır.[353] Ancak *4/4/1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu (...) ile nükleer santral projeleri kapsamında yapılması öngörülen tesis ve faaliyetler hakkında 26/1/1939 tarihli ve 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanunun sınırlayıcı hükümleri uygulanmaz."*[354] ibaresinin eklenmesi ile Akkuyu NGS'nin millî güvenliği ilgilendiren askerî özelliği öne çıkarılmış ve Akkuyu NGS civarındaki zeytin ağaçlarının kesilmesi için kanuni bir engel kalmamıştır. Kıyıların madenciliğe açılması için son gelişme ise Madencilik Yönetmeliği'nde yapılan ek[355] olmuştur. Bununla beraber Cumhurbaşkanlığı sisteminde 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu'nun 11'inci maddesine göre millî park, tabiat parkı ve tabiat anıtı alanlarında maden ve petrol kanunları gereğince araştırma ve işletme ruhsatnamesi verilmesinin önü açılmıştır.[356] Kanun ve yönetmeliklerde yapılan değişikliklerle zeytinlik alanların madenciliğe açılmasının önünde *Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun'*un kamu yararını sorgulatan niteliğinden kaynaklanan bazı engellerin bulunması nedeniyle tezin yazım sürecinde torba kanun kapsamında sunulan yeni bir kanun teklifi hazırlanmış[357] ancak toplumsal tepkiler nedeniyle teklif, torba kanun kapsamından çıkarılmıştır.[358]

---

[353] Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı adındaki torba kanun kapsamında "Zeytinliklere elektrik üretim santralı ve bunlara kaynak temin edilen sahalar kurulması" amaçlanmıştır. Bianet, (2017), Muhalefet 54'ü Engelledi, 4 Sorunlu Madde Torbada Kaldı, Kıyı Kanunu'ndaki değişiklik beklentisini 2015 yılında istifa eden Akkuyu NGS Bilgilendirme Ofisi Müdürü Faruk Uzel'in "1 numaralı reaktörü kıyı kenar çizgisi altına yerleştirildiği için kanun değişikliğinin gerekli olduğu" iddiası ile düşünmek de mümkündür. Buna göre "Zeytinlik sahaları içinde ve bu sahalara en az 3 kilometre mesafede, zeytinliklerin bitkisel gelişimini ve çoğalmalarını engelleyecek kimyasal atık oluşturacak tesis yapılamaz ve işletilemez." ibaresinin zeytinlik alanlarda bilhassa enerji, madencilik, petrol ve doğalgaz arama ve işletme faaliyetleri için ihtiyaç duyulan imarı imkânsızlaştırması ve 3 km mesafede şirket kurulmasını önlemesi nedeniyle yasa iptalinin sağlanması adına kanun maddesinin OHAL döneminde torba kanunun içinde onaylatılmasına çalışılmıştır. Politeknik (2015) Akkuyu Nükleer Santrali Müdürü Faruk Uzel istifa etti, Skandalları Ortalığa Saçtı

[354] https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/mecliste-yeniden-zeytinlik-duzenlemesi-41925649

[355] "Ülkenin elektrik ihtiyacını karşılamak üzere yürütülen madencilik faaliyetlerinin tapuda zeytinlik olarak kayıtlı olan alanlara denk gelmesi ve faaliyetlerin başka alanlarda yürütülmesinin mümkün olmaması" durumunda zeytinlikte madenciliğe izin verilecek Çakır, M., Özmen, M., (2022) Yönetmelik değişikliği ile zeytinliklerde maden ocağı açılmasına izin verildi, Cumhuriyet,

[356] Kasap, A. (2022) Türkiye maden kuşatması altında: 'Korunan alanlar' a bile ruhsat verilmiş.Diken

[357] Yeşil Gazete, (2022), Yönetmelikle olmayınca zeytinliklerde madenciliğin önünü açacak kanun

2.2.4.6 Hükümetler arası ve/veya milletlerarası anlaşmalar

Kapitalist sisteme göre şekillenen üretim ilişkilerinin küreselleşmenin etkisi altında dolaşımı artan ulus ötesi sermayeyi[359] ülkelerine çekmeyi amaçlayan girişimleri; devletlerin hukuk süreçlerini gözden geçirme, yasa maddelerini duruma uyarlama ihtiyaçlarının doğması şeklinde tezahür etmektedir. Yasalar üretim ilişkilerine göre biçim almakta, bir nevi sermayenin ihtiyacına göre dizayn edilmekte[360] mal, hizmet ve sermayenin dünya genelinde doğrudan yatırımlarla başka ülkelerde üretim faaliyetlerine yönelme süreçleri de anlaşmalar çerçevesinde düzenlenmektedir. Harvey, küresel sermaye hareketinin sağlanması için birikim rejimini büyük ölçüde oturtmuş olan devletlerin küresel ağlar içinden birlikte hareketini zorunlu kılarken uluslararası anlaşmaların dâhil edilmesiyle neoliberal projenin dünya geneline sirayet ettiğine işaret etmektedir.[361] Dolayısıyla neoliberal politikaların adaptasyonunda ön açıcılık rolünü üstlenen devletler, toplumsal dirence yol açma potansiyelini haiz projelerin anayasa ile çelişmesinin önüne geçme görevini de yüklenmiş bulunmaktadır. Devletler, kamusal yararı bulunmayan hatta kamusal risk içeren yatırımların gerçekleştirilmesi için bu şirketlerin hiçbir şekilde yurttaşlık haklarını gözeten bir anayasanın sınırlarına tabi olmadan faaliyet göstermesine yönelik uygun bir altyapıyı da hazırlamaktadır. Nitekim uluslararası ticaretin önündeki engelleri azaltmak için yapılan iş birliklerine bakıldığında G7 katılımcılarından (ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Kanada, Japonya) oluşan ve bugün dünya ekonomisinin yüzde 65'ini elinde tutan grubun[362] uluslararası anlaşmaların ve küresel ticaretin belkemiğini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Harvey, uluslararası sözleşmelerin iki eşiği aşmayı sağladığına işaret etmektedir: Bunlardan biri piyasada rekabetin baz alınmasının yanı sıra sistemin birikim hedefine

---

teklifi hazırlandı Bu kanun teklifinde "Bu sahalar madencilik faaliyetlerinin öncesinde sahada bulunan zeytin ağacı sayısı ile aynı sayıda zeytin ağacı dikilerek çevre ile uyumlu hale getirilir." ibaresi dikkat çekmektedir.

[358] Yeşil Gazete, (2022), Kanun teklifinden zeytinlikleri tehdit eden madde çıkartıldı: Bugün zeytin kazandı.; Tamamı AKP iktidarında olmak üzere dokuzuncu defa zeytinciliğin bitirilmesine yol açacak teklif yoğun kamuoyu baskısı nedeniyle tasarı aşamasında TBMM'de iptal edilmiş oldu.

[359] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlere ek olarak başka aktörler belirdi. Böylece Westfalya Anlaşması'ndan itibaren devletleri uluslararası sistemin aktörleri olarak gören anlayış değişmiş, uluslararası örgütler ve ulus üstü şirketler devlet dışındaki aktörler olarak ortaya çıkmıştır.

[360] Ergüzeloğlu, E. (2013) Türkiye'de Adalet Yönetimi Bağımsız Yargının Sıkı Bağları, 70-1

[361] Harvey, D. (2004). El Koyarak Birikim. Yeni Emperyalizm, 74-175

[362] Türkiye G20 içinde yer almaktadır. 20 Grubu ülkeleri, dünya nüfusunun % 85'ini ve dünya GSYH'nin %65'ini temsil etmektedir. Dolayısıyla G-20'lerin uyumlu ve etkin çalışmasının, global ekonominin istikrara kavuşmasında önemli bir rol oynayabileceği değerlendirilmektedir. 1999 yılında kurulan G20'ye Türkiye aynı yıl ABD'nin teklifiyle dâhil olmuştur.

ulaşma gayesinin olmasıdır. Sistem, zayıfları devre dışı bırakarak tekelleşme ve oligopol yaratmakta, bu durum devletler tarafından desteklenmektedir. İkincisi ise kendi ülkelerinde gerçekleştirilen üretim faaliyetleri için düzenleyici misyonlarını yerine getiren devletlerin ayrıca piyasada bu şirketlerin lehine siyasi kararlar alarak vurgun ve suistimale yol açan düzenlemeler (istem dâhilinde ya da değil) yapabilmesidir. *Mega projeler* kısmında açıklandığı gibi devletler; vergi, teşvikler gibi konularda başka devletleri düzenleme yapmaya zorlayabilmekte; projelerin yönetildiği ülkedeki siyasal iktidar kendi çıkar ve planları doğrultusunda kendi siyasi karar ve tercihleriyle oluşan bu eğilimleri destekleyip araçsallaştırabilmektedir.

Ülkemizde nükleer santrallerin kurulması için 1965'ten itibaren kullanılan ihale yöntemi terk edilerek uygulamaya konulan milletlerarası/hükümetler arası anlaşmalar[363] da mutabakat ya da uyum amacını aşarak bu projelerin yapılması için araçsallaştırılmıştır. Ancak öncesinde milletlerarası anlaşmaların karşısına anayasal engel çıkarılmaması için Anayasa'da milletlerarası anlaşmaları ilgilendiren 90. maddeye "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz." ibaresi eklenmiş ve yurttaşlara müdahale imkânı vermeyecek şekilde bu anlaşmalar Anayasa'nın üstünde konuşlandırılmıştır.

Hükümetler arası anlaşma ile dayatılan yargısal bariyerin yurttaşlara müdahale hakkı vermemesi konusunda hukukçu Aybay, yurttaşların yargı yoluyla müdahale edememesinin karar sürecinden dışlanmaya yol açtığını ifade etmektedir.[364] Böylece uluslararası sözleşmenin içeriğine dair anayasaya uyum gibi niteliksel bir gereklilik bulunmamasından doğan açıkla anayasanın etrafından dolaşılarak çevre ve ekolojiyi yakından ilgilendiren projede yargısal denetim ekarte edilmiş, [365] yurttaşlar savunmasız bırakılmıştır. Sözleşmeye dayalı kuralların anayasa üstünde olması bağlamında anlaşmanın kamusal veya demokratik mekanizmalar aracılığıyla

[363] NDK, Nükleer Enerji Alanında Türkiye Cumhuriyeti ile Diğer Ülke veya Kuruluşlar Arasında İmzalanmış/Onaylanmış Olan İkili Anlaşmalar,

[364] Aybay, R. (2007). Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri. TBB Dergisi, 70.

[365] Köybaşı, S.(2014) Yargı Denetiminden Milletlerarası Antlaşmalar Yoluyla Kaçmak: Akkuyu Nükleer Güç Santrali Anlaşması. Anayasa Hukuku Dergisi, 3. Köybaşı, makalesinde yargı tarafından yargısal denetimi mümkün olmayan uluslararası sözleşmeye istinaden siyasal denetimin TBMM'ye yaptırılabileceği kararını da aktarmıştır.

değiştirilmesi söz konusu olamamış, neticede egemenlik sözleşme yapılan şirkete geçmiştir.[366]

Egemenliğin diğer ayağı yürütmede olup 2016 yılı itibarıyla OHAL ve ardından geçilen CHS döneminde Anayasa'nın 244 sayılı Kanun'daki değişiklik "Milletlerarası Antlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Antlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun"un adı "Bazı Antlaşmaların Yapılması İçin Cumhurbaşkanına Yetki Verilmesi Hakkında Kanun"[367] olmuş, iki veya çok taraflı anlaşmaların iktisadi, ticari, teknik veya idari hükümleri taşıdığı amaçların yerine getirilmesi için ise Cumhurbaşkanı yetkili kılınmıştır. Yargının ve yasama erklerinin saf dışı bırakılması ile yürütmeye güç aktarılmasını sağlayan süreçler hükümetler arası anlaşmaların yapılmasını da desteklemiştir. Akkuyu NGS için 2010 yılında Rusya ile Hükümetler Arası Antlaşma'yı[368] değerlendiren Avukat Aykul bir uluslararası anlaşmanın niteliği itibarıyla temel hak ve özgürlükleri ilgilendirecek şekilde anayasa ile çatışma hâli söz konusu olduğunda uluslararası anlaşmanın geçerli norm olmasının yanında bir kritere daha dikkat çekmektedir: Ekonomik, ticari ve teknik niteliği haiz uluslararası anlaşma kendinden önceki milletlerarası anlaşmalara aykırı olmamalıdır.[369] 2013 yılında aynı süreçler Sinop NGS projesi ile tekrarlanmıştır.[370]

---

[366] Perrone, N. M. (2016). Neoliberalism and economic sovereignty: property, contracts, and foreign investment relations. In Neoliberal Legality,55-72.

[367] "Madde 5 – Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kurullarla veya bunlar adına hareket eden kurumlarla yapılmış olup Türkiye Cumhuriyeti bakımından yürürlükte bulunan iki veya çok taraflı anlaşmaların iktisadi, ticari, teknik, veya idari hükümlerinin taşıdığı amaçların yerine getirilmesi için iki veya çok taraflı anlaşmalar ile Türkiye Cumhuriyetine hibe, kredi veya sair suretlerle yardım sağlayan iki veya çok taraflı antlaşmaları, iki veya çok taraflı teknik veya idari işbirliği anlaşmalarını, iki veya çok taraflı borç ertelenmesi veya ticaret anlaşmalarını ve aynı nitelikteki modüs vivendileri 2 nci maddenin 3. fıkrası gereğince onaylamaya veya bunlara katılmaya Cumhurbaşkanı yetkilidir." T.C Anayasa, Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Cumhurbaşkanına Yetki Verilmesi Hakkında Kanun 11/6/196311425 sayılı Resmi Gazete

[368] Akdeniz'in korunmasını esas alan "Barselona Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi" de uluslararası sözleşmedir ve Akkuyu Nükleer Santral projesi bu sözleşmeyle çelişmektedir. Anlaşmanın yapıldığı tarihte proje adı belli bulunmaktadır.

[369] Aykul, Ö. (2011), Mersin-Akkuyu NGS Anlaşmasının Hukuksal Açıdan Değerlendirilmesi,Yeni Yaklasimlar; Akkuyu NGS'nin kurulması için yapılan hükümetler arası anlaşmanın öncesinde imzalanmış olan Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR-1971); Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, (PARİS-1972); Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme, (BARCELONA-1976); Akdeniz'in Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü; Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (BERN-1979); Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (RIO-1992) ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (RIO-1992) ile çelişmektedir; Bu durum Sinop NGS projesi açısından değerlendirildiğinde ise 1992 yılında imzalanan Bükreş Anlaşması (Karadeniz'in kirliliğe karşı korunması) sözleşmesini ilgilendirmektedir

[370] Demircan, P. (2020) Sinop'ta referans reaktöre şirketsiz ÇED. Yeşilgazete ; Uluslararası anlaşma

2.2.4.7 Milletlerarası tahkim kanunu

Neoliberal devletlerde demokrasinin önemli mekanizmaları devre dışı bırakılarak tahrip edilirken bir taraftan da hukukun üstünlüğü ve parlamenter sistemin yerini kararnamelerle yönetimlerin alması,[371] projelerde meydana gelen hak kayıpları ve uyuşmazlıkların da anayasal sınırların dışında çözümlenmesi için uygun bir altyapıya ihtiyaç bulunmaktadır. Uluslararası yatırımlarda başvurulması öngörülen arabuluculuk anlamına gelen *tahkim*, bu ihtiyacı karşılamak için yatırımın gerçekleştirildiği devletlerde meydana gelebilecek anlaşmazlıkların uluslararası sözleşmeler gibi özel mahkemelerde çözümlenmesini amaçlamaktadır.

Milletlerarası tahkim yoluyla bir başka devletin sınırları içinde faaliyet gösteren şirketin neden olduğu zararlardan dolayı cezalandırılmasının ya da ağır yaptırımlarla karşılaşmasının önlenmesi sağlanmaktadır.[372] Şirket faaliyetlerinin toplumsal maliyetleri riskleri ve neden oldukları tehlikeleri üstlenmeyerek topluma ödetmek suretiyle zarardan kaçınmaktadır.[373] Şirketler, bu şekilde insan ve çevre sağlığı açısından tehdit teşkil eden dışsallıkları nedeniyle olası yaptırımlardan ve ağır maliyetlerden korunurken söz konusu dışsallıklara maruz kalanların geleceğine el konulmaktadır. Bu noktada çok uluslu şirketlerle yatırımın yapıldığı ülkenin tarafları arasında çıkan uyuşmazlıkların devletin resmî yargı organları yerine şirketlerin kendileri tarafından belirlenen hakemlerin eliyle çözümlenmesi öngörülmektedir.

Devlet ve Demokrasi adlı eserinde küresel ticaretin unsurlarını tesis eden kapitalistleri burjuva olarak imleyen Tanilli, bu durumu "Burjuva görüşün devlet tanımının doğru olmadığı, genel yararın değil, özel yararın korunduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Devletin "Hakemlik ve Genel Yararın temsilciliği vasıfları gelinen süreçte terk edilmeye ve (en) egemen sermayenin denetimine geçirilmeye çalışılmaktadır."[374] şeklinde açıklamaktadır.

Japonya ile yapılmıştır. Bu tez çalışmasının saha araştırmaları için mülakatların yapılmış olduğu tarihte 2019 yılında Japonya tarafı resmen anlaşmadan çekilmiş olmasına rağmen bugün hâlâ Japonya ile yapılmış olan hükümetler arası anlaşmanın geçerliliğini korumaktadır. Bu anlaşma iptal olmadığı gibi Sinop NGS projesi için ÇED onayı verilmesi aşamasına gelinmiştir. Japonya-Fransa konsorsiyumu için Sinop'ta üretilecek olan 1 kWh elektrik 11,8 centten 20 yıl süreyle üretiminin tamamına alım garantisi öngörülmüştü.

[371] Harvey, David (2005) A Brief History of Neoliberalism,69

[372] Harvey, D. (2004). El Koyarak Birikim. *Yeni Emperyalizm*, 74-175.

[373] Bakan, J. (2007). Şirket 'Kar ve Güç Peşindeki Patolojik Kurum, 90

[374] Tanilli, S., (2007) Devlet ve Demokrasi, 3

Milletlerarası tahkimin dava konusunun hızlı çözümlenmesi için tercih edildiği varsayımı ise bu yöntemin yargıya erişim imkânı bakımından sorunlu yanları haiz olduğundan doğru değildir. Dünya Ticaret Örgütünün kurallarının ihlal edilmemesi gibi şartlara dayandığı için şirketin faaliyetine ve neden olduğu zarara karşı açılacak davalarda yüksek maliyetler söz konusudur. Dolayısıyla ekonomik gücü görece daha yetersiz ev sahibi ülkenin yurttaşları açısından mağduriyetler yaşansa dahi dava sürecine başvurudan çekinilmektedir. [375] Tahkim yargılamasının gizli olması, kamuoyu ve medyaya kapalı olması özellikle mega projeler gibi şeffaflıktan uzak yürütülen çok uluslu iş birliklerinde önemli bir avantaj teşkil ederken karara itiraz edilememesi yani kararın temyize olanak vermemesi sürecin hızlı neticelenmesinin bir nedenidir.

Milletlerarası/Uluslararası Tahkim Kanunu 1999 yılında kabul edildikten sonra[376] Türkiye'de 2000 yılının Ocak ayında Ecevit'in başbakanlığı döneminde yabancı yatırımlara güvenli ortam sunmak ve ülkeye yatırımları çekmek gerekçesiyle bazı ilkeler[377] de kabul edilmiştir. Yani ÇUŞ etkinliği olarak uluslararası sözleşmelerle yapılması bağlamında tezin konusunu teşkil eden nükleer santrallerin de tabi olduğu Milletlerarası Tahkim Kanunu, 1999'da sol bir parti olan DSP'nin merkez sağ partilerinden Anavatan Partisi (ANAP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile kurduğu koalisyon hükümeti tarafından yasal zemine kavuşturulmuştur. Uyuşmazlıkların hızlı bir şekilde neticelendirilmesinin en önemli avantaj kabul edildiği tahkim uygulamasının en büyük dezavantajı pahalı oluşu ve çoğu zaman karara itiraz/temyiz hakkının olmamasıdır. Nitekim yatırım artışından kazanç elde edilmiş ancak uluslararası tahkimin kabul edildiği tarihten 2008 yılına kadar Türkiye'nin o dönemki dış borcunun yüzde 10'una tekabül eden bir meblağ özel mahkemelerde kaybedilmiştir.[378]

---

[375] Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism, 70

[376] 1999 yılında gerçekleştirilen 4446 sayılı kanunla 1982 Anayasası'nın 125. Maddesine: "Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir" hükmü eklenmiştir.

[377] Kamu Hizmetleri ile ilgili İmtiyaz Şartları ve sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanun

[378] Salman, B. Elektrik Mühendisleri Odası, sayı 6 "Enerji alanında 30 milyar dolar yabancı yatırım geleceği iddiası konu olmuştur ancak yabancı yatırımlar gerçekleşmediği gibi Türkiye, milletlerarası tahkim nedeniyle önemli miktarlarda tazminatlar ödemiştir." EMO basın açıklamasında 2008 yılına kadar kaybedilen bu miktarın 42,2 milyar dolar olduğundan bahsetmektedir ve proje isimleri liste hâlinde açıklanmıştır. Oysa 30 milyar dolar yatırım geleceği öngörülerek Uluslararası Tahkim Kanunu yürürlüğe sokulmuştur. Elektrik Mühendisleri Odası, (2008) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Hızın uluslararası projelerin davalarında avantaj sayılması, yasama süreçlerinde başvurulan ve yasaların özünden kopartılmasına neden olan torba kanun uygulamasını anımsatmaktadır. Bu durum Virilio'nun ifadesiyle şöyle açıklanabilir: "Burjuva iktidarı ekonomik olmaktan önce askeridir ve kuşatma halinin gizli sürekliliği ile çeşitli biçimlerde imal edilen hareketsiz büyük makinalar" [379] demokratik mekanizmaları devre dışı bırakmak için araçsallaştırılmaktadır.

2.2.4.8 Kamulaştırma ve acele kamulaştırmalar

Kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde üzerinde yaşayanların gönderilmesiyle o toprağın çitlenmesine ve mekâna el konulmasına dayanan kamulaştırma ilksel birikimin bir çeşididir. Özel hak sahipliğinin köylüleri topraktan göndermesi gibi devlet; planlı dönemde kamu yararı olduğu iddiasıyla özel mülkiyete el koyabilmekte, neoliberal devlet ise bu el koyma işlemini devlet ve idari birimler eliyle "kamulaştırma" ile ifa etmektedir.[380] Aslında kapitalist sistemde hukuken evrensel bir yer kazanmış olan özel mülk, neoliberal politikaların mihmandarlığında kapitalist birikimin sürekliliği için dönüşüm geçirmektedir. Girişte ifade edildiği gibi *ilksel birikimin* yağmacı uygulamalarının sürekliliği ve kalıcılığını evrimsel bir süreç izlemektedir. Bundan önce toprağa el koyma sürecinin gelişimi incelenmelidir. Örneğin, kentsel toprak ele alınırsa nüfus artışı ve kentleşme hızı kentsel toprakta/arsada değer artışı meydana getirmektedir.[381] Kamulaştırılması düşünülen arzı ya da toprak çevresinde yapılan her tür yatırım ve girişim o toprakta/arazide değer artışına, bir diğer ifadeyle ranta yol açmaktadır. Dolayısıyla değer artışı elde edilen toprağın kamulaştırılması yurttaşlar tarafından tercih edilebilmektedir.

Devletin proje ve yatırımları için ülkemizde sıklıkla başvurduğu bu uygulama, geçmişte büyük baraj projelerinden bugün Soma'da termik santralin kurulmasına kadar yoğun olarak kullanılmış ve köylülerin toprağını satmayı tercih etmesi bu yatırım ve projelerin ilerlemesine neden olmuştur. Köylüler topraklarını satmakla eleştirilmiştir. Yoksul köylü; toprağını işleme koşullarının zorlaşması, piyasadan kaynaklanan baskı ya da kullanması gereken doğal kaynak girdilerine erişiminin kısıtlanması gibi nedenlerle sahip olduklarını korumak yerine devletle müzakereyi

---

Dava Kıskacında Yeni Hortum, Tahkim!

379 Virilio, P. (1998). Hız ve politika. (Çev: M. Cansever), 17

380 Harvey, D. (2012). Sermayenin sınırları. (U. Balaban, Çev.). Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 416

381 Tekeli, İ. (1988).Mülkiyet kurumu, kamu yararı kavramı ve imar planları üzerine. Planlama Dergisi, 2,10.

tercih etmiştir.[382] Arazi satın alma talebi karşısında direnmenin uzlaşma sürecine evrilmesi ise toprak/arazi sahiplerinin daha yüksek fiyattan anlaşmasını sağlamaktadır.[383] Neticede sahip olunan toprağın verilmesine itirazlar devlete ya da sisteme karşıtlık nedeniyle değil, kendi topraklarını vererek/vermeyerek en iyi şekilde değerlendirmek için sergilenen bir direniştir.

Kapitalist sistemde değer artışı bağlamında mekân üzerinden tekelci bir güç sağlandığına işaret eden Harvey, emperyal hedeflerin yakalanması için bu gücün stratejik yer ve kaynaklar üzerindeki denetimle korunduğundan bahsetmektedir.[384] Diğer bir açıdan liberal devlette kamu yararı özel mülkiyeti sınırlandırılabilen bir faktörken neoliberal devlette bu durum, şahıslara ait özel mülkiyete devlet ya da devletin kurumları tarafından "kamu yararı" çarpıtması ile el konulduğu anlamına gelmektedir. Harvey, "kamu yararına" endekslilik hâlinin diğer neoliberal pratikler gibi rantın devlet eliyle dağıtılmasından ileri geldiğini ifade etmektedir.[385] Devlet, elindeki kanun gücünü mekânsal stratejiler için kullanmakta ve düzenleyici rolünü sermaye birikimini sağlamaya dönük şekilde istimlak süreçlerinde ifa etmektedir. İstimlak, bu kez devletin arka planda şirketler (tüzel kişiler) yararına özel mülkiyetten devlete geçirilmesi şeklinde yaşanmaktadır. Harvey, sermaye ile devlet yetkilileri arasındaki bu ittifakı bir nevi "vahşi kapitalizmin en uç noktası" olarak tanımlamaktadır. [386] Devletlerin Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları çevresel kaynakların sömürülmesine hizmet etmektedir.[387] Geçmişte büyük baraj inşaatlarında olduğu gibi topluma bu projeler için el koymanın yasal olduğu izlenimi verilmekte, bu uygulamalara itiraz ve gösterilen direnç karşısında ise devlet zor araçlarını devreye sokmaktadır.[388]

[382] Şengül, M. (2017). Türkiye'de "Sermaye Kapanı"ndaki Köylülerin HES Karşıtı Mücadelesi: Köylülerin Korumaya Çalıştığı Doğa mı? İdealkent, 8(21), 57-90.
[383] Çevre hareketinin ve projelere direnmenin fiyatı yükselten bir etkisi söz konusudur.
[384] Harvey, D. (2004). "Yeni" Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim, 82
[385] Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism, 163
[386] Harvey, D. (2004). "Yeni" Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim1, 113
[387] Tez konusu açısından Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahasında Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma'ya göre Türk Tarafı, Proje Şirketine yürürlükteki Türkiye Cumhuriyeti kanun ve düzenlemeleri kapsamında proje ile ilgili olarak ihtiyaç duyulan, özel mülkiyete konu diğer tüm arazilerin kamulaştırılması hususunda kolaylık sağlar. Türk Tarafı, yürürlükteki Türkiye Cumhuriyeti kanun ve düzenlemelerinin izin verdiği ölçüde Proje Şirketi adına veya Proje Şirketi rızasıyla istihdam edilenler, yükleniciler, acenteler, temsilciler için veya böyle bir erişim isteyen diğer kişiler için söz konusu arazilere erişimi garanti eder.
[388] Harvey, D. (2004). "Yeni" Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim1,126

Daha önceki kısımlarda bahsedilen, torba kanun ve tahkim uygulamalarında hızlı sonuç alınması için *acele kamulaştırma* adı altında kamulaştırmaya kazandırılan "aciliyet" kavramı, Fransız hukukunda istisnalar getirmesi ve özgürlükleri kısıtlaması bakımından Virilio'nun da dediği gibi *kuşatma hâlinin gizli sürekliliğini* hep içinde barındırmaktadır. Kaya; arazi satın alma talepleri reddedilen şirketler için sürecin kolaylaştırılması amaçlanırken aynı zamanda ihalesiz tahsis de söz konusu olduğu için acele kamulaştırma ile yapılanın aslında acele tekelleştirme olduğuna işaret etmektedir.[389] Savaş döneminde uygulamaya giren bu kavramın barış döneminde neden kullanıldığı sorgulanmaktadır. Kavrama duyulan gereksinim, neoliberal devlete özgü çok faktörlü bir durumdan kaynaklanmaktadır ve uyuşmazlıklarda ileride açıklanacak olan *İvedi Yargılama Usulü* gibi istisnai uygulamalara başvurulmaktadır.

Ülkemizde kamulaştırma ve acele kamulaştırma konusu; Anayasa'ya 1956 yılında 6830 sayılı Yeni İstimlak Kanunu[390] ile girmiş, istimlaklarda kamu yararının aranmasının esas olduğu belirtilmiştir. 27 Mayıs sonrası kamulaştırmayı daha devletçi bir yaklaşımla ele alanların karşısına kamusallaştırmanın toplumsallaştırılması gibi uygulamaları *sosyalist hareket tehdidi* olarak eleştiren Adalet Partisi çıkmıştır.[391] Kamulaştırma bedelleri ile usulsüzlük, dönemin Başbakanı Menderes'e Anayasa ihlali suçu yüklemiş olmasından bağımsız olmadığı düşünülecek şekilde 1970 Muhtırası'nın akabinde görülmüştür. 1961 Anayasası'yla kanunda özel sektör lehine daha sonra Keban yağmasına[392] imkân veren kamulaştırmalar yapılmıştır.

Acele kamulaştırma kararı ise 1978'de küresel enerji krizinin ardından ilk kez "*kamu yararı ve kamu güvenliği"* gerekçesiyle Bakanlar Kurulu eliyle alınmıştır. Bunu müteakip 1982 Anayasası'nın 35. maddesi hükmünde "Herkes mülkiyet ve miras hakkına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla sınırlandırılabilir." ibaresi; 46. maddesinde ise "Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği

[389] Kaya, A. Y. (2016). Sermaye-emek kutuplaşmasının yeniden üretimi: Acele kamulaştırma kararlarında HES'ler. Sudan sebepler: Türkiye'de su-enerji politikaları ve direnişler,283
[390] Bu tarihe kadar 1295 tarihli istimlak kararnamesi yürürlükte olmuştur.
[391] Somel, A. (2012). Kamulaştırmanın dönüşümü: Özel yarar için kamulaştırmanın gelişimi ve Türkiye'de kamu politikasına yansımaları. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, 391
[392] 1966 bütçesinden pay ayrılmadığı için Keban Barajı'nda kamulaştırma bedellerinin ödenmesine 1970 sonrasında başlanmış bu gecikme yerinden edilen halkın mağdur olmasına yol açmıştır. Elazığ, Tunceli, Erzincan, Malatya ve Sivas illerine bağlı 20'ye yakın mahalle, 200'e yakın köy sular altında kalmıştır. Türkiye'nin %8 elektriğini sağlayan baraj kurulu olduğu bölgeye büyük zarar vererek "Keban yağması" olarak anılmaktadır. Bayındır, C., (2021) Keban Barajı, Eskimiyen

hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir." ibaresi bulunmaktadır. Bu durum, kamulaştırmadaki özel mülkiyetin gerçek karşılığını verme taahhüdünün yerini alan acele kamulaştırmaya neden barış zamanı ihtiyaç duyulduğunu açıklamaktadır. 1983 yılında kabul edilen 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nda[393] 26. maddede istisnai olarak çeşitli kamulaştırma yöntemlerinden bahsedilirken 27. maddede açıkça "el koyma" olarak tarif edilen, geçmişte acele istimlak olarak adlandırılmış olan kamulaştırma konusu düzenlenmiştir.

Acele kamulaştırma ya da istimlak olarak geçen uygulamalar; sürecin yasama-yürütme-yargı erkleri arası dengenin bozulmasıyla neoliberal politikalara uyarlanmıştır. Bunun ilk örneği Kanun'un kabulünden bir yıl önce 1982 yılında TCDD ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu tarafından verilen *acele istimlak* kararına Danıştay'ın itiraz etmemesidir.[394] 2000 sonrasında acele kamulaştırmalara ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle işleyişe pratiklik kazandırılırken 2001 yılında Kamulaştırma Kanunu'nda bir başka aciliyet olarak "hızlı değer tespitinin kabulü" sağlanmış, bu durum acele kamulaştırmalara daha sık başvurulacağını göstermiştir. Bununla beraber 2004 yılında yapılan değişiklikle EPDK'nin yetkilendirilmesi neticesinde tez konusunu doğrudan ilgilendirecek şekilde Akkuyu ve Sinop nükleer santralleri gibi enerji projelerinde 1609 defa acele kamulaştırma kararı alınmıştır.[395] EPDK'ya karşı Danıştay'a yapılan itiraz davalarının kazanılması[396] bu kez yetkinin Bakanlar Kurulu eliyle kullanılmasına evrilmiştir.

---

[393] 2942 No'lu Kanun, Madde 3 açıkça enerji konusunda kamulaştırma bedeli öngörürken ve Madde 14 ile dava hakkı tanınırken Madde 27'de tanımlanan Acele Kamulaştırma konusu "3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun uygulanmasında yurt savunması ihtiyacına veya acele olup olmadığına Cumhurbaşkanınca karar alınacak hallerde veya özel kanunlarla öngörülen olağanüstü durumlarda" ibaresiyle yer almaktadır. Bkz, T.C. Anayasa Kamulaştırma Kanunu No 2942, 4/11/1983 tarih , 18215 sayılı Resmi Gazete,

[394] Kaya, A. Y. (2011). Neo-liberal mülkiyet ya da "acele kamulaştırma" nedir? Toplum ve Bilim, (122), 194-236.

[395] Çakır, M. (2020) 17 yılda 1609 'acele kamulaştırma' yapan iktidar, vatandaşın arazisini şirketlere bedava veriyor, Cumhuriyet; Hatta 2007 yılında 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 62. maddesinde yapılan değişiklikle arsa temini işlerinin enerji, baraj, trafo, liman, petrol, doğalgaz projeleri için kamulaştırma beklenmeden yani henüz mülkiyetteyken acele kamulaştırma ile ihalenin yapılabileceğinden bahsedilmektedir. Kamulaştırma Kanunu'ndan ayrı bir de Kamu İhale Kanunu'nda enerji yatırımları için acele kamulaştırmayı destekleyen bir istisnai durum oluşturulmuştur. T.C. Anayasa, Kamu İhale Kanunu, 22/1/2002 tarihli, 24648 sayılı Resmi Gazete

[396] EPDK'ya verilen acele kamulaştırma kararına yönelik itirazların Danıştay'a taşınması ise 2013 yılında 2009 yılında Ordu'nun Bolaman Vadisi'nde "ÇED Gerekli Değildir" kararı alınarak yapımına başlanmış olan HES projesi için EPDK'ya tanınan acele kamulaştırma yetkisinin iptalini getirmiştir.

24 Haziran 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesinin ardından acele kamulaştırma kararlarını Bakanlar Kurulu Kararnamesi yerine Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle alma imkânı doğmuştur. Buna göre yeni sistemde 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'ndaki "yurt savunması ihtiyacına veya aceleliğine Cumhurbaşkanınca karar alınacak hallerde" ibaresi, bu örneğin tez konusunu teşkil eden projelerden Akkuyu NGS için 2017 yılında stratejik ve öncelikli yatırım statüsü verilmiş olması ile birlikte düşünüldüğünde "acele kamulaştırma" yapılması için ihtiyaç duyulan aceleciliğin ve askerî gerekçe kriterinin yakalanmış olduğunu göstermektedir. Genel olarak çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelere bakıldığında tezin zamansal sınırlılığına da uygun olarak 2020 yılı sonuna kadar AKP döneminde 1609 acele kamulaştırma kararı alınmış[397]bulunmaktadır.

Akkuyu NGS projesinin inşaat sahasının kamulaştırılmasına 70'lerde başlanmıştır. Kamulaştırmaların yerini acele kamulaştırmaların aldığını gösteren örneklerden biri, Akkuyu NGS projesi için 1979 yılında yapılan kamulaştırmayı 1983 yılındaki kamulaştırmanın izlemesidir. Bu zaman zarfında üzerinde anlaşılamayan araziler üzerine yurttaşlar dava açmış fakat izleyen süreçte uzlaşma sağlanmıştır.[398] 2010 yılında uluslararası projenin imzalanmasını müteakip tesis arazisinin bedelsiz olarak Rusya'ya verilmesinin ardından acele kamulaştırmalarla arazi alımına devam edilirken 2013 yılında[399] bir, 2016'da iki ve 2021 yılında bir defa olmak üzere acele kamulaştırmalar yapılmıştır.[400]

2.2.4.9. İvedi yargılama usulü

Neoliberal politikaların yörüngesine girilmesinin sonuçlarından birinin kamulaştırma alanına sirayet eden "aciliyet" olduğu ve bu yaklaşımın küresel olarak faaliyet

---

Cumhuriyet, (2014) Danıştay 'acele kamulaştırma'ları iptal etti.

[397] Akdemir, Ö. (2020) AKP 16 yılda 1609 acele kamulaştırma kararı çıkarmış. Evrensel

[398] Akkuyu NGS sahasına yönelik ikisi kamulaştırma son ikisi acele kamulaştırma olmak üzere dört defa kamulaştırma yapılmıştır. Tez kapsamında görüşme yapılan köyde yaşayan ve hareketin ilk döneminden itibaren direniş içinde olan 72 yaşındaki emekli erkek (M22) "Acele kamulaştırmalar yapıldı sahada, 2,5 liraya. Teknolojinin yapılacağı yer kamulaştırıldı. Kapıdan içeriye 1km. Kamulaştırma tesis sahasında oldu. Soyadı "sarı" olan bir ailenin toprağıydı ve tapusu da yoktu. Bu aile çok direndi ama arazilerini verdiler 4 defa kamulaştırma oldu." demiştir.

[399] Aynı yıllarda 2014 yılında Soma Yırca'da yeni bir termik santralin kurulması için acele kamulaştırma kararıyla zeytinliklerin kesilmesine başlanmış, itirazlar tesisin 15 kilometre uzağa kurulmasıyla bertaraf edilmiştir. Eroğlu D, (2014), Yırca'da termik santral gölgesinde tarım: Tütünden zeytine, zeytinden nereye?

[400] Cumhuriyet, (2016) CHP'li Sağlar' dan 'Akkuyu' tepkisi, Nisan tarihli 12 ayrı acele kamulaştırma kararının üçü Akkuyu için çıkarılmıştır. 2021 yılında ise "380 kV Akkuyu NGS-Manavgat 380 Enerji İletim Hattı Projesi" için acele kamulaştırma kararı çıkarılmıştır.

gösteren uluslararası sermaye ile yaşanan uyuşmazlıkların çözümünde de devreye girdiğinden bir önceki kısımda söz edilmişti. 6545 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 2014 yılında yürürlüğe girmesinin ardından 2577 sayılı İdari Uygulama Usulü Kanunu'nda değişiklik yapılarak ÇED davalarının *ivedi yargılama usulüne* dâhil edilmesi [401] uyuşmazlıkların çözümünde aciliyete neden ihtiyaç duyulduğunu tez konusu bağlamında tartışmayı gerektirmektedir. Öncelikle ÇED davalarında ivedi yargılama usulüne başvurulmasına ihtiyaç duyulmasının 1982 Anayasası'nın 125. maddesindeki "İdarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır." hükmüyle ilgisi bulunmaktadır. 2014 yılında getirilen İdari Yargılama Usulü Kanunu'nu düzenleyen 20. maddede yapılan değişikliklerle açıkça istisnai durum varmış gibi yargılama yapılmasının sağlanması amaçlanmıştır.[402] Buna göre dava açma süresi normal süreye göre yarı yarıya indirilmiş, temyiz sonrası Danıştay'a başvuru seçeneği de kaldırılmıştır.[403] Özel mülke devletin el koymasına itirazı olan kesimlere yani davacılara Danıştay ya da Anayasa Mahkemesi yolu kapatılmak istenmiştir. [404] Buna göre ivedi yargılama usulü acele kamulaştırılmasına karar verilen işlemlerde davacıların itirazlarını 30 gün içinde Danıştay'a yapmaları gerekmekte, süre aşımı ise davanın reddine yol açmaktadır. [405] Dip toplamda bu durum, adil yargılamanın engellenmesi ve sürenin 60 günden 30 güne çekilmesiyle yürütmeyi durdurma hakkının zorlaştırılması anlamına gelmektedir.

Pratikte yurttaşların itiraz ve davalarına konu olan kamulaştırma ve acele kamulaştırmalar (örneğin, Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi için acele kamulaştırma kararının çıkarılması); projenin kamu yararına değil, rant amacıyla yapıldığı iddialarını gündeme getirmiştir. Kamulaştırma bedellerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle 2013 yılında mülkiyet haklarının beşte biri ya da TOKİ'den

[401] Sevdim, B.,2020, Kamu İhale Kurumu Uyuşmazlık Kararlarına İlişkin Açılan İptal Davalarında İvediYargılama Usulü

[402] Özlüer, F. (2014) İvedi usulsüzlük, Evrensel.

[403] Dava açma süresi 30 gün olarak belirlenmiştir. Süre hesabında prosedürel başvuruda bir değişikliğe izin vermemektedir. Bu davalarda yürütmenin durdurulması istenebilmekte, 15 gün içinde temyize de başvurulacak ancak nihai sonuca itiraz edilemeyecek olup davanın en geç bir ay içinde neticelenmesi gerekmektedir.

[404] Kaya, A. Y. (2016). Sermaye-emek kutuplaşmasının yeniden üretimi: Acele kamulaştırma kararlarında HES'ler. Sudan sebepler: Türkiye'de su-enerji politikaları ve direnişler.(65-93)

[405] Çelikhan, Ö. C. 2020 İvedi yargılama usulünün adalete ulaşma hakkının unsurları bakımından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, 53

ev önerilen davacılar,[406] el koyma işlemini yargıya intikal ettirmiş ancak bu talepleri reddedilmiştir. Yüksek yargıya yapılan başvuruda ise davacılara "Mülkiyet hakkının, kamu yararı amacıyla anayasada belirtilen sebeplere bağlı olarak yasayla sınırlandırılabileceği" hatırlatılırken Danıştay ise kamulaştırmanın meşru bir amaca dayanması gerektiğini belirtmiştir.[407] Nitekim bu tezin yazım sürecinde Sinop Nükleer Güç Santralı (NGS) için verilen Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) olumlu raporunun iptali için gerçekleştirilen bilirkişi incelemeli dava sürecinin devamında nihai ÇED iptal davasının reddine acele ötesi şekilde hükmedilmesi bilirkişilerin projenin iptalini gerektiren raporlarıyla sonuçlanmıştır. Buna karşın itirazın İvedi Yargılama Usulü'ne göre 30 günlük inceleme süresi dolmadan reddedilmesi üzerine Nükleer Karşıtı Platform (NKP) bileşenleri tarafından daha önce de ifade edildiği gibi Danıştay'a itirazda bulunulmuştur.[408] Bilirkişi incelemelerinin açıkça yürütmeyi talep eden raporunu dikkate almayarak siyasallaştığı görülen yargının bu aşırı hızlı kararı, NKP bileşenlerine davayı İvedi Yargılama Usulü'ne göre hızlı bir şekilde süreci Danıştay'a taşıma imkânı vermiştir.

2.3. Popülizm

AKP'nin siyasal rejiminin çözümlenmesi için tezde başvurulan kavramsal anahtarların sonuncusu olan *popülizm* en az otoriterlik kadar demokrasiye zarar veren bir olgudur. Popülizmin yıkıcılığını Soğuk Savaş döneminde demokrasileri dört beş defa kırılmaya uğratan askerî darbeler örneğiyle açıklayan Levitsky, problemin ağırlıklı olarak seçilmiş liderlerin kendilerini o mevkiye taşıyan demokrasinin altını oymasına dayandığını ifade etmektedir. Levitsky'e göre problemin farkına geç varılması söz konusu tahribatı daha da büyütmektedir. Zira seçimler yapılmaktadır, yargı işler görünmektedir, medya tümüyle susturulmadığı için demokrasiye nasıl zarar verildiği belirgin değildir.[409]

Popülist uygulamalar arasında tek tipleştirme ve homojenize bir yönetim tarzının benimsendiği örnekler mevcuttur. 2012 yılından itibaren AKP iktidarının kullandığı *tek bayrak, tek millet, tek vatan* ve bazen buna ek olarak *tek dil* ya da *tek din*

[406] Atayurt, U. (2009) Tarlabaşı'nda Rantsal Kuşatma, Bianet
[407] Günday. S. (2013) Tarlabaşı'nda kamulaştırmaya iptal, Aljazeera
[408] Elektrik Mühendisleri Odası, (2022), Sinop NGS ÇED Davası danıştaya Taşındı
[409] Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). How democracies die, 9; Levitsky'nin belirttiğine göre Popülizmin demokrasinin altını oyduğu ülkeler; Gürcistan, Macaristan, Nikaragua, Peru, Filipinler, Polonya, Rusya, Sri Lanka, Türkiye, Ukrayna'dır.

retoriğinin eşlik etmesi bu duruma örnek verilebilir. İktidarın toplumsal homojenizasyona vurgu yapan söylemi başlarda muhalif siyasi partileri hedef alırken[410] 2016 yılında OHAL'den itibaren Barış Bildirisi ile akademisyenlerin "terörist"[411] ilan edilmesinde ve akabinde genişletilerek muhalif tutumların ve hükümet politikalarına eleştirel yaklaşmanın karşılığının ötekileştirme olmasında görülmektedir. Bu kısımda *otoriterlik* ve *kalkınmacılık* anahtarlarını kullanırken olduğu gibi *popülizm* anahtarı da kavramsal ve tarihsel açıklamanın ardından Türkiye bağlamıyla ele alınacaktır. Yararlanılacak örnekler, toplumsal hareketler özelinde çevre hareketleri ile tezin saha araştırmalarını teşkil eden yerel nükleer karşıtı hareketler olacaktır.

2.3.1 Popülizmin Kavramsal Açıklaması

Popülizm kavramının hangi bağlamda tartışıldığına ilişkin literatürde farklı yaklaşımlar bulunmakla[412] birlikte popülizmin bir üslup olduğu genel kabul görmektedir. Bu üslubun Belge'nin dikkat çektiği şekilde siyasal iktidarın toplum nezdinde inandırıcılık kazanmasına yol açan genel koşulların ne olduğu bağlamında düşünülmesi önemlidir.[413] Popülizm, üzerine yürütülen çalışmalarda demokratik sistemlerin bazen ayrılmaz bir parçası, bazen patolojik bir sorunu olarak ele alınmaktadır. Cas Mudde, popülizmin demokrasilerin geriletilmesinde bir araç olduğunu savunurken normal patoloji ayrımına dayanan tanımı reddederek Batı demokrasilerinde popülizme sıklıkla başvurulduğundan bahsetmektedir.[414] Siyaset bilimci Panizza ise *popülizm* kavramının analitik özünün belli bir tarihsel sürece, tarihsel koşula bağlı olarak ve/veya toplumsal grupların tabi olduğu antagonistik ilişkiler açısından iki yaklaşıma göre ele alındığından bahsetmektedir. Antagonistik ilişki ile kastedilen hükümet ile politikacılardan oluşan kurulu düzen ve onun karşısında ona tabi olan anlamında toplumun ilişkiselliğidir.[415] Söylemsel, düşünsel

---

[410] T 24, (2012), Erdoğan: Tek dil değil, tek bayrak, tek din, tek devlet dedik!

[411] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, (2016) "İmzalanan Bildiri Eleştiri Değil, Terör Örgütü Propagandasıdır"; Sputnik, (2016) 'Erdoğan için Türkiye'de herkes terörist',

[412] Taggart, 2002; Canovan, 2002; Meny ve Surel, 2002; Panizza, 2005; Arditi, 2007; Barr, 2009; Laclau (2005); Kriesi (2014); Mudde C. ve Kaltwasser C.R. (2017)

[413] Belge, M. (2017). Dünyada popülizm, Birikim Dergisi

[414] Mudde, C. (2004) The populist zeitgeist. Government and opposition, *39*(4), 541-63. Normal toplumsal olgularda normal yaygın kabul gören ve genel geçer durumları, patolojik olan ise istisnai ve hastalıklı durumları açıklamakta kullanılır. Durkheimcı sosyolojiye göre siyasilerin toplumu mobilize etmek amaçlı tutumlar patolojiktir ve siyasi liderlerin topluma hastalık yaratan şekilde değil, bir hekim gibi yaklaşması gerekmektedir.

[415] Ostiguy, P. (2017) Populism: A Socio-Cultural Approach, içinde R. Kaltwasser et. al. (eds) The

ve davranışsal stratejilere ek olarak sosyokültürel stratejilere dayanan popülizmde yönetenle yönetilenler arasında ilişkisellik vardır, bir karşılıklılık söz konusudur. Popülizm kavramsallaştırması üzerinden demokrasi tartışması yürüten Canovan, popülist uygulamaların demokrasilerdeki siyasi partilerin sürekli manevra araçları olduğundan bahsetmektedir. [416] Mouffe, siyasi kurumları ayakta olan Batı demokrasilerindeki popülizmi baz aldığı için daha ters bir açıdan kavramı siyasetin katalizörü şeklinde görmekte ve aşağıdan yani halkın/seçmenlerin etkisiyle şekillenen popülizmin önemine dikkat çekmektedir.[417] Bu görüşe göre halkın talep ve yönlendirmeleri siyasiler için manevra yapma ihtiyacına neden olmakta, böylece demokrasi şekil almaktadır.

Düzgün işleyen demokratik sistemler ile kuralsızlığın ve kayırmanın hâkim olduğu sistemler arasında popülizme dair olumlu ve olumsuz özelliklerin atfedilmesinde en belirleyici etkenin kurumsal siyaset zemini olduğu anlaşılmaktadır. Mouffe gibi popülizmi siyasetin katalizörü olarak gören bir diğer teorisyen Laclau, *On Populist Reason (Popülizm Üzerine)* adlı eserinde[418] popülizmin belirli bir sınıf ya da topluluk ile sınırlı olmadığını hatırlatmaktadır. Popülizm söylemsel bir stratejidir, dolayısıyla siyasi bir üslup ve siyasi bir mantık olarak tüm siyasi partiler ve liderler tarafından uygulanabilmektedir.

Popülizmi üslup olarak değerlendirmenin bir adım ötesine geçen Müller, popülizmi siyasi liderlerin kişilik ve davranışlarıyla ilgili görmektedir. Bu bakıştan çok uzak olmayacak şekilde Mudde ve Kaltwasser da *popülizmin* siyasilerin bir stratejisi olduğunu savunmakta ve üslup ile davranışların siyasi partilerde, bir diğer kolektif ortam sağlayan toplumsal hareketler gibi çok farklı toplumsal grup ve oluşumlarda da izlenebildiğinden bahsetmektedir. [419] Popülizmin diğer toplumsal grup ve oluşumlarda oluşmasının nedeni ise çoğunluğu temsil ettiği iddiasına yaslanmasıdır. Her topluluk içinde çoğunluk oluşabilmektedir. Nitekim kavramın etimolojik açıdan karşılığının "insanlar" olan "populos"a dayanması kapsama alanının genişliğine dair fikir vermekte ve kapsayıcılığı ölçüsünde geniş bir yelpazede çeşitli kullanım alanları olduğuna işaret etmektedir. Türkiye'deki kullanımı "halkçılık"a tekabül eden

Oxford Handbook of Populism, Oxford: Oxford University Press,4
[416] Canovan (1999) Trust The People, Populism and Two faces of Democracy, 12
[417] Mouffe, C. (2005) The 'End of Politics' and the Challenge of Right-wing Populism, Panizza (eds) The Mirror of Democracy (50-72) London: Verso.
[418] Laclau, E. (2005). On populist reason. Verso.
[419] Mudde, C. and C. R. Kaltwasser. (2017). Populism: A Very Short Introduction., 7

popülizm, Cumhuriyet Halk Fırkası'nda ve 1982 Anayasası'nda "halkçılık" prensibi olarak yer almaktadır.[420]

2.3.2 Popülizmin Tarihsel Açıklaması

AKP iktidarının başvurduğu terim olarak "*hakimiyet-i milliye*" günümüz Türkçesiyle "*millî irade*" kısıtlayıcı antidemokratik uygulamalarıyla bilinen kurucu partinin iktidarına karşı[421] çok partili hayata geçildikten sonra sıklıkla kullanılmıştır. *Devletler ve Sınıflar* adlı eserinde Keyder, CHP döneminde muhalif siyasi parti olan Demokrat Parti (DP)'nin "*millete gitmek/sine-i millet*"[422] talebinin TBMM'nin iradesini yok sayan niteliğinden bahsetmekte ve bunun izleyen süreçte TBMM'yi yok sayan girişimlere zemin hazırlandığına işaret etmektedir.[423] Popülistlerin yalnızca kendilerinin halkı temsil ettiği iddiasına tekabül eden bu yaklaşım, muhalefeti de "*yoz ve ahlaksız ya da seçkinler grubu"* olarak nitelemenin ötesinde "*halk düşmanı*" ilan ederek siyasi partilerin kendi kitleleri ile destekçileri üzerinden toplumun kutuplaştırılmasına hizmet etmektedir.[424]

Kavramın kullanılışı temelde yukarıdaki gibi "halkçılık"tır ancak kutuplaştırmanın tepe noktasına gelinmiş, neoliberal politikalara göre sermaye hareketinin düzenlenmesi ve ithal ikameci dönemindeki ağır korumacılık içeren devlet müdahalesinin kaldırılması sürecinde ötekileştirme, kutuplaştırma gibi tutumlar hâlini almıştır. Bunun sonucunda otoriter eğilimlere eklemlenmek suretiyle birikim rejimi için yönetsel bir araç hâline gelmiştir. Sınıf çıkarlarının korunmasına yönelik eşitsizliklerin arttığı süreçte yönetmek zorlaşırken toplumsal rızanın üretilmesi gerekmektedir. Popülist uygulamaların rant odaklı girişimlerle bir arada varlık

[420]Toprak, Z. (1992) "Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları, "Tarih ve Demokrasi-Tarık Zafer Tunaya' ya Armağan, Halkçılık" kavramının temeli ABD'de 19. yüzyılda sermayeye karşı direnen çiftçi hareketlerine, Rusya'da geç kapitalist gelişme döneminde köylü ideolojisine dayanmaktadır. Bu kavram modern Türkiye öncesinde de Osmanlı Dönemi'nde Abdülhamit'e karşı 1908 Devrimi'ni gerçekleştiren Jön Türklerin hareketlerini meşrulaştırmak için halkın katılımını öngören bir yaklaşım olmuştur. Bkz: Karaömerlioğlu, M.A. (2002) "Tek Parti Döneminde Halkçılık", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2 - Kemalizm,.273. 1937'de yapılan değişiklikle kabul edilen altı ilkeden biri olarak Anayasa'nın aykırı olmadığı belirtilen altı ilkeden biridir.

[421] "Hakimiyet-i milliye" Osmanlı'nın son döneminde Türk milliyetçileri tarafından kullanılmıştır. 1921 Anayasası'ndaki yerini almış ancak tek parti rejiminde popülist değil, antidemokratik, elitist, bürokratik niteliği haiz bir biçimde özgürlükler karşısında kısıtlayıcı bir tutum izlenmiştir. Karaömerlioğlu, M.A. (2021), Populism in Turkey, From a political style to a model for global politics? The Routledge Handbook on Contemporary Turkey, 79; 82 Bu yaklaşım kurucu siyasi parti CHP'nin hiç esnemeyen tutumunun *"halka rağmen halk için"* olduğu şeklinde eleştirilmesine yol açmıştır.

[422] Güvendik, E. (2006) AKP'den 'sine-i millet'e 'bekle gör' politikası, Birgün,

[423] Keyder,Ç. Devletler ve Sınıflar, 147

[424] Muller, J. (2016) What Is Populism?, 4-7

göstermesi, neoliberal popülizmin geleneksel popülizmden farkını ortaya koymaktadır. Girişte bahsedilen rant odaklı girişimler popülist siyaset için araçsallaştırılırken siyasal hegemonyanın güçlenmesine hizmet eden popülist yaklaşım hem sol hem sağ görüşleri bünyesinde toplama potansiyeli taşımaktadır.

Sol ve sağ eğilimlerin buluştuğu bir diğer popülist yaklaşım; azınlıkları, göçmenleri ve toplumsal muhalefeti ötekileştirici bir tutum izleyen ve bir ideolojiye dayanmayan, sol ve sağ eğilimli siyasi görüşler arasında geçişlilik barındıran ötekileştirme hâlidir. Sol ve sağ yaklaşımların iç içe geçmesi popülizmin kontrol altında tutulmasını zorlaştırmaktadır.[425] Ülkemizde neoliberal dönemde yaygınlaşan popülizm çeşidi 1960'larda Menderes ile başlayıp Özal döneminde yoğun olarak başvurulan dinî popülizmdir. İkisi birlikte birey merkezli milliyetçiliğin öne çıkmasına zemin hazırlamıştır.[426] Dinî popülizmi bir sorun olarak ele alıp kentler üzerine yürüttüğü araştırmasında tartışan Kıray, 70'lerde kentlere göç eden kırsal kesimlerin kentte tutunmak için patronaj ilişkileri geliştirdiğinden ve hemşerilik ilişkilerinin karmaşıklaşarak patronaj ilişkilerine dönmesiyle dönemin politikasına uygun olarak sosyalizme karşı siyasal İslam'ın yükseldiğinden bahsetmektedir.[427] Köklü bir demokrasi kültürü olmayan Türkiye'de modernleşme, dönemin siyasal rejimi olan militarist karakterini korurken kapitalist sağ popülizm genellikle İslami ideoloji ile birlikte hareket etmiştir.[428]

Belge, popülizm konusunda çok partili siyasi hayata geçilmesinin ardından iktidara gelen Demokrat Parti'nin başlangıçta sert uygulamaları nedeniyle halk tarafından pek de sevilmeyen CHP iktidarının yaptıklarının tersini yapmasının yeterli olduğundan ve bu şekilde toplumun özüne aykırı olmayan dinî anlayışa serbestlik getirmenin araçsallaştırıldığından bahsetmektedir.[429] Böylece laiklik algısını "kişisel hak ve özgürlüklerin serbestçe ifade edilmesi" olarak sunan DP; ezanın Arapça okunmasındaki yasağın kaldırılması, okullarda din dersinin müfredata girmesi yönündeki girişimleriyle Türkiye'nin modern siyasi tarihinde dinî popülizmin ilk örneklerini oluşturmuştur. DP'nin bu şekilde sempati toplaması CHP'nin din

[425] Öniş, Z., ve Kutlay, M., (2020) İktisat ve Toplum Mayıs sayı 115, (34-40)
[426] İnsel, A. Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soy çizgisi, (der) Tanıl Bora, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 7,68
[427] Kıray, M. B. (2007). Kentleşme yazıları.,179-81
[428] Belge, M. (2017) Dünyada Popülizm, Birikim Dergisi
[429] Belge, M. (2017) Popülizm nedir, ne değildir? Toplum, siyaset

konusundaki tutumunun yumuşamasını sağlamıştır.[430] Günümüzde AKP rejimi açısından temelde dinî ögelerin ağır bastığı, kendinden önceki hükümette hâkim olan millî görüş yaklaşımıyla bilinen bir oluşumun yer alması DP'nin mirası olarak kabul görmektedir. AKP'nin siyasi tabanı ile seçmen kitlesini büyük ölçüde muhafazakâr Sünni kitleler oluşturmaktadır.

Sermaye gruplarının genel olarak en çok sağ iktidarlarla ilişki kurması bakımından *popülizm* anahtarı neoliberal politikaların mihmandarlığında ilerletilen nükleer santraller gibi sermaye yoğun yatırımlar için kalkınmacı uygulamalarla uyumlu çalışmaktadır. AKP; kendinden önceki iktidarlar gibi gelişmenin, kalkınmanın sağlanması girişimlerinin ötesinde gelişmiş ülkeleri bir *İslam ülkesi olarak geçmek* amacıyla muhafazakâr sağ ile sınırlı olmadan merkez-sol kesimlere de hitap edecek şekilde nüfuzunu geliştirmiştir. Bu vesileyle muhalif tutum ve söylemler toplum nezdinde kolaylıkla "gelişme ve kalkınma karşıtı" olarak nitelenebilmektedir.

2.3.3 AKP Rejiminin Popülist Uygulamalarının Çevre Hareketleri ve Nükleer Karşıtı Hareket ile Etkileşimi

Popülizm, Müller'in savunduğu gibi siyasi bir üslup ve Mudde ve Kaltwasser'in tespitindeki gibi tatbik edilen strateji olarak ele alındığında AKP rejiminin lideri, bugünkü Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye siyasi tarihinde popülist üslupları ile bilinen Başbakan Menderes, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Turgut Özal ve defalarca hem başbakanlık hem cumhurbaşkanlığı görevlerinde bulunmuş olan Süleyman Demirel'in oluşturduğu popülist siyasetinin çıtasını yükseltmiş olduğu anlaşılmaktadır.[431] *Kalkınmacılık* kısmında açıklandığı gibi birikim rejiminin sürmesi amaçlanan sistemde sermaye, yatırımları çekme gereksinimi doğrultusunda ihtiyaç duyulan istikrar ortamının otoriter yöntemlerle sürdürülebilir şekilde sağlanması mümkün olmadığı için kitlelerin uzun süreli idamesi amacıyla popülist araçlara yoğun şekilde başvurulmaktadır.

İktidarının ilk döneminde AKP'nin popülizmi, neoliberal politikaların uygulanmasından doğan hak kayıplarına uğrayan dindar kesimlere muhafazakâr değerler üzerinden bağlılık kurarak yaklaşmasında görülmektedir. Yoksullaşan alt

[430]Kirkpinar, L. (2018). Demokrat Parti (DP) ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960). Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 18(36), 349-359.
[431] Merkez sağın iki lideri Demirel "Dün dündür bugün bugündür."; Özal "Ben zenginleri severim." sözleriyle anılmaktadır.

sınıfların ihtiyaçlarına AKP liderinin bir önceki dönemde İstanbul Belediye Başkanlığı deneyimine dayanan yerel yönetim sürecindeki pratikleri doğrultusunda sosyal yardım götürülmüş, koruma düzeyleri genişletilerek düşük gelirli hanelerin kredi sistemine entegrasyonu sağlanmıştır.[432] Dolayısıyla bir önceki kısımda kavramsal açıklama yapılırken Barr'ın popülizm tanımında görülen bu yaklaşım, kayırmacı ve kişiselleştirilmiş bağlantılar kurmanın yanı sıra hesap verebilirlikten uzak bir şekilde ve duruma göre yardımseverlik ağları kurmanın ve yurttaşlarla yalnızca seçim bağıyla bağlanmanın bir örneğini teşkil etmektedir.[433]

Öte yandan iktidara gelir gelmez dinî kimliği ile "millî görüş" geleneğini haiz oluşuyla askerî vesayetin hedefine yerleşen AKP kapatılma riski ile karşı karşıya kalan bir siyasi parti olarak "mağdur" konumunu araçsallaştırmış, bu durum da pragmatik mekanizmalarını iki yönlü olarak devreye sokmasına imkân vermiştir. Akçay, AKP'nin siyasi hegemonyasını kurma sürecinde rejimin kendi iç dengelerinin belirleyici olduğunu ve siyasetini muhafazakâr-İslami değerler üzerinden kurmasıyla dezavantajlı kesimlerden doğrudan ilgi gördüğüne işaret etmektedir.[434] Ancak askerî vesayeti teskin ederek varlığını sürdürebilmek için[435] *"Millî görüş gömleğini birkaç kez çıkardık."* retoriği[436] ile seküler kesimler rahatlatılırken bu söylem aynı zamanda AKP'nin kendi geçmişi ile arasında kopuş emaresi teşkil etmektedir. Bu durum İslamcılığın mevcut seküler neoliberalizmin içine işlediğini düşündürmektedir.[437] Bununla birlikte Keyman ve Koyuncu'nun işaret ettiği gibi vesayetçi sistem karşısında izlenen muhafazakâr liberal bir hattan demokrasi beklentisi içine girmek aceleci bir yaklaşımdır. Demokrasiyle liberal ekonomi arasında bağ kurulamayacağı 80 sonrasında Özal'ın başbakanlığı döneminde deneyimlenmiştir.[438]

---

[432] Doğan M.G. (2014) The deradicalization of organized labour., Akça İ, Bekmen A and Özden B A (eds) Turkey Reframed: Constituting Neoliberal Hegemony. 188–202.

[433] Barr, R. (2009) Populists, Outsiders and Anti-Establishment PoliticsParty Politics15, 29

[434]Akçay, Ü. (2021): Authoritarian consolidation dynamics in Turkey, Contemporary Politics, 27(1), 79-104.Akçay, AKP'nin 2007'deki başarısında Gülen hareketinin özellikle Kemalist güçlerin tasfiyesinde etkili olduğundan bahsetmektedir. Nitekim 2003 yılı itibarıyla asker-sivil bürokrasisi içinde dengelerde değişiklik olmuştur.AKP, 15 Temmuz 2016'da Gülen hareketinin tasfiyesini gerçekleştirmiş ve siyasi kayıplarını Gülen hareketine yükleyerek sonraki seçimde seçmeni ikna etmeye çalışmıştır.

[435] AKP iktidarının öncesinde AYM tarafından Refah Partisi ve Fazilet Partisi 1998'de kapatılmıştır.

[436]Haber 7, (2007), Erdoğan: Gömleği kaç kez çıkardık; fakat bu söylem kendi içinde gömleğin çıkarıldıktan sonra giyildiğine dair de bir itiraf barındırmaktadır.

[437] Tuğal, C. (2009). Passive Revolution, Absorbing the Islamic Challenge to Capitalism.51

[438] Keyman, P., & Koyuncu Lorasdağı, B. (2004). AKP, MÜSİAD, Ekonomik Kalkınma ve

AKP döneminde popülist liderlerin sayısında dünya genelinde bir artış dikkat çekerken popülist uygulamaların da çeşitlenerek derinleştiği söylenebilir. AKP döneminde en yüksek düzeye ulaşan popülist tutum ve uygulamalar AKP'nin Türkiye sosyolojisinin kendi öznellikleri ve tarihselliğiyle arasındaki kopuş ve süreklilikleri göstermektedir. Tezin zamansal sınırlılığına göre üç referandum ve dört seçim geçirerek başarılı olan AKP rejimi, 2019 yılında siyaset bilimcilerden oluşan *The Teams* tarafından popülist idare tarzının yüksek olduğu 40 ülkenin siyasi liderlerinin söylem analizine dayanan bir akademik araştırmaya[439] konu olmuştur. Dünya genelinde popülist liderlerin 2000 yılı itibarıyla daha sık görüldüğü bu çalışmada açıklanmış, 2006-2009 yılları arasında *popülizmin* zirve yaptığının altını çizilmiştir. Araştırmada Türkiye'de AKP lideri olan ve bugün de Cumhurbaşkanı koltuğunda bulunan Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemler üzerinden yapılan değerlendirmeye göre Latin Amerika'daki liderlerden sonra dünyanın en popülist dördüncü lideri pozisyonunda olduğuna, hatta AKP rejiminin kendi ömrü içinde popülizm ivmesinde ani bir artışa işaret edilmektedir.

AKP rejimiyle siyasal iktidarın popülizmindeki artışın bu tezin *otoriterlik* kısmında ortaya konulduğu gibi kurumsal siyasetin tahrip edilmesine dayanan değişikliklerle birlikte yorumlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Yasama ve yargı süreçleri üzerinde yürütmenin tahakkümü kurulurken güç kazanmış olan yürütmenin taraftar toplayarak iktidarda kalmak için daha üstten bir söylem kurduğu göz önüne alınırsa siyasal söyleminin etki derecesinin kuvvetlendiği rahatlıkla söylenebilir. Örneğin, siyasal iktidarının ilk döneminde Cumhurbaşkanı Sezer'in veto yetkisini eleştiren ve cumhurbaşkanlığının yetkilerinin genişliğinden şikâyet eden AKP'nin söylemi, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı döneminde değişmiş, önceden vadedilen cumhurbaşkanlığının yetkilerini daraltma girişimi tamamen rafa kaldırıldığı[440] gibi yürütmenin güçlenmesini sağlayan adımlar atılmıştır. Benzer şekilde koalisyon iktidarının sorunlara neden olacağı konusu da topluma sürekli telkin edilmiş, nihayetinde siyasal sistem bugünkü kuvvetler birliğine dayanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne uzanmıştır.[441]

Modernite. 125-47

[439]Lewis, P., Barr, C., & Clarke, S. (2019). Antonio Voce, Cath Levett, and Pablo gutiérrez. "The Rise and Rise of Populist Rhetoric,". The Guardian, 6.

[440] Cumhuriyet, (2009) Adamına göre yetki,

[441] Örneğin, 7 Haziran-1 Kasım 2015 arasında cereyan eden bombalı saldırılardan sonra

AKP'nin ilk döneminde kurucu-otorite karşısındaki dışlanmışlığı AKP liderinin retoriğindeki *biz ve onlar* söylemini geliştirmesi desteklerken kitlesel seferberlik çağrıları da karizmatik lider görüntüsü vermiştir.[442] Siyasi liderin söylem ve üslubuyla bağlı olan ve siyasi partinin kendisini kamuoyuna nasıl sunduğundan bağımsız olmayan AKP'nin genel seçimlerde hangi sloganları kullandığına bakıldığında şunlar görülmektedir: 2002 yılındaki genel seçim öncesinde "Tek başına iş başına"; 2007 yılında "Durmak yok yola devam"; 2015 yılında "Onlar konuşur AKP yapar"; aynı yıl tekrarlanan seçimde "Yaparsa AKP yapar"; 2018 yılında "Yaparsa yine AKP yapar"; "Vakit Türkiye vakti" sloganlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu sloganlar arasında 2015 yılının sloganının "yapmak" ile kurulan icracı niteliği salt AKP'ye atfedilirken diğerlerinin yapamayacağını iddia eden niteliği kutuplaştırıcı söylemin yani popülist yaklaşımın öne çıktığını göstermektedir. Bununla beraber "yapmak" iddiasının kalkınmacı girişimlerde rejimin katalizörü olduğunu ve toplumsal rıza üretim mekanizması olarak işlediğini düşündürmektedir. 2018 yılında da aynı sloganın geçmiş başarıya atfı içinde taşıyarak "yine" vurgusunu aldığı, "Yaparsa yine AKP yapar" şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan AKP'nin kutuplaştırıcı söyleminin sertleşmesi siyasal iktidarın söylemsel hegemonyasını yitirdiğine işaret etmektedir.[443] 2015 yılı genel seçimi sonrasında AKP'nin hegemonyasını kaybederek parçalı koalisyon hükümeti ihtimalinin doğduğu bir gerçektir.

AKP'nin siyasi olarak kendine bağlayabildiği Anadolu'daki sermaye gruplarının birleşmesiyle büyüyen yerel sermaye gruplarının girişimleri ile yabancı sermayenin doğrudan yatırımları siyasi ve ekonomik güç bloğunun yeni yapılanmasında önemli bir yer edinirken[444] *otoriterlik* kısmında yer verilen Akça'nın ifadesiyle neoliberal politikalar siyasetin merkezine hegemonik ilişki ağı içinden muhafazakâr, otoriter ve

---

Cumhurbaşkanı tarafından geçerli sayılmayan ve seçimin tekrarlanması için sarf edilen siyasi söylemde koalisyon hükümetlerinin ülkeyi hep geri götürdüğü, istikrar için istikrar ve güvenin tek partiyle sağlanabileceği ifade edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, (2015) "Güven ve İstikrar Kavramı Hâkim Olunca O Toplum Uçuşa Geçer",

[442] Aytaç, S. E., & Öniş, Z. (2014). Varieties of populism in a changing global context: The divergent paths of Erdoğan and Kirchnerismo. Comparative Politics, 47(1), 41-59.

[443] Çiçek, C. (2015). "Onlar konuşur, AK Parti yapar!" Birikim Dergisi, 2015 Genel Seçiminde bu slogan kullanılmış ancak bu seçimde tek başına iktidar olamayan AKP 5 ay sonra erken seçime gitmiştir.

[444] Tansel, C. B. (Ed.). (2017). States of discipline: Authoritarian neoliberalism and the contested reproduction of capitalist order. Rowman & Littlefield.

popülist bir hat izleyerek alınmıştır.[445] İslami sermayenin neoliberal kapitalist sistemin içine en üst seviyelerden alt gruplara kadar nüfuz ettiğine işaret eden Adaman ve Akbulut da Tansel ve Akça gibi popülist siyasetin ekonomik kanallarla üretildiğinden bahsetmektedir.[446] Bu şekilde popülist yöntemler otoritenin devamlılığına olanak vererek AKP iktidarının uzun ömürlü olmasını da sağlamıştır.

AKP rejiminin popülizm anahtarıyla analiz edildiği bu kısımda AKP rejiminin hem önceki iktidarlardan farklılığını hem de kendi içindeki değişimini ölçmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu kısımda AKP'nin siyasal rejimindeki popülist uygulamaları *Yeni bir sektörün inşası*; *Nükleer santralin iş ve istihdam imkânı sunması; Rusya'da nükleer enerji eğitimi; Yurt dışında nükleer santral ziyaretleri; Çocuk imajının kullanılması, eğitim faaliyetleri ve geziler; Nükleer enerji reklamları; Riskin küçümsenmesi; Ötekileştirme yoluyla kutuplaştırma* alt başlıkları ile ele alınacaktır. Söylemsel otoriterliğin artmış olduğu OHAL ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi dönemindeki popülist uygulamalar da değerlendirilecektir. Bu kapsamda dinamik statik bir yaklaşım olarak çevreyi tahrip eden projeler ile nükleer santral projeleri karşısında direnen toplumsal hareketlerle etkileşimin *otoriterlik* ve *kalkınmacılık* uygulamalarının tartışıldığı kısımdaki gibi mercek teşkil etmesi umulmaktadır.

2.3.3.1 Yeni bir sektörün inşası

Tezin kalkınmacılık kısmında enerji arzının bir ülkenin iktisadi olarak büyümesi ile ilişkilendirilmesine dair yürütülen tartışma anımsanırsa dünya genelinde siyasal iktidarlar tarafından gelişme ve kalkınma söylemlerine dayandırılan nükleer santrallere ihtiyaç olduğu iddiası geleceğe yönelik gerçeği yansıtmayan elektrik enerjisi projeksiyonlarıyla kamuoyuna sunulmaktadır. AKP'nin farkı ise nükleer santralleri Üçüncü Havalimanı, Üçüncü Köprü, en son Kanal İstanbul gibi yatırımlarla yan yana getirmesi ve mega proje çatısı altında toplaması olmuştur. AKP hükümeti yetkililerinin söylem analizleri üzerinden nükleer enerjiye bakışı tartışan Balkan ve Şahin, nükleer enerji ve teknolojik gelişmeyle ekonomik büyüme vadeden sektörlerde yatırımlar için elzem olan inovasyonun rolü arasında bağlantılar

[445] Akça, İ., (2014) Hegemonic projects in post-1980 Turkey and the changing forms of authoritarianism. In: Akça İ, Bekmen A and Özden BA (eds) Turkey Reframed: Constituting Neoliberal Hegemony. London: Pluto, 13–46

[446] Adaman, F., Akbulut, B. (2021). Erdoğan's three-pillared neoliberalism: Authoritarianism, populism and developmentalism, 279-89

bulunduğuna işaret etmektedir. Buna göre hedeflere ulaşmak için başvurulan yöntemler "enerjide kendi kendine yeterlilik", "ekonomik kalkınma", "teknolojik yenilik" ve "daha iyi bir alternatifin olmaması" argümanları üzerine inşa edilmiştir.[447] Nitekim Akkuyu NGS'nin internet sayfasına bakıldığında hükümetin nükleer enerji söylemleri arasında "Akkuyu NGS, Türkiye için bir sembol projedir. Türkiye'nin bu ilk nükleer güç santrali, istikrarlı elektrik enerjisi kaynağı olacak ve ülkenin ve bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacaktır ve ayrıca Akkuyu NGS yapımı projesinin gerçekleştirilmesi, ülke için yeni bir sektör olan nükleer sektörün kuruluşunun ve gelişiminin başlangıcı olacaktır." ifadesi yer almaktadır.

Kalkınma ve büyüme söylemini kimlerin satın aldığına bakıldığında bu yeni sektörden pay alacak olanların projeden duydukları memnuniyeti kamuoyuna ilan ettikleri görülmektedir. Bir önceki kalkınmacılık kavramsal tartışması kapsamında açıklandığı gibi 2007 yılında TBMM'de onaylandıktan sonra Cumhurbaşkanı tarafından veto yetkisi kullanılan Kanun, *5710* no. ile *Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun Tasarısı* olarak yeniden TBMM'ye sunulduğunda TÜSİAD tarafından Türkiye'nin kalkınma ve gelişmesine katkı şeklinde ele alınarak iktidarın nükleer santral kurma girişimlerinin desteklendiği basın açıklamasıyla kamuoyuna duyurulmuştur.[448] Bu Kanun, tasarı hâlindeyken 165 bilim insanı tarafından Nükleer Santral Karşıtı Bilim İnsanları Bildirgesi adıyla imza kampanyası başlatılmış ve 2008 yılında 208 bilim insanın karşı imza verdiği bu Kanun yürürlüğe girmiştir.[449] Kanun, nükleer enerjiyi savunan 33 bilim insanı tarafından da kamu yararına dair tek bir unsurun bulunmaması, şirketlerin çıkarının incelenmesiyle nükleer santralin kamu ihale kanunundan muaf tutulması nedenleriyle kınanmıştır. Esasen TÜSİAD'ın ideolojik ve siyasi çizgisiyle AKP'yle ayrışmasına rağmen ekonomik menfaatlerde buluştuğu, Cumhurbaşkanı'nın

[447] Balkan-Sahin, S. (2019). Nuclear energy as a hegemonic discourse in Turkey. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 21(4), 443-61.
[448] TÜSİAD, (2016) TÜSİAD: "Nükleer Santral yapılması gecikmiş ancak olumlu bir adım; 5654 Sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanuna İlişkin TÜSİAD Görüşü; kanun ilk olarak 5654 sayılı olarak yayımlanmış Cumhurbaşkanı'nın veto etmesinden sonra iyileştirme/uyumlaştırma değil, ilaveler yapılmış olarak 5710 sayılı olarak onaylanmıştır.
[449] Nukleersiz.org (2008) 206 imzalı bilim insanları bildirisi, raporlar

“Bizimle para kazanmada anlaştılar, ama siyaseten anlaşamadılar.” şeklindeki sözlerinden[450] belirgin biçimde anlaşılmaktadır.

Özal hükümeti döneminde küçük ve orta ölçekli şirket sahipleri tarafından kurulan ve AKP ile aynı millî görüş geleneğinden gelen MÜSİAD da tasarıyı yayımladığı bültenle olumlamıştır. MÜSİAD, nükleer enerjiyi Türkiye'nin enerji ihtiyacının yıllık yüzde 6.6 artacağı gerçeğine temellendirerek “yüksek rekabet gücü için tüm enerji üretim alternatiflerinin değerlendirilmesi gerektiğini” ifade etmiş, “Nükleer enerji bir tercih olmaktan çıkmış, ülkemiz için bir zorunluluk haline gelmiştir.” açıklamasıyla AKP’nin nükleer programını desteklediğini duyurmuştur.[451] 2014 yılında İnşaat, Çevre ve Enerji Komisyonu tarafından düzenlenen etkinlikte Akkuyu ve Sinop’ta kurulması öngörülen nükleer santral projeleri MÜSİAD tarafından dışa bağımlılığı azaltacak, önemli bir iş alanı yaratacak, tedarikçi, hizmet sağlayıcı ve nitelikli işgücü yaratacak girişim olarak ifade edilmiştir.[452] MÜSİAD’ın[453] sunuş sayfası da AKP’nin kendileri için hangi anlama geldiğini göstermektedir:

“Adnan Menderes’ten Necmettin Erbakan ve Turgut Özal’a, günümüzde ise Recep Tayyip Erdoğan’a uzanan değişim ve gelişim çizgisinde Türkiye, Anadolu insanının geleneksel değerleri ve evrensel ilkeleriyle hem kendi geleceğinde hem de ülkesinin geleceğinde söz sahibi olma mücadelesine şahit oldu. İşte bu mücadelenin adıdır MÜSİAD. İhmal edilmiş ve ötekileştirilmiş Anadolu sermayesi toparlanarak, ilk kez MÜSİAD çatısı altında birleşti ve büyük bir güç olduğunu herkese hissettirdi. Bu güç, sadece ekonomi ve ticaret alanında değil, sosyal hayatta da söz sahibi olmak istiyordu.”

AKP’nin MÜSİAD ile ideolojik yakınlığını açıklayan bu ifadeler Keyman ve Koyuncu’nun MÜSİAD üyeleri ile gerçekleştirdiği görüşmeler kapsamındaki söylemlerinde de görülmektedir.[454] Buna göre katılımcıların AKP rejiminin

[450] NTV, (2010) 'İstanbul sermayesi bizimle siyasette anlaşmadı',
[451] Elektrik Port, (2011) MÜSİAD: Nükleer Enerji ülkemiz için zorunluluk.
[452] Akkuyu NGS. A.Ş, (2014), Akkuyu NGS A.Ş. MÜSİAD’ın düzenlediği nükleer enerji panelinin konuğu oldu
[453] Millî Görüş geleneğinin mimarı 90’larda göreve gelmiş olan Başbakan Erbakan döneminde 1998 yılında kurulan ve bugün altı bin kurumsal üye ve 500 bin istihdam olanağı sağlayan ASKON’un bkz: ASKON, Biz Kimiz? /2005 yılında kurulan Türkiye İş Adamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) ise 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ile ilgisi olduğu için 2016 yılında kapatılmıştır. MÜSİAD irticai faaliyetler içinde bulunduğu gerekçesiyle 28 Şubat 1997 postmodern darbesi ile ilişkilendirilerek kapatılmak istendiğini fakat sonradan aynı gruptan üyeleriyle Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği (ASKON) çatısı altında örgütlenerek varlığını sürdürmeye devam etmiştir.
[454] Keyman, P., & Koyuncu Lorasdağı, B. (2004). AKP, MÜSİAD, Ekonomik Kalkınma ve

dayandığı sistemin *"homo economicus"*a değil, *"homo İslamicus"*a dayanmasını tercih ettiklerini belirtmeleri, ahlaki değerleri benimseyen gruplar için demokrasinin bir karşılığı olmadığı anlamına gelirken rejimin niteliğine de ışık tutmaktadır.

MÜSİAD'ın geçmişi ve ideolojik bağlantıları AKP'nin politikalarını desteklemesini yeterince açıklarken ilk yıllarından itibaren kurucu otoriteye yakın olan TÜSİAD'ın değişimi önemlidir. 1971'den itibaren varlık gösteren TÜSİAD'ın hâkim askerî vesayetle iltisaklı konumu ve 28 Şubat sürecinde yayımladığı demokratikleşme raporları[455] AKP iktidarının ilk dönemlerinde karşıtlık oluşturmuştur. Savaşkan ve Buğra'nın deyimiyle TÜSİAD, salt bir işveren örgütü olarak davranmamış, ekonomik istikrarın sağlanmasını sınıfsal kazanımların edinilmesi için de şart gördüğünü kamuoyuna ilan etmiştir.[456] Hükümetin özelleştirmeleri hızlandırması gerektiğini savunan ve bunu talep eden TÜSİAD, ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı küçük ve orta boy işletmelerin örgütü olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile birlikte ilk dönemde enflasyon oranının düşmesini olumlu bir gelişme olarak yorumlayan ve kültürel olarak siyasal İslamcı bir çizgide duran MÜSİAD gibi hâkim örgütlerle yan yana durmuş ve 2008 krizine kadar neoliberal hegemonyanın birliğine gereken desteği sağlamıştır.[457] Bununla beraber TÜSİAD ve MÜSİAD'ın nükleer enerji yatırımlarını olumlayarak siyasal iktidarın nükleer enerji programına açık destek vermesi bu yapıların üyesi olan iş yerlerindeki çalışanlarına[458] nüfuz etmesi anlamına gelmektedir. TÜSİAD'ın AKP rejimine desteği açısından TOBB'un

---

Modernite. 125-47); Tezin yazım sürecinde hükümetin ekonomik krize neden olan faiz yorumu da bu araştırmada ifade edilenlerle benzerlik göstermekte ve siyasal iktidarın özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildikten sonra kadını geri planda tutan yaklaşımları ile İstanbul Sözleşmesi'nden çıkma kararının nasıl ve neden alınmış olabileceğine dair ipucu niteliğindedir.

[455] TÜSİAD (1997), Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri,

[456] Savaşkan, O., & Buğra, A. (2018). Türkiye'de Yeni Kapitalizm, 214; TÜSİAD (1997) Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri, TÜSİAD bu ifadesiyle sınıfsal çıkarları önceledığini de satır arasında tekrar itiraf etmiş olmaktadır.

[457] Heper, M. (2005), "The Justice and Development Party Government and the Military in Turkey", Turkish Studies, 6 (2): 215-31; Öniş, Z. (2006), "The Political Economy of Turkey's Justice and Development Party", 207-34

[458] 2020 rakamlarıyla üye sayısı 4 bin 500'e yakın görece büyük ölçekli şirketi temsil ederek kamu ve tarım sektörleri dışındaki kayıtlı istihdamın yüzde 50'sini sağlayan, enerji ithalatı haricinde dış ticaret hacminin yüzde 85'ini karşılayan, millî gelirin yarısının üretimini yerine getiren TÜSİAD ile 60 bin civarında küçük-orta ölçekli şirket ile 11 bin kişiyi temsil eden ve iki milyon kişiye istihdam sağlayan bir altyapı sunan MÜSİAD'ın ve bu kuruluşların bağlantıda olduğu diğer kuruluşların etkisi söz konusudur. https://tusiad.org/tr/tusiad/hakkinda; 2004 yılında TÜSİAD tarafından taşralı girişimcilerle ilişkilerin geliştirilmesi için kurulan ve yedi milyon kişiye istihdam alanı sunan 30 federasyon, 284 dernek ve 50 bin şirket ile TÜRKONFED https://www.turkonfed.org/tr/sayfa/hakkimizda; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin (TOBB) 178 Ticaret ve Sanayi Odası, 60 Ticaret Odası, 12 Sanayi Odası, 2 Deniz Ticaret Odası ve 113 Ticaret Borsası ile toplam üye sayısı 1.300.000 civarındadır, TOBB, https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.php#;

duruşu Akkuyu ve Sinop NGS projelerine istinaden "Nükleerde çok geç kalındı, arayı kapatmak lazım." söyleminde görülmektedir.[459] Türkiye'nin AB üyeliğini önemseyen ve destekleyen TÜSİAD da bu nedenle AB İlerleme Raporu doğrultusunda süreçten kopulan 2015 yılına kadar AKP rejimine açık destek vermiştir. 2013 yılına gelindiğinde tezin otoriterlik kısmında tespit edildiği gibi AKP rejimi, kurumsal siyaset ve ekonomi üzerindeki kontrolünü büyük ölçüde sağlamış bulunmaktadır. TÜSİAD, tezin yazım sürecinde yayımladığı raporda[460] çoğulculuk ve katılımcılığı savunmak, sendikal hakların ve parlamenter sistemin gereğine vurgu yapmak, hukuki, demokratik ve ekonomik istikrarı sağlamak hususlarına dikkat çekmiştir. AB üyeliğine yönelik adım atılması için yapılan bu açıklama parlamenter demokrasiyi geri çağırır görünmektedir. Bu noktada Bakan'ın *Şirket* adlı eserini anımsamak açıklayıcı olabilir. Zira ekonomi, milyonlarca insan sermayesinin bir araya getirildiği mekanizmalardan oluşan ve Milton Friedman'dan aktarılan şekliyle neoliberal devlet *hissedarların malı olan*[461] şirketlerin hâkim olduğu bir makine olarak işlemektedir.[462] Bu makinenin en önemli dişlilileri arasında ise ülkemizde Cengiz, Limak, Kalyon, Kolin, Makyol şirketlerinden oluşan beş şirketin öne çıktığı görülmektedir. "Havuz sermayesi" olarak bilinen bu şirketler, üyesi olarak cirolarından yaptıkları katkıyla işveren örgütü olan TÜSİAD'ın AKP rejiminde daha da büyümesini sağlamıştır.[463]

Nükleer santral projelerinin sermaye grupları için ne anlama geldiğini bu tezin yazım sürecinde Nükleer Düzenleme Kanunu'nda yapılan değişiklikler göstermektedir. TBMM'de onaylanan Kanun, nükleer santralin atık süreçlerini ilgilendiren ithalat ve ihracat işlemlerinden bahsedilirken bu alanın özel sektöre bırakılacağının işaretlerini taşımaktadır.[464] Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde sendika mensubu olarak yer alan 34 yaşındaki erkek (S12), projenin istihdam potansiyeline ilişkin olarak "Bir avuç insanın daha fazla kazanması için doğayı, çevreyi ve insanları yok etme lüksümüz olamaz. Bu bağlamda biz nükleer karşıtı mücadeleye

[459] TOBB, (2018), https Nükleer Enerji TOBB'da Masaya Yatırıldı bu konuşmada nükleer enerji ar-gesi bitmeyen sürekli geliştirilmeye muhtaç teknoloji olarak ifade edilmiştir.
[460] TÜSİAD, (2021)Yeni Bir Anlayışla Geleceği İnşa: İnsan, Bilim, Kurumlar
[461] Bakan, J., (2007). Şirket, 50
[462] A.g.e, 20
[463] İleri Haber, (2020), Sınıf dayanışması: TÜSİAD, Cengiz'e sahip çıktı; Oyan, O. (2021). Söyleşi, Akp'nin sınıfı: Sermaye birikim süreçleri kapsamında AKP. Sayı 3, Aralık, 24-28, Dayanışma Meclisi,
[464] Demircan, P. (2022) Söyleşi: 'Nükleer Düzenlemesi sermayeye yeni sektör kuruyor, Mezopotamya Ajansı

sınıfsal bir mücadele perspektifinden bakıyoruz.” demiştir. Mersin’de nükleer karşıtı hareketin ikinci döneminde, özellikle OHAL sonrasında NKP içinde aktif olan emekli 69 yaşındaki (M13), “Bu piyasayı uluslararası nükleer firmaları paylaşmış durumda. Mücadelenin de firmalara ve onların yerli ortaklıklarına yöneltilmesi gerekir.” diyerek projenin yerli sermaye gruplarına rant sağlama gayesine dikkat çekmiştir.

2.3.3.2 İş ve istihdam imkânı

Neoliberal politikalar doğrultusunda devletin şirketlerin yatırımlarını destekleyen pozisyonda olması kamusallıktan bahsetmeyi zorlaştırdığı için kamuoyunun özel yararına atıf yapılarak yatırımların herkes için iş ve istihdam kaynağı olduğuna vurgu yapılması gereklidir. Neoliberal dönemde faydanın kamusallığından ziyade bireysel kazançlar öne çıkmakta, toplumun atomize menfaatleri dip toplamda fayda sağlar gösterilmektedir. Oysa istihdam ile birikim arasında birikimin sağlanmasını emeğin krizleri izlediği için [465] sermaye ile emek arasında kapitalizmin çelişkileri söz konusudur.

Bu açıdan tezin konusunu teşkil eden nükleer santral projelerinin istihdam kaynağı olarak kamusal faydasının bulunduğu ifade edilmektedir. Mersin ve Sinop’taki projelerle istihdam edilecek kişi sayısı gerçek rakamların çok üstünde verilmektedir. Örneğin, 2018 yılının nisan ayında gerçekleştirilen temel atma töreninde inşaatın en yoğun döneminde 10 bin, operasyona geçildikten sonra 3 bin beş yüz kişiye istihdam yaratılacağı ifade edilmiştir.[466] Bu vaatlerin somut bir zemine oturtulması amacıyla mezunlar için nükleer santralde işlerinin hazır olduğu belirtilmiş, 2020 yılında meslek liselerinin müfredatına nükleer enerjiye giriş dersleri eklenmiştir.[467] Oysa OECD’nin raporlarında genel anlamda dört reaktörlü bir nükleer santralde istihdam edilenlerin sayısının farklı aşamalarda ayrı değerlendirilmesi gerektiğinden, aksi hâlde bu bilginin yanıltıcı olacağından bahsedilmektedir.[468] Nükleer santralde istihdam konusu Nükleer Enerji Bilgi (NEI) internet sayfasında yer alan bilgiye göre bir reaktörün operasyon sürecinde 500-800 kişinin çalıştığı, inşaat sürecinde ise bu

[465] Harvey, D. (2012). Sermayenin Sınırları, 380-1
[466] Sabah, (2018) Türkiye'nin ilk nükleer santrali Akkuyu'da 10 bin kişiye istihdam imkânı doğacak
[467] Haberler.com, (2020), Nükleer santral, Mersinli gençler için istihdam kapısı olacak
[468] OECD, (2018) Measuring Employment Generated by The Nuclear Power sector

rakamın toplam yedi bin kişiye çıktığı yazmaktadır.[469] Mersin'de inşa hâlindeki Akkuyu NGS işletmeye alındığında en fazla 3200 kişinin istihdam edileceği anlaşılmaktadır. Akkuyu NGS'nin Rusya'ya ait ve tamamen Rus teknolojisi ürünü olduğu anımsanırsa bu istihdam rakamının en az yarısını Rus teknik personeli teşkil edecektir.[470] Sözleşmeye göre Türkiye'de yap-sahip ol-işlet (B.O.O.) modeliyle yabancı devlete yaptırılan nükleer santral projelerinde teknoloji transferinin söz konusu olmadığı ve Rusya'ya ait santralde ağırlıklı olarak Rus çalışanların istihdam edileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte hiçbir zaman yüzde 51'den az hissesi olmayan yani Rusya menşeli şirkete ait olan Akkuyu NGS'de çalışacak Türk personel de iş birliği sözleşmesi kapsamında Rusya'da eğitim görecektir. Bu da Rusça bilmeyen, Türkiye'den giden personel için istihdamın sınırlılığını, nükleer santralin kapsayıcı istihdam ortamı sunmadığını ortaya koymaktadır. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde NKP içinde hem bireysel hem meslek örgütü temsilcisi olarak yer alan 54 yaşındaki kadın (M9), istihdam konusuna ilişkin olarak "Mersin'de yaşayıp da nükleer santralin ülkeyi kalkındıracağını istihdam yaratacağını savunacak bir kişinin bile olmadığına ben inanıyorum. Nükleere tarafmış gibi konuşabilir ama gönülden diyeceğini düşünmüyorum çünkü herkes korkuyor." demiştir. Mersin'de hareketin ikinci döneminde özellikle emekli olduğu için OHAL sürecinde NKP içinde sorumluluk alan ve görüşme yapıldığında 69 yaşındaki emekli erkek (M13), "Akkuyu NGS'de maksimum 3 bin kişi falan çalışacak. Buradan işçi olarak alacakları güvenlik görevlileri belki birkaç yüz kişi. Rusya'dan gelecek teknik elemanların burada ikamet edecekler onlara hizmet sağlanacak." yorumunda bulunmuştur. Sinop'ta hareketin ilk dönemine vakıf görüşme yapıldığında 70 yaşında olan erkek (S2), "Ne istihdamı bizim insanlarımızı istihdam etmeyecekler kendi insanları çalışacak. Buradan 20-30 kişi çalışır en fazla, orası yalnızca binaların yapımı ile inşaatta usta amele çalıştıracaklar." diyerek Mersin'deki nükleer karşıtları gibi nükleer santral projesinin istihdam sağlama potansiyelinden uzak olduğu yönündeki görüş desteklemiştir. Mersin'de ve Sinop'ta nükleer santral projesinin iş ve istihdam kaynağı olmadığına, yalnızca belli grupların

[469] NEI, Nükleer endüstri alanındaki işlere dair bazı seri gerçekler

[470] Bu iddia Fukuşima Nükleer Felaketi'nden sonra Japonya'daki sivil toplum örgütlerinin davet ettiği farkındalık eğitim gezisine katılan bu tezin yazarı, bir nükleer santral ziyaretinde yetkililere Japonya'daki bu felaketin ardından kapatılan nükleer santrallerde istihdam hâlindeki personelin akıbetinin ne olacağını sormuştur. Cevap olarak bu personelin Japonya'nın yurt dışı nükleer projelerinde değerlendirileceği söylenmiştir.

menfaatlerine hizmet edileceğine işaret edilmektedir. İş ve istihdam meselesinin önemini Mersin Büyükeceli'de, köyde yaşayan ve hareketin ilk döneminden itibaren direniş içinde olan 72 yaşındaki emekli erkek (M22);

"*Bir konaklama yeri yaptılar ora dolup taşıyor. 2010'da uluslararası anlaşma olunca köyde tepki durmadı ama son 2-3 senedir eylem falan da kalmadı. Halkın destek vermeme nedeni çocuklarımız işe girecek düşüncesiydi*." diyerek santralin bölgede küçük iş yerleri için de fırsat olarak görüldüğüne ve istihdam yaratacağına inanıldığını ifade etmiştir.

2.3.3.3 Yurt dışında nükleer enerji eğitimi

Nükleer enerji alanındaki çalışmalar; teknik bir konu olarak sermaye, insan kaynağı, teknolojik bilgi (know-how), pahalı bir altyapı ve süreklilik gerektirmektedir. Kalkınmacılık kısmında açıklandığı gibi ülkemizde siyasal iktidarlar değiştikçe yeni kurum ve kuruluşlar devreye girmiş, öngörülen programlar askerî darbe dönemlerinin etkisiyle kesintiye uğradığı için birbirini istikrarlı bir şekilde izlememiştir. Nükleer teknoloji bilgisi olan ve yurt dışında eğitim görmüş donanımlı kadrolar dağıtıldığı ve yenisi yetiştirilmediği için nükleer teknoloji gelecek hedefine uygun bir düzeyde tesis edilmemiştir. Yani nükleer teknoloji alanında yetişmiş insan kaynağının olmadığı şartlarda bir başka devletin sahipliğinde nükleer santralin kurulması kalifiye personelin yetiştirilmek üzere Rusya'ya gönderilmesine istinaden haberlerin [471] kamuoyunda yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Ntekim Akkuyu NGS'nin web sitesinden ve haber ajansından düzenli olarak duyurulan bu haberler hükümetin yayın organı gibi çalışan Anadolu Ajansı ve hükümete yakın medya organları aracılığıyla bu ülke genelinde yaygınlaştırılmakta ve nükleer santrallerin gençlere parlak gelecek sunduğu iddiaları dolaşıma sokulmaktadır.Ancak bu eğitim sürecinin siyasi bir stratejinin ürünü olduğu Rusya'daki üniversitelerde nükleer teknoloji üzerine 6,5 yıldır eğitim sürecinde bulunan öğrencilerin Türkiye ile Rusya arasındaki askerî gerilim yaşanan dönemde Türkiye'ye geri gönderilmiş[472] olması göstermektedir.

[471]TRT Haber (2021) Akkuyu'da görev alacak 43 genç daha eğitimini tamamladı; Bu tezin yazım sürecinde 85 öğrenci yüksek lisans için eğitime gönderilmiştir; Anadolu Ajansı (2021) Akkuyu NGS personel yetiştirme programı kapsamında 24 Türk öğrenci daha Rusya'ya gidecek,

[472] The Moscow Times. (2015) Turkish Students Expelled from Russian Universities for Poor Progress - Foreign Ministry

2.3.3.4 Yurt dışında nükleer santral ziyaretleri

AKP iktidarı, nükleer santral projelerine liderlik ettiği için bu projelere yönelik toplumsal rızanın sağlanması amacıyla bir yöntem olarak 90'lardaki gibi yurt dışındaki nükleer santrallere ziyaretlerin düzenlenmesi AKP mensupları tarafından gerçekleştirilmekte ve desteklenmektedir. Bu ziyaretlerden biri 2012 yılında Mersin'e komşu il olan Adana'dan Genç İş Adamları Derneği üyeleri ile İstanbul Teknik Üniversitesinden bilim insanları için gerçekleştirilmiştir.[473] Aynı yıl iki ay sonra Mersin'den iş insanları, sivil toplum kuruluşları, gazeteciler ve Akkuyu Nükleer Santrali'nin yapılacağı yöreden temsilciler; masrafları Rusya tarafından karşılanarak Rusya'nın Novovoronej Nükleer Santrali'ne götürülmüştür. 1 yıl sonra Mersin'deki Akkuyu NGS yetkilileri tarafından Mersin yerel basınına çeşitli ziyaretler gerçekleştirilmiş, Akkuyu NGS için aralarında Novovoronej Santrali ziyaretine de katılmış olan yerel basın yöneticilerinden projeye destek mesajları alınmıştır.[474] Adana'da olduğu gibi Mersin'deki iş insanları da Rosatom tarafından Akkuyu NGS ile aynı tipteki Novovoronej Nükleer Santrali'ne geziye götürülmüş ve katılımcılara santralde uçak çarpması dâhil her türlü güvenlik önlemlerinin alındığı anlatılarak santralin çevresinin temiz olduğu, radyasyon bulunmadığı ve hiçbir riskin olmadığı söylenmiştir.[475]

Sinop'ta kurulması planlanan nükleer santral projesine yönelik olarak tanıtım amaçlı bir ziyaret ise 2013 yılında Milletlerarası anlaşma imzalandıktan sonra 2014 yılında Japonya'ya gerçekleştirilmiştir. Sinop Ticaret Odası tarafından planlanan ziyaret kapsamında Sinop'ta nükleer santral kurmakla görevli olan Mitsubishi şirketine ait bir nükleer tesise gidilmiş,[476] bu dönemde Avrupa ülkelerindeki nükleer santral tesislerine ziyaret de gerçekleştirilmiştir. Tezin saha görüşmelerinden edinilen bilgiye göre 2013 yılında ticaret odasının bir girişimi de balıkçılık kooperatifi başkanı dâhil sivil toplum kuruluşlarından temsilcilerin katılımıyla Fransa'daki nükleer santrallerin görülmesi için tezin görüşmecilerinden 3 kişinin de dahil olduğu daha tarafsız ziyaretler de gerçekleştirilmiştir. Yani Mersin'de yurt dışı

[473] Akkuyu NGS., (2012) Adanalı genç iş adamları ve bilim adamları Rusya'da Akkuyu Nükleer Santralinin bir benzeri olarak nitelendirilen Novovoronej Nükleer Santralini ziyaret etti

[474] Akkuyu NGS., (2013) Akkuyu NGS A.Ş yöneticileri Mersin'deki yerel medya kuruluşlarını ziyaret ederek halkın bilgilendirilmesine yönelik yeni eylem planı hakkında bilgi verdi

[475] Akkuyu NGS., (2012) Mersinli iş adamları ve bilim adamları Rusya'da Akkuyu Nükleer Santralinin bir benzeri olarak nitelendirilen Novovoronej Nükleer Santralini ziyaret etti,

[476] T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2014) Japonya- G. Kore Çalışma Ziyaretini Tamamladık

ziyaretlerinin Akkuyu NGS ve projenin sahibi olan Rosatom şirketinin bağlı olduğu Rusya hükümeti tarafından, Sinop'ta ise Ticaret Odası tarafından üstlenildiği görülmektedir.

2.3.3.5 Çocuk imajının kullanılması, eğitim faaliyetleri ve yeşil yıkama

Nükleer enerji üretim süreçlerinin karmaşık ve riskli olması onun tanıtımını da teknoloji ve projenin sahiplerine bırakmakta, buna göre pazarlama faaliyetleri de çeşitli şekillerde resmî ve gayriresmî yollardan yürütülmektedir. Tezin konusu açısından Akkuyu NGS için 2012 yılında Mersin şehir merkezinde ve tesis arazisinin bağlandığı Gülnar ilçesinde birer tanıtım ofisi açılmıştır.[477] Nükleer enerjinin risk ve bilinmezlikleriyle kamuoyuna tanıtımına ihtiyaç duyulurken tanıtım ofislerinden dayatılan bilgi kamuoyuna yayılmaktadır. Bu merkezlere ziyaretlerde çocukların öne çıkartılması şaşırtıcı değildir. Nükleer enerjinin üretimi ve geliştirilmesi amacıyla iş birliği içindeki nükleer endüstri ve siyasal iktidarlar bu alandaki yatırımlarına devam ederken Batı'da ve Uzak Doğu'da 1955-70 arasında, Türkiye'de 70'lerden itibaren Atom Karınca, 2000'lerden sonra Simpsonlar gibi çizgi filmlerle geleceğin yetişkinleri olacak çocukların algısının dönüştürülmesi amaçlanmıştır.[478] Ülkemizde 2018 yılında bunun bir adım önüne geçilmiş, ilk defa bir enerji üretimi alanında reklam yapılmış ve reklamda çocuklar oynatılmıştır.

2012 yılında Akkuyu NGS'nin "toplumla kaynaşmaya" dönük ilk faaliyetleri arasında ÇED başvurusuna yanıt beklenirken 2012 yılında taş ocağı lisansıyla hukuksuz bir biçimde zemin düzenlenmesine başlanmıştır. Bu dönemde ramazan ayında Akkuyu NGS şirketi; Orman Genel Müdürü, Büyükeceli Belediye Başkanı ve belediye meclis üyeleri, mahalle muhtarı ve Büyükecelilerin katılımıyla 400 kişilik iftar yemeği düzenlenmiştir. Yemekten sonra çocuklar için Karagöz Hacivat gölge oyunu oynatılmış ve dualar okunmuştur. Bu etkinlik Ramazan ayında ikinci kez yapılmıştır.[479] Büyükeceli'den köyde yaşayan ve hareketin ilk döneminden itibaren direniş içinde olan 72 yaşındaki emekli erkek (M22), "Çocuklara kuran kursu

[477] Bu tür ofisler şirketlerin halkı ikna etmek için reklam araçlarıdır. Örneğin, Anadolu Holding, Gerze'de kurmak istediği termik santral için Kalkınma ve Çevre Koruma Derneği ve Gerze Enerji Santrali Tanıtım Ofisi gibi halkı proje konusunda bilgilendirecek ve ikna edebilecek yerel birim açtırmıştır. bkz http://www.akkuyu.com/mersin-toplum-bilgilendirme-merkezi-acildi

[478] Rifas, L. (2007). Cartooning and nuclear power: From industry advertising to activist uprising and beyond. PS: Political Science & Politics, 40(2), 255-60.

[479] http://www.akkuyu.com/akkuyu-ngs-as-buyukecelilerle-iftarda-bulustu; Büyükeceli 2014 yılında Büyükşehir Kanunu'ndaki değişiklikle Gülnar'a bağlanmış, belediye başkanlığı ve muhtarlık pozisyonu da kalkmıştır.

veriliyor tatilde sonunda hoca büyüyünce AKP'ye oy verin diyor. Ayrıca köyün girişinde açılan bilgilendirme ofisinde köyün çocuklarına bilgisayar oyunları oynattırılıyor bedava." ifadesiyle çocukların din ve bilgisayar oyunu aracılığıyla yönlendirildiğine dair gözlemini aktarmıştır.

Akkuyu NGS'nin 2013 yılı itibarıyla Büyükeceli İlkokulu ile ilişki kurduğunu gösteren bir vaka; çocuklar için "Doğa ve Nükleer Enerji Santrali: dostluğa dayalı komşuluk" konulu resim veya poster yarışması düzenlenmiş olmasıdır. Yarışmanın teması "Atom enerjisine evet", "Geleceğimiz enerji, enerjimiz NGS", "Nükleer enerji tüm dünyanın dostu", "Doğa ve atom el ele" olurken çocuklar önceden Mersin şehir merkezinde açılan Akkuyu NGS bilgilendirme ofisinde nükleer enerji ve atom hakkında anlatılanları dinlemiştir. Yarışmanın sonucuna göre kazananlar Moskova gezisi ile ödüllendirilmiştir.[480] Mersin'de NKP içinde fazla aktif olmamakla birlikte hareketin ikinci dönemini gözlemleyen, 43 yaşındaki kadın (M1), Mersin'de belediyenin iştirakiyle nükleer santral bilgilendirme ofisi ziyaretlerine istinaden "Mesela ilkokul öğencilerinin ne işi var nükleer tesiste? Bu demektir ki kaymakamlık okul müdürü, ilçe milli eğitim müdürü hepsinin içine alan bir iktidar mekanizması var bu iktidar mekanizması 7 yaşındaki çocuğun beynine kadar gidiyor." yorumunda bulunmuştur.

Nükleer santralin imajı için çocuk imajının kullanılmasına bir diğer çarpıcı örnek; Akkuyu NGS A.Ş. Büyükeceli Bilgilendirme Merkezi Müdürünün Büyükeceli İlköğretim Okulunda 2014-2015 eğitim-öğretim döneminin açılışına katılması ve törende geleceğe dair mesajlar vererek konuşmasıdır.[481] Aynı yıl 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda Akkuyu NGS A.Ş.nin "Enerjimiz de keyfimiz de yerinde" sloganıyla Gülnar Lisesi bahçesinde katıldığı etkinlikte öğrencilere bin adet şapka ve tişört dağıtılmıştır.[482] Yıl sonunda Akkuyu NGS şirketi bilgilendirme ofisi yetkilisi tarafından Büyükeceli İlköğretim Okulu öğrencilerine karne hediyesi olarak eşofman dağıtılmıştır.[483] 2015 yılında Rus uçağının düşürülmesi ile başlayan kriz döneminde benzer etkinliklere rastlanmazken 2019 yılında inşaatın başlamasıyla Akkuyu NGS tarafından kurulan haber ajansı kanalıyla şirketin internet sayfasında

[480] http://akkunpp.com/uluslararasi-resim-yarismasinin-turkiye-elemesini-kazanan-cocuklar-rusyaya-gidiyor
[481] Akkuyu NGS. (2014) Akkuyu NGS Büyükeceli'de Çocukalrın İlk Gün Heyecanına Ortak Oldu
[482] Akkuyu NGS. (2018) Akkuyu NGS Büyükeceli'de Çocukların 23 Nisan Coşkusuna Ortak Oldu
[483] Akkuyu NGS. (2014) Akkuyu NGS'den Büyükeceli Öğrencilerine Karne Hediyesi

da yayımlanan haberlerin yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Rosatom tarafından 2011 'den itibaren Rusya'ya gezi kapsamında Türkiye'den çocukların da iştirak ettiği tiyatro gösterileri düzenlemektedir. 2018 yılındaki temel atma töreni sonrasında ilişkilerdeki canlanmayla beraber Türkiye 'den çocuklar uçak krizi öncesinde olduğu gibi Rosatom'un nükleer santral projelerine ev sahipliği yapan diğer ülkelerden toplanan 70 çocukla Uluslararası Yaratıcılık Projesi "Nükleer Çocuklar/Nuclear Kids" [484] programına katılmıştır. Rosatom'un dünya genelinde nükleer santral müşterisi olan ülkelerin çocuklarına yönelik düzenlenen bu etkinlikler de Akkuyu NGS internet sayfasıyla medya üzerinden de kamuoyunda yaygınlaştılmaktadır.

Akkuyu NGS tarafından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi döneminde doğrudan ve açık bağışlar yapılmıştır. Örneğin, 2020 yılında Akkuyu NGS'nin Rus yetkilisi tarafından Büyükeceli İlkokuluna 50 bin dolar bağışta bulunulmuş, okul müdürü bağışın yemekhane inşası ve spor malzemelerinin alımında kullanılacağını ifade etmiştir.[485] Aynı yıl Akkuyu NGS; aile sağlığı merkezine ve Büyükeceli İlkokuluna hediye çekleri vermiştir.[486]

Adana ve Mersin illerini içeren Çukurova Bölge Kalkınma Planı'na (2014-2023) bakıldığında nükleer enerjiye yer verilmezken[487] Sinop'ta 2014 yılında KUZKA planı çerçevesinde yerel siyasetin paydaşlarının davet edildiği çalıştay organize edilmiştir. Nükleer karşıtlarının sivil toplum güçleri arasına alınmasından imtina edilen çalıştayda[488] Sinop İli Sonuç Raporu hazırlanarak "Sivil savunma ve nükleer enerjiye dair tanıtım faaliyetlerinin yapılması ve millî eğitim müfredatına seçmeli ders olarak eklenmesi" kararlar arasında yer almıştır. İtirazlar dikkate alınmazken nükleer enerji konusunun eğitim müfredatına konulmasına yönelik ilk fikirlerin 2014

[484] Akkuyu NGS. (2018) Nuclear kids/ Nükleer çocuklar

[485]Habertürk (2020) Akkuyu Nükleer A.Ş.' den okula 50 bin dolarlık bağış.

[486] Ekonomi Dünya, (2020), Akkuyu Nükleer şirketi, uzun süredir devam eden pandemi süreci nedeniyle dört gözle beklenen yeni eğitim-öğretim döneminin başlaması dolayısıyla Mersin'in Gülnar ilçesindeki okulları kutladı; Şirketin genel müdürü "Yaz sona erdi ve çocuklarımızı yeni bir eğitim yılı bekliyor. Okulun gelecekteki kazanımlar ve başarılar için size sağlam bir temel oluşturduğunu biliyoruz. Nükleer santralin inşa edildiği Gülnar ilçesindeki okulları, eğitim-öğretim yılının başlaması vesilesiyle Akkuyu Nükleer adına tebrik ediyorum." ifadelerini kullanmıştır. Bağış miktarı olan 372 bin TL Gülnar Kaymakamına teslim edilmiş ve bu paranın kaymakam tarafından ilçedeki okullara paylaştırılmak üzere Milli Eğitim Müdürlüğüne aktarılacağı ifade edilmiştir.

[487] Bkz, Cukurova Kalkınma Ajansı (2015) Bir Bakışta Türkiye, Adana ve Mersin

[488] KUZKA Sinop Kalkınma Çalıştayı öncesinde 2013 yılında hazırlanan T82 ve ilçe raporlarında nükleer santral projesinin istihdam ve nüfus artışı sağlayacağı ve bu durumun ekonomik faaliyetleri tetikleyeceğinden bahsedilmiştir.

yılındaki bu çalıştayın programında olgunlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Nükleer enerji konusu 2020 yılında meslek liselerinin müfredatına seçmeli ders olarak girmiştir. Tezin yazım sürecinde Eğitim-Sen tarafından bu uygulama kararının durdurulması için Danıştay'a "programın bilimsellikten uzak, gerçeklikten kopuk olduğu ve nükleer enerji hakkında öğrencilerde yanlış bir algı ve bilinç yaratıldığı, eleştirel düşünme yeteneklerini sınırladığı" gerekçesiyle dava açılmıştır.[489]

Gerek kullanılan çocuk imajının gerek çevreci görünen faaliyetlerin tam olarak ne olduğu, neye hizmet ettiği belli olmadığı gibi halkın bütünü açısından anlaşılmayan nükleer enerji gibi karmaşık tesislerin kurulmasına yönelik olumlu algı yaratma çalışmaları literatürde green washing/yeşil yıkama[490] olarak yer almaktadır. Örneğin, iklim krizi, kamuoyunun gündemine yerleşirken orman yangınları sonrasında şirketler tarafından ağaçlandırma girişimleri başlatılmış ancak bu ağaçlandırma faaliyetinin *yeşil yıkama* olmanın ötesinde doğaya zararı olmuştur.[491] Nitekim 20 hektarlık alanda büyük tahribat yaşanırken Akkuyu NGS'nin ihtiyacı olan yeni iletim hatları ile lojmanların inşası için yeni ağaç katliamı planlanmıştır. CHS döneminde yeşil yıkama örneklerinin arttığı görülmektedir.

2.3.3.6 Nükleer enerji reklamları

Neoliberal politikalar doğrultusunda sermaye gruplarının ürün ve hizmetlerinin tanıtımına yönelik olarak toplumsal rızanın sağlanması için reklamlar önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de kurulmuş ticari bir nükleer santral bulunmadığı gerekçesiyle başvurulan reklamlar aracılığıyla nükleer santrallere dair gerçek dışı ve taraflı tanıtım yapılarak riskler yok sayılmaktadır. Öte yandan 2011 yılında meydana gelen Fukuşima Nükleer Felaketi hâlihazırda küresel çapta nükleer santrallere dair olumsuz reklam görevi görmüştür. Türkiye'de Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkileri altında yaygınlaşan nükleer karşıtlığı açısından 25 yıl sonra meydana gelen Fukuşima Nükleer Felaketi tezin dördüncü bölümünde incelenen direnişlerde gerek Mersin'de gerek Sinop'ta nükleer karşıtlığını yükseltmiştir. Neticede Akkuyu NGS için inşaat lisansı ve üretim lisansı henüz alınmamış olan ve 2015 yılında Rus uçak krizinden 6 ay önce çekilen reklam filmiyle nükleer santrallerin kurulması için

[489]Eğitim Sen (2021) Bilimsellikten Uzak, Pedagojik İlkelere Aykırı Nükleer Enerjiye Giriş Dersinin Okutulmasına İlişkin MEB İşleminin ve Öğretim Programının İptali İçin Dava Açtık
[490] Hayes, A, (2022) What Is Greenwashing? How It Works, Examples, and Statistics,
[491] Akkemik, Ü, Atmış E., Dolunay, D., (2021) röportaj Uzmanlar yorumladı: "Hızla başlatılan ağaçlandırma kampanyaları bazı büyük firmaların kendini aklaması için bir yol" Kısa Dalga

toplumsal rızanın sağlanması amaçlanmıştır. Mersin'de ikinci döneminde NKP yürütme kurulunda görev alan ve bir dönem sözcülük de yapmış olan, TMMOB'a bağlı hareket aktörlerinden 41 yaşındaki erkek (M7), "Devasa bir medya aracılığıyla saatlerce kirlenen insanlarla baş başasınız ne anlatırsanız anlatın o ezberi bozamıyorsunuz. Devasa medyanın karşısında sizin ulaştığınız insan sayısıyla, TV'den beslenenlerle karşı karşıyasınız. Ona ne anlatırsanız anlatın ezberini bozamıyorsunuz ki, ardından OHAL süreci de baskı kurmuş bulunuyor." diyerek devlet kanalıyla yapılan reklamın etkisine dikkat çekmiştir.

Sivil toplum örgütlerinin tepki gösterdiği bu reklama karşı Türk Tabipler Odası (TTB) da reklam şirketine yaptırım talebinde bulunmuştur. Nükleer enerjiye dair objektif olmayan ve bilimsel verilere dayanmayan bilgilerin ve gerçeklerin çarpıtılmasına dair 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun üzerinden yapılan bu itiraz ve başvuru, nükleer santral enerjisinin "ülkemiz için yeni bir enerji türü olduğu ve tanıtım amacı taşıdığı" gerekçesiyle Reklam Kurulu tarafından reddedilmiştir.[492]

Reklam Kurulunun kararını makalesinde tartışan Avukat Başoğlu, reklamda millî değerlerin ön plana çıkarıldığını, çocuk imajının kullanıldığını belirterek ürünün özüne dair bir bilgi verilmediğine, nükleer enerjiye dair objektif olunmadığına dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra reklamın nükleer enerjinin çevresel risklerine dair bilgi içermemesi nedeniyle tüketicide nükleerin risksiz enerji olduğu yanılsamasının yaratıldığına işaret etmektedir. Ticari Reklam ve Haksız Ticari Uygulamalar Yönetmeliği'nin 17. maddesine göre yargının çevreye ilişkin beyanları değerlendirmesi de eksiktir.[493]

Bu reklam filminde pilot rolünde oynayan sanatçı, çekimlerde reklamın bütünü hakkında bilgi sahibi olmadan oynadığını, nükleere karşı olduğu için bu durumu kabul edilemez bulduğunu kamuoyuna açıklamıştır.[494] Söz konusu reklam filminden görseller ise afiş[495] olarak Mersin hariç olmak üzere çeşitli kent merkezlerindeki

[492] Türk Tabipleri Birliği.(2015) Akkuyu Nükleer Güç Santrali ile ilgili reklamlar yayından kaldırılmalıdır!
[493] Başoğlu, B. (2015). Nükleer enerji santralleriyle ilgili reklamların düşündürdükleri: çevreye ilişkin beyanlar içeren reklamlar. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(4), 707-722.
[494] Diken, (2015) Akkuyu reklamında oynadı, 'Nükleer karşıtıyım, elektronik reklamı diye kandırıldım'
[495] Bu tezin yazarının kendi deneyimi de ikamet etmekte olduğu İstanbul'da nükleer santral reklamının yapıldığı afişin ilçenin "Nokta" adıyla bilinen en işlek caddesine yerleştirilmesinin

billboardlarda sergilenmiştir. Bu afişlerin yurt genelinde çeşitli illerin billboard panolarında sergilenmesine karşı bir tepki de CHP'li Çanakkale Belediyesinden gelmiştir. Çanakkale şehir merkezinde sergilenen bu afişlere izin verilmeyeceğini ifade eden belediye başkanı, açıklamasında kişisel olarak nükleere karşı olduğunu, ayrıca etik açıdan reklamlarda çocukların araçsallaştırılmasının kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir.[496] Nükleer santral projesi afişlerinin AKP'li belediyelerin de olduğu Mersin'deki billboardlarda sergilenmemiş olması ise Mersinlilerin projeye karşı olmasından kaynaklanmaktadır.

2018 yılında Akkuyu NGS için yeni bir reklam filmi çekilmiş, bu kez reklam filminde kanser araştırmaları üzerine Nobel Ödülü alan Fizikçi Prof. Dr. Aziz Sancar ile UNESCO ödüllü bilim kadını Prof. Dr. M. Bilge Demirköz aracılığıyla topluma mesaj verilmiştir. Ulrich Beck'in *Risk Toplumu* adlı eserinde siyasal iktidarların bilim insanlarını sürece dâhil ederek risklerin artmasına örtük olarak bilimsel ruhsat verilebildiğinden bahsettiği[497] gibi kamuoyunda nükleer risklerin hekimler tarafından kabul edildiği algısı yaratılmak istenmiştir. Nitekim 2018 yılında OHAL dönemi sürerken Akkuyu NGS inşaatının temel atma töreninden hemen önce Prof. Dr. Aziz Sancar'ın repliklerinde nükleer enerjinin temiz olduğunu söylediği reklam, Mersin'deki Nükleer Karşıtı Platform ile platform bileşenlerinden olan Tabipler Odası ile diğer sivil toplum örgütleri özelinde basın açıklamasıyla kınanmıştır.[498]

2.3.3.7 Riskin küçümsenmesi ve yok sayılması

Çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelere yönelik toplumsal rıza devşirmenin bir yolu da projelerin dışsallıklarının yol açtığı tehlikelere dair toplumun bilgilendirilmemesidir. Zira neden olacağı panik ve korku ortamı, sorunun kaynağına dair bilgilenme çok çeşitli itirazların bir araya gelmesine neden olacağı için gerçekler devletlerin gelecek plan ve yatırımları açısından tehdit teşkil etmektedir. Beck, risk

ardından afişin asıldığı binanın duvarından kaldırılması için han görevlisine itirazını bildirmesini izleyen süreçte mahallenin diğer sakinlerinin "Afiş kaldırılmazsa zemin kattaki dükkanların camlarını kırarız." uyarısı yapması neticesinde dev afiş kaldırılmıştır. Billboardlar üzerinde ise yurttaşların "AKKUYU" kelimesini değiştirip "FAK You" hâline getirdiği görülmüştür.

[496] Evrensel, (2015) CHP'li belediye başkanı, nükleer santral afişlerini toplattı,

[497] Beck, U. (2014). Risk Toplumu: Bir başka modernliğe doğru (Çev. B. Doğan, K. Özdoğan), 99

[498] Yağmur, A., Ocak, H., (2018), Aziz Sancar'lı 'nükleer' reklamına büyük tepki: Yurttaşları yanıltıyorlar, Cumhuriyet,

kavramsallaştırmasında kamuoyunun yaşadığı korku ve endişenin ortaya çıkardığı tepkinin inkâr ve ihmal olduğuna işaret etmektedir.[499]

Risklerin devlet yetkilileri tarafından küçümsenmesi ve yok sayılması toplum nezdinde tehlikenin olmadığı algısının yaratılmasını sağladığı gibi alınmayan önlemler nedeniyle de mağduriyetler artmakta ve derinleşmektedir.[500] Bu açıdan ülkemizde deneyimlenen Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkilerine karşı gerekli önlemler alınmadığı için maruz kalınan dâhilî ve haricî radyasyonun ölümcül sonuçlarının farkında olmaksızın insanlar yıllar sonra kanser ve türevi hastalıkların mağduru olmuşlardır. TBMM kayıtlarında 1986 ve 1987 yıllarında gümrükten geri çevrilmiş olan çay ve fındık ürünlerinin iç pazarda tüketimine olanak verilmiş,[501] tehlikesizliğin daha da ikna edici olması için dönemin siyasilerinden Cumhurbaşkanı Kenan Evren *"Çayda radyasyon yoktur."*, Başbakanı Özal *"Radyasyonlu çay daha lezzetlidir."* ve Ticaret Bakanı Cahit Aral'ın çay içerek *"Çayda radyasyon var diyen dinsizdir."* söylemleri tarihe geçmiştir.[502] Aral, kanser olduktan sonra 1992 yılında Milliyet gazetesinde halktan radyasyona dair gerçeklerin saklandığını *"Halka çok kötülük ettik."* sözüyle itiraf etmiştir.[503] Türkiye'de siyasal iktidarın yaklaşımı, Çernobil Nükleer Felaketi'nin gerçek etkileri bilinirse oluşabilecek korku ve paniğin nükleer santrallere karşı güvensizlik yaratmasını önlemek amacı taşımıştır.[504] 1994 yılında Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir haber Sinop ve çevresinde yürütülen Çernobil sonrası radyoaktif kirlilik araştırmanın sonuçlarının gizli tutulduğunu açığa çıkarmıştır.[505] Sinop'taki nükleer karşıtlığı içinde aktif olmasa da nükleerin tehlikesini deneyimi üzerinden açıklayan ittifakta yer almayan 54 yaşındaki erkek (S20)

---

[499] Beck, U. (2014),356

[500] A.g.e. ,63-6

[501] T.B.M.M. (1993) Meclis Araştırması Komisyonu Raporu

[502] Bakan Aral'ın yaptığı gibi tehlikenin olmadığına halkı ikna etmek için kamuoyu önünde radyasyonlu çay içme refleksinin benzeri Çernobil Nükleer Felaketi'nden 25 yıl sonra Japonya'da meydana gelen Fukuşima Nükleer Felaketi'nin risklerine karşı toplumu rahatlatmak isteyen Japon Bakan Sonoda'nın reaktörden sızan suyun temiz olduğu iddiasıyla içmesinde görülmektedir. Demircan, P. (2020). Teknolojik felaketlerin dönüştürücülüğü: Fukuşima nükleer felaketi örneği.

[503] Milliyet arşiv 12.12.1992

[504] Avrupa ülkeleri ise önlemler alınmasına çalışmış ancak Çernobil'deki reaktör tipinin kendi ülkelerinde kurulu bulunan nükleer santralden farklı olduğunu ifade eden açıklamalar yapmıştır.

[505] Ümit Otan tarafından Cumhuriyet gazetesinde 13-22 Haziran arasında ABD ve Almanya'daki üniversitelerden gelerek Sinop çevresinde yaptıkları araştırmanın sonucuna göre bir atom bombasının neden olduğu radyoaktif kirliliğin iki katı kadar radyoaktif kirliliğin olduğu 2011 yılında hükümete raporlanmış fakat gizli tutulmuştur. Otan, Ü. (1994). Ürküten radyasyon raporu. Cumhuriyet Gazetesi.

"*Çernobilin olduğu gece hamsicilik yapan arkadaşlarımız hamsiyle beslenen kuşlar (beton kuşları) diyoruz bütün karadenizde ölmüş bu kuşlar. 87-88 yıllarında karadenizde 4 sene balık olmadı hamsi öldü*"demiştir. Sinop NKP'nin bireysel üyesi 59 yaşındaki erkek (S22) de "*Pazardan hiçbir şey almadık ne yiyeceğiz diye şaşırmıştık hayvan ürünleri vs bizi etkileyeceğinden korkarak ölümle, burun buruna yaşadık. Her hastalık bizi travmatik yaptı*" diyerek ifade etmiştir.

Sinop'ta radyasyon tehlikesine dikkat çeken ve çevre bilincinin yaygınlaşmasında temel rol oynayan, nükleer karşıtı hareketin ilk döneminden itibaren etkin hareket aktörü, 65 yaşındaki kadın, "Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz nükleer santrale karşı çıkanlar geri zekalıdır dedi. 2000'li yıllarda çocuklara zeka testi yapılıyordu, o zaman sıraya soktum kendimi zeka testi yapmaya basını da çağırdım." diyerek akabinde bakana hakaretten dava açtıklarını ifade etmiştir.

AKP iktidarı, nükleer santral kurma kararlılığı gösterirken 2011 yılındaki Fukuşima Nükleer Felaketi'nin neden olduğu korkuyu küçümseyerek nükleer felaket riskine istinaden *"Tüp gaz da patlar."* yanıtını vermiş,[506] böylece risklerin önemsenmemesi konusunda 90'lardaki siyasal iktidarların devamcısı olduğunu ortaya koymuştur. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, *"Bekarlık nükleerden daha tehlikeli."* sözüyle[507] önceki siyasal iktidarların tutumlarının aşıldığını göstermiştir. 2007 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler de Erdoğan ve Yıldız'ın bu çıkışlarının çok öncesinde nükleer santral inşa etmekte kararlı olduklarını *"Nükleer santral yapımı bizim için adeta bir namus meselesi oldu."* diyerek ifade etmiştir.[508] Nükleer santral sahibi olmayı namus ile özdeşleştiren iktidar hem kendi tabanına hem de muhalif siyasi partiler içindeki muhafazakârlara bu projelerin önemini, dolayısıyla vazgeçilmezliğini cinsiyetçi ve eril bir üslupla açıklamıştır. Bu siyasi tavır iktidar tarafından toplumda kadınların AKP tarafından dezavantajlı konumlandırılma biçimlerini açıklayan önemli bir örnektir. Fukuşima Nükleer Felaketi'nden sonra da Bakanlık, nükleer santrallerin Fukuşima Nükleer Felaketi'nden dersler alınmış olarak kurulacağını savunmuştur.[509]

[506] Birgün, (2011), Erdoğan'dan nükleere 'aygaz tüp' benzetmesi
[507] Hürriyet, (2011) Bakan Yıldız: Bekarlık nükleerden daha tehlikeli,
[508] Özcan, E., (2007), Nükleer Namus Üzerinden Meşrulaştırılıyor, Bianet,
[509] Haber Sol (2013) Enerji Bakanı: 'Türkiye Fukuşima'dan ders çıkardığı için nükleer konusunda kararlı'

2.3.3.8 Ötekileştirme ve toplumu kutuplaştırma

İlk yıllarından itibaren kentsel dönüşüm, madencilik, nükleer santral, termik santral gibi projeler üzerinden kalkınma ve istihdam sağlanacağı vaatlerine yaslanan AKP iktidarı çevrecilere şiddet uygularken toplumun karşısına kendisinin "çevreci" olduğu iddiasıyla çıkmıştır. Bu konuda ilk örneklerden biri olarak saha araştırmamıza konu olan proje mekânlarından Sinop'ta 2008 yılında gerçekleştirilen nükleer karşıtı etkinliğe Avrupa'dan bisikletle gelerek katılan çevrecilerin sınır dışı edilmesi gösterilebilir. [510] Medyada dönemin başbakanının *"Çevrecinin daniskasıyım."* sözüyle yer alan bu olay, İstanbul'da bu tezin yazarının da dâhil olduğu bisikletli Barışa Pedal aktivisti grup tarafından basın açıklamasıyla eleştirilmiştir.[511] Bu olayda kendisini "çevrecinin daniskası" olarak ifade eden siyasal iktidar, bu söylemini ağaç dikmek ve belediyeciliği dönemindeki icraatlarını anlatarak sürdürmüş, [512] hatta siyasal iktidara "çevrecilik" ödülü de verilmiştir.[513]

Siyasal iktidarın çevreci olduğu iddiası, İstanbul'u yıkıma uğratan siyasi irade olmasına karşın *"İstanbul'a ihanet ettik."* ifadesinde görülmektedir. Bununla beraber çevre ve ekolojiyi tahrip ettiği gibi dışa bağımlılığı da dayatan projelerin *"yerli ve millî"* nitelemesinde aynı yaklaşımın izleri bulunmaktadır.[514] İktidarın bu retoriği nükleer karşıtlarını yerli ve millî projelerin karşıtı olarak lanse etmesini beraberinde getirdiği gibi muhaliflerin ülke çıkarlarına aykırı hareket etmekle suçlanmasına da olanak vermektedir. Nitekim AKP rejimi[515] çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelere toplumsal rıza üretimini hedeflerken çevrecileri hedefine alarak hareket aktörlerine yönelik "vatan haini, gelişme ve kalkınma karşıtı, terörist" nitelemelerine başvurmaktadır. Merkezden yerele AKP iktidarının çeşitli kademeleriyle parti tabanı ve destekçileri tarafından bu retorik satın alınmaktadır. Bu konuda önemli bir örnek 2013 yılında meydana gelen Gezi direnişine katılanlar için sarf edilen *"çapulcular"*,

[510] Bianet, (2014) Sinop'taki Ekotopya Gençlik Parkına Jandarma Baskın Yaptı
[511] T24. (2008) Çevrecinin Daniskasıyım
[512] Bianet, (2019) Erdoğan "Ormanları Betona Çevirme Gayretinde Olanlar Var" Dedi
[513] Gazete Manifesto (2019)'Çevrecinin daniskasıyım' demişti... Fidan dikme ödülü Erdoğan'a verildi.
[514] Yerli ve millîlik konusu, 90'lardan itibaren Türkiye'nin bor ve toryum zengini bir ülke olduğu haberleriyle aralıklarla ana akım medyada yer almaktadır. Zira nükleer santral ham maddesi ithal edilecek bir teknolojidir. Ayrıca Rus santralinde Rusya'nın teknolojisine uygun olarak geliştirilen yakıt kullanılacaktır. Her yakıt her nükleer santralde kullanılamaz. T24 (2018)"Eskişehir'deki toryum rezervi bin yıl boyunca Türkiye'nin elektrik enerjisini karşılayabilir"
[515] Bkz Akbulut, B., Adaman, F., Arsel, M., (2018). Troubled waters of hegemony: consent and contestation in Turkey's hydropower landscapes. In: Menga, F., Swyngedouw, E. (Eds.), Water, Technology and the Nation-State., S. 96–114.

"gezi zekâlılar" söylemiyle çevrecilerin toplum nezdinde düşmanlaştırılmasıdır. "Yandaş" olduğu bilinen medya grupları tarafından *"Camide bira içtiler."* gibi manşetler kamuoyuna servis edilerek toplum din üzerinden kutuplaştırılmak istenmiştir. Mersin'de harekete Fukuşima Nükleer Felaketi'nden itibaren katılmış olan 53 yaşındaki meslek odası temsilcisi kadın (M18), bu durumu kendi deneyiminden yola çıkarak;

> "Özellikle 15 Temmuz darbe girişiminden sonra hukuksuzluğun hukuk dışı kararların, düşman ceza hukukunun uygulandığı mahkemelerle karşı karşıya kaldık. Yani çok basit söylemlerden terör örgütü propagandası cezaların verildiği cumhurbaşkanına hakaretten cezaların verildiği, basın açıklamasından toplantı ve gösteri yürüyüşlerden cezaların verildiği ve özellikle Mersin Üniversitesinden gençlerin okulunu, yurdunu terk etmek zorunda kaldığı bir süreçle karşı karşıya kaldık."

demiştir.

Bu dönemde sivil toplum örgütleri, 301 madencinin yaşamını kaybettiği Soma Maden Faciası ile kâr odaklı politikaların işçi sağlığı ve güvenliği konularındaki ihmallere işaret ederek siyasal iktidarla karşı karşıya gelmiştir. Halkın adalet talepleri karşılık bulmadığı gibi bunlara şiddetle karşılık verildiği görülmüştür. Bununla beraber Adaman ve arkadaşları tarafından Soma'daki madencilik ve termik santral faaliyetlerine sağlanan toplumsal rızayı baz alan araştırma, bölge halkının AKP rejimini desteklemeye devam ettiğini ve itirazların farklı mekanizmaların devreye girmesiyle dindirildiğini ortaya koymaktadır. [516] *Kalkınmacılık* kısmında *Sivil Toplumun İtibarsızlaştırılması* alt başlığıyla tartışılan konuda bahsi geçen Bergama Vakası ile İkinci Bergama Vakası da AKP rejimi tarafından toplumun "vatan hainliği" üzerinden kutuplaştırılmasına örnek teşkil etmektedir.

2.3.3.9 OHAL ve CHS döneminde otoriterleşen popülizm

15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen darbe girişiminin ardından yurt genelinde uygulanan iki yıllık OHAL döneminin "tek vatan, tek millet, tek bayrak, tek devlet" sloganlarıyla [517] başlatıldığı, topluma birlik, bütünlüğün önemsendiği mesajının verildiği görülmektedir.[518] Boğaz Köprüsü'nde yaşanan çatışmalardan dolayı tarihî

[516] Adaman, F. ve Akbulut, B. (2021). Erdoğan's three-pillared neoliberalism: Authoritarianism, populism and developmentalism. Geoforum

[517] Bu slogan AKP'nin iktidara geldiği tarihten itibaren kullanımında olup 2010 ve 2013 yıllarında da sıklıkla kullanılmıştır.

[518] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2016) Demokrasi ve Şehitler Mitingi Başladı

köprünün adı "15 Temmuz Şehitler Köprüsü" yapılırken[519] hükümeti savundukları için çatışmada yaşamını yitirenler yurt savunmasında ölenler gibi şehitlik mertebesine yükseltilmiş, akabinde hükümete eleştirel yaklaşan tüm kesimler "terörist" ilan edilmiştir. Toplumun hükümet yanlısı ve karşıtı şeklinde ikiye ayrıldığını gösteren bu yaklaşım *otoriterlik* kısmında çevre hareketlerinin maruz kaldığı baskı ve zor uygulamaları ile *popülizm* kısmında "Biz halkız diğerleri düşman." şeklinde ötekileştirme algısının yaratılmasıyla kutuplaştırmada uç noktalara varıldığını göstermektedir.

Savaş koşullarında öldürmenin meşru sayılması gibi bir durum yaratarak özgürlüklerin ve hakların askıya alınmasına olanak veren OHAL, muhalif kesimlerin de bastırılmasını mümkün ve "meşru" kıldığı[520] için uygun şartlar sürdürülerek döneminin dışına taşmıştır. 15 Temmuz darbe girişimiyle silahlı kuvvetler içinde AKP'nin egemenliğine karşı kuşatma başlatan kesimler ayrıştırılırken iktidar tarafından "Allah'ın lütfu" olarak nitelenen OHAL,[521] CHS döneminde de hükümete muhalif olanların baskı altında tutulması için fırsat vermiş, mega projelere direnen muhalif kesimlerin etkisizleştirilmesi sağlanmıştır. OHAL'in ilanından bir hafta sonra gerek Topçu Kışlasının gerek sivil toplumun karşı çıktığı bir diğer proje olan Kabataş Projesi'nin yapımında ısrarlı olunduğu, yargı süreci tamamlandıktan sonra harekete geçileceği siyasal iktidar tarafından *"İsteseler de istemeseler de Taksim'deki tarihine uygun olarak yapılacak."* şeklinde ifade edilerek hükümetin geri adım atmadığı izlenimi verilmek istenmiştir.[522] Siyasal iktidarın *"Akkuyu NGS birilerini rahatsız ediyor. İsteseler de istemeseler de Akkuyu NGS yapılacak."* söylemini anımsatacak şekilde gündemde olmayan bir projenin hatırlatılması hem hükümetin güçlü ve geri adım atmamış olduğu algısının yaratılmasına hem de ihtiyaç duyulan kutuplaştırıcı ortamın üretimine yönelik bir enstrüman olarak kullanılmıştır.[523] OHAL'in ilanıyla AKP rejiminin çevre yasalarındaki değişikliklerin hızlı olması için KHK uygulamasına daha fazla başvurulacağına ise Çevre ve Şehircilik Bakanı'nın;

[519] Özger, O. (2021). AKP Siyasetinde Popülist Bir İnşa Pratiği Olarak milli İrade Söylemi, Moment Dergi, 8(1), 330-352.
[520] Neocleous, M. (2006). The problem with normality: Taking exception to "permanent emergency". Alternatives, 31(2), 191-213.
[521] Gökdemir, N. (2017), Kravatlı Darbe: 'Allah'ın büyük lütfu' OHAL, Birgün
[522] Bayhan, B., (2016) Erdoğan: İsteseler de İstemeseler de Taksim'e Kışlayı Yapacağız! Arkitera
[523] Diken, (2017) 'Erdoğan gölgesi'nde Akkuyu duruşması: Savcı davanın reddini istedi

"*ÇED'de milletin canına okumuşlar. ÇED kuralları deyip zulme dönüştürmüşler. Dünyanın her yerinde çevre korunarak yatırıma izin verilir, biz put haline getirmişiz çevreyi. Bu taşkınlık da yatırımları engellemiş. Çevre yatırım dengesi lazım*"[524] şeklindeki sözleri açıklamaktadır.

ÇED onaylarının hızla verileceği ilan edildikten hemen sonra İzmir'de dokuz proje için ÇED'in gerekli olmadığına dair belge verilmiştir.[525] Bu sonuç, OHAL'in ilan edildiği gün Çevre ve Şehircilik Bakanı'nın yatırımlarla ilgili olarak ÇED sürecinin uzun sürdüğünden şikâyet edilerek sürecin hızlandırılacağının işaretini vermesinden bağımsız değildir.[526] ÇED süreçleri de bir nevi Acele Kamulaştırma, Milletlerarası Tahkim Kanunu ve 2014 yılında İvedi Yargılama Usulünü getiren katılımcılığı dışarıda bırakan "aceleci" yaklaşımın bir ürünü olarak uyarlanmak istenmektedir. Oysa AKP rejimi boyunca 22 defa değiştirilmiş olan ÇED Yönetmeliği'ne göre yapılan başvurular arasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığından verilmeyen onaylar 10 binde 7 oranındadır. Mega projeler, taş ocağı, mermer ocağı açılması dâhil 63 bin 112 kez "ÇED gerekli değildir." kararı verilmiş[527] olmasına rağmen yatırımların yapılmasında zorluklarla karşılaşılmakta ve OHAL'in yatırımcı şirketler için sunduğu "olağanüstü" fırsatların kullanılması planlanmaktadır.

2019 yılında kamuoyunun marketlerden plastik poşet alımını ücrete bağlayan[528] siyasal iktidar, diğer alanlarda serbest bıraktığı uygulamayla çevre kirliliğini önlemekten uzak kalmıştır. Yalnızca dünyadaki trend izlenir gösterilerek büyük marketlerin poşet maliyetlerini tüketicinin üstüne yüklemeyi çözüm olarak sunmuştur. Bu durum; termik santrallerin filtresiz çalıştırılmasına, ÇED'in gerekli olmadığına dair karar verilen taş ocaklarının, mermer ocaklarının, altın madenlerinin açılmasına, Kanal İstanbul, Üçüncü Köprü gibi mega projelerin, termik santrallerin doğa tahribatına onay veren siyasal iktidarın yeşil yıkama çabasına ve popülist çevreciliğine örnektir. Büyük marketlerle sınırlı olan uygulamanın pazarlarda, diğer tüketim mekânlarında geçerli olmaması nihai hedefin çevrecilik olmadığına işaret

[524] Cengiz, P. (2016) OHAL'in ilk ayında çevre politikaları, Bağımsız Gazetecilik Platformu
[525] Yeşil Gazete, (2017), İzmir Valiliği'nden 9 proje için 'ÇED gerekli değildir' kararı
[526] Sendika.org (2016). Bakan ÇED sürecini nasıl hızlandıracak: Özensiz rapor mu toplantısız süreç mi?
[527]Başcan, G. (2020), Talana ve ranta açık projeler denetimden uzak: Bir yılda bir olumsuz karar, "1993-2019 yılları arasını kapsayan verilerde 63 bin 112 kez 'ÇED gerekli değildir', 5 bin 728 kez 'ÇED olumlu', bin 76 kez 'ÇED gereklidir', 54 kez ise 'ÇED olumsuz' raporu verildiği belirtilmiştir. Geçen yıla kıyasla son bir yılda 'ÇED gerekli değildir' kararı 2 bin 418 artarken, sadece 1 projede 'ÇED olumsuz' kararı verilmiştir."
[528]Yeşil Gazete (2017) Türkiye'de Ücretli Plastik Poşet Karmaşası, 2018 mi 2019 mu?

etmektedir. Hatta salt marketlerin poşet maliyetlerini tüketicinin üstlenmesine dönük, büyük marketlerin yönetimlerini destekleyen bir uygulama niteliğindedir ve işverenin maliyet yükünü azaltmaktadır.

Nükleer silah sahipliğinin enerji santrallerinin kurulmasına doğrudan gerekçe gösterilmiştir. Siyasal iktidar tarafından nükleer silah sahibi "güçlü" ülkeler sınıfına katılmanın aracı olarak *"Birilerinin elinde nükleer başlıklı füzeler var. Bir tane iki tane değil. Ama benim elimde nükleer başlıklı füze olmasın istiyorlar. Ben bunu kabul etmiyorum. Şu anda gelişmiş ülkeler arasında neredeyse nükleer başlıklı füzesi olmayan ülke yok."* sözleriyle[529] dışa vurulması dünya tarihinde bir ilk sayılmaktadır. 2019 yılında Akkuyu NGS inşasına başlanmışken Türkiye'nin nükleer projelerle esas planının nükleer silah sahibi olmak olduğu yönündeki endişeleri gündeme getirmiş olan bu sözlerin ardından Cumhurbaşkanı'na yurt içinden ve dışından Türkiye'nin imzalamış olduğu, tezde kalkınmacılık kısmında değinilen nükleer silahsızlanma sözleşmeleri hatırlatılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın bu söylemi Türkiye'nin nükleer silah sahibi olmasını düşünen ve isteyen sağ muhafazakâr milliyetçi-dindar kesimler tarafından satın alınırken nükleer karşıtlarını da kamuoyu önünde nükleer santral-silah bağlantısı üzerinden açıkça ülkenin "güçlenmesini istemeyen taraf" ilan etmenin yeni bir aracı olmuştur. Cumhurbaşkanı'nın bu çıkışın ardından açıklanan 2019-2023 Strateji Planı'nda nükleer santral ve HES gibi yatırımlara yönelik "dezenformasyonu önlemek adına stratejik iletişim yöntem ve araçlarının daha iyi kullanılması"[530] kalemi içinde 2,8 milyon TL ayrılmıştır. İktidara göre bilimsel ve teknik anlamda yapılan itirazlar, "stratejik planlara" engel olması ihtimali bulunan eylemler "dezenformasyon" anlamına gelmiştir ve nükleer santraller dâhil stratejik yatırımlara karşı çıkanların hizaya getirilmesi için bütçe oluşturulmuştur.

2.4 Değerlendirme

Türkiye'de 2002 yılından itibaren iktidarda bulunan AKP hükümeti döneminde tezin zamansal sınırlılığına göre 2020 yılına kadar nükleer karşıtı hareketin yerel dinamiklerinde geçirmekte olduğu dönüşümün nedenlerinin ulusal ve yerel ölçekte analiz edilmesi amaçlanan bu tezin ilk bölümünde ulusal ölçekteki dönüşüme odaklanılmıştır. Hareket aktörleri tarafından kurumsal siyasetin uygulamalarının

[529]Sözcü, (2019) Erdoğan'ın o sözleri bomba etkisi yarattı.
[530] T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (2019), 2019-2023 Stratejik Planı,

tehdit ya da fırsat şeklinde algılanmasına bağlı olarak nükleer karşıtı hareketin siyasi kararlara erişim olanakları sınırlanmakta ya da kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla yerel dinamiklerinde incelenen nükleer karşıtı hareketin kurumsal siyasetin bağımlı değişkeni konumunda olması nedeniyle analiz; tezin ilk bölümünde biri kurumsal siyasetin dönüşümüne, diğeri nükleer karşıtı hareketin siyasi karar süreçlerine erişiminin tartışılmasına uzanan şekilde statik bir durumun dinamik değerlendirmesiyle yürütülmüştür. Bununla beraber kurumsal siyaset üzerine yürütülen bir analiz makro politikaları tartışmaya açmak anlamına geldiği için bu bölüme özel olarak tezin konusunu teşkil eden yerel nükleer karşıtı hareketi ilgilendiren kurumsal uygulamaların tespit edilmesi amacıyla daha geniş açıdan siyasal iktidarın genel olarak hedefte tuttuğu çevre hareketleri dikkate alınmıştır. Dördüncü bölümde açıklanacağı gibi nükleer karşıtı hareketlerin toplumsal hareketler literatürü içinde çevre hareketlerinin kapsamında bulunması da bu yaklaşımı desteklemektedir.

Analiz için AKP siyasetinin mercek altına alındığı aşamada siyasal iktidarın uygulamalarının kendinden önceki siyasal iktidarların uygulamalarıyla kopuş ve süreklilikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda demokrasilerdeki dalgalanmayı göstermesi bağlamında bütün siyasal iktidarlar tarafından yönetimleri süresince değişen ölçüde başvurulan *otoriter, popülist* ve *kalkınmacı* yaklaşımlar analizin kavramsal anahtarları kabul edilmiştir. Bununla beraber demokrasilere siyasi dayanak sağlayan ve nihai hedefi birikim rejiminin tesis edilmesi olan kapitalist sistemde devreye giren el koyma pratikleri neoliberal politikaların adaptasyonu ile dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kurumsal siyaset için dönüştürücü olmuştur. Ancak bu dönüşüm Türkiye'deki siyasi ve sosyal yapının öznellikleri ile gerçekleşmiş, dolayısıyla hâkim neoliberal politikaların etkisi uygulamaların tarihselliği baz alınarak tartışılmıştır.

Bu bölümdeki dinamik statik bakış açısının dinamik tarafını ise siyasal iktidarların uygulamaları karşısında nükleer karşıtı hareketin kurumsal siyasetteki değişiklikleri tehdit ya da fırsat olarak algılanmasına göre değişmesi neticesinde hareketin genişlemesi ya da sınırlanması teşkil etmektedir. Bu bağlamda girişte toplumsal hareket teorisyenlerinden Tilly ve Tarrow'un altı başlık altında topladıkları *siyasi fırsatlar yaklaşımı* önermelerinden üçü incelenmiştir. Bunlar siyasal rejimin politikaya etki eden aktörlere açıklığı ya da kapalılığı; siyasi ittifakların istikrarsızlığı

yani rejimin kendi içinde güç merkezi kurma hâli bakımından iktidarın işlevsel olarak dağılımı, toplumsal hareketlerin sisteme erişimini zorlaştırdığı, aksi durumda ise (kuvvetler ayrılığı) kolaylaştırdığı; iktidarın kapsamının genişlemesi yani iktidarın ittifaklar kurmak, hegemonyasını kuvvetlendirmek suretiyle elindeki gücün ağırlığını artırmasıyla toplumsal hareketlerin siyasal kararlara erişimini zorlaştırıp zorlaştırmadığı; siyasal rejimin toplumsal hareketler üzerinde baskı ve kontrol içerikli uygulamalarıdır.

Yukarıdaki önermelere göre AKP dönemindeki neoliberal politikaların kendinden önceki iktidarların politika ve uygulamalarıyla kopuş ve sürekliliklerini tespit etmeyi sağlayan üç kavramsal araçtan otoriterlik anahtarı AKP iktidarının otoriterliğinin kendinden önceki siyasal iktidarların büyük ölçüde devamcısı olarak onları aştığını göstermektedir. Nitekim Cumhuriyet'in kurucu ideolojisinin dayandığı otoriter pratikler on yılda bir askerî darbelerle demokrasiyi kesintiye uğratırken neoliberal politikaların adaptasyonunun sağlanması için uygulamaya konulan 1980 Askerî Darbesi'yle zirveye tırmanmıştır. Tilly ve Tarrow'un önermesine göre siyasal rejimin yeni aktörlere kapanmış olduğu bu dönem ancak üç yılın sonunda yeniden demokrasinin kurumlarının tesis edilmesi girişimleriyle sona ermiş görünmektedir. AKP rejiminin yeni aktörlere açıklığı ve/veya kapalılığı konusunun kesinliğe kavuşturulması için Türkiye siyasi tarihinde otoriterliğin zirve yaptığı 12 Eylül dönemindeki gibi rejimin siyasi aktörlere kapalı olup olmadığına bakıldığında bir paralelliğin 2016 yılında ilan edilen OHAL itibarıyla görüldüğünden bahsedilebilir. Zira rejim KHK'larla meslekten men etme, baskı ve zor araçlarıyla siyaset yapmanın engellenmesiyle kapalı görünmektedir. Ayrıca son dönemde çevre ve ekoloji konularında etkin olmayı hedefleyen yeni bir siyasi aktör oalrak Yeşiller Partisinin kurulmasının siyasi olarak engellenmesi de '80 sonrası uygulamaları anımsatmaktadır.

AKP iktidarı tarafından 1980 Askerî Darbesi sonrasında yasama organını yok sayan torba kanun ve Bakanlar Kurulu Kararnameleri ile OHAL KHK'sı gibi uygulamaların araçsallaştırılması, yoğun şekilde kullanımı AKP iktidarında yasama organının kontrol altına alınması ve izleyen süreçte bu araçların genişletilip derinleştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu açıdan özellikle çevreyi tahrip eden projelerin hayata geçirilmesini sağlayacak şekilde kurumsal siyasetin altını oyan değişiklikler arasında öne çıkan torba kanun uygulaması ve kanun hükmünde

kararnamelerdir ki bunların öncülünü 80'lerde Özal döneminde başvurulan Bakanlar Kurulu Kararnameleri teşkil etmiştir. Yasama erkinin etkisizleştirilmesinin nükleer karşıtı hareket üzerindeki etkisi çevre ve ekolojinin tahribatını kabul eden ilgili kanun maddelerinin TBMM'den torba kanun uygulamasıyla geçirilmesi, OHAL KHK'larıyla düzenlenmesi olmuştur. Nitekim popülist açıklamalarla kalkınmacı bir girişim olarak sunulan nükleer santral projeleri Anayasa'nın arkasından dolaşılması anlamına gelen hükümetler arası anlaşmalarla hayata geçirilmiştir.

Yargı organının önceki iktidarların başvurduğu uygulamalardan yola çıkarak HSK'nın niteliğinin değiştirilmesine ve 2017 yılında AYM üyelerinin belirlenmesine uzanan şekilde genişletilip derinleştirilmesi de yargının yürütmenin kontrolü altına girdiği anlamına gelmektedir. Bunun öncesinde 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği kapsamındaki yargı reformunun bir nevi torba referandumu ile gerçekleştirilmesi yasama organının etkisizleştirilmesinin yargı organının yürütme organına teslim edilmesinde payının büyük olduğunu göstermektedir. Yargı erkinin zayıflamasının çevre hareketleri ile nükleer karşıtı hareket üzerindeki etkisi ise tez konusu açısından nükleer santral projelerine verilen ÇED onaylarına karşı açılmış olan davaların siyasi kararlarla menfi sonuçlanmasında görülmüştür. Bununla beraber çevre hareketleri ile nükleer karşıtı harekete yönelik baskı ve zor araçlarının kullanılması herhangi bir isyan hareketine dönüşmediği gibi siyasal iktidar; sivil toplumun itibarsızlaştırma ve kutuplaştırma yöntemlerinin de etkisiyle sınırlanma eğilimi içine girmiş görünmektedir. Kuvvetler ayrılığının bu bölümde açıklandığı gibi tahrip edilmesi çevre ve nükleer karşıtı hareket aktörlerinin hak ve hukuk mücadelesi açısından yargı süreçlerinin sonuçsuz kalmasını getirirken bu sürecin parlamenter sistemin terk edilmesiyle TBMM'nin güvenoyuna ihtiyaç duyulmayan bu sistemin resmî karşılığının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olduğu açıktır.

Neoliberal politikaların demokrasiyi sınırlayan niteliği demokrasinin dayandığı kuvvetler ayrılığı dengesinin neoliberal düzenlemeleri yapmakta olan yürütme organı lehine bozulması ve yürütme organının güçlendirilmesi kurumsal siyasetin altını oyan bir etki yapmıştır. Bu doğrultuda AKP iktidarının işlevsel dağılımının genişlemesinin etkisi iktidarın kapasitesinin siyasi partilerle kurulan ittifaklar aracılığıyla genişlemesinde görülmüştür. Zira tezde baz alınan *kalkınmacılık* ve *popülizm* kavramsal anahtarları aracılığıyla işveren örgütlerinin, sendikaların rızası ile iktidarın hegemonyasının tesisi sağlanırken OHAL sürecinde Cumhur İttifakı'nın

kurulması iktidarın kapasitesinin genişlemesi açısından önemlidir. Ancak kalkınmacı ve popülist uygulamalar üzerinden yürütülen analizlerde tüm iktidarların nihai hedefinin birikim rejiminin güçlenmesi olduğu anlaşıldığı üzere bu durum AKP'nin kendisinden önceki iktidarların uygulamalarının devamcısı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda AKP iktidarının farkının ne olduğu düşünüldüğünde yanıt; otoriterlikte, kalkınmacılıkta ve popülizmde çıtayı oldukça yükseltmesi olmaktadır. Bu açıdan AKP döneminde nükleer santral projelerinin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan yasal altyapı hazırlığına yönelik ÇED muafiyetinin sağlanması girişimleri, mega proje ayrıcalıklarından yararlandırma, stratejik yatırım statüsünün verilmesi, kamu-özel iş birliklerinin oluşturulması dâhil ulusal ve uluslararası firmaların teşvik indirim ve avantajlardan yararlandırılmasının yanı sıra acele kamulaştırma, ivedi yargılama usulü gibi istisnai tekniklerin uygulamaya konulduğu tespit edilmiştir. Popülist uygulamalar olarak nükleer santral reklamlarının yapılması, çocukların bu reklamlarda kullanılması, proje mekânlarının bulunduğu yerel dinamiklerde öne çıkan meslek gruplarının yurt dışında nükleer santral ziyaretlerine götürülmesi gibi nükleer santrallere dair gerçek bilgi vermekten uzak yaklaşımlarla da iktidarın kapasitesinin genişlemesinin sağlandığı anlaşılmıştır. İktidarın kapasitesinin bu şekilde genişlemesi ise nükleer karşıtı hareketin yerel dinamiklerindeki itirazların sönümlenmesini beraberinde getirmiştir. Ancak bu durumun tam tersi sonuç da önermenin doğruluğunu desteklemektedir. Zira 90'ların parçalı koalisyon hükümetleri döneminde nükleer karşıtı hareket güçlenerek ulusal ölçeğe yayılmıştır. Üçüncü bölümde ele alınacağı üzere sol bir siyasi partinin iktidarda olmasının ve nükleer santrallerin Türkiye'de de olumsuz ve korkutucu etkileri deneyimlenen Çernobil Nükleer Felaketi ile gündeme gelmiş olmasının etkisi göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak kuvvetler ayrılığı ilkesinin yürütmenin lehine bozulmasının ötesinde yürütmenin güçle donatıldığı siyasal rejimde AKP tarafından hükümet politikalarına eleştirel yaklaşan tüm kesimlere karşı kalkınmacı ve popülist yollardan baskı ve zor araçlarının devreye sokulmasıyla toplumsal rıza sağlanırken diğer taraftan iktidarın kapasitesinde özellikle OHAL sonrası Cumhur İttifakı'nın kurulmasıyla iktidarın kapasite genişlemesi, diğer bir ifadeyle devlet kapasitesinde genişlemenin sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum ise hareketin sınırlanması gibi bir sonucu getirdiği için meselenin Türkiye'deki nükleer karşıtı hareket için tehdit olarak algılandığını

göstermektedir. *Otoriterlik, kalkınmacılık* ve *popülizm* kavramsal anahtarlarının kullanımı ile analiz edilen AKP'nin siyasal rejimi 1980'deki gibi yeni aktörlere kapalı olmasa da 2016 yılındaki OHAL dönemi itibarıyla sivil yaşama müdahaleler ve siyaset yapmaya yönelik engellemeler ivme kazanmıştır. En son 2020 yılında anayasal bir hak olan parti kurma faaliyeti Yeşiller Partisi için siyasi olarak engellenmiştir. Tezin zamansal sınırlılığını oluşturan, AK Parti'nin 2020 yılı sonuna kadarki dönemi için Tilly ve Tarrow'un önermelerinin doğruluğu teyit edilen bu bölümdeki analizler çevre hareketleri ile nükleer karşıtı hareketin pek çok açıdan sınırlandığını ortaya koymaktadır.

3. NEOLİBERAL POLİTİKALAR BAĞLAMINDA YEREL SİYASETİN DÖNÜŞÜMÜNÜN NÜKLEER KARŞITI HAREKET İLE ETKİLEŞİMİ

Bu tez çalışmasının giriş kısmında demokrasinin tek bir doğrusal hat izlemediği, siyasal iktidarların yönetimlerine rıza tesis ederken zaman içinde meydana gelen gelişmelere göre farklı stratejileri uygulamaya koyduğu, dolayısıyla toplumsallığın dinamik bir yapıda olduğu açıklanmıştı. Buna göre ağırlıklı olarak siyasal iktidarın kontrolündeki kurumsal siyaset karşısında bağımlı değişken konumundaki çevre hareketleri ile bu tez çalışması özelinde nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarından Mersin ve Sinop'ta tezin zamansal sınırlılığına göre 2020 yılı sonuna kadar karşılaşılan tehdit ve fırsatların harekette hangi sınırlayıcı ve/veya yaygınlaştırıcı dönüşümleri nasıl ortaya çıkardığı tartışılmıştır. Bu kapsamda siyasal rejimin analizi için *otoriterlik, kalkınmacılık* ve *popülizm* anahtarlarına başvurulmuş, neoliberal politikaların nirengi noktaları da dikkate alınarak Tilly ile Tarrow'un *siyasi fırsatlar yaklaşımı önermeleri* aracılığıyla kurumsal siyasetteki dönüşümün analiz edilmesine gayret gösterilmiştir. AKP rejiminin kendinden önceki siyasal rejimlerle süreklilik ve kopuşlarının gösterilmesine çalışılmış, aynı rejimin çevre hareketleri ve nükleer karşıtı hareketle etkileşimi çekişmeci siyaset perspektifinden ele alınarak tehdit ve fırsatların hareket için sınırlayıcı mı yaygınlaştırıcı mı olduğu tartışılmıştır.

Yukarıda açıklanan kurumsal siyaset analizinin ardından tezin amacı doğrultusundaki ikinci hedefi için bu bölümde yerel siyaset analizi yürütülmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda yereldeki ittifak ağlarından oluşan nükleer karşıtı hareket içinde kurumsal ağırlığı bulunan örgütlerin siyasal rejim karşısındaki dönüşümü neoliberal politikalar bağlamında ve *siyasi fırsatlar yaklaşımı* aracılığıyla analizi yürütülecektir. Siyasi süreçler yaklaşımının mimarı olarak demokrasi olgusuna dair çözümlemenin bütün politik aktörlerin dahli ile mümkün olduğunu belirten Tilly, büyük proseslerin analizinin küçük mekanizmaların incelenmesiyle mümkün olduğunu savunmaktadır.[531] Tezin girişinde *ilksel birikim* ve *sürekli birikim* kavramsallaştırmasından yararlanılan Harvey'in altını çizdiği gibi toplumsal

[531] Tilly, C. (2007) Democracy, 22-3

eşitsizliklere temellenen tahakküm biçimlerinin sermayenin dolaşım sürecine dâhil olan tüm güçlere bağlı olması[532] da eşitsizliklerin yerel siyaset zemininde yerel dinamiklerle yerel yönetimlerin etkisi altında yeniden üretildiğini [533] düşündürmektedir. Dönüşüm ulusaldan yerele, kent merkezinden kentin çeperlerine kadar çeşitli ölçeklerde tesadüfi ya da salt dışarıdan dayatma yoluyla gerçekleşmemektedir. Bu gerçeklik, siyasal iktidarın kurumsal düzenleme ve uygulamaları karşısında bağımlı değişken konumunda olduğu düşünülen nükleer karşıtı hareketin bünyesindeki aktörlerin meydana gelen gelişmeleri tehdit ya da fırsat olarak algılamasına göre sınırlanma ya da yaygınlaşma [534] gibi süreçlere evrildiğini ortaya koymaktadır. Nükleer karşıtı hareketin yerelde ittifak ilişkilerinin karşılaştığı tehdit ve fırsatlar[535] eşliğinde dönüştüğünü dikkate almayı gerektiren bu durum, yereldeki aktörlerin ilgili ve bağlantılı olduğu örgütler açısından da dönüşüm olasılığının analize katılması gerektiğine işaret etmektedir. Bu açıdan yerele dair bir analiz amacıyla yerel siyasetin geçirdiği değişimin analizine başlamadan önce Mersin ve Sinop'a dair beşerî ve coğrafi özellikleri tanıtılacaktır. Böyle bir analizin yürütülme sürecinde Lefebvre'nin bir nesneyi ya da objektif bir bilimsel veriyi temsil eden kelime olarak "şehir" yerine çok daha karmaşık süreçleri içinde barındıran ve kentsel sorunsallara yakınsaklık açısından [536] *kent* kelimesini önermesinden yola çıkılarak nükleer karşıtı hareketlerin yerel ayaklarındaki dinamiklerin işlevselliğinin izlenebileceği "kent "olgusundan yararlanılması düşünülmüştür. Neoliberal politikaların kentleşme ve toplumsal ilişkiler ağı içinden ele alınmasıyla yerel siyaset çözümlemesinin nükleer karşıtı hareketlere yaklaştırabileceği umulmaktadır.

Yerel siyasetin büyük ölçüde kurumsal siyasetin bağımlı değişkeni olarak çerçevesi kanunlarla çizilen yerel yönetimlerin sınırlılığına tabi olması yerel aktör ve dinamiklerin strateji, taktik ve eylemleri açısından önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin merkeziyetçi ya da ademimerkeziyetçi etkiler altında olup olmadığı tezin ilk bölümündeki siyasal rejimin karakter analizinin devamı olarak düşünülmektedir. Nükleer karşıtı kentin bütününü örgütlemek için strateji ve taktikler kurması bakımından Lefebvre'nin kavramsallaştırdığı *kent hakkı* üzerinden

[532] Harvey, D., (2012), Sermayenin Sınırları, (Çev. U. Balaban), 499-503
[533] Özbek, M. (2004). Kamusal alan,182
[534] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics, 28
[535] Amenta, E., & Caren, N. (2004). The legislative, organizational, and beneficiary consequences of state-oriented challengers. The Blackwell companion to social movements, 472
[536] Lefebvre, H. (2013). Kentsel Devrim, 21

düşünüldüğünde analiz için toplumsal ilişkiler ağını bilme ihtiyacı doğmaktadır. Benzer şekilde Harvey de *Sosyal Adalet ve Şehir* adlı eserinde kenti "toplumsal değer, iktisadi örgütlenmenin egemen tarzı ve toplumsal mekânsal örgütlenmesi arasındaki ilişkiler alanı bağlamında" ele alarak karmaşık ve iç içe geçmiş ilişkiler ağını analiz etmektedir.[537] Yerel siyaset ağının içinde eğitim ve din kurumlarından hükümetin farklı kollarına, ordudan yerel işçi örgütlerine, siyasi partilere, sivil toplum örgütleri ve yerel devlet aygıtlarına kadar çeşitliliğin söz konusu olduğunu belirten Harvey, yerel dinamikler arası koalisyon ve ittifak oluşturmanın zorluğuna rağmen toplumsal hareketlerin mekânda siyasi amaçları yönlendirebilme ihtimalini haiz olduğuna işaret etmektedir.[538]

Tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareket açısından yerelde kurulan ilişkiler ağı kapsamında belediyeler, siyasi partiler, meslek örgütleri, sendikalar ve derneklerin ittifakının[539] çözümlenmesi için ikinci aşamada örgütsel dinamiklerinin analizi yürütülecektir. Böylece yereldeki dinamikler tarafından kurulan ittifak ilişkilerinin bu bölümün ilk aşamasındaki önermeden elde edilen merkeziyetçi/ademimerkeziyetçi yaklaşımların ağırlığına göre hareketin sınırlılığına dair çıkarımda bulunmayı sağlayacağı[540] umulabilir. Birer nükleer santral projesinin hayata geçirilmesine çalışılan bu kentlerin birinin büyükşehir, diğerinin şehir belediyesi mevzuatına dâhil olmasından dolayı idari farklılıkları söz konusudur. İki farklı idari mevzuatın olması Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareket dinamiklerinin ittifakında ne ölçüde yerel siyaset ve/veya kurumsal siyaset ve örgütün kendi iç dinamiklerine bağlı etkilerinin hâkim olduğunu tespit etmeyi kolaylaştıran bir özelliktir.

3.1 Yerel Siyaset Tartışması ve Kentsel Ağ

Geniş anlamıyla kent ölçeğinde işleyen siyaset anlamına gelen yerel siyaset, idari veya katılımcı süreçlerde rolü olan unsurların tamamından teşekkül eden bir sistemdir. Neoliberal politikalar bağlamında yerel siyaset mekanizması olarak sınırları belirlenmiş bir coğrafya üzerinde menfaati bulunan tüm unsurlarla rekabet

[537] Harvey, D., & Moralı, M. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir, 9-14
[538] Harvey, D. (2015). Sermayenin Mekanları: eleştirel bir coğrafyaya doğru. Başak Kıcır, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar, Seda Yüksel.,415
[539] Della Porta, D., Mario Diani, (2020), Toplumsal Hareketler, 310
[540] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, 292-3

eden seçkinlerin dünya kapitalizmine entegre olmak amacıyla belirlenen büyüme hedefleri doğrultusunda sistemin motorunun durmaması amaçlanmaktadır. Buna göre sistem kısmen veya daha yaygın şekilde siyasi otorite tarafından desteklenen bir *büyüme makinesi* olarak işleyen[541] kapitalist sistemin üretimi olan emek rantı gibi toplumsal eşitsizliklerden beslenmektedir. Ekonomik, siyasi ve sosyal güçlerin gömülü olduğu bu büyüme baskısının etkileri altında kentleşmeyi "geliştiren" kentsel rant sağlayan uygulamalar da sermayenin hareketine eklemlenmektedir.

Siyasal rejimlerin entegre olduğu kapitalist sistem, tezin ilk bölümünde *ilksel birikim* ve *sürekli birikim* kavramsallaştırmalarından yararlanılan Harvey'e göre sermayenin çelişkili süreçleri emek üzerindeki tahakküm ve sınıf mücadelesi toplumsal ilişkiler ağının analizine yardımcı olmaktadır.[542] Buna göre neoliberal politikaların sınıf çelişkileri yerel siyasette ve kent ölçeğinde birikim sağlayan rantsal faaliyetler olarak yaşanmaktadır. Her şeyden önce kent-kır arasındaki makasın kırın kurban edilmesiyle kentleşme lehine kapanması, [543] kentteki ticaret ve sanayinin geliştirilmesi amacıyla da kır ve tarımsal yapı ile doğa ve doğal varlıkların tahribatı kabul görmektedir. Bu yöndeki değişimin köy/kır yaşamındaki el emeği işlerin ve küçük-yerel ticaretin kaybolmasına, köy nüfusunun da azalmasına yol açtığını ifade eden Lefebvre, kentin sürekli kırdan parçalar koparark büyüdüğünü kendisinin kent çalışmalarından yaygın olarak bilinen *yağ lekesi* metaforu ile açıklamaktadır. Nitekim kentin çeperindeki tarım arazilerinin kente [544] ve tezin ilk bölümünde *kalkınmacılık* tartışmasında *kamulaştırma ve acele kamulaştırma tartışmasında* ifade edildiği gibi gelişme ve kalkınma adıyla endüstrileşmeye kurban edilmesi bir taraftan köylerin yok olmasına,[545] diğer taraftan çevre sorunlarının derinleşmesine neden olmaktadır.

---

[541] Molotch, H. (1976). The city as a growth machine: Toward a political economy of place. American journal of sociology, 82(2), 309-332.; Büyüme makinesinin asli unsurlarını Mersin'de siyasi partilerin il ve ilçe örgütlenmeleri ile başkanları, ilçe belediyeleri, valilik ve ona bağlı teşkilatlar, siyasi partilerin il ve ilçe örgütlenmeleri, başkanları, valilik ve ona bağlı teşkilatlanmalar, Mersin Ticaret Odası (MTSO), Mersin Sanayi Odası (MESİAD); Sinop'ta da belediye başkanlığı ve teşkilatı ile Sinop Ticaret Odası ve Esnaf Odası ve yeni kurulan Sinop Üniversitesi etkindir.

[542] Harvey, D. (2015). Sermayenin Mekanları, 105

[543] Lefebvre, H. (2013), Kentsel Devrim (Çev. S. Sezer),37–8

[544] A.g.e,33

[545] Lefebvre kent açısından bu tahribatın kentin sınırlarının genişletilmesi ve toplumsal yaşamın sürdüğü yerleşimler üzerinde kentsel dönüşüm gibi müdahaleler yoluyla gerçekleştirildiğinden bahsetmektedir. Bkz. Lefebvre, H. (2013). Kentsel Devrim,85

Kentsel ilişkiler ağının sistemsel bir bütün oluşturduğu yönündeki görüşüne bu bölümün girişinde yer verilen Harvey, kentsel çözümlemenin kentin içerdiği işlevsel ilişkilerin ve bu yörüngeyi değiştirebilecek toplumsal süreçlerle mekânsal biçimlerin birbirinden bağımsız olan özelliklerinin anlaşılması ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir.[546] Bu bağlamda kentsel analizin en önemli unsurları olarak kentteki iktisadi faaliyetler olarak nitelenen konut ve istihdam fırsatları gibi alanlara kentsel sistemdeki unsurların uyum sağlama becerileri ile kentsel dinamiklerin işlevselliği kentsel değişime[547] dair fikir vermektedir. Sosyal Bilimci ve Şehir ve Bölge Planlamacısı olan Tekeli, kente dair sosyomekansal analizlerde kentin nüfus, kentsel büyüme (kentin yeni alanlara yayılması), rant potansiyeli, ekonomik gelişmesi ve dünyaya eklemlenme biçimi gibi farklı nedenlerle değişim baskısı altında olduğunun gösterilmesini ve kentin değişen, dönüşen kesimleri ile aradaki bağlantıların dikkate alınmasını önermektedir.[548] Bu yaklaşım, Harvey'in önerisine uygun olarak araştırma sahalarının sabit mekân şeklinde düşünülmesini ve buralarda işleyen politik süreçlerin zamanın akışkanlığı içinden[549] ele alınmasını savunan bir yerel siyaset tartışmasını desteklemektedir.

Türkiye'de toplumsal yapı ve modernleşmeyle beraber toplumsal yapıdaki dönüşümü analiz eden ve pratikte kentler üzerine yürüttüğü çalışmalarıyla bilinen Kıray'a göre toplumsal yapı; zincir reaksiyon şeklinde yaşanmakta, birbirine bağlı sistem içindeki dinamikler bu şekilde dengede kalmaktadır.[550] Bu bağlamda yerel siyasetin vuku bulduğu kentsel yaşamın tesisinde rolü olan dinamikleri (ticaret odaları, sendikalar, kiliseler, eğitim ve araştırma kurumları, mahalle grupları, STK'ler vb.) ve özel çıkar gruplarını üretim ve ticaret alanından eğitime, işçi örgütlerinden sivil topluma uzanan büyük bir koalisyonun tarafları olarak tarif eden Harvey,[551] tüm bunların biraz önce de ifade edildiği gibi *büyüme makinesine* hizmet eden unsurlar olarak ekonomik ve siyasi hegemonyayı oluşturduğuna, dolayısıyla sivil toplum içindeki örgütlenmeleri olumlu ve/veya olumsuz olarak etkilediğine[552] işaret etmektedir. Buna göre kentlerde iş imkânları, ticaret, para, yatırımlar ve hizmetler alanındaki yarışta

[546] Harvey, D., & Moralı, M. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir,48
[547] A.g.e,57
[548] Tekeli, İ. (2003). Kentleri dönüşüm mekânı olarak düşünmek. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, 11-13.
[549] Harvey, D. (2013). Asi Şehirler,182
[550] Kıray, M. B. (2006). Toplumsal yapı toplumsal değişme, 93
[551] Harvey, D. (2013). Asi Şehirler, 155
[552] Harvey, D., (2012), Sermayenin Sınırları, 415.

bazı kentler sınıf ittifaklarının da etkisiyle geride kalabilmekte ya da iflasa sürüklenebilmekteyken bazıları yükselmektedir.[553]

Yerel siyaseti etkileyen bir başka unsur, şehir ve bölgeler arası rekabeti artıran kilit kamu yatırımlarının doğru yer ve zamanda gerçekleştirilmesidir.[554] Tezin konusu açısından kentte denizaşırı nükleer santral projelerin sağlayacağı iş fırsatlarından yararlanmak rakipler karşısında avantaj elde etme ihtimalini büyütmektedir.[555] Bu durum eşitsiz coğrafi gelişme imkânlarını kullanan çok uluslu şirketlerin mekânda yerel alt işveren ilişkiler kurarak kısmi de olsa yerel ve bölgesel ittifaklarda etkili olduğunu göstermektedir. Bu sürecin 2008-2009 krizine kadar devlet eliyle bağımsız düzenleyici kurumların öncülüğünde oluşturulan yatırım ajansları, bölgesel kalkınma ajansları ve üniversite gibi kurumların devreye sokulmasıyla idame ettirilmiştir.[556] Tezin ilk bölümünde Harvey'in kapitalist devletin sözleşmeler aracılığıyla şirketler ve kurumlar için iş olanakları yaratarak sermayedarlar arası rekabet ortamını düzenlediği ve istihdam imkânları açısından emeğin bir meta gücü olarak sunulduğu yönündeki tespitlerine yer verilmiştir.

Siyasal iktidarın kenti örgütlerken sermayenin merkezileşmesini ya da ademimerkezileşmesini tayin eden bir diğer araç da fon ve kredi sistemleridir.[557] Kredi sistemi, proje maliyetlerinin zamana yayılmasını sağlayarak ve piyasanın coğrafi genişlemesine hizmet etmek suretiyle[558] sermayenin kapitalist sistem içindeki yıkıcı güçleri kontrol etmesini hatta yenik düşmekten korunmasını sağlamaktadır.[559] Bu açıdan Avrupa Birliği fonlarının çok çeşitli örgütlerin özellikle AB uyum sürecinde erişimine açıldığından bahsedilebilir. Bu yatırımlarla tezin ikinci bölümündeki *popülizm* tartışması kapsamında değinildiği gibi kapitalist sistemin iniş çıkışlarına entegrasyonu sağlanırken düşük gelirli ve ücretli kesimler için yerellikler ve bölgeler bazında sermaye ile ittifak oluşturularak desteklenebilmektedir.[560] Ercan

[553] Harvey, D. (2016). Kent deneyimi. Çev. Esin Soğancılar), 224
[554] Harvey, D. (2013). Asi Şehirler, 157
[555] Harvey, D., 2012, Sermayenin Sınırları, 356
[556] Özuğurlu Bayramoğlu, S. (2009). "Türkiye'de Devletin Dönüşümü: Parlamenter Popülizmden Piyasa Despotizmine". N. Mütevellioğlu ve S. Sönmez (Ed.). Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm,261-302; Tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarından Mersin'de Çukurova Kalkınma Ajansı, Sinop'ta KUZKA etkindir.
[557] Harvey, D., (2012), Sermayenin Sınırları,503
[558]Harvey, D. (2015). Sermayenin Mekanları, 295
[559] Harvey, D.,2012, Sermayenin Sınırları, 345
[560] Toprak sahipleri, müteahhitler, yerel yönetimlerle konut kredisi borcu olanlar yereldeki çıkarlarını koruyup ücret ve iş kolları üzerinden yerel emeği satın alma eylemlerini ifa ederken emek hizipleri de bu sermaye sathında birikimi dolayısıyla sermaye ittifakını kollamaktadır. Bkz Harvey, D.,(2012),

ve Oğuz, bu şekilde merkezî planlamadan bölgesel planlamaya geçilerek yeniden ölçeklendirme girişiminin sınıfsal bir bağlamı olduğuna işaret etmektedir.[561] Sınıfsal bağlamın önemi ise toplumsal yapıyı oluşturan unsurların kurumlarla ve birbirleriyle karşılıklı etkileşiminden ayrı düşmeden toplumsal değerlerin bu bağımlılık ilişkisinden zarar görmesini önleyen şekilde dengede tutup tutmadığını [562] göstermesindedir. Yerelde özellikle dayanışma gerektiren ittifak ilişkileri açısından önemi olan bu durum, gücün toplumsal eşitsizlikler üzerinden yeniden dağıtımı gücün tekelleşmesine uzanırken aynı zamanda çeşitli mübadelelerde iktidarın yeniden dağıtımına vesile olmaktadır.[563]

3.1.1 Mersin ve Sinop'ta Kentsel Nüfusu Etkileyen Coğrafi, Doğal ve Beşerî Faktörler

Tezin konusunu teşkil eden şehirlerin tanıtımında başvurulan veri kaynaklarının aynı zamanda tezin ilk bölümünün *kalkınmacılık* kısmında açıklanmış olan nükleer santral projelerinin kurulması için baz alınan *1983 tarihli Nükleer Güç Santrallerine Lisans Verilmesine İlişkin Tüzük ve 2009 tarihli Yönetmelik'*te belirtilen diğer kriterlerini[564] içermesi tartışmanın bu kentlerin proje açısından uygunluğunun tartışılmasına imkân vermektedir. Tezin konusunu teşkil eden iki kente dair benzerlik ve farklılıklar kentlerin niteliğini, nükleer karşıtı hareketlerin yerel siyasette hangi kentsel dinamiklerle bir arada olduğunu ve/veya kurumsal siyasetin kentteki gündelik yaşama sirayet eden fiziksel koşullarını gösterme potansiyelini haizdir.

Kenti ve kırsal yerleşimleriyle bütün şehrin çözümlemesine coğrafi konum ve demografik veri profilleriyle başlamadan önce Mersin ve Sinop'un Anadolu'nun tarihî değerlere ve doğal varlıklara [565] fazlasıyla sahip olan iki şehir olduğu

---

Sermayenin Sınırları, 504-5

[561] Ercan, F. ve Oğuz, Ş. (2006), "Rescaling as a class relationship and process: The case of public procurement law in Turkey", Political Geography, 25 (6): 641-656

[562] Kıray, M. B. (2000). Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası., s19

[563] Harvey, D. (2015). Sermayenin Mekanları,373

[564] Bu kriterlere göre tesislerin deniz kenarında, nüfus yoğunluğu az, coğrafi mevkinin rüzgârın yönü vs. bakımından radyoaktif kirliliğin yayılımını kolaylaştıran konumda olmaması gerekmektedir.

[565] Kültür varlıkları bakımından Mersin Yumuktepe kazılarından elde edilen verilerle tarihte MÖ 7000'e kadar geri gidilebilirken Sinop da 6500 yıllık tarihiyle pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla her iki kent de tarihî sit alanlarıyla önemli değerlerdir ve "kalkınma" açısından turizme katkı yapan, turizm açısından daha da geliştirilmeye açıktır. Mersin'de Soli Antik Kenti, Dana Adası, Kız Kalesi; Sinop'ta kale surları, Sabahattin Ali'nin 1933 yılında altı ay kaldığı tarihî Sinop Cezaevi, Balatlar Kilisesi ilk akla gelen kültür varlıklarıdır. Doğal özellikleri bakımından Mersin'de yılın 300 günü güneş etkilidir ve bu özelliği turizm ve tarımsal faaliyet potansiyelini artırmaktadır. Sinop da rüzgâr enerjisi üretim potansiyeli bakımından zengindir. Gerek doğası gerek Karadeniz'de

belirtilmelidir. Kültür varlıklarıyla tanınan ve kozmopolit nüfusuyla genel seçimlerde Türkiye genelindeki oy oranlarına paralel sonuçların alınmasıyla kendisini "Küçük Türkiye"[566] olarak niteleyen Mersin, nüfusun şehir merkezinde yoğunlaştığı bir şehirdir. Buna göre Türkiye'nin en kalabalık on birinci, yüzölçümü bakımından ise dokuzuncu büyük şehri olan Mersin mali ve idari fonksiyonlarının merkezde toplandığı, geniş yolları ve yüksek yapılarıyla gelişmiş bir kent görüntüsü vermektedir.[567] Sinop ise yüzölçümü Mersin'in dokuzda birine tekabül eden, küçük, özgün ve kırsal özellikleri ağır basan bir kenttir.

19. yüzyılın ortalarındandın itibaren liman kenti olan Mersin, deniz ticaretine bağlı olarak lojistik sektöründe başarı kazanmıştır. İlk limanın 1927 yılında kurulmasının ardından yeni liman inşasına devam edilmiştir. İdaresi yerel yönetime bırakılan Mersin Liman Şirketi[568] 1962 yılında modern liman açılınca TCDD tarafından işletilmiştir. 2000'lerde neoliberal politika uygulamaları kapsamında özelleştirilen liman, 2007 yılında Mersin Uluslararası Limanı (MIP) olarak faaliyet göstermeye başlamış ve 2017 yılından 2056 yılına kadar hisselerinin yüzde 90'ı ÇUŞ yönetimine[569] girmiştir.

Sinop ise doğal liman kenti özelliğini Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren sürdürmekle beraber bir dönem yolcu ve yük taşımacılığı için de kullanılmıştır. Biri dış, diğeri iç iki doğal limana ev sahipliği yapması ve iç limanın rüzgârlara kapalı konumu, sakin deniziyle güney Karadeniz'in en önemli limanı olarak "Akdeniz" ismini almıştır.[570] Tarih boyunca liman ticareti yapılan kent, Osmanlı zamanında bu

---

Akdeniz iklimi özellikleri sergilemesiyle turizme uygundur.

566 T.C. Mersin Valiliği, http://www.mersin.gov.tr/biz-mersiniz-mersin-

567 1924 yılında Mersin il olmuş, 1933 yılında merkezi Silifke olan İçel ile birleştirilerek İçel adını almıştır. 1993 yılında büyükşehir olmuş, 28 Haziran 2002 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 4764 sayılı Kanun'la ismi yeniden Mersin olmuştur.

568 Fransız işgaliyle başlayan süreçte liman ticaretini kontrolüne alan 1922 yılında Fransız Grunbland Şirketi modern limanı inşa etmek için girişimlerde bulunmuş ancak yeni kurulan Türkiye Devleti 1926'da kabotaj hakkını elde ettikten sonra limanın inşasının devlet eliyle yapılmasını uygun bulmuştur. Uğuz, S. (2016). Mersin Limanında Ticaret, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(33), 334-363.

569 Hisse devrini gerçekleştirerek 869 milyon dolarlık nakit girişi Akfen Holdingin toplam 6 milyar 935 milyon liralık yatırım paketi kapsamında şehir hastaneleri kurması öngörülmüştür; Haberci, (2022), Mersin Limanı 2056'ya kadar yabancılara kiralık,

570 http://www.sinop.gov.tr/tarih; Dış liman, Karadeniz'in fırtınalı doğası nedeniyle kullanışlı olmamıştır. Karadeniz iklimiyle kent Türkiye'nin en kuzey ucunda iki taraflı şiddetli rüzgârla açık durumda olması dış limanı kullanışsız kılarken yarımadanın güneyinin rüzgârlara kapalı olması buradaki iç limanı daha tercih edilebilir kılmıştır.

özelliğini yitirmiştir.[571] Kara yolları üzerinden ticaret ve ulaşımın daha geniş hinterlant gerektirmesi Samsun'u[572] öne çıkarırken kara yolunun elverişsizliği Sinop Limanı'nı atıl bırakmıştır.[573]

İki kentin de liman kenti özellikleri taşıması kentsel ekonomilerinin içinde balıkçılık ve turizm sektörlerinin önemli rol oynamasını beraberinde getirmiştir.[574] Turizm açısından öne çıkan kamusal mekânlar olarak Mersin'de Ramsar Koruma Alanı dâhil sekiz,[575] Sinop'ta İnceburun'a yakın mesafede iki[576] önemli koruma alanı bulunmaktadır. Kentlerin bu özelliği son yıllarda turizm potansiyellerinin artmasıyla nükleer karşıtı hareket açısından *arka bahçemde olmasın* kavramına yaslanan tartışmaları yükseltmektedir. Bununla beraber Mersin'de dünya çapında bir limanın bulunması ticaret, sanayi, lojistik sektörlerinin büyümesini desteklemiş iken Sinop'ta liman ticaretinin âtıl kalmasına bağlı olarak tekstil, mobilya imalatı gibi daha başka faaliyet alanlarını ortaya çıkmıştır. Mersin'in liman kenti olmasının yanı sıra 321

[571] Liman kullanımının sönümlenmesine istinaden kaynaklarda 1853 yılında Osmanlı-Rus Harbi'nde Rus donanmasının Osmanlı donanmasını Sinop'ta yakması gösterilmektedir. Paris Antlaşması'na göre Karadeniz tarafsız bölge hâline getirilmiş, burada Rusya'nın ve Osmanlı'nın tersane ve donanma bulundurmasının yasaklanması Sinop için limanı atıl bırakan dönüm noktası olmuştur.

[572] Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması için verilen ulusal Kurtuluş Savaşı'nın Atatürk'ün Samsun Limanı'na denizden gelmesinin de bu limanın öne çıkmasında belirleyici olduğu düşünülebilir. Samsun, Mersin ile aynı yıl 1993'te büyükşehir ilan edilmiştir.

[573] Hava yolu taşımacılığı açısından Mersin'e yine bir büyükşehir olan komşu şehir Adana'daki havalimanından ulaşılırken Sinop'ta 1954 yılında askerî amaçlı yapılarak 1965'te genişletilen havalimanı 1992'den itibaren sivil havacılığa açılmıştır.

[574] Mersin'de tarım Çukurova bölgesi olması itibarıyla çok gelişmiştir. Ayrıca Mersin'e özgü yetişen ürünler bulunmaktadır. Erdemli limonu, Anamur muzu, Silifke çileği ihracatı da yapılan ürünlerdir, bu beldeler bu ürünleriyle küresel marka sayılmaktadır. bkz. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Mersin İl Müdürlüğü//29, bitkisel; Sinop'ta balıkçılık öne çıkmaktadır ancak balıkçılık çoğunlukla memurluğun yanı sıra ikinci iş olarak yapılmaktadır. Karadeniz'de tutulan balığın yüzde 10'u Sinop'tan tedarik edilmektedir. Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 70 yaşındaki erkek, emekli (S5) "İstihdam açısından ise toplamda 180 kişi kooperatif üyesi. Herkes kooperatif üyesi değil, balıkçı sayısı 600 kadar. En yüksek olduğu dönemde balıkçılıktan geçinen 4000 kadar ruhsat sahibi var." Ayrıca Sinop merkezde üç (Abalı, Merkez ve Korucuk kooperatifleri ve bunların bağlı birlikleri) kooperatif bulunmaktadır. Mersin'de turizm, komşu kent Antalya'daki turizm payı (konaklamaların yüzde 63'ü) ile karşılaştırılamayacak kadar küçüktür (binde 64). Fakat tarih ve inanç turizmi açısından potansiyeli bulunmakla birlikte gelişmemiştir. Bkz Oskay, C. (2012). Mersin turizminin Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 185-202.; Turizm Sinop'ta da potansiyel yüksek olmasına rağmen yeni yeni gelişmektedir.

[575] https://cevre.mersin.bel.tr/mersinin-cevre-degerleri/, 15 bini Ramsar alanı olan 22 bin 840 hektarlık Göksu Deltası, 1994 yılında Ramsar Alanı statüsüne sahip olmuştur ve Özel Çevre Koruma Bölgesidir. 332 kuş türüne, 442 bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Tabiat parkları, tabiat anıtları, yaban hayat alanları, deniz kaplumbağa yuvalama alanları, ormanlar, akarsular bakımından zengindir.

[576] https://bolge10.tarimorman.gov.tr/Menu/55/Sinop-Sarikum-Tabiati-Koruma-Alani, Sarıkum tabiat Alanı, Sarıkum Gölü, Karakum, Hamsaroz (Yanlış bir şekilde Hamsilos kullanımı yaygındır.) https://bolge10.tarimorman.gov.tr/Haber/1000/Turkiye-Nin-En-Kuzey-Ucu-Tabiat-Harikasi-Sinop-Hamsilos-Tabiat-Parki%E2%80%A6,tabiat Parkı da 1987'den beri millî park ve 1. derece sit alanıdır. Endemik hayvan ve bitkilerin yaşadığı Aksaz, Sarıkum Gölü mevcut sulak alanlarıdır.

kilometre uzunluğunda bir sahil şeridine sahip olması kentte denize erişimi sağlarken tarihî sit alanları ve Akdeniz turizmine katkı yapmaktadır.

TÜİK verilerine göre nüfusu bakımından 2007 yılında Türkiye'nin 8. büyük ili olan Mersin, 2010 yılı itibarıyla önüne geçen kentlerin olması nedeniyle tezin yazım sürecinde de geçerli olan şekilde Mersin Türkiye'nin 11. ilidir.[577] Mersin'in ilçelerinden Anamur, Erdemli, Silifke, Mut, Gülnar, Aydıncık, Tarsus, Çamlıyayla ve Bozyazı 2012 yılında 6360 no.lu KHK ile Büyükşehir Belediyesinin kontrolüne girmiştir. Tezin yazım sürecinde nüfusu 1.840.757 olan Mersin, nükleer santral projesine 90 kilometre mesafededir. Sinop'taki nükleer santral projesi ise tezin yazım sürecinde nüfus 68 bine çıkmış olan şehir merkezinden yalnızca 14 kilometre mesafededir.[578] Sinop, 2007 yılına kadar göç vermiş, kent nüfusu kadar bir nüfus başta İstanbul, Samsun, İzmir gibi büyük kentler olmak üzere Sinop ili dışında yaşamaktadır.[579] Sinop'un ilçeleri olan Ayancık, Boyabat, Dikmen, Durağan, Erfelek, Gerze, Saraydüzü, Türkeli ilçeleri arasında Durağan, Dikmen ve Saraydüzü ilçelerinde nüfus artışı söz konusudur.[580]

Proje mekânlarına yakından bakıldığında Akkuyu NGS projesi, yerleşim yeri olan köye yalnızca 2 kilometre mesafededir ve zeytinlikler içinde yer alan Büyükeceli köyü[581] bir sonraki başlık altında açıklanacağı üzere 2012 yılındaki yerel yönetimler

[577] TÜİK kayıtlarına göre Mersin'de 2011 yılında 1.667 939 olan nüfus 2020 yılında artarak 1868,757 kişiye ulaşmıştır. Nüfusun tamamı il ve ilçe merkezlerinde yaşar görünürken ilde köy ve beldelerde yaşayanlar görünmemektedir. 1970-2000 yılı istatistiklerine bakıldığında o dönemdeki adıyla İçel'de 1970-1975 arası yüzde 3,81; 1980-1985 arasında yüzde 4,06;1995-2000 yüzde 3,20 nüfus artış hızı görülmektedir. DPT, (2008), Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)
Bunun nedeni 2012 yılında köylerin mahalle ilan edilerek ilçelere dâhil edilmiş olmasıdır. Yüzölçümü ise 15853 kilometrekaredir. T.C. Mersin Valiliği, http://www.mersin.gov.tr/ilcelerimiz; Mersi nüfusu her yıl yüzde 1,20 civarında artış gösterdiği için 2011'den 2020'ye kadar yaklaşık olarak yüzde 10 artış göstermiştir. https://www.nufusubu.com/mersin-nufusu.

[578] 2011 yılındaki Fukuşima Nükleer Felaketi sonrasında 30 km yarı çaplı alan nükleer santraller için yerleşim yerine tercih edilen mesafedir.

[579] Sinop il genelinde nüfus 2020 baz alındığında nüfusu 216 460 kişi olup 2011'deki 203 027 kişilik nüfusa göre artış göstermiştir (Yıldan yıla aratarak ilerlemiştir.). 109 807 kişi il ve ilçe merkezlerinde olup 93 220 kişi köylerde görünmektedir. 2020'ye gelindiğinde ise 216 460 kişi olurken bu nüfusun 134 385'i il ve ilçe merkezinde, 82 003 kişi köylerde yaşamaktadır. Mersin'den farklı olarak Sinop Büyükşehir (bütün şehir) Kanunu kapsamında değildir. Her iki kentte de oransal olarak kadın nüfusu il ve ilçelerde yıldan yıla da büyük değişiklik göstermeyen erkek nüfusuyla paralel görünmektedir. Sinop ilinin yüzölçümü 5805 kilometrekaredir ve merkez dâhil şehir dokuz ilçeden oluşmaktadır.
https://www.nufusu.com/il/sinop-nufusu; T.C. Sinop Valiliği, http://www.sinop.gov.tr/ilcelerimiz; Sinop'taki nüfus artış hızı yüzde 0,80 civarında olup 2018 yılında yüzde 5,93'lük artış dikkat çekicidir. 2012 öncesinde ise 2007'ye kadar olan kayıtlara göre nüfus artış hızı daha düşüktür. https://www.nufusubu.com/sinop-nufusu

[580] https://www.nufusu.com/il/sinop-nufusu

[581] Bu mesafe nükleer santrallerde meydana gelen kaza/sızıntı hâlinde tahliye edilmesi öngörülen 30 kilometre yarıçaplı alana göre Mersin ve Sinop oldukça yakın bir mesafedir.

kanununda KHK ile yapılan değişiklikle mahalleye çevrilmiştir. Bu bölgedeki lisenin kapatılmasıyla Büyükeceli köyünde yaşayanların çoğu şehir merkezine göç ederken Büyükeceli, Gülnar Belediyesine bağlanmıştır. Yer lisansı 1976 yılında alınmış olan nükleer santral arazisi kamulaştırmalar ve 2000 sonrasında acele kamulaştırmalarla[582] genişletilirken nüfus da yıldan yıla azalmıştır. 2012 itibarıyla Gülnar nüfusunun içine dâhil edilen mahalle, nüfusu 2017 yılında en düşük seviyeye indikten sonra yeniden artış göstererek bu tezin zamansal sınırlılığına göre 2020 yılında 1253 kişiye çıkmıştır. Büyükeceli beldesindeki Akkuyu NGS, bu tez görüşmelerinin yapıldığı tarihte toplam nüfusu 1 milyona yakın olan Kıbrıs'ın 300 bin kişinin yaşadığı kuzeydeki kıyılarına kuş uçuşu 110 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Sinop Nükleer Santral projesi ise Türkiye'nin en kuzey ucunda "Karadeniz'in İncisi" olarak nitelenen doğa ve doğal varlıklara sahip olan Sinop ilinin İnceburun Yarımadası'nda 2019 yılında nüfusu 982 kişi olan Abalı köyü sınırları içindedir.

Nükleer santral projeleri, ilk bölümün *kalkınmacılık* ve *popülizm* kısımlarında yürütülmüş olan tartışmalar anımsanırsa siyasal iktidar tarafından bölgede iş ve istihdam imkânı olarak sunulmaktadır. Bu açıdan iki kentin nüfusuna sağlanan istihdam imkânlarına bakıldığında 1960'larda başlayan iş için göçün neoliberal politikaların uygulamaya konulduğu 1980'lerden itibaren yüzde 20'lerdeki kentsel nüfus oranının 2018 yılında yüzde 57'ye ulaşmış olması Mersin'in istihdam imkânlarına sahip olarak yurt içinden ve dışından göç alan bir kent olduğunu göstermektedir.[583] Mersin uluslararası petrol ve yük taşımacılığı ve kruvaziyer yolcu taşımacılığında önemli bir konumda olup Mersin Uluslararası Liman İşletmeciliği A.Ş. (MIP) Limanı, Serbest Bölge Limanı, Taşucu Limanı'na sahiptir. Türkiye genelinde 2011 yılında ilk 500 büyük sanayi kuruluşu içinde Mersin'den 2 firma, ikinci 500'de ise 7 firma yer almaktadır. Ekonomi, sanayi, ticaret verisi olarak tezin

[582] NTV, (2010) Nükleerin adı bile yetti. Acele kamulaştırmalara karşı açılan davalardan vazgeçilmesi ve acele kamulaştırmalara devam edilmesi neticesinde Büyükeceli köyü nüfusunun yarısının kent merkezine göç etmiştir.

[583] Önemli bir lojistik merkezi ve liman kenti olan Mersin; tarım ve tarıma dayalı sanayi, turizm ve lojistik sektörü ile ülkenin en önemli iktisadi gelişme merkezlerinden biridir. Uluslararası sermayeli şirketlerin %52'si Yakın ve Orta Doğu, %25'i AB ülkeleri, %10'u ise diğer Asya ülkelerinin ortak olduğu şirketlerdir. Irak, Almanya ve Suriye ortaklı şirketler, ilk sırada yer almaktadır. Bunlara ek olarak bir tarım kenti olan Mersin'de ülke genelinde tedarik edilen meyvenin yüzde 10'u Mersin kaynaklıdır, bunun içinde narenciyenin oranı yüzde 25'tir. Yıllık GSMH'nin yüzde 20'den fazlası tarımsal üretimden gelir ve Mersin organik tarımda Türkiye ikincisidir. Cukurova Kalkınma Ajansı (2015) Bir Bakışta Türkiye, Adana ve Mersin.

zamansal sınırına göre 2020 yılında 79'u yabancı sermayeli büyük, orta, küçük ölçekli toplam 406 firma faaliyettedir.

İş ve istihdam imkânlarından yoksun kalmış olan Sinop, 2007 yılı öncesinde göç veren bir şehirdir.[584] Sinop, 2017 yılında TÜİK verilerine göre yüzde 77,7 düzeyinde en yaşlı, huzurlu ve mutlu nüfusun bulunduğu şehir ilan edilmiştir.[585] Sinop'un ilçelerinden biri de 2017 yılında yavaş şehir (cittaslow)[586] unvanı alan Gerze'dir. Bu tez çalışmasının zamansal sınırlılığına göre 2020 yılında insani gelişmişlik (gelir, sağlık, eğitim) düzeyinde Mersin (çok yüksek) 22., Sinop ise (yüksek) 54. sırada görünmektedir.[587] 1996'da 10. sırada olan Mersin açısından bir gerileme söz konusuyken bu tarihte de 54. sıradaki Sinop için bir değişiklik olmamış görünmekte, bu sonuç Mersin'in diğer şehirlere göre geride kaldığını göstermektedir.[588] Bununla birlikte 90'lı yıllarda kurulmaya başlanan Sinop Organize Sanayi Bölgesi, 2001 yılında faaliyete geçerek orta ve küçük ölçekli 38 firmayı[589] çatısı altında toplamıştır.

---

[584] Kaya, M, Yılmaz, C. (2017) Yaşlı, Mutlu, Huzurlu İl Sinop'un Özellikleri. Doğu Coğrafya Dergisi, 22(38), 137-160., Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan kibrit fabrikası ile endüstrileşme adımı atılmıştır, Ayancık'ta Türkiye'nin ilk yabancı sermayeli şirketi olarak Avrupa'nın da en büyük tesislerinden sayılabilen orman ürünlerine dayalı büyük bir sanayi tesisi ZİNGAL kurulmuştur. 1952-1992 yılları arasında faaliyet gösteren ABD radar üssü Sinop'ta iş ve istihdam eksikliğini karşılanmasını da destekleyen ilk girişimdir. Sinopluların "Radar" ABD'lilerin (Diogenes Station) "Diyojen İstasyonu" olarak adlandırdığı, kent üzerinde dönüştürücü etkisi olan askerî tesistir. ABD'nin 1952 yılında SSCB'yi izlemek üzere Türkiye ve ABD arasında imzalanan "Askerî Kolaylıklar Anlaşması" kapsamında Türkiye'nin en kuzey ucu olan Sinop'ta üs kurma talebi ve Türkiye tarafının ise üs vermenin karşılığında NATO üyeliği şartını koşmasıyla hayata geçirilmiştir. Üs 1980'lere kadar Sinop kentinin iktisadi yaşamında etkili olmuş, SSCB'nin dağılmasından sonra kapatılmıştır. Sinoplular için kültürel ve ticari dönüşüm teşkil eden askerî üs Sinop'un 1959 gibi erken bir tarihte havalimanı ile tanışmasına, sinema, tiyatro gibi kentsel mekânların kurulmasıyla belleklerinde zengin sosyal hayatın yer etmesine imkân vermiştir. O tarihte kentte ikisi yazlık dört sinemasının olması Sinopluların modernleşerek sosyalleşilen kamusal mekânlara da ABD askerleri sayesinde kavuştuğunu göstermektedir ki bugün Sinop'ta sinema yoktur. 1980'li yıllarda kurulan ŞİŞECAM, SÖKSA da kapatılmış ve Sinop'ta bu tarihten itibaren işsizlik hâkim sorun olmuş ve Sinop iç ve dış göçte birinci sıraya yükselmiştir. T.C. Sanayi ve Kalkınma Bakanlığının 2017 yılında gelişmişlik endeksine göre 52. sıradadır. Sinop'ta yerleşik olan nüfus Mersin'e kıyasla oldukça homojen bir toplumdur. Tesise yakın kent merkezinin köylerinde ormancılık ana geçim kaynağıdır ve mülakatlarda anlatıldığı üzere orman köyü olan İnceburun'da nükleer santral alanı üzerinde 80'lerde endüstriyel ormancılık başlamıştır.

[585] TUIK, (2014) Yaşam Memnuniyeti Araştırması

[586] Gerze Gündem Haber (2017), Resmen Yavaş Şehir Olduk,

[587] TEPAV(2020) TEPAV 81 İlde İnsani Gelişme Endeksi ve Küresel Performansı,

[588] 1996 yılının SEGE'ye göre Mersin 10. Sinop 54. sıradadır; 2003 yılının SEGE'sine göre Mersin 17, Sinop 57. sıradadır; 2011 yılının SEGE'sine göre Mersin 24., Sinop 51. sıradadır; 2017 yılının SEGE'sine göre Mersin 25., Sinop 52. sıradadır. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2017) İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması,

[589] Sinop Organize Sanayi Bölgesi, bkz http://sinoposb.org.tr/s/firmalar-74.html, Bu firmalar tekstil, makine, turizm gibi alanlarda çeşitlilik göstermekte, istihdama katkısı bakımından dar bir etkiye sahiptir, şehir merkezi ve ilçelere servislerle ulaşım sağlanmaktadır.

Neoliberal politikalar bağlamında ikinci bölümde *kalkınmacılık* kavramsal anahtarıyla gerçekleştirilen siyasal rejim analizinin bir benzerinin nüfus ve istihdam verileri birlikte düşünülerek yereldeki kalkınma stratejilerine bakıldığında 1990'lardan itibaren AB'ye üyelik doğrultusunda başlatılan bölgesel kalkınma konusu öne çıkmaktadır. 1960'larda geçilen (Beş Yıllık Kalkınma) planlı ulusal kalkınma girişimlerinin yerini neoliberal politikalar doğrultusunda bölgesel gelişme hedefleri almıştır. Yerelde yatırımları ve istihdam olanaklarını artırma şiarıyla "yönetişim" adı altında bu yürütülen bu faaliyetler, coğrafya bazlı ekonomik yoğunlaşmaya göre büyük ve küçük ölçekli birçok işletmenin, TOBB gibi sivil toplum kuruluşlarının (STK), yerel siyasetin unsurlarının dâhil olduğu yatırım sürecini başlatmasına uzanmıştır. 2006 yılında Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun'un[590] yayımlanmasından sonra bölgesel kalkınma ajansları[591] ile yeni bir evreye geçilmiştir.[592] Buna göre 81 ildeki yatırımlar için toplam 26 kalkınma ajansı kurulmuştur.[593] Mersin, Adana-Çukurova Kalkınma Ajansına; Sinop, Çankırı-Kastamonu ile Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansına bağlanmıştır. Kalkınma ajanslarında fon dağıtımına 2010 gibi geç bir tarihte başlanması bu kurumların dört yıl işlevsiz kalmasına neden olurken ikinci bölümdeki *kalkınmacılık* tartışmasında yer verilen DPT'nin 2011 yılında kapatılması kararı ise ajans müdürlüğünün Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlanmasına ve bu yapının merkezî kararlarla sınırlanmasına yol açmıştır.[594] Yerel yönetimler üzerinde merkeziyetçiliğin artması

[590] Bu kanun 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesinden önce KHK ile neredeyse tüm kanunun değiştirildiği görülmektedir.
T.C. Anayasa, Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun,8/2/2016 tarihli, 26074 sayılı Resmî Gazete, örneğin, kanun doğuştan itibaren 1983 tarihli Devlet İhale Kanunu ile 2003 tarihli Kamu İhale Kanunu'ndan muaf bulunmaktadır.

[591] 25 Temmuz 2009 tarihli 15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş, ulusal ölçekte DPT koordinasyonunda olmuştur.

[592] Akiş, E. (2011). Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. İstanbul Journal of Sociological Studies, (44),237-256., Bölgesel Kalkınma Ajansları "Tüzel kişiliğe sahiptirler ve 5449 sayılı kanunla düzenlenmemiş işlemlerinde ise özel hukuk hükümlerine tabidir.", "6 Temmuz 2006 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararıyla bölgesel kalkınma ajanslarına öncülük edecek İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları kurulmuştur." İstihdam rakamları da 2014 yılından itibaren kalkınma bölgelerine göre düzenlenmektedir. Tezin zamansal sınırına göre 2020 yılında Adana-Mersin bölgesinde istihdam oranı 3.007.000 kişi iken işgücü katılma oranı yüzde 49,5 seviyesindedir. İşsizlik oranı ise 2019 yılında 11,9 olarak gerçekleşmiştir. https://media.iskur.gov.tr/45189/mersin.pdf; Sinop-Çankırı-Kastamonu için ise nüfus 623.000 kişi iken işgücü katılım oranı yüzde 53,3 seviyesinde olup işsizlik oranı 2019 yılında yüzde 7,6 olarak gerçekleşmiştir, Türkiye İş Kurumu, (2020) İş gücü Piyasası Araştırması Sinop İli, Sonuç Raporu

[593] Ülkemizde 5449 sayılı Kanun'la bölgeler arası dengesizlikleri gidermenin yanı sıra bölgesel rekabet gücünün oluşturulması da ajansların görevleri arasında yer almıştır.

[594] Şahin, S. Z. (2018). Neoliberal Yeniden Ölçeklendirme Etkisi Altında Türkiye'de kentleşme Politikasının Dönüşümü *Alternatif Politika, 10*(Special), 1-30.; Bu tezin yazım sürecinde Türkiye'nin

kalkınma ajanslarının etkinliği azaltarak yabancı yatırımcının çekilmesinde rol oynamıştır.[595] Tezin konusu açısından ilk bölümde değinildiği gibi kurulması için 2010 yılında anlaşma imzalanan Akkuyu NGS'ye yönelik olarak Çukurova-Adana Kalkınma Ajansı kanalıyla tedarikçi toplantıları düzenlenmiş, 2013 yılında imzalanan anlaşmayla kurulması ilan edilen Sinop NGS için de bu tarih itibarıyla KUZKA kanalıyla projenin iş ve istihdam kaynağı olacağına[596] dair haberler kamuoyuna aksettirilmiştir.

Ülkenin kalkınmasında yola çıkılarak yerel tedarikçinin iş ve istihdam fırsatları elde edeceği iddiasıyla ilerletilen nükleer santral projelerinin kamuoyu nezdinde kabul görürlüğüne bakıldığında 1999 yılında Yeşilovacık ve Büyükeceli'de Akkuyu'da yerel yönetimlerle birlikte Greenpeace tarafından gerçekleştirilen, resmî olmayan bir halk oylaması araştırma katılımcılarının yüzde 84'ünün Akkuyu'da nükleer santrale hayır dediğini ortaya koymuştur.[597] Palabıyık'ın 2010 yılında Mersin, Sinop ve Kırklareli'nde[598] gerçekleştirdiği toplumsal kabul araştırması ise katılımcıların yüzde 65'inin nükleer santrallere karşı olduğuna işaret etmektedir.[599]

Fukuşima Nükleer Felaketi'nin meydana gelmesinden bir ay sonra 2011 yılının Nisan ayında Greenpeace tarafından yaptırılan araştırma ise Mersin'de karşıtlığın yüzde 70, Sinop'ta ise yüzde 76 düzeyinde olduğunu göstermiştir.[600] 2016 yılında Mersin Büyükşehir ve Mezitli Kent Konseyleri tarafından Mersin genelinde 13 ilçede 5050 kişi ile gerçekleştirilen değerlendirmenin[601] sonucu ise yüzde 78'i

---

Kalkınma Ajansları Deneyimi ve Yeni Ekonomi Modeli Çerçevesinde Gelecek Vizyonu Panelinde ajansların kaynak sorunlarının merkezî yönetimde kitlendiği ifade edilmektedir. Nitekim Kalkınma Ajansı Genel Md. verilerine göre 274 projenin toplam 1,9 milyar dolarlık sermaye yatırımına ihtiyaç duyarken ajanslara ayrılan bütçenin 1,1 milyar TL ile sınırlı olduğundan bahsediliyor.

[595] Bkz Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2021) Türkiye'nin Kalkınma Ajansları Deneyimi ve Yeni Ekonomi Modeli Çerçevesinde Gelecek Vizyonu Paneli

[596] T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2016) Sinop Nükleer Santrali İçin Fizibilite Çalışmaları Başladı

[597] Künar, A. (2002). Don Kişotlar Akkuyu'ya karşı: anti-nükleer hikayeler,181

[598] Kırklareli'nde Türkiye'nin 3. nükleer santralinin kurulması AKP iktidarında birkaç defa dile getirilmiştir.

[599] Palabıyık, H., Yavaş, H., & Aydın, M. (2010). Türkiye'de nükleer santral kurulabilir mi? Çatışmadan uzlaşıya: Türkiye'de nükleer enerji projelerinde sosyal kabul sorunu ve halkın reddetme sendromunun araştırılması. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi.

[600] Benmayor, G. (2011). Nükleer santral istemiyoruz. Hürriyet; A&G Araştırma Şirketine 34 ilde yaptırılan araştırmanın sonuçlarına göre Mersin ve Sinop özelinde karşıtlık daha da yüksek olup araştırma Türkiye genelinde nükleere hayır diyenlerin yüzde 64 düzeyinde olduğunu ortaya koymuştur.

[601] 5050 kişiyle yapılan anket çalışması sonrası oluşan veriler, daha sağlıklı enformasyon doğrultusunda ilçelere göre dağılımı baz alınarak tesadüfü olarak 2626 anket sonuçları analiz edilmiştir.

nükleer santralin kurulmaması yönünde görüş belirtmiş, yüzde 15'i kurulmasını onaylamıştır. Bununla beraber bu araştırma kapsamında "Kurulsun." diyenlerin yüzde 84'ü Akkuyu'yu uygun bulmamıştır. Nükleer enerjiyi savunanlar içinde Akkuyu NGS özelinde karşı görüşler ve/veya arka bahçemde olmasın (NIMBY) ile açıklanabilecek bir durum dikkat çekmektedir.[602] Sinop'ta ise Yıldız ve Varol'un 2015 yılında 28 sivil toplum örgütü ile gerçekleştirdiği araştırma katılımcıların yüzde 6,55'inin nükleer santral projelerini desteklemediğini, yüzde 17, 32'sinin kararsız olduğunu, yüzde 15, 22'sinin ise desteklediğini ortaya koymaktadır.[603] Türkiye Raporu kapsamında yürütülen internet üzerinde yapılan İklim Değişikliği Konusuna Bakış araştırması kapsamında niceliksel anketle Türkiye genelinde nükleer santral kurulmasını destekleyenlerin oranının ilk defa yarıya yaklaşarak yüzde 49 civarında olduğu iddia edilmektedir. Nükleer karşıtlığının yüzde 40,12'ye düştüğü gibi bir sonuçtan bahsedilmektedir; bu anketle nükleer karşıtlığının 2018 itibarıyla yerel ölçekte kaldığı savlanmaktadır.[604]

3.1.2 Mersin ve Sinop'ta Toplumsal İlişkiler Ağı

Tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketin yerel ayakları olan Mersin ve Sinop; iktisadi, coğrafi ve beşerî farklarının doğal bir sonucu olarak sosyolojik farklılıklar göstermektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi Mersin, ticaret ve endüstri kenti özelliklerine sahipken Sinop; altyapı, iş ve istihdam alanları çeşitli de olsa tezin yazım sürecinde de ağırlıklı olarak kır-kent izlenimi vermektedir.

Tezin bu bölümündeki yaklaşım; toplumsal ilişkilerin kentlerin dönüşümüne etki ettiği realitesine dayandığı için bu başlık altında her iki şehirdeki sosyal/toplumsal yapı ve toplumsal ilişkilerin incelenmesi öngörülmüştür. İlaveten tezin ilk bölümünde yürütülen *otoriterlik* tartışması kapsamında baskı ve zor araçlarının kullanımının toplumsal yaşamı şekillendiren yönüne yapılan vurgu anımsanırsa

---

602 Aktaş, E. (2021). Mersin Halkının Akkuyu Nükleer Santral Projesi ve Sektörel Etkileri Hakkındaki Görüşleri. Journal of Applied And Theoretical Social Sciences, 3(2), 109-124.

603 Yıldız, F. B., & Varol, Ç. (2018). Nükleer Enerji Politikaları ve Büyük Enerji Yatırımlarında Toplumsal Katılımcı Süreçler: Sinop Nükleer Güç Santrali Örneği. Çağdaş Yerel Yönetimler Cilt 27 Sayı 2 Nisan 2018 6360 Sayılı Kanun ve Zorunlu Kentleşme, 95.

604 Türkiye raporu (2021) İklim Değişikliği Konusuna Bakış; Bu anketin teknik detayları incelendiğinde datawrapper adında bir web tabanının kullanıldığı, hangi araştırma şirketi kanalıyla hangi kitleye nasıl ulaşıldığına dair açıklama olmadığı görülmektedir. Sorular arasında yenilenebilir enerjiyi savunanların yüksekliği ile nükleer karşıtlarının oranı arasında büyük fark olması da dikkat çekicidir. Bu durum bu anketle kamuoyunun nükleer enerjiye rızası gösterdiği gibi bir önyargı yaratılmasının amaçlandığını düşündürmektedir.

analiz üretim ilişkilerinden kopuk olmayan, dolayısıyla ekonomik süreçlere kamusal mekâna ve kamusallığa müdahale ile yön veren devlet *şiddetinin*[605] dikkate alınması gerektiği düşünülmüştür. Toplumsal ilişki ağının analizinde Lefebvre'nin siyasal rejimin demokratik niteliğinin kentsel "özgürlükler" ve kentsel gerçeklik karşısında devletin yaptığı ayrımcılıkla ilgisi olduğundan bahsetmesinin[606] de bu yaklaşımı desteklediği düşünülebilir.

Kenti toplumsal ilişkileri şekillendirmesi bağlamında kavramsallaştıran Lefebvre, insanın fiziki varlığı, kimliği ve aidiyetinin mekânda var olduğunu belirtir. Toplumsal ilişkiler de bu mekânın içinde ve mekân aracılığıyla kurulmaktadır.[607] Bu noktada kapitalizmin mekân üzerinde üretim ilişkilerine içkin oluşunu Lefebvre'nin "Üretim tarzı, bazı toplumsal ilişkilerle birlikte, kendi mekânını (ve zamanını) örgütler-üretir. Üretim tarzı ancak bu şekilde gerçekleşir."[608] ifadesi açıklamaktadır. Bu bağlamda kapitalist ilişkiler çerçevesinde mekânın değişim değerini[609] öne çıkaran pratiklerden toplumsal mekân[610] da dönüşüm geçirmektedir.

Bu toplumsal mekânda üretici güçler,[611] üretim ilişkileri ağı içindeki iş gücüne dayalı iş bölümünü içeren çalışma mekânından sanayi, bina yapıları, ham maddeler gibi üretim mekânına kadar geniş bir alana nüfuz etmekte,[612] edimsel olmamakla birlikte senkronik bir yapıda hiyerarşikleşen kentsel yaşam ise toplumsal işlevleri, iç bağ ve bağlantılarıyla çeşitli unsurları birbirine bağlayarak toplumsal ve tarihsel olarak üretilmektedir.[613] Kamusal mekânın birbirinden ayrılamayan şekilde üretim ve yeniden üretimine vesile olduğu anlaşılan kentsel ilişkilerin ele alınışında Lefebvre'nin yaklaşımını kapsayıcı bulmasına rağmen onu toplumsal ilişkilerin mekânla sınırlandırılmış olması bakımından eleştiren Harvey, mekânın insanı

---

[605] De Angelis & Stavrides An Architektur. 2013. "Massimo De Angelis ve Stavros Stavrides söyleşisi", Express Dergisi, Sayı: 139 (Kasım-Aralık 2013 / Özel Sayı), 31-33

[606] Lefebvre, H. (2015). Şehir hakkı (Çev: I. Ergüden),111

[607] Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi, 402

[608] Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi, 28

[609] Konu bağlamında örnek vermek gerekirse doğal kaynakların kendisinden yararlanmak kullanım değeridir. Onun metalaştırılarak piyasaya katılması ise mübadele değeri üzerinden sağlanmaktadır yani mübadele değeri parayla ifade edilmektedir. Kullanım değerini artıran kaynaklarla stratejileri içeren şekilde mekânın siyasal kullanımıdır. Bkz Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi, 359. Değer kavramı ise doğal kaynağın kendi özündeki değeridir.

[610] Toplumsal mekân, yapıt ve üründür: Toplumsal varlığın gerçekleşmesidir fakat belirli konjonktürler içinde şey'in (metanın ve paranın) fetişleşmiş, özerkleşmiş karakterlerini de edinir.

[611] Genel anlamda üretim faktörleri (doğa, emek, teknik, bilgi), yapılar (mülkiyet ilişkileri), üstyapılar (kurumlar ve devlet) kastedilmektedir.

[612] Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi, 350

[613] Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi, 133

biçimlendiren etkisini önemsemekle birlikte mekânın insan tarafından biçimlendirilen toplumsal boyutunu öne çıkarmaktadır.

Sosyal bilimcilerin toplumsal yapı ve değişime odaklanan çalışmalarda mekân incelemesi yaparken başvurduğu yaklaşımlara bakıldığında Kıray, bu toplum tiplerinin en temel olarak küçük, kendi içine kapalı, kendi kendine yeten ve kuvvetli bir dayanışma duygusunun hâkim olduğu cemaat toplumları ile tam tersi özellikleri haiz, büyük, göç alan, kozmopolit yerleşimler olarak cemiyet de denilebilen şehir toplumu tanımlarından yararlanıldığından bahsetmektedir.[614] Bu genel tanımlara göre proje mekânlarından birine ev sahipliği yapan Mersin, Türkiye'nin en kalabalık on birinci, yüzölçümü bakımından da dokuzuncu büyük şehri olup mali ve idari merkez fonksiyonlarının merkezde toplandığı, geniş yolları ve yüksek yapılarıyla çeşitli bölgelerde farklı fonksiyonların işlediği gelişmiş bir şehir görüntüsü veren; nüfus özelliklerine göre sosyal tabakalaşma açısından daha yüksek standartları yakalama çabası içindeki[615] bir kent olarak cemiyet özellikleri sergileyen bir kenttir. Mersin nüfusunun yaklaşık dokuzda birine, yüz ölçümünün de üçte birine denk sayılan Sinop ise homojen nüfus ve daha geleneksel ve yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu[616] cemaat toplumu özellikleri ağır basan bir kenttir. Bu tanımda "ağır basan" ifadesinin tercih edilmesinin nedeni kentlerin modern ve/veya geleneksel oluşlarına göre bir ayrıma tabi tutulmaması, Kıray'ın da önerdiği gibi modernliğin ve gelenekselliğin siyah-beyaz değil, hangi toplum tipi olursa olsun iç içe geçtiği, nüfusun hareketli olması ve köyden şehre, şehirden şehre kaymasıyla ara formları oluşturduğu şeklinde düşünülmesidir. Bununla beraber sosyomekânsal analiz açısından Kıray'a göre esas belirleyici unsur, hangi toplum olursa olsun yaşanan değişimin kaynağında el koyma süreçlerinin çalışmasıdır. Girişte toplumsal eşitsizliklere ve sınıfsal bağlamın önemine yapılan vurguya paralel olarak toplumsal analizde ekonomik ve bürokratik süreçler toplumsal ilişki ağlarının işleyişine dair önemli veri teşkil etmektedir.[617] Kentteki üretim ilişkilerinin analizi açısından da sınıflar arası mücadelenin

[614] Kıray, M. B. (2000). Ereğli,14, Kıray, Ereğli'de demir-çelik fabrikasının kurulmasından önce anket, sonra da derinlemesine görüşmeler yaparak toplumsal ilişkiler ağını ortaya çıkarmıştır. Örneğin, köylü-tüccar ilişkisinde kendisinin tampon mekanizmalar olarak adlandırdığı ilişki ağını tespit etmiştir.

[615] Kentte Romen, Arap, Kürt, Ermeni ve Türk nüfus bir arada yaşamakta olup etnisite bakımından bu zenginlik siyasi ve sosyolojik ayrışmalar şeklinde de yaşanmaktadır.

[616] Örneğin, yaşça büyük olanların gençler üzerinde otoriteye sahip olduğu ayrıca sosyal farklılıkların ve aykırılıkların dikkat çektiği feodal yapı özellikleri hâkimdir.

[617] Kıray, M. B. (2006). Toplumsal yapı, toplumsal değişme, 93

deviniminin belirleyici olduğunu savunan Castells;[618] *Kent, Sınıf, İktidar* adlı eserinde çevre ve ekoloji konularını toplumsal ilişkiler ağı içine yerleştirmek suretiyle kapitalist toplum içindeki sınıf ilişkilerine odaklanmaktadır.

Hızlı kentleşen bir görünüm arz eden Mersin'de liman ticaretinin iş bulma ve refaha erişme konularında ümit vadetmesi Cumhuriyet Dönemi'nden sonraki yıllarda da kentin yoğun göç alan niteliğini korumasını sağlamıştır. Bu nedenle kentsel yaşam, göçlerle şekillenmiş ancak istihdam olanaklarının yetersizliği, kişisel ilişkilerin ve duygusal bağların, karşılıklı yükümlülüklerin asgariye inmesinin etkileri altında çoğunlukla toplumsal statünün sosyal tabakalaşmaya göre belirlenmesine,[619] gelir ve refah seviyesindeki farklılıkların da dikey hiyerarşiyi artırarak toplumun atomistik yani bölünmüş topluma dönüşmesine[620] uzanmıştır. Tezin bu bölümünde kentin fiziki yapısının tasvir edildiği şekilde geniş caddeleri yüksek yapılarıyla gelişmiş bir kent görünümü vermesi Mersin'i gelişmiş kent yapmadığı gibi aslında toplumsal yapının çok parçalı ve kopuk bir forma girmiş olduğu göstermektedir.

Kentin çeperindeki kırsal nüfus açısından neoliberal politikaların baskısı, tarımsal faaliyetler üzerinden de tarım üreticilerinin küresel pazara entegrasyon zorluğu vardır. Buna rağmen artan özelleştirmeler doğrultusunda devletin küçülmesiyle destekten yoksun kalınması tarımdan geçinen kırsal nüfus azalmasına[621] yol açmıştır. Esasen yanlış tarım ve hayvancılık politikalarının sonucu olarak bitki ve hayvan tarımının köylüye getirdiği gelirler ülke genelinde düşmüştür. Bu azalma neoliberal politikaların adaptasyonuna başlanan 1980 yılında 25 milyon olan tarımdan geçinenlerin nüfusunun 2012 yılında 6,6 milyon kişiye düşmesinde ve ardından 2020 yılında bu nüfusun 6 milyon kişiye gerilemesiyle 19 milyon kişinin proleterleştirilmiş olmasında görülmektedir.[622] Yanlış politikalara son yıllarda iklim krizinin mahsul üzerindeki etkisinin belirginleşmesi gibi nedenler eklenmiş, köylülerin elden çıkardığı topraklar köyün sınırlarına gelen kırın daha fazla inşaata açılmasına neden olmuştur. Kentin arsa değerlerinin değişmesi, kentlerde ranta

[618] Castells, M. (1977). The Urban Question: A Marxist approach, 246,432
[619] Kentte Romen, Arap (Arap-Alevi), Kürt, Ermeni, Suriyeli ve Türk nüfus bir arada yaşamakta olup etnisite bakımından bu zenginlik ile siyasi ve sosyolojik ayrışmalar da yaşanmaktadır.
[620] Kıray, M. B. (2006). Toplumsal yapı, toplumsal değişme,93
[621] Bayraktar, U., Beyhan, B., Kiper, N., Yoloğlu, A. C., & Erkılıç, H. (2015). Akdeniz Bölgesi'nde Kentleşme Sürecinin Kırsal Bileşenleri: 70 Yıl Sonra Erdemli. Planlama Dergisi, 25(2), 134-146.
[622] TOC-BİR-SEN (2020). Tarım Orman Çalışanları Sendikası 2020 raporu,Bu durum yerel yönetime dair merkeziyetçi-ademimerkeziyetçi eğilimlerin tartışılacağı kapsamda detaylı olarak ele alınacağı üzere 2012 yılında yürürlüğe giren Büyükşehir Yasası ile ilişkisi tartışılacaktır.

dayalı dönüşüm baskısı teşkil ederken tarımsal getirilerdeki düşüşler de arazinin kullanım değerine karşılık değişim değerini öne çıkarmaktadır. Tezin yaklaşımına uygun olarak tüm bu olumsuz gelişmelerde Mersin ve Sinop'ta kentsel ilişkiler koalisyonunun tüm unsurlarının toplumsal değişmede dahli bulunmaktadır.

Kentteki imar faaliyetleri üzerinden bir değerlendirme yapıldığında 1984 yılında çıkarılan 2981 ve 3290 sayılı imar afları ile 2982 sayılı Toplu Konut Yasası'nın kolaylaştırıcılığında tarımsal alanlardan büyükçe parçaların piyasaya değerlerine göre yapılandırılarak kent arazilerine eklenmiş olmasından bahsedilebilir. Bu şekilde heterojen bir toplumsallığı içeren Mersin, farklı kentsel tercihlerin çok kültürlülüğün korunarak[623] bir arada yaşama geçirildiği kent hâlini almıştır. Özellikle 1988 yılında İhracatı Teşvik Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve Mersin Serbest Bölgesinin kurulması kentin nüfusunun hızla artmasına yol açmıştır. Bunda plansız kentleşmenin ticarileştiği bir döneme geçilmesi de etkili olmuştur. Başta ifade edildiği gibi bu değişiklikler ne kentin dengeli gelişimine ne de rasyonel yaşamların kurulmasına hizmet etmiştir. Bilakis gelir eşitsizliklerine bağlı olarak yüksek katlı apartmanlara karşılık aşırı yoksul yaşam alanların ortaya çıktığı çöküntü mekânları oluşmuştur. Özal döneminde bir taraftan yüksek katlı binalarla kente dair gelişmiş şehir algısının yaratılması için 52 katlı Metropol binasının inşası, kentin diğer tarafında aynı popülist siyasetle gecekondulaşmaya[624] hizmet etmiştir.

Neoliberal politikaların yaygınlaştırıldığı 2000'li yıllardan itibaren dünyanın 10. büyük limanına sahip olarak küresel kentler yarışına katılan Mersin'in tezin bu bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere 1993 yılında Büyükşehir Belediyesi olarak kredilere erişim kolaylığını elde etmesi "bir dünya kenti olma" yolunda yol, altyapı, inşaat projelerine ağırlık verilmesini sağlamıştır. Bu kapsamda kentteki imar faaliyetlerinin vergilendirmedeki eksiklikler ve kuralsızlıklarla birlikte kentsel rant[625] kaynağı olarak cazibesi artmıştır. Örneğin, 2007 yılında inşaatına başlanarak 2011 yılında açılan Forum AVM pahalı markaların yer aldığı çekim

[623] Aslan, Ş. Öteki Kimlikler ve Türkiye'nin Yas Tutan Mezar Taşları, Varlık Dergisi, Haziran 2018, 17-20

[624] Mersin'in Toroslar ilçesinde gecekonduya alternatif alt gelir grubuna yönelik 35 bin konutluk Güneykent Projesi hayata geçirilmiş ancak arzu edilen kooperatif sistemi tam oluşturulamadığı için başarılı olamamıştır. Kültürhane, (2020) Metropol ve Güneykent: 30 yıllık bir muhasebe

[625] Tekeli, İ(2003) Kentleri dönüşüm mekânı olarak düşünmek. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, 11-3.

merkezi olarak bir *tüketim katedrali*[626] hâlini alırken sosyalleşme mekânı da olmuştur.[627] 2008 yılında büyükşehirlere hazine garantisiz kredi imkânı sağlanması Mersin'de yaygınlaşan ranta dayalı inşaat sektörünün daha da genişlemesine hizmet etmiştir. Nihayet OHAL döneminde İmar Yönetmeliği'nde değişikliklerle[628] bu kez Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi döneminde inşaat sektörü üzerinden kamu yararına aykırı bir şekilde sermaye ve rant çevrelerine menfaat sağlayan Cumhurbaşkanlığı KHK'ları ile imar af ve izinleri getirilmiştir.

Mersin'in nüfus ve yüzölçümünün büyüklüğüne karşın bu şekilde kentin modern yaşam olanaklarını sağlamaktan uzak olması; modernliğin ve gelenekselliğin iç içe geçtiğini ve Kıray'ın nüfustaki büyümenin aldatıcı olduğu[629] yönündeki iddiasını doğrulamaktadır. Gecekonduların kent yaşamının bir yönünü oluşturması ise farklı yaşam şartlarının varlığına işaret etmektedir. Nitekim 90'lardan itibaren kurulmasına başlanan güvenlikli sitelerin sayısındaki artış, üst gelir gruplarının etrafı çevrili güvenlikli sitelerde yaşamayı tercih etmesi, kapitalist kent içi çelişkilerdeki ve yarılmalardaki artışa paralel gittiğini göstermektedir.[630] Bu konuyu araştıran Bektaş, kapalı sitelerde yaşamanın tercih edilmesinin güvenlikten ziyade sosyal statü ve prestije dayandığından bahsetmektedir.[631] Dolayısıyla yıldan yıla sayıları artan güvenlikli sitelerin "kurtarılmış bölgeler" ve elit yaşam tarzlarının sürdüğü mekânlar olarak ilgi görmesi yalıtılmış bu sosyal ortamların neden olduğu mekân üzerinden toplumsal ayrışmanın varlığına işaret etmektedir. Sennet'in *Kamusal İnsanın Çöküşü* adlı eserinde "Şehir insanlarla doldukça, bu insanlar birbirleriyle işlevsel bağlantılarını yitirmeye başladılar. Daha fazla 'yabancı'[632] vardı ve daha yalıtılmış durumdaydılar."[633] ifadesini akla getirmektedir. İstanbul'un Bomonti semtinin üst gelir gruplarına yönelik düzenlendiğini rezidanslar üzerinden tartışan Kovanlıkaya,

[626] Özarslan Dikmen, A., (2021) Kozmopolit Bir Orta Sınıf Semti, Bomonti Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği, Çağlayan Kovanlıkaya, Derya Fırat, Egemen Yılgür, Şükrü Aslan, Aylin Dikmen, İletişim, İstanbul, (183-231),204 Sosyalleşme zamanı ile alışveriş zamanını birbirine katan şekilde talepleri bu mekânda sınırlı tutmuştur.
[627] Mekânda Adalet, (2020), AVM Forum Mersin: Kentin yeni merkezi, Kentin eski merkezi olan Çamlıbel semtindeki esnafın ekonomik zorluklar içine girmesine yol açmıştır.
[628] Memişoğlu, İ(2019)İmar Yönetmeliği 2 yılda 5 kez değişti! Mimarlar Odası Samsun Şube Başkanı ile röportaj, Aydın. N.
[629] Kıray, M. B. (2006). Toplumsal yapı, toplumsal değişme,131
[630] Karakurt, E. (2008). Sürdürülebilir bir kentsel yaşam açısından sosyal sermayenin önemi. Isguc The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 10(2), 76-100.
[631] Bektaş, B (2011) Kapalı Siteler Üzerine Yerel Bir Değerlendirme: Mersin Örneği, Toplum ve Demokrasi, 5(11-12), 97-114.
[632] "Yabancı" ile benzetme kapsamında izole yaşam sürenlere göre site dışındakiler kastedilmektedir.
[633] Sennett, R. (2013). Kamusal İnsanın Çöküşü (Çev: Abdullah Yılmaz, Serpil Durak),183

"dikey rezidanslar" olarak ele aldığı çok katlı güvenlikli siteler üzerinden kentte yapısal bir dikeyliğin kurulduğuna işaret etmektedir.[634]

Öte yandan girişte bahsedildiği gibi arazi rantı içeren el koyma faaliyetleriyle Mersin'de kentin çeperindeki köylerin köy olarak kalabilmesi mümkün olmamaktadır. Bu açıdan merkez ilçelerdeki yeşil alanlara yapılmak istenen projeler birazdan açıklanacağı üzere Mersin'de çevrecileri eyleme geçiren konular arasındadır. Bu çerçevede kentte inşaat proje ve yatırımlara bakıldığında kentin rant projelerinde rol oynayan çeşitli şirketlerin Mersin Ticaret ve İş İnsanları Derneğinin (MESİAD) üyeleri[635] arasında yer aldığı, aynı zamanda bazılarının TMMOB üyesi olduğu görülmektedir. Nitekim inşaat projelerindeki şirketler zaman zaman meslek odalarıyla ve hangi partiden olursa olsun belediye ile imar izinleri, alt yapıyı ilgilendiren konularda yan yana gelmektedir.

Kentte gelir eşitsizliklerini derinleştiren uygulamaların başında özellikle 90'larda Dünya Bankası gibi kuruluşların alt işveren sözleşmelerini desteklemesi [636] ile 2000'lerde küreselleşmenin etkisiyle Mersin'in neoliberal uygulamalara göre rekabete açılması sayılabilir. Tezin üçüncü bölümünde açıklanmış olan 80 sonrasında sendikaların etkisizleşerek zayıflaması da taşeronlaştırma ve emeğin örgütsüz ve hak gaspına uğratılarak çalıştırılması ile düşünülmektedir. Sendikaların gücünü yitirdiği kapitalist sistemde taşeron işçi hâline getirilen emek sahipleri ile onların bakımına tabi olanların bu yalnızlığı, onların devletten alamadıkları desteği girişte açıklandığı gibi Kıray'ın tampon mekanizmalar kavramına tekabül edecek şekilde hemşeri dernekleri ya da dinî gruplardan almasına evrilmiştir. Oysa toplumsal değişmenin orta hızda yaşandığı kentlerde geçici olarak devreye giren köylü-tüccar ilişkileri gibi aracı kurumlar gerek cemiyet gerek cemaat toplumlarında değişimin olumlu ilerlemesi ve toplumun dengede kalması için tampon mekanizma görevi görmektedir.[637] Ancak dinî grupların yardım faaliyetlerinin siyasallaşması ve AKP ile ilişkilenmesi siyasal iktidarın hegemonyasını güçlendirmesine katkı yapmıştır.

[634] Kovanlıkaya, Ç., (2021) Dönüşen Semt: Dikey rezidanslar ve Dikey Mahalleler, Bomonti Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği, (231-277), 261

[635] https://mesiad.org/uyelerimiz/, MESİAD kurucusunun HDP'li Akdeniz Belediyesinde bir dönem belediye başkanının özel kalemi, ardından belediye başkan yardımcısı olduğu, halihazırda Mersin Büyükşehir Belediyesinde Mersin Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanı pozisyonunda olduğu görülmektedir.

[636] Doğan, A. E., (1999) Küreselleşme ve Kentlerin Dönüşümü: Mersin Örneği, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 47

[637] Kıray, M. B. (2006). Toplumsal yapı, toplumsal değişme, 96, Kıray, tampon mekanizmalarının geçici olduğunu savunmaktadır ancak dinî cemaat örgütlerinin kalıcı sayılabilir

Toplumsal değişim üzerine araştırmalarıyla bilinen Sosyolog Akşit, toplumsal ve sınıfsal değişkenler ile siyasal-ideolojik görüşler arasındaki ilişkinin ne olduğu ve zaman içinde nasıl değiştiği konusunun önemine işaret etmektedir.[638] Mersin'de büyük ölçüde dinî ve hemşeri dernekleri yani cemaat (community) yapıları kanalıyla sağlanan bu desteklerin popülizm kavramsallaştırmasından beslendiği açıktır.

Cemaat özellikleri ağır basan Sinop'ta aile, akrabalık ve komşuluk bağları kuvvetlidir. Herkesin birbirini tanıdığı, yaşça büyük olanların gençler üzerinde otoriteye sahip olduğu, feodal yapı içinde sosyal farklılıkların ve istisnai aykırılıkların dikkat çektiği bir yapı söz konusudur. Kentte aidiyet bağı ve üyelikler doğru yaşama dair algıyla biçimlenmiş ve bu anlayış kamusal alanı koruyarak mücadele alanlarını da içeren kentsel pratikler açısından belirleyici olagelmiştir. Tez kapsamında görüşlerinden sıklıkla yararlanılan Harvey, bu bağların gücünü cemaat toplumuna dikkat çekerek "cemaat" denilen düzlemde siyaset yapmayı da kapsayacak şekilde dayanışmaların örgütlenmesinin kentsel yaşamın teorisi ve pratiği bakımından önemli oluşuyla açıklamaktadır. Buna göre bu toplumların psikolojisi, görünmeyen aidiyet bağı ve üyelikler doğru yaşama dair algıyla biçimlenmekte ve mücadele alanlarını da içermek suretiyle kentsel pratikler açısından dönüştürücü olmaktadır.[639] Daha açık bir ifadeyle cemaat ilişki biçiminde *devrimci* bir yan gören Harvey, tarihsel bağın toplumsal yapının dayanışma örüntülerini içerdiğine vurgu yapmaktadır. Kendi sistemini yaratma ve sürdürme konusunda kolektif bellekten güç alarak mücadele eden cemaat toplumlarının yerelde dinî kurumlar, belediye, eğitim kurumları, yönetimler tarafından kuralların dayatılmasına yani statükoya meydan okuduğunu savunan Harvey, bu meydan okuma biçimlerinin en belirgin olarak toplumsal ve çevresel adalet mücadelesinde görüldüğünden bahsetmektedir.[640]

Kolektif bellek konusunun Sinop'taki toplumsal ilişki ağını ilgilendiren bir diğer yönü toplumsal-psikolojik dönüşümleri çağırmasıdır. Bu konuda Sennet, küçük şehirde insanların cemaat değerlerine teslim olmadan geçmişte kurulan bağlara, aile ve komşuluk ilişkilerine göre hareket etmesine ve bu durumun dışarıdan ya da yerelden müdahalelerin önünü kesmesine [641] bağlamaktadır. Harvey'in cemaat

[638] Aksit, B. (1985). Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Degisme, 142
[639] Harvey, D. (2015). Sermayenin Mekanları,233-4
[640] Harvey, D. (2012). Sermayenin Mekânları,234-5
[641] Sennett, R. (2013). Kamusal İnsanın Çöküşü,165

ilişkilerinde gördüğü devrimci yanı destekleyen bu yaklaşım kolektif belleğin Mersin gibi cemiyet özellikleri ağır basan toplumlarda olmadığı anlamına gelmemektedir.[642] Harvey de kolektif aidiyet duygularının cemiyet toplumlarında birikim rejiminin doğal akışında tekelci rant anlayışının karşısına sahicilik, yerellik, tarih ve kültür ile dikildiğine[643] işaret etmektedir.

Cemaat özellikleri gösteren Sinop'ta gerek girişte bahsi geçen kent merkezindeki eylem gerek zaferle sonuçlanan Gerze termik santral direnişi dünya genelinde en başarılı çevre direnişlerinin layık görüldüğü övgüyü almıştır. Bu durum cemaat toplumuna özgü ilişki ağlarındaki devrimci yanın etkisinin olup olmadığını düşündürmektedir. Bu dayanışmanın bir tarafını Gerze Belediyesinin hareket aktörlerine organizasyonel desteği oluştururken diğer tarafını da nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf 63 yaşındaki kadın (S25)'in "Cengiz Oğuz'un da arkadaşı bir tekstil fabrikası sahibi otobüs kaldırdı, Afşin Elbistan'a, Adana Sugözü Termik Santraline ve Zonguldak'a gidildi. Ordaki köylüler önüne yatmış gidenlerin n'olur yaptırmayın demiş." şeklindeki sözlerine göre yurtsever olduğu söylenen iş insanlarının maddi desteği teşkil etmiştir.

Mersin'e göre iş alanları ve istihdam imkânı sınırlı olan Sinop'ta mesleki olarak en önemli iş grupları sırasıyla öğretmen, memur, belediye işçisi, küçük ve orta ticaretle uğraşan esnaf, tüccar ve balıkçılık gibi serbest meslekler olurken kentte kamu sektöründe çalışanlar ağırlıktadır. Bu durum bu bölümün ikinci kısmında nükleer karşıtı hareket ittifak tarafları açıklanırken Sinop'ta sendikalardan KESK'in öne çıkmasının önemli bir nedenini de teşkil etmektedir. Öte yandan Mersin'e göre Sinop'ta istihdam alanlarının sınırlı olması nedeniyle kentlerde yaşayanların da bahçecilik gibi işlerle aileden kalma toprakları işlemesi; kentte diğer sektörlerin gelişmemiş olması da dikkate alındığında tarımdan geçinen nüfusun 2011 yılında yüzde 70'e varan büyüklüğünü [644] açıklamaktadır. 2000'li yıllarda neoliberal politikaların küreselleşmeye uyarlandığı dönemde ve IMF programı uygulamadayken bir önceki kısımda küresel rekabet baskısının Mersin'in tarımda

[642] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, 152
[643] Harvey, D. (2015). Sermayenin Mekânları, 485
[644] Sinop, üçüncü bölümde bahsedidiği gibi Kastamonu ve Çankırı ile KUZKA Kalkınma Ajansına bağlıdır ve TR82 Kalkınma Bölgesindedir. TR 82'de KUZKA'nın son raporu 2011 yılına ait olduğu için (Bir sonraki 2023 başında çıkacaktır.) Türkiye'nin en az gübre ve ilaç kullanılan köşelerinden biridir. Bölgede doğal toplama bölgeleri dâhil 79.846 dekar alanda organik tarım üretimi yapan 849 çiftçi bulunmaktadır. T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2011),

gerilemesine yol açtığına değinildiği gibi Sinop'ta da tarımsal faaliyetlerde azalma yaşanmıştır.[645] Bununla beraber iktisadi düzenin tampon mekanizmaların devreye girmesiyle kotarılamayacak şekilde bozulmasına ek olarak bu dönemde modern teknolojilerin iletişimde kullanılması, kır-kent arası farkın dikey tabakalaşma nedeni olması, daha konforlu yaşam beklentisi gibi nedenler bugün de devam edecek şekilde kent ölçeğinde köyden kent merkezine geçmeyi ve kentte imar faaliyetlerini teşvik edecek şekilde yaşanmaktadır.

Sinop'ta tarımsal faaliyetlerden geçimini sağlayanların akıbetine orman köylüleri de devlet eliyle mülksüzleştirme ve yerinden edilmeyle uğramıştır. Bu sorunu 2013 yılında Orman Bakanlığının sorumluluk alanına giren 10 kilometrekarelik ormanlık alanın İnceburun'da nükleer santral kurulması için Enerji Bakanlığına tahsisi akabinde 250 bin, bu tezin mülakatlarının yapıldığı dönemde ise bir milyondan fazla[646] ağacın kesilmesi izlemiştir. Kamuoyuna "gençleştirme faaliyeti" olarak yansıtılan bu durum ağaçların tekrar büyümeyecek şekilde kesilmesi nedeniyle aynı zamanda orman köylülerinin[647] istihdam alanlarına müdahale anlamına gelmiş, köylülerin bir kısım istihdam alanını yitirmesi anlamına gelmiştir. İnceburun'un orman köylülerinin geçim kaynağı olmasının koşulları 1980'lerde Orman Bakanlığına ait olan arazi üzerinde coğrafyaya özgü köknar, ceviz, kayın gibi kaliteli ağaçların kesilerek[648] kerestecilikte kullanılmasından sonra bu araziye çam ağaçlarının dikilmesiyle yani nitelikli ve kamusal orman alanının endüstriyel ormancılık alanına çevrilmesi ile hazırlanmıştır. Tezin yazım sürecinde endüstriyel kullanımı da bitirerek büyümeyecek şekilde bir milyon ağacın kesilmesiyle Orman Müdürlüğünün gerekli gördüğü yer ve zamanlarda köylülerin kesim yaparak geçimlerini sağladığı istihdam alanına el konulmuştur.[649] Görüşmeler çerçevesinde

[645] Bu gerilemenin Türkiye geneli için geçerli olduğundan ve 12 yıl içinde tarım sektöründen geçimini sağlayanların sayısının yüzde 46 düştüğünden kalkınmacılık kısmında bahsedilmişti. Bianet, (2021), SGK'ya kayıtlı çiftçi sayısı 12 yılda yüzde 46 geriledi

[646] Sinop'taki hareketin aktörleri tırpanlanan ağaç miktarın tezin yazıldığı dönemde 1,5 milyona ulaştığından bahsetmektedir. Bu durum nükleer santral projesine yönelik zemin hazırlığına ÇED onayı ve yer lisansı alınmadan başlandığının emarelerinin sözleşme imzalandıktan bir yıl sonra oluştuğunu ortaya koymaktadır.

[647] 13.06.2012 tarih ve 28322 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Orman Köylülerinin Kalkındırılmalarının Desteklenmesi Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik gereği "orman içi köy" ve "ormana bitişik köy" kavramları "orman köyü" olarak birleştirilmiştir.

[648] Sinop'taki çevre hareketlerini başlattığı kent genelinde kabul gören nükleer karşıtı harekette ilk döneminden itibaren aktif olan dernek temsilcisi 64 yaşındaki kadın (S13)'ün verdiği bilgiye göre deniz seviyesinde kayın ağacı sadece Sinop'ta bulunmasına rağmen kıymeti bilinmemiştir.

[649] T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Resmi istatistikler, Tezin zamansal sınırlılığına göre 2013 yılında sayısı 458 olan orman köyleri 2020 yılında 461'e çıkarken orman köylerinde yaşayan nüfusun

1979'dan itibaren Sinop'ta yaşayan ve 2006 yılından itibaren Sinop NKP'nin aktif hareket aktörlerinden sendika temsilcisi olarak da ittifak ağı içinde yer almış olan 63 yaşındaki erkek (S23)'ün yorumu;

"*Köylüler orada yaptıkları tarımla geçiniyordu, orası köylülerin ekmek teknesiydi başka bir gelir kaynakları yok. Gidin köye, 60 yaşından aşağıda insan bulamazsınız, varsa da dedesine ninesine bakmak için gelen torunlardır. İş imkânı yok emekli şehri burası*." şeklinde olmuştur.

Bununla birlikte Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde yer alan DKÖ temsilcisi 59 yaşındaki kadın (S8);

"25 sene öncesinden başlamış oradaki dönüşüm. Yani esas direniş oradaki kaliteli ağaçların endüstriyel kesim aracı haline getirilmesi sırasında gösterilmeliydi. Bu seferki kesim nükleer santral için yapılıyor ama zaten kesilmek için dikilmiş olan ağaç." ifadesiyle hem arazinin (S23)'ün dediği gibi köylülerin iş alanı olduğunu doğrulamış hem de zamanında kaliteli ağaçların kesilmesine karşı harekete geçilmediğini belirtmiştir. Orman köylülerin nükleer santral projesi nedeniyle bu şekildeki mağduriyetinin nükleer karşıtı hareket ittifakına katılmaya sevk edip etmediği önemli olduğu üzere bu tezin dördüncü bölümünde bu potansiyel üzerinde durulacaktır. Harekette aktif olmayan fakat hareket aktörleri kanalıyla kendisiyle görüşme gerçekleştirilen 67 yaşındaki erkek (S14)'ün "Bizim burada çevremdeki insanların durumları iyidir, örneğin esnaf ve hali vakti yerinde dükkanları vs. olanlar nükleer santral kurulursa iş imkânı olur müşterimiz artar diye bakıyor meseleye." diyerek projenin Sinop'ta yeni iş alanı beklentisini beslediğini ifade etmiştir.

Tarımın ve ormancılığın faaliyet alanlarını daraltan, eşitsizlikleri derinleştiren ve yaygınlaştıran girişimlerde bulunulması kentin göç veren niteliğinin 2007 itibarıyla göç alan bir şehir hâline gelmesine neden olmuştur.[650] Sinop'u 2007'den itibaren göç alan kent konumuna getiren önemli bir gelişme bu tarihte Sinop Üniversitesinin kurulmasıdır. Sinop Üniversitesinin çektiği öğrenciler ve ailelerinden oluşan gruplar

değişiklik sonrası 94 101 olan nüfusun sürekli düşerek en son 2020 yılında 82 688'e düştüğü görülmektedir. 2021 yılında 87 539'a çıktığı görülmektedir. Bu durum artışın 08.08.2020 tarihinde 31207 sayılı değişiklikle faizsiz kredi kolaylıkları tanıyan yasal düzenlemenin ilgisi olabileceğini düşündürmektedir. Zira Mersin'e bakıldığında 2013 yılında orman köyü sayısı 430 ve nüfusu 180 240 kişiyken aynı şekilde yıldan yıla azalarak orman köylüsü nüfusu 2020 yılında 174 965'e düşmüş ve Sinop'taki gibi 2021 yılında artarak 188 544'e çıkmıştır.

[650] Bir önceki alt başlıkta paylaşılan verilere göre kente geri dönüp yerleşenlerle nüfus TÜİK verilerine göre mülakatların yapıldığı 2019 yılı itibarıyla 68 bin kişiye ulaşmışken aralıklı ziyaretlerin de eklenmesiyle belli tarihlerde kent merkezinde nüfusun 10 katına çıktığından bahsedilmektedir.

kentteki ekonomik canlanmaya katkı yaparken üniversitenin nükleer santrale yönelik istihdam ve teknik donanım sağlayacağı iddiasıyla 2014 yılında Nükleer Enerji Mühendisliği bölümünü açılmıştır. Üniversite rektörü tarafından "Sinop Üniversitesi olarak hedeflerimizden birisi de enerji. Nükleer santral kabul etsek de etmesek de Sinop'a kurulacak. Tabii nükleer santralden ziyade, nükleer teknoloji ülkemizde çok daha önemli. Diyoruz ki; nükleer enerji denildiği zaman Sinop Üniversitesi akla gelsin."[651] ifadeleri Sinop'ta kentsel dinamiklerin üniversiteyle ticari ve kurumsal bağlantılarının olduğuna işaret etmektedir.

Bu tarih itibarıyla Sinop'un adının ülke genelinde daha fazla duyulmasında Cumhurbaşkanı'nın 2006 yılında "Sinop'u marka yapacağız." söylemi de etkili olmuştur. Bu söylemin Sinop Üniversitesinin kurulmasıyla bağlanması ve akabinde 2013 yılında TÜİK tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın sonuçlarına göre Sinop'un Türkiye'nin "en mutlu il"[652] olduğunun ilan edilmesi kentin reklamının yapılmasını ve yatırım çeken ticari cazibesinin artmasını sağlamıştır. Sinop'un *marka olması* yönündeki iddianın MÜSİAD tarafından sahiplenilmesi [653] ise tezin ilk bölümünde MÜSİAD ile AKP'nin söylemsel ortaklığını teyit etmektedir. Aynı yıl Japonya ile hükümetler arası anlaşma yapılarak nükleer santral kurulacağının ilan edilmesi de kentte iş ve istihdam beklentilerinin karşılanması ümidini doğurmuştur.

Sinop'un cazibesinin artırılması 1960'lardan itibaren iş ve istihdam arayışıyla kentten ayrılan Sinopluların yıllar içinde edindikleri maddi birikimle doğup büyüdükleri kente geçici ya da sürekli geri dönüşleri ve kentte imar faaliyetlerini artırmalarını sağlamıştır. Nükleer karşıtı harekette ilk döneminden itibaren aktif olan dernek temsilcisi 64 yaşındaki kadın (S13);

> "Sinop il nüfusu bugün 280 bin fakat, İstanbul ve diğer illerde ve yurt dışında yaşayan 700 bin kadar Sinoplu'nun aklında Sinop'ta bir ev sahibi olmak var. Yani memleketinden ev alarak ikinci konutuna sahip olmak, yazın gelmek, oturmak oturmasa bile kiraya vermek,

[651] Bianet, (2014) Sinop Nükleer Santral de Nükleer Mühendislik Bölümü de İstemiyor
[652] TÜIK. gov.tr, (2020) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, TÜİK tarafından 2020 ve 2021 yıllarında yapılan Yaşam Memnuniyet Araştırmalarında il tespitine yer verilmemektedir. 2014 yılında TÜİK'in değer araştırmasının sonuçları üzerinden Sinop'un en mutlu kent olduğu yönündeki haberlerin yayılması gerek endüstrileşme gerek turistik mekânların hızla tüketilmesi nedeniyle yeni bir ürünün pazara sunulması gibi bir etki yapmıştır. Bu konuda 1960'lardan itibaren Sinop'tan İstanbul'a ve Avrupa göç ederek orada ikamet edenlerle dayanışma amaçlı kurulan dernek ve konfederasyonların Sinop Ticaret Odası ve belediye ile ortak girişimleri rol oynamaktadır.
[653] İHA, (2013) Sinop Marka Şehir Olma yolunda

> emekliliğinde buraya dönmek, burayı ikinci konut yapmak, yazlık yapmak herkesin, Sinoplu olarak herkesin hayali bu; çünkü Sinop bozulmadan önce çok güzeldi."

ifadesiyle kolektif belleğin sonucu olarak konut artışının nüfus artışının da ötesine geçtiğini göstermektedir.

1980'lerden itibaren Türkiye genelinde imar planlarının uygulanmaması, gecekondu ve imar aflarının izleyen dönemde imar teşvikine dönüşmesi kırsal özelliklerini koruyan Sinop'ta etkisini çarpık yapılaşma olarak göstermiştir.[654] Kente yerleşen çiftçiler geçimlerini inşaat ve geçici işlerde çalışarak sağlarken 2010 yılı itibarıyla il nüfusunun yarıdan fazlasının kentsel nüfusu teşkil eder olmuştur.[655] Sonuç olarak Türkiye geneli için de geçerli olduğu gibi tarımdan kopanların da toplandığı kentte oluşan ucuz ve kayıt dışı emeğin kullanılmasıyla inşaat sektörüne ağırlık veren AKP iktidarı döneminde kentteki izinsiz imar faaliyetleri artmıştır. Özellikle Avrupa kentlerine göç etmişlerin 2019 yılında doğup büyüdükleri kentte konut sahibi olmalarının uluslararası bankacılık anlaşmalarıyla kolaylaştırılması ve başka ülkelerde yaşamaya devam ederken Türkiye'de krediyle ev almasının önünün de açılması Sinop özelinde imar faaliyetlerinin artışında çok etkili olmuştur. Benzer şekilde Almanya'dan Sinop'a doğrudan uçuşların başlaması[656] için Sinoplu iş insanlarının girişimleriyle Türkiye'deki gibi gelir sıkıntısı içinde olmayan yurt dışındaki Sinopluların imar faaliyetlerine katılımı desteklenmiştir.

Sinop'taki nükleer santral projesinden dolayı kenti defalarca ziyaret eden tezin yazarına göre kentin beşerî-coğrafi etkiler açıklanırken bahsedildiği üzere 1960'lardan 90'lara kadar kentte faaliyet gösteren radar, kentin kolektif belleğinde büyük bir yer teşkil etmektedir. ABD üssünün bölgeye getirdiği ekonomik canlılığa[657] duyulan özlem askerî önemi de haiz nükleer santral projesinde kendini göstermektedir. Tezin ilk bölümünde *popülizm* tartışması kapsamında nükleer santral

---

654 Bayrak, N., Sarıboğa, N., Bayrak, T. (2016) Kentsel Gelişim ve Çevre sağlığı İlişkisi: Sinop İli Örneği

655 TUIK, (2021) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020; 2010 yılında eğri tersine dönmüş çoğunluğu kırsalın oluşturduğu nüfusta kentsel nüfus ağırlık kazanmıştır. TÜİK il, ilçe, belde bazındaki nüfus istatistiklerine göre kentsel nüfus %52,9 olmuştur. 2021 yılında 218 408 olan il nüfusunun yalnızca 80 147'si köy ve beldelerde görünmektedir. Ayrıca bir önceki bölümde verilen demografik verilere bakılabilir.

656 Vitrin Haber, (2019), Almanya'dan Sinop'a direkt uçuş başlayacak,

657 Görüşme yapılan S23'ün aktardığına göre Radar'da üç bin ABD askeri, iki bin Türk askeri çalışırken aileleriyle beraber 20 bin kişinin varlığı, nüfusu 25 bin olan kent merkezinde de ticari hareketlilik sağlamıştır. Sinoplular bu dönemde ABD'li askerlerin ihtiyacı doğrultusunda evlerini pansiyon olarak açmalarıyla pansiyonculuğu da erken öğrenen illerden olmuştur.

projelerine istinaden Cumhurbaşkanı'nın "Bizim de nükleer silahımız olsun." söylemini kullandığı anımsanırsa eski ABD üssünün yerinde faaliyet gösteren Türkiye'ye ait Roketsan'ın varlığına bir itirazın olmaması kentsel dinamikler açısından kentin askerî imajının kabulü anlamına gelmektedir. Kentin bu askerî imajı 2018 yılında Rusya'dan satın alınan S400 füzelerinin bir süre Sinop'ta muhafaza edilmesi[658] ile kendini göstermiştir.[659]

Kentteki geçim faaliyetlerinden balıkçılığı ilgilendiren bu operasyonlar hakkında tez için görüşülen, 1981'den itibaren Sinop'ta yaşayan ve nükleer karşıtı hareketin bireysel üyesi olarak ikinci dönemine vakıf 48 yaşındaki erkek (S29)

"*Füze denemelerinin denizde yapılıyor olmasının balıkçılar için olumsuz tarafları var. Bu testler balıkçıların avlanma sahalarında yapılıyor. Test sahaları balıkçıların geçişine kapatıldığı için balıkçılar avlanamıyor. Bu konuda devlet uğranmış olunan zararı ödemiyor. Bu zararlar tazmin edilmiyor*." yorumunda bulunmuştur.

Nükleer karşıtlığına hareketin örgütlendiği geniş ağ yapısını teşkil eden NKP üzerinden bakıldığında hareketin aktörleri tarafından Mersin'de 100 civarında birey-örgüt bileşen Sinop'ta yarısından çoğunu örgütlerin oluşturduğu 60 civarında bileşen bulunmaktadır ancak hepsi aktif değildir. Bununla birlikte bu ağ yapısının dışında da nükleer karşıtı harekete destek veren kesimler bulunmaktadır. Bu tarife göre her iki şehirdeki nükleer karşıtı hareket ağında aktif rol oynayan ve tezin bu bölümünde dinamiklerinin tartışmaya açılması öngörülen hareket içi örgütlerden[660] öne çıkanlar Mersin NKP bileşeni olarak Kamu Emekçileri Sendikaları (KESK), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türk Tabipler Odası (TTB), Türkiye Barolar Birliği (TBB), Türk Mimar ve Mühendisleri Odası (TMMOB)[661], Çağdaş Yaşamı Destekleme derneği (ÇYDD), Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), Yeni Kuşak Köy Enstitüleri (YKKED), TEMA ile NKP bileşeni olmayan Mersin Çevre Derneği (MERÇED) ve bileşeni olduğu Doğu Akdeniz Çevre Platformu (DAÇE); Sinop'ta ise Sinop NKP bileşenleri KESK ve DİSK başta gelmek üzere sendikalar, ÇYDD,

[658] Cumhuriyet (2020), S-400'ler Sinop'ta

[659] Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 64 yaşındaki erkek, emekli (S4) ise meselenin Sinop halkı tarafından kayıtsızlıkla karşılandığını "Halkın süreçlere dahiliyeti yok. S400'ler hakkında da askerle ilgili bir mesele olunca herkes susuyor" şeklinde ifade etmiştir.

[660] Her iki şehirde tezin saha araştırması için derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirildiği 55 kişinin çoğu bileşen temsilcisi olarak bulunmaktadır.

[661] Elektrik mühendisleri odası, makine mühendisleri odası, inşaat mühendisleri odası, çevre mühendisleri odası aktif şekilde çalışmakta, TMMOB çatısı altında nükleer santral projelerine ilişkin kamuoyunu bilgilendirmektedir.

ADD ve Sinop Çevre Dostları Derneği; TEMA, meslek örgütü olarak Samsun'daki Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) ile Sinop NKP Der'dir.

3.1.3 Merkezî-Ademimerkeziyetçi Dönüşümlerin Kurumsal Arka Planı

Çekişmeci siyaset perspektifinden siyasal rejimin karakterini yerel ölçekte analiz etmek, yerel siyasetin ademimerkeziyetçi ya da merkeziyetçi çizgide işlemesini dikkate almayı gerektirmektedir. Toplumsal hareketlerin başarılı olmak için geliştirdiği ittifak ilişkilerine yön veren idari nitelik, merkezî hükümetin kendi yapılanması üzerinden karar süreçlerine etki ederek ağırlığını hissettirdiği merkeziyetçi yönetim ya da en üst düzeyde yetkili merkezî iktidardan daha az yetkili bir otoriteye yetki aktarımı şeklindeki ademimerkeziyetçi (yerinden) yönetim olarak açıklanabilir. Bu açıdan yerel yönetimin unsurlarını teşkil eden il özel idareleri, belediyeler ve mahalli idareler hizmetlerin verilmesi için kendilerine tanınan karar alma ve uygulama yetkisine göre organize olmakta, yetki devri mümkün oldukça hizmetin yerel yerinden yönetimine bağlı olarak yerelde demokrasi olanakları artmaktadır.[662]

Merkezî iktidarın yetki devrinde bulunduğu tüzel kişilikler olarak yerel yönetimler Anayasa'nın 127. maddesine[663] göre il özel idareleri, belediyeler ve köy bazında mahalli idareler ile kurumsal siyasetin vali, kaymakam gibi atanmış üyelerinden teşekkül etmektedir. Bu madde demokrasilerde idari ve mali özerklikleri[664] oranında

[662] Türkoğlu, İ. (2009). Yerel yönetimlerde mali reform arayışları: Türkiye'de belediyelerde mali özerklik ve belediye başkanlarının mali özerklik algılaması. Maliye Bakanlığı.; 1997 tarihinden itibaren BM Kalkınma Programı (BMKP)ile kalkınma, çevre ve sürdürülebilirlik temalarıyla Yerel Gündem 21 adı altında Kent Konseyleri kurulmaya başlamıştır. Dokuzu büyükşehir ve üçü de il özel idaresi olmak üzere 48 yerel yönetimin katılımıyla yürütülmektedir. T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Yerel Gündem 21, Yerel Gündem 21 uygulamaları, 1997 yılı sonunda, "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi" Projesi ile ivme kazanmıştır.Kent konseyi, Mersin'de faaliyettedir. Sinop'ta da konsey vardır ama etkin değildir. 2019 Yerel Seçimleri'nden sonra kurulması kararlaştırılan kent konseyi pandemi nedeniyle tezin zamansal sınırının dışına taşarak 2021'de kurulabilmiştir. İki şehirde kent konseyi üzerinden karşılaştırma yapmak mümkün olmayacağı için kent konseyi tez çalışmasına dâhil edilmemiştir. Bütçesini belediyenin oluşturduğu kent konseyleri belediye meclisi ve başkanının kararlarından kopuk değildir.

[663] T.C. Anayasa 127.Madde, Mahalli İdareler

[664] Yerel Yönetimler Özerklik Endeksine göre idari özerklik; kendi organlarını seçimle kurabilmesi, icracı kararlar alabilmesi, işlem eylemleri sadece hukuki denetime tabi olurken mali özerklik de mali özerkliği ilgilendiren yerel vergileme, mali transfer sistemi, mali yeterlilik ve borçlanma özerkliği olarak tanımlanmaktadır. Bkz Çevikbaş, R. (2012). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Türk İdare Dergisi sayı 475 (33-62); Türkiye, 1985 yılında Avrupa Yerel Öz Yönetim Şartını imzalamış ve 1987 yılında AB'ye üye olmak için başvurmuştur ancak yerel yönetimlerin özerklik şartını sağlamadığı görülmektedir.; Pustu, Y. (2016). Yerel Yönetimler ve Demokrasi Sayıştay Dergisi, Sayı:100, 89-107 Avrupa'da yerel yönetimler idareden özerk olduğu gibi kendi vergi politikalarına da sahiptir ve örgütlenme yasalara göre denetime açıktır.

serbest hareket etmesi gerektiği belirtilen ve buna uygun olarak seçimle belirlenen[665] tüzel kişiliği haiz belediyelerin, il özel idarelerinin ve köylerdeki mahalli idarelerin işleyişine dair merkezî yönetimin yerel yönetimler üzerinde idari vesayet yetkisine sahip olduğu yönündeki ibare ile ikilik içermektedir. Anayasa'da ademimerkezi olduğu belirtilen yerel yönetimlerin kamu tüzel kişiliği yine Anayasa'da idari vesayete bağlanmıştır. Anayasa'nın başından itibaren özerklik sağlamadığına işaret eden Keleş, bu maddenin kendi içinde çeliştiğine, "toplum yararının korunması" şeklindeki muğlak ifadenin de günümüzde kayyum uygulamalarıyla yoğun şekilde görüldüğü gibi merkezî iktidar tarafından esnetilerek merkeziyetçiliği[666] artıran keyfi uygulamalara yol açtığına işaret etmektedir.[667] Bu konuda 1984 yılından itibaren Mersin'de yaşayan, hareketi gözlemlemekle birlikte ağ içinde aktif olmayan 40 yaşındaki kadın görüşmeci (M14); Mersin'in ilçelerinden olan Toroslar Belediye Başkanı Hamit Tuna'nın "Büyükşehir belediye başkanı olursam bir nükleer karşıtı olarak Akkuyu'ya karşı durabilir miyim bilmiyorum." beyanını paylaşarak belediyenin nükleer santral projesine karşı duramayacağını "Üstten geliyor o baskı, devlet adına imzalanıyor o anlaşma, kayyım akşamdan sabaha gelebiliyor." diyerek merkezî iktidarın ağırlığını ifade etmiştir.

Geçmiş düzenlemelere bakıldığında 1930'dan itibaren 75 yıl yürürlükte kalan 1580 sayılı Kanun'da merkezî iktidarın yerel yönetimlere müdahalesine zemin hazırlayan mülki amir etkisinin olduğu görülmektedir.[668] Tek parti devletinin kurumsallaştığı bu

[665] 1982 Anayasası Madde 127 "Mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, yine kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir. Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir."

[666] Genç, E., (2015). Demokratikleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler. Akademik İncelemeler Dergisi, 10(1), 267-290., Bu merkeziyetçi yaklaşım iktidar partisinden olmayanların kaynaklardan yararlandırılmaması şeklinde de tezahür edebilmektedir.

[667] Keleş, R. (2020) Yerel demokrasiyi merkeziyetçilik virüsündena arındırma, Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2(1), 45-58 ; 2019 Yerel Seçimleri'nden sonra pek çok belediye başkanı bu ibare vesile edilerek merkezî iktidar tarafından görevden uzaklaştırılmıştır.,Bkz Diken (2019) 'FETÖ'den tutuklanan CHP'li belediye başkanına uzaklaştırma; En son 2019 Yerel Seçimleri'nde AKP iktidarının dört büyük şehir belediyesinin yönetimini kaybetmesi ise merkeziyetçi rejimin dışlama siyaseti izlemesine evrilmiştir. Duvar, (2020), Belediye yasası değişiyor: Reform mu, yetki gaspı mı?; Keleş, 2019 Yerel Seçimleri'nin İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde kaybedilmesi neticesinde TOKİ'ye ve Özelleştirme Yönetimi dâhil merkezi yönetim kuruluşlarına bu alanda imar planı yapma yetkisinin verilmesini, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kentsel dönüşüm yetkisini kullanmasını ayrıca belediye başkanlarının KHK'larla uzaklaştırılmasını, kanun değişiklikleriyle belediye başkanı tarafından atanan belediye encümeni oluşturma yöntemini değiştirmek gibi formüllerin yerel yönetimlerin bypass edilmesi için araçsallaştırıldığından bahsetmektedir. Bkz Keleş, R. (2020) Yerel demokrasiyi Merkeziyetçilik Virüsünden Arındırma, Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2(1), 45-58

[668] Yörükoğlu, F. (2009). Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci. Mevzuat Dergisi, 12(135), 1-16., Bu

dönemde belediye meclislerinin aldığı kararlar, mülki amirlerin onayına tabi iken halkın yerel yönetim süreçlerine katılımı da sınırlı kalmış, yerel yönetimlerin özerkliğin sağlanmamasında yereldeki elitlerin ulusal siyasete müdahil olmasını önleme gayesiyle yerel yönetimler yereldeki ihtiyaçları karşılamasından ziyade ulusal çıkarlara kanalize edilerek ulusal modernleşme sürecinin siyasi bir enstrümanı kılınmıştır.[669] 1961 Anayasası'nda ise il özel idareleri, belediyeler ve köylerin özerk ve tüzel kişiliği haiz genel karar organlarının halk tarafından seçildiğinin [670] belirtilmesi yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliğini kısmen sağlamış ve bu dönemde belediyeler yerinden yönetim ilkesinin Anayasa'ya girmesi ile *ademimerkeziyetçi* yönetime kavuşmuştur.[671] 1980 Askerî Darbesi, tüm kurum ve kuruluşlar gibi yerel yönetimlerin de kapatılmasına neden olmuş, 1982 Anayasası'nın kabulünden iki yıl sonra yürürlüğe giren 2972 sayılı Kanun'la [672] Anayasa'ya yerel yönetimlerin halk tarafından seçildiği ibaresi eklenmiştir. Az önce işaret edildiği gibi 1960'lardan itibaren merkezî idarenin yerel yönetimler üzerinde vesayet yetkisine sahip olduğunu gösteren[673] merkeziyetçi yaklaşım korunmuştur.

Yerel yönetimlerin merkezî ya da ademimerkeziyetçi yönetime tabi olması sorunsalı 1980 sonrasında devletin merkezî otoriter karakterine eklemlenen neoliberal politikalarla yeni bir biçim almıştır. Buna göre 80 sonrası neoliberal belediyeciliğin önemli bir özelliği belediyelerin kendilerine bağlı şirketler kurmasının ve İller Bankası dışında piyasa koşullarına tabi ulusal ve uluslararası bankalardan borçlanmasının önü açılması olurken bir diğeri belediyelerin altyapı işlerinde Dünya Bankası kredilerinden yararlanmaya başlamış olmasıdır. Bu gelişmelerin paralelinde büyükşehirlerin daha iyi idare edilmesi için 1984 yılında 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek

---

dönemde belediyelere kredi ve finans sağlayan 2301 sayılı Kanun'la Belediyeler Bankası kurulmuştur (İleride İller Bankası olacaktır.). Devlet eliyle sanayileşmeye uygun olarak devlet bütünlüğü doğrultusunda devletçilik artmıştır, mülki amir etkisiyle şirketler devletleştirilmiştir.

669 Bayraktar, S. U. (2007) 'Turkish municipalities: Reconsidering local democracy beyond administrative autonomy', European Journal of Turkish Studies,20

670 1961 Anayasası 12. madde "Mahalli idareler, il, belediye ve köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir." 1973-1980 Toplumcu Belediye CHP; İstanbul, İzmir, Ankara ve İzmit'te uygulamaya koymuştur. Bkz Kaynar, F. 2021, Türkiye'de sosyal demokrat partilerin günümüzdeki yerel yönetim anlayışlarının 1973-1980 toplumcu belediyecilik deneyimi bağlamında değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi

671 Sezik, M. (2013). Neo-Liberal Belediyecilik ve Malatya Belediyesi Örneği. İdealkent, 4(8), 270-292., Bu dönemde üretici ve tüketimi yönlendiren uygulamalarla "sosyal demokrat belediyecilik" anlayışı dikkati çekmektedir.

672 Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun

673 Bkz 1982 Anayasası 127. Madde

Kabulü Hakkında Kanun (KHK)[674] ile 16 il büyükşehir olmuş, bu iller kredi alım kriterlerini yakalamıştır. Bu kapsamın 1993 yılında genişletilmesiyle daha önce ifade edildiği gibi teze konu olan kentlerden Mersin, o zamanki adı İçel olarak büyükşehir belediyesi statüsü elde etmiştir.

Büyükşehir olmanın bu denli önemsenmesi yerel yönetimlerin bankalardan borçlanarak mali özerklik sağlamasından ileri gelmekte olup bu durum kentlerin kendi kendisinin girişimcisi olması yönünde yerel yönetimlerin kendi kaynaklarını yaratmaya teşvik edilmesi anlamına gelmiştir.[675] Harvey'in ulus devletlerin çok uluslu para akışını kontrol etme gücünün azalmasına bağladığı bu değişiklik, dünya genelindeki çoğu yerel yönetimlerde benzer bir yön değişikliği biçiminde yaşanmış ve bu durum yerel yönetimlerin kendi bölgelerine yatırımları çekmeye çalışan taraflara dönüşmesini beraberinde getirmiştir.[676] 80'lerin ortalarından itibaren devletin neoliberal politikaların uygulayıcısı olarak yerel siyaset üzerinde de planlayıcı nosyonunu terk edip planlayıcı değil, düzenleyici bir mekanizma olmaya başlaması küreselleşmenin etkileri altında IMF, Dünya Bankası gibi düzenleyici kuruluşların ulus devletlerin sorumluluk alanı içine giren konularda etkili olmasına bağlı olarak sistemin devlet odaklı olmaktan çıkmasıyla yerel yönetimlerin özerkleşme sürecini desteklemiştir.[677] Özellikle 80'lerin ikinci yarısından itibaren kente göçlerin kentlerde nüfusu artırmasıyla tetiklenen hızlı kentleşme şartlarında cari açığa da bağlı olarak kamu kredi ve desteklerinde yapılan azalma nedeniyle kendilerinden beklenen hizmet ve taleplerdeki artışı öz kaynakları ve alternatif yollarla karşılayamayan belediyeler 90'lardan itibaren yoğun şekilde kredi alımı ve dış borçlanmaya yönelmiştir.[678]

---

[674] Gül, H. 2016, Türkiye'de Yerel, Metropoliten ve Bölgesel Ölçekte İdari Reformlar, (Der.) Demirkaya, Yüksel. Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu, Aryan basım (49-76)

[675] Genç, E., (2015). Demokratikleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler. Akademik İncelemeler Dergisi, 10(1), 267-290.

[676] Harvey, D. (2015). Sermayenin Mekanları,411-2

[677] Oktay, E., & Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel yönetimlerin demokratikleşmesinin bir aracı olarak sivil toplum kuruluşları-Türkiye için kısa bir değerlendirme. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2009(1), 172-186.

[678] Gül, M, (2009). Türkiye'de Belediyelerin Dış Borçlanmaları. Sayıştay Dergisi, (74), 97-115., "Türkiye'de belediyelerin dış borçlanmaları 1993 yılına kadar tedarik ve ikraz safhasında hiçbir kamu kurumunun ön izin ve denetimine tabi tutulmamıştır." Sonuçta belediyelerin dış borç stokunda büyük artış olduğu için bu borçları hazne üstlenmek zorunda kalmış ve ardından borçlanmaya denetim ve kontrol getiren idari önlemler alınmaya başlanmıştır. 1998-99 yıllarında dış borçlanmaya üst limit getirilmiş, 2002 yılında ise 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun dış borç izni için Hazine Müsteşarlığına başvuru ve Müsteşarlıktan izin alınması yani hazine garantisi şartını getirirken dış borçlanmayı da yalnızca yerel yönetimlerin yatırım

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin resmîleştiği dönemde önemli bir değişiklik ise 2004 tarihli 5216 Büyükşehir Kanunu ile 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun TBMM'den geçerek yürürlüğe girmesi olmuştur.[679] Yerel yönetimlerin diğer ayağını oluşturan İl Özel İdareleri hakkında 5302 sayılı Kanun da 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. [680] Yerelde demokrasi açısından 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu'na il özel idare müdürünün seçimle belirlenmesi yönündeki ibarenin eklenmesi idari vesayetin etkisinin azaltılmış olması bakımından önemli bir gelişmedir.[681] Bu değişikliklerle Belediye Kanunu ile kentsel yurttaşlık açısından iki önemli adım atılmıştır. Bunlardan biri, girişte değinildiği gibi yerel siyasette etkin olmak için hemşerilik yani "kişinin doğum yeri" kriterinin yerini "ikamet yeri" kriterinin alınmasıdır.[682] Yerel yönetimleri güçlendiren ve ademimerkezileştiren bu değişiklikler ilçe veya ilde yaşayan herkesin kent yaşamında kanun nezdinde söz sahibi duruma gelmesini sağlarken bu durum, yereli ilgilendiren çevre sorunlarının çözümünde karar süreçlerine katılım taleplerinin desteklenmesi anlamına gelmiştir.

Bu tez çalışmasının ilk bölümündeki tartışma doğrultusunda rejim açısından nirengi noktası olduğu öngörülen öncül ve ardıl etkileriyle 2007-2009 küresel krizinin yerel siyaset üzerindeki etkisi yerelde idari vesayetin tırmandırılmasından anlaşılmaktadır. Yerel hizmetleri gerçekleştirmekte kaynak sorunu yaşayan belediyelere bu tarihlerde hazineye yüklü borçları olmadığı takdirde Hazine Müsteşarlığının izni doğrultusunda

programlarında yer alan projelerin finansmanı ile sınırlamıştır. 2009 yılında yönetmelik düzenlemesiyle Hazine Müsteşarlığı T.C. adına hibe başvurusunda bulunmaya yetkilendirilmiştir. Belediyelerin iç kredi sağladığı İller Bankasına bağlı olarak 2011 yılında proje bazlı kredi verilmesi için uluslararası bir kalkınma ve yatırım bankası olarak İl bank kurulmuştur. "Yerel yönetimlere, kentsel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla uluslararası standartlarda proje üretmek ve geliştirmek, kredi sağlamak, danışmanlık yapmak ve teknik destek vermek yoluyla sürdürülebilir bir şehirleşmeye katkıda bulunmaktır." Bkz https://www.ilbank.gov.tr/ İl bank özel hukuk hükümlerine tabi, tüzel kişiliği olan özel bütçeli Anonim Şirket vasfında bir kalkınma ve yatırım bankasıdır. İller Bankası günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bağlı kuruluşu olan kamu kurumudur.

[679] Büyükşehir ve Şehir Belediyesi organları arasında belediyenin karar organı görevi gören belediye meclisi ve yürütme görevi (icracı) gören belediye encümeni de bulunmaktadır. Belediyebaşkanı ise hem karar organı hem yürütmedir. İl belediyelerinde de bu organlar bulunmaktadır. Bu kanunla yerel yönetimlerin güçlenmesi amaçlanmıştır. Bu kanuna göre "nüfusu 10.000'in üzerindeki belediyelerde plan ve bütçe ile imar komisyonlarının kurulması zorunlu tutulmuştur." Ayrıca ihtisas komisyonları kurulmuştur, toplantıları halka açık olmaktadır. Özer, M. A. (2013). Yerel yönetimler reformunda reform: 6360 sayılı kanunun düşündürdükleri. Yerel Politikalar Dergisi, 97-126.

[680] İl Özel İdaresi Kanunu, 4/3/2005 tarihli 25745 sayılı kanun, İl özel idaresinin organları; il genel meclisi, il encümeni ve validir. Kuruluş tarihi Osmanlı zamanına uzanan il özel idarelerinin verimli çalışması tartışma konusu olmuş, kaldırılması gündeme gelmiş ancak 1982 Anayasası'nda 127. maddede yeniden düzenlenmiş ve hep korunmuştur.

[681] Gül, H. 2016, Türkiye'de Yerel, Metropoliten ve Bölgesel Ölçekte İdari Reformlar, (Der.) Demirkaya, Yüksel. Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu, Aryan basım (49-76);

[682] Belediyeler ve Bağlı Daireler, (2017) Daire Kararları, İkamet yeri kriteri açılan davalarda ise başka şehirlerden davalara müdahil olmayı engelleyen bir gerekçe olmuştur.

ve “kamu-özel iş birliği”, “hibeler”, “arazi satışı ya da kiralama yolu ile finansman temini” ve “kalkınma fonları” gibi alternatif finansman yöntemlerinin de kabul edilmesi hâlinde hazine garantisiz kredi temin etme imkânı getirilmiştir.[683] Büyükşehir belediyeleri ve onlara bağlı teşkilatların başvurduğu bu uygulama yerel yönetimlerin finansman sorununu çözerken kredi almayı olanaklı kılan büyük şehirleşme talepleri de artmıştır. 2012 yılında yürürlüğe giren ve 2014 Yerel Seçimleri’nin ardından uygulamasına başlanan 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (KHK) değişikliği, 16 olan büyükşehir belediyelerinin sayısını 30’a[684] çıkarmıştır.

Büyükşehir olarak daha kolay kredi temin etme imkânına kavuşmakla beraber 6360 sayılı KHK’nın en önemli etkisi yerel yönetimleri genel olarak güç kaybına uğratması olmuştur. Öte yandan yetki alanları il sınırlarına genişletilen büyükşehir belediyeleri ilçe belediyeleri karşısında hiyerarşik güç kazanmış fakat bu kez yükleri arttığı için daha çok kaynak ihtiyacı içine düşmüştür. Bu değişikliğin demokrasi açısından etkisi ise ilçe belediyeleri dışındaki tüm belediyelerin kapatılması yerelliğin tahrip edilmesi anlamına gelirken il ve ilçeler arası dengenin bozulması da demokrasinin aleyhine işlemesi olmuştur.[685] Bu değişiklikle yerel ölçekte büyütme yapılması yeni başka eşitsizliklere yol açarken[686] 6360 sayılı KHK ile yerel dinamikler arasında rekabetin artırılması yoluyla yabancı sermaye bölgeye çekilmek istenirken bir taraftan kentteki hizmetlerin görülmesi için belediyelerin uluslararası kuruluşlardan borçlanmasının önünün açıldığını belirten Fedai, bunun için yurttaşların kaliteli hizmetten mahrum kalmasının, olağan hizmetlerin alımında bile halkın ekstra maliyetler yüklenmek zorunda kalmasının göze alındığına işaret

[683] Gül, M., (2009). Türkiye’de Belediyelerin Dış Borçlanmaları. Sayıştay Dergisi, (74), 97-115

[684] Büyükşehir statüsünün verilme nedenleri arasında nüfus artışı, kaliteli hizmet beklentisi, tarımsal faaliyetlerinin azalması ve göçün artması, sanayileşmenin artması, siyasi rant beklentisi bulunmaktadır.

[685] Taşcıer, A. M. (2019). Neoliberalizm Ekseninde Türkiye’de Yerelleşme Tartışmaları ve Yerelde Merkezileşme. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.

[686] Esasen Kuyucu, kentsel politikaların merkeziyetçi yönetime tabi kılındığına dair ilk emareyi bu kanun değişikliğinden de önce 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kurulmasında görmektedir. Kuyucu, T. (2017). Two crises, two trajectories: The impact of the 2001 and 2008 economic crises on urban governance in Turkey. Neoliberal Turkey and its discontents: Economic policy and the environment under Erdoğan, 44-74; Bu tezin ilk bölümünde Yasamanın Etkisizleştirilmesi ve Yasamadan Yürütmeye Güç Aktarımı başlığı altında tartışıldığı gibi genel seçimlerden dört gün önce 644 sayılı KHK ile bu isimde bakanlığın kurulması, merkezî yetkilerle doğa ve kültürel varlıklara el koymayı kolaylaştıracak şekilde şehirleşme adına yeni yatırımların önünün açılmak istendiğine işaret etmiştir.

etmektedir.[687] 6360 sayılı KHK ile görev alanı genişleyen büyükşehir belediyeleri, daha fazla borçlanmaya başlamış ve genel bütçe ve vergi gelirlerinden aldıkları pay artarken merkezî idarenin de daha fazla kontrolüne girmiştir.[688] Daha kolay krediye erişmek isteyen belediyeler kentleşme eğilimlerini besleyip büyükşehir olma kriterlerini yakaladıkça merkeziyetçi eğilimler devreye girmiştir. Henüz tasarı hâlindeyken 6360 sayılı KHK'nın etkilerinin yerel yönetimlerde yaratacağı politik ve idari değişimleri tartışan Adıgüzel, bu değişikliğin yerelde güçlü bir merkezîleşmeyi dayatıp demokratik katılımı azaltacağına ve yerel seçimlerde iktidar partisini güçlendireceğine dair tespitlerde bulunmuştur.[689]

6360 sayılı KHK, Mersin Büyükşehir Belediyesinin yetki alanının il sınırlarına uzatılmasına rağmen şehrin yüz binlik planlarının merkezî iktidar tarafından yapılması [690] ile birlikte düşünüldüğünde kentin bütün olarak siyasal iktidar tarafından planlanmasına kapı aralandığı anlaşılmaktadır. Açıkça yerel yönetimin merkezîleşmesi anlamına gelen bu durum, izleyen süreçte vergi dışı faaliyetlerin belediyelere cazip görünmesine neden olmuştur. Kentsel rantların vergi dışı kalması kentin dengeli büyümesine engel teşkil ederken bütün gelir, mülk sahibine kalmakta; yalnızca proje arazilerinin mücavir alanlara dâhil olması hâlinde belediyenin gelirleri artmaktadır. Yetkileri il sınırlarına erişen belediyeler, dünya kenti olarak daha iyi yarışabilmek için mücavir alanlardaki vergisiz faaliyetlere ihtiyaç duymakta, bunun için yol, su, kanalizasyon gibi hizmet götürerek değerini artırdığı kentsel rantın rantını topladığı için belediye verdiği kamu hizmetinin karşılığını almış olmaktadır.

[687] Fedai, R., & Karakoç, D. Y. Yerel Yönetimlerin Yeniden Ölçeklendirilmesi Sorunu: Yeni Bölgecilik Bağlamında 6360 Sayılı Kanun. Büyükşehir Yönetimi ,192-210.

[688] Yüksel, C. (2016). Yerel yönetimlerde kaynak paylaşım sistemleri ve 6360 sayılı kanunla Türkiye'deki değişimler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 71(3), 731-756.

[689] Adıgüzel, Ş. (2012). 6360 sayılı Yasa'nın Türkiye'nin yerel yönetim dizgesi üzerine etkileri: eleştirel bir değerlendirme. Toplum ve Demokrasi Dergisi, 6(13), 153-176.; Gözler,K., (2013)"6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?", Legal Hukuk Dergisi, Cilt 11, Sayı 122 .37-82. Bununla birlikte Gözler'e göre 6360 ile büyükşehirlerde bir anayasayla kurulmuş tüzel kişilik olan il özel idarelerinin kaldırılması da Anayasa'ya aykırıdır.

[690] Türkiye'de kent planlamasında büyükşehir belediyelerin 1/100 binlik planları yapma yetkisi bulunmamaktadır. Bu plan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanmaktadır. Belediyelerin imar yetkisi 1/beş binlik planlarla 1/binlik planlar için bulunmaktadır.

Vergilendirilen ve/veya mücavir alanlarda olmayan kentsel rantlar hazineye aktarılmaktadır.[691]

6360 sayılı KHK şehirlerdeki nüfusun oranını toplam nüfusun içinde yüzde 77'den 91'e yükseltirken[692] büyükşehir belediyelerinin sayısının artmasıyla şehirleşmenin desteklenmesi de yeni rant faaliyetlerine yeni bir kapı açılması[693] anlamına gelmiştir. Sonuç olarak 7 yıl önceki ademimerkezileşmeye doğru atılan adımlardan geri dönülmüş, 6360 sayılı KHK ile büyükşehirlerde il özel idarelerinin tüzel kişiliğinin de kaldırılması,[694] yerine İçişleri Bakanlığının yerel teşkilatı olan Vali'ye bağlı, ilçelerde ise Kaymakam'a bağlı şekilde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığının (YİKOB) kurulması ile yerelde demokrasinin altı oyulmuştur.[695] Bu kanun değişikliğinin diğer bir yansıması büyükşehir olmayan illerde oluşan farklılıktır. Büyükşehir statüsünde olmayan 51 ildeki il özel idarelerinin Valiliğe bağlanmasına uzanan ve büyükşehir statüsündeki illerde il özel idarelerini kaldıran bu uygulama TBMM'nin 338 sayılı raporunda il özel idaresi olan ve olmayan iller arasında idari "eşitsizlik kaynağı" oluşturmasıyla eleştirilmiştir.[696] Çetin, bunların

[691] Ökmen, yapılması gerekenin vergilendirilerek hazineye aktarılan gelirlerin mücavir alanlarla ilgili kısmının yerel yönetimlere bırakılması olduğunu ifade etmektedir. Bkz Ökmen, M., & Yurtsever, H. (2010). Kentsel planlama sürecinde oluşan kamusal rantın vergilendirilmesi. Maliye Dergisi, 158

[692] 6360 sayılı KHK ile 1.023'ü 29 büyükşehir belediyesinde, 559'u 52 il belediyesinde olmak üzere toplam 1.582 belde belediyesi ve 16.082 köyün tüzel kişiliği kaldırılmıştır. 2.950 olan belediye sayısı 1.393'e indirilmiştir. İl özel idare sayısı 81'den 52'ye düşürülmüştür. 34.283 olan köy sayısı ise 18.201 olarak belirlenmiştir. Özer, M. A. (2013). Yerel yönetimler reformunda reform: 6360 sayılı kanunun düşündürdükleri. Yerel Politikalar Dergisi, 97-126.

[693] Kuyucu, T. (2017). Two crises, two trajectories: The impact of the 2001 and 2008 economic crises on urban governance in Turkey. Neoliberal Turkey and its discontents: Economic policy and the environment under Erdoğan, 44-74.; Ayrıca bkz: Gül, H. 2016, Türkiye'de Yerel, Metropoliten ve Bölgesel Ölçekte İdari Reformlar, (Der.) Demirkaya, Yüksel. Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu, Aryan basım (49-76), 1984 tarihli 3030 sayılı kanunla ilk kez kurulmuş olan Büyükşehir belediyelerine istinaden 2005 yılında 5216 sayılı Kanun'la atılan ademimerkeziyetçi adım sonrasında 6360 sayılı Kanun'la nüfusu 750.000'den fazla olan il belediyeleri, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilmektedir. Nüfusu 2000'in altına düşen belediyeler kapatılmıştır.

[694] Toplam 30 büyükşehirde; Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van, Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya, Samsun, İstanbul ve Kocaeli illerindeki il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. 51 ilde bu tüzel kişilik faaliyetine devam etmektedir.

[695] İl özel idarelerinin bütçe tasarıları İçişleri Bakanlığı onayına tabidir. Bu şekilde yerel yönetim üzerine sınırlı vesayet denetimi getirilmiştir.

[696] Bkz: TBMM'nin 338 Sıra Sayılı Rapor, Ayrıca 1) Kalkınma Bakanlığı ve Kalkınma Ajansları tarafından hazırlanan Bölge Planları; 2) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan birden çok ili kapsayan Çevre Düzeni Planları; 3) İl Çevre Düzeni Planları 4) Büyükşehir belediyeleri tarafından hazırlanan 1/25.000 ölçekli nazım imar planları da yine 6360 sayılı Kanun'a göre yürürlükte bulunmaktadır. bkz Tekin, Ö. F. (2018). Türkiye'de Büyükşehir Yönetimi ve 6360 Sayılı Yasanın Getirdiği Değişim: Konya Örneği Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (55), 84-105

yanı sıra kamu tüzel kişiliklerinin kanunla kaldırılmasının hem Anayasa'ya aykırı olduğunu hem de Anayasa'nın 10. maddesinde belirtilmiş olan merkezî-yerel yönetimler arası görev bölüşümünün genelliği ilkesiyle çeliştiğini ifade etmektedir.[697] Tarımın geliştirilmesi, eğitim gibi kamusal hizmetleri merkezî iktidara vekaleten yerelde gerçekleştiren, merkezî iktidarın hizmetlerini yerelleştiren niteliği haiz il özel idarelerine yönelik ilk kez yapılmış olan bu müdahale, büyükşehir olmayan belediyelerde teori ve pratikte merkezî iktidar tarafından atanan Vali'yi öne çıkarmasıyla da demokratikleşmeye karşı bir hamle teşkil etmektedir.[698] Castells, yerelde devlet müdahalesinin çözüme muhtaç sınıflar arası çatışma konularını şiddetlendirerek sürekli yeni toplumsal yarılmalar oluşturmasıyla toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiğine işaret etmektedir.[699] Tezin ikinci bölümündeki *otoriterlik* tartışması anımsanırsa Vali gibi merkezî idarelere yönelik yetki artırımı yerelde merkezîleşme anlamına gelirken baskı ve kontroldeki artış yerel siyasete, dolayısıyla yerel toplumsal hareketlere devlet müdahalesinin artması anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketin bir ayağı olan, önceki adıyla Mersin; 1993 yılında[700] İçel adıyla 504 sayılı KHK ile büyükşehir belediyesi statüsü edinmiş olarak[701] 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na, Sinop ise 5393 sayılı Belediye Kanunu'na tabi durumdadır. Mersin'de 6360 sayılı KHK'nın merkeziyetçi niteliği Valiliğe bağlı YİKOB'un kurulmasını beraberinde getirirken Sinop'taki il özel idaresinin yönetimi ise Valiliğe bağlanmış durumdadır. Buna göre Mersin Büyükeceli köyünde yürütülmekte olan Akkuyu NGS

[697] Çetin, Z. Ö. (2015). Türkiye'de İl özel İdaresi Sisteminin Dönüşümü ve 6360 Sayılı Kanun'un Dönüşüme Etkileri Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(2), 247-266.; İl özel idarelerinin karar organı il genel meclisidir. Alınan kararlar Vali'ye gönderilir.

[698] Güneş, A. F. (2013). Büyükşehirlerde İl Özel İdarelerinin Kaldırılmasının Hukuki Veçhesi ve İşlevsel Sonuçları. İdarecinin Sesi Dergisi, (154), 60-64.; 6360 sayılı KHK gündeme geldiğinde Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği (YAYED) tarafından köylerin yok edilmesiyle köylülerin yaşam alanları üzerindeki haklarını kaybettiğine, köydeki yaşam alanlarının rant projelerine açılacağına, köylünün yoksullaşacağına, köylerin kaldırılması ile yabancılara toprak satışının başlayacağına, orman köylerinin kentsel ranta açılmasının kolaylaşacağına, borçlanmanın tetikleneceğine, özelleştirme politikasının süreceğine, kamusal kaynakların elden çıkarılacağına ve keyfî, otoriter bir rejimin inşa edilmekte olduğuna işaret edilerek tasarının geri çekilmesi talep edilmiştir. YAYED (2012), "Bütünşehir Kanunu Ne Getirmektedir?"

[699] Castells, M. (1977). The urban question: A Marxist approach.

[700] 80'lerden itibaren imar kanunlarının da etkisiyle artarak içerilere doğru genişleyen şehir, 1993 yılında büyükşehir ilan edilmiştir; Ünlü,T.,S., (2018)Mersin'de Kamusal Mekan ve Geçirdiği Değişim II,

[701] T.C. Resmi Gazete, (1993), Kanun Hükmünde Kararnameler, sayı 21693; Mersin dâhil Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit ve Samsun'dan oluşan toplam yedi şehir için büyükşehir statüsü verilmiştir.

projesi, pratikte 2014 yılından itibaren Büyükeceli Belediyesinin lağvedilmesi ile Gülnar Belediyesinin sorumluluk alanına girmiştir. Sinop NGS projesi ise İnceburun arazisi özel mülk iken kamulaştırmayla 2000'lerde Orman Bakanlığına devredilerek hazine arazisi olmasını müteakip önce TAEK'e, ardından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına devredilmiştir. Her iki proje mekânı fiziken ve resmen belediyenin idari alanının dışında bulunmaktadır.

3.2 Nükleer Karşıtı Hareketin Mersin ve Sinop'taki İttifak Ağlarındaki Dinamiklerin Dönüşümü

Nükleer santrallerin yol açtığı sorunların balıkçılık, tarım ve turizm için riskleri, kaza riskleri, alternatif enerjilerin savunulmasını, dışa bağımlılığa karşı itirazları içermesi bu toplumsal hareketin geniş bir yelpazede çok boyutlu tartışılmasını gerektirmiştir. Girişte ifade edildiği gibi projelerin küresel neoliberal politikalar doğrultusunda siyasal iktidar tarafından rıza ve zor araçlarının devreye sokulmasıyla ilerletilmesi sürecin bir yanını oluştururken nükleer karşıtı meydan okuyanların engellenmesi ve bastırılması da diğer yanını teşkil etmektedir.

Türkiye'de nükleer santral projelerine itiraz eden nükleer karşıtı hareket 1970'lerin ikinci yarısından itibaren çok sayıda paydaşın yer aldığı ittifak ağı olarak sürmektedir.

Türkiye'deki nükleer karşıtı hareketi neoliberal politikalar bağlamında ele alan bu tez açısından 24 Ocak Kararları'na itirazların 12 Eylül Askerî Darbesi ile bastırılması sonrasında askıya alınan siyasal rejim ortamında mücadele 1993 yılında Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformunun kurulmasıyla başlamıştır. Mersin ve Sinop ayaklarındaki örgütlenmesiyle platform[702] çatısı altında 90'larda ulusal ölçeğe çıkmışken hareketin 2005 yılında başlayan ikinci döneminde ise daha farklı bir işleyiş hâkim olmuştur. Nükleer karşıtı hareketin yerel dinamiklerinde gerek resmî/gayriresmî gerek merkezî/ademimerkezi karakterli örgütler; kurumsal ve organizasyonel dönüşüme uğrayan sivil toplum güçlerinin aynı platformun çatısı altında olmasından kaynaklanan etkileşim hareketin bütününü etkilemiştir.

[702] Platformların kuruluşu hk bkz: "Dernekler, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda, kendi aralarında veya vakıf, sendika ve benzeri sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere ve yetkili organların kararı ile platformlar oluşturabileceklerdir." https://www.siviltoplum.gov.tr/platformlar, bu kısımda örgütsel analiz kapsamında açıklanmaktadır.

Toplumsal hareket protestolarına dönüşen bir ortaklık[703] da bu dönüşümden payını almıştır.

Örgütlenmeleri işlevlerine göre sermaye örgütleri, toplumsal yaşamla ilgili faaliyetlerde bulunan şirket tipi örgütlenmeler, demokratik kitle örgütleri ve yerel düzeyde faal olan dernekler olarak dört grupta[704] ele alan Mütevellioğlu, ittifakların bu örgütlerin stratejik tercihleriyle şekillendiğini anımsatmaktadır. Türkiye'deki nükleer karşıtı hareketin proje yerel ayakları olan Mersin ve Sinop'taki ittifak ağı içi unsurlara bakıldığında bunlar arasında siyasi partiler,[705] kamu kurumu niteliğinde tüzel kişiliği haiz meslek örgütleri, sendikalar gibi menfaat grupları, gönüllü kuruluşlar, derneklerden temsilcilerle üyelerin ve bireylerin[706] bir arada olduğu görülmektedir. Bu açıdan kurumsal aktörlerin, örgütsel alanların, kurumsal mantıkların, yönetsel yapıların ve mobilizasyon yapılarının bir arada olması[707] farklı örgütsel dinamiklerle karakteristiği haiz yapıların bir arada strateji ve hedefler oluşturmasını gerektirmektedir.

Tezin ikinci bölümünde yürütülen siyasal rejim analizi için başvurulan Tilly ve Tarrow'un *siyasi fırsat yaklaşımı*na dayanan önermelerinden ikisi yerel siyasette devletin baskı kapasitesi ile demokrasi kapasitesine ışık tutmayı amaçladığı üzere bu kısımda nükleer karşıtı ittifak ağının dinamik ve mekanizmaları ile dinamiklerin kendi tarihsellikleri bağlamındaki dönüşümlerinin incelenmesi öngörülmektedir.

Demokratik yönetimin esas olduğu dört ülkede yürüttüğü araştırmasıyla ulusal siyasi yapının rolünün, örgütlerin stratejik seçimleri ve sonuçları için belirleyici olduğunu ortaya koyan Kitschelt'in[708] çalışması; devletin demokrasi kapasitesi arttığında toplumsal hareketlerin ittifaklar kurmasını kolaylaştırdığına, aksine devletin merkeziyetçi niteliğinin ağır bastığı durumlarda ise zorlaştığına işaret etmektedir.

---

[703] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement,154

[704] Mütevellioğlu, N. (2006). Türkiye'de Yönetim Dışı Örgütlerin Demokratikleşmeye Katkısı. 59 - 77

[705] Nükleer karşıtı platformun çatısı altında siyasi partilerin katılımına engel olunmasa da prensipte siyasi partiler yürütmeye dâhil edilmemektedir. Bunun bir istisnası Sinop'ta siyasi partilerin yürütmede olmasında görülmektedir. Siyasi partiler Sinop NKP yürütmesine seçilebilmektedir.

[706] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement

[707] McAdam, D., & Scott, W. R. (2005). Organizations and movements. Social movements and organization theory, 4.

[708] Kitschelt, H. P. (1986). "Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies." British Journal of Political Science 16 (1):57-85.

Tezin dördüncü bölümünde irdeleneceği üzere özellikle siyasal rejimin otoriterliğinin arttığı dönemlerde bazı dinamiklerin baskı altında bulunması, ittifak ağının bütünü için etkili olarak harekette kurumsallaşma eğilimlerini artırma ihtimali söz konusudur. Harvey, bu konuda toplumsal hareketlerin baskı dönemlerinde artan kurumsallaşma eğilimi içine girdiğinden, hatta siyasi partilerden daha fazla kurumsallaştığından[709] bahsetmektedir. Bunda dinamiklerin kendi öznellikleri de etkili bulunmaktadır. Tarrow, ittifak ağı içinde farklı dinamiklerin bir arada olmasına istinaden çekişmeci siyaset sahnesindeki toplumsal hareketlerde birbirini besleyen fakat hareketi farklı yönlere götüren kurumsallaşma ve radikalleşmenin simbiyotik eğilimler[710] olması nedeniyle harekette meydana gelen kurumsallaşmanın etkisinin sıklıkla sosyologların "hedef değiştirme" dediği bir harekette daha ılımlı hedefler için orijinal radikal hedeflerin bastırılmasıyla sonuçlandığına işaret etmektedir.[711]

Örneğin, ittifak içinde menfaat gruplarının ağırlığı arttıkça hareketin içindeki daha az örgütlü olan kesimlerin önce çıkmasının zorlaşması[712] bu kapsamda düşünülebilir. Bu etki kendini kamuoyu nezdinde de göstermekte, ittifak kurulan kurumların karakteri gereği hareketin ağırlıklı olarak sol siyasete yaslanması, bu şekilde kendi kitlelerini kaybetmek istemeyen tarafların etkisiyle kapsayıcılıktan uzaklaşmalarında da görülmektedir. Sinop'taki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olan sendika mensubu 53 yaşındaki erkek (S16)'nın "Genelde çevreciliği solcuların yürüttüğü görüşü hakimdir diyenler kendilerini siyasetin sağında konumlandırıyor veya milliyetçi muhafazakâr olan kesimler bu hareketin içinde olanlara doğrudan mesafeleniyor." şeklindeki ifadesi sol siyaset ile kamuoyu arasındaki mesafenin uzaklığına işaret etmektedir. Özellikle neoliberal politikaların hâkim olduğu küresel dünya düzeninde siyasal iktidarın da sağ siyaset kanadından olması solun kronik şekilde muhalif pozisyonda durmasını getirmektedir.

Solun örgütlenmeyi ve örgütsel sorunlarının çözümlenmesinde başarı sağlayacak bir yetkinliğe sahip olmaması direnmeyi zorlaştırdığına işaret eden Harvey,bu durumun solun probleminin esas olarak herhangi bir düşünce ve eylem biçiminin eleştirisine kapalı olmasından ve "örgütsel biçim fetişizmi"nin hâkim olmasından ileri

[709] Snow, D. A., Soule, S. A., & Kriesi, H. (Eds.). (2008). The Blackwell companion to social movements.,7
[710] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement, 129
[711] A.g.e,115
[712] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, 295

geldiğinden bahsetmektedir. Bu durum özellikle sosyalist ve komünist yönelimli geleneksel sol menşeli merkeziyetçiliğin ve çeşitli biçimleri ile hiyerarşik eğilimlerin hakimolduğu siyasi partiler, sendikalar ve benzer örgütsel yapılarda kendini göstermektedir. Bu nedenle sendikalar, siyasi partiler gibi bürokratik yapıyı haiz büyük ölçekli sol örgütlerin varlığı iç işleyişleri gereği[713] kapsayıcı olması gereken bir toplumsal hareketin ihtiyacı olan yataylığı sağlamakta yetersiz kaldığı[714]anlamına gelmektedir. Bu konuda farklı ülkelerdeki siyasi parti ve sendikalar üzerine yaptığı incelemesiyle Michels, oligarşinin büyük ölçekli örgütlerin doğasında olduğunu, "Sendika ve siyasi parti liderleri kendi şahıslarında geniş iktidar ve yetkiler toplamaları bağlamında demokratik uygulamalar sonuçta sadece biçimsel bir merasim niteliği kazanır." ifadesiyle bu yapılarda örgüt içi demokrasinin eksikliğini *oligarşinin tunç kanunu* olgusuyla açıklamaktadır.[715]

Öte yandan toplumsal hareketlerde ortak bir hedefin yakalanması için ittifak kurmanın çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan biri, harekete katkının toplumsallaşmış aktörler gibi *içselleştirilmiş değerler ve duygular* ile karşı tarafa verilmesidir. Bu niyetle geliştirilen ittifakın toplumsal bir görev[716] gibi üstlenilmesini değerlendiren Lipsky, meydan okuyanlar için bunun temelde karşılıklı güven duygusunu teşvik eden kaynak anlamına geldiğine işaret etmektedir.[717] Buna göre dayanışma, grup çıkarları, sadakat, sorumluluk veya aciliyet, bireysel katılımı motive etmede herhangi bir faydacı maliyet ve fayda hesaplamasından daha temel bir önemi haizdir.[718] Bununla birlikte Gamson da koalisyonu hedefleri farklı olan bireyler ve gruplar arasında farklı çıkarlarda uzlaşma sağlanması olarak görmekte ve araçların geçici olduğuna, kolektif fayda sağlayan kalıcı ittifakların önemine vurgu yapmaktadır.[719]

Toplumsal hareket ağlarını değerlendirirken bu ağların örülme biçimleri de hareketin özünü dışarı yansıtması bakımından önemlidir.Hareketlerin niteliğini tartışan Tilly,

[713] Lipset, S. M. (2008). Robert Michels, demokrasi ve oligarşinin tunç kanunu. Çalışma ve Toplum, 4(19), 11-38.
[714] Harvey, D. (2013). Asi Şehirler, 182
[715] Lipset, S. M. (1961). The law and trade union democracy. Va. L. Rev., 47, 1.
[716] Jenkins, J. C. (1983). Resource mobilization theory and the study of social movements. Annual review of sociology, 9(1), 527-553.
[717] Lipsky, M. (1968). Protest as a political resource. American political science review, 62(4), 1144-1158.
[718] McCarthy, J. (1979). Dynamics of Social Movements: Resource Mobilization, Social Control and Tactics. Little Brown & Company.
[719] Gamson, W. A. (1961). A theory of coalition formation. American sociological review, 373-382.

yalnızca *güven ağlarına*[720] odaklanırken Baldassarri ve Diani, *dayanışma temelli* "sosyal bağlar" ile araçsal olarak yönlendirilen *işlemsel ağlar* arasında bir ayrım yapmaktadır.[721] İttifakın oluşum sürecine istinaden ağların dikey ya da yatay nitelikte olabileceğini ifade eden Tarrow, ittifak ilişkisinin *zaman içinde* kurulabileceğine, bu ilişkinin uzun ya da kısa ömürlü olabileceğine işaret etmektedir.[722] Bu açıdan farkındalıklar, Jasper'ın *arka bahçemde olmasın* şeklinde kavramsallaştırdığı yaklaşımda[723] benzer duyarlılıkların birlikte hareketi üzerinden ittifak geliştirilmesine neden olabilmektedir.

İttifak sürecinde mekân, zaman ve ilişkinin süresine göre *tarafların kendi menfaatlerinin* belirleyici olduğunu savunmaktadır. Tüm toplumsallaşmış aktörler ve kurumlar gibi hareket destekçileri de içselleştirmiş oldukları değerler ve duygular ile kişisel çıkar hesaplamaları çerçevesinde hareket etmektedir. Bu açıdan toplumsal hareketler kolektif faydayı sağlayamamakta, tarafların örgütsel ya da üyelerin kişisel menfaatleri, seçici teşviklerden faydalanılması söz konusu olmaktadır. Tez boyunca görüşlerine sıklıkla başvurulan Harvey de ittifakların dışarıdan gelen baskıların yanı sıra sınıfsal çatlaklar, çekişmeler ve bölünmeler nedeniyle bütünlüklerini korumalarının zorlaştığına dikkat çekmekte, bu nedenle ittifakları istikrarsız olarak tanımlamaktadır.[724]

Toplumsal hareketlerin temel hedeflerini kurumsallaşmış güç ilişkilerinin içine yerleşmiş olan çıkar çatışmalarıyla tanımlayan Kaynak Mobilizasyonu teorisyenlerinden McCarthy ve Zald ise hareketin başarısında dış kaynaklara bağımlılığın etkili olduğuna dikkat çekmektedir.[725] Buna göre kolektif eylemlerin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan kaynağı tedarik etmek amacıyla iş birlikleri ve ittifaklar oluşturulması hareket faaliyetlerinin sınırlarını da çizmektedir. Buu yaklaşıma dayanan şekilde Tarrow, toplumsal hareketlerin herhangi bir evresinde

[720] Tilly, C. Demokrasi, Phoenix Yayınevi, Ankara 2011, s.145-6, Kollara ayrılmış kişiler arası bağlantıları içeren, esas olarak güçlü bağlardan mürekkep, içinde insanlığın değerli, önemli, uzun vadeli kaynakları ve girişimleri, ötekilerin suistimali, hataları ya da başarısızlıkları karşısında riske attığı ağlardır.
[721] Baldassarri, D., & Diani, M. (2007). The integrative power of civic networks. American journal of sociology, 113(3), 735-780.
[722] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement,154
[723] Jasper, J. M. (2002). Ahlaki protesto sanatı, 167
[724] Harvey, D. (2013). Asi Şehirler, 212-3
[725] Bkz McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. American journal of sociology, 82(6), 1212-1241.; Oberschall, A. (1973). Social conflict and social movements. Englewood Cliffs., NJ: Prentice-Hall.

kaynak sağlayan ittifak ilişkisinin kaynak mobilizasyonuna neden olduğunu, bu ittifakın aynı zamanda mobilizasyonun safhasına göre hareketin eylem ve stratejilerini etkilediğinden bahsetmektedir.[726] Örneğin tezin bir sonraki bölümünde inceleneceği gibi böyle bir ilişki, hareketin varlığını devam ettirmek için kaynağa göre eylem ve etkinlik düzenlenmesine uzanabilmektedir. Böylece toplumsal hareketler ağ içi aktörlerin niteliğine göre siyasi süreçleri etkilemeyi amaçlayan belli grupların menfaatlerini temsil eden şekilde kurumsal siyasete erişimin bir aracı olmaktadır. [727] Sonuç olarak faaliyetlerini gerçekleştirmek için özel bir gelir kaynağına sahip olmayıp bileşenlerin kaynakları ve mekân paylaşımlarıyla sınırlı bulunan örgütlerde kaynağın sahibinin hareket için yönlendirici pozisyona gelmesi söz konusu olurken toplumsal hareket örgütlerinin de profesyonelleşme üzerinden bürokratikleşmeye, kümelenmeye ve kurumsallaşma eğilimleri ortaya çıkmaktadır.

Nükleer karşıtı hareketin yerel dinamiklerindeki dönüşümünün siyasi fırsat yaklaşımı üzerinden analiz edilmesi amaçlanan bu kısımda kurum ve kuruluşların örgütsel niteliklerine göre her başlık altında yine kendi tarihselliği içinde tartışılması öngörülmektedir. Bunun için Mersin ayağı 1970'lere, Sinop ayağı ise 80'lerin ortalarına kadar giden nükleer karşıtı hareketin paydaş örgütlerin yapılandırılması ile gücünün dağılımının bu ittifak üzerinde payı olduğu göz önünde tutulacaktır. İttifakın tarafları da siyasal rejimin karakterine göre birlikte ve mümkün olduğunca karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Böylece bölümün sonunda Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin çatısı altında Mersin ve Sinop'un yerel siyasetinde gelişen ve dönüşen ittifak biçimlerini değerlendirmiş olarak dinamiklerin kopuş ve sürekliliklerini göstermek suretiyle bir çıkarım yapmak mümkün olabilir.

3.2.1 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Belediyeler ile İttifakı

Yerelde toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunların çözümünde başvurulan kamu tüzel kişiliği haiz birimler il özel idaresi, belediyeler ve mahalli idarelerdir. Özellikle belediyeler "yakınlık ilkesi"[728] gereğince kent ve çevreyle ilgili sorunlar

[726] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement,32

[727] Jenkins, J. Craig ve Charles Perrow (1977), "Insurgency of the Powerless: The Farm Worker Movements 1946- 1972," American Sociological Review 42: 249-68.; Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler.; Piven, Frances Fox ve Richard A. Cloward (1977), Poor People's Movement

[728] Demir, H., & Karakütük, M. (2003). Yerel yönetimler ve hizmette yerellik: subsidiarite ilkesi. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 65-77. Avrupa Konseyine üye olan Türkiye'nin de uyması beklenen bu ilkeye göre "Kamusal sorumluluklar genellikle ve tercihen yurttaşa en yakın olan yönetimlerce

karşısında yurttaşların danıştığı birim olarak çevre hareketleri için yerelde ortak bir hedefe yönelik iş birliği yapılabilmektedir. Dolayısıyla belediyeler ile kurulan ittifaklar, devlet projelerine itiraz eden fakat yaklaşım ve eylemleriyle siyasal iktidara sesini duyuramayan çevre hareketleri ve tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtları için yönetimin desteğini alarak toplum nezdinde meşruiyet sağlamanın bir yolu olmaktadır. Bu konuda Sinoplu olmakla birlikte kente 2015 yılında dönen ve Sinop'taki harekette 2 yıldır aktif olan 59 yaşındaki kadın (S17);

"*Sinop halkının katılımının sağlanması gerektiğini düşünüyorum. Bunun için de umutluyum aslında. Yerel yönetim çok önemli. Onun yanımızda olması halkı da çekmeyi sağlayacaktır. Çünkü yerel yönetim hiç bu kadar etkin olmadı bu konularda. Bu çok önemli*." diyerek 2019 yılındaki yerel seçimde belediye başkan adayının söylemlerinden duyduğu memnuniyeti belirtmiştir.

Projelerin yerel ayakları olan Mersin'de 70'lerden, Sinop'ta ise 80'lerin ortalarından itibaren tüm siyasi partilerden il, ilçe ve köy ölçeğinde belediye başkanları; belediyelerin karar organı olarak belediye meclisleri ile nükleer karşıtı hareket arasında çeşitli düzeylerde etkileşim içinde olmuştur. Nükleer karşıtı hareketin hafızası olarak nitelenebilecek *Don Kişotlar Akkuyu'ya Karşı* eseriyle Künar; tanıklığı ve nükleer karşıtı hareketin aktörleriyle röportajlarda Mersin genelinde ANAP, DYP, MHP, CHP'li belediye başkanları arasında nükleer santralin Akkuyu'da kurulmaması konusunda ortaklaşıldığından [729] bahsetmektedir. Mahsereci; nükleer karşıtı hareketin öncüsü Savaş Emek ve arkadaşlarının tanıklıklarına dayandırdığı *Savaş Emek Kitabı* adlı eserinde 80'lerin sonlarından itibaren bazı belediye başkanlarının desteklemesiyle çevre hareketleri popülerleşirken bazı belediye başkanlarının, öne çıkan hareket aktörlerinden milletvekili olma potansiyelini gözeterek onlara yakın olmak ve makamlarına başkalarının aday olmasının önüne geçmek suretiyle kendi pozisyonlarını sağlamlaştırmak için çevre hareketlerine yakın durduğunu aktarmıştır.[730] Buna göre kişisel menfaatler; belediye başkanı olmanın, yerel yönetim meclislerinde görev almanın ve/veya mevcut pozisyonu sağlamlaştırmanın aracı olmaktadır.

---

yerine getirilir. Sorumluluğun bir başka yönetime bırakılmasında, görevin kapsamı ve niteliği ile etkinlik ve ekonomi ilkelerinin gerekleri göz önünde bulundurulmalıdır."

[729] Künar, A. (2002). Don Kişotlar Akkuyu'ya karşı: anti-nükleer hikayeler,31

[730] Mahsereci, N. (2015) Savaş Emek Kitabı" Gel ey seher", 267-76

Nükleer karşıtı hareket, nükleer santral kurulması planlanan Mersin'deki Akkuyu yöresinin idari olarak bağlı bulunduğu Büyükeceli köyünün belediye başkanı ile yer lisansının alınmasından itibaren en çok 90'lı yıllarda yakın ilişki içinde olmuştur. Toplumsal itirazlar yükselirken Mersin Belediye Başkanı dâhil Akdeniz kıyısı belediye başkanları; "nükleer santrallerin yurdu ham madde bakımından süper devletlere bağımlı kılacağını, yöre halkını göç etmeye zorlayacağını, Akdeniz'i kirleteceğini" ifade ederek bu tesise karşı olduklarını söylemiştir.[731] 80 sonrasının ilk eylemi 1990'da yapılırken 1986 yılında meydana gelen Çernobil Nükleer Felaketi'nin neden olduğu korku ortamı vurgulanarak Silifke Belediyesi ile Yeşiller Partisi tarafından protesto yürüyüşü gerçekleştirilmiştir.[732] Bu süreçte belediye başkanlarının harekete katılımı ve desteği devam etmiştir. Çekişmeci siyaset perspektifinden siyasi fırsatlar konjonktürüne göre parçalı koalisyon dönemine tekabül eden nükleer karşıtı hareketin ilk döneminde belediyelerle kurulan ittifak, direniş zemininin güçlenmesine hizmet etmiştir.

Nükleer karşıtı hareketin ilk döneminde Mersin'de eylem ve etkinlikler proje mekânı olan Büyükeceli köyü içinde yoğunluk kazanmış, 1993-99 yılları arasındaki etkinliklerde Büyükeceli Belediye Başkanı'nın bizzat katılımı ve organizasyonel desteğiyle köyde nükleer karşıtı paneller, etkinlikler, insan zinciri eylemleri, kamplar, yürüyüşler, şenlikler düzenlenmiştir.[733] 1995 yılında Büyükeceli Belediyesi tarafından organize edilen Akkuyu Şenliği'ne Mersin, Taşucu, Tarsus ve Gülnar belediye başkanları da iştirak etmiştir. Büyükeceli Belediye Başkanı gibi nükleer karşıtı olan komşu belde Yeşilovacık Belediye Başkanı, bu dönemde nükleer santral kurulursa ekolojik sorunlar nedeniyle yok olma riski bulunan Akdeniz fokunu belediyenin simgesi olarak seçtiklerini ilan etmiştir.[734] 90'ların koalisyon hükümetlerinin kurulması ile iktidar blokunda parçalı yapının bulunduğu bir

[731] Künar, A. (2002). a.g.e.,27; Bu kampanyaya demokratik kitle örgütleri de destek vermiştir. Aralık 1990 günü eylem kapsamında "Nükleer Enerji ve Sonrası" panelini gerçekleştiren Silifke Belediyesi ile Yeşiller Partisi'nin gerçekleştirdiği protesto yürüyüşünde Silifke Belediye Başkanı "Çoluğumuz, çocuğumuzla gereken her türlü eylemi yapacağız ve nükleer canavara teslim olmayacağız." sloganları atılmıştır.

[732] Künar A. (2002), 41

[733] Mahsereci, N. (2015) Savaş Emek Kitabı "Gel ey seher", 267-76

[734] Künar, A. (2002),35; 1954'ten itibaren Silifke'ye bağlı köy olan Yeşilovacık, 2012 tarihli 6360 KHK ile kapatılarak Silifke Belediyesine dâhil olmuştur. Bu dönemin Büyükeceli Belediye Başkanı Himmet Büyük 1983-1999 yılları arasında nükleer santral proje sahasında görevli personel olarak çalışmış biri olarak nükleer karşıtı söylemleriyle belediye başkanı seçilmiştir. Söylemleri arasında sadece nükleer santral değil, Akdeniz Bölgesi'nde kirlilik yaratacağı nedeniyle fabrika yapımına da karşı olduğunu söylemesi dikkat çekmektedir. Gülnar, Aydıncık, Akdere, Yeşilovacık, Sütlüce Belediye Başkanları da mücadeleye destek mesajları vermiştir. A.g.e., s,141

dönemde nükleer karşıtı hareket ile belediyelerin ilişkisinde yakınlaşma olmuştur. Künar'ın *Don Kişotlar Akkuyu'ya Karşı* adlı eserinde tanıklığına dayanarak aktardığı üzere 1994 yılında seçilen Büyükeceli Belediye Başkanı kişisel menfaatler karşılığında[735] 1996 yılında nükleer taraftarı olarak halkla karşı karşıya gelmiştir.[736] Belediye başkanının tarafını değiştirmesi başkanın nükleer karşıtlarının bölgede gerçekleştirdiği eylemlerine katılım olmaması için de köyde baskı yapmasına neden olmuştur.[737] Künar, şahsi menfaatler elde eden belediye başkanının nükleer karşıtı söylemlerinin "Karanlıkta mı kalalım, dünyada bir sürü nükleer santral var, boşuna uğraşıyorsunuz, nasıl olsa yapacaklar, asla engelleyemezsiniz." ifadesine evrildiğinden bahsetmektedir.[738] 1996 yılı itibarıyla yerel ittifak ağları açıklanırken belirtildiği gibi tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketlerin proje yerel ayaklarındaki ittifak ağı içinde belediyelerin ağırlığı yıldan yıla azalmıştır.[739] Sağ seçmenin nükleer karşıtlığına dâhil olduğu önemli bir kanalın bu tarihte tıkandığı anlaşılmaktadır.

Halkın yerel yönetimi seçerken tercihini nükleer karşıtlığından yana kullanmaya devam ettiği, Mersin'de proje mekânının bağlı olduğu köyde bir sonraki belediye başkanının yerel seçimi nükleer karşıtı söylemlerle almasında görülmektedir. Örneğin, 1999 yılında Büyükeceli Belediye Başkanı,[740] TEAŞ'a nükleer santrale karşı olduklarını bildirerek Akkuyu Körfezi'ni yabancı nükleer şirketlerin çıkarlarına kurban etmeyeceklerini ifade etmiştir.[741] Bu belediye başkanı üç yıl sonra 2002 yılında nükleer taraftarı olmuştur. 2004 yerel seçimlerinde ise[742] 1999'a kadar üç dönem başkanlık yapmış olan ve 1996 yılında nükleer santral taraftarı olan eski başkan yeniden ve bu kez nükleer taraftarı söylemlerle seçilmiştir. Büyükeceli tarihinde ilk kez 2004 yılında seçim öncesi söylemleriyle de nükleer taraftarı bir belediye başkanı göreve gelmiştir. 2009 Yerel Seçimi'nde yapılan seçim

[735] Künar, A. (2002),56
[736] Künar, A. (2002),204
[737] Büyükeceli Belediye Başkanı Kemal Güdül toplam 20 yıl (1984 ANAP (iktidar ANAP)- 1989 ANAP (iktidar ANAP)-1994 ANAP (iktidar Başbakanın partisine göre sırasıyla DYP-ANAP-RP-ANAP-DSP)-ile -2004 AKPden (iktidar AKP) Belediye Başkanlığını almıştır. EMO, Nükleer Karşıtı Platform Sözcüsü Gülbeyaz, Büyükeceli Belediye Başkanı Güdül'ü suçladı.
[738] Künar, A. (2002),177
[739] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler,282
[740] Himmet Büyük 1999 DYP (iktidar DSP-MHP-ANAP) den seçilmiş 3 yıl sonra nükleer taraftarı olmuştur.
[741] Künar, A. (2002). Don Kişotlar Akkuyu'ya karşı: anti-nükleer hikayeler, 35
[742] Kemal Güdül yeniden fakat bu kez nükleer taraftarı olarak seçilmiştir. AKP döneminde nükleer santral kurulması için 2004 yılı itibarıyla çalışmalara başlanmıştır.

kampanyalarında sağ bir parti olarak MHP, belediye başkanlığını nükleer karşıtı söylemlerle kazanmıştır. Büyükeceli'de 1984 yılına kadar iktidardaki partinin belediyesinin kazanmış olmasına rağmen belediye başkanı nükleer karşıtlığını alenen sergilemiş, 1992-2002 arası parçalı koalisyon döneminde hükümet dışı sağ partiden seçilen nükleer karşıtı belediye başkanları nükleer karşıtlarıyla ittifak hâlindeyken 1996 yılı itibarıyla nükleer taraftarlığına geçmiştir. Göreve geldikten üç yıl sonra "çevrecilerin kendisini yanlış yönlendirmesi nedeniyle nükleer santral projesine karşı olmuş olduğunu", nükleer santral konusunda "doğru" bilgi edindiği için de artık nükleer santralleri savunduğunu açıklayan belediye başkanı, kendinden önceki iki belediye başkanı gibi nükleer taraftarı olmuştur.[743] Bu durum belediye başkanlarının genel olarak beş yıllık görevlerinin üçüncü yılında nükleer taraftarı olduğunu göstermektedir. Künar'ın eserindeki tanıklıklara göre bu dönüşümde bölgedeki varlığı bilinen nükleer lobinin etkisi bulunmaktadır. [744] Çekişmeci siyaset perspektifinden Tarrow'un iktidar bloğundaki parçalı yapının toplumsal hareketleri olumlu etkilediği şeklindeki önermesine göre parçalı koalisyon döneminde olunmasına rağmen nükleer santral şirketinin maddi menfaat sağlayan girişimleriyle yerel yönetimin desteği kaybedilmiştir.

Sinop'ta 1980'lerin ikinci yarısında nükleer santral kurulması gündeme gelmişken yaşanan Çernobil Nükleer Felaketi'ne bağlı radyoaktif kirlilik, korku ve endişesi nükleer karşıtlığını yalnızca Karadeniz'de değil, Türkiye genelinde yükseltmiştir. Sinop'ta 1987 yılında Karadeniz kıyılarına vuran *zehirli varillerin*[745] görsel hafıza oluşturması Çernobil korkusunun Sinop'ta daha derin yaşanmasının nedenlerindendir. Bu durum 1989 yılında belediye başkanı olan ve Sinop'taki görüşmeciler arasında yer alan Ali Karagülle'yi halkın sağlık riskleri konusunda

[743] 2009 yılında nükleer karşıtı söylemlerle Büyükeceli Belediye Başkanı olan Mehmet Kale, 2012 yılında nükleer taraftarı hâline gelmiş, "Devlet projeyi gerçekleştirmek istiyorsa yapacaktır." beyanatında bulunmuştur. Haberler.com (2012), Başkanlar da Nükleer Yanlısı Oldu, 2014'te DP'den belediye başkan adayı olmuş, 2018'de CHP'den Gülnar Belediye Başkan adayı olmuş fakat iki seçimde de kazanamamıştır. Kale, 2009 yılında MHP'den Büyükeceli Belediye Başkanı olmuştur, 2014 yılında Büyükşehir Kanunu nedeniyle Büyükeceli lağvedilince Gülnar Belediye Başkanlığına DP'den aday olmuş, kazanamamış, en son 2019 yılında Gülnar Belediye Başkanlığı için CHP'den aday olmuş yine kazanamamıştır.

[744] Mersin EMO şube başkanı nükleer lobinin belediye, TEDAŞ, kaymakamlık gibi kurumların idareci ve müdürlerine "Sizleri Avrupa'ya tatile gönderelim, dönüşünüzde bulunduğunuz yerdeki halka bizim lehimize nükleer yanlısı propaganda yapınız." dediğini aktarmıştır. Künar, A. (2002),195-6

[745] 1988 yılında ilk kez Samsun Alaçam'da bulunan ve tehlikeli atık içeren variller, aynı yılın sonuna kadar İstanbul'dan Rize'ye, Karadeniz kıyılarına vurmuştur. Bu varillerin yüzde 80'i Samsun ve Sinop'ta bulunmuştur. Varillerin 152'si boş, 215'i dolu olmak üzere, toplam 367 adettir. 134'ü Sinop, 233'ü de Samsun'daki depolarda muhafaza edilmiştir. Bkz Türkiye Büyük Millet Meclisi, (2003) Genel Kurul Tutanağı,22. Dönem 1.Yasama Yılı, 27. Birleşim

nükleer karşıtı bir farkındalığa hazırlamıştır. Onun nükleer karşıtlığı, yereldeki nükleer karşıtlığının yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Sinop'ta çevre hareketinin başlamasına Karagülle dönemindeki eylemleriyle rol oynayan nükleer karşıtı harekette ilk döneminden itibaren aktif olan dernek temsilcisi 64 yaşındaki kadın (S13); belediye başkanının nükleer karşıtı duruşunun o yıllarda Akkuyu'daki mücadeleyle dayanışmak için otobüs masraflarının karşılanmasını sağladığını "Eski Belediye Başkanı Ali Karagülle zamanında belediyeden mazot alarak, biraz para toplayıp olmadı altınlarımı satarak Akkuyu'ya gittik geldik senelerce Akkuyu'ya destek vermek için." diyerek açıklamıştır. Karagülle'nin döneminde Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkileri Karadeniz'de deneyimlenirken zehirli varillere karşı mücadeleye destek verdiği gibi kendi ifadesiyle "Çocuk kulübünün organizasyonuyla 23 Nisan çocuk şenlikleri için Çernobil'den engelli çocuklar geldi, belediyenin konukevinde kaldılar." diyerek anlattığı bir etkinliğe de ev sahipliği yapılmıştır.

Sinop'ta nükleer santral projesi için İnceburun sahasının seçildiği ilan edildikten sonra Karagülle'nin nükleer santral projesi için tahrip edilecek olan ormanlık alanı çocukların görmesi için okul gezisi düzenlemiş olmasının, bu geziye katılan bir öğrencinin 30 yıl sonra 2019 Yerel Seçimleri'nde Sinop Nükleer Karşıtı Platformun bireysel üyesi olarak nükleer karşıtı söylemlerle belediye başkanı seçilmesine uzanan etkisinden bahsedilebilir. Bu okul gezisinin kendi belleğinde yer etmiş olduğunu ifade eden tezin görüşmecilerinden 2019 yılındaki yerel seçimle göreve gelen CHP'li Belediye Başkanı Barış Ayhan, kendisinin nükleer karşıtı bir birey ve belediye başkanı olmasında Karagülle'nin etkisinin büyük olduğunu söylemiştir. Karagülle'nin "Nükleer santrali yapmak için cesedimi çiğnemeniz lazım." söylemini hep kullanmakta olduğunu ifade eden 45 yaşındaki Sinoplu Belediye Başkanı Ayhan, "Benim çevre bilincimi içime yerleştiren Ali Karagülle'nin Çernobil Felaketi'nin bir benzerinin nükleer santral kurulmasına bağlı olarak Sinop'ta da yaşanmaması için cesedimi çiğnemeden kuramazsınız sözüdür." demiştir. 2018 yılında ÇED için gerçekleştirilen "halkın katılımı" toplantısına halkın katılımının önlenmesi nedeniyle protestolara katıldığı için sonradan beraat etmekle birlikte gözaltına alınanlar arasındaki Ayhan, tezin yazım sürecinde onaylanan projenin ÇED'ine karşı bilirkişi incelemelerine katılarak iptal davası açan taraflar arasında olmuştur. Karagülle'nin 10 yıl boyunca nükleer karşıtı belediye başkanı olarak görev yapması, Sinop'taki nükleer karşıtlığının temellerini güçlendirdiği gibi yerel siyaset zemininde yürütülen

nükleer karşıtlarında belediye ile ittifak kurma eğilimini artırmıştır. Karagülle'nin başkanlığından etkilenerek aynı yolu seçen Ayhan, belediye başkanı seçim kampanyasına başlamadan önce Ukrayna'daki Çernobil Nükleer Felaketi bölgesini ziyaret etmiş ve seçim sürecinde gözlemlerini paylaşarak nükleer karşıtları ile yakın ilişki içinde olmuştur.

2019 yılındaki yerel seçimden önce Sinop'ta iki dönem seçilerek 10 yıl görev yapan CHP'li Belediye Başkanı Baki Ergül'ün tavrı ise 2013 yılında "mutlu kent" ilan edilen Sinop'un imajına aşırı önem atfetmesi ve nükleere karşıtlığı bunun üzerine kurarak "Patlama olursa az insan ölsün diye Sinop seçildi"diyerek[746]Sinop özelinde bir nükleer karşıtlığı göstermektedir. Literatürde *arka bahçemde olmasın yaklaşımı* olarak açıklanan bu durum kapsamında nükleer tesisin kente turizm potansiyelini kaybettirme tartışmaları da yapılmaktadır. Kentteki çevresel sorunlara ilgisizliği ile eleştirilen Ergül, nükleer karşıtları tarafından AKP'den farklı olmayan "oldubittici" ve otoriter devletçi bir tarza sahip bir siyasetçi olarak tanımlanmaktadır. Baki Ergül'ün yurt dışında nükleer santrali görmeye gidenler arasında olduğunu belirten, hareket içinde aktif olmayan, dönemsel olarak Sinop'a gelen 69 yaşındaki erkek (S19); Ergül'ün bu ziyaretle ilgili olarak dönüşünde "Gittik, gördük bizi güzel bir kadın bilgilendirdi diyerek, adamın verdiği bilgi bu kadardı. Maalesef. Sinop 10 yıl öyle biri tarafından yönetilmek zorunda kaldı. Çok yazık oldu aslında. 10 yıl kaybetti Sinop o adamın sayesinde." demiştir. Bu tezin yazarı da söz konusu belediye başkanının görevi süresince katıldığı programlarda iklim değişikliğinin Sinop'un havasının ısınmasını sağlayarak Karadeniz'de Akdeniz'in imkânlarını sunma potansiyeliyle turizminin gelişeceğine vurgu yaptığına tanık olmuştur.

Mersin'deki nükleer karşıtı hareketin ikinci döneminde CHP'li Mersin Büyükşehir Belediyesinin Akkuyu NGS projesine ilişkin olarak ittifakı baltalaması, 2012 yılında Macit Özcan döneminde Çevre ve Şehircilik Bakanlığının yaptırdığı yüz binlik Çevre Düzeni Planı'nın alt planlarda gösterilmesi sürecinde merkezî iktidarla yerel yönetimin karşı karşıya gelmesiyle yaşanmıştır. Bakanlık, tesis planının büyükşehir belediyesinin elli bin ölçekli planında gösterilmesini beklerken nükleer karşıtlarının baskısıyla *Akkuyu Nükleer Santralini İstemiyoruz* kararını ittifakın tarafı olup NKP'nin kampanyasına katılarak[747] destekleyen belediye,[748] başlangıçta Akkuyu

[746] Öztürk, S. (2018) Nükleer için ağaç kesimi başladı, Sözcü.
[747] Change.org kampanyası, Mersin Çevre ve Doğa Derneği, (2016) Mersin Büyükşehir Belediyesi

bölgesini orman alanı olarak göstermiştir. Mersin liman ticareti ile ilgili diğer başka projelerin engellenme ihtimalinin belirmesi neticesinde belediyenin borçlanma yetkisinin elinden alınması gibi olasılıkların öne sürülmesiyle büyükşehir belediye meclisi üyeleri arasında tartışma çıkmıştır. Sonuçta belediye meclisinin Bakanlığın planını önlemeye gücü olmadığı gerekçesiyle proje lehine plan değişikliğinin onaylanması belediye meclis üyeleri içindeki AKP ve MHP oylarıyla kabul edilmiştir.[749] Bu deneyim çekişmeci siyaset perspektifinden siyasi fırsat teşkil etmiş, 2014 Yerel Seçimleri'nde Mersin Nükleer Karşıtı Platformu, belediye başkan adaylarına "nükleer karşıtı mücadeleye destek olacaklarına dair taahhütname imzalatma" önerisinde bulunmuştur. 2014 yılında yerel seçimlere "Nükleere oy yok!" sloganıyla gidilmiş, Mersin NKP tarafından "Nükleere karşı çıkmayan partilere oy vermeyin." çağrısında bulunulmuştur.[750] Bu slogan, Türkiye genelinde NKP'ler tarafından desteklenip ortak çağrıya dönüştüğü[751] gibi Mersin'de siyasi olarak desteklenen MHP, 2014 yılındaki yerel seçimde büyükşehir belediyesini kazanmıştır. Bu konuda Mersin'deki hareketin ikinci döneminde aktif olan önceden meslek odası sonradan dernek bağlantısı bulunan 60 yaşındaki erkek (M17);

> "Sabahat Hanım 2009-2014 arasında Büyükşehir Belediye Meclis kararı aldırmıştı 'Mersin'de nükleer santral istemiyoruz.' diye. Sabahat Hanım o zaman NKP sözcüsüydü. Tek tek ilçe ilçe belediyelerinden nükleer santral istemiyoruz diye belediye kararı aldırdı. Nükleere oy yok sloganı 2014 yerel seçimlerinde uygulandı. Yani Sabahat Hanımın belediyelere nükleer santrale karşı oluş kararı aldırdıktan sonra kampanyayı da uyguladı."

demiştir.

2012 yılında 6360 sayılı KHK ile Büyükşehir Belediye Kanunu'nda yerel yönetimin merkeziyetçi ve ademimerkeziyetçiliği açıklanırken belirtildiği gibi Büyükeceli

---

Planında Akkuyu Nükleer Santrali Olmasın!

[748] Sözcü, (2016), Çevreciler, Çevre Planı'nda Akkuyu'yu istemiyor; Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı'nın nükleer karşıtı duruşunda kendisinin de 2014 Yerel Seçimi'nde nükleer karşıtlarının desteğini alarak seçilmesi bulunmaktadır.

[749] Yağmur, A. (2016) Meclis 'nükleer' için onay verdi, yurttaş soyunarak tepki gösterdi, Cumhuriyet; Mersin Ticaret ve Sanayi Odasında yapılan toplantıda da devletin bir projesi olan Mersin Limanı içine yapılan Konteyner Aktarma İstasyonu'nda inceltmeye gidildiğinin aktarılması üzerine Deniz Ticaret Odası yetkililerinin "Bu devletin bir projesi. Buraya çok büyük gemiler gelip malı indirecek, daha küçük gemilerle Avrupa ülkelerine aktarılacak. Yanlış yapıyorsunuz." dediklerini ifade etmiştir. Bir meclis üyesinin de "Akkuyu'yu kaldırıyorsanız, siz bu planları yapmak istemiyorsunuz." ibaresi dikkat çekicidir. Bkz Haber3, (2016), Mersin Büyükşehir Belediye Meclisi'ne, 1/50 Binlik Çevre Düzeni Planı Tartışması Damga Vurdu

[750] Yağmur, A., (2014), Nükleercilere oy yok, Cumhuriyet, CHP, BDP, DSP, İşçi Partisi çağrı metnini imzalamıştır.

[751] Nükleer karşıtı Platform (2014), 30 Mart 2014 Seçim broşürü

Belediyesi lağvedilmiştir. Bu değişiklik köydeki nüfusla birlikte nükleer karşıtı nüfusun azalmasına yol açarken yerelde merkezîleşmeye neden olan idari değişiklik nükleer karşıtlarının bu kez projenin bağlandığı Gülnar ilçe belediyesi ile ittifak olasılıklarını düşünmeye sevk etmiştir. Olumsuz gibi görünen, hareket için yerelde demokrasiyi sorunsallaştıran bir durum çekişmeci siyaset açısından siyasi fırsat teşkil ederek nükleer santral projesine karşı ilçe ölçeğindeki yerel yönetimle ittifakın kurulmasına evrilmiş, MHP'li Gülnar Belediyesi ile nükleer karşıtlarının ittifakını ortaya çıkarmıştır. 2014 yılında Mersin NKP'nin yürüttüğü Nükleere Oy Yok kampanyası kapsamında MHP, büyükşehir belediyesini almış, nükleer karşıtlığını 2016 yılında OHAL dönemine kadar sürdüren Burhaneddin Kocamaz bu görevi ifa etmiştir.

OHAL'den kısa bir süre önce yerel siyaset ağı açıklanırken belirtildiği gibi kentte nükleer karşıtlığının yüzde 86 olduğunu ortaya koyan araştırmanın Mezitli Kent Konseyi Başkanı Akademisyen Erkan Aktaş öncülüğünde büyükşehir belediyesi kent konseyinin de desteğiyle gerçekleştirilmiş olması önemlidir. Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı'nın nükleer karşıtlığı OHAL sürecinde kişisel nedenlerle son bulmuştur. Kocamaz'dan sonra 2019 yılındaki yerel seçimlerde 2007 yılından itibaren nükleer karşıtlarıyla iletişim içinde bulunan ve 2011 yılında Mersin'den CHP milletvekili seçilen Vahap Seçer göreve gelmiştir.[752] Cumhur İttifakı'nın kurulmasıyla gücünü merkezde toplayan siyasal iktidar karşısında ve CHS döneminde göreve gelmiş olan Seçer döneminde yerel yönetimler üzerindeki artan baskının etkisiyle olduğu düşünülecek şekilde yerel yönetimlerle nükleer karşıtı hareketin ilişkisi; kaynak ve toplantı mekânı gibi ihtiyaçların tedariki ile sınırlı kalmıştır. Bu dönemde Akkuyu NGS projesi karşısında veto yetkisini kullanmadığı anlaşılan belediye, MERÇED öncülüğünde nükleer karşıtı meydan okuyanlar tarafından protesto edilmiştir.[753] Bu konu, Mersin'deki hareket içinde eylemleriyle para cezalarına, hatta hapis cezasına maruz kalmış olan hareketin ikinci döneminde tezin zamansal sınırlılığına göre aktif olan 55 yaşındaki erkek (M3) tarafından "Parlamentoda nükleer karşıtlığı üzerine bireysel karşı çıkışların dışında genel olarak herhangi bir partinin bir şey söylediğini duymadım. Belediye başkanlarının bir kısmı

[752] Bkz Aksu, C., & Korkut, R. (2021). Ekoloji Almanağı (2005-2016),167

[753] Haberci, (2020) Seçer veto etmedi STK'lar harekete geçti, Belediye, Akkuyu NGS'nin enerji nakil hatları için gerekli imar düzenlemesini veto hakkı olmasına rağmen etmemiştir. MERÇED'in Mersin NKP'den ayrılarak kurulmuş olması ortak hareket etmelerinin önünde engel teşkil etmiş, ortak protesto yürütülmemiştir.

karşı çıkıyor olsalar da bir noktaya kadar hareket edebiliyorlar." şeklinde değerlendirilmiştir. Bu anlamda OHAL öncesine kadar NKP'nin belediye ile nükleer karştılığını örgütleme çabalarının devam ettiğini Mersin NKP'nin 2015 yılında Akdeniz Belediyesi Eş Başkanı Fazıl Türk'ü makamında ziyaret ederek planlanan mitingin kentte duyurulması ve katılımın artması için "Mersin'de 15 Şubat'ta yapacağımız mitingde yüz binleri sokağa dökmeyi hedefliyoruz" diyerek destek talebinde bulunması[754]göstermektedir. Ne var ki genel durumu Mersin'de hareketin ikinci döneminde özellikle emekli olduğu için OHAL sürecinde NKP içinde sorumluluk alan ve görüşme yapıldığında 69 yaşındaki emekli erkek (M13), "Halkın ezici çoğunluğu nükleer santrale karşı fakat Belediye halkın nükleer konusundaki eğilimine aykırı hareket ediyor. NKP'de yürütme Kurulu üyeleri Belediyeyi sıkıştırmıyor, iyi geçinme düşüncesindeler. Kendisine sadece teşekkür ediyorlar." diyerek açıklamakta, *menfaatlere* göre pozisyon alındığına işaret etmektedir.

2012 yılında 6360 sayılı KHK ile yerel yönetim üzerinde oluşturulan merkezî baskı; tezin yazarının da içinde olduğu, Almanya ve Japonya'dan temsilciler tarafından Fukuşima Nükleer Felaketi'nden sonra Japonya'daki belediyeler arasında başlayan *Nükleersiz Belediyeler Ağı*'na Sinop'taki muhalif belediyelerin katılması için gerçekleştirdiği ziyaretler kapsamında fark edilmiştir. Gerze Belediye Başkanı'nın desteğiyle[755] ziyaretler başlatılmış, Fukuşima Nükleer Felaketi'nin etkileri anlatılmış, sunumlar yapılmış Sinop'un ilçelerinden Gerze, Dikmen, Erfelek, Sinop merkez belediye başkanları bu görüşmelerde ağı destekleyen mesajlar paylaşılmışssa da belediyeler, merkezin baskısı altında oldukları gerekçesiyle uluslararası ağa resmî olarak katılmamıştır. Dönüşüm meselesini odağına alan bu tez açısından belediyelerin geçmişte ağ kurup kurmadığına bakıldığında 1996 yılında nükleer karşıtı hareketin Akkuyu şenlikleri etrafındaki örgütlenmelerle zirve yaptığı

[754] Mynet (2015) Mersin NKP, 15 Şubat Mitingi İçin Başkan Türk'ten Destek

[755] 2009-2019 yılları arasında Gerze Belediye Başkanlığı yaptığı süre boyunca halkta nükleer santral konusunda farkındalık sağlanması için geleneksel Gerze Festivali'ne 2016 yılında Fukuşima Nükleer Felaketi'nin gerçeklerine istinaden sunum ve etkinliklerin düzenlenmesi için girişimlerde bulunmuştur. Sinop kent merkezinden 30 kilometre mesafede olan Gerze 2007-2015 yılları arasında yapılmak istenen termik santrale karşı direniş gösterirken belediye başkanı da Gerze halkıyla birlikte hareket etmiştir. Bu direnişe Sinop'taki nükleer karşıtları da destek vermiştir. Gerze direnişi dünya çapında en başarılı direniş addedilerek Türkiye'de Noyan Özkan ödülünü, yurt dışında ise 2015 yılında Sierra Club ödülünü almıştır.

dönemde Akdeniz kıyısı belediye başkanlarının 27'sinin bir araya gelerek ulusal bir ağ olan *Nükleere Karşı Belediyeler Birliğini*[756] oluşturduğu görülmektedir.

Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24)'ün Mersin'deki diğer ilçe belediyelerine dair yaptığı değerlendirme şöyledir:

> "Büyükşehir-Toros-Akdeniz-Yenişehir-Mezitli 2006-2019 yılları arasında nükleer karşıtı harekete desteklerini hissettirdiler. Silifke-Tarsus-Anamur-Gülnar -Aydıncık-Mut ise önceden değişime uğradı. Belediyelerden verilen destekler genelde ulaşım, otobüs vs olmuştur. Yenişehir ve Mezitli. Mezitli belediyesi özellikle ekoloji konularında çok duyarlı. 2019'da HDP yerel seçimde aday göstermedi CHP'yi destekledi. Büyükşehir ve Akdeniz belediyeleri için de siyasi rant önemli."

Benzer şekilde CHP'li belediyenin kendi *menfaatleri*[757] doğrultusunda geri adım atmasının bir benzeri; son yıllarda kentteki imar faaliyetleri ile ilgili olarak Sinop'ta özellikle yeni kentsel rant projelerine kapı aralanmasıyla kendini göstermekte, dolayısıyla kentsel çevre politikalarını savunan nükleer karşıtları ile belediye başkanını karşı karşıya getirmektedir. Bu konuda ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 64 yaşındaki erkek, emekli (S4), "Belediye başkanı nükleer karşıtı ama başka meselelerimiz olabiliyor. Yani bizim kişilerle işimiz yok. Nükleer karşıtı harekette başkanla birlikte hareket ediyoruz ama bir başka davada karşısında olabiliyoruz." demiştir. Sinop'ta tez için gerçekleştirilen görüşmeler çerçevesinde merkez belediye hakkında Sinop'taki NKP ağı içinde sendika mensubu olarak yer alan 34 yaşındaki erkek (S12); CHP'nin çevre politikalarını yüzeysel bulduğunu "Belediye Başkanı nükleer karşıtı fakat, mensubu olduğu partiye de bakmalıyız. CHP nereden doğru sahipleniyor sorunu ve mücadeleyi? Sahiplenmiyor!" diyerek ifade etmiştir. (S12), Sinop'ta nükleer santral karşıtı mücadelenin belediye başkanının şahsıyla sınırlı olduğunu belirtmiş ve "CHP'nin örgütlenme biçiminde de sıkıntılar var; bir grup var il genel meclisi de belediye meclisi de o insanlardan oluşuyor."

---

[756] Künar, A. (2002),138

[757] Tezin ikinci bölümünde kalkınmacılık kısmında zeytinlik sahaların 3 km uzaklığında sanayi tesisi kurulmasının engel teşkil etmesi CHP'li İzmir Büyükşehir Belediyesinin tezin yazım sürecinde zeytinliklerin yanında 233 dönümlük alanı sanayi bölgesi ilan etmesi de Bergama Çevre Platformu tarafından itiraz konusu olmuştur. Bkz https://yesilgazete.org/zeytinin-tek-dusmani-madenciler-degil/; CHP'li belediyeler de sermaye gruplarıyla çevre ve ekolojiyi tahrip eden hegemonik projelerde iş birliğine girdiğini gösteren bir diğer örnektir. Nükleer karşıtları ile ittifak ağı içinde olan CHP'li milletvekilleri partisinin eylemlerinin neden olduğu ikilemlerle nükleer karşıtları ise güvensizlikle karşı kalmaktadır. Sinop'ta hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 63 yaşındaki kadın emekli (S3), "CHP'li belediyelerle ilgili olarak Kazdağları Kirazlı Belediyesi 2019'da oradaki şirket Alamos Gold'un yerli iş birlikçisi Doğu Biga Madencilik bu festivale destek veriyor. Yani CHP'li belediyenin festivalini bu şirket finanse ediyor." demiştir.

demiştir. 1997'den beri Sinop'ta yaşayan ve nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf ve NKP bireysel üyesi 59 yaşındaki erkek (S26), "Belediye denizdeki balıkları öldüren atık sorununu çözmüyor nükleer santral yapılmasına karşı cesedimi çiğnemeden geçemezsin diyor bu tutarsızlıktır." diyerek yerel yönetimin nükleer karşıtlığının yetersizliğini çevre sorunlarına yaklaşımı üzerinden sınanabileceğini ve ters düştüklerini ifade etmiştir. Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde bireysel üye, 48 yaşındaki erkek (S29), "Belediye Sinop'un kültürel mirasını tüketiyor, ellerindeki tek varlık Sinop'un kültürel mirası. Nasıl olsa Sinoplu bize oy verir diye düşünüyorlar." diyerek belediyenin partisi olan CHP'nin kendini memur kenti Sinop'ta vazgeçilmez görmesiyle ilişkilendirmiştir.

2019 yılında gerçekleştirilen yerel seçimde nükleer karşıtı hareketin proje mekânlarında en büyük ittifakı olan Mersin'de HDP idaresindeki Akdeniz Belediyesi ile Sinop'ta CHP idaresindeki Gerze Belediyesinin iktidar partisine geçmiş olması işleyiş sorunlarına işaret etmektedir. Esasen il düzeyindeki belediyelerde ağırlıklı olarak muhalefet partilerinden merkez soldan CHP'li ve bir defa da Cumhur İttifakı öncesinde olmak üzere MHP'li başkanlar göreve gelmiştir. 2019 yılında mülakatların yapıldığı süreçte AKP'li belediyenin seçilmesi de CHP'ye tepki oylarının sonucu olduğundan bahsedilmektedir. CHP seçmeninin ağırlıklı olduğu Gerze'de termik santral mücadelesinin kazanılmasında rolü olan, nükleer karşıtı etkinlik ve faaliyetleri destekleyen CHP'li Gerze Belediye Başkanı iki dönem görev yaptıktan sonra yeniden seçilmemiştir. Bu konuda Sinop'a 2007'de dönerek Gerze'de yaşayan Sinop'ta hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 63 yaşındaki kadın emekli (S3), "Bazı insanlar karşı oy vermemek için sandığa gitmedi, sandığa gidenler de AKP'ye oy verdi." demiştir.

Belediyelerin nükleer karşıtı duruşunun *çevreci farkındalık* ile *arka bahçemde olmasın* kavramsallaştırmaları arasında gidip gelen tutumlarına göre nükleer karşıtı hareketle ittifak ilişkisinin 2014 yılına kadar değişen yoğunlukta kurulduğu, sonrasında kaynak tedariki formatında ve ayni yardıma dayalı şekilde sürdüğü görülmektedir. 2018 yılında MHP ile Cumhur İttifakı'nın kurulması siyasal iktidarın yeniden mevzi kazanıp güç toplaması anlamına gelmiştir. Öte yandan mensubu olduğu partinin ana muhalefet partisi olması bağlamında siyasal iktidarın karşısındaki nükleer karşıtlarıyla yan yana durma potansiyeli yüksek olan belediye

başkanları kentteki rant projelerinin parçası oldukları kadar merkezî yönetime tabi olmanın getirdiği sınırlılıklarla ittifak ağı içindeki görünürlüklerini yitirmişlerdir. Bu durum Mersin'e göre daha küçük ölçekli bir kent olan Sinop'ta gözlemlendiği gibi CHP'li belediye başkanlarının nükleer santral projeleri karşısında kurumsal olarak karşı durmadan bireyselliği öne çıkararak durumu idare ettiği anlaşılmaktadır.[758] Çoğu CHP'li olan bu belediyeler CHS dönemine kadar Mersin'de ve Sinop'ta yereldeki nükleer karşıtı harekete ulaşım, toplantı salonu gibi ayni desteklerde bulunmaktadır. Parti programında nükleer enerjiye yer vermesi nükleer karşıtları için hep sorun teşkil eden CHP tarafından tezin yazım sürecinin sonuna tekabül eden dönemde açıkça ilk defa Akkuyu'da inşa hâlindeki nükleer santral projesine devam edileceği ifade edilmiştir.

3.2.2 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Siyasi Partiler ile İttifakı

Protesto hakkını kullanarak toplumsal talepleri kolektif eylemlerle sistemin dışından iletenlerin, Tilly'nin ifadesiyle *meydan okuyanların* kolektif eylemlerinden teşekkül eden toplumsal hareketler, temel olarak kurumsal siyasetin dışında konumlandıkları izlenimini vermektedir. Bununla birlikte toplumsal hareketler; iktidardan talepleri bulunması bağlamında sistem içinde hareket eden siyasi parti temsilcileri tarafından rakip olarak algılanabilmektedir. Toplumsal hareketlerle siyasi partilerin aynı hedef için birbirlerini desteklediklerini gösteren pek çok ampirik araştırma[759] ise toplumsal hareketlerle siyasi partilerin birbirlerini tamamlayan fonksiyonlara sahip olduğunu ortaya koymaktadır.[760] Tezde Tarrow ile birlikte oluşturdukları siyasi fırsatlar yaklaşımı önermelerinden yararlanılan Tilly; toplumsal hareketlerle siyasi partiler arasındaki iç içe geçmişlik olduğunu savunmakta, bunun nedenini siyasi partilerin kamuoyunun ilgisini çekmeye çalışan toplumsal hareketler için arabuluculuk görevi

[758] Tezin girişinde belediye başkanının aday olduğu döneme denk gelen 2018 yılının 6 Şubat'ında eylemcilerle birlikte gözaltına alınmasını belediye başkanı olduktan sonra projenin ÇED onayına karşı nükleer karşıtlarıyla birlikte davacılar arasında bulunması izlemiştir. Belediye başkanı, Sinop'ta nükleer karşıtlarının oylarıyla seçilmiştir ve verdiği sözü tutma çabası göstermektedir.

[759] Della Porta, D., & Rucht, D. (1995). Left-libertarian movements in context: A comparison of Italy and West Germany. The politics of social protest: Comparative perspectives on states and social movements, 229-272.; Kriesi, H. (1995). The political opportunity structure of new social movements: Its impact on their mobilization. The politics of social protest: Comparative perspectives on states and social movements, 3, 167-198.; Koopmans, R., & Duyvendak, J. W. (1995). The political construction of the nuclear energy issue and its impact on the mobilization of anti-nuclear movements in Western Europe. Social Problems, 42(2), 235-251.

[760] Goldstone, J. A. (2003). Introduction: Bridging institutionalized and noninstitutionalized politics. In States, parties, and social movements,1-8

yürütme ve iktidar üzerinde baskı oluşturma potansiyelini haiz oluşuna dayandırmaktadır.[761]

Yukarıdaki açıklamalar ışığında toplumsal hareketlerin özellikle sol kanatta yer alan siyasi partilerle bir araya geldiği görülmektedir.[762] Bu etkileşimin arkasındaki nedenler temel olarak her iki taraf için de siyasal iktidarların birikim hedefine hizmet etmek suretiyle dünya kapitalizminin ağına entegre olmayı önceleyerek dünya genelinde 70'lerin sonlarından, Türkiye'de ise ağırlıklı olarak 80 Askerî Darbesi'nden itibaren emekçi sınıfların mağduriyetini ve yoksulluğunu derinleştiren politikaların yürürlüğe konulmasıyla sermaye sınıfları lehine yapılan düzenlemelere duyulan tepki yer almaktadır. Tilly, *Demokrasi* adlı eserinde sol görüşlü siyasi partilerin özellikle kamu politikalarıyla görece bütünleştiklerini ve örgütsel hayata destek verdiklerini savunmaktadır.[763]

Türkiye'de Mersin Akkuyu'da başlamış olan nükleer karşıtı hareketin ilk yıllarına tekabül eden 70'lerde ulusal ölçekte sol partiler nükleer karşıtı harekete destek vermiş, 1992-2002 yıllarındaki parçalı koalisyon hükümeti döneminde ise toplumsal hareketlerin gücü artmıştır. Ecevit'in başbakanlığına tekabül eden 1999 yılı itibarıyla nükleer karşıtı hareketin aktörleri tarafından bu sol parti iktidarında olunan dönemde TBMM ziyaretleri yapılmıştır. Bu süreçte Başbakan'la ikna gücü yüksek bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiş, Umur Gürsoy tarafından kaleme alınan, alternatif enerji ve üretim yollarının açıklanarak önerildiği *Dikensiz Gül: Temiz Enerji*[764] adlı eserle Başbakan'ın ilgisi çekilmiştir.[765] Başbakan Ecevit, kitabın baskısının yapılarak TBMM'de dağıtılmasını sağlamıştır. Sol partilerin iktidarda olmaları hâlinde toplumsal hareketin yükselmesine bile gerek kalmadan hareketin başarıya ulaşmasının kolaylaştığını iddia eden della Porta ve Diani,[766] sol partilerin hükümette olmasının toplumsal hareket lehine esneme potansiyelinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.[767] Buna karşın aynı yazarlar, sağ bir partinin iktidarında siyasetin eleştiriye dâhil edilmesinin daha yoğun yaşandığına işaret etmektedir.[768]

[761] Tilly, C. (1978). From Mobilization to Revolution,126
[762] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, 298
[763] Tilly, C. (2014). Demokrasi,148
[764] Gürsoy, U. (1999). Dikensiz gül: Temiz enerji. Çevre Koruma Derneği Yayını.
[765] Künar, A. (2002),96
[766] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler, Çev. Pelin Çakır, Ceren.s 298-9
[767] A.g.e,304
[768] A.g.e,302-3

Kriesi vd.; kurumsal siyaseti oturmuş, demokrasisi görece güçlü Batı Avrupa ülkelerinde yürüttükleri araştırmalarıyla iktidarda bir sağ hükümet yerine sol kanattan bir siyasi partinin olması hâlinde hükümetin çoğunlukla kendi görüşüne yakın seçmenlerle uyumlu ve onları destekleyici bir pozisyonda olduğu savını desteklemektedir.[769] Toplumsal hareketler çoğunlukla sol siyasi kültürden geldikleri için siyasal iktidarın güç merkezi ve işlevselliği elverdikçe sağ bir iktidara karşı direnişlerin daha güçlü bir konuma gelmesine uygun bir alt yapının varlığından bahsetmek mümkündür.

Türkiye'de ne olup da toplumsal hareketlerle siyasi partilerin ilişkisinin zayıfladığı düşünüldüğünde şu sonuca ulaşılmaktadır: 80 sonrası neoliberal politikaların uygulanmasına başlanırken yeniden demokrasiye geçilen süreçte 1983 yılında hazırlanmış olan Siyasi Partiler Kanunu'nun büyük bir etkisinden bahsedilememekle birlikte önemli bir değişiklik hazine yardımlarının artırılmış olmasıdır. Türkiye'deki siyasi partilerin finansmanını doktora tezinde araştıran Ekizceleroğlu, siyasi partilerin aldığı hazine yardımının il örgütlerinin üstünde olması nedeniyle parti üyelerinden alınacak üye aidatlarına duyulan ihtiyacın azaldığına fakat esas belirleyicinin siyasi atmosfer olduğuna işaret etmektedir.[770] Bu değişiklik siyasi rekabetin kurallarının da kurumsal siyaset ortamında belirlenmesiyle birlikte düşünüldüğünde Türkiye'de siyasi partilerin 1980 Askerî Darbesi'nden sonra üç yıllık sıkıyönetimin ardından tekrar demokratikleşme adımları atılırken kurumsal yapının yitirilmesi, milletvekili adaylığı gibi konuların siyasal patronaja göre belirlenen konular hâline gelmesi daha anlaşılır görünmektedir.

Siyasi partilerde sorunların parti liderinin inisiyatifinde çözümlenir olması parti liderlerine büyük güç sağlarken[771] bu eğilim, hiyerarşik parti yönetimine evrilmiş, parti içi yönetimin oligarşik hâle gelmesinde ve il başkanlarının güçlenmesini sağlayan kararların alınmış olmasında etkili olmuştur.[772] Bu kısmın girişinde siyasal partiler ve sendikaların tabiatı gereği *oligarşinin tunç kanununun* işlediğinden bahsedildiği anımsanırsa 80 sonrasında bu iddia, siyasal partiler için daha gerçekçi

[769] Kriesi, H., Koopmans, R., Duyvendak, J. W., Giugni, M., & van der Heijden, H. A. (1995). New social movements in Western. Europe,59.
[770] Ekizceleroğlu, R,(2015) Türkiye'de Siyasi Partilerin Finansmanı ve Siyasi Rekabette Eşitlik, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi
[771] Arpacı, I. (2018). Küresel Dönüşümler Ekseninde Siyasi Partiler ve Liderlik. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28(1), 133-142.
[772] Güveloğlu, N. (2004). Demokrasinin neoliberal dönemde geçirdiği dönüşümün siyasal partiler üzerindeki etkileri. Praksis,12, 11-36.

bir durum olmuştur. Bugün de partilerin mekanizmalarında lider odaklı merkezî yapıda rastlanan bu durum, parti kadrolarının halktan kopmasına ve atanmışlar gibi hareket etmesine neden olmuş, egemen kadroların gündemi belirlemesine, dolayısıyla antidemokratik bir siyaset üretiminin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Parti içi bu ilişki ağı merkez ve çevre kadrolar yaratarak rant ve gelir odaklı ilişkiler üzerinden lider ve merkez kadrolardan çevre kadrolara ihale verme, iş bulma gibi menfaatleri içeren bir döngü[773] oluşmuştur.

Türkiye'de çevre sorunlarının siyasallaşmasına bakıldığında dünya çapındaki genel teamülden farklı olarak çevre hareketinin toplumsallaşmasından sonra değil, önce Yeşiller Partisi'nin kurulmasıyla sağlanmıştır. Almanya'da 70'lerin sonunda kurulan Yeşiller Partisi'nin başta nükleer enerji olmak üzere çevre sorunlarına tepki gösterenlerin oy potansiyelini kanalize ederek parlamentoya girmesinden [774] esinlenilmesi 80'lerin sonunda Büyükeceli'de belediye başkanlarının katılımıyla 1989 yılında Aliağa Termik Santral mücadelesi olmak üzere çevre kampanya ve eylemlerde ittifak oluşturmuş, 90'larda da nükleer karşıtı hareketin kitleselleşmesine önemli bir katkıda bulunmuştur.[775] Çekişmeci siyaset perspektifinden 80 sonrasında derneklere siyaset yapma yasağının getirilmiş olması toplumsal hareketler için tehdit teşkil ederken demokrasi taleplerinin siyasi parti çatısı altında toplandığı koşullar Yeşiller Partisi'nin kurulmasıyla fırsata dönüştürülmüştür. Şahin'in altını çizdiği gibi 80'lerin sonunda çevre hareketinin siyasallaşmasının ardından görece erken bir tarihte başlamış olan toplumsallaşması [776] dezavantajlı bir durumun avantaja çevrilmesinin örneği olarak Yeşiller Partisi'nin çevre direnişiyle büyük bir siyasi atılım yapmasını sağlamıştır. Bu durum aynı zamanda bu dönemde siyasi iletişim kanallarının açık olduğunu gösteren önemli bir örnektir. Tarrow, toplumsal hareket aktörlerinin kolektif eylemlerini siyasi kanallara aktarmasının bir partinin doğuşuna zemin hazırlayacağını savunmaktadır.[777] Tez kapsamında örneklerine rastlandığı gibi Kitschelt, siyasi parti aktörlerinin siyasi rekabet için toplumsal hareketlerin örgütsel

[773]Özer, A. (2021), Temiz toplum ve temiz siyasete giden yolda siyasi partilerin rolü.
[774] Rüdig, W. (2012). The perennial success of the German Greens. Environmental Politics, 21(1), 108-130.
[775] Duru, B. (2002). Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi. Mülkiye Dergisi, 26(236), 179-199.; 6 yıl gibi kısa bir sürede iç sorunlar nedeniyle dağılmıştır.
[776] Şahin, Ü. (2007). Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik: Ekoloji Hareketlerinin Siyaset Dışına İtilmesi. Sivil Toplum: Dusunce & Arastirma Dergisi, 5(20).
[777] Tarrow, S. (2015) Contentious Politics, Della Porta, D., & Diani, M. (Eds.),96

ve stratejik uygulamalarını kullandığına işaret ederken[778] siyasi partilerin seçimlerde toplumsal hareketlerin desteğiyle şanslarını artırma girişiminde bulunduğunu ortaya koyan çalışmalar[779] da söz konusudur.

Nükleer karşıtlığının ulusal ölçeğe yükseldiği 90'ların koalisyon hükümetleri ortamında 1994 yılında Yeşiller'in dağılmasının ardından çevre hareketine yeni örgüt ve inisiyatiflerin de katılmasının akabinde CHP, DYP, ÖDP, İP, SİP gibi partiler, yöre belediye başkanları, yerel dernekler, STK'ler Akkuyu Nükleer Santrali'nin yapımına karşı olduklarını açıklamış, DYP belediyeleri hariç diğerleri 1996 yılında "Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği" adı altındaki çatıya katılmıştır.[780]

90'larda toplumsallaşan nükleer karşıtı hareketin ilk yıllarında protestoların salt sol siyaset görüşüne sahip insanlarla sınırlı olduğu izleniminin verilmemesi ve harekete diğer siyasi görüşlerden partilerin katılımına engel teşkil etmemesi için nükleer karşıtlığını sol siyaset yapmaya eşitleyen algının yıkılması konusunda gayret gösterilmiştir. Bunun için mitinglerde siyasi parti örgüt, bayrak, flama veya pankartının kullanılmaması, katılımın yalnızca yurttaş kimliğiyle gerçekleştirilmesi yolu izlemiştir.[781] Bu durum, sağ siyasetten partilerin 90'ların ikinci yarısında katılımların düşmesiyle değişmiş, hareket sol siyasi partilerin alanı hâline gelmiş ve Yeşiller'den sonra Özgürlük ve Dayanışma Partisi[782] (ÖDP) Akkuyu'da etkinlik ve organizasyonların yapılmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Genel olarak Türkiye'de çevre mücadelelerinde örgütlerin bağımsız kalmak amacıyla sergiledikleri bu yaklaşım;[783] nükleer karşıtı hareket açısından da mitinglere katılımın düşmesinin önlenmesi, kitlesel bir hareketin siyasi partiler tarafından taraftar toplamak gibi menfaat amacıyla kullanılmaması, hareketin siyasi partiler tarafından sahiplenilmemesi yani partiler tarafından siyasi fırsata çevrilmemesi ve hareketlerin popülist emellerle kullanılmaması için tercih edilebilmektedir.

---

[778] Kitschelt, H.(2006). 'Movement Parties.' Handbook of Party Politics. Richard S. Katz; William Crotty (eds),278-90.

[779] Chung, Y. (2021). Party politics and civil society: The role of policy entrepreneurs in nuclear power politics in Taiwan. Environmental Policy and Governance, 31(2), 94-103.

[780] Künar, A. (2000). Gerçeklerin Işığında Nükleer Enerji Sorunu. Birikim Dergisi

[781] Künar, A. (2002).,196

[782] Yeşiller Partisi, 1994 yılında kendini feshettikten sonra ikinci Yeşiller Partisi 2008 yılında ikinci Yeşiller ve Sol Gelecek adıyla kurulmasına uzanmıştır. Bu partinin içindeki ayrılıklar ise 2019 yılında Türkiye'nin üçüncü yeşil partisi olan Yeşiller Partisi'nin kurulmasına uzanmış ancak bu partinin kurulması tezin ilk bölümünde otoriterlikkısmında açıklandığı gibi siyasi kararla engellenmektedir.

[783] Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F., & Turhan, E. (2016). İsyanın ve Umudun Dip Dalgası.,322

Nükleer karşıtı hareketin ikinci döneminde her iki proje ayağında da merkez belediyelerinin CHP'de olması yerel siyaset zemininde daha merkez sol siyasette buluşulduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte nükleer karşıtları içinde Sosyalist Yeniden Kurtuluş Partisi (SYKP) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) üyelerinin olduğu söylenebilir. Siyasi partiler, Sinop NKP hariç genel olarak NKP'lerin karar sürecini belirleyen yürütme organında görev alamamaktadır. Sinop'un farkının cemaat özellikleri ağır basan bir kent olarak kişisel ilişkilerin kurumsal ilişkinin ötesine geçmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Toplumsal hareket aktörleri ile parti temsilcilerinin ittifak ilişkisinde bireysel menfaatlerin devreye girmesi, geniş ağ olarak hareket etmenin bir diğer zorluğuna işaret etmektedir. İttifak ağı; siyasi partiler için toplumsal hareketlerde görünür olmak, taraftar toplamak, oy potansiyelini artırmak anlamına gelirken karşı taraf için bu menfaatçi hâl güvensizlik kaynağı olmaktadır. Bununla birlikte ilişki kurulan siyasi partiler, toplumsal hareket aktörleri için umut verici bir kariyer seçeneği olarak görülmektedir. Bu açıdan hareket aktörlerinin kamuoyu nezdinde tanınarak milletvekili, belediye başkanı olmak gibi eğilimleri söz konusu olabilmektedir. Nitekim son 10 yıl içinde nükleer karşıtı hareket CHP'den Mersin'de iki, Sinop'ta bir milletvekili çıkarmıştır.[784] Bu durum aynı zamanda geçmişte nükleer karşıtı harekette aktif olmuş bazı eski aktörlerin hareket için TBMM'de bir kanal görevi görebildiğini göstermiştir. Nükleer karşıtı hareketle bağlarını koruyan bu kişiler, nükleer santrallerle ilgili olarak soru önergeleri vermiştir. Genel olarak başka hiçbir çevre hareketinin siyasi kariyere uzandığı görülmezken yukarıda açıklandığı gibi her iki proje mekânında da hareketin içinde siyasi kariyer sağlamış isimlerin bulunması, hareketin fiilen kariyer basamağı olduğunu göstermektedir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde NKP içinde hem bireysel hem meslek örgütü temsilcisi olarak yer alan 54 yaşındaki kadın (M9), "Alpay Antmen milletvekili olmak için NKP'yi paravan kullandığı söylenir. Öyle de kullandı. Polisle mücadele edileceği zaman gelmedi alana mesela çünkü polisle çatışan bir görüntü vermek istemedi. Fakat bu şekilde siyasi zemin kazandı ve bizden aldığı desteği misliyle ödedi." demiştir. Ne var ki nükleer karşıtı hareketin siyasi kanal olma potansiyeli hareket aktörlerinin toplum nezdinde tanınır olma ve/veya öne çıkma pratiklerinin kişisel menfaat

[784] Prof. Dr Aytuğ Atıcı, Av. Alpay Antmen Mersin'den; Barış Karadeniz ise Sinop'tan nükleer karşıtı milletvekilleridir.

sayılması da söz konusudur. Kamuoyunun gündemini etkileyen olaylar siyasi partiler ve temsilcileri için de politika yapma araçlarıdır. Örneğin, Mersin'den Mersin'de hareketin ikinci döneminde özellikle emekli olduğu için OHAL sürecinde NKP içinde sorumluluk alan ve görüşme yapıldığında 69 yaşındaki emekli erkek (M13);

"*Ulusal etki için Türkiye'deki tüm demokratik kitle hareketleri ile çevre hareketlerinin kendi içlerindeki bireysel gelecek bekleyenleri tasfiye etmesi lazım. Yakın seçimde aday olmayı hedefleyenler genelde önce hareket içinde görünürlük sağlamaya çalışır*." demiştir.

Siyasi partiler, nükleer karşıtı hareketin içinde kariyerist hedeflere imkân vermekte, bu yolda rekabet teşkil etmektedir. Bu durumun yaratıcı fikirlerin eritilmesine dönük bir işleyişi başlatması da söz konusudur.

Kolektif taleplerin siyasi parti politikalarını etkileme gücünü haiz[785] olması; olağanüstü olayların (nükleer santral kazaları vb.) enerji politikalarının gözden geçirilmesine neden olması, seçimi kazanma beklentisi olanların eğilimlerini etkilemesi bakımından önemli siyasi fırsatlardan sayılmaktadır. 2011 yılında Fukuşima Nükleer Felaketi'nin başladığı yıl yapılan genel seçimlerde "Nükleercilere oy yok!" sloganıyla gerçekleştirilen nükleer karşıtı kampanya bu duruma başarılı bir örnektir. 2014 Yerel Seçimleri'nde ve 2015 Genel Seçimleri'nde dönemin MHP'li belediye başkanlarının desteği alınarak kullanılmış olan aynı sloganla kamuoyunun dikkati bir kez daha çekilmiştir.[786] Son olarak 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri'nde benzer bir kampanya yürütülmeye çalışılmış ancak 2015 yılında muhalif parti konumundan çıkarak Cumhur İttifakı'nı oluşturan MHP, kampanyaya sıcak bakmadığı için Gülnar Belediyesinin dışarıda kalmasıyla süreç sönük geçmiştir.

2011 yılında Fukuşima Nükleer Felaketi'nin yaşanmasıyla nükleer karşıtı hareket haklılığını bir kez daha ispatlarken ivmesi arttan kolektif eylem ve mitinglerde CHP ve HDP milletvekillerinin nükleer karşıtlarının yanında durduğu görülmüştür. Buna rağmen harekete desteklerin CHP'nin siyasi parti tavrı olmaktan uzak olduğu, milletvekilinin kişisel ilgisiyle sınırlı kaldığı görülmüştür.[787] Her şeyden önce

[785] Nükleer karşıtı hareketin TBMM'ye nükleer karşıtı milletvekilleri sokmuş olması siyasi parti programında nükleer enerjinin yer aldığı CHP açısından dönüştürücü olmasa da parti üzerinde önemli bir etki sayılabilir.
[786] Demircan, P. (2019), Yeni Yaşam Gazetesi, Nükleerde yerel seçim sessizliği,
[787] Bu durumun belediye başkanları için de geçerli olduğundan önceki kısımda bahsedilmiştir.

CHP'nin parti programında nükleer enerjiye kategorik bir karşıtlıklarının olmadığının yazması nükleer karşıtları için soru işareti teşkil etmektedir.

Mersin'deki hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde son yıllara kadar sendika temsilcisi olarak aktifliğini korumuş olan 50 yaşındaki erkek (M21), "Siyasal partilerin temsilcileri var NKP'de onlar eliyle partiler içinden büyük kitlelere ulaşmaya çalışıyoruz mecliste siyasi süreçlere etki edebiliyoruz böylece. Siyasi partiler yürütmede yer alamıyorlar fakat meclis toplantısına ilgi gösteriyorlar." demiştir. Mersin'de hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olmakla birlikte 2014 yılından itibaren nükleer karşıtı hareketin yanı sıra çevre mücadelesinde öncü aktörlerden olan 53 yaşındaki kadın (M15), "Balık çiftliklerine izin veren belediye MHP'liydi. Büyükşehir Belediyesini CHP'li belediye alınca biz gittik görüştük Vahap Seçerle elimiz güçlendi. İptal ettirdik biz o projeyi." diyerek "2019 yılından itibaren bizim açtığmız 19 balık çiftliği davasına CHP müdahil oldu." ifadesiyle 2019 yılından sonra kayyum atamalarının başladığı bir dönemde CHPli belediyenin çevre mücadelesindeki etkisine işaret etmiştir.

Sinop'ta CHP'ye daha eleştirel yaklaşıldığı görülmektedir. Sinop'nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf ve NKP bireysel üyesi 46 yaşındaki erkek (S27), CHP ile ilgili olarak "Kendi programında nükleere karşı değil ki ana muhalefet partisi. Kendi programında açıkça nükleer karşıtlığını ifade etmedikten sonra o çerçeve içinde olan insanlardan bir şey bekleyemeyiz." demiştir. Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde yer alan sendika temsilcisi 48 yaşındaki erkek (S10), "CHP'nin parti programında nükleer karşıtlığı yok." demiştir. Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 64 yaşındaki erkek, emekli (S4) de aynı konuya vurgu yapmıştır. Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 63 yaşındaki erkek(S6), 2002 yılında seçilen CHP Sinop Milletvekili Baki Ergül döneminde çevre konusundaki farkındalık düzeyini "CHP bizi biraz pasifize etti. Nükleer santrale karşı çıkmayı gerilettiler biraz. En son bir çalıştay vardı. CHP'den CHP-İstanbul Milletvekilliği yapmış olan Sinop'un ilçesi Erfelekli Engin Altay[788] da vardı. Eğer güvenliği sağlarlarsa biz karşı çıkmayız nükleer santrale demişliği vardır." diyerek eleştirmiştir. Gerze direnişinin kadın

[788] 2002 yılındaki genel seçimlerde CHP Sinop milletvekili olarak TBMM'ye girmiş, 2007 ve 2011 seçimlerinde de Sinop Milletvekili olmuş, 2013 tarihinde CHP Grup Başkan Vekilliğine gelerek CHP Genel Başkan Yardımcılığı gibi parti için görev almıştır.

aktörlerinden Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf 52 yaşındaki (S28) de aynı milletvekilinin 2009-2015 yılları arasında süren Gerze'deki termik santral karşıtı direnişinde "Buraya niye kuruyorlar gelsinler benim köyüme Erfelek'e kursunlar şeklindeki yaklaşımı mesela bizim enerjimizi hemen düşürdü." demiştir.

2016 yılında OHAL'in ilanıyla daha da sertleşen rejim şartlarında, nükleer karşıtı eylemlerin yasaklandığı ortamda nükleer karşıtları; basın açıklamalarına ve salon toplantılarına ağırlık verirken CHP ve HDP milletvekilleri nükleer karşıtlarıyla dayanışmayı TBMM çatısı altında soru önergesi vermeye devam ederek sürdürmüştür. Bu tezin yazım sürecinde nükleer karşıtlarının iletişim grubuna katılan milletvekili ve nükleer enerjiye yer vermeyen parti programıyla HDP, TBMM çatısı altında önemli bir siyasi kanal teşkil etmektedir. 2014 yılında Halkların Demokratik Kongresi (HDK) Ekolojiyi[789] kurarak çevre sorunlarının kapitalist sistem bağlamında tartışıldığı bu zeminde ekoloji mücadelesinin demokrasi mücadelesinden ayrı olmayacağını kabul etmiştir. Ancak HDP'nin basın açıklamaları sınırlı bir kitleye ulaşmakta ve nükleer karşıtları siyasal iktidarın hedefinde olan bu partiye mesafeli durmaktadır. Nitekim proje mekânlarından Sinop'ta nükleer karşıtları arasında HDP ile mesafelenmeye işaret eden 63 yaşındaki kadın emekli (S3), "HDP çekincesi iktidarın baskısından kaynaklanıyor, HDP'yi öcü gibi görüyorlar." demiştir. Çevre sorunlarını merkeze alan Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi sınırlı bir çevrede kalırken HDP, siyasetiyle sınırlı kalmıştır. HDP'den biraz da bu nedenle ayrılarak 2020 yılında kuruluş başvurusunda bulunan Yeşiller Partisinin kurulması ise İçişleri Bakanlığı üzerinden engellenmektedir.

Nükleer karşıtı hareketin siyasi partilerle ittifakı, 1988 yılında Türkiye'nin ilk defa Yeşiller Partisi'nin katkısıyla siyasi bir zemin kazanmış; sol partiler arası rekabet, nükleer karşıtı harekete diğer siyasi partilerin de destek vermesini sağlamıştır. Bu dönemde Yeşiller Partisi'nin *yeni bir aktör* olarak siyasete girmesi siyasal rejimin açıklığına işaret etmektedir. Neoliberal politikalara karşı çıkış, koalisyon döneminde nükleer karşıtı hareketi sol partilerle yan yan getirmiş, sol bir parti olarak DSP'nin koalisyonun başında olduğu dönemde ise bu durum, harekete nükleer santral projesinin iptaline varan bir üstünlük sağlamıştır. Kurumsal siyaset, zemininin kuvvetler birliğine doğru evrilip TBMM'nin zayıflatılması neticesinde hareketin siyasi süreçteki etkisi milletvekillerinin verdiği soru önergeleriyle sınırlı kalırken

[789] Halkların Demokratik Kongresi, Tüzük, (Kabul Tarihi: 4-5 Ocak 2020); Ekoloji Meclisi

süreç, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde milletvekillerinin yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'na soru önergesi verememesine uzanmıştır. Nükleer karşıtlığı açısından siyasi partilerle ittifaklar milletvekillerinin bireysel eylemleriyle sınırlanırken TBMM'nin etkisizleşmesiyle siyasi alan, kariyer fırsatına dönüşmüş şekilde kalmış ve hareket içinde daha da derinleşen şekilde güvensizlik nedeni teşkil etmiştir. AKP döneminde OHAL itibariyle daha açık sergilenen otoriter eğilimlerin CHS döneminde siyasal partinin Anayasaya göre sahip olduğu kuruluş hakkının da engellenmesiyle siyasal rejimin kapalılığını göstermektedir.

3.2.3 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Meslek Örgütleri ile İttifakı

Bu tez çalışmasında başvurulan *siyasi fırsatlar yaklaşımı* nükleer karşıtı hareketin yerel dinamiklerinde farklı yapısal özellikteki örgüt ve kuruluşların bir arada faaliyet göstermesine ışık tutan bir analiz [790] yürütülmesini desteklemektedir. Özellikle kurumsal ve bürokratik yapılarıyla farklı bir işleyişe sahip olan meslek örgütleriyle kurulan ittifakın toplumsal hareketlerde bir değişimi tetikleyebilme ihtimalinin sorgulanması gereklidir. Buna göre 1982 Anayasası'nda kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları için 135. maddede belirtilen amaç, esas ve sınırlarla tanımlanan meslek odaları ve birlikleri[791] *Anayasal güvence altında olup yasa ile belirlenmiş görevleri yerine getirmek için* kurulmuştur. Dolayısıyla bu misyonlarının yanı sıra özellikle kitlesi olan meslek örgütleri siyasi yaklaşımları doğrultusunda emekten ve halktan yana olduklarını ifade etmektedir.

Kurumsal yapıdaki örgütlerin sahip oldukları insan kaynağı ile maddi kaynağa bağlı olarak ittifak ağlarında ağırlık edinmesinin kolektif eyleme olumlu etki ettiğini savunan görüşler[792] olmakla birlikte devrim ve toplumsal hareketler üzerine çalışan Tilly; İran, Nikaragua, Filipinler'de olduğu gibi siyasi ve sosyal baskı ortamında kurumsal yapıların, kurumsal kanalların dışından yürütülen mobilizasyonların isyanlara dönüşmesini engelleme potansiyelini haiz olduğuna işaret etmektedir.[793] Buradaki kurumsallıkla kastedilen özellikler William A. Gamson'un *The Strategy of*

[790] Giugni, M., McAdam D., and Tilly, eds. (1999). How Social Movements Matter.
[791] T.C Anayasa, 17 863 sayılı Resmi Gazete, Tertip 5 cilt 22 Madde 135
[792] McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. American journal of sociology, 82(6), 1212-1241.
[793] Tilly, C., (1978) From Mobilization to Revolution.; Della Porta, D. (1996). Social movements and the state: Thoughts on the policing of protest. McAdam, Doug, John D. McCarthy; and Mayer N. Zald (eds.): Comparative Perspectives on Social Movements

Social Protest (Toplumsal Protestonun Stratejisi) adlı eserindeki bürokratik örgüt tanımında yer almaktadır. Gamson'a göre yapının farklı üyelikleri içermesi, yazılı üye listesinin bulunması, yazılı prosedürlerinin olması ve hazır insan kaynağının bulunması şeklinde üç özelliğini öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bürokratik örgütler toplumsal hareketlerin gelişmesine engel olabilmektedir.[794]

Tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarında siyasi partilerden farklı olarak meslek örgütleri, nükleer karşıtı hareketin önemli aktörü olan NKP'lerin yürütme organında görev almaktadır.[795] Meslek örgütleri aynı zamanda harekete kaynak desteği sunarak örneğin, Mersin NKP'nin eylem ve etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde etkin bir pozisyonda bulunmaktadır. Nükleer santral projelerinin yeniden gündeme geldiği süreçte yeniden organize olarak ikinci dönemine başladığı ilan edilen nükleer karşıtı mücadelede kurumsal örgütlerin ittifak içindeki ağırlığı daha görünür hâle gelerek hareket içindeki nüfuzları artmıştır. Sinop'ta 2019 yılındaki meclis toplantısında uygulamaya konan karar doğrultusunda yürütme kurulunun herhangi bir kota konulmadan 14 kurum civarındayken 5 kurumun katılımıyla sınırlandırılması hareketi ağırlığı olan kurumlarla sınırlı kalmasına neden olduğu gibi bireysel üyelerin yürütme kurulunda görev almasının ve sözcülük yapmasının da zorlaştığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak hareketin ikinci döneminde tezin zamansal sınırlılığına göre öne çıkan meslek örgütleri Mersin'de Elektrik Mühendisleri Odası (EMO), Makine Mühendisleri Odası (MMO), Çevre Mühendisleri Odası (ÇMO) gibi TMMOB'a bağlı meslek oda ve birlikleri, Türk Tabipleri Birliği (TTB), Türkiye Barolar Birliğini (TBB) öne çıkarken Sinop'ta meslek odaları değil, sendikalar etkindir. Bu sendikalar da belediye dâhil olmak üzere kentte yoğun biçimde memur olmasından dolayı memur sendikalarıdır. Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin bu farklı ittifak yapısı kentlerin öznelliklerinden ileri gelmektedir. Bu kurumlardan temsilciler, 2000 sonrasında nükleer karşıtı platformların yeniden aktif olmaya başladığı tarihten itibaren kamuoyu önünde NKP'de sözcülük görevini yürütmekte olup Mersin NKP yürütmesine dâhil olan TMMOB, EMO, TTB ve TBB temsilcileri sırayla bu görevi yerine getirmiş; Sinop'ta ise ağırlıklı olarak KESK temsilcileri sözcülük görevini

[794] Staggenborg, S. (2013). Bureaucratization and social movements. The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements.

[795] Hareketin içinde birey olarak fakat kurum adına bulunmak bireysel katılanlara göre güç avantajı sağlayarak bir eşitsizlik de oluşturmaktadır.

yürütmüştür.[796] EMO, kamuoyuna gösterilen yönüyle elektrik enerjisi üretmenin hedeflendiği bir yatırım olarak nükleer santrallere mühendis olarak karşı duruşuyla; TTB, nükleer santrallerin sağlık etkilerine hekim görüşüyle; TBB ise insanın sağlıklı yaşama hakkının elinden alınmasına karşı hak savunucusu olarak karşı duruşlarıyla kamuoyu önünde saygınlığı olan ve bu gerçeklere dikkat çeken meslek örgütleridir ve iktidarın dikkatini üzerlerine çekmektedir. Benzer şekilde emek örgütü kategorisindeki sendikalar da hak mücadelesi veren etkili, saygın ve kamuoyu nezdinde nüfuzlu örgütler olarak eylem ve etkinlikleri ile siyasal iktidar karşısında baskı oluşturduğu için yıllardır siyasal iktidarların hedefindedir.

NKP bileşeni olan kurumların hareket içindeki etkinliğinde önemli bir unsur, ittifak ağı içindeki temsiliyetleridir. Kurum temsilcisinin belirlenmesinde iki yol bulunmaktadır. Bunlardan biri bileşen olan kurumun yerel NKP'nin toplantılarına katılacak temsilciyi ataması, diğeri yerelde hâlihazırda nükleer karşıtı hareketle ilişkilenmiş üyesini görevlendirmesidir. Gamson'ın bürokrasi tarifine ek olarak NKP içinde bileşen temsilcisinin gönüllü mü, atanmış mı olduğu konusunda her zaman kesinlik sağlanamamaktadır. Bu durum, bürokratik bir işleyişin atalet mekanizmasıyla tehdit oluşturarak NKP'nin iç dinamiklerine yerleşmiş olma ihtimalini düşündürmektedir. Meslek örgütlerinin harekete sağladığı kaynak ve imkânlar dâhilinde kaynak mobilizasyonuna yol açmasının yanı sıra kurumsal yapısı gereği ÇED onaylarına karşı davacı tarafları oluşturması[797] da söz konusudur. Kurumsal yapıların sundukları çözümler kurumsal olmaktadır. Davaların kazanılması için maddi kaynaklarla insan kaynaklarını yönlendirmeleri ve davalara yönelik raporların hazırlanmasında aktif yer almaları NKP içinde meslek odalarının ağırlıklarının artmasına, uzmanlıklarına bağımlılık oluşmasına hizmet etmiştir.

Neoliberal politikaların uyarlandığı 1980 Askerî Darbesi'ni izleyen süreç, tüm sivil hayatı kökünden sarstığı gibi meslek örgütlerini de sınırlayıcı uygulamalara tabi tutmuştur. Yeniden demokrasi girişimleri çerçevesinde 1995 yılında Özal hükümeti döneminde 1980'de getirilmiş olan siyasi yasaklar geri alınsa da özellikle günümüze akseden bir sorun olarak "Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüslerinde asli ve sürekli görevlerde çalışanların meslek kuruluşlarına girme

[796] Sansasyonel haber, (2017) Baro Başkanlığı Koltuğunu Devredip Boşa Düşen Alpay Antmen'in Yeni Adresi NKP
[797] Akkuyu Nükleer Santrali Keşfi Yapıldı (2016) Türkiye Barolar Birliği

mecburiyeti aranmaz." ibaresi yıllar içinde meslek örgütlerinin ekonomik gücünü baltalayan bir sürece evrilmiştir. Muhalif açıklamalar üzerinden siyasal iktidarla ters düşülen AKP döneminde meslek örgütlerini işlevsizleştirme ve vesayet altına alma girişimlerine seçim süreçlerine müdahale[798] ile il örgütlenmelerinin bir ilde birden fazla meslek örgütünün kurulmasına olanak verecek şekilde düzenlenmesi gibi yöntemlerle devam edilmiştir.[799] 2016 yılında OHAL dönemine atfen TMMOB bülteninde "Cumhurbaşkanı TMMOB ve odalarımızı hedef gösteriyor, ancak ülkemizden, halkımızdan yana ve rant karşıtı mücadelemiz kararlılıkla sürecek" açıklaması yaparak hükümetin demokrasiye tahammülsüzlük yaptığını ve yargı süreçlerine müdahale ettiğini[800] belirtmiştir.

Meslek örgütlerinin 1982 Anayasası'ndaki kamusal niteliklerinin korunmuş olması, Anayasa'dan aldıkları hakla örgütlenmeleri, Anayasa'ya göre hâlâ tüzel kişiliği haiz bulunmaları mücadelelerinin yasal olduğunu savunmalarını desteklemektedir. Bu kamusal prensiplerle genel manada toplumu değiştirmeyi amaçlayarak[801] hareket eden meslek örgütleri çevre hareketleriyle de ilişkilenmekte ve yürüttükleri çevre mücadelesi çerçevesinde neoliberal politikalar doğrultusunda sermaye lehine yapılan düzenlemelerle çevre ve ekoloji tahribatını kabul eden uygulamalara itiraz etmektedir. Anayasa'nın 56. maddesinde belirtildiği gibi sağlıklı bir çevrede yaşama hakkıyla ters düşülen durumlara ve kamusal mekânların şirketlerce istimlak edilmesine karşı doğa ve doğal varlıkların korunması için toplum yararına mücadeleyi gündemlerinde tutarak kamuoyu önünde görünür şekilde basın açıklamaları yapmaktadırlar.

Toplum yararına mücadele konusunun neoliberal politikaların ürünü olan yeni kent girişimciliğinin dayandığı kamu-özel ortaklıkları ile özel sektörün kâr etmesi için risklerin devlet tarafından üstlenilmesi[802] bağlamında tartışan meslek örgütleri için toplumsal maruziyet ve mağduriyetlere itiraz etmek ve kamusal faydayı sorgulamak demokratik mücadelenin parçasıdır. TMMOB'un internet sitesine bakıldığında kuruluş ve amaçları arasında siyasetin dar anlamını aşarak iç ilişkiler ve işleyiş dahil

[798] Evrensel (2020), İstanbul'daki meslek odaları: Antidemokratik uygulamalara karşı durmakta kararlıyız
[799] Çaralan, İ., (2020),'Böl, parçala, yönet' taktiğinde sıra meslek örgütlerinde!
[800] TMMOB.Makin Mühendisleri Odası (2016) TMMOB`ye Bağlı Odaların Ortak Açıklaması:
[801] Zald, M. N., & McCarthy, J. D. (1979). Social movement industries: Competition and cooperation among movement organizations.
[802] Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism,77

her şeyin siyasetin parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.[803] TMMOB ve bağlı odalarla birliklerin çevre mücadelelerine teknik bilgi ve hukuki yardım sunarak destekleme eğilimlerinin yan etkisi yerel grupların öne çıkmasını engellemek ve örneğin, TMMOB'un kurumsal kimliğini doğrudan sergilemesiyle kendi farkını kamuoyu nezdinde ortaya çıkarması[804] anlamına gelmektedir.

Nükleer karşıtı hareketin başlangıcından itibaren bileşeni olan TMMOB, 1978 yılında Mersin'de nükleer karşıtı hareketin ortaya çıkışında önemli rol oynayan ve tezde *nükleer karşıtı hareketin tarihsel arka planı* kapsamında detaylı şekilde yer verilecek olan Arslan Eyce'nin İÇKO Birlik yayını olan *Akdeniz'e Nükleer Saldırı* kitabının yarattığı etkiyle "atom santraline hayır" diyen meslek örgütleri, dernek ve sendikalarla bir araya gelmiştir.[805] TMMOB, bir yıl sonra nükleer santrallerin risklerini incelemeye alan bir komisyon kurmuş, Türkiye'nin başka ülkelerin emperyalist çıkarlarına kurban edilmek istendiğini açıklayan bir rapor yayımlayarak dört kentte çeşitli örgütlerden[806] temsilcilerin katılımıyla paneller düzenlemiştir.[807] Bir meslek örgütü olan Balıkçılar Kooperatifinin Başkanı Arslan Eyce de 1973 yılında CHP'den milletvekili adayı olması nedeniyle sağ partiler tarafından sol siyaset güttüğü yönündeki eleştirilerin hedefinde olmuş, kendisinin nükleer karşıtlığı "komünistlik"le bağdaştırılmıştır.[808]

AKP hükümetinin kurulmasının ardından nükleer santral projelerinin yeniden gündeme getirildiği 2005 yılında başlayan hareketin ikinci döneminden itibaren meslek örgütleri nükleer karşıtlıklarını platformun bileşeni olarak sürdürmektedir. Bu tarihte başkent Ankara'da bir araya gelen meslek örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve derneklerin buluşması neticesinde nükleer karşıtı yeni dönem için mücadelede sekretaryayı EMO üstlenmiştir. Bir sonraki bölümde hareket üzerindeki etkileri

[803] TMMOB Hakkında/ https://www.tmmob.org.tr/sayfa/tmmob-hakkinda,
[804] Özen, H., (2018). Yerellik-popülerlik ekseninde Türkiye'de çevre mücadeleleri. Alternatif Politika, 10(2), 181-209.
[805] Künar, A. (2002),27
[806] Enerji İş Kolu Memurları Birleşme ve Dayanışma Derneği (Enerji-Der), Töb- Der, Tümder, Tüted, Akdeniz Dev-Genç, Tarsus Şubeleri ile Disk Tekstil Sendikası, Tarsus Emekçiler Derneği, Tarsus İşçi Derneği, Tarsus Halkevi, Sosyalist Gençler Birliği gibi demokratik kuruluşlar ortaklaşa bir bildiri hazırlamıştır. Nükleer Enerji Raporu TMMOB, 2013, 172
[807] Künar, A. (2002).,37,TEK, AEK, İTÜ Nükleer Enerji Enst., ODTÜ Elektrik Müh. Bölümü, Ege Ü. Yerbilimleri Fak., Turizm Tanıtma Bakanlığı, Tüm İktisatçılar Birliği Temsilcileri
[808] Künar, A. (2002), 31; 1990'larda nükleer karşıtlığı ulusal ölçeğe çıktığında sağ partiler de ona hak vermişlerdir.

tartışmaya açılacak olan bu örgütlenme biçimi bu kısımda ittifak ağının nasıl şekillendiği konusu içinde ele alınmaktadır.

EMO'nun nükleer karşıtlığı, hareketin ikinci döneminde AKP döneminde yeniden gündeme getirilen nükleer santral kurulmasına yönelik girişimler için altyapı hazırlığı olarak tezin ikinci bölümünde *kalkınmacılık* kısmında açıklanmış olan 5710 sayılı Nükleer Santral Yasa Tasarısı'nın TBMM'de onaylanarak kabul edilmesiyle belirginleşmiştir. EMO tarafından Ankara'nın işlek caddesinde ve TBMM önünde Kanun'un onaylanmaması için gösteriler yapılarak bu eylemlerde uluslararası sermaye gruplarının ve yerli iş birlikçilerinin çıkarının ve IMF'nin isteklerinin gözetildiği[809] vurgulanmıştır. 5710 sayılı Kanun'un kabulüyle ilgili olarak TMMOB, Kanun'un ülke gerçeklerine aykırı olduğu yönünde basın açıklaması yaparken[810] EMO da hükümeti kararların IMF ve rant çevreleri tarafından şekillenmesini eleştirerek Türkiye'nin mutlaka demokratik planlamacı, kamu yararını ve ekolojik dengeyi gözeten bir enerji politikasının olması gerektiğini[811] savunmuştur.

2005 yılında NKP sekretaryasını üstlenen EMO'nun tezin yazım sürecine kadar bütün EMO Çalışma Raporları'nda NKP faaliyetlerinin yer alması[812] örgütün nükleer karşıtı hareketi odağına aldığını göstermektedir. Nükleer karşıtı etkinlik konferansları için her yıl bütçe ve/veya kaynak oluşturulmaktadır. Bu durum açıkça *kaynak mobilizasyonu* kavramsallaştırmasına tekabül etmekte ve EMO'nun NKP'nin, dolayısıyla nükleer karşıtı hareketin hedef ve stratejilerini etkileme potansiyelini teşkil etmektedir. Hareketin ikinci döneminin başlarında EMO-Genç projesiyle[813] genç mühendisleri harekete katma gayesi, EMO'nun Türkiye genelinde kendi örgüt yapısını kullanarak nükleer karşıtlığını örgütlemeyi hedeflediğini göstermektedir. Bu durum EMO'nun kendi gelirlerini kanalize edip kamuoyu görünürlüğü yaratarak

[809] Elektrik Mühendisleri Odası, Ankara Şubesi (2008), Emo Ankara Şubesinden Nükleer santral İhalesinin Geri Çekilmesine İlişkin Basın Açıklaması, Egemenlerin Senaryoları Halka Mutluluk Vermez

[810] TMMOB basın açıklaması (2007), 5710 Sayılı Nükleer Santral Yasası Ülke Gerçeklerine Uygun Değildir! Uygulanmadan Kaldırılmalıdır!

[811] EMO 40. dönem çalışma raporu,39

[812] EMO 40. Dönem (2006-2007), 41. Dönem (2008-2009) ve 42. Dönem (2010-2012), 43.Dönem (2012-2014), 44. Dönem (2014-2016), 45. Dönem (2016-2018), 46.Dönem (2018-2020) Çalışma raporuna göre yıllarında da genel olarak NKP sekretaryasını yürütmüştür. Bu rolü ifa ederken EMO'nun kendisi kamu yararı gözeten kamu kurumu niteliği haiz örgüt olarak nükleer santraller, nükleer enerji, enerji politikası, demokrasi konularında kamuoyuna seslenmekte, NKP çatısı altında kararlaştırılmamış söylem ve demeçlerini EMO olarak icra etmektedir.

[813] Elektirk, elektronik mühendisliği alanlarında öğrenim gören gençlerin yaratıcılığını arttırmak amaçlı oluşumbkz EMO Genç (2009) https://www.emo.org.tr/emo-genc/, OHAL sonrası süreçte ittifak etkinliğinin düşmesiyle bu oluşumun faaliyetleri de sönümlenmiştir.

siyasi kararlara müdahil bir aktör konumuna gelme ve TMMOB içinde mevzi kazanma çabası olarak görülmektedir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde kısmen aktif olan 30 yaşındaki meslek odası temsilcisi erkek (M19), "Biz oda olarak birçok basın açıklaması yaptık meselenin boğulduğu noktalarda NKP'den ayrı olarak da basın açıklamaları yaptık. Çünkü Çevre Müh. odası etkinlik yaparsa o ses duyurur." diyerek kendi meslek odasının etkililiğini ifade etmiştir.

Bu tezin yazımında başvurulan ve tanıklıklara da yer verilerek nükleer karşıtı hareketin ilk 22 yılına ışık tutan Künar'ın kaleme aldığı *Don Kişotlar Akkuyu'ya Karşı* eseri [814] EMO'nun yayını olduğu gibi Fukuşima Nükleer Felaketi'nin başlamasının ardından 2015 yılında dünya genelinde nükleer karşıtı mücadeleye katkı yapılması için bu tezin yazarının çeşitli ülkelerdeki nükleer karşıtı aktivistlerle birlikte Japonya'da tanıtımına katıldığı*"Fukuşima'dan Çıkarılacak 10 Ders"* adlı kitapçığın çevirisi de çok hızlı bir şekilde EMO tarafından üstlenilmiştir. Çeviri gibi hizmetler satın alabilecek maddi kaynak sahibi olan EMO, organizasyonel gücüyle etkin olduğunu göstermiştir. Sinop'ta 2006 yılında ve 2015 yılında gerçekleştirilen Çernobil Anması mitinglerine katılımı destekleyecek şekilde İstanbul ve diğer iller için araç tedarikinde bulunmuştur. 1995'ten itibaren bir meslek örgütü olarak üyeliklerin zorunlu olmaması nedeniyle azalan aidat gelirleri,[815] kötü giden ekonomi şartları EMO'yu zorlamıştır. Buna rağmen hareketin ikinci döneminde EMO, çeşitli il ve ilçelerde belediyelerle ile geliştirdiği ilişkiler çerçevesinde araç ve toplantı salonu tedariği gibi ihtiyaç duyulan altyapısal desteği sunmuştur. EMO'nun bu desteği; en son 2019 yılında bu tezin yazarının da bileşen temsilcisi olarak katıldığı Mersin'de Nükleer Karşıtı Buluşma Etkinliği'nde[816] bazı katılımcıların şehirler arası ulaşım ve konaklama masraflarını da üstlenip Mersin'deki büyükşehir ve Mezitli belediyelerinin desteğini alarak etkinliği düzenlemesinde görülmektedir.

Nükleer karşıtı hareketin daha erken bir dönemde başlamış olan, kozmopolit ve büyükşehir olması gereği nüfus yoğunluğuna da sahip Mersin'de ileri gelen meslek

[814] Künar, A. (2002)

[815] Mersin'deki hareketin ikinci döneminde kısmen aktif olan 30 yaşındaki meslek odası temsilcisi erkek (M19) "Anayasayla var olan bir meslek örgütüyüz. Ankara'ya bağlı YK toplantıları 15 günde bir yapılır ve Yıllık aidat 192 TL dir 350-400 üye var ve şimdi aidat almamız önlenmek isteniyor, bu da faaliyetlerimizi zorlaştırıyor." demiştir.

[816] Yeşil Gazete, (2019), Nükleer karşıtları Mersin'de buluştu, Bu etkinlikte salon desteğini EMO girişimiyle Mezitli Belediyesi vermiştir.

birliklerinden Türk Tabipleri Birliği (TTB) de etkindir.[817] Anayasa'nın 135. maddesine göre kamu tüzel kişiliğini haiz TTB açısından üyelik aidatlarının azalması yalnızca kamu kurumlarında çalışan hekimler için isteğe bağlı olarak düzenlenmesinden ileri gelmektedir. TMMOB ve bağlı odaların maruz kaldığı uygulama, hekimlerin meslek birliği olan TTB için kısmen geçerlidir. 2014 yılında TTB tarafından "Mersinli Hekimler Akkuyu'ya Yürüyor" adında büyük bir eylem yapılmış, 135 kilometrelik mesafe üç günde yürünmüştür. Hekim ve TTB temsilcisi (M8), "Hekim olarak böyle bir nükleer santralin kurulmasını riskli buluyoruz demek için yürüdük." diyerek amaçlarını ifade etmiştir.

TTB, 90'larda başlayan özelleştirmelere devam edilen AKP iktidarı döneminde küresel neoliberal politikalara paralel olarak devlette sağlık hizmetlerinden el çektirme gibi uygulamalara maruz kalınan ortamda hizmetlerin piyasalaştırılmasına karşı hekimlik mesleğini icra etmeyi esas almaktadır.[818] Şehir hastanelerinin inşa edildiği, sağlık hizmetlerinin metalaştırıldığı bir ortamda hizmet kalitesi düşerken hastanelerin ve hastaların beklentileri hekimleri daha ağır bir baskı altına almış, bu nedenle oluşan rekabet ortamında TTB üzerindeki baskı daha da artmıştır. Neoliberal politikaların bir sonucu olarak uygulamasına geçilen performansa dayalı ücretlendirme, hekimler arasında rekabeti yoğunlaştırmıştır. Artan rekabet, hekimlerin dayanışma temelli ilişki ağları üzerinde olumsuz şekilde dönüştürücü bir etki yaparken[819] aidatların ödenmesiyle ilgili sorunlar oluşmuştur. Bunlara rağmen TTB, bir taraftan hekimlik mesleğine sahip çıkarken bir taraftan kamu kurumu niteliğinde bir meslek örgütü olarak siyasal iktidarı eleştirmeye devam ettiği için hükümet tarafından daha fazla hedef alınmaktadır.[820] 2000'lerin ortalarından itibaren küresel neoliberal politikalara göre yapılan düzenlemeler eşliğinde piyasalaştırılan hizmetlere bağlı olarak mesleklerinden uzaklaşan hekimler, söylemleriyle AKP rejimi karşısında baskı altındadır.

---

[817] 70'lerden itibaren DKÖ'ler içinde Ankara Tabip Odası yer almaktadır. Bkz. TÜTED (2020),TÜTED ve Demokratik Kitle Örgütleri Arasındaki Güç Birliği

[818] Ergun, C., & Ergun, A. D. (2010). Dönüşüm mü, Piyasalaştırma mı? Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı Üzerine Bir Tartışma. Toplum ve Demokrasi Dergisi, 4(8), 33-54.

[819] Kart, E. (2013). " Sağlıkta Dönüşüm" Sürecinde Performansa Dayalı Ücretlendirmenin Hekimler Üzerindeki Etkileri. Çalışma ve Toplum, 38(3).

[820] Sayın, A. (2020) Türk Tabipleri Birliği: Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 'terörle iç içe' dediği TTB'nin yapısı için hangi değişiklikler gündemde? BBC, Savaşı bir halk sağlığı sorunu olarak niteleyecek şekilde kamuoyuna açıklama yapılmasının ardından siyasal iktidar "çoklu baro" benzeri bir çalışmanın yapılmasını dile getirmiş ve TTB'yi "terör" faaliyetleriyle ilişkilenmekle suçlamıştır.

Avukatların meslek birliği olan TBB, gerek kamu kurumu olarak yaptığı basın açıklamaları ile gerek nükleer karşıtı eylem ve etkinliklere katılması[821] ve kitlesini bu etkinliklere kanalize etmesiyle nükleer karşıtı hareketin özellikle Mersin ayağında daha görünür durumdadır. 2018 itibarıyla TBB'nin hareket içindeki etkinlikleri sınırlanmıştır. 2000'lerin ortalarından itibaren küresel neoliberal politikalara göre uygulamaya konulan düzenlemeler eşliğinde avukatların da hekimler gibi piyasalaştırılan hizmetlere bağlı olarak mesleklerine yabancılaşmaları söz konusudur.

AKP döneminde baskılayıcı ve sınırlayıcı duruma getirilmiş olan TBB açısından aidat gelirlerinden yoksun bırakılma ve il örgütlerinin siyasal iktidarın düzenlemeleriyle baltalanması gibi sorunlarla karşılaşılmıştır. Bunun yanı sıra meslek odalarının bölünmesi için kanun düzenlemesi yürürlüğe girmiştir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde kısmne aktif olan 53 yaşındaki meslek odası temsilcisi kadın (M18), baroların faaliyetlerinin sınırlanmış olmasının çevre mücadelesine etkisini;

> "Kent ve çevre avukatları oluşumu arkadaşların kendi oluşturdukları çalışma grupları üzerinden yürüyor oysa önceden her baronun kendi içinde çevre ve kent komisyonu vardı ve bazı barolar ayrılarak kendi çalışmalarına devam etme yolunu seçti. Daha önceki Onlar Türkiye Barolar Kent ve Çevre komisyonu olarak çalışıyordu."

diyerek ifade etmiştir.

Bu tez çalışmasının ikinci bölümünün *otoriterlik* kısmında yargının güç kaybetmesi ve yargıdan yürütmeye güç aktarılması açıklanırken bahsedildiği gibi 2010 yılında yapılan referandumla gerçekleştirilen değişiklikler iktidarın yargıyı ele geçirmesini sağlamıştır. Yargının tam olarak ele geçirilmesi için kamusal adaleti savunan TBB, devlet tarafından kontrol altına alınmadıkça kuşatmanın eksik kaldığı anlaşılmaktadır. Zira akabinde iktidara yakın tarafların hegemonya kurması mümkün olmayan İstanbul, Ankara ve İzmir barolarının bölünmesinin önünü açan yeni bir uygulamaya geçilmiştir.[822] Baroları bölme girişimine karşı tepkilerini TBMM'ye

[821] Mersin Barosu, (2019)Mersin Barosu Nükleer Karşıtı Eyleme Katıldı

[822] Türkiye Barolar Birliği (2020) Çoklu Baro Tek Devlet İlkesine Halkın Hak Arama Özgürlüğüne ve Avukatlığın Bağımsızlığına Aykırıdır. Çoklu Baroya Hayır ;Yeni uygulamaya göre illerde üye sayısı 5 bini geçen barolarda 2 bin avukatın baro kurmasına olanak veren bir değişiklik hayata geçilmiştir. Sürek, K.T., (2020),7 soruda baroların bölünmesi ve çoklu baro teklifi, Evrensel.

giderek göstermek isteyen avukatlara ise polis barikatlar kurarak, zor kullanarak engel olmuştur.[823]

Sonuç olarak varlık nedeni üyelerinin menfaatlerini korumak olan meslek örgütleri arasında Anayasa'dan aldığı hakla kurulan TMMOB ve bağlı odaları ile TBB, TTB demokratik hak ve taleplerini yüksek sesle açıklayan kurumlar olarak siyasal iktidara muhalif pozisyonda bulunmaktadır. Nükleer karşıtı hareketle ittifak içindeki bu meslek örgütlerinin 80 öncesinin sol siyaset geleneğine yaslanması ve nükleer karşıtı hareket içinde ağırlıklarının artması farklı siyasi ideolojilerden oluşan toplum nezdinde sol görüşlü belli bir kesime hitap etmesi anlamına gelmektedir. Böylece nükleer karşıtlarının kapsayıcılıktan uzaklaşması ihtimali artmıştır. Hareket, artan odaların maruz kaldığı kutuplaştırmanın da etkisiyle gittikçe sola yaslanmıştır. Meslek odaları üzerinde baskının arttığı dönemlerde özellikle baskının resmîleştiği 2018 yılı itibarıyla kurumsal temsilcilerin geri çekilmesi ve âtıl bir pozisyon alması ilave bir durgunluğu beraberinde getirmiştir. Bu konu Mersin'deki hareketin ikinci döneminde aktif olan 59 yaşındaki erkek(M10) tarafından;

"*Baskının olduğu dönemlerde nükleer karşıtı mücadele sönümleniyor, geri çekiliyor. Oysa bunun böyle olmaması gerektiği bilinciyle hareket edilmeli, baskının yoğun olduğu durumlarda tüzel kişilikler geri çekilir ama bireyler çekilmeyebilir*." sözleriyle ifade edilmiştir.

Meslek odalarının ittifak için önemini belirten bir örnek TBB etkinliği ile açıklanabilir. Nükleer karşıtı hareketle ittifak hâlindeki TBB, özellikle Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu üzerinden gerek Akkuyu NGS gerek sonraki yıllarda Sinop NGS ÇED süreçlerinde dava açmış,[824] dava süreçlerini gönüllü yürüterek nükleer karşıtlığına hizmet etmiştir. Birliklerin bu konudaki takip ve etkinlikleri her iki ilde de devam etmektedir.[825]

Sinop ile Mersin arasındaki fark; açılan davalara Mersin'de nükleer karşıtı hareketin bileşeni dâhil olurken Sinop'ta barosu olsa da TBB'nin bir bileşen olarak değil, nükleer karşıtı çevre avukatların desteğiyle dışarıdan destek vermesidir. TBB'nin

[823] Yıldırım, B., Özer, S., (2020) TBMM önündeki baro başkanlarına polis kuşatması, gazeteciye gözaltı, Evrensel.
[824] Türkiye Barolar Birliği (2018) TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu 17.02.2018 toplantı kararları
[825] 2018 yılında bu tezin yazarının da planlama sürecinde yer aldığı uluslararası bir panel organizasyonu gerçekleştirmiştir. Türkiye Barolar Birliği (2017) TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Nükleer Santral Projesine Karşı Sinop'taydı

kurumsal sorumluluk sergilediği bu girişimler, diğer kurumsal örgütler tarafından da desteklenmiş, maddi yük üstlenilmeye çalışılmıştır. Bu durumun bir handikabı gerek çevre gerek nükleer karşıtı hareketin sokaktan uzaklaşarak mahkeme salonlarında tartışılır hâle gelmesidir. Oysa yürütmenin yargı ve yasama süreçlerini kontrol altına alması ve yargı sürecinin anlamsızlaşması ile nükleer karşıtı hareket açısından direniş seçeneği olarak tezin son bölümünde tartışılacak olan "Eylem potansiyeli kaçırılmıyor mu?" sorusunu ortaya çıkarır görünmektedir.

3.2.4 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Sendikalar ile İttifakı

Nükleer karşıtı hareketle sendikalar arasında 70'lerden itibaren bir etkileşim söz konusudur. Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop'taki yerel siyasetin unsurları arasında yer alan Kamu Emekçileri Sendikaları (KESK) ve ona bağlı kamu sendikaları ile Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) öne çıkmaktadır.[826] Dar anlamıyla varlık nedeni üyelerinin hak ve menfaatlerini korumak ve savunmak olan sendikalar; menfaat örgütü sayılmakla beraber meslek örgütleri gibi üyelerinin katılımıyla gerçekleştirilen seçimler aracılığıyla kendi kendilerini yöneten ve demokratik bir işleyişe sahip olması beklenen örgütlerdendir. Nükleer karşıtı hareketle ittifak hâlinde görünen siyasi partiler gibi sendikalar da sol siyaset izlemenin yanı sıra talep ve beklentileri doğrultusunda çekişmeci siyaset paydasında sıklıkla sermayenin yanında duran siyasal iktidarlarla karşı karşıya gelmektedir. Bu nedenle siyasal rejim karşısında bağımlı değişken konumundaki sendikaların dönüşümü de *siyasi fırsatlar* üzerinden ve kendi öznelliği içinden ele alınacaktır.

Öncelikle endüstriyel ilerlemeciliğin ürünü olarak doğan sendikalarla,[827] meselesi endüstriyel gelişmenin dışsallıklarının ürünü olan çevre ve ekoloji mücadelesi ile nükleer karşıtı hareket gibi endüstriyalizme itirazı olan dinamiklerin nerelerde buluştuğuna bakıldığında bu kesişimin çevreci farkındalığa değil, ideolojik bir karşıtlığa dayandığı söylenebilir. Buna göre demokrasilerde taleplerinin yerine getirilmesi için mücadele eden sendikalar, gerek siyasal iktidarlara yönelttikleri eleştiri ve önerilerinin olması ihtimali gerek kendi siyasi görüşlerine yakın siyasi

[826] 2020 İşkur kayıtlarına göre Mersin'de 271 500 sigortalı olup 24 bini kamuda https://media.iskur.gov.tr/45189/mersin.pdf; Sinop'ta ise 26 746 kişi sigortalı olup 5 bin 451 kişi kamuda görevli bulunmaktadır. https://media.iskur.gov.tr/45200/sinop.pdf
[827] Endüstri İlişkileri, (1996), Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi.376

partilerle, örgütlerle ittifak geliştirerek siyasi bir duruş sergilemektedir.[828] 12 Eylül, Türkiye'de neoliberal politikaların adaptasyon sürecinde Anayasa'nın 52. maddesinde ve Sendikalar Kanunu'nda açıkça sendikaları apolitik olmaya yönelten kanun maddeleriyle dönüştürülmeye başlanmıştır. Tezin ikinci bölümünde otoriterlik tartışması kapsamında ifade edildiği gibi 12 Eylül sonrası oluşturulan kabinede işveren sendikası saflarından bürokratlar görevlendirilmesiyle rejim; sendikal planda sınırsız yetkileri olan bir "işveren sendikası" gibi hareket etmiş, 1982 Anayasası'nın yapımında TİSK ve MESS işveren sendikalarının dahli söz konusu olmuştur.[829] Bununla birlikte 2000'li yıllarda küreselleşmenin getirdiği uluslararası rekabet, artan eşitsizlikler ve yeni teknolojilerin kullanılmasına bağlı olarak esnek çalışma yöntemlerinin etkisiyle mücadeleci sendikacılık yerini savunmacı, uzlaşmacı sendikacılığa bırakmıştır.

Yukarıdaki bağlamı açmak gerekirse dünya genelinde neoliberal politikaların yaygınlaştığı 1980'lerden itibaren sendika ve siyasi partiler arası ittifakların artmasıyla sendikalar, çekişmeci siyaseti diyalog ortamıyla yumuşatırken çeşitli toplumsal hareketler arasında ittifaklar başlamıştır.[830] Sendikalaşma oranlarındaki düşüşlerin başladığı bu dönemde neoliberal politikaların 80 Askerî Darbesi'nin itici gücüyle yerleştirilmiş olmasına 70'lerde 800 olan sendika sayısının 1988 yılında 72'ye inmesi[831] önemli bir göstergedir. ABD'de sendikalara üyelik oranın 1980'de ücret ve maaş kazanan Amerikalı işçilerin yüzde 201'den 2010'da yüzde 1 l,9'a gerilemesi[832] de dünyanın geri kalanı için izleyen yıllarda aynı trendin yaşandığına dair fikir vermektedir. Zira neoliberal saldırılar[833] bu dönemde özelleştirme, taşeronlaştırma, esnek çalışma yöntemleriyle yaygınlaşırken aynı zamanda sendikaların itibar kaybı, işçilerin sendikaya üyeliği nedeniyle işten çıkarılması gibi

[828] Yamakoğlu, E. (2019). Sendikaların Siyasi Faaliyetleri ve Sınırlamalar: 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Çalışma ve Toplum, 62(3).

[829] Öztürk, Ö. (2009). Türkiye'de Sendikal Mücadele, Sermaye Birikimi, MESS ve Koç Holding. Praksis, 19, 337-361. s,352-3, MESS için "Koç Holding'in denetimindeki sermaye örgütü" ifadesini kullanmıştır, 360

[830] Özbek, M. (2004),203

[831] Koray, M. (1994). Değişen koşullarda sendikacılık. İstanbul: Tüses. 202

[832] Stiglitz, J. E. (2012). Eşitsizliğin bedeli. (Çev:O. İşler), 123

[833] 1976 yılında kurulan Türk Hür Teşebbüs Konseyine (HTK) TÜSİAD, TİSK, TTO, SOTBB, TZOB ve TESK'in oluşturduğu sermaye birlikteliği ile geniş işçi kesimlerinin ücret artışı taleplerine, sendikal kazanımlarına karşı bir blok oluşturulmuştur. 1982 Anayasası'na da aykırıdır. DİSK (2021). 8.Genel Kurul Belgeler

örnekler eklenmiş, böylece sendikasızlaştırma girişimleri nedeniyle sendikaların üye sayıları ve üyelikler ciddi oranda azalmıştır.[834]

Sendikalaşma oranındaki düşüşlerde neoliberal politikaların uygulamaya konulmasıyla 90'lardan itibaren emek ve sermaye arasındaki ekonomik ve politik güç dengesinin bozulması, ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin zayıflaması, istihdamın azalması, kentleşmeye bağlı mülksüzleşmelerde artış, kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşması, devletin ve sendikaların düzenleyici rolünün azalması, esnek çalışma yöntemlerinin yaygınlaşması ve sendikaların toplu pazarlık gücünün zayıflaması gibi gelişmeler rol oynarken bu durum, emek piyasasının günümüzde de süren bir dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir.[835] Bu olumsuz gelişmelere karşın neoliberalizmin düzenli istihdam ve geleneksel sendikal örgütlenme biçimlerine yönelttiği saldırılar neticesinde güç kaybetmiş olan sendikaların hâlâ yerel, bölgesel ve ulusal örgüt yapısı içinde devletle yapılan müzakerelerde yer almasını ise Harvey, işçi sınıfının kısmen de olsa sisteme destek vermeye ikna edilmiş olmasıyla[836] açıklaması sendikaların dönüşerek genel manada sistemin parçası hâline geldiğini göstermektedir.[837] Buna ilaveten sendikaların tıpkı siyasi partilerde olduğu gibi kendi iç örgütlenmesinde demokrasi zeminini yitirmesi ve profesyonel örgütlerin analizi için girişte açıklanan Michels'in kavramı olan *oligarşinin tunç kanununun* işlemesiyle üye kayıplarının başlaması sendikalar arası bölünmeleri tetiklemiştir.[838]

Tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketin ittifak ağının önemli bir bileşeni olan sendikalar; genel olarak çevre ve ekoloji temelli sorunlar karşısındaki tutumları üzerinden değerlendirildiğinde daha ziyade basın açıklamalarını imzalamak, toplantılara temsilci göndermek, ekoloji nöbeti alanlarını ziyaret etmek gibi kamuoyu görünürlüğü sağlayan eylemleriyle dikkat çekmektedir. Bu duruşu kıymetli bulan Çoban, sendika üyelerinin çevre sorunlarındaki genel duyarsızlıkları nedeniyle çevre hareketlerinin ihtiyacı olan desteği sağlamamalarına yönelik bir eleştiri

[834]Dursun, A., K., (2020) Sendikaların mücadele örgütlerine dönüşümü: Durum ve olanaklar, Teori ve eylem, Üç Aylık Sosyalist Teori ve Politika Dergisi
[835] Mütevellioğlu, N., & Işık, S. (2009). Türkiye emek piyasasında neoliberal dönüşüm. Küreselleşme, kriz ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm, s 159-204.
[836] Harvey, D. (2012). Sermaye Muamması, (Çev. Sungur Savran),263
[837] Harvey, D. (2013). Asi Şehirler, Çev. Ayşe Deniz Temiz s 210
[838] Özbek, M. (2004), 390; Siyasi partiler, dernekler, meslek örgütleri gibi geniş tabanlı örgütlenmelerde de demokratik yönetim bir sorunken sendikaların "sendikal demokrasi" adı verilen şekilde sendikanın işleyişinin merkezi demokratik olmasına rağmen belirlenen kurallara uyulmaması gibi tartışmalı bir zemini vardır.

getirmektedir.[839] Bu görüşü 1993 yılında Dev-Maden-İş temsilcisi ve dönemin Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformu sözcüsü Tayfun Görgün, Ağaçkakan dergisinde şöyle dile getirmiştir: "Ülkemizde sendikaların hâlâ önemli bir üye sayısı, mali olanakları, dergi, gazete, görsel ve işitsel propaganda olanakları vardır. Buna karşın çevre sorununu kavrayamamış olmaları ve görevlerini yerine getirmemelerini üzüntüyle karşılıyoruz."[840] Başta ifade edildiği gibi sendika üyelerinin endüstriyalizme temellenen bakış açıları bağlamında çevre sorununu içselleştirememiş olması, meseleye duyarsız kalmalarını açıklar görünmektedir.

Öte yandan sendikaların niteliği açısından tarihsel bir gerileme söz konusudur. Endüstrileşmedeki ilerlemeyle birlikte ideolojik olarak kapitalist sistemle mücadele ederken toplumsal bir değişimi başlatmaya yaklaşmış fakat sermaye karşısında sınıfsal bir direniş örgütlemeyi başaramayan[841] sendikalar, zamanla mevcut kanunların içinde konumlanmış ve kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Bu konuda Harvey, sendikaların sınıf mücadelesinin topluluk çıkarları söz konusu olduğunda kendi içinde bölünerek kolaylıkla sistemin parçası hâline getirilmesine bağlı olarak sömürüye açık olduklarından bahsetmektedir.[842] Bununla beraber sendikaların var olan sömürü düzeni içinde örgütlenerek siyasal iktidar karşısında güç sahibi olma potansiyelleri, demokrasi eğrisine göre ülkeden ülkeye ve ülkelerin kültürel özelliklerine göre değişiklik göstermektedir.

Sendikal sınıf mücadelesinin oluşturulamamış olmasının nedenlerine bakıldığında temelde sendikaların anayasadan alınan hakla kurulmasına bağlı olarak faaliyetlerini kanunlar çerçevesinde gerçekleştirmesinin bulunduğu söylenebilir. Türkiye'de sendikacılığın sınıfsal bir mücadele olarak başlamadığını ifade eden Koray, kapitalist ilişkilerin devlet eliyle geliştirilmesinden farksız şekilde sendikaların da faaliyetlerine devlet kontrolünde başladığına, sendikal hakların işçi sınıfı tarafından kazanılmış haklar olmadığına, iktidar tarafından verilmiş haklar olduğuna işaret etmektedir.[843] Bu kapsamda 1961 Anayasası'nda işçilere sendika kurma, toplu

[839] Evrensel, (2020), Prof. Dr. Aykut Çoban: Sendikalar 'ekoloji bizim işimiz değil' diyorsa hata yapar
[840] Ağaçkakan Dergisi, Tayfun Görgün ile söyleşi, yıl,1993, sayı 14
[841] Toplumsal hareket sendikacılığı mobilize eden ve kampanya yürüten bir sendikacılık olarak üç önemli özelliğe sahiptir: Sosyal adalete ulaşmak, toplu pazarlığın ekonomik gündemiyle sınırlı değildir, geniş ittifaklar kurmak, sendikaları ve üyelerini sosyal adaletsizliğe karşı harekete geçirmek. Oford reference, social movementunionism, https://www.oxfordreference.com/
[842] Harvey, D. (2015) Sermayenin mekanları, 452-3
[843] Koray, M. (1994). Değişen koşullarda sendikacılık,174

sözleşme yapma ve grev hakkının tanınmasının ardından 1963-1980 arası sendikalar açısından ekonomik, sosyal ve siyasal olarak güçlü geçirilen bir dönem olsa da ilk ayrışmalar 60'ların sonu gibi erken bir tarihte başlamıştır.[844] Bununla birlikte sendikacılığın bazı sendikaların üyelerinin menfaatlerini gözeten dar bir çerçevede yani kayırmacı anlayışla yürütülmeye başlanması, diyalog amacıyla devletle girilen ilişkilerde kamuoyu önündeki imajın zayıflamasına neden olmuştur.

Tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketin her iki ayağında sendikal hareketten KESK'in ağırlığının olması ise kamu sendikalarının değişimini özelleştirme uygulamalarının etkisini düşünmeyi gerektirmektedir. Bu açıdan kamu sendikaları sosyal devlete özgü sosyal haklarla iş güvencesi sağlayan yanının özelleştirmeler yoluyla güçsüzleştirildiği ve örgütlü olduğu alanlardan çıkmaya zorlandığı[845] bir sürece girmiş bulunmaktadır. Oysa 1989 yılındaki Bahar Eylemleri arkasından Zonguldak Grevi ve Büyük Madenci Yürüyüşü; 12 Eylül ile emekçi kesimlerin hesaplaşmasının dışa vurumu olmuş, akabinde memurların örgütlenmesi de 1995'te bu dönemin "en mücadeleci örgütü" kabul edilen KESK'in kurulması ile sonuçlanmıştır.[846] KESK'in kurulmasının 80 öncesinin özel sektör sendikası olan DİSK'in de devletin kontrolüne tam olarak girmemiş olduğu bir döneme rastlaması önemlidir.[847]

Askerî darbenin etkisinden çıkıp yeniden eylemlerine başlayan işçi sınıfı; grevler, direnişler, fabrika işgalleriyle hak mücadelesi verirken 1989 yılında başlayan Bahar Eylemleri ile direnişi zirveye taşımıştır. Bu dönem aynı zamanda sendikaların kadın hareketleri, çevre hareketleri gibi toplumsal hareketlerle ittifaklar kurduğu, çevre hareketleriyle de ilişkilenerek kamuoyu üzerinden ağırlığını daha çok göstermeye çalıştığı bir dönem olmuştur. 1993 yılında Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformunun sözcülüğünü Dev-Maden-İş temsilcisinin yürütmesi tesadüf değildir. Mersin'de oluşturulan Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformu içinde meslek odaları ve derneklerle birlikte DİSK, TÜRK İŞ'in de çevre hareketlerinde yer

[844] 1967 yılında DİSK; Türk-İş'i tüzüğe, uluslararası normlara uymamak ve iktidarın politikasına göre hareket etmek gibi ayrılma gerekçelerini "Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor" yayımlayarak kurulmuştur. Endüstri İlişkileri,1996, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi,307

[845] Yıldız, A., (2021) 1980 Sonrası Yaşanan Küreselleşme ve Türkiye'de Memur Sendikacılığı Üzerindeki Etkisi, Eşit haklar sendikası

[846] Savran, S. (2004). 20. yüzyılın politik mirası. Sürekli Kriz Politikaları, (Der.Neşecan Balkan, Sungur Savran) 1, 13-44., 32

[847] Özbek, M. (2004). Kamusal alan.,390

aldığı görülmektedir.[848] Aralarında *güven ağlarının* olduğu görülen sendikalar arasında rekabet ihtimali bulunsa da çevre hareketleri ile ittifakın sürdüğü ortamda sendikalar tarafından 2000 yılında özelleştirmelere, nükleer santrallerin kurulma nedenlerinin eleştirilerek sorunlara dikkat çekilen *Enerji Karmaşası ve Halkın Çıkarları* adında bir kitap yayımlanmıştır.[849]

2000'ler neoliberal politikanın yaygınlaşmasıyla sendikaların dünya geneli için mevcut işçilerdeki sendikal üye tabanının erimesi ile örgütsel temsil krizine neden olmuş, aynı zamanda endüstri ilişkileri sistemi içindeki kurumsal etkilerin sınırlanmasının etkisiyle sendikal yoğunlaşma azalmıştır.[850] Artan kentleşme, yoksullaşma, güvencesiz çalışma şartlarında sendika benzeri oluşumlara daha fazla ihtiyaç duyulurken bu boşluğun hükümete yakın sendikalar tarafından doldurulması sorunun diğer yanını teşkil etmektedir. Nitekim sendikalar açısından AKP döneminin farkını piyasa devlet geçişliliği etrafında şekillenen neoliberalizmin bazı sendikalarla şeffaf olmayan pragmatik ilişkilerle beslenmesinde gören Arıcan, siyasal İslami orijinli HAK-İş, Memur sen gibi örgütlerin hükümet yanlısı sendikalar hâline gelerek üye tabanlarını genişlettiğinden ve böylece rakiplerine üstünlük sağladığından bahsetmektedir.[851] Bu tezin ilk bölümündeki *kalkınmacılık* kısmında AKP iktidarının TÜSİAD ve MÜSİAD ile geliştirdiği ilişkinin bir benzeri emek örgütleri arasında da kurulmuş, İslami çizgide kültürel ve ideolojik formasyonun fırsata çevrilmesi ile "simbiyotik sendikacılık" işlevselleştirilmiştir.[852]

---

[848] Künar, A. (2002),

[849] KİGEM, TMMOB/EMO, TÜRK-İŞ/Tes-İş Sendikası, Petrol-İş Sendikası, T. Maden-İş Sendikası, KESK/Enerji-Yapı Yol Sendikası, Künar, A. (2002), 97

[850] Mütevellioğlu, N., & Işık, S. (2009). Türkiye emek piyasasında neoliberal dönüşüm. Küreselleşme, kriz ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm, 159-204

[851] Arıcan, Y. F. (2020). Türkiye'de Örgütlü Çıkar Siyaseti, Sendikalar ve Sivil Toplum, Özgürlük Araştırmaları, Liberal Perspektif Yorum Sayı 12, Ocak 2020. Hak-iş üye sayısı 2012'de 164 bin iken 2019'da 674 bine, Memur Sen üye sayısı 2012 de 650 bin iken 2019'da 10 milyonun üzerine çıkmıştır. Oysa en eski sendika olan Türk-iş'in üye sayısı 2012'de 696 bin iken 2019 itibarıyla 1 milyon civarına çıkmıştır. DİSK için de 2012'de 142 bin olan üye sayısı 2019'da 178 bine çıkmıştır. Açık ara hükümet yanlısı sendikaların üye tabanının genişlediği görülmektedir. Öte yandan 2014 yılında "taşeron işçilere sendikal üyelik yolunda önemli kolaylıklar getiren" 6552 sayılı Torba Yasa sonrası Hak-İş bünyesinde Mahmut Arslan'ın ifadesiyle, 220 bin taşeron işçi katılmıştır. DİSK'e bağlı Genel-iş, HAK-İş'e bağlı Hizmet-iş de yine taşeron işçilerin örgütlendiği sendikalardır. Ayrıca bkz Kuleli, M., (2017), Sendikaların sessiz yükselişi: Üç yılda yüzde 50, Journal,

[852] Hükümetlerin her dönem kendisine yakın bulduğu sendikaları desteklemesinden farksız bir şekilde AKP döneminde de en çok üyeye işçi sendikaları arasında HAK-İŞ, memur sendikaları arasında ise Memur-sen sahip duruma gelmiştir. 2005 yılında bazı memur sendikalarının aidatların devlet tarafından ödenmesi talepleri uygulamaya konmuştur. 2009 yılından itibaren "toplu sözleşme ikramiyesi" adı altında hükümet tarafından ödenmeye devam edilmiştir. Ayrıca "Toplu sözleşme ikramiyesi sadece sendika üyesi olan kamu görevlilerine ödenen bir paradır ve sendikasız kamu görevlisine ödenmez." ibaresinin maddeye eklenmesiyle meblağın sendika üyelik aidatı olduğu apaçık

KESK ve bağlı sendikaların nükleer karşıtı hareket ittifakı içinde 2011 yılında Fukuşima Nükleer Felaketi'nin meydana geldiği dönemde ivmelenmesi ve ülkemizde nükleer santral projelerinin yeniden gündeme getirilmesi ile sendikaların nükleer karşıtı hareketle etkileşiminde bir artış olduğu KESK'in internet sitesinden görülmektedir. Bunun da öncesinde nükleer karşıtı eylem ve etkinliklere katılıp beyanlarda bulunarak demeçler veren KESK ve bağlı sendikalardan[853] temsilciler, proje mekânlarında toplumsal hareketlerde *kaynak mobilizasyonuna* tekabül edecek şekilde platformlara sağladıkları toplantı mekânı, ulaşım gibi ayni destekler üzerinden hareketle yıllardır ittifak içinde bulunmaktadır. Sinop'taki NKP ağı içinde sendika mensubu olarak yer alan 34 yaşındaki erkek (S12), "Eğitim-Sen ve bağlı olduğumuz KESK ekonomik destek sağlıyor, örgütümüz kitlesel ve ekonomik destek de verebiliyor bileşenler." demiştir.

Mersin'de NKP sözcülüğünün KESK temsilcisi tarafından üstlenildiği dönemde KESK, eylem ve etkinliklerde kendi üyelerine iletişim sağladığı kısa mesaj sistemini kullanarak hem kendi üyelerini hem NKP üyelerini (liste hazırlayarak) mobilize etmiştir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24), "KESK'e bağlı TÜM-Bel-Sen 2014 yılına kadar NKP'nin merkeziydi ve bu durum KESK'e bağlı sendikaların tümünün[854] bilgilenmesi onların da hem NKP bileşenlerine hem de kendi üyelerine çağrı sistemi üzerinden ulaşmasını sağlıyordu. O dönem NKP'nin güçlü olmasının nedeni bu dayanışmadır ki benzer şekilde DİSK de kendi çağrı sisteminden bu duyuruyu yayıyordu." demiştir. Bununla beraber gerek Mersin NKP gerek Sinop NKP açısından kaynak mobilizasyonu mekân kullanımı üzerinden yaşanmaktadır. Buna göre Eğitim-Sen lokasyonu kent merkezlerinde kullanımlarına açık bulunmakta olup Sinop NKP'nin yegâne toplantı mekânı konumundadır. OHAL ile başlayan süreçte KESK, görevlerinden ihraç edilen üyelerine geçimlerini sağlamaları için düzenli gelir desteği sunarken maddi sınırlılıklar içine girmesinden dolayı KESK'in nükleer karşıtı harekete desteği azalmış, hatta imkânsız hâle gelmiştir. Mersin'deki hareketin ikinci dönemine vakıf 54 yaşındaki memur emeklisi erkek (M12), KHK ile atılanlara maddi destek olmak için KESK aidatını artırdıklarını ifade etmiştir. "Kamu-Sen ve Memur-Sen gibi

ortaya çıkmıştır.

[853] Mersin'de KESK çatısı altında Eğitim-Sen, SES, Tarım Orkam-Sen, Tüm-Bel-Sen; Sinop'ta ise KESK çatısı altında Eğitim -Sen ve Tüm-Bel-Sen öne çıkan sendikalardır.

[854] SES, Eğitim-Sen, Tarım Orkam Sen

hükümete yakın olan sendikalar var, emekçiler devletin baskısıyla onlara üye oluyorlar. Bizim en büyük sıkıntımız bu. Üye sayıları bizim 10-20 katımız. Korkusundan gidip Memur- Sen'e üye olan çok arkadaşımız var. Aidat miktarı yasaya göre herkes için aynı." demiştir.

Cumhurbaşkanlığı sistemine geçildikten sonra da OHAL döneminde KESK ve diğer muhalif sendikalara karşı başlatılan yıldırma operasyonlarına[855] devam edilmiş, hatta bu durum bazı sendikalar için üyelikten çekilmeye zorlanma aşamasına gelmiştir.[856] Bu konuda Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf ve NKP bireysel üyesi 59 yaşındaki erkek (S26), "Eğitim-Sen ve DİSK'te çok ciddi istifalar var. Kitlesel örgütlenmede kopuş var. Neden kopuş var? İnsanlar kendilerine bir zarar gelir, görevden alınır diye korkuyor. Çok ciddi baskılar var. İnsanlar da tabii bu baskılardan kaynaklı geri adım atıyor." demiştir.

Sendikalar; ulusal ve yerel ölçekte kurumsal siyasetin etkileri altında yukarıda açıklandığı gibi dönüşürken Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ittifak ağı içindeki karar ve uygulayıcı organlarında yer alarak mitinglerde kamusal alanda olmuş, korteje katılarak pankart açarak varlık göstermiştir. Bununla beraber hareketteki temsilciler kanalıyla sağlanan koordinasyonun neticesinde Mersin ve Sinop'taki 1 Mayıs İşçi ve Emekçi Bayramı etkinliklerine nükleer karşıtı hareket ittifak ağı olarak destek verilmiştir. Bu dayanışmanın bir nedeni nükleer karşıtı hareketin siyasi partilerle kurduğu ittifakta olduğu gibi ideolojik olarak yani teoride sol siyasette buluşulmasıdır. Hatta "sol" olarak nitelenen siyasi partiler arasında merkez sol çizgideki ana muhalefet partisinin birinci sırada yer alması, buna karşılık sendikaların mensuplarının daha soldaki siyasi partilerin sempatizanı ya da üyesi olması da bir ayrışma nedenidir. Kamuoyu nezdinde marjinal görünüm arz eden "sol siyaset" yerel ölçekte daha solda duran sendikalarla kurulan ittifak üzerinden gerçekleştiği için bu imaj tüm nükleer karşıtlarına ait olmaktadır. Her iki şehirde de belediyelerin merkez sol siyasi partisi olarak CHP idaresinde olması her iki kentte seçmen kitlesinin siyasi profilinin merkez sola yakın olduğunu göstermektedir.

Manipülasyon, baskı ve maddi yetersizlikler nedeniyle KESK ve DİSK gibi kitle sendikalarında temsil oranları yüzde 10'lara düşerken sendikalar, kurdukları çevre ve

[855] KESK, (2016) KESK: OHAL, Baskı, Sürgün ve İşten Atmalar Son Bulsun, SES
[856] KESK, (2019), Kamu çalışanları anketine karşı fişleme uyarısı: Doldurulmasını tavsiye etmemekteyiz

ekoloji temalı ittifaklarda siyasal iktidar üzerinde baskı kurabilecek şekilde kamuoyu yaratma yolunu kullanma arzusunda olmuştur. 90'lardan itibaren güç kaybeden sendikalar açısından strateji değişikliği yapmak, dünya genelinde gerekli olurken kamuoyu görünürlüğü oluşturmanın bir yolu da çevre ve ekoloji hareketleriyle kurulan ittifaklarla sağlanmış görünmektedir.

80 sonrasında çevre mücadelesinin demokrasi mücadelesi olarak yürütülmesi, bu yaklaşıma uygun zemin teşkil ederken sendikaların çevre sorunlarını içselleştirmemesi ve olağan tartışma konuları arasına almaması[857] bu yaklaşımlarının kamuoyu görünürlüğü sağlama gayesinden ibaretmiş gibi kalmasına neden olmaktadır. Dönüşümlerine rağmen sol siyaset izleyen sendikaların nükleer karşıtı hareketle yan yana gelmesi ancak söylemsel olarak kapitalizmin hedef alınması ve bilinen devrimci söylemlere başvurulması nükleer karşıtlarının toplum nezdinde *marjinal* görünmesinin önemli bir nedeni olmaktadır. Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde yer alan sendika temsilcisi 48 yaşındaki erkek (S10), "Siyasi etiketlemeler var, KESK marjinal görülüyor. KESK NKP'nin olmazsa olmazı ve KESK üyeleri de sol görüşlü ayrıca siyasi parti olarak da HDP'ye yakın, dolayısıyla NKP için 'Kürtçü bunlar, PKK'lı bunlar, HDP'liler' denilerek etiketleniyoruz." demiştir.

3.2.5 Nükleer Karşıtı Hareketin Yerel Dinamiklerinin Dernekler ile İttifakı

Nükleer karşıtı hareket ile Mersin ve Sinop'taki sivil toplum güçleri arasında yer alan derneklerin tarihsel olarak ittifak ilişkisiyle ele alınacağı bu kısımda da diğer bileşenlerin açıklanma şekli izlenecektir. Dernekler; meslek örgütleri ve sendikalardan farklı olarak ulusal ölçekte değil, yerel siyasette ve kentsel ağ içinden doğmakta olup kurumsal siyasetin çatısı altında görülen toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği sivil alanda kurumsal siyasetin etkilerine doğrudan ve dolaylı maruz kalarak faaliyet göstermektedir. Bu açıdan konu; derneklerin kendisine değil, dernek statüsünün kurumsal siyaset ve yerel siyasetin çatısı altında geçirdiği dönüşüme odaklanılarak Tilly'nin önerdiği gibi tarihsel bağlamdan kopmadan ve kendi öznelliği içinde düşünülürek ele alınacaktır.

[857] Ünlütürk, Ç(2021) "Sendikalar Geç Kaldıkları Bir Değişim Çabasının İçindeler"., ile röportaj Özyer B. Ekoiq

Tezde benimsenen *siyasi fırsatlar yaklaşımı* üzerinden yürütülen analiz için nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarındaki varlığını sürdüren derneklerden birçoğu Mersin ve Sinop'ta nükleer karşıtı alanda ana aktör konumundaki NKP'nin bileşenleri[858] arasında yer almaktadır. Bu noktada platformun kendisinin de kurumsal siyasetin ürünü olan Dernekler Kanunu'na tabi bulunduğu göz önüne alınırsa "dernek statüsü"nün değişen rejim karşısında geçirdiği dönüşümü ortaya çıkarmanın öncelikli olduğu düşünülmektedir.

Demokratik rejimlerle baskıcı rejimlerin farkının en belirgin olduğu alanlardan birini kurumsal ve yerel siyasetin etkilerini birlikte, doğrudan ve dolaylı maruz kalmaları nedeniyle dernekler ve dernek şeklinde örgütlenmiş sivil toplum kuruluşları teşkil etmektedir.[859] Derneklerin kendi içindeki farklılıklarının 1980'lerden itibaren çevreci örgütlerin dönüşümünün analiz edilmesini zorlaştırdığı da bir gerçektir. Bu derin farklılık her şeyden önce 1982 Anayasası'nın bir darbe anayasası olarak kısıtlayıcı hükümleri içermesine bağlı bulunmaktadır. Yeniden demokratikleşme süreci başlarken uygulamaların neoliberal politikalarla uyumlanması kapsamında "sivil toplum kuruluşu" kavramı ortaya çıkarılmıştır. Bilindiği gibi neoliberal politikaların sivil toplum kuruluşu kavramını dayatmasının arkasında tezin ilk bölümünde açıklandığı gibi hükümete yakın duran kurum ve kuruluşların sivil toplum kuruluşu (STK) adı altında aynı kapsama alınmış olması bulunmaktadır. Nükleer karşıtı hareketin Mersin'deki ilk dönemine tanıklık eden ve yeşil hareketin öncü isimleri arasında yer alan Ender Eren'e göre AB sürecinin başlaması ve 1996 yılında HABITAT II'nin Türkiye/İstanbul'da yapılması[860] devlet destekli sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkışı anlamına gelerek toplumsal mücadele içindeki tartışmaları tetiklemiştir. Bu durumun nedenleri arasında kapitalist üretim süreçlerinin bir sonucu olarak toplumsal eşitsizlikler karşısında hak kayıplarına uğrayan ve yoksullaşan kesimleri bir çatı altında toplayarak bu kitlelerin ekonomik hak ve menfaatlerini yine kendi oluşturdukları demokratik şartlarda savunmak[861] amacını taşıyan, kitle ve

[858] Araştırma sahalarımıza bakıldığında saha görüşmelerinin yapıldığı dönemde öne çıkan dernekler arasında Mersin'de Doğu Akdeniz Çevre Derneği, Çevre Dostları Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği, İMECE, Yaşam Yolu Derneği, 70'lerde DKÖ olup 80 sonrası dernek statüsüne geçen Halkevleri; Sinop'ta ise Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), Halkevleri, TEMA, Sinop Çevre Dostları Derneği ve en son 2019 yılında kurulan Sinop Nükleer Karşıtı Platform Derneği (SNKP Der) görülmektedir.

[859] Erözden, O. (1998). STK'ler ve hukuki çerçevede yenilik talepleri üzerine notlar. Merhaba sivil toplum, 13-22.

[860] Eren, E. (2018). Röportaj, Türkkan, S., "Manastır: Manastırda bir Oda, Açık Radyo

[861] DKÖ'ler hk Ateşoğlu, M. Demokratik Kitle Örgütü Nedir /44; Tilly, C. Demokrasi, .34-6.

kaynağa sahip kuruluşlar olan 80 öncesinin Demokratik Kitle Örgütleri (DKÖ)[862] ile sivil toplum alanında meseleye daha kaynak odaklı yaklaşan sivil toplum örgütlerinin sivil toplum zemininde buluşması gelmektedir.

Tarihsel olarak bakıldığında 1930'larda Cumhuriyet'in kurumlarından biri olan halkevleri Türkiye genelinde örgütlenen ve kuruluş amacı halkın "eğitim ve terbiyesi"nin bir standarda ulaşmasını hedefleyen bir DKÖ'dür. Dönemin iktidar partisi CHP'nin maddi desteğiyle örgütlenmiş olan halkevleri birkaç kez kapatılmasına rağmen bugün de Türkiye genelinde yaygın bir ağa sahiptir. Buna göre halkevleri, ilk olarak 1951 yılında CHP'nin iktidarı kaybetmesi ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle kapatılmıştır. Halkevleri ikinci kez kuruluşundan sonra daha sola kaymış, 1970'lerin devrimci hareketi içinde TÖB-Der ve TÖS ile dünyada yaşanan devrimci mücadele ve çift kutuplu dünyada oluşan devrimci fikirlerin siyasete kanalize edilmesini amaçlayan DKÖ'ler[863] arasında yer almıştır. 1980 Askerî Darbesi döneminde kapatıldıktan sonra tüm mal varlıklarına el konulmuş, 90'larda üçüncü defa faaliyete geçmiştir. 25 ilde 80 şubesiyle faaliyet gösteren halkevi üyeleri kendisini çoğunlukla sosyalist siyasi görüşe yakın bir çizgide görmektedir. Tezin yazım sürecinde iktidarın hedefindeki halkevleri üzerine baskı, bu tez için mülakat görüşmeleri yapılan süreçte kolluk güçlerinin müdahalesine maruz kalarak gündem olmuştur.[864] Halkevleri; nükleer karşıtı hareketle ilişkisi bağlamında Mersin ve Sinop NKP'nin bileşenleri arasında bulunmakta, NKP meclisinde temsilcileriyle yer almakta, örgüt olarak aktif olmamakla birlikte temsilcileri NKP yürütme kurulunda görev almaktadır.[865]

---

[862] 80 öncesi DKÖ'leri Enerji İş Kolu Memurları Birleşme ve Dayanışma Derneği (Enerji-Der), Töb-Der, Tümder, Tüted, Akdeniz Dev-Genç, Tarsus Şubeleri ile Disk Tekstil Sendikası, Tarsus Emekçiler Derneği, Tarsus İşçi Derneği, Tarsus Halkevi, Sosyalist Gençler Birliği sayılabilir. Daha fazlası için bkz TÜTED (2020), TÜTED ve Demokratik Kitle Örgütleri Arasındaki Güç Birliği

[863] Yavuz Önen ile söyleşi (2021), TMMOB ve Meslek Odaları toplumsal muhalefet [Youtube] ; 1961 Anayasası'nda kamu kurumu niteliğinde değerlendirilmiş olan kamu kurumu niteliğini haiz kuruluşların varlığı 1950'lere dayanmaktadır.

[864] TAZ (2018). Halkevleri saldırı altında

[865] Olgun, K. (2019) Halkevleri Gerçeği; Halkevinin Halkevi Yönetim Kurulu, Şube Yönetim Kurulu ve Genel Kurul olmak üzere üç yönetim organı vardır. 1951'e kadarki ilk döneminde CHP'nin kaynaklarıyla geliştirilmesi CHP'nin malı olarak lanse edilmesine dönüştüğü üzere CHP'nin ilke ve ideolojisini yayma, benimsetme ve hatta geliştirme gayesi güden yan kuruluşu olarak faaliyet göstermiştir. Nitekim 1951'de Demokrat Parti'nin başa geçmesiyle CHP'nin yeniden iktidara gelmemesi ve halkevlerinin CHP'nin mal varlığının büyük bir kısmını teşkil etmesi nedeniyle mal varlığının kontrol altına alınmaya çalışıldığı dönemde kapatılmıştır; 1963-1980 döneminde faaliyet gösteren halkevleri 1980 Askerî Darbesi'yle kapatılmıştır. 1987'de yeniden açılan halkevleri bugün üçüncü dönemini geçirmektedir. Bkz https://halkevleri.org.tr/hakkimizda/ Halkevleri 1932-1951 yılları arası 478 halkevi ve 4322 halkodası, 1963-1980 arası sayıları bini bulan halkevi şubesi ve 333

Yapısal olarak DKÖ profiline uyan diğer bir oluşum ise il bazında örgütlenerek[866] kitle örgütü olma özelliği kazanan ve demokratik sistemle yönetim organlarını seçen Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğidir (ÇYDD).[867] Nükleer karşıtı hareket açısından Mersin ve Sinop'ta NKP bileşenleri arasında yer alan ÇYDD'nin misyonu çocuklara ve gençlere eğitim imkânları sunmaktır. ÇYDD'nin toplum yararına faaliyetleri de siyasal iktidar tarafından farklı yorumlanmış, 2010 yılında yargının kuşatılma süreci tamamlandıktan sonra bu DKÖ'nün de kapatılması[868] yönünde girişimler olmuştur.

ÇYDD ile yakın siyasi görüşe sahip Atatürk ve Atatürkçülük konusunda "ilerici bir anlayışla bilimsel, toplumsal ve kültürel çalışmalar yapma amacıyla kurulan" Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD)[869] de iktidarın müdahalesiyle karşılaşmaktadır. Özellikle bu tezin yazım sürecinde basın açıklamalarının engellendiği gibi tezin zamansal sınırlılığına göre 2020 yılında Lozan Anlaşması'nın yıldönümündeki basın açıklamaları kolluk güçlerince engellenmiştir. [870] Ulusal çapta ve il bazında örgütlenen bir kuruluş olarak ADD de Mersin ve Sinop'ta NKP bileşeni olarak mecliste bulunduğu gibi bazı dönemlerde NKP yürütmesinde görev almaktadır.

Mersin'de Türkiye genelinde demokrasi kültürünün yaygınlaşması için kurularak bugün 8 ilde şubeleri bulunan 78'liler Federasyonu da aktif olarak yalnızca Mersin NKP içinde yer almaktadır. 2018 yılında siyasal rejimi eleştiren beyanlar nedeniyle 78'liler Vakfının sözcüsü "terör" ile iltisaklı olduğu iddiasıyla gözaltına alınmıştır.[871] Bu açıdan DKÖ'lerin soldan merkeze uzanan geniş bir yelpazedeki çeşitliliği farklı siyasi görüşleri haiz geniş tabanlı grupların birlikte nükleer karşıtlığı için iş birliği yapmaya çalıştığını göstermektedir. Buradaki vurgu aslında nükleer karşıtlığının söz konusu DKÖ'nün ne kadar gündemine girdiğiyle ilişkilidir. DKÖ'ler geniş kitleleri ve üyeleri üzerinden aidatlarla bağışlardan sağladıkları gelirlere sahip olduğu için faaliyet gösterirken aşağıda açıklanacağı üzere gönüllü kuruluşlara göre daha fazla maddi imkâna sahiptir. Ancak nükleer karşıtlığı ana misyonları olmadığı için genellikle hareket içi etkinlik ve etkililikleri ikinci, üçüncü planda kalmakta, kendi

halkodası iken 1980 Askerî Darbesi'nden sonraki kuruluşta sayısı 1987 yılında İstanbul'da 18, Ankara'da 6 şube olmak üzere toplam 24 şubedir.

866 https://www.cydd.org.tr/subeler/

867 1989 yılında kurulan ÇYDD; demokrasi, insan hakları ve hukuk ihlallerinde, sivil toplum lehine, yönetenler üzerinde baskı unsuru olmak ideali ile kurulduğunu beyan etmektedir. Bkz https://www.cydd.org.tr/sayfa/stratejiler-149

868 ÇYDD'den başsavcıya 'kapat' baskısı (2010) Dünya Bülteni

869 https://www.add.org.tr/tuzugumuz/

870 Özarda, A. (2020), Gaziemir'de Lozan Antlaşması kutlamalarına polis engeli, Birgün.

871 Anadolu Ajansı (2018) CHP Genel Başkan Yardımcısı Bingöl: Son seçimlerine gidiyorlar

adlarına ve kitlelerine yönelik nükleer karşıtlığına dair söylem üretmeyip salt bileşeni olunan NKP içinden kamuoyu paylaşımları yapmaktadırlar.

1980 sonrası neoliberal politikalarına adaptasyon sürecinde yeniden demokrasiye geçiş safhasında sosyal devleti ortadan kaldırmaya yönelik hamle olarak yönetimden "yönetişim"e geçiş pratikleri deneyimlenmiştir. Ataay ve Kalfa, devlet ve ekonominin birbirinden ayrı düşünülmesinin sonucu olarak "üçüncü sektör" gibi devletin terk ettiği hizmetleri üstlenen, sivil toplum kuruluşları için alternatif kamusal alan perspektifinden devletin dışındaki alanda toplumsal sorunlar etrafında toplanan inisiyatifler ortaya çıktığından bahsetmektedir.[872] Bu tez çalışmasının ikinci bölümünde popülizm tartışması kapsamında sivil toplum kavramsallaştırmasında açıklandığı gibi bazı sivil toplum örgüt ve kuruluşları devletin terk ettiği işi üstlenen pozisyonda sosyal hizmet vermektedir.[873]

Nükleer karşıtı hareketin önemli aktörlerinden profesyonel örgüt kimliğini haiz Greenpeace ile çevre korumacı aktörlerden TEMA gibi STK'ler, gelir sahibi oldukları için faaliyetlerinde süreklilik sağlarken üyelerinden aldıkları aidat azalan geliri ya da hiç olmayan örgütler karşısında finansal olarak güçlü durumdadır. Maddi kaynak elde etmelerindeki zorluklar nedeniyle örgütsel sürekliliği sağlayamayan gönüllülük esaslı örgütler; gönüllüler arasındaki ideoloji, siyasi görüş ve küreselleşme karşısındaki tutum farkları gibi nedenlerle de sivil toplum zemininde dengesizlikler yaşamaktadır.

Nükleer karşıtı hareketin de dâhil olduğu çevre, kadın, barış gibi toplumsal yaşamı ilgilendiren diğer alanlarda gönüllü faaliyet gösteren dernekler ve platformlar ile ulusal ölçekteki merkezi kuruluşların ve STK'lerin yereldeki TEMA gibi temsilcileri geniş yelpazede Mersin ve Sinop'ta görülmektedir. STK'lerden TEMA, yerel temsilcilerinin aktifliğine bağlı olarak Sinop NKP içinde etkin görünmektedir. Mersin'e göre küçük ölçekli bir il olan Sinop'ta yereldeki gönüllü temsilcisi

[872] Profesyonelleşen, kazanç amacı güden bununla beraber demokratik, hesap verebilirlik, çoğulculuk, açıklık, yerindenlik gibi kavramlarla kurumsal siyasetin sınırlamasının önüne geçileceği varsayımına dayanan yaklaşım. Bunların arasında nükleer karşıtı harekete destek veren STK ler de bulunmaktadır. Örneğin, yerelde Sinop TEMA bunlardan biridir. Neoliberal devletin yaklaşımlarına meşruiyet kazandırmak için başvurulan kavram, örgüt yapısı amaçları ve işleyişiyle özel sektöre benzerken verdiği hizmet nedeniyle kamusal alanda duran üçüncü sektörün meşruiyet kazanması için var olduğu iddia edilen kriterler. Ayrıca bkz Kalfa, C., & Ataay, F. (2008). Yönetişim: Devlet toplum ilişkilerinde yeni bir aşama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 229-240.

[873] Keyman, F. (2004). Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve Türkiye. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, 4.

üzerinden ilişki kurması TEMA'nın olumlu bir imaj edinmesini sağlamaktadır. TEMA; ulusal düzeyde örgütlenen, uluslararası bilinirliği olan bir örgüttür ve hareket içinde ağırlık sahibi olabilmektedir. Buna mukabil Greenpeace, 1997 yılından 2016 yılına kadar yaklaşık 20 yıl nükleer karşıtı hareket içinde sürece katma değer sağlamış ve Akkuyu'daki mücadelenin ilk döneminde sıra dışı eylemler sergilemiştir. Hareketin ikinci dönemine tekabül eden süreçte Sinop'ta Gerze Termik Santral mücadelesini desteklemiş, öncesinde ise 2002 yılında Soğuksu'daki *zehirli varillerin* alınması için Sinop Çevre Dostları Derneği ve Sinop'taki gönüllüler üzerinden TEMA gibi kuruluşlarla eylem yaparak [874] uluslararası yazışmaların meyvesini vermesiyle 2006 yılında zehirli varillerin Sinop'tan alınmasını sağlamıştır.[875] 2011 yılında Fukuşima Nükleer Felaketi'nin meydana geldiği süreçte dördüncü bölümde bahsedileceği gibi Mersin'de etkili eylemlerde bulunmuş ve eylemleri OHAL sürecine dek sürmüştür.

Geniş anlamda devletin, dar anlamda politik toplumun dışındaki bir alanda[876] sivil toplum çatısı altında gönüllülük esasına dayanarak kurulan derneklerin ülkemizde demokrasi zemininde faaliyet göstermesi 1946 yılında çok partili yaşama geçişle başlamıştır. 1961 Anayasası, dernek kurma özgürlüğünü sağlarken Dernek Kurma Kanunu 1972 yılında çıkarılmıştır.[877] 1980 Askerî Darbesi'ni müteakip yaşanan baskı döneminde 20 bin derneğin kapatılması; özgürlüklerin sınırlanmasının yanı sıra 2000'lere kadar dernek kurmak yerine vakıf olarak örgütlenmenin tercih edilmesine yol açmıştır. [878] 1982 Anayasası'nda 33. madde ile "Dernek Kurma Hürriyeti" kapsamında vakıfları da içerecek şekilde devlet kuruluşlarına dernekleri denetleme ve kapatma yetkisi verilmiş, bu kapsamda çevre dernekleri dâhil [879] derneklere yönelik siyaset yasaklarıyla karşılaşıldığı için dernek yerine vakıf kurma eğilimleri artmıştır. Nitekim tezin ikinci bölümünde bahsi geçtiği gibi Çevre Vakfı gibi vakıflar da siyasetle ilişkili olmadıkları şeklinde beyanlarda bulunmuştur.

[874] Hürriyet, (2002), Greenpeace zehirli varil eylemi
[875] Haberler.com, (2006), Sinop: Sinop'taki Zehirli Varillerin Taşınmasına Başlandı,
[876] Gönenç, A. A. (2001). Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi,42
[877] Derneği, H. Y. (2015). Bölgesel İdare ve Yerel Demokrasi;1972 tarihli 1630 sayılı Dernekler Kanunu sonraki 1983 tarihli 2908 sayılı Dernekler Kanunu
[878] Eröz den, O. (1998). STK'lar ve hukuki çerçevede yenilik talepleri üzerine notlar. Merhaba Sivil Toplum, 13-22.
[879] Çevrenin bir hak olarak 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde ekolojik krize karşı iyi yönetim-politik umut teşkil eden şekilde düzenlenmesi aracılığıyla çevre üzerinden siyaset yapılmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Çevre hakkının Anayasa'da yer almasında Türkiye Çevre Vakfının lobici faaliyetlerinin etkisi olmuştur. Bkz Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F., & Turhan, E. (2016). İsyanın ve Umudun Dip Dalgası, 23-4

1995 yılında AB üyeliği yolunda yapılan değişikliklerle örgütlenme özgürlüğü kısmen geri kazanılırken[880] hak ve özgürlüklerin genişletilmesini sağlayacak şekilde dernek kurma faaliyetleri de kolaylaştırılmıştır. Baykan, AKP döneminin ilk dönemine tekabül eden 2007'de siyasi partilere ve sendikalara duyulan güven yüzde 35 civarındayken çevre örgütlerine duyulan güvenin yüzde 56 civarında olduğu ortamda 439 yeni çevre örgütünün kurulduğuna ve çevre hareketlerine katılım oranının 0,02'den 2007'de yüzde 1,2'ye çıktığına işaret etmektedir. Bu duruma çevre direnişlerinin sayısının artmasıyla siyasi parti değil, çevre örgütlerine duyulan tutunma ihtiyacının yanı sıra yerel düzeydeki STK'lerden farklı olarak ulusal çevre politikalarına dâhil olan ve uluslararası ağa sahip, ülke genelinde on binlerce üye ve gönüllü edinen STK'lerin kurulmasının da etkisi bulunmaktadır.[881]

Kesintiye uğradıktan sonra 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'yle yeniden başlayan AB üyelik sürecine tekabül eden 2004 tarihli Dernekler Kanununun tezin konusunu teşkil eden nükleer karşıtı hareketin dinamik ve mekanizmaları üzerinde değişik etkileşimleri sağlamıştır. Platformların [882] örgütlenmesine dair ibareye göre konfederasyon gibi kaynağı ve kitlesi olan yapıların mevzuat üzerinden bir çatı altında toplanmasının desteklenmesi, [883] Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonunun "örgütlenme ve toplanma özgürlüğü" şartına uygun olarak yasal düzenlemelerle dernek kurmanın kolaylaşması, derneklere üyeliğin Anayasa maddelerinde yapılan değişikliklerle[884] anayasal güvenceye alınması, toplantı, gösteri ve yürüyüş hakkına yönelik sınırlamaların da esnetilmesi öngörülmüştür. Bu Kanun'la aynı zamanda güvenlik güçlerine bilgi verme, güvenlik güçlerinin derneklere müdahalesine ilişkin

[880] Geray, U. (2021). Sivil Toplum Örgütleri ve Etik. (Ed) Keleş, R, Alacadağlı ,E., Sivil Toplum Demokrasi ve Kent yönetimi , (137-152)

[881] Baykan, B.G., (2013). "Environmentalists in Turkey- Who are They?" Perspectives, Heinrich Böll Stiftung - Turkey Representation, 4.13, 8-11 ,

[882] Platform: Derneklerin kendi aralarında veya vakıf, sendika ve benzeri sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere girişim, hareket ve benzeri adlarla oluşturdukları tüzel kişiliği bulunmayan geçici nitelikteki birliktelikleri ifade eder. Derneklerin oluşturduğu tüzel kişiliği bulunan federasyonları ve federasyonların oluşturduğu konfederasyonları, üst kuruluştur. Nükleer karşıtı hareketlerin örgütlenme ve stratejilerine etkileri ile mekanizmalarını nasıl dönüştürdüğü bir sonraki bölümde irdelenecektir.

[883] T.C Anayasa, 23/11/2004 tarih ve 25 649 sayılı Resmi Gazete, Tertip 5 cilt 44 Kanun no : 5253

[884] T.C. Anayasa Madde 33 – (Değişik: 3/10/2001-4709/12 Md.) Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Madde 34: Madde 34 – (Değişik: 3/10/2001-4709/13 md.) Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Derneklerin kuruluş ve takibi Emniyet Genel Müdürlüğünden alınıp İçişleri Bakanlığına bağlı, yeni bir birim olarak kurulan olan Dernekler Dairesi Başkanlığına aktarılmıştır. 2018 yılında CB sistemine geçilmesiyle Sivil Toplum Genel Md. kurularak yetkilendirilmiştir.

dayanakların kaldırılması sağlanarak örgütlenme özgürlüğünün yaygınlaşmasını destekleyen[885] değişiklikler yapılmıştır.

Avrupa Birliği üyelik sürecinin etkisiyle hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi kavramlar öne çıkarılmış ve sivil toplum için örgütlenmenin önü açılmıştır.

2020 yılında sivil toplum alanında baskı ve kontrolün artmış olması kanunda uyumlaştırılan yani gerekçesi bulunan şekilde mahremiyet hakkını ihlal eden derneklere tüm üyelik işlemlerinin merkezlerinin bulunduğu Dernekler Birimine bildirilmesi şartı ve şarta uyulmamasının karşılığı olarak para cezası yükümlülüğünün[886] getirilmiş olması aynı siyasal iktidar döneminde sivil toplumun evrimine ışık tutmaktadır. Dernekler Kanunu; sürekli değişikliğe uğramış, beşi 2006-2013 yılları arasında, tezin zamansal sınırlılığına göre dördü 2018 yılından itibaren CHS döneminde toplam dokuz ayrı KHK ile değişiklik yapılmıştır.

Dernekleri ilgilendiren bir diğer konu AB adaylığı çerçevesinde Sivil Toplum Diyaloğu programının kabulüyle sağlanan finansal desteklerin Türkiye'de çevreci örgüt olmayı farklı bir zemine taşımış olmasıdır. Bu döneme kadar az sayıdaki ulusal ya da Greenpeace gibi uluslararası çevreci kuruluşlara ek olarak profesyonelleşme eğilimleri artmıştır. Bununla birlikte neoliberal politikaların uygulamaya konulmasıyla Dünya Bankası, AB tarafından yürütülen uluslararası gelişme-kalkınma programlarına kamusal alandaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için fon aktarılmaya başlamış ve bu fonların[887] yalnızca Türkiye'de değil, küresel manada toplumsal dayanışmanın zedelenmesine, gönüllülük esaslı örgütlerin ayrışmasına, çevre hareketi içindeki örgütlerin birbirlerine şüpheyle bakmasına yol açan etkilerden[888] de bahsedilmektedir. NKP'lerde bileşenlerinin fon kaynaklarından

885 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.yereldeab.org.tr/

886 Bildirimlerin yapılacağı adres CHS sisteminde kurulan Sivil Toplumla İlişkiler İl Müdürlükleri ve ilçelerde yer alan ilgili birimlerdir. Bu uygulamanın tek örneği Macaristan'da Orban döneminde başlamıştır. STGM, (2020) "Derneklerin Üye Bildirimine Dair Kanun Değişikliği" Derneklerin Üyelerini Raporlama Yükümlülüğü Getiren Değişikliklerin Ulusal ve Uluslararası Mevzuata göre Değerlendirilmesi, Örgütlenme Özgürlüğü ve Katılım Hakkı Bilgi Notu. Dernekler Yönetmeliği'nde derneklere üyelerin isimlerinin bildirim zorunluluğu ile platformlar için de üye olan tüzel kişiliklerin bildirim şartı getirilmiştir.

887 Mütevellioğlu, N. (2009). Söylemde ve Toplumsal Pratikte Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri. AB-Türkiye Sivil Toplum Diyaloğunun Çok Yönlü Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, 5-8.; Sermaye gruplarının fon bazlı çalışmaları bu kısımda değerlendirmeye dâhil değildir. Çünkü nükleer karşıtı hareketle ittifak kurmaları söz konusu değildir.

888 Bergama direnişçilerinin Alman vakıflarıyla ilişkilendirilmesi örneği verilmiştir. Sinop ve İstanbul'da tezin yazarı dâhil nükleer karşıtı hareketin aktörleri için de 2015 yılında benzer bir kampanya yürütülmüştür. Bazı sivil toplum örgütlerinin maddi kaynak elde etmek için çevre hareketlerini kullanması ya da finansman desteği alınan kuruluşun iktidarla ilişkisine göre meblağın

yararlanmasına eleştirel bakılmış ve kaynak yaratmayı amaçlayan girişimler "projeci" olarak nitelendirilmiştir. 2000'lerde neoliberal politikaların etkisiyle ayrışma içine giren dernekler açısından 2004 yılında AB uyum sürecinde maddi kaynakların derneklerin kullanımına sunulması neoliberal politikaların dayatması olarak görülmüş, bununla birlikte kaynaklar, düzenli gelir ihtiyacı bulunan derneklerin organizasyonel sürdürülebilirlikleri için elzem olmuştur.

Tezin dördüncü bölümünde nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop'taki dinamikler ve mekanizmalara dair yürütülecek tartışma kapsamında açıklanacağı üzere 2015 yılından itibaren Sinop NKP'nin etkinlik ve stratejilerini gerçekleştirmek için SNKP Der'i kurması kaynak bağımsızlığı sağlamayı amaçlamasından kaynaklanmaktadır. Derneğin faaliyetlerini gerçekleştirmek için programında "fon ve kaynak bulunması" yönündeki girişimleri olacağından bahsedilmektedir. Bu durum sol siyaset geleneği içinde eleştirilerek ötekileştirilen "projeci" anlayışın ayakta kalmaya çalışan dernekler için yıkılmak zorunda olduğunu/algının değiştiğini göstermektedir. Nitekim derneğin tüzüğüne göre derneğin amaçları arasında Sinop'ta platformun etkinlik ve faaliyetlerine kaynak yaratmak,[889] ulusal ve uluslararası nükleer karşıtı dayanışma platformlarına üye olmak, nükleer karşıtı yerel, ulusal, uluslararası ölçekte çalışmaların yapılması için projeler üreterek finansman yaratmak ve üyelerden aidat toplamak gibi maddelere yer verilmiştir.

Nükleer karşıtı hareketin 1970'lerde ortaya çıkışından sonra Mersin ayağındaki örgütlenmelere bakıldığında dernek faaliyeti olarak İzmir'de kurulup 1995 yılında dernek statüsünü alan S.O.S. Akdeniz Bürosu ile 1994 yılında kurularak yerel temsilciler üzerinden yerelde örgütlenme sağlayan Dünya Dostları Derneğinin girişimleri etkili olmuştur. Ana hedefleri arasında doğrudan nükleer karşıtlığının yer aldığı bu dernekler hareketin ulusal çapta duyulmasında önemli rol oynamıştır. Yerel derneklerin nükleer karşıtı harekete destek vermesiyle 1993 tarihinde oluşturulan platformda İçel Çevre Derneği gibi dernekler[890] de bileşeni olmuş, meslek örgütleri

kesilmemesi için çevre tahribatlarına sessiz kalması da bu örnekler arasında sayılabilir. Ayrıca bu tez çalışmasının ilk bölümünde siyasal rejimin karakterini analiz ederken açtığımız sivil toplumun itibarsızlaştırılması başlığı altındaki tespitler anımsanırsa 2000'lerin başı toplumsal mücadeleleri "çıkarcı" gösteren karalama kampanyalar da bu kapsamda düşünülebilir.

[889] Özünde etkinlik ve faaliyetler bakımından tezin üçüncü bölümünde dernekler kısmında belirtildiği gibi gerek üyelik aidatları gerek projeler yaparak fon bulmak gibi araçlarla kaynak bağımsızlığının hedeflendiği belirtilen SNKP- Der, nükleer karşıtı platformun yedi üyesi yürütme kurulundadır.

[890] Bu dönemde nükleer karşıtı faaliyetlere iştirak eden dernekler arasında Pir Sultan Abdal Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), 68'liler Vakfı, Hacı Bektaş-ı Veli Kültür ve Tanıtma Derneği,

de onların yanında dayanışma göstermiştir. Bu döneme tanıklık eden Mersin NKP bileşen temsilcisi, 1981'den itibaren yaşadığı Mersin'de hareketin ikinci döneminde özellikle emekli olduğu için OHAL sürecinde NKP içinde sorumluluk alan ve görüşme yapıldığında 69 yaşındaki emekli erkek (M13); hareketin ilk dönemine dair derneklerin nükleer karşıtı duruşlarını "İçel Çevre Derneği de çevre mücadelesi veriyordu ama TMMOB, EMO, barolar çevre mücadelesini örgütlü verdikleri için başka derneğe ihtiyaç yoktu, bu dernek platform bileşeni de olmuştu ve 1995'te kendini feshederek NKP'ye dahil oldu." diyerek anlatmıştır.

Sinop'ta bir derneğin nükleer karşıtlığını çevre mücadelesiyle birleştirerek bölgesel platform kurma girişiminde bulunduğu anlaşılmaktadır. Sinop'ta çevre hareketinin öncüsü kabul edilen nükleer karşıtı harekette ilk döneminden itibaren aktif olan dernek temsilcisi 64 yaşındaki kadın (S13), kurucusu olduğu derneğin 1995 yılında Karadeniz'deki derneklerle iletişim kurarak Sinop, Samsun ve Zonguldak'ta Karadeniz Çevre Kurultayını yaptıklarından bahsetmiştir. Merkezî iktidarın karar süreçleri üzerine etki edebilmek için sendikalarla ve kurumlarla yapılan görüşmeler neticesinde dernek Sinop Çevre Platformunun kurulmasına vesile olmuştur. Nükleer karşıtı harekette ilk döneminden itibaren dahil olan dernek temsilcisi 64 yaşındaki kadın (S13), bu dönemde nükleer karşıtlığının baskıya maruz kaldığını anlatırken "Trafik cezaları gibi nedenlerle para cezalarıyla ve hakkımda açılan davalarla yıldırılmaya çalışıldım, derneğin diğer üyeleri memur olduğu için eylemde bulunmaktan çekiniyorlardı." sözleriyle parçalı koalisyon döneminde zor araçlarının varlığına işaret etmiştir.

Türkiye genelinde 2016 yılında ilan edilen OHAL dönemi itibarıyla dernekler açısından artan bürokrasi ve zorlayıcı bildirimlerle bezdirme politikasının uygulamaya konulduğu ve bunun etkisiyle kapanan dernek sayısında genel olarak artış meydana geldiği anlaşılmaktadır. Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24), "Mersin'de 2016 öncesi dernek ve kurum temsilci ve yer sayısı daha fazla iken sonrasında hızla bir düşüş yaşandı. Bu süreç

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Öğretim Üyeleri Derneği, Tüm Hemşireler Derneği, Çağdaş Gazeteciler ve Çağdaş Hukukçular Dernekleri, Ulusal İş Adamları Derneği, Genç İş Adamları Derneği, Ziraatçılar Derneği, Büyükeceli Çevre ve Doğayı Koruma Derneği, İskenderun Çevre Derneği, İçel Çevre Gönüllüleri Derneği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Savaş Karşıtları Derneği İzmir Şubesi, Savaş Karşıtları Derneği Ankara Şubesi ve İnsan Hakları Derneğinin katıldığı, ayrıca Almanya BUND Çevre Derneğinden, Yunanistan SOS Akdeniz Derneğinden ve Kuzey Kıbrıs Yeşil Barış Derneğinden uluslararası katılımlar olmuştur. Bkz Künar, A. (2002). Don Kişotlar Akkuyu'ya karşı: anti-nükleer hikayeler, 11

2016 OHAL ile başlamadı Gezi olayları sonrası başladı. Çoğu derneğin yaptığı basın açıklamaları eylem ve etkinlikler engelleniyor, para cezaları, bürokrasi, kayyım atanması korkusu gibi uygulamalar dernekler üzerinde olumsuz etki yarattı." demiştir. Bu ortamda Mersin NKP'nin faaliyetlerinde bağımsızlaşmak için platforma ait dernek kurma girişimi Mersin NKP için tartışılmışsa da dernek kurulduğunda kayyum atanması, denetimlerin ağırlaştırılması ve para cezaları gibi yaptırımlarla karşılaşılma ihtimali gözetilerek bu girişimden vazgeçilmiştir. Dernek kurmak bağımsızlık değil, kontrol getirme ihtimaliyle tehdit olarak değerlendirilmiştir. SNKP Der, OHAL öncesi dönemde 2015 yılında kurulduğu gibi Mersin NKP de bu değerlendirmeyi 2020 sonrasında tezin yazım sürecinde kendilerine sorulunca paylaşmıştır.

Sinop NKP-Der'in tehdit unsuru teşkil eden faaliyetine devam etmesi Sinop'un küçük bir şehir olmasıyla ilgilidir. Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde yer alan DKÖ temsilcisi 59 yaşındaki kadın (S8), "Kanunlar ceza kesilmesini başka siyasi görüşten görevlilerin inisiyatifine bırakıyor fakat Sinop küçük yer, burada herkes birbirinin iş arkadaşı, komşusu o nedenle mi bilmem dernek açısından baskı görmedik biz." diyerek Sinop'taki derneklerin OHAL sonrası CHS dönemindeki baskıya maruziyetinin düşük olduğunu ifade etmiştir. Yüz yüze ilişkilerin, aile ve arkadaşlık ilişkilerinin hâkim olduğu, cemaat özellikleri ağır basan toplumsal ilişkilerin arasında derneklerin de bu homojen yapı içinde olması daha az baskı yaşanmasını sağlamıştır.

3.3 Değerlendirme

Nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarını teşkil eden Mersin ve Sinop'taki direnişlerin dönüşümünde yerel siyasete dair fırsat ve tehditlerin analiz edildiği bu bölümde bir önceki kurumsal siyaset analizinde olduğu gibi çekişmeci siyaset perspektifinden ve *siyasi fırsatlar yaklaşımı* önermelerinden yararlanılmıştır. Yerel ölçekteki analizlerin gerçekleştirilmesi için yerel siyaset zeminin özellikleri ile kentsel ağın açıklanmasının akabinde yerelde kurulan ittifak ağının dinamikleri Tilly ve Tarrow'un önermeleri doğrultusunda ilk olarak yerel yönetimin siyasal rejimin merkeziyetçi eğilimleriyle ilişkisi demokrasi kapasitesi ve ittifakların kurulması arasında doğru orantı bulunduğunu savunan iki önermeyle ele alınmıştır.

Neoliberal politikaların 80'lerin ikinci yarısından itibaren kurumsal siyasete uyarlanması bağımlı değişken olan yerel siyasetin de tasarlanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle bu dönemde büyükşehir belediyelerinin kurulması üzerinden başlatılan yarış ve bu yarışta galip gelmek için belediyelerin borçlandırılmasının önü açan değişiklikler yapılmıştır. Küresel şirketlerin yeni yatırım alanları bulmasını sağlayan siyasi altyapının yerel yönetimlerin ademimerkezileşmesini desteklediği ve yatırımlara ilişkin olarak mali kontrolü merkezî idarenin kontrolünün dışına çıkaracak şekilde kalkınma ajansları kurulmuştur. Yerel yönetimler açısından ademimerkeziyetçi yönetimin hâkim olduğu 2000'lerden itibaren belediyelerle nükleer karşıtı hareket açısından ittifak kurma imkânı güçlense de proje mekânında yerel yöneticilere sağlanan maddi menfaatler ve bu dönemde sivil toplum alanının yeniden tasarlanması bu önermenin doğrulanmasını zorlaştıran etkilerde bulunmuştur.

Nükleer karşıtı hareketin ilk döneminde siyasi fırsatlar yaklaşımına göre tehdit sayılabilecek durumun niteliğinin hareket aktörlerinin proje mekânında Yeşil Ev'i kurmak, yerelde referandum yapmak gibi stratejik hamlelerle yörede nükleer karşıtlığının yüzde 84 düzeyinde olduğunu ortaya koyarak hareketin toparlanmasına yardımcı olduğu görülmüştür. Ademimerkezileşmenin olduğu koşullarda baskı ve şiddet gibi zor araçlarının nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemindeki ile kıyaslamak mümkün değildir. Dolayısıyla nükleer karşıtı hareket açısından neoliberal politikalar doğrultusunda ademimerkeziyetçi yönetim şartları dip toplamda nükleer karşıtı hareket için siyasi fırsat teşkil etmiştir.

Öte yandan 2008-2009 krizi sonrasında siyasal rejimin merkeziyetçi eğilimlerin artmasını sağlayan siyasi altyapı, bilhassa 2014 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı KHK yerel yönetimlerin hareket alanını sınırlayan değişikliklerdir. Bu kapsamda Valiliğin aşırı güçlenmesi zor araçlarının devreye girmesi anlamına gelirken yerelde demokrasi olanakları azalmıştır. Bu açıdan nükleer karşıtı hareketin ikinci döneminde merkezîleşmeye yol açan değişikliklerin önermeye göre tehdit oluşturup oluşturmadığına bakıldığında yeni durumun her iki kentteki hareketler üzerinde sınırlandırıcı etkilere yol açtığı görülmüştür. Belediyelerin merkezin kontrolüne sokulması büyükşehir belediyesi olan Mersin'de kentsel sermayenin döngüsünü belirleyen YİKOB'ların devreye sokulmasını getirirken Sinop gibi büyükşehir olmayan belediyelerde il özel idaresi Valiliğe bağlanmış ve merkezin atamasıyla

belirlenen Valiliğin güçlenmesine neden olmuştur. 2016 yılında başlayan OHAL döneminde toplumsal hareketler üzerine yasak ve sınırlamaların da ağırlıklı olarak Valiliklerce belirlendiği anımsanırsa tüm bu gelişmelerin gerek Mersin'de gerek Sinop'taki nükleer karşıtı hareket üzerinde hareketi daraltıcı etki yaptığı anlaşılmaktadır. Araştırma sahalarının her ikisinde merkeziyetçi yönetimlerin ağır basması nedeniyle demokrasi kapasitesindeki azalmaya bağlı olarak nükleer karşıtı ittifakların olumsuz etkilendiği anlaşılmıştır.

Bu bölümün ikinci önermesi olarak başvurulan şekliyle siyasal rejimin gücünü merkezde toplamasına göre nükleer karşıtı hareketin ilk döneminde parçalı koalisyon hükümetleri döneminde teorik olarak ittifak kurmanın kolaylaşmasına rağmen neoliberal politikalara bağlı olarak hareketler açısından ittifaklar kurmanın çeşitli zorluklar içerdiği anlaşılmıştır. Bunun nedenleri arasında neoliberal politikaların sivil toplum alanına düzenleyici müdahalelerinin sivil toplum örgütleri arasında güvensizlik kaynağı teşkil etmesi vardır. 90'lardan itibaren sivil toplum örgütlerinin siyasal partiler, sendikalar, dernekler gibi dinamikleri büyük ölçüde tek tek dönüştürülmüştür. Ayrıca birikim stratejisini destekleyecek şekilde siyasal iktidarın gücünü merkezde toplamasının OHAL ve akabinde CHS döneminde ittifakların kurulmasını zorlaştırdığı anlaşılmaktadır.

4. MERSİN VE SİNOP'TA NÜKLEER KARŞITI HAREKETİN DÖNÜŞÜMÜ

Tezin üçüncü bölümünde nükleer karşıtı hareketin yerel ayakları olan Mersin ve Sinop'ta toplumsal ilişkiler ağını analiz ederken Kıray'ın toplumsal değişmenin toplumsal yapıyı oluşturan tüm parçalarla birlikte bir zincir reaksiyon şeklinde yaşandığı yönündeki tespiti anımsanırsa bu zincirin bir halkasını toplumsal değişmenin izlenebileceği bir alan olarak toplumsal ilişkileri dolayımlayan örgütlenme pratikleri[891] teşkil etmektedir. Bunun için birikim rejiminin neoliberal stratejisi doğrultusunda küresel, ulusal ve yerel ölçeklerde gerçekleşen dönüşümlerin tezin zamansal sınırlılığını teşkil eden 2020 yılının sonuna kadarki süreç içinde nükleer karşıtı direnişlerin dönüşümündeki payı ile düşünülmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu şekilde siyasal rejimin rıza ve zor uygulamalarının nükleer santral projelerine yönelik toplumsal rızanın iktidarın *otoriter, kalkınmacı* ve *popülist* uygulamalarıyla yerelde nasıl sağladığını kavramak mümkün olabilecektir. Böyle bir değerlendirme için ilk olarak tezin ikinci bölümünde siyasal rejimin karakterini analiz ederken başvurulmuş olan anahtar kavramların yerel siyaset ağında izi sürülecek olup akabinde üçüncü bölümde yerel siyasette geçirilen dönüşümlerin incelenmesi öngörülmektedir.

Toplumsal değişmenin çoklu dinamiklerinin bulunduğu bir ortamda farklı mekanizmaların devrede olması nedeniyle birikim rejiminin neoliberal stratejisi bağlamında yürütülecek bu analizin karmaşıklığını aşmak için Kıray'ın önerisi doğrultusunda[892] toplumsal değişmenin tampon mekanizmaların devreye girmesine olanak vermeyecek şekilde askerî, politik, ekonomik değişikliklerle hızlı gerçekleştiği tarihsel gelişmelerden yararlanılacaktır. Zira değişime hız katan toplumsal olaylar değişim sürecinin nirengi noktalarını teşkil etmektedir.

Bu yaklaşıma göre tarihsel nirengi noktalarından ilkini neoliberal politikaların siyasal ve ekonomik sisteme içkin kılındığı 24 Ocak Kararları ve akabinde toplumsal

---

[891] Kıray, M. B. (2006). Toplumsal yapı toplumsal değişme, 97, Kıray, toplumsal değişmenin izlenebileceği alanlar olarak "ekolojik ilinti, farklılaşma ve örgütlenme, dışarıya açılma ve dışarısı ile bütünleşme, anonim insan ilintileri kurma gibi hâllerin" feodal komünitelerin modernleşme, şehirleşme ve sanayileşmesinde en belirli oluşumlar hâlinde ortaya çıktığından bahsetmektedir.

[892] A.g.e 97

itirazların bastırıldığı 1980 Askerî Darbesi ile başlayan üç yıllık sıkıyönetim süreci teşkil etmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren tesis edilmeye çalışılan birikim rejimine yönelik olarak tezin ikinci bölümünde özelleştirmeler gibi adımlar atılırken sivil toplumun kurum ve kuruluşlarıyla yeniden tasarlanmasını amaçlayan şekilde iki yönlü çalıştığı üzere 90'lar ve tezin üçüncü bölümünde küreselleşme etkileri altında 2000'lerde başlayan AB uyum süreci ile ademimerkeziyetçi eğilimleri ortaya çıkaran gelişmeler sırasıyla üç ve dördüncü nirengi noktaları olarak nitelenebilir. Bu dönemin tezin zamansal sınırlılığını teşkil eden 2020 yılına kadarki AKP iktidarının başladığı 2002 yılına tekabül etmesi ile IMF programındaki değişiklikler, tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinde üzerinde durulan enerji yatırımlarının hız kazandığı öncül ve ardıl etkileriyle 2007-2009 krizi şartlarında çevre ve ekoloji mücadelesinin baskı altına alınması arasındaki parallelik bakımından önemi büyüktür ve beşinci nirengi noktası olarak düşünülmektedir. Bu dönem altyapısal siyasetin dönüşümünde etkili olan 2010 yılındaki yargı reformu ile yürütme erkinin yargı erkini ele geçirmesi olarak değerlendirmeye katılmaktadır. Nihayet OHAL'in ilan edildiği 2016 yılından CHS dönemine uzanan gelişmeler altıncı nirengi noktası şeklinde imlenebilir. OHAL ile başlayan süreçte gerek çevre hareketleri gerek nükleer karşıtı hareketlerin eylem ve etkinlikleri açısından yasakların tırmanışa geçtiği siyasal iktidarın baskı ve zor mekanizmalarını yoğun şekilde devreye soktuğu bir dönem başlamıştır. Tezin ikinci bölümünde otoriterlik kısmında açıklandığı gibi sürecin OHAL'in belirlenen iki yılın dışına taşması ve CHS döneminin bu baskının kurumsal zemine oturması için düzenlemelerin yapıldığı bir dönem olarak Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketlerin dönüşümü açısından tehdit ve fırsatların değerlendirilmesini gerektiren bir diğer süreçtir.

Bu bölümdeki analizin bir ayağının toplumsal hareketler literatüründen yararlanılarak araştırma sahalarında olması tezin birinci bölümünde açıklanmış olan toplumsal hareketler, kavramsal araçlara başvurmayı gerektirmektedir. Her iki kentteki nükleer karşıtı hareketin literatürde *taban hareketlerine (grassroots)* karşılık gelmesi tezin üçüncü bölümlerindeki gibi *meydan okuyanlar* olarak düşünülmesine imkân verirken tehdit ve fırsatların yerelde meydan okuyanlar tarafından nasıl algılandığı ve kullanıldığı[893] önemlidir. Toplumsal hareketler literatürüne giren bu çalışma açısından hareket aktörlerinin ortak strateji olarak hedefler doğrultusunda

[893] Tilly, C. 1978 From Mobilization to Revolution.,4-53

destekçilerin muhaliflerle üçüncü tarafların dikkatini çekmek ve temsil edilecek seçmenler yaratmak suretiyle faaliyet gösterdiği baz alınmaktadır.[894] Bu açıdan halkla doğrudan iletişim ve mobilizasyon aracı olan *kolektif eylem* ve *toplumsal hareket* pratikleri de çalışmanın kavramsal zeminiyle desteklenmektedir. Dolayısıyla *aktörler, kimlikler, çekişmeci performanslar ve repertuarlar, çekişme mekânı, çekişme yörüngeleri ve koşulları ile bunların etrafında geliştirilen bazı diğer kavramlar* hareketin dinamiklerini, mekanizma ve yörüngelerini çerçevelemeyi sağlayan araçlar[895] olarak tezin amacı doğrultusunda nükleer karşıtı hareketin mekanizmalarındaki dönüşümü açıklama potansiyelini haizdir.[896]

Türkiye'de nükleer karşıtı hareketlerin projelerin yürütüldüğü Mersin ve Sinop'taki direnişlerin dinamikleri ve mekanizmalarının dönüşümü üzerinden ele alınması öngörülen bu bölümde de önceki bölümlerdeki gibi nükleer karşıtı hareketin çevre hareketlerinden olması nedeniyle önce çevre hareketlerinin genel anlamda yıllar içinde bu bölümün girişinde belirlenmiş olan nirengi noktalarının dikkate alınmasıyla dönüşümüne odaklanılacaktır.

4.1 Neoliberal Politikaların Çevre Hareketlerindeki İzdüşümü

24 Ocak 1980 Kararları'nın uygulamaya konulma sürecinde emekçi kesimlerin sermaye lehine yapılan düzenlemelere itiraz etmesinin neticesi toplumsal itirazların bastırılması için aynı yıl gerçekleştirilen 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi olmuştur. Daha önce ifade edildiği gibi üç yıl süren sıkıyönetim sürecinde neoliberal ekonomi politikalarının adaptasyonu gerçekleştirilmiştir. Yeniden demokrasiye geçilen süreçte ise neoliberal politikalara göre demokrasinin kurumları yeniden tasarlanmış ve 1982 Anayasası hazırlanmıştır. Hazırlanan bu yeni Anayasa'nın 56. maddesinde yer alan "çevre hakkı" kavramını, yerel ekolojik mücadeleleri *İsyanın ve Umudun Dip Dalgası* adlı eserde[897] inceleyen Erensü vd., çevre ile ilgili sorunların anayasal sınırlar içinde çözümlenebileceği algısının yaratıldığını belirtmektedir. Yazarlara göre bu düzenleme, siyasi faaliyetlerin derneklere yasaklanması ile düşünüldüğünde tezin üçüncü bölümünde belirtildiği gibi bazı derneklerin siyaset dışı olduklarını ilan ettiği 80'ler ve 90'larda çevre sorunlarının mekân ve konu ile sınırlanmasına bağlı

[894] Tarrow, S. G. (2011),10
[895] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics,28
[896] McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2003). Dynamics of Contention.,38
[897] Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F., & Turhan, E. (2016). İsyanın ve Umudun Dip Dalgası

olarak "çevreci" yaklaşımlar sergilemesi neticesinde çevre konusunun belli dernekler tarafından işlenebileceği gibi indirgemeci bir algı yaratılmıştır. Bu tespite göre TEMA gibi derneklerin kurulması;[898] Foster'ın çevre korumacı anlayış üzerinden çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelerin birikim rejimine dayanan hegemonik bağlamının görülmesini engellemekte, çevreci ve indirgemeci yaklaşımlar, çevre ve ekoloji alanındaki tahribatın yaygınlaştırılmasına zemin hazırlamaktadır.[899] Tezin ilk bölümünde *kalkınmacılık* tartışması kapsamında açıklanan *devlet baba* figürü ile kamusal yarar algısı yaratıldığı gibi bu kez çevre mücadelesinin içinde çevre sorunlarıyla uğraşan kesimlerin nasılsa var olduğu ve çevreciliğin "iş" olduğu gibi bir algı yaratılmaktadır.

Çevre hakkı kavramının anayasada yer alması tezin ilk bölümünde açıklandığı gibi siyasal iktidarın işlevselliğini artırarak kuvvetler birliğine uzanacak şekilde yargısal süreçlere hâkim olmasına rağmen devlet karşısında meşruiyet sağlama kaygısı içindeki nükleer karşıtları dâhil çevrecilerin sığındığı bir kanal olmayı sürdürmektedir. Oysa tezin ikinci bölümünde yargının *etkisizleştirilmesi ve yargıdan yürütmeye güç aktarımı* kısmında bahsedildiği gibi çevre hakkının karşısına kamu yararı kavramı çıkarılmış, bunun üstüne "üstün kamu yararı" kavramı türetilmiştir. Örnek vermek gerekirse 1984 yılında Gökova Termik Santrali ile 90'ların sonunda Bergama Zaferi'nin elde edildiği yargı kararları yok sayılmış, 2000 sonrasında 2010 yılındaki yargı alanının kuşatılması ve tezin konusunu teşkil eden nükleer santral projelerinde olduğu gibi siyasal iktidarın hukukun arkasından dolaşarak yerli ve yabancı şirketlerin faaliyetlerinin önünü açtığı örnekler artmış, bilirkişi ücretleri yükseltilmiş, bilirkişi raporları yok sayılmıştır. Benzer şekilde tezin ikinci bölümünde *kalkınmacılık* tartışmasında yer verildiği gibi yargıya intikal ettirilen raporlarda revizyonlar yapılarak ÇED raporları yeniden hazırlanmış ve projeler bir sonraki adımda onaylanmıştır. AKP döneminde HES karşıtı mücadeleden Yeşil Yol'a, nükleer santral projelerine kadar pek çok alanda yaşanan hukuksuzlukların tespit edildiği mahkeme kararları şirketleri durdurmaya yetmemiştir.[900] Benzer şekilde tezin ikinci bölümde yer verildiği üzere ÇED yönetmeliğinde yapılan değişiklikler, ÇED muafiyetlerine rağmen ÇED başvuru süreçlerinin engellenmesi

[898] A.g.e., 24
[899] Bkz Foster, J. B. (2012). Marksist Ekoloji, çev. Barış Baysal, 12
[900] Aksu, C., Erensü S. ve Evren E. (2016) Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler,397

çevreciler için emek verilen bir alan olmayı sürdürmektedir. İkinci bölümünde *otoriterlik* tartışması kapsamında yargının etkisizleştirme süreçleri açıklandığı üzere 2016 yılında Bilirkişilik Kanun Tasarısı'yla bilirkişi ücretlerinin artılması karşısında ücretlerin karşılanması Sinop NGS tarafından kampanyaya dönüştürülerek başta meslek odaları olmak üzere çevreciler tarafından ödenmiştir. Sinop NGS bilirkişi incelemesinin neticesi direnenlerin elini kuvvetlendirecek kadar projenin tehlike ve eksiklerine açıkça işaret etse de 2020 yılında bilirkişilerin işaret ettiği riskler yok sayılarak nihai ÇED onaylanmıştır. Bu karara rağmen meydan okuyanlar yargısal süreçlerden vazgeçmemiştir. Sinop NGS sürecinden örnek vermek gerekirse ÇED onayını iptal eden davanın iptal edildiği karar 2021 yılında tezin ilk bölümünde bahsedildiği gibi Danıştay'a taşınmıştır.

Tarihsel olarak ele alındığında 80 sonrası dönemin daraltılmış hak ve özgürlükler ortamında çevre ve ekolojiyi tahrip eden büyük ölçekli projeler karşısında itirazların siyasi faaliyette bulunması yasaklı olan dernekler dışında bir kanal arayışına Yeşiller Partisi yanıt olmuştur. İlk güçlü direnişlerin 1984'te Gökova Termik Santrali'ne karşı kitlesel protestolar ile kendini gösterdiği süreçte kentli ve sol siyasetten gelen dinamikler[901] çevre alanında çevre hareketine evrilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde siyasi partilerin nükleer karşıtı hareket içindeki ittifakı açıklanırken Şahin'in ifade ettiği gibi çevre hareketinin toplumsallaşması Yeşiller Partisi aracılığıyla siyasallaştıktan sonra mümkün olmuş ancak süreç sınıfsal mücadeleye dönüşmemiştir.[902] Erensü vd.ne göre bunun bir nedenini çevre hareketleri içinde kültürel, mekânsal ve sınıflar arası farklılıkların öne çıkmasıyla toplumsal kutuplaşmanın tezahürlerinin yaşanması teşkil ederken diğer nedeni kente ve kentliliğe referansla yürütülen çevre mücadelesinin eğitimli orta sınıf için politik zemin olmasıdır.[903]

90'lardan itibaren çevre muhalefetinin projeye yönelik olmayı aşarak neoliberal politikayı uygulayan siyasi ve ekonomik yapıları sorgulayan söylemlerin de üretildiğini belirten Özen, yerelliğin ötesinde çevre hareketinin kısa süreliğine ulusal ölçeğe çıktığını fakat hareketlerin kamu politikalarını dönüştürücü etki yapamadığını

[901] Akyüz, A.(2018) 1968'in ürünü olarak çevreci, ekolojist ve yeşil hareketler. Toplumsal tarih. 293: 52-57.
[902] Duru, B. (2002). "Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi". Mülkiyeliler Birliği Dergisi, 236 (26): 179-199.
[903] Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F., & Turhan, E. (2016)İsyanın ve Umudun Dip Dalgası, 21-2

belirtmektedir.[904] Çalışmasında 2000'lerde çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) kontrolü altına giren tarım sektöründe yerinden edilenlerin çevreci eğilimlerini tartışan Çoban,[905] neoliberal politikaların uygulanmasıyla insanların hak kaybına uğradığını fakat mücadelelerin ortaklaşmadığını ifade etmektedir. Bu durum tahkim sürecinde doğuşunda ve gelişiminde Yeşiller Partisi'nin rol oynadığı nükleer karşıtı hareket ile Bergama direnişi için de geçerli olduğu üzere[906] 2000'lerin ortasına kadar nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine başladığı çevre ve ekoloji hareketlerinin direniş strateji ve pratiklerinde birikim rejimin hegemonik bağlamını hedef alan sınıfsal bakış açısıyla toplumsal düzeyde bir mücadele ortamının inşasından bahsedilememektedir. Benzer şekilde Aygün ve Şakacı, 2015 yılında yayımladıkları çalışmalarında Türkiye'de doğa ve çevre korumacı niteliği haiz olan sivil toplum kültürüne ekoloji, ekolojik denge ve politikanın yanı sıra toplumsal sorunlar, barış, silahsızlanma, toplumsal adaletsizlik, etnik kimlikler, kadın hakları gibi temaların zaman içinde eklendiğinden bahsetmektedir.[907]

Neoliberal politikaların toplumsal örgütlenmeyi sarsan önemli bir girişimi önceki bölümde değinildiği gibi 90'larda sivil toplum alanının düzenlenmesine dayanmaktadır. Gündüz ve Kaya, 1996 yılında Habitat Kongresi organizasyonu ile başlayan süreçte bazı sivil toplum örgütlerinin uluslararası etkinlikte katılımcı olması için desteklenmesinin yanı sıra bazı derneklerin sanayicilerle iş birliği sergilemeleri ve yardım bağış almalarının sivil toplum örgütleri içinde tezin ikinci bölümünde değinilen kırılma ve ayrışmalara neden olduğunu belirtmektedir.[908] 2000'lerde Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde başlayan ve üçüncü bölümde irdelenmiş olan Avrupa "fon"larından yararlanma tartışması da çevre hareketleri içindeki aktörler arasında birlikte hareket etmeyi zorlaştıran nedenler arasındadır. Çoban ve Duru, bu durumun mücadeleyi yürütenlerin atomize olmasına, sınıfsal mücadelenin

[904] Özen, H. (2018). Yerellik-popülerlik ekseninde Türkiye'de çevre mücadeleleri. Alternatif Politika, 10(2), 181-209.
[905] Çoban, A. (2004). Çok Uluslu Şirketler-Ekolojik Zarar İlişkisinin Ekonomi-Politiği. M.C. Marin ve U. Yıldırım (eds), Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar: Ekolojik, Ekonomik, Politik, (s 1-27)
[906] Özen, H. (2018). Yerellik-popülerlik ekseninde Türkiye'de çevre mücadeleleri. Alternatif Politika, 10(2), 181-209.
[907] Aygün, B. Ş., & Kağan, B. (2015) Türkiye'de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine Bir Deneme.
[908] Gündüz, A. Y., & Kaya M. (2014). Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rolleri Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 6(10), 130-169.

örgütlenmesine engel teşkil ettiğini ifade etmektedir.[909] Sivil toplum alanının neoliberal politikalara göre uyarlanması tezin üçüncü bölümünde bahsi geçen *karşılıklı güven ağlarının* erimesi gibi olumsuz etkileri beraberinde getirmiştir.

Çevre sorunlarının siyasetten dışlanmasında hareketlerin içinde kapsayıcılığın amaçlandığı farz edilen "siyaset üstücülük" de ön plana çıkan bir konudur. Bunun bir nedeni tezin üçüncü bölümünde bahsedildiği üzere çevreciler arasında sol-sağ ayrımından imtina edilmesi, kutuplaşmadan kaçınılması, eylemlerin sabote edilmemesi olurken diğer bir nedeni Şahin'e göre 12 Eylül'de mağduriyet yaşayan sol siyasetten kesimlerin çevre hareketine yeni girerek onu kavramaya çalışırken kendi ideolojileri ile hesaplaşma eğilimidir.[910] Nedeni ne olursa olsun, siyaset üstücülük çevre hareketleri ve nükleer karşıtı hareket için mücadeleye katılan tarafların çoğalmasını amaçlamışsa da bu yaklaşımın yan etkisi; sorunun dar bir zeminde kalması, örneğin, emek ve ekoloji mücadelesinin birleşememesi, sınıfsal mücadelenin ortaya çıkmaması olmuştur.

Öte yandan HES ve madencilik karşıtı mücadeleler üzerine çalışan Adaman vd., çevre mücadelelerinde direniş nedenlerinin yaşam alanlarını kaybetme, yerinden edilme ve geçim kaynağını yitirme endişesiyle ilgili olduğuna dikkat çekmektedir.[911] Emek ve çeşitli çevre mücadeleleri aynı temel nedenlere dayanmaktadır. Ekoloji mücadelelerinin sermayenin birikim rejiminden kaynaklandığına dair öngörü ise 90'larda henüz oluşmamış görünmektedir. Nitekim devasa yıkım getiren projeler (bazı mega projeler gibi istisnalar hariç)[912] hareketlerin yerelde kalmasının nedeni çevre mücadelesinde ortak direniş ağlarının örül(e)mesidir. Tezin üçüncü bölümünde açıklandığı gibi enerji projelerinde artışa geçilen 2012 itibarıyla başlayan süreç, tarım topraklarının büyük ölçüde madenciliğe ve sanayiye açıldığı,[913] tarım toprağından geçinenler için yerinden edilme, mülksüzleşme ve proleterleşmenin belirginleştiği süreçlerdir. Bu dönemde de kayıplar yaşanırken çevreciler, tarım alanındakiler,

[909] Çoban, A., & Duru, B. (2009). Emek Ekseninde AKP İktidarının Çevre ve Kent Politikaları. İktisat Dergisi, (508-509), 510.
[910] Şahin, Ü. (2007). "Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik: Ekoloji Hareketlerinin Siyaset Dışına İtilmesi". Sivil Toplum Dergisi, 5 (20): 77-89.
[911] Aksu, C., Erensü S. ve Evren E. (2016) Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler, 307
[912] Gezi direnişi, Kaz Dağları mücadelesi ve Kanal İstanbul projeleri hariç.
[913] Üçüncü bölümde tarım topraklarının 1980'lerde yüzde 25'lerdeyken 2012 yılında yüzde 6,6'ya, tezin zamansal sınırlılığına göre en son 2020'de yüzde 6'ya gerilemiş olduğundan bahsedildiği anımsanabilir. Aynı bölümde ormanların, meraların da kamulaştırma ve acele kamulaştırmalarla sanayi yatırımlarına devrinden de bahsedilmiştir.

emekçiler için sorunların ortak nedenlere dayanmasına rağmen çevre hareketi aktörleri bir ortaklaşma zemini üzerinden strateji kurmayı öngör(e)memiştir.

Birikim rejimin hegemonik bağlamının görülmemesinin bir diğer nedenine istinaden Yıldırım ve Haspolat, HES gibi yerel ekolojik mücadelelerde 12 Eylül döneminin üretimi olarak Karadeniz'de güçlenen milliyetçilik ve İslamcılık kültürünün baskın olduğu yerlerde yerel halkın aynı zamanda milliyetçi-İslamcı ideolojiye sahip kesimler olarak siyasal iktidarla kültürel ve dilsel yakınlık içinde olarak dinî tercihler doğrultusunda AKP'den yana tutum alınması gibi yorumlandığına işaret etmektedir. Örneğin, 2014 yılında denetimsizlik ve önlemlerin alınmamış olması nedeniyle yaşanan Soma Maden Faciası mağduriyetlere rağmen bölgede oyların yine AKP'ye verilmiş olmasıyla tartışılmakta, bu durumun siyasi bağdan kaynaklanan şekilde sivil toplum güçlerinin ortaklaşma sağlayamadığına dayandırılmaktadır. Bu yaklaşımı eleştiren yazarlar mücadele mekânlarının yerelliklerin içinde verilen direnişler olduğuna, hatta başarı elde edilebildiğine işaret etmektedir.[914]

Tıpkı 90'larda neoliberal politikaların IMF gibi küresel üst örgütler aracılığıyla dünya çapında yaygınlaştırılması için sivil toplum tasarımını içeren müdahaleleri dünya genelinde çevre hareketlerini yükseltilmesine karşılık tezin ilk bölümünde *popülizm* tartışmasında kısmen değinildiği üzere yatırımlarda "sürdürülebilirlik" yaklaşımının devreye sokulmasını getirmiştir. Bu durum, çevre hareketlerinin dönüşümüne dair tartışma kapsamında değerlendirmeye dâhil edilmelidir. 1987 yılında World Commision on Environment and Development/Çevre ve Kalkınma için Dünya Komisyonu tarafından yayımlanan ve Birleşmiş Milletler raporu olan Our Common Future/Bizim Ortak Geleceğimiz'de ilk kez sürdürülebilir gelişme kavramı kullanılarak teknolojinin aşırı ve tahripkâr uygulamalarla endüstriyel gelişimin çevreye zarar verdiğine dikkat çekilmiş,[915] izleyen süreçte kavram gelişme ve kalkınmaya referans verilmesi için araçsallaştırılmıştır. Çevre konusunun önemsenir gösterilip içerilmesiyle sivil toplumun ekoloji mücadelesinde sergileyeceği tepki, bu geçişle önlenmiştir. Bu açıdan Rio Konferansı[916] çevreye duyarlı yönetimlerin

[914] Yıldırım, D.., & Haspolat, E. (2016). Değişen Karadeniz'i Anlamak. Ankara: Phoenix Yayınevi.s 14, Özellikle Havva Ana, Metin Lokumcu ve nükleer karşıtı hareketin de eylem ve etkinliklerinde saygıyla andığı Kazım Koyuncu'nun bu coğrafyadan çıktığına AKP tabanı addedilen milliyetçi-İslamcı sosyolojinin bütün Karadeniz'e mal edilemeyeceğine, tek boyutlu bakışın yanıltıcılığına işaret edilmektedir.

[915] Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future

[916] Report of UN Conference on Environment and Development, Rio Declaration 3-4 June 1992,

benimsenmesi için küresel çapta önemli bir adım sayılmıştır. Ancak bu anlaşma küresel ölçekte ekonomik büyümeyi zora sokmadan ekoloji adına iyileştirmeler yapılmasını özel şirketler kanalıyla talep eden programlarla yerel ölçekte sürdürülebilir kalkınmayı programa oturtmanın aracı kılınmıştır.[917] Bu durum, çevre hareketlerinin doğrudan sermayenin karşısında konumlanmasına yol açmıştır. Nükleer karşıtı hareketin bir katılımcısı olan tez yazarının gözlemlerine göre "alternatif enerji" konusu çevre mücadelesini yürüten meydan okuyanlar arasında gerek enerji politikasının uygulanış şekli gerek birikim rejimine hizmet etmesi nedeniyle temel bir tartışma konusudur. Alternatif enerji konusu, Duru'nun *doğrudan direniş* tanımındaki gibi siyah-beyaz olarak tartışılmakta, alternatif enerjinin nasıl inşa edildiği ve edilmesi gerektiğine dair tartışma yürütülmemektedir.

Esasen *sürdürülebilirlik* kavramı, Türkiye'de Bergama maden direnişini inceleyen Çoban'ın ortaya koyduğu gibi maden faaliyetinin kalkınmanın aracı olduğu iddiasına karşılık tartışmaya açılmayıp doğrudan direniş stratejisinin uygulanmasıyla dikkat çekmektedir.[918] Bu doğrudan direniş stratejisi, tezin ikinci bölümünde bahsedildiği gibi AKP döneminde projelere ÇED toplantısı yaptırmamak, ÇED'e *meşruiyet kazandırmamak* gibi bir çabayla resmî süreçlerde de işlemiştir. Doğrudan direniş stratejisi, 2000 sonrası çevre ve ekoloji mücadelelerinde farklı versiyonlarıyla görülmüştür. Örneğin, kaynağını doğadan alması bağlamında daha doğa dostu olmasına rağmen güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerjiler; fosil yakıtlar ve nükleer enerjiyle bir tutulup sürdürülebilirlik kategorisinden ele alınmamakta, bazı ekoloji direnişlerinin radikal bir biçimde kapitalizmin ürünü olduğu için enerji çeşitlerinin tamamına karşıtlık üzerinden kurulmaktadır.

Söz konusu karşıtlığı savunan ve Hopa'daki HES direnişini tartıştığı makalesinde neoliberal politikalara "girişimcilik" normunun yerleştirilmesine itiraz olarak kuran Aksu, çevrecilerin alternatif projelerle aynı neoliberal politikaların "girişimci öznesi" hâline geldiğinden, yenilenebilir enerji yatırımlarıyla neoliberalizmin bir

---

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı 1992 yılında imzaya açılarak 196 ülke tarafından imzalanmıştır.

[917] Aksu, C., Erensü S. ve Evren E. (2016) Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler, 99

[918] Çoban, A. (2010). Sürdürülebilir kalkınma tartışması ekseninde Bergama köylü direnişi. Değişen İzmir'i Anlamak, 561-599. Çoban, bu makalesinde dünya genelinde sürdürülebilirlik tanımına eko köylerin, rüzgâr panellerinin, güneş panelleri ile yerel ölçekte kalkınma projelerinin girdiğinin gözden kaçtığına işaret etmektedir.

başka kulvardan ilerlemesine geçit verildiğinden bahsetmektedir.[919] Özellikle alternatif projelerin tarım topraklarına, ormanlara, kamusal arazilere el konulmasıyla gerçekleşmesi; projelere itirazların sermayenin piyasalaştırma, yerinden etme ve mülksüzleştirme ve proleterleştirmeye dayanması[920] Aksu'ya göre insanların yaşam alanına müdahaleyi kabul eden birikim sağlama girişimlerine temellenmektedir.

Çevre hareketlerinin bir sınıf mücadelesi örememesinin nedenlerinden birinin meydan okuyanlar arasındaki kültürel, mekânsal ve sınıflar arası farklılıklar olması aynı zamanda siyasal iktidara karşı çıkma meselesinde sınıfsal ve kültürel temellerle çatışmaya karşılık gelmesi bağlamında dikkate değerdir. AKP iktidarının kutuplaştırıcı söyleminin yukarıda bahsi geçen sınıfsal ve kültürel temellerde hâlihazırda çatışma yaşayan toplum üzerinde ayrıştırıcı etkisi söz konusudur. Buna göre iddiaların yıldan yıla dozu artacak şekilde "devlet karşıtı, ajan, terörist" olarak yaftalamayı içermesi çevre hareketlerinin sol siyaset içinde kalmasına neden olmuş, toplum nezdinde iktidarla siyaseten hesaplaşma olduğu yönünde bir algı yaratılmıştır. Bu durum aynı zamanda iktidara karşıtlık saflarına da karşıtlık anlamına gelmektedir. Özellikle siyasal iktidarın "biz ve onlar", "Geziciler", "çapulcular"[921] gibi kutuplaştırıcı söylemleri, sol düşüncenin baskı altına alınması ve çevre hareketinin siyasetten dışlanmasına neden olmuştur. Siyasal iktidarın toplumu kutuplaştırma faaliyetlerinin tezin ikinci bölümünde *popülizm* kavramsal tartışması kapsamında açıklandığı anımsanırsa enerji, inşaat ve maden projelerinin yükselişe geçtiği 2008 yılında AKP iktidarının kendisini *çevrecinin daniskası* ilan ettiğinden bahsedilmiştir. Kutuplaştırıcı söylemlere ise hükümetin ve hükümete yakın derneklerle kuruluşların millet bahçesi, ağaçlandırma faaliyetleri gibi tezin ilk bölümünde ele alındığı şekliyle yeşil boyama faaliyetleri eşlik etmiştir.

Çeşitli çevre mücadelelerinin buluştuğu önemli bir örnek olarak 2013 yılında ortaya çıkan Gezi direnişinin meydan okuyanların siyasal iktidarın şiddetine uğraması Hardt'ın ifadesiyle "hareketin doğrudan ve uygun bir bilinçle dikilmek suretiyle isyana dönüşmesi"nin[922] örneğini vermiştir. Gezi direnişinin yankıları sürerken tezin

[919] Aksu, C., Erensü S. ve Evren E. (2016) Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler, 405
[920] Aksu, C., Erensü S. ve Evren E. (2016) ,65
[921] Bu süreçte siyasal iktidarın kutuplaştırıcı dilinin tersyüz edilerek direnişçiler tarafından kullanıldığı da görülmüş, iktidarın "çapulcu" söylemi çevreciler tarafından sahiplenilerek muhalif olma hâlinin kinaye aracılığıyla anlatımına dönüştürülmüştür.
[922] Hardt, M., & Negri, A. (2015). İmparatorluk, s 391

ilk bölümünde açıklandığı gibi otoriterliğini artıran siyasal iktidar, bir taraftan hukuki düzenlemeleri neoliberal politikalara göre yeniden ve yeniden yaparken zor mekanizmalarını da devreye sokarak toplumsal mühendislik icra etmiştir. Nitekim baskı süreci, 2016 yılında ilan edilen resmî olarak iki yıllık OHAL döneminden itibaren tezin zamansal sınırlılığına göre 2020 yılı sonuna kadar CHS dönemine de uzayacak şekilde uygulanan KHK'lar aracılığıyla görevden almalar, para cezaları ve savcılıktan açılan davalarla devam etmiştir. Bu müdahaleler toplumsal yaşamda olağan görev ve rollerini devam ettirmede zorlanan nükleer karşıtı hareket dâhil çevre hareketi aktörleri ve/veya meydan okuyanların arka plana çekilmesine neden olmuş, baskının etkisiyle giderek hareketten uzaklaşmalarıyla sonuçlanmıştır.

Çevre tahribatını öngören projelerin kırsalda gerçekleştirilmesi vesilesiyle neoliberal politikaların rıza mekanizması olarak maddi menfaati devreye soktuğunu gösteren örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Yukarıda bahsi geçen rıza mekanizmalarının bir ucu, tezin ikinci bölümünde *popülizm* tartışmasında ifade edildiği gibi siyasal iktidarın yerel halka projelerle iş ve aş vadetmesine uzanmaktadır.

Çevre mücadelelerinin ortak hedefe karşı birleşememesi, sivil toplum alanında güven ağlarının tahrip edilmiş olması, kentlilik-köylülük çelişkileri, çevrecilerle direnenler arası kültürün ve dilin tutmaması gibi nedenler çevre hareketlerinde birlikte mücadele etme sürecindeki zorluklardır.[923] Bununla birlikte OHAL sonrasında artan baskı ve kontrol araçlarının çevre hareketlerinin yerel halkla kaynaşmasına engel olması ve devreye giren popülist siyasetin kutuplaştırma ile ayrışmayı derinleştirici pratikleri çevre hareketlerinde gözlenmektedir. Siyasal iktidarın popülist ve kutuplaştırıcı söylemleriyle sınıfsal, kültürel ve mekânsal farklılıklar belirginleştirilmekte ve bu durum, sivil toplumun dayanışma ağlarını örememesine neden olarak çevre mücadelelerinin toplumsallaşmasına engel teşkil etmektedir. İletişim imkânlarının artması, internet kullanımının yaygınlaşmasıyla ağ toplumunun inşası söz konusu olsa da çevre hareketleri açısından eski toplumsal hareketlere tekabül eden hiyerarşi, eril yaklaşımlar, geçmiş deneyimlerin ağırlığı, sol siyaset geleneğinin hâkimiyeti gibi hareket aktörlerinin kendi karakter ve yaklaşımları ağ içi ilişki boyutu da çevre hareketlerinin akıbetine tesir etmektedir.

[923] Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F., & Turhan, E. (2016). İsyanın ve Umudun Dip Dalgası.,22

Yukarıdaki olumsuz çerçeveye rağmen önemli bir gelişme, Gezi direnişi itibarıyla gençlerin; Havva Ana örneğinde, Gerze direnişinde, Karadeniz'deki HES direnişlerinde kadınların direnişin ön saflarında yer almasıdır. Son dönem yerel ekolojik mücadelelerin incelendiği çalışmalar, kadınların yerel ekolojik mücadelelerin başarıya ulaşmasını sağlayan hareket aktörleri olarak direnişin ön saflarında bulunduğunu ortaya koymaktadır.[924] Özellikle 2015 itibarıyla 15 yaşındaki Greta'nın iklim değişikliğine dikkat çeken eylemlerinin yarattığı etki; yaşı daha genç olanların yerel, ulusal ve uluslararası iklim aktivizmine katılarak çevre ve ekoloji mücadelesinin yaş ortalamasını düşürmüştür. Gerek ağ toplumunun imkânları gerek kadınların çevre hareketinin ön saflarına geçmesi ve gençlerin sürece dâhil olması çevre hareketlerinin yeni bir değişimin eşiğinde olduğunu düşündürmektedir.

4.2 Mersin ve Sinop'taki Nükleer Karşıtı Hareketin Tarihsel Arka Planı

Türkiye'de nükleer karşıtı hareketin tarihi Mersin'de Balıkçılar Kooperatifi Başkanı Arslan Eyce ile Gazeteci Ömer Sami Coşar'ın 1976 yılında Akkuyu ve Sinop'ta nükleer santrallerin kurulması yönündeki girişimleri öğrenmelerinin akabinde başlattıkları eylemlere dayanmaktadır. Fransa'da kurulmak istenen nükleer santrallere karşı yürütülen eylemlere 1974 yılında tanıklık etmiş olarak Mersin'de bir projenin planlandığının öğrenilmesi üzerine nükleer santrallerin balıkçılığa vereceği zarara işaret eden Eyce'nin liderliğinde balıkçılar, nükleer karşıtı protestolarda bulunmuştur. Türkiye'nin ilk nükleer santralinin kurulması için Mersin/Akkuyu'nun seçilmesine istinaden köylüleri de bilgilendiren Arslan Eyce'nin bu konuda bir diğer girişimi de başkanı olduğu Mersin, Taşucu Balıkçılar Kooperatifi, Köy Koop ve İÇKO Birlik Genel Kurullarında "Akkuyu'ya Nükleer Santral Yapılmasına Karşıyız" kararını aldırması olmuştur.[925]

Sıkıyönetim sonrasında nükleer santral projelerine devam edilmesi itirazların bu dönemde yükselen çevre hareketi ile yürümesine uzanmış, [926] tezin üçüncü

[924] Doruk, Ö., & Tayşir, E. A. (2018). Toplumsal hareketlerin örgütlenme pratikleri: Çanakkale'de yerel ekolojik hareketler. Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi, 3(2), 77-115.

[925] Künar, A. (2002), 28 ; Eyce, aynı zamanda Köy Kalkınma, Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliğinin yani Konfederasyonun Genel Başkanı olmasının etkili olduğundan bahsetmektedir. Künar, A. (2002), 31, Arslan Eyce tarafından 1978 yılında kaleme alınan *Akdeniz'e Nükleer Saldırı* adlı eser İÇKO Birlik tarafından yayımlanmış ve yaygınlaştırılmıştır.

[926] Künar, A. (2002),34; 1980 öncesinde Akdeniz yöresindeki belediye başkanlarının ve sol partilerin de katılım gösterdiği eylemler proje mekânı olan Büyükeceli köyünde de sergilenmiş, Bergama'da altın madenine karşı direnen köylülerin davet edilmesiyle direniş taktiklerinin öğrenilmesi için bir

bölümünde bahsedildiği gibi 1984 yılında Türkiye'deki yeşil hareketin miladı sayılan Gökova Termik Santrali'nin kamuoyunun gündemine girmesiyle başlayan eylemler aynı zamanda çevre hareketleri demokrasi taleplerinin iletilmesine kanal olmuştur. Türkiye'de 70'lerin sonunda devlet-toplum çatışmasının şiddetlendiği döneme tekabül eden 1979 yılında ABD'de meydana gelen Üç Mil Adası Nükleer Kazası'na dair haberler Türkiye kamuoyunda kısıtlı kitle iletişim imkânlarıyla fazla duyulmamış olmakla beraber 1983 yılında nükleer santral projesinin yeniden gündeme getirilmesinin ardından 1986 yılında meydana gelen Çernobil Nükleer Felaketi'nin tehlikeleri toplumsal muhalefetin gündemine yerleşmiştir.

Çernobil Nükleer Felaketi'ne dikkat çekmek için sivil topumun baskı altında olması nedeniyle dernek kurmanın zor koşullarında İskenderun Çevre Koruma Derneği kurulmuş ve aynı yıl nükleer tehlike konusunda farkındalığın yükseltilmesi için tepkilerin kanalize edilmesiyle 300 kişinin katıldığı bir miting organize edilmiştir.[927] Bu dönemde Çernobil konusu üzerinden nükleer tehlikeye dikkat çeken bazı kesimler TMMOB çevresinde örgütlenmiştir. [928] Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkileri gözetilerek Ankara'da Çevre Duyarlılığını Yayma Grubunun başlattığı Nükleer Santrallere ve Silahlara Hayır Kampanyası kapsamında 1000 imzanın TBMM'ye teslim edilmesinin[929] ardından 1988 yılında Yeşiller Partisi kurulmuştur. Almanya'daki Yeşiller Partisi'nin 70'lerin sonunda parlamentoya girmesinden esinlenerek kurulan Türkiye'nin ilk Yeşiller Partisi'nin üyesi ve bir süre İzmir İl Başkanlığını yürüten Savaş Emek'in S.O.S. Akdeniz Çalışma Grubunu oluşturmasının[930] akabinde S.O.S yayını olan Ağaçkakan dergisindeki yazılar ile

araya gelmiştir.

[927] Celal Ertuğ (1988'de Yeşiller Partisi kurulunca parti başkanı olmuştur.), Prof. Leziz Onaran (Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre İçin Sağlıkçılar Derneği Başkanı), Prof. Tolga Yarman ve Dr. Uğur Cilasun'un konuşmacı oldukları miting. Akabinde Akdeniz Bölgesi'nde Antakya, Osmaniye, Adana, Yenice, Tarsus, Mersin, Silifke, Kazanli, Harbiye, Kahramanmaraş, Payas, Odabaşı, Erzin ve Pozantı'da dernekler kurulmuştur. Bu dernekler birlikte DAÇE Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri olarak platform oluşturmuştur. A. Oktay Demirkan(2013) Milestones in the Fight for the environmentt, 20-5

[928] Künar, A. (2002).,40, TMMOB; Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) ile hareket içinde aktif yer alarak S.O.S Akdeniz ve 1989 yılında kurulan Yeşiller Partisi eliyle olgunlaştırılan çevre hareketlerine destek vermiştir.

[929] Ağaçkakan,1993, Yeşil Hareket, sayı 5

[930] Şubat 1994'te Yeşiller Partisi kapanmasıyla S.O.S Akdeniz'in partiyle bağı kalmadığı gibi 1991'de de Savaş Emek partiden ayrılmıştır. Mart 1994'te Savaş Emek tarafından Dünya Dostları Derneği kurulmuştur. Emek, S. (2014) Kendi Kaleminden Savaş Emek, Bilim ve Gelecek, İskenderun Çevre Koruma Derneği de S.O.S Akdeniz ile koordineli olarak çalışmış, dönemin yeşil hareketinin aktörlerinden olmuştur.

yaygınlaşan nükleer karşıtlığına TMMOB da destek vermiştir.[931] Direnişin örgütlenmesi için ilk olarak Silifke'de farklı meslek grupları ve politik aidiyetten olan kişilerce Akkuyu Nükleer Santraline Karşı Mücadele Grubunun ileride yerel, bölgesel ve uluslararası mücadeleyi örerek dernekleşmek üzere çalışmalarına başlaması yönünde bir karar alınmıştır.[932] Bu yaklaşım doğrultusunda 1993 yılındaki nükleer karşıtı kongreye Greenpeace İspanya'dan, Almanya BUND Çevre Derneği, Yunanistan SOS Akdeniz Derneği'nden ve Kuzey Kıbrıs Yeşil Barış Derneği'nden temsilciler de kendi imkanlarıyla katılmıştır.

Neoliberal politikalar karşısında birleşen işçi sınıfının toparlanma içine girdiği 90'ların başında özelleştirmelere karşı yüz binden fazla işçinin yürüdüğü Büyük Madenci Yürüyüşü, [933] Bahar Eylemleri, grevler, direnişler, fabrika işgalleri, yürüyüşler, mitingler, genel eylemler, iş bırakmalar gibi eylem biçimleri damga vurmuştur.[934] Sivil toplum güçlerinin bu şekilde birlikte hareket ettiği bir dönemde 1993 yılında Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği adı altında ilk nükleer karşıtı kongre gerçekleştirilmiştir. Kongreyle Türkiye genelinde ses getiren nükleer karşıtı hareket ANAP hükümetinin de dikkatini çekmiş,[935] aynı yıl nükleere hayır diyen 170 bin imza TBMM'ye sunulmuştur. Demokratik kitle örgütleri, siyasi partiler, kurum ve kuruluş temsilcileriyle üyelerden oluşan 184 kişinin katılmasıyla 16-17 Ekim 1993 tarihinde Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği adı altında toplanan bu kongrede Mersin, Antalya, İzmir, İstanbul, Sinop,[936] Ankara gibi farklı şehirlerde yerel nükleer karşıtı platformların kurulması kararlaştırılmıştır. Kongrenin hazırlıkları çerçevesinde yürütülen etkinliklerde Büyükeceli'de 60 kilometrelik insan

[931] Künar, A. (2002)., 40; 90'ların sonunda çevre hareketlerinin ulusallaşmasını destekleyen diğer bazı girişimler de olmuştur. Nitekim ekolojik değerleri toplumun geniş kesimlerinin yaşamsal önceliklerini savunan ve kapitalist kentleşmenin hegemonyasına karşı mücadele eden toplumsal siyasal örgütlenmeler olarak HES'lere ve büyük projelere karşı çıkan Toplum için Şehircilik, Anadolu'yu Vermeyeceğiz, Toplumun Şehircilik Hareketi (İMECE) ve Karadeniz İsyandadır gibi çeşitli sivil toplum yapılanmaları mevcuttur. Bora, T., (2016), İnşaat Ya Resulullah,78

[932] Künar(2002),43, SOS Akdeniz ve Ağaçkakan'dan çevre derneklerine, sendikalara, gönüllü kuruluşlarla iletişime geçilmesi ile İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Adana, Zonguldak, Bursa, Mersin'de nükleer karşıtları çoğalmaya ve nükleer karşıtı kampanya yapmak üzere buluşmaya başlamıştır.

[933] Güngör, H. (2021) Bir yürüyüş eylediler sabahtan: Büyük madenci yürüyüşü, Evrensel.

[934] Çelik, A, (2015), İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Yıllar, Bianet.

[935] Mahsereci, N. (2015) Savaş Emek Kitabı "Gel ey seher",296, ANAP hükümeti tarafından 80'lerde neoliberal politikalar doğrultusunda oluşturulmaya çalışılan sivil toplum anlayışı gereğince oluşturulan Çevre Kurultayına nükleer karşıtları da davet edilmiştir.

[936] 1993 yılındaki kongreden bir yıl sonra kurulmuş, Akkuyu projesi 2000 yılında iptal edilince Sinop projesinin de gerçekleşmeyeceği öngörüsü yeni proje ilan edilene kadar hâkim olmuştur.

zinciri, ulusal çapta yürüyüşler gibi kolektif eylem ve nükleer karşıtı renkli kampanyalar gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde nükleer karşıtlığının ağır bastığı Büyükeceli köyü ile ilişkiler özellikle 1996 yılına kadar iyi olmuş, köyde 1993-2000 yılları arasında eylemler hızla sürerken ilk kongrede oluşturulan il bazındaki platformlardan temsilcilerin ve yurt genelinden katılımıyla her yıl yaz aylarında olmaka üzere toplam yedi defa Akkuyu Şenlikleri organize edilmiştir. Bu etkinliklere Sinop'taki nükleer karşıtları da iştirak etmiştir. Sinop'taki mücadelede Akkuyu şenliklerinden edinilen bilgi ve deneyimin izleri görülebilmektedir. İzmir ve Ankara'daki nükleer karşıtları, TMMOB çevresinden organize edilen nükleer karşıtı etkinliklerde Ağaçkakan dergisinden yapılan duyurularla ülkenin her köşesinden nükleer karşıtı meydan okuyanlar Akkuyu'da ve Mersin kent merkezinde bir araya getirilmiştir. Akkuyu Şenliklerinin sonuncusu 25 Temmuz 2000 tarihinde Başbakan Ecevit tarafından projenin iptal edildiğinin kamuoyuna açıklanmasının[937] ardından "7. Akkuyu Zafer Şenliği" adıyla kutlama[938] niteliğinde gerçekleştirilmiştir.

AKP'nin ilk kez hükümeti kurmasından iki yıl sonra Akkuyu Projesi'nin 2004 yılında açılan ihaleyle yeniden gündeme getirilmesi akabinde nükleer karşıtlarının 2005 yılında yeniden bir araya gelmesine uzanmış ve yeniden mücadeleye başlandığı kurum ve kuruluşlardan oluşan ve Nükleer Karşıtı Platform adı altındaki imzacı listesiyle kamuoyuna ilan edilmiştir. Ülke genelindeki NKP'ler arasında eş güdümlülüğü sağlamaya gereksinim olduğu önerisiyle EMO sekretarya görevini üstlenmiştir.

2006 yılında AKP iktidarının nükleer santral kurulması yönünde kamuoyuna yaptığı açıklama ise ikinci nükleer santralin kurulması için Sinop'un seçildiğinin açıklanması olmuş, aynı söylem kapsamında Sinop'un "marka kent" yapılacağı ilan edilmiştir. [939] Böylece 1994 yılında kurulmuş olan Sinop NKP'nin yeniden örgütlenmesi başlamış ve 2006 yılında ilki yapılarak gelenekselleşen Çernobil Mitingi organize edilmiştir. Diğer illerden NKP'lerin ve diğer nükleer karşıtı örgütlerin dayanışmasıyla oluşturulan kafilelerle 15 bin kişinin katılımı sağlanan miting, bu tarihe kadarki mitinglerin en büyüğü olmuştur.

[937] Hürriyet (2000), Akkuyu iptal
[938] Bu finalin kutlama olup olmaması konusunda farklı görüşler olduğu üzere tartışmanın içeriğine bir sonraki başlık kapsamında hareketin mekanizmalarını irdelerken değinilecektir.
[939] Hürriyet (2006), Erdoğan: Türkiye nükleer enerjide kararını verdi,

Mersin'de bir nükleer santral kurulması için 2010 yılında Rusya ile hükümetler arası bir anlaşma imzalanması ise tarihte ilk kez bir devletin bir başka devletin sınırları içinde nükleer santral sahibi olmasının ilk örneği olmuştur. Nükleer santral projesine yeniden başlanmasına ve bu sürecin milletlerarası anlaşmalarla önünün açılmasına karşı tepkiler hâlihazırda yüksek iken 2011 yılında meydana gelen Fukuşima Nükleer Felaketi'nin dünya genelinde nükleer santrallerin tehlikelerini yeniden kamuoyu gündemine yerleştirmesi her iki projeden de vazgeçilmesi için kamuoyu baskısını artırmıştır. Bu tepkileri kanalize etmek amacıyla Fukuşima Nükleer Felaketi'nin başlamasından bir ay sonra Mersin Nükleer Karşıtı Platformu koordinasyonunda 1 miilyon kişinin katılımıyla Mersin şehir merkezinden Akkuyu'ya kadar olan mesafede 159 kilometre uzunluğunda dünya rekoru sayılabilecek bir insan zinciri eylemi gerçekleştirilmiştir. Ancak 2012 yılında Akkuyu NGS için ilk temel atma töreni gerçekleştirilmiş, ÇED'i olmayan proje için 2013 yılında tesiste zemin düzenlemeleri protestolara rağmen taş ocağı lisansıyla yapılmaya başlanmıştır.[940] Taş ocağı lisansıyla arazi üstünde düzenlemeye geçilmişken ÇED süreci başlatılmıştır. İki kere iptal edilen üçüncüde siyasi kararla bir ay içinde onaylanan ÇED'e karşı yurttaşlarca bilirkişi incelemeli ÇED onayı iptal davaları açılmış, bütün davalar birleştirilerek nihai yargı kararı olarak ÇED iptal davaları iptal edilmiştir. Projeye itirazlar aynı zamanda imza kampanyalarıyla yürütülmüş olup 2010'da 170 bin, 2013'te 20 bin, 2014'te ise 5 bin imza Çevre ve Şehircilik Bakanlığına gönderilmiştir.

Türkiye'nin ikinci nükleer santralinin kurulması için tercih edilen Sinop'taki proje için ise Japonya ile 2013 yılında milletlerarası bir anlaşma imzalanmıştır. Fukuşima Nükleer Felaketi'nin müsebbibi olarak kamuoyu gündemine yerleşen Japonya hükümeti ile anlaşılması nükleer karşıtlarının itirazlarını daha da yükselmiştir. Tepkilere rağmen projede ısrar edilmesi ve üç yıl sonra öngörülen tesis arazisinde sayısı 2019 yılı sonunda sayısı bir milyona ulaşan ağaçların 225 bini 2014 yılında kesildiğinde bu durum, Sinoplular tarafından kınanmış ve protesto edilmiştir. Bu gelişmelerin etkisiyle 2015 yılında Türkiye'nin bu tarihe kadarki en geniş katılımlı

[940] Hürriyet, (2013), Mersin'de nükleer karşıtı eylem, Taş ocağı lisansı ile inşaat zemini düzenlemesi tezin ikinci bölümünde kalkınmacılık kısmında ele alınmıştır.

eylemi olan, 40 bin kişinin nükleere hayır demek için Sinop'ta toplanmasıyla 29. Çernobil Anması'nda 2006 yılındaki katılım rekoru kırılmıştır.[941]

2012 yılında Akkuyu'ya verilen ÇED onayından sonra Mersin'deki nükleer karşıtları 2016 yılında yurttaşların ve sivil toplum örgütlerinin açtığı dava kapsamında bilirkişi incelemesi talep edilmiş, yüksek ücretlerin platform bileşeni olan kurumların desteğiyle karşılanması neticesinde davanın görülmesine başlanmıştır. Davadan bir ay sonra ilan edilen OHAL koşullarında eylem ve etkinlikler üzerinde baskı ve kontrol artmış, 2018 yılında Akkuyu NGS'ye karşı açılan ÇED onayının iptal davaları birleştirilmek suretiyle ÇED iptal edilmediği gibi bilakis ÇED onayının sağlamlaştırılması mümkün olmuştur. OHAL ile başlayan dönemde Mersin Akkuyu'daki hareket aktörlerine baskı ve yıldırma amacıyla para cezalarının uygulanması desteklenmiş; siyasal iktidar, kolluk güçleri aracılığıyla zor araçlarını kullanmıştır.

Sinop'ta 2018 yılında nükleer santral projesine yönelik ÇED sürecinin başlaması için prosedüre göre yapılması gereken ve bu tezin giriş kısmında tezin sorunsalını açıklamayı destekleyecek şekilde halkın katılımının engellendiği halkın katılımı toplantısı yapılmış ve buna tepki olarak Sinop NKP'nin liderliğinde halkın önce toplantı mekânı önünde, ardından kent merkezinde protestolarda bulunduğu ve Vali'yi istifaya çağırdığı eylemler gerçekleşmiştir. Bu olaylar sırasında kolluk güçleriyle arbede yaşanmış ve 17 kişi hakkında savcılıktan suç duyurusunda bulunulmuştur.

2019 yılı, Akkuyu NGS projesi için inşaatın başladığı yıl olurken tesis sahasında çeşitli kazalar meydana gelmiş, nükleer karşıtları her durumu protesto amacıyla kullanmıştır. Tezin yazım sürecinde Fukuşima Nükleer Felaketi anması olarak bölgeye giden Mersin NKP, açıklamasını yapamadan kolluk güçlerince engellenmiştir. Tezin yazım sürecinde Mersin NKP üyelerinin Akkuyu ziyaretleri haklarında suç duyurusunda bulunulmuş ve dava açılmış, beraatleri sekiz ay sonra mümkün olmuştur. Tezin ilk bölümünde belirtildiği gibi DAÇE aracılığıyla Danıştay'a başvurularak ÇED'in uygunsuzluğuna istinaden yeniden dava açılmıştır.

[941] Demircan, P. (2015), 40 bin kişi Sinop'ta "Nükleere geçit yok!" diye haykırdı, Yeşil Gazete; 9 yıl önceki en geniş katılımlı mitingi aşarak en yüksek katılımlı bu miting bu tezin yazarı tarafından Japonya'daki Japan Days dergisinde yayımlanmıştır. Bu tarih itibarıyla Japonya'daki nükleer karşıtı sivil toplum örgütleriyle ilişkiler geliştirilmiştir.

Bu dönemde Sinop'ta 2019 yılında projenin tarafı Japonya'nın maliyet artışına bağlı olarak proje tutarını yükseltme talebi karşısında anlaşma bozulmuş, Japonya projeden çekilmiştir. Kurulum sürecine dâhil olan bir proje şirketi, reaktörü kuracak teknolojiye sahip olmasa da Sinop'ta nükleer santral kurulması için ÇED süreci başlatılmış ve ÇED onaylanmıştır. Sinop NKP üyeleri, ÇED onayını bilirkişi ücretini dayanışma ağlarıyla karşılamak suretiyle bilirkişi incelemeli dava sürecini başlatmıştır. Tezin yazım sürecinde bilirkişilerin raporu, nükleer santralin kurulması için Sinop'un coğrafi ve beşerî faktörlere ilişkin uygunsuzluklarına işaret etmişse de bu dava reddedilmiş, Sinop, NKP dava sürecini 2022'de Danıştay'a taşımıştır.

4.3 Mersin ve Sinop'ta Nükleer Karşıtı Hareketin Dönüşümünün Analizi

Bu başlık altında Türkiye'de 40 yılı aşkın süredir varlık gösteren nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarını teşkil eden Mersin ve Sinop'taki direnişlerin dinamik ve mekanizmalarının analiz edilmesine gayret gösterilecektir. Nükleer karşıtı hareketin uzun tarihi ve dinamiklerinin geçirdiği dönemsel değişime göre iki aşamalı yürütülmesi öngörülen analiz için önce hareketin yaygınlaşarak ulusal ölçekte sürdürüldüğü ilk dönemi ele alınacak, ardından tezin zamansal sınırlılığına göre hareketin 2000 sonrası yerel ölçekte yoğunlaşmasına bağlı olarak nükleer santral projelerinin hayata geçirilmek istendiği Mersin ve Sinop'taki dinamiklere ve hareketlerin mekanizmalarına odaklanılacaktır. Bu şekilde nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarındaki dönüşümünün hareketin evveliyatı ile kopuş ve sürekliliklerinin tezin ilk bölümünde AKP siyasal rejiminin geçmiş siyasal iktidarlarla kopuş ve sürekliliklerinin çözümlendiği gibi çözümlenmesi öngörülmektedir.

Bu bölümde hareketin dinamikleri ile kastedilen hareketin örgütlenmesi ve stratejisi olurken mekanizmaların açıklanmasıyla hareketlerin işleyişi ve neoliberal politikaların siyasal iktidarın zor ve rıza araçlarını kullanarak hareketle etkileşiminin anlaşılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede tezin ikinci bölümünde analiz edilen kurumsal siyasetteki dönüşüm ile üçüncü bölümde analiz edilmiş olan yerel siyasette yaşanan dönüşümün yerel ölçekte hareketlerin içinde yaşanan dönüşümlerdeki etkisini ve siyasal iktidarın nükleer santral projelerine toplumsal rızayı nasıl sağladığının tespit edilmesi önemli olacaktır. Öncelikle ilk dönemde iki kentteki nükleer karşıtı hareketlerin kimlerden oluştuğu, hangi eylem ve etkinliklerin gerçekleştirildiği, eylem repertuarları ile taktik ve stratejiler gereği çekişme

mekânlarında kimlerle dayanışma ağlarının örüldüğü gibi hususların açıklanması düşünülmektedir. Neoliberal politikaların etkisinin tez boyunca yürütülen analizlerde anahtar teşkil etmesi nedeniyle bölümün girişinde belirlenen nirengi noktaları baz alınacak olup iki kentteki direnişin tarihsel dönemlerinin tam örtüşmemesi ve Sinop'taki direniş dinamikleri arasındaki bağlantıların kaçırılmaması için Sinop'taki nükleer karşıtı hareket değerlendirmeye bütün olarak katılacaktır.

4.3.1 Nükleer Karşıtı Hareketin İlk Dönem Dinamikleri: Örgütlenme ve Stratejisi (1976-2000)

Tarihsel arka planda işaret edilmiş olduğu gibi 70'lerde Fransa'da nükleer santrallerin kurulmasına karşı verilen mücadelelere tanıklık etmiş olan Balıkçılar Kooperatifi Başkanı Arslan Eyce Türkiye'de bir nükleer santral kurulması için Mersin'in ve Sinop'un adının geçmesi nedeniyle nükleer santrallerin balıkçılığa zarar vereceğini Avrupa'da edindiği mücadele deneyimleri üzerinden aktarması nükleer karşıtlığının yaygınlaşmasında etkili olmuş, ilk eylemler de Akkuyu'daki proje için yer lisansının alınmasından sonra balıkçılar tarafından ifa edilmiştir. Mücadeleyi Mersin, Taşucu Balıkçılar Kooperatifi, Köy Koop ve İÇKO Birlik Genel Kurullarında "Akkuyu'ya Nükleer Santral Yapılmasına Karşıyız" kararını aldırmak suretiyle yaygınlaştıran Eyce itirazının dikkate alınması için meslek birlikleri üzerinden baskı kurulmasını önemsemiş, balıkçılarla köylülerin başlattığı eylemlere Akkuyu yöresindeki belediye başkanlarının, çevre konusunda çalışan derneklerin ilgi göstermesinin de etkisiyle itirazların siyasal iktidarın nazarına ulaşmasını sağlamıştır. Türkiye'de bir nükleer santral kurulması için Akkuyu'da yer lisansı alınmasından sonra 24 Ocak Kararları'nı müteakip itirazların bastırılması için uygulanan 12 Eylül Askerî Darbesi ile başlayan sıkıyönetim sürecinde projelerin askıya alınması itirazların da durması anlamına gelmiş, 80 sonrası projelerin yeniden gündeme getirilmesiyle hareketlilik yeniden başlamıştır.[942]

Avrupa'da Yeşil Partilerin 70'lerin sonunda parlamentoya girmesinden [943] esinlenerek 1988 yılında kurulan Yeşiller Partisi'nin girişimleri çevre mücadelesinin

[942] Neoliberal politikaların adaptasyonunu hedefleyen üç yıllık sıkıyönetim sürecinin ardından derneklerin siyaset yasağına tabi olduğu kısıtlı hak ve özgürlükler ortamında yeniden demokrasi talebi çevre projelerine itirazlarla kendini gösterirken toplumsal dinamiklerin ilk zaferi 1989 yılında Aliağa Zaferi olmuştur.

[943] 70'lerde kapitalist sistemin kentsel ve toplumsal hayatı dönüştürürken toplumsal ilişki ağlarını da dönüştürdüğü iddiasına yaslanan yeşil hareket nükleer enerjinin de siyasilere ve uzmanlara

dinamiklerini nükleer santral mücadelesinin çatısı altına çekmeyi başarmış, bu durum nükleer karşıtlığının toplumsallaşmasına hizmet etmiştir. Daha açık ifadeyle nükleer santral kurulması için 1983 yılında açılan nükleer santral ihalesi için çalışmalar sürerken 1986 yılında meydana gelen Çernobil Nükleer Felaketi'nin küresel ve ulusal çaptaki yankıları altında toplumsal itirazları örgütleyen Yeşiller Partisi, siyasi partilerin görece daha zor kapatıldığı bir dönemde olunması itibarıyla hareketin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Doğuştan *ittifak hareketi* olduğu bir önceki bölümde açıklanan nükleer karşıtı hareketin ilk örgütlenmesinde 1990'a kadar İzmir il temsilciliğini de yürüten Yeşiller Partisi'nin kurucularından Savaş Emek'in[944] öncülüğünde S.O.S Akdeniz Bürosundaki çalışmalar ile Ağaçkakan adlı ekolojist dergide[945] dolaşıma sokulan fikirler etkili olmuştur. Bir taraftan bu dergi kanalıyla gönüllü faaliyetler yaygınlaştırılırken Çernobil Nükleer Felaketi'ne istinaden yazı, toplantı ve organizasyonlarla dikkat çeken TMMOB da örgütlü bir hareketin başlamasını desteklemiştir.

1993 yılında nükleer karşıtları tarafından başlatılan bir milyon imza kampanyası "Türkiye'de tam bir milyon insan; nükleer enerji... hayır! İstemez, teşekkürler" notuyla ve "Partilisi/partisizi, SHP'lisi/RP'lisi, sağcısı/solcusu, ateisti/müslümanı, işçisi/işvereni, köylüsü/kentlisi, örgütlüsü/örgütsüzü, kadını/erkeği, yaşlısı/genci, entellektüeli/entelektüel olmayanı yani tüm insanlar, Türkiye'de yurttaşların istemediği nükleer santralleri yaptırmayalım" çağrısıyla İzmir'de basılan Ağaçkakan'da yayımlanarak "resmen" ilan edilmiştir.[946] 1992 yılında kurulan Greenpeace'in nükleer karşıtı eylemi aracılığıyla Türkiye'de nükleer karşıtlığının platform örgütlenmesi kamuoyuna duyurulmuştur. Bu şekilde siyasi aidiyetleri dışarıda bırakarak nükleer santral ihalesine toplumsal itiraz olduğunu kamuoyuna ve iktidara göstermek amaçlanmıştır.

---

bırakılamayacak kadar hayati bir konu olduğu anlaşılarak yaygınlaşmış, ardından siyasallaşmıştır. Bkz Kaya, R. (2011) Bir Ekoloji Hareketi Olarak Yeşiller ve Türkiye'de Yeşiller Partisi

[944] İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi mezunu, Aydınlıkçı, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) çalışanı olduktan sonra Yeşiller Partisi mensubu olarak 1988-90 yıllarında İzmir İl Başkanlığı yapmıştır. 1994 yılında partinin kapanmasından önce ayrılmış ve partiye bağlı kurulup ömrü 4-5 yıl süren Dünya Dostları Derneği tarafından gerçekleştirilirken bu dönemde toplantı ve etkinlikler Yeşiller Partisi üyeleri dışındakilere de açık olmuştur. 2000'lerin başında yeniden İşçi Partili olmuştur. Antiemperyalist, antikapitalist bir yaklaşıma sahiptir. 2014 yılında yaşamını yitirmiştir.

[945] 1992 yılında ilk kez yayımlanmış olan ve Türkiye'nin en uzun ömürlü bağımsız ekoloji ve politika dergisidir. Ayrıca Ümit Şahin'in çıkardığı Akkuyu Postası ve Timur Danış tarafından çıkarılan GİT Dergisi de dönemin antinükleer yayınlarıdır.

[946] Künar, A. (2002).,43, Kampanyada 400 bin imza toplanmıştır.

Örgütlenmek üzere kongre yapılması kararı ise tezin ikinci bölümünde *kalkınmacılık* tartışmasında bahsedildiği gibi 1992 yılında dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından Türkiye'nin 2010 yılında yerli kaynaklarının tükeneceği ve yeni enerji kaynaklarına ihtiyaç duyulacağı yönündeki iddiasına dayanan bir raporun yayımlandığı dönemde Enerji Bakanı Ersin Faralyalı'nın "Türkiye'de nükleer enerji santrali kurulacaktır." ifadesi üzerine olgunlaştırılmıştır.[947] Tezde analiz edilen AKP'nin söylemlerine benzeyen bu açıklama; nükleer karşıtı bir kongre yapılması kararını ortaya çıkarmış, Bakanlık kanalıyla yapılan nükleer enerji kurultayının tarihi de kongre tarihinin belirlenmesini sağlamıştır. Hareket, nükleer santral projesine dair toplumsal iradenin tanınmamasına tepki temelinde *meydan okuyanlar tarafından* hızlı ve görünür bir şekilde örgütlenmiştir.

Kendisini "anti-endüstriyalist ve ekolojist" olarak tanımlayan Savaş Emek tarafından kurulan S.O.S Akdeniz Bürosu, Emek'in kendi tanımına göre *yeşil toplumcu yaklaşım sergileyerek, kapitalizme ve sanayileşmeye karşı; siyasal alanda etkin olmaya çalışarak savaş, toplumsal cinsiyet, insan hakları gibi sorunlarla da ilgilenen, kurumsal örgütlenmeyi reddederek tamamen kamuoyu oluşturmaya yönelik etkinlikler gerçekleştiren bir inisiyatif* tir.[948] Bu döneme tanıklık ederek toplantılara katılan (M8);

"*Toplantı Ankara'da yapılacağı zaman eylem planlıyorduk. Her şehrin bir temsilcisi oluyordu hep birlikte katılıyorduk. Kişiler, kurumlar katılıyordu sınırlama yoktu, nükleere karşı olan herkes geliyordu. Hiçbir siyasi ayrım yoktu. Tek kriter nükleer karşıtlığıydı*." demiştir. Savaş Emek de platformun kurulmasını "*İlk kez böyle bir yapıya kavuşuyoruz. Hem de genellikle 90 sonrası ortaya çıkmış gönüllü gruplar ve diğerleri arasında ilk geniş anlamlı iş birliğini gerçekleştirmiş oluyoruz*." 949 şeklinde tarif etmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde nükleer karşıtı hareketin sendikalarla ittifakının açıklandığı kısımda Dev Maden İş, Türk-İş, DİSK gibi sendikaların da nükleer karşıtı birliğe destek vermesi 80'lerin sonunda Bahar Eylemlerinin başlamış olduğu dönem olması itibarıyla tesadüf değildir. Bu konuda Mersin'deki hareketin birinci döneminde ve ikinci döneminin yarısına kadar fiilen yer alan ittifak ağı içinde meslek odası

[947] Şahin, Ü., Mert A., (2005), Üç Ekoloji Dergisi, Savaş Emek Anlatıyor, Sayı 5
[948] Duru, B. (1995), Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara Üniversitesi)
[949] Ağaçkakan, Kasım '93 sayı 14 s, .3

temsilcisi 62 yaşındaki erkek (M25), "Petrol-İş Mersin Şube Başkanı Enver Caydur'un liderliğinde Mersin Nükleer Karşıtı Platformun kurulması önemlidir." demiştir. Nükleer karşıtı mücadele, Türkiye'de askerî darbe sonrasındaki nükleer karşıtı hareketin sol yönelimli oluşumları dağıtan 12 Eylül ile hesaplaşma içinde olan sendikalar için 1980'lerin ortalarında Filipinler'de Marcos rejimine karşı direnişin Sarı Devrim'e dönüşmesinde rol oynayan taban örgütleriyle sol muhalefetin koalisyon oluşturması[950] gibi alternatif bir direniş zemini teşkil etmiştir.

İttifak siyasetinin ürünü olarak 1993'ten 2000'lere kadar Akkuyu'da gerçekleştirilen nükleer santral karşıtı eylem[951] ve şenliklere katılanlar; köylüler, balıkçılar,[952] sol ve sağ partiler, meslek oda ve birliklerinden temsilciler dâhil kongrede oluşturulmuş NKP'lerden bileşenler, bireyler ile 1994'te Savaş Emek tarafından kurulan Dünya Dostları Derneği dâhil sivil toplum örgütleri ve inisiyatiflerdir. [953] Hareketin giderlerinin aktörler tarafından yayımlanan dergi, yayın, fanzin, konser ve etkinliklerle karşılanması ise mücadelenin ortak ve birlikte yürütülmesi için esas alınmış, nükleer karşıtlarının masraflarını karşılamak için daha çok sayıda etkinlik yapılması da kamuoyu görünürlüğünün artırılmasıyla harekete katılımı desteklemiştir.

Hareketin örgütlenmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan Ağaçkakan dergisinin arşivi ile Künar'ın *Don Kişotlar Akkuyu'ya Karşı* adlı eserinde üzerinde durulan temalara bakıldığında temel olarak nükleer santrallerin tarım için risk teşkil etmesi, turizm[954]

---

950 Mcadam, D., & Tarrow, S. Tilly C. (2004), Dynamics of Contention,115

951 Bu eylemler başlarda Büyükeceli'nin bağlı olduğu Mersin dışındaki İzmir ve Ankara'da yerleşik olan aktörlerce organize edilmiş, izleyen yıllarda etkinleşen aktörlere göre çeşitlilik göstermiştir.

952 1993 yılındaki etkinliklerin ilki Akdeniz Bölgesi belediye başkanlarının da iştirak etmesiyle Silifke'de nükleer karşıtı bir panel organizasyonu olmuş, komşu koydaki Yeşilovacık Balıkçıları da tekneleriyle denizden destek vermiştir. İstanbul'da Balıkçılar Derneği ve İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi tarafından "Çernobil Suçluları Yargılansın" mitinginin gerçekleştirilmesi nükleer karşıtı meydan okuyanlara balıkçıların katılımını göstermektedir.

953 TMMOB, KESK, DİSK, Türk Seyahat Acenteleri Birliği, ADD, Halkevleri, Tabipler Eczacılar Veterinerler ve Diş Hekimleri Birliği ile Öğretim Üyeleri Dernekleri, ilaveten DAÇE, sivil toplum örgütleriyle yerel dernekler; sivil toplum kuruluşu (STK) olarak TEMA, ÇEKÜL, DHKD, TÇV; İçel-Mersin çevresi ve ülke genelinden çevre dernekleri, Bergama'dan köylüler, Akkuyu köylüleri Büyükeceli'deki kooperatifler, Akdeniz Bölgesi belediye başkanları yer almıştır.

954 Akkuyu NGS proje sahası için 1976 yılında yer lisansının verilmesinde imzası bulunan bilim insanlarından Nükleer Mühendis Tolga Yarman bir nükleer santral tesisinin kurulması için bir kriterin de turizm etkisi olması gerektiğinden bahsetmektedir. Yarman, yer lisansına onayı kamuoyu önünde geri aldığını defalarca ifade etmiş, "Nükleer Santral Karşıtı Bilim İnsanları Bildirgesinin" de imzacıları arasında yer almıştır. Turizm, Türkiye'nin önemli bir kalkınma kalemidir. Yarman, Geçmişte ve Bugün Nükleer Enerji Tartışması adlı eserinde yer lisansının verildiği Akdeniz Bölgesi'nin Türkiye turizm gelirlerinin yarısını sağladığından bahsetmekte, nükleer santral maliyetinin hem gereksiz yük hem de turizmi olumsuz etkileyecek özellikte olduğundan bahsetmektedir. Yarman, T. (2011). Geçmişte ve bugün nükleer enerji tartışması,172-3

ve balıkçılık açısından olumsuz etkileri, deprem riski, dışa bağımlılığa çözüm olmadığı ve dışa bağımlılıktan kurtulmak için yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edilmesi gerektiği,[955] dünya genelinde nükleer enerjiden vazgeçilmesine dayandığı görülmektedir. Özellikle Akkuyu'da domates yetiştiren köylünün radyasyon tehlikesine dikkat çekmek için kullandığı[956] ve nükleer karşıtlarının benimsediği "Hormonlu domates gibi bebeler istemiyor bu millet!" sloganı bu dönemde yaygın şekilde kullanılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde siyasi partilerle ittifak kısmında açıklandığı gibi hareketin içinde sol partilerin yanı sıra 1993 yılındaki kongreye katılmış olan DYP ve ANAP gibi koalisyon hükümetinin sağ partililerinden yöre belediye başkanları da yer almıştır. Bu açıdan genel anlamda sol siyaset söyleminden imtina edilmiştir.[957] Ancak 1996'da nükleer santral ihalesinin yeniden açılmasıyla hareket içindeki sağ partilerin ve belediyenin ağdan çekilmesi söz konusu olup 1994 yılında Yeşiller Partisi'nin kendisini iç sorunlar nedeniyle feshettiği ortamda sol siyasetin söylemleri ağır basmaya başlamıştır. Özellikle 1996'dan itibaren etkinliklerin organizasyonunda İP, ÖDP (önceden EDP), SİP gibi sol sosyalist partiler etkinleşmiştir. 1996 yılında yeniden açılan nükleer santral ihalesinin üzerine nükleer santral lobisinin devreye girmesiyle tezin üçüncü bölümünde belediye ile ittifak ilişkisinin açıklandığı kısımda belirtildiği gibi Büyükeceli Belediye Başkanı'nın harekete desteği *maddi menfaatlerle* kesilmiştir.[958]

Akkuyu'daki projeye istinaden belediye başkanının nükleer karşıtı harekete karşı bir pozisyon alması ve köy nüfusu içinde nükleeri savunmanın teşvik edilmesi hareketin direniş stratejisinde önemli bir atılım olarak 1997 yılında Yeşil Ev'in açılmasına vesile olmuştur. Çekişmeci siyaset perspektifinden tehdit teşkil eden bir durumun fırsata çevrilmesiyle belediye başkanının nükleer karşıtlığına desteğini çektiği köyde kahvehanelerinin bile nükleeri savunanlar ve nükleer karşıtlarının kullanımına yönelik ikiye ayrılması söz konusu olmuştur. Bu durum mevzisini kaybetmek istemeyen nükleer santral karşıtı hareket aktörlerinin olumsuz bir durumu lehine

[955] Bu konu mekanizmalar kısmında açıklandığı üzere platform içinde genele yayılmamış görünmektedir.
[956] Gürsoy, U., Riskinize Biz karar verelim siz riskinizi yaşayın, Ağaçkakan sayı 31, 42
[957] Tezin üçüncü bölümünde siyasi partilerle ittifak tartışması kapsamında 90'ların koalisyon hükümetleri döneminde 1993'ten itibaren (1999 yılı hariç) koalisyon hükümetleri başbakanın partisine göre sırasıyla DYP-ANAP-RP-ANAP tarafından oluşturulduğu açıklanmıştı.
[958] Künar, A. (2002),190

çevirme gayretine işaret etmektedir. Böyle bir merkezin bulunması, hareket içinde yer alan çevreci profesyonel STK olarak Greenpeace'in bu merkezi kullanmak suretiyle nükleer karşıtlığının güçlü olduğunu objektif bir şekilde ortaya koymak için köyde meşruluğu kabul gören bir referandum yapmasına[959] imkân vermiştir. Fırsata çevrilen bir durum kendi fırsatını getirmiş; bu referandumun köydeki nükleer karşıtlığının yüzde 84 olduğunu göstermiş olması ise yörede nükleer santral projesinin istenmediğini açıkça ortaya koymuştur. Nitekim bu referandum sonucu nükleer karşıtları tarafından direnişin ikinci dönemi addedilen AKP döneminde kullanılmıştır.

Nükleer santral karşıtlarının bir diğer stratejik yaklaşımı ise tezin üçüncü bölümünde açıklandığı gibi sol bir partinin iktidarda olduğu dönemde siyasi süreci fırsata çevirmek yönünde olmuştur. Bu çerçevede altı ay tek başına iktidar olan DSP hükümetinin başbakanı olan Ecevit ile Greenpeace temsilcisi dâhil nükleer karşıtı aktörler görüşmeler yapmış, Başbakan'a nükleer enerjiye sahip olmanın enerji tedariki açısından gerekli olmadığı açıklanmıştır. Yenilenebilir enerjinin görece risksiz ve alternatif enerji olduğu, ülkenin nükleer enerjiye mecbur olmadığı ve yenilenebilir enerjilerden güneş ve rüzgâr enerjisinin tercih edilebilirliği konusunda bilgi verilmiştir. Umur Gürsoy tarafından kaleme alınan *Dikensiz Gül* isimli eser hediye edilmiş, Akkuyu'da bir nükleer santral için verilen yer lisansında imzası yer alan Prof. Dr. Tolga Yarman tarafından imzasını neden geri çektiğini açıklayan bir rapor[960] sunulmuştur. Bu dönemde nükleer santrallere hayır derken alternatif enerji kaynaklarının tercih edilmesi, santralin tarıma ve turizme zarar vereceği açıklanmış, Büyükeceli'de Akkuyu'ya sembolik olarak rüzgâr gülü dikilmiştir.[961] Nükleer santral ihalelerinin yolsuzluklarla anılması ve bilim insanlarının kendi menfaatlerine göre ihaleleri desteklemesi [962] gibi vakalar yaşanırken ihaleye teklif veren Siemens

[959] Greenpeace tarafından 1997 yılında yapılan bu referandumda sonradan nükleer taraftarı olan belediye başkanının da oy kullanması referandumun meşruluğunu ortaya koymaktadır. Melda Keskin, "Akkuyu halk oylaması", Künar, A., 240.
[960] Prof. Dr. Tolga Yarman, nükleer santral yer lisansına onay veren bilim insanı olarak imzasını geri çektiğini, geri çekme gerekçesini ise yer lisansı verilirken turizmin göreceği zararın bir kriter olarak değerlendirmeye alınmaması olarak açıklamıştır.
[961] Tanay Sıdkı Uyar ve Greenpeace'den Melda Keskin de Ecevit ile görüşmeler yapmıştır. "Enerji Sektöründeki karar vericilerle iletişim ve etkileşimler…", Künar, A. (2002), ,151 Bu açıklamaları diyalog ortamında olumlu karşılayan Başbakan, kitabın ilave baskılarının yapılarak TBMM'de milletvekillerine elden dağıtılması için talimat vermiş, hareket aktörlerini Aralık 1999'daki Bakanlar Kuruluna davet etmiştir.
[962] Künar, A. (2002), 109

şirketinin Türkiye'nin adının da anıldığı *rüşvet skandalının* duyulması[963] Başbakan Ecevit'in projeyi iptal etmesinin nedenleri arasındadır.

Nükleer santral karşıtları; yabancı sermayenin Türkiye'deki faaliyetlerini kolaylaştırmayı amaçlayan Tahkim Kanun taslağının meclise getirilmesi, kanunun nükleer santral projesi gibi yabancı bir şirketin altın madeni açmasına hukuki kolaylık getirmesi sonucu Bergama hareketinin aktörleri ile ilişkiler geliştirmiştir. Böylece kamuoyu nezdinde "şiddetsiz ama ses getiren" *sivil itaatsizlik*[964] içeren eylem repertaurlarıyla kendilerinden söz ettiren Bergamalı köylüleri Akkuyu'daki 6. Antinükleer Şenliği'ne davet edilmiş, Uluslararası Tahkime karşı direniş eylemi "Tahkim Vatana İhanettir, Kahrolsun IMF, Bağımsız Türkiye; Atoma Hayır; Bergama-Akkuyu El Ele" pankart ve sloganları ile ortak eylem gerçekleştirilmiştir.[965] 1999 Mayıs-2002 Kasım arasındaki ANASOL-M koalisyonu döneminde yani Ecevit'in başbakanlığının ikinci fazında Tahkim Kanunu, TBMM'de onaylanarak nükleer santral projelerinin de alt yapısal hazırlığı anlamına gelen düzenlemeler uygulamaya konulmuş ve kamuoyuna Ecevit tarafından "müjde"[966] gibi sunulmuştur.

Tahkim Kanunu'nun kabulünden sonra biri ağustos, diğeri kasım ayında meydana gelen iki deprem nükleer karşıtlarının dikkat çektiği nükleer santral tehlikesini deprem boyutuyla daha görünür kılmıştır. Bu dönemde Greenpeace, deprem tehlikesine dikkat çeken eylem sergilemiş ve eylemciler ise gözaltına alınmıştır.[967] 1970'lerden itibaren Mersin'de yaşayan, hareketin ilk dönem tanıklarından sayılan,

---

963 Rubenfeld, S. (2011) Siemens Charged with Bribery In Turkey, 1999-2007 yılları arasında Siemens firmasının nükleer ihalelerde rüşvet iddiası araştırılmış ve suçlu bulunarak ABD ve Almanya'ya ödenmek üzere sekiz yüzer milyon dolar cezai yaptırıma tabi tutulmuştur. Yani ihaleyi olumsuz etkilediği düşünülen skandal 2011 yılında ceza kesilene dek sürmüştür.

964 Bergamalıların 1997-2000 yılları arasındaki eylemleri ise Oktay Konyar'ın yöntemleriyle nüfus sayımına katılmama, referandum, yarı çıplak yürüyüşler, maden işgali, Boğaz Köprüsü'ne zincirlenerek trafiği kilitleme gibi daha etkili eylemler yapılmıştır. AKP sonrasında tezin ilk bölümünde açıklandığı gibi 22 yıl süren hukuk mücadelesi zarfında direniş kırılmıştır. Sivil itaatsizlik eylemlerine 1989 yılındaki Bahar Eylemlerine işçi sınıfının yoğun başvurduğu görülmektedir. İlk kez uygulanan ilginç eylemler gerçekleştirdiler: Bunlar; işi durdurma, işi yavaşlatma, toplu yürüyüşler, trafiği kapatma, işyeri işgali, iş başında oturma, işe gitmeme, fazla mesaiye kalmama, servis araçlarına binmeme, yemek ve sakal boykotu, çocuklarını evlatlık verme, toplu boşanma davası açma, çıplak ayakla yürüyüş, açlık grevi, vezne önünde bekleme, vizite eylemi, siyah çelenk bırakma, basın bildirisi, ücret almama, alkışlı protesto, fabrika önünde soğan ekmek yeme, bordroları postalama, bordroları balona bağlayıp uçurma, tüm ailece yürüyüş olmuştur.

965 Künar, A. (2002),139

966 Milliyet (1999), Ecevit: Tahkim yasası birkaç gün içinde tamam.

967 Greenpeace'in sekiz üyesi ve Melda Keskin, Türkiye'de yaşanan iki büyük depreme dikkat çekerek deprem ülkesinde nükleer santral kurulmasına karşı eylem gerçekleştirmiş ve gözaltına alınmıştır. Milliyet (2000), Balon kaçıp kurtuldu eylemciler gözaltında

hareketin ikinci döneminde de etkin olan 60 yaşındaki TMMOB üyesi (M 17)'nin "En büyük eylem kefenleri giyerek yöreden katılımlarla 3-5bin kişi ile ve tamamen meslek odaları sivil inisiyatiflerle gerçekleştirildi." ifadesi meslek örgütleri tarafından da geniş katılımlı bir eylem geçekleştirildiğini açıklamaktadır. 2000 yılının temmuz ayında nükleer santral ihalesinin iptal edilerek projenin rafa kaldırılması; Akkuyu'daki şenliklerin yedincisi ve sonuncusu olmuş, platform tarafından bu karar nükleer karşıtlarının başarısı ve "müjde" şeklinde yorumlanarak misyonun tamamlamış olduğu kanaatiyle dağılma kararı alınmıştır.

Hareketin eylem ve etkinliklerinin niteliğine bakıldığında ilk dönemde aktörlerin "hem eylem hem eğlen" mottosuyla ifade ettiği gibi şenliklerin öne çıktığı görülmektedir. Alternatif, şarkılı, müzikli, sohbetli, şenlikli bir havada sokak sergileri, stantlarla gösteriler ve nükleer karşıtı etkinlik ve panellerin yapılmasıyla nükleer karşıtlığının yaygınlaştırılmaya çalışıldığı[968] anlaşılmaktadır. Ankara'da her hafta sonu Kuğulu Park, Seğmenler Parkı ve Yüksel Caddesi gibi kentsel mekânın en işlek noktalarında performanslar sergilenmiş, imza kampanyaları Ankara'nın en işlek caddelerinde yapılmış, "Yarın radyoaktif olmamak için bugün aktif ol!" sloganıyla halka çağrı yapılmıştır.[969] "Türk Rock Müzik Sanatçıları Atom Santraline Karşı" adıyla hazırlanan konserler[970] gerçekleştirilmiş; ülke genelinde tanınan sanatçıların, yazarların, karikatüristlerin ayrı ayrı atoma karşı olduklarını açıklaması ve imza kampanyaları başlatmaları[971] kamuoyunda ses getirmiştir. İstanbul'daki platformun bileşeni olan Greenpeace'den (GP) Melda Keskin tarafından Heinrich Böll Vakfının desteğiyle Büyükeceli Belediyesinin ev sahipliğinde gerçekleştirilen, Künar'ın "nükleer karşıtı hareketin bu tarihe kadar Akkuyu köylüleri ile iletişimin gelişmesini en çok sağlayan faaliyet"[972] olarak tanımladığı Akkuyu nükleer karşıtı heykel çalışması da Greenpeace'in köyde düzenlediği referandumdan sonra dönemin öne çıkan ikinci performansı olarak değerlendirilmektedir. 1999 yılının mayıs ayında gerçekleştirilen Silifke Festivali için dönemin popüler sanatçılarının ve konukların katılacağı panel organize edilmiş;[973] şenlikler, Akkuyu köylüleriyle ortak eylem ve etkinlikler, Akkuyu'da her yıl yapılan insan zincirleri, imza kampanyaları ile emniyet

[968] Bkz 1993 GP 1989 raporunun arkasında Ağaçkakan özel sayısı nükleer.
[969] Künar, A. (2002), 200
[970] Taner Öngür ve Moğollar Erkin Koray'ın şarkıları döneme damgasını vurmuştur.
[971] Künar, A. (2002), 61-5
[972] A.g.e. s 67
[973] A.g.e, 194

güçlerinin engellemelerine karşı oturma eylemleri, taban hareketine dayalı bireysel ve kolektif eylemler gerçekleştirilerek katılımın çeşitli illerden ve siyasi görüşlerden insanların Akkuyu'da bir araya gelmesiyle sağlanmasına çalışılmıştır.

Nükleer karşıtı meydan okuyanların tüm bu eylemleri boyunca bazı yerlerde kolluk güçlerinin müdahalesi olmuş fakat bunlar GP üyelerinin 2000 yılındaki eylemine kadar nükleer karşıtlığı nedeniyle gözaltı ya da tutuklamaya dönüşmemiştir. Bununla beraber Akkuyu'daki şenlikler, çevrilen tesis sahasının önüne kadar uzandığı için burada kolluk güçleri barikat kurmuştur. Örneğin, Bergamalıların davet edildiği altıncı şenlikte eylemcilerin kimliklerine el konulmuş, eylemcilerin santral önündeki yürüyüşü engellenmiş, eylemciler oturma eylemine tolerans gösterilmediği için protestolarla kol kola yürüyüş yaparak köye girmişlerdir.[974] Yedi yıllık mücadele sürecinde 90'ların sonuna doğru mücadeleyi kendi otonomisi içinde sürdürmenin zorlukları yaşanırken bu durum, ileride mekanizmaların açıklanmasıyla görüleceği gibi hareketin ikinci dönemine yerel ayaklarda başlanmasının nedenlerine işaret etmektedir.

4.3.1.1 Nükleer karşıtı hareketin ilk dönem mekanizmaları

Akkuyu ve Sinop'ta nükleer santral kurulmasına ilişkin bölgede araştırma yapılması vesileyle haberdar olunmasından sonra Akdeniz'de balıkçıların ve köylülerin eylemlerinin Arslan Eyce'nin ve Gazeteci Ömer Sami Coşar'ın Fransa'daki gözlem ve deneyimlerine dayanması aracılı difüzyon örneği teşkil etmektedir. Bu girişimin, yerel siyaset düzeyinde de Akdeniz Kıyısı Belediye Başkanları ile bir meslek örgütü sayılabilecek Taşucu Balıkçılık Kooperatifi ile İÇKO Birlik'in kurullarında nükleer santral projesine itiraz eden "Akkuyu'da nükleer santral kurulmasına karşıyız" kararının alınmasına[975] uzanması kurumsal bir itirazın örgütlendiğini göstermektedir. Nitekim Akkuyu'daki ilk nükleer karşıtı eylemler salt balıkçıların[976] ve köylülerin değil, Akdeniz bölgesi belediye başkanlarının desteklediği meslek örgütü üyelerinin eylemlerine ve dayanmaktadır.

Neoliberal politikaların Türkiye'de tesis edilmesine çalışılan kapitalist sisteme uyarlandığı üç yıllık sıkıyönetim sürecinin ardından açılan ihale devam ederken

[974] Yıldırım, T. (1999). Jeoloji Mühendisi Bülteni.
[975] Künar, A. (2002),29-30
[976] Balıkçıların Türkiye'deki ilk eylemi 9 Temmuz 1978'de İzmit'te körfez kirliliğine karşı yüzlerce tekne ve kayıkla gerçekleştirilen bir protestodur.

Çernobil Nükleer Felaketi'nin nükleer santral karşıtı farkındalığı yükselttiği ortamda demokrasinin kurumlarının nükleer santral karşıtlığının çatısı altında buluşması 1993 yılında güç birliği platformunun faaliyetlerine başlamasına uzanmıştır. Stratejik olarak siyaset üstü söylemin kurulduğu ve her kesimden siyasal aidiyetlere çağrı yapılan hareket, dinamikleri itibarıyla ittifak karakterlidir ve direniş, doğrudan nükleer santral projelerini hedef almaktadır. Tezin üçüncü bölümünde bahsedildiği gibi platformun esas varlık nedeni üyelerinin menfaatlerini korumak olan meslek örgütleri, sendikalar, derneklerden gönüllü bireyler ve bağımsız yurttaşlardan oluşan tabanın genişletilmesi stratejisi izlenmiştir. Nitekim ittifak, tezin üçüncü bölümünde önermelerle ortaya konulduğu gibi 90'ların parçalı koalisyon hükümetleri döneminde tehditleri fırsata çevirebilmiştir.

Hareket üzerinde neoliberal müdahalenin ilk örneği, nükleer santral ihalesinin yeniden açılmasının akabinde bir önceki bölümünde Künar'ın açıklamasında görüldüğü gibi 1996 yılında maddi menfaat sağlanmasının etkisiyle rıza aracı olarak Büyükeceli'de belediye başkanının nükleer karşıtlığından nükleer taraftarlığına geçmesi teşkil etmiştir. Hükümetin yeni bir sağ koalisyonla kurulduğu bu süreçte sağ kanat siyasi partilerin hareketteki varlığı da böylece tartışmalı hâle gelmiştir. Örgütlenme stratejisi ve söylemlerin sola kayması gibi ittifaktaki dengeleri bozan durum ise zamanla hareket içinde sol siyaset söyleminin baskın olmasını getirerek hareket içinde sağ partililerin zamanla erimesine yol açmıştır. 1994 yılında Yeşiller Partisi'nin kendini feshetmesi; boşluğu doldurmaya aday sol siyasi partiler için uygun ortam teşkil etmiş, eylem ve etkinlikler ÖDP ve diğer sol partiler tarafından üstlenilmiştir.

1994 yılında Yeşiller Partisi'nin kendini feshinin ardından hareket içinde ivme sağlayan eylemler ifa eden Dünya Dostları Derneğinin girişimleri "İkinci bir Yeşiller Partisi mi doğuyor?" şeklinde algılanmıştır.[977] 1994 yılında kurulan Dünya Dostları Derneğinin başka mücadeleler için bir sıçrama tahtası olduğunun düşünülmesi, buna mukabil Yeşiller'in içine girdiği atalet hâlinin Dünya Dostları Derneğini olumsuz

[977] "Yeşil hareketin partileşmesi söz konusu olduğunda ise gruplar çok kolayca ayrışmakta, rekabete girmekte ve birbirlerini suçlayıcı ve dışlayıcı ilişkiler geliştirmektedirler." Bkz Baykan, B. G. (2020). Radikal Demokrat Yeşiller: 80'ler Türkiyesi'nden Alternatif Bir Koalisyon. Mülkiye Dergisi, 44(3), 487-513.

etkilemesi nükleer karşıtı hareket ağının bütününe ve ağ içi ilişkilere sirayet etmiştir.[978]

Hareketin ittifak ağına dayanması bakımından ağ içi ilişkilere nüfuz eden bir başka unsur tezin üçüncü bölümünde tartışmaya açıldığı üzere sendikaların geçirdiği dönüşümle ilgilidir. Mersin'deki hareketin birinci döneminde ve ikinci döneminin yarısına kadar fiilen yer alan ittifak ağı içinde meslek odası temsilcisi 62 yaşındaki erkek (M25)'in "Künar'ın tanıklıklara dayalı Don *Kişotlar Akkuyu'ya* adlı eserindeki aktarımında 1998 yılından itibaren Mersin Nükleer Karşıtı Platformda bir gevşeme söz konusu oldu. İşçi sendikalarının yıllarca süren yoğun iş sözleşmeleri nedeniyle, platform edilgen duruma düşmüştü."[979] şeklindeki ifadesi "yoğun sözleşme dönemi" addedilen edilgenlik hâlinden sonra yeni dönemde işçi sendikalarının özellikle 2000'lerden itibaren hükümete yakın sendikalar tarafından kuşatılarak bu sözleşmelerle ikna sürecinden geçirildiğini teyit etmektedir.

Bu dönemde ittifak içi dengeleri bozan bir diğer etki tezin ikinci bölümünde kalkınmacılık tartışması kapsamında açıklandığı üzere 1989 yılı itibarıyla neoliberal politikalar doğrultusunda Dünya Bankası tarafından sivil alanın yapılandırılmasına dayanmaktadır. Bu yapılandırma kapsamında kurulan GP gibi yeterli kaynaklara sahip olan çevreci profesyonel STK'ler nükleer karşıtı hareketin içinde yer alarak başarılı eylemler ortaya koymuştur. Dönemin tanıklarından Şahin'in gönüllülük esaslı ve/veya düşük bütçeli kolektif eylemlerin acemilik içermesinin tatminsizliğe yol açarak özellikle 1997 yılından itibaren harekette genel olarak kurumsallaşma emarelerinin belirginleşmesindeki rolüne dikkat çekmektedir. Bu durum, hareketi bütün olarak atalete sevk etmiştir.[980]

Nükleer karşıtı hareketin geniş ittifak ağı içinde kurumsallaşma yalnızca profesyonel STK'ler eliyle meydana gelmemektedir. Tezin üçüncü bölümünde meslek örgütleriyle ittifak ilişkisi kapsamında açıklandığı gibi örgütlü ve yetki devrini araçsallaştıran bir yapının siyasetin rutinlerine dâhil edilmesine bağlı olarak hareket içi kurumsallaşma etkileri ortaya çıkabilmektedir. [981] Dönemin aktörlerinden DAÇE'den Oktay Demirkan'ın *Üç Ekoloji* dergisinde kendisiyle yapılan söyleşide

[978] Künar, A. (2002), 203
[979] Künar, A. (2002), 195
[980] Şahin, Ü, (2007) Nükleer Karşıtı Platform Deneyimi Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları no 6
[981] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics,130; 163

1997 yılı itibarıyla "Bu işin esas sahibi meslek odaları olmalıdır." söyleminin yaygın olduğunu belirtmiş olması,[982] bu tarih aralığında özellikle hareketin ikinci döneminde ağırlığı artan TMMOB'un yanı sıra ona bağlı EMO ile diğer meslek odalarının etkinliklerinin baskın hâle geldiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Şahin, kendilerini kamu kurumu niteliği haiz olarak tanımlayan meslek oda ve birliklerinin 90'larda kurulan STK'lere eleştirel yaklaşmasının yanı sıra hareket içi rekabet gibi sorunların[983] da varlığından bahsetmektedir.

Tahkim tasarısının TBMM'ye getirilmesinden sonra Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformu üyelerinin Bergama Ovacık'ta uluslararası altın tekeli olarak[984] tanımlanan Eurogold Madencilik A.Ş'ye karşı direnen Bergamalı köylüleri Akkuyu'daki 6. Antinükleer Şenliği'ne davet etmesi, her iki projenin ÇUŞ etkinliklerine dayanmasına bağlı olarak mücadelelerin ortaklaşmasına imkân verirken tezin üçüncü bölümünde çevre hareketlerinin neoliberal dönüşümü üzerine yürütülen tartışma kapsamında belirtildiği gibi uzun soluklu bir mücadeleye geçilememesi de nükleer karşıtlarının diğer hareketlerle ilişkisine dair fikir vermektedir. 1995 yılında DAÇE'nin Antakya, İskenderun ve Tarsus dernekleri ile İzmir Çevre Hareketi avukatlarının çalışmaları sonucunda ortak bir dava açılmasına dayanan ilişkiler yine avukatların girişimiyle nükleer karşıtları tarafından çağrılar yapılmasını sağlamıştır.[985] Akkuyu projesine karşı 1996 ve 1997 yıllarında olumsuz yargı kararları verilen bu dönemde Akkuyu Şenliği'ne davet edilen Bergamalı köylülerle dayanışma, Bergamalı direnişçilerden sivil itaatsizlik eylem pratiklerinin öğrenilmesiyle sınırlı kalmıştır. Bu durum iki hareket arasındaki eksikler ekoloji mücadelelerinin ortak noktasının sermaye blogunun saldırıları olduğunun ve sınıflar arası mücadeleye ihtiyaç olduğunun henüz kavranmadığını ortaya koymaktadır. Tahkim Kanunu'nun 1999 yılında ANAP ve Demokratik Sol Parti'nin MHP ile kurduğu koalisyon hükümeti olan ANASOL-M döneminde, diğer bir ifadeyle sol kanattan DSP'li Başbakan Ecevit hükümeti döneminde kabul edilmesi bu süreçte platform üyelerinin Bergamalı direnişçilerle tahkim karşıtı ortak eylemlerinin yüzeysel kaldığını göstermektedir. Tezin üçüncü bölümünde ifade edildiği gibi çekişmeci siyaset tartışması kapsamında siyasi fırsatlar yaklaşımına göre bu durum

[982] Mert, A. (Ed.). (2021). Üç Ekoloji-Sayı: 10, 159
[983] Şahin, Ü, (2007) Nükleer Karşıtı Platform Deneyimi Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları no 6
[984] TMMOB basın açıklaması, (2001) Bergama Gerçeği.
[985] Emek , S. (1996) Bergama Tamam Sıra Akkuyu'da , S.O.S. dergisi sayı 31, s 2

sol bir partinin iktidarının kendi oy tabanıyla ters düşecek hamlelerden kaçındığı önermesine ters düşmektedir.

Bu bölümde çevre hareketlerinin neoliberal politikalar üzerinden dönüşümünün açıklandığı kısımda Erensü vd. tarafından *İsyanın ve Umudun Dip Dalgası* adlı eserde işaret edildiği üzere Akkuyu'daki nükleer karşıtı hareket dinamiklerinin sol bir partinin iktidarında Bergama direnişçileri ile sınıfsal mücadeleyi başlatabilecek dayanışma ağları örememesinin nedenleri arasında nükleer karşıtı hareket içindeki kentli çevrecilerin elitist tavır ve tutumlarından ve bunların kültürel uyuşmazlık temelli sorunların varlığından bahsedilmektedir. Akkuyu köylüleriyle dayanışma köylülük ve kentlilik temelli uyuşmazlıkların aşılabildiği yani tolere edilebildiği Künar'ın *Don Kişotlar Akkuyu'ya* eserinde Akkuyu'da çevreci kentli kimliğini haiz nükleer karşıtları ile köylülerin ilk karşılaşmasını betimlediği şu söylemlerden anlaşılmaktadır: "Tamam bu şehirlerden gelen berduş, hippi tiplileri gözümüz tutmuyor ama bunların gözü pek, polis geldiğinde iyi direnirler onun için onlara bir şey demeyelim." Kentli nükleer karşıtlarının köylülere bakışını ise "Bu köylülerle ortak hiçbir yanımız yok, adamlar şimdiye kadar hep gerici partilere oy vermişler; herhalde evde karılarını da dövüyorlardır, ama atom santralına karşı gerçekten mücadele veriyorlar. Onun için gereksiz konuları kurcalayıp arayı bozmayalım." söylemiyle ifade etmektedir.[986]

Akkuyu köylüleriyle kentli nükleer karşıtlarının Akkuyu'daki buluşmasının gösterdiği kültürel farklılıklara ek olarak nükleer santral konusunun hâlihazırda karmaşık ve teknik bir konu olarak terminoloji ve bilimsel verileri kullanmayı beraberinde getirmesi, uzmanlıkların dolayısıyla uzmanlık içeren dilin hareket içinde prestij aracı olarak kullanılması köylülerle hareket aktörleri arasında sorun teşkil etmiştir. Bu konuda Mersin'deki hareketin ilk döneminden itibaren direniş içinde yer alan emekli erkek 65 yaşındaki (M23), 1997 yılındaki Yeşil Ev dönemine istinaden "Ankara'dan İstanbul'dan Akkuyu hakkında köylülerle konuşmaya gelen akademisyenler o dili tutturamadığı için köylülerle iletişimi ben kurardım." demiştir.

Nükleer karşıtlarının ilişkisine olumsuz tesir eden esas gelişmeyi 2000 yılında ihalenin iptal edilerek projenin rafa kaldırılmasından sonra yapılan 7. Akkuyu Şenliği, platformun dağılma kararının ilan edilmesini hazırlamıştır. Bu kararı

[986] Künar, A. (2002),248

Akkuyu köylüleriyle genel olarak iletişimin kesilmesine uzanan sürecin başlangıcı olarak değerlendiren ve Mersin'deki hareketin ilk döneminden itibaren içinde olan 60 yaşındaki kadın (M16);

> "Platform dağılıp bizim köy ile iletişimimiz aksayınca köylü de durdu. Bu arada Köylüye nükleer santralin ne denli iyi olduğu anlatılıyordu, onlara *siz burada tarımdan kazanamıyorsunuz* deniliyordu. 2002 de işsizlik varken dediler ki, 5000 kişiyi nükleer santralde işe alacağız. Ve köylüler bize ne konuşuyorsun kardeşim ya burası bizim, olacaksa bize olacak gelme istemiyoruz dediler, bizi defalarca köylerinden kovdular. 2005 yılında da proje tarafları köylülerle iletişim kurmaya başladı."

şeklindeki ifadesiyle "istihdam" vaadinin 2000'lerden itibaren köyde ikna aracı olarak kullanıldığını söylemesi Ecevit döneminde bu söylemin başarıya ulaştığına işaret etmektedir.

2000 sonrasında projenin iptal olmasıyla cesaretlenen nükleer karşıtı aktörlerden bazıları için tezin ilk bölümünde *popülizm* tartışmaları kapsamında bir ikna mekanizması olarak nükleer santralin gelecekte de *aş ve iş imkânı* sağlayacağı yanılsamasına düştüğünden bahsedildiği anımsanırsa nükleer karşıtlarının köylülere alternatif geçimlik işler öğretme çabası dikkat çekicidir. Buna göre yerel ve doğal ürün olan nar tarımı, portakal tarımı, bahçecilik gibi çeşitli tarımsal yetkinliklerin kazandırılması için girişimlerde bulunulması hareket aktörlerinden bazılarının inisiyatif kullanarak "itirazcı" değil, "yapıcı" bir çaba içinde olduğunu fakat aynı zamanda platform içinde bütünlük sağlanmadan hareket edildiğini göstermektedir. İşsizlik konusunu Sinop açısından değerlendiren hareketin ikinci dönemine vakıf, ittifak ağı içinde belediye bağlantısını teşkil eden 45 yaşındaki erkek (S7)

> "Sinop'ta işsizliğn çözümü nükleer santral değil ki. Nükleer santral başka bir şey onun yerine fabrika yapsın, fabrika yapmayı özendirsin. Mutlaka çevreye duyarlı olacak tabii, bu bizim kırmızı çizgimiz. Mesela bizim organize sanayi bölgesinde hiç çevreye zarar vermeden atık çıkarmayan örme ve dokuma tesislerimiz, tekstil fabrikalarımız var bunun gibi yatırımlar olabilir"

demiştir.

2002 yılında AKP tarafından projenin yeniden gündeme getirilme ihtimalini göz ardı ettiklerini belirten Mersin'deki hareketin ilk döneminden itibaren içinde olan 60 yaşındaki kadın (M16) bu konuda;

"*Bu santrali yine durduracağız ama köylüye bir şey vermeliyiz dedik. Nar tarımı nasıl yapılır? Portakal tarımı nasıl yapılır? Çiftçilik nasıl yapılır? Size su getirsek, gölet yapsak neler yaparsınız diye 2002'ye kadar üç sene DSİ'den insanlar götürdük*." demiştir. Nitekim 2000 yılında köye sembolik olarak bir rüzgâr gülü dikilmiştir.

Tezin birinci bölümünde neoliberal politikaların mantığının açıklandığı gibi neoliberalizmin krizleri özellikle alt gelir gruplarını geçimlik işlerini kaybetmesine ve alım gücünün düşmesine bağlı olarak yaşamsal düzeyde etkilenmektedir. Neoliberalizmin 2001 yılındaki krizinin işsizliği derinleştirmesi karşısında ise nükleer santral projesi yörede siyasal iktidar tarafından işsizliğe çözüm vaadi olarak kullanılmıştır. Mersin'deki hareketin birinci döneminde ve ikinci döneminin yarısına kadar fiilen yer alan ittifak ağı içinde meslek odası temsilcisi 62 yaşındaki erkek (M25);

"*Aynı yıllarda Mersin'de de "Devlet 90'lı yıllarda Projeye karşı gelenlerin çocuklarını işe aldı ve çocuklarınızı işten atarım diye tehdit ediyordu. Biz bunları yaşadık, kurumlar bizi engellemek için her şeyi yaptı .90 lı yıllardaydı bu tehditler*." demiştir. Şartlar; şirket ve devlet yetkilileri tarafından işe alınanların da işten çıkarılma ile tehdit edilmesi şeklinde araçsallaştırılmıştır.

2000 yılında projenin iptal olmasıyla platformun kendini dağıtma kararını alması ve nükleer santral ihalesinin tekrar gündeme getirilme olasılığının göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır. Mersin'deki hareketin ilk dönemine vakıf ve ikinci döneminin ilk yarısında aktif olan erkek 50 yaşındaki erkek (M26)'nın "Proje iptal edildiği zaman yer lisansını iptal ettirmeyi unuttuk." sözleri aynı sonuca işaret etmektedir. Bu unutuşun nedenleri irdelendiğinde 90'ların sonunda harekette görüldüğü analiz boyunca açıklandığı üzere kurumsallaşma, yedi yıl gibi uzun soluklu ve harekette koordineli örgütlülüğün zorlukları,[987] hareketin dışında kurum içi çekişme ve anlaşmazlıklar, hareket içi çekişme ve kopmalar, hareketin son yıllarında hareket içi aktörler (GP-meslek odaları vb.) arasında yaşanan *rekabet* hareketin kendini dağıtma kararının çeşitli boyutlarını teşkil etmektedir. Bununla beraber hareket ağı içinde siyasal iktidarın itirazları dikkate almayan tarzı, platformun başarı hedefini projeyi iptal ettirmeye odaklamasına neden olmuş, partiler üstü bir strateji belirlenmiştir. Bu

[987] Şahin, Ü., (2007) Nükleer Karşıtı Platform Deneyimi Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları no 6,

yaklaşım, hareketin kısa vadede büyümesini sağlasa da neoliberal pratiklerin hareketin dışında nükleer santrale gösterilen rıza, içeride kırılma yaratan etkileriyle uzun vadede ilk hâline göre kalıcı kopuşları beraberinde getirmiştir. Benimsenen yolda siyasi kariyer gibi seçici teşvikler ve parti içi politikalar sağ kanattan siyasi parti mensuplarını hareketten uzaklaştırırken önceden sol siyaset dilinden imtina edilen ortamda sol siyasetin hâkim olmasıyla bir nevi kutuplaşma yaşanmış, bu tarihe kadar aynı zamanda nükleer karşıtı olan sağ partilerden belediye başkanlarını seçmiş olan köydekiler açısından da kapsayıcılıktan uzaklaşılan bir durum arz etmiştir.

Sonuçta hareketin mekanizmalarının analizinden anlaşıldığı kadarıyla nükleer karşıtı hareketin ilk döneminde Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformunun etkinliğinin kırılması için ilk etapta yerel yönetimin rızasının alınmasına çalışıldığı görülmektedir. Bu çaba 1996 yılında başlamışsa da 1997 yılındaki referandumun ortaya koyduğu gibi köydeki nükleer karşıtlığı yüksektir ve hareket 2000'lerde kırılabilmiştir. Neoliberal politikaların 2001 krizinin işsizlik koşulları ise nükleer santral projesine rıza sağlamak için iş ve istihdam imkânı olarak popülist uygulamaların devreye sokulmasıyla sonuçlanmıştır. Hareket aktörlerinin projenin iptali sonrasında köyden uzaklaşması ve köydeki dinamiklerin köyden ayrılması hareketin köydeki dinamiklerinin eksilmesi anlamına gelmiştir.

4.4 Nükleer Karşıtı Hareketin İkinci Dönemi (2005-2020)

Koalisyon hükümetleri döneminden sonra 2002 yılının kasım ayında tek başına iktidara gelen AKP tarafından nükleer santral projelerinin yeniden kamuoyu gündemine getirilmesi kendini dağıtmış olan platformun da canlanmasını gerektirmiştir. Platform yapısı itibarıyla meslek oda ve birlikleri, sendikalar, dernekler, demokratik kitle örgütleri, STK'ler ve yurttaşlarla bir aradalığın öngörüldüğü mücadele zemini olarak çeşitli illerde [988] hareketin ilk dönemine başlarken olduğu gibi bu etkinlik de 2005 yılında Ankara'da yapılmış hareketin ikinci dönemine başladığı ilk seferki gibi imza kampanyasıyla duyurulmuştur. [989] Proje mekânı olarak adı geçen Mersin ve Sinop'un yanı sıra İstanbul, Ankara, İzmir

[988] İl bazında NKPler için bkz http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/category/s7-nkp-ller/

[989] Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F., & Turhan, E. (2016). İsyanın ve Umudun Dip Dalgası. (s,95-6) Mersin'de yapılan görüşmelerde 2000 yılında projenin iptaliyle Mersin NKP'nin faaliyetinde kesinti olmadığı ve bu dönemde sözcünün görevini sürdürdüğü belirtilse de hareketin yeniden eylem geçmesi 2004 yılında yeni nükleer santral projesinin gündeme gelmesiyle olmuş fakat 2005 yılında yeniden mücadele kararının alınmasıyla faaliyetler eş güdümlülük içinde yoğunlaşmıştır.

Adana, Antalya, Denizli, Kocaeli'de platformların kurulması kararlaştırılan bu toplantı, neoliberal politikaların adaptasyonunun tamamlandığı süreçte ve yeniden başlanan AB üyelik hazırlıkları çerçevesindeki düzenlemelerin etkisini üzerinde taşımaktadır. Avrupa standartlarına uyumlanması hedeflenerek örgütlenme özgürlüklerinin önündeki engellerin kaldırılması için hazırlanan 2004 tarihli Dernekler Kanunu'nda platform tipi örgütlenmelere konfederasyon yapılarının dâhil edildiğinin yazılı olarak belirtilmesi geniş tabanlı ittifak ilişkisi içindeki hareketin ikinci dönemindeki dinamikler arası denge üzerinde etkili olarak hareketin ilk dönemindeki versiyondan daha farklı olmasının nedenleri arasında bulunmaktadır.

EMO; platformlar arası koordinasyonu, Türkiye genelindeki platformların eş güdümlülüğünü sağlamak için sekretaryayı üstlenme talebinde bulunulmuştur. Kamu kurumu niteliğinde ve esnek olmayan örgütlü bir yapının liderliğinde örgütlenilmesi ve bu karakteriyle bir menfaat örgütü olan meslek odasının NKP'ler arası eş güdümlülüğü sağlaması tartışmalara neden olmuşsa da EMO bu görevi üstlenmiş,[990] tezin zamansal sınırlılığı olan 2020 yılı sonuna kadar kesintisiz ifa etmiştir. 2008'den beri Mersin'de yaşayan Mersin'deki hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde son yıllara kadar sendika temsilcisi olarak aktifliğini korumuş olan 50 yaşındaki erkek (M21)'in "2004 tarihli Dernekler Kanunu'na göre platformların da platformlara üye olmasıyla bu yapı zamanla kurumsal temsiliyet esaslı hale geliyor. Başlangıçta bireylerin yürütmede temsiliyeti de vardı. Küçük odalar büyük odalar arası denge sorununa yol açtı bu durum." şeklindeki ifadesi hareketin ikinci döneminde hareketin ana aktörü olan Mersin ve Sinop'taki platformların dinamikleirn yapısal farklılıklarından kaynaklanan olumsuz etkiler altında olduğuna işaret etmektedir.

Hareketin ikinci döneminde Nükleer Karşıtı Platform adını alarak önceki dönemde kullanılan Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformuna göre daha geniş bir perspektiften nükleere karşı[991] mücadelenin hedeflendiğini göstermektedir.

Platformun ilk döneminde "santral" vurgusu olsa da hareket aktörleri dönemin antinükleer yayını olan Ağaçkakan'da atom bombasından nükleer atıklara, yakıt

[990] Yavuz, F. (2015). Beni "Akkuyu" larda merdivensiz bıraktın: Türkiye'nin nükleerle imtihanı,196 ; Bu konuda ayrıca bkz tezin üçüncü bölümünde nükleer karşıtı hareketin meslek örgütleriyle ittifakı kısmı.

[991] Nükleer denildiği zaman uranyum madenciliği, nükleer silahlar, dâhil yakıt çevriminin tüm süreçleri bir bütün olarak tartışmaya dâhil olmaktadır. Detaylı bilgi için bkz https://nukleersiz.org/

çevrimine dair bilginin yaygınlaştırılmasına gayret gösterilmiştir. Mücadelenin projelerin engelleme ihtimali gözetilmiş, NKP ikinci dönemine başlarken daha geniş bir yelpazeden toplumsal rızanın nükleer karşıtlığına çekilmesi tercih edilmiştir. Nitekim gerek Mersin ve gerek Sinop'takiler dâhil genel olarak NKP'ler için geçerli olacak şekilde hareketin ikinci döneminde EMO aracılığıyla NKP için hazırlanan internet sitesinde "Nükleer Karşıtı Platform (NKP), Türkiye'nin ve dünyanın neresinde olursa olsun nükleer enerji üretimine ve nükleer silahlara karşı çalışmalar yürüten kurum, kuruluş ve kişilerden oluşan bir buluşma zeminidir." tanımı yer almaktadır. Tezin üçüncü bölümünde bahsedildiği gibi "Nükleer Karşıtı Platform, Türkiye'de 1970'lere dayanan nükleer karşıtı hareketin ve 1990'lı yıllarda çalışmalar yürüten Nükleer Karşıtı Platformun devamıdır." yazmaktadır.

2006 yılında EMO sekreteryasında farklı kentlerdeki NKP'ler arasında tesis edilmesi öngörülen eş güdümlülük amacıyla internet portalı hazırlanmış, buna göre kurumsal örgüt yapılarında görülecek şekilde üyeliğin tanımı yapılmıştır: "Nükleer Karşıtı Platform üyesi olmak için nükleer enerjiye karşı olduğunu beyan etmek ya da karar altına almak ve NKP tarafından oluşturulan metne imza atmak yeterlidir." [992] ibaresinin yer aldığı portalda Nükleer Karşıtı Platformun Mersin ve Sinop ayaklarını da ilgilendirecek şekilde NKP'nin organları *kongre, meclis, yürütme kurulu, komisyonlar* olarak belirlenmiş, ayrıca *NKP İşleyiş ve İlkeler* metni hazırlanmıştır. Prensipte esas karar alanı meclis olmakla birlikte "yürütme" organı karar organı gibi çalışmakta olup her iki platform bünyesinde yürütmede bulunan temsilciler; hukuk, örgütlenme ve proje, mali işler, eğitim ve sosyal medya komisyonlarından birinde görev almaktadır. Ancak NKP'nin benimsenen kurallarına göre kurumların gönüllülük ya da gönüllü yoksa temsilcilikle dâhil olduğu ittifak ağı içinde faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla karar organı sayılan meclis toplantısında oluşturulacak yürütme organında bireysel katılımların sınırlandırılmak istenmesi kurumlardan gönüllü ve temsilcilerle bağımsız bireyler arasında daha sonra kurumlar lehine çözümlenen değişiklikleri getirmiştir. Bu metin, Sinop NKP tarafından 2006'dan itibaren kabul edilmiş ve 2013 yılında yerele uyarlanarak geliştirilmiştir. Mersin NKP, yerel dinamikler tarafından ayrıca hazırlanarak 2013'te uygulamaya konulmuştur. NKP'nin örgütlü bir gelenek içinde yapılandırılması kapsamında bileşen kişi, kurum ve kuruluşların serbest etkinlik yapabileceği belirtilmekte ancak

[992]http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/nukleer-karsiti-platform-nedir/

nükleer karşıtı bileşenlerin eylemlerinin NKP etkinlikleriyle çakışmamasına özen gösterilmesi[993] bir koşul olarak yazılı bulunmaktadır.

NKP'ler arası eş güdümlülük hedeflerine göre yerellerde sözcülerin seçimi için de bir standart düşünülmüş, buna göre altı ay-bir yıl gibi arayla dönüşümlü seçildiği ve NKP organlarınca eş güdüm toplantılarının organize edildiğini gösteren kurallar konulmuştur. NKP'lerin daha örgütlü ve kurumsal bir hatta girmesine yönelik bir çaba olduğunu düşündüren bu girişime eleştirel yaklaşarak *İşleyiş ve İlkeleri* kendi dinamikleriyle hazırlayan Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24);

> "NKP ikinci döneminde kurumsal tabanlıdır ve meslek örgütlerinin varlığı mücadele sürecinin bütünsel ilerlemesini sağlamıştır. Ayrıca odaların organizasyon gücü oldukça yüksek ve bilimsel verilerin üretiminde büyük katkı yapmış durumdalar ki, bu konuda öne çıkan isim EMO'dur. EMO Mersin'de EMO Genç ile büyük atılım yapmıştır. Fakat görüyoruz ki karar alma süreçlerini kendi karar alma süreçlerine benzetmeye çalışıyorlar, bürokratikler. Biz Mersin NKP'de karar alma mekanizmalarını daha katılımcı yapmaya çalışıyoruz fakat, meslek odalarında başkanlık sistemi var, sistemleri bunun üstüne kurulu, bu bizim karar alma mekanizmalarımıza uymuyor."

demiştir.

NKP'ler arasında standarda oturtulması öngörülen eş güdümlülüğün meslek odalarının anlayışlarına göre Mersin'de hareketin ikinci döneminde özellikle emekli olduğu için OHAL sürecinde NKP içinde sorumluluk alan ve görüşme yapıldığında 69 yaşındaki emekli erkek (M13), "TMMOB ve bağlı odaların temsilcileri mühendis gözüyle düşünüyor, NKP'yi de öyle kurguluyorlar. Misal, Ankara NKP'nin kurularak oranın merkez olduğu söylendi bize. Biz buna karşıydık. Adı platform ise bunun hiyerarşisi olmaz." demiştir. Mersin NKP aktörleri tarafından yukarıda yapılan eleştiriler ışığında nükleer karşıtı hareket, ikinci dönemine eş güdümlülüğün standarda oturtulmasını öngören bir yaklaşımla ilk dönemin gönüllülük ve yatay ilişki ağından farklı bir çizgide başlamış görünmektedir. Sinop'taki hareket aktörlerinin bu konuya değinmemesi ise cemaat özellikleri belirgin olan kentteki mücadelenin daha yerel etkiler altında sürmesinden kaynaklandığını düşündürmektedir.

[993] http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/nukleer-karsiti-platform-nedir/

4.4.1 Mersin'de Nükleer Karşıtı Hareketin İkinci Dönem Dinamikleri: Örgütlenme ve Strateji (2005-2020)

Nükleer karşıtı hareketin genel olarak ikinci dönemindeki örgütlenmesinin hareketin ilk dönemindeki gibi İzmir ve Ankara'daki hareket aktörlerinin organizasyonundan ziyade Mersin'deki hareket aktörleri tarafından temsiliyet ve/veya gönüllülük esasıyla oluşturulan platforma dayanması mücadeleye daha yerelden başladığını göstermektedir. Bu konuda TTB üyesi ve temsilcisi 51 yaşındaki kadın hareket aktörünün tespiti "2000'den sonraki kısımda yerel zayıfladı. 2002'de iktidarın değişimi sonrasında ve Akkuyu NGS ilan edilince yerelde güçlendi. Sonra ulusal hiç kalmadı." şeklindedir. Nitekim eylem ve etkinliklerde yoğunluğun olmadığı dönemde hareketin ikinci döneminin ilan edildiği 2005 sonrasına kadar sözcülük, tezin görüşmecilerinden olan, dönemin Mersin EMO temsilcisi Kamer Gülbeyaz tarafından ifa edilmiş, 2007 yılından itibaren yedi yıl boyunca Sabahat Aslan tarafından üstlenilmiştir. Örgütlenme bakımından NKP'ler arası eş güdümlülüğü standardizasyona bağlayan kurallar, sözcülüğün işleyişinden bağımsızken kuralların daha belirginleşmesi bir önceki başlık altında bahsi geçen İşleyiş ve Kurallar ilkelerinin kabulünden sonraki sürece tekabül etmektedir. Hareketin önemli bir kolu olan ve çevre mücadelesinde aktif rol oynayan MERÇED'in kurulmasına uzanan ve nedenleri hareketin mekanizmalarının açıklanacağı kısımda ele alınacağı üzere hareketin örgütlenmesi açık meclisler ve değiştirilebilir temsilciler modeliyle kitle örgütlenmesine[994] dayanmakla beraber Mersin'deki kurumsal dinamiklerin ağırlığına göre şekillenmektedir.

2013 yılında işleyiş ve ilkelerin kabulünden sonra genel teamül olacak şekilde meclis kararıyla 1-2 yılda bir gerçekleştirilen kongrede yapılan seçimle platformun idari yapısı belirlenmekte ve yürütmeye dâhil olan bileşenler[995] değişse de meclis denilen alanda yürütmede olmayanlar da platform bileşeni olarak kalmaktadır. 2014 yılından sonra tezin zamansal sınırlılığına göre yürütme organı tarafından belirlenen sözcü sırasıyla EMO, TTB, TBB, halkevleri, Atatürkçü Düşünce Derneği, KESK gibi

[994] Della Porta, D., & Diani, M. (2020). Toplumsal Hareketler,207

[995] Örneğin, tezin üçüncü bölümünde mülakatların yapıldığı 2019 yılında Mersin'de öne çıkan dinamiklerin Mersin NKP'de Halkevi, TEMA, TÖP (Toplumsal Özgürlük Partisi), Doğanın Çocukları, TMMOB (EMO, MMO, Kimya Müh Odası ortak temsilci), Mersin TTB, KESK, Mersin Barosu, Mersin 78'liler Derneği ve bireysel üyeler olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca doğrudan NKP çatısı altında olmayan Küresel Eylem Grubu ve Greenpeace tarafından da Mersin ve Sinop'ta özellikle 2008-2015 arasında nükleer tehlikeye dikkat çekilmiştir.

nükleer karşıtı ve ağırlıklı olarak sol siyaset izleyen, kitle ve kaynak sahibi kurum ve örgütlerin temsilcileri tarafından yürütülmüş; bu durum ilgili kurumun ittifak ağı içinde ağırlığını artıran bir etki yapmıştır. Bununla beraber ittifak ağının niteliği gereği örgütlerin ve kurumların hareket için kaynaklarını seferber etmesi tezin üçüncü bölümünde kaynak mobilizasyonu kavramı ile açıklandığı üzere bu durum, hareketin yörüngesini genel olarak etkilemektedir. Örneğin, Mersin NKP'nin Mersin'deki toplantı yerleri de bileşenlerin toplantı mekânları olmakta, TMMOB gibi diğer en geniş çatı örgütü KESK ve KESK'e bağlı Eğitim-sen ve TTB'ye ait mekânlardan yararlanılmaktadır.

2002'den itibaren Mersin'de yaşayıp hareket içinde aktif olmayı tercih etmeyen, 40 yaşındaki kadın (M14), tezin yazım sürecinde katıldığı NKP'ye dair gözlemine dayanarak dinamiklerin ve/veya temsilcilerinin de değişmediğini;

> "Hareket kurumsal bileşen temsilcisi ve aktivist olarak gelenlerden oluşuyor, ortak bir geçmişten geliyor, birbirlerini tanıyorlar. 20 senedir Mersin'de olan, gitmiş gelmiş çeşitli ortamlarda bulunmuş olanlardan oluşuyor gibi geliyor. Çok birbirini tanıyan bir kitle var Mersin'de. A grubundan B grubuna, oradan C grubuna geçmiş ama hep aynı insanlar."

diyerek ifade etmiş ve bu durumu NKP üyelerine defalarca sorduğunu belirtmiştir. Bu durum harekete yeni katılanlar olmayınca yaş ortalamasının artması gibi bir sonucun da ortaya çıktığını göstermektedir.

İttifak dinamikleri arasında kurumların ağırlık sahibi olması ise bireysel katılımları geri planda bıraktığı gibi hareket hep aynı insanlar tarafından idare edilir olmuştur. Genel yaş ortalaması 53,1 olan hareketin yaşlanmakta oluşunun mekanizmalarına nasıl etki ettiği bir sonraki kısımda ele alınacağı üzere baskı ortamının da artması bu durumu daha da keskinleştirmektedir. Zira OHAL sürecinde gençlerin harekete ilgi göstermesi mümkün olmayıp Mersin'deki dinamikleri aynı aktörler dinamikleri oluşturmaktadır. Kurumsal ağırlıklar da bir sonraki kısımda açıklanacağı üzere analiz edilen bu dönüşümden olumsuz etkilenmektedir.

Mersin'deki hareketin örgütlenme ve stratejisi bakımından kamuoyu farkındalığı oluşturmayı hedefleyen eylem ve etkinliklere bakıldığında 2010 yılına kadar Akkuyu'da bir nükleer santral kurulması için ihale görüşmeleri devam ederken Mersin NKP tarafından bileşenler arasında yer alan Yaşam Yolu Kültür Çevre Kooperatifinin girişimleriyle nükleer karşıtı hareketin ilk dönemindeki etkinlikleri anımsatan nükleer karşıtı sokak tiyatrosu ve müzikli etkinliklerle halkın ilgisinin

çekilmesi amaçlanmış, Akkuyu'da konserler, imza kampanyaları, el ilanı dağıtım çalışmaları yapılarak nükleer karşıtlığının[996] yaygınlaşmasına çalışılmıştır. 2008'den itibaren hareketin ilk döneminden miras alınan şekilde Akkuyu'da tesis sahasına yakın konumdaki alanda tez yazarının da 2016 yılında OHAL öncesinde gerçekleştirilen ÇED sürecinde katılma imkânı bulduğu geleneksel yaz kamplarına yeniden başlamıştır. 2010 yılında Türkiye ve Rusya hükümetlerinin milletlerarası bir anlaşma yapmasını müteakip basın açıklamaları, paneller ve nükleer felaketi anma günlerinde protesto ve mitingler gibi daha kurumsal etkinliklerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Mersin'de Nükleersiz.org'un ve tez yazarının organizasyonuyla TBB ev sahipliğinde gerçekleştirilen Hibakuşalar Olmasın sergisi kapsamında Akkuyu NGS'nin menşe ülkesi de olan Rusya'dan nükleer karşıtı fizikçi ve aktivistin katılımı ve konuşma yapması sağlanmıştır. Mersin NKP de 2019 yılında Hiroşima Nükleer Felaketi anmasında nükleer felaket fotoğraflarıyla sokak etkinliği düzenlemiş, bu şekilde halka nükleer gerçekler anlatılmıştır.

Mersin'de nükleer karşıtlarını birden aktifleştiren önemli bir olay Akkuyu'daki projenin yeniden gündeme getirilmesinden bir yıl sonra 2011 yılında meydana gelen Fukuşima Nükleer Felaketi olmuştur. Nükleer santrallerin yaşamı kesintiye uğratan özelliği konusunda kamuoyu farkındalığının yükseldiği bu dönemde Mersin NKP, felaketin meydana gelmesinden bir ay sonra bir milyon kişinin katılımıyla girişte bahsedildiği gibi 159 kilometrelik insan zinciri kurmuş ve nükleer felaketin neden olduğu korkuyu sokakta somutlaştırmayı başarmıştır. Gerek Türkiye gerek dünya standartlarına göre rekor sayılan eylemle ilgili olarak Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24), "Mücadele çok yükseldiğinde insanlar sokağa da çıkıyor. Ama siyasi konjonktürün uygunluğu ve hazırlık yapılmış olması çok büyük bir etken." diyerek bu eylemi sosyal medya üzerinden çok sayıda NKP gönüllüsünün desteğiyle Mersin'de örgütlediklerini belirtmiştir. Hareketin ikinci döneminde meslek odası mensubu olan 41 yaşındaki erkek (M7) bu insan zincirine ilişkin olarak "MHP'lileri falan gördük hareketin içinde Mersin dışında nereye yaparsanız yapın diyenler fukuşima ile bu işin öyle küçük bir alanda etkili olduğu fikrinden çıktı insanlar. Anlaşıldı ki bu işin coğrafyası yok"demiştir. Buna mukabil kent merkezinden Akkuyu'da köye uzanan bu insan zinciri, bağların

[996] 2009 yılında kurulan Karadeniz İsyandadır, Küresel Eylem grubu, ÖDP'nin aracılıkları ile diğer illerde geniş kitlelere ulaşılmış mücadelenin ulusal ölçeğe çıkmasına destek vermişlerdir.

koptuğu köyde etki yaratmamıştır. Bu durum, Mersin'deki hareketin mekanizmalarını ele almayı gerektirecek şekilde köydeki dinamiklerin daha bu tarihte zayıf olduğunu göstermektedir.

Fukuşima Nükleer Felaketi, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'deki nükleer karşıtlarının da mücadelede haklılık paylarını somut olarak göstermesi bakımından önemli olmuştur. Bu dönemde GP de Mersin'de bir eylem gerçekleştirmiş, kentin her yerinden görünen 52 katlı Metropol'ün dış cephesine GP'nin profesyonel aktivistlerinin tırmanarak "nükleer pahalıya patlar" ve "nükleere hayır" logolu iki pankart asmasıyla[997] görsel olarak güçlü, nitelik olarak teknik donanım gerektiren çarpıcı eylem kamuoyunun gündemine yerleşmiştir. Nükleer karşıtı hareketin ilk döneminde sıra dışı etkinlikleri nedeniyle Cumhurbaşkanı'nın kutuplaştırıcı söylemlerinin doğrudan hedefinde olan[998] GP'nin kamuoyu önündeki nükleer karşıtı görünürlüğü de bir sonraki mekanizmalar kısmında ele alınacağı üzere 2017 yılında son bulmuştur. Tezin ikinci bölümünden anımsanacağı gibi OHAL'in başladığı 2016 yılı genel olarak çevre hareketleri üzerinde siyasal iktidarın ulusal ve yerel ölçekte zor araçlarının yoğun olarak devreye girmeye başlamasıyla etkinliklerin çoğu için yasaklama ve sınırlamalar söz konusu olmuş ve ittifakın dinamiklerini oluşturan menfaat örgütlerinin kendi dinamiklerini koruma eğilimi içine girerek kendi faaliyet alanlarına çekildiği, demokrasinin her alanda sınırlanması nedeniyle demokrasi talep ettikleri eylemleri farklı platformlarda dile getirdikleri bir dönem başlamıştır.

Nükleer karşıtlarının gerçek anlamda şiddete uğradığı ve doğrudan baskı altına alındığı ilk eylemler ağırlıklı olarak ÇED sürecinin başlamasına uzanmaktadır. 2012 yılında prosedür olarak yapılması gereken ÇED kapsamındaki halkın katılımı toplantısı nükleer karşıtlarının doğrudan eylemleriyle yaptırılmamış, kolluk güçlerinin müdahalesiyle karşılaşılmıştır. Bu eylemde "Nükleere inat yaşasın hayat", "Akkuyu Çernobil olmayacak", "Emperyalist sermaye Akkuyu'dan defol", "Kurtuluş yok tek başına ya hep beraber ya hiçbirimiz", "Köylüler uyanın topraklarınız gidiyor" sloganları atılarak santral yapımının engellenmesine çalışılmışsa da nükleer karşıtları tutuklanmış,[999] halkın katılımı toplantısı yapılmış sayılmıştır. ÇED'in

[997] Cumhuriyet (2011) Mersin'de nükleer karşıtı eylem

[998] Diken (2016) Erdoğan'dan 'çevreci kelime oyunu': Onlarınki greenpis, adı üstünde pis gri, bizimki tam yeşil

[999] ÇED sürecinde Akkuyu NGS A.Ş. tarafı Çevre ve şehircilik Bakanlığı yetkilileri, Mersin Bilgilendirme Merkezi Başkanı olan ve 2015 yılında skandalları açıklayarak istifa eden Faruk Uzel ile

onaylanmasının ardından gerçekleştirilen temel atma töreni de nükleer karşıtları ile kolluk güçlerinin zor kullanımı ile sonuçlanmış, Mersin Milletvekili dâhil nükleer karşıtları bu müdahalelere maruz kalmıştır. Örneğin, Mersin NKP'nin doğrudan eylem yaptığı 2016 yılı; Mersin'deki nükleer karşıtı hareket açısından Akkuyu NGS'nin ÇED iptaline yönelik başlatılan bilirkişi incelemelerinin yapıldığı yıl olurken tez yazarının da katılarak davaya dair izlenimlerini aktardığı 2016 yılındaki bilirkişi incelemesinde [1000] yurttaşlar tesis sahası içine alınmamış, gün boyunca Akkuyu NGS'nin demir parmaklıklı dış kapısını yumruklamışlardır.

2014 yılı, Mersin NKP'nin bölünmesi ve Mersin Çevre Dostları Derneğinin (MERÇED) kurulmasıyla nükleer karşıtı hareketin iki koldan yürütülmeye başlandığı bir döneme evrilmiştir. Mücadeleyi kesintiye uğratmamak amacıyla MERÇED, Akkuyu ile ilgili çalışmalarını dava süreçlerine kanalize etmiş, Mersin NKP ise kolektif eylem ve etkinliklerde nükleer karşıtlığını sürdürmüştür. Tezin görüşmecileri arasındaki NKP eski sözcüsü ve MERÇED'in kurucusu Aslan, "Biz harekete kitlesel zarar vermemek için kitlesel eylem yapmıyoruz. Kitleyi bölmeyelim diye. Eylemleri siz yapın biz de dava açarız diyoruz." şeklinde bir açıklama getirmiştir. Nitekim MERÇED kentteki çevre sorunlarını da davalar açıp basın açıklamaları yaparak yerelin gündemine getiren ana aktör olmuştur.

NKP içi bölünme nükleer karşıtı hareketin eski bağlantılarının da kopması anlamına gelmiştir. Bu konuda hareketin ikinci döneminde bölünme sürecini yakından gözlemleyen, Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24), "90'larda Yunanistan ve Küba'yla ilişkiler geliştirilmiş fakat önceden bağlantımız vardı Alman basını, Küba ve Yunan basını bağlantısı vardı fakat bitti, şu anda bağlantı yok. Uluslararası ilişkilerin yitmesi süreçsel bazı etkenler neden oldu, yürütmenin değişmesi temel nedendi. İlişkilerin tekelde toplanması nedeniyle böyle oldu. 2014 itibariyle kesildi tüm bağlantılar." demiştir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde NKP içinde hem bireysel hem meslek örgütü temsilcisi olarak yer alan 54 yaşındaki kadın (M9) da ilişkilerin kişilerle sınırlı kaldığını "Kıbrıs'la ilişkiler de oldu, beni davet etmişlerdi sözcülük dönemimde (Mare Nostrum) sonra onlar geldi.

daha sonra DOKAY-ÇED Çevre Mühendisliği firmasından temsilciler oluşturmuştur. ÇED'e itirazlarda gözaltı ve tutuklama yaşanmış, bir yıl sonra beraat kararı verilmiştir. https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=90714

[1000] Demircan, P. (2015), Akkuyu bilirkişi keşfi göstermelik mi? Yeşil Gazete

Kıbrıs TTB davet etmişti beni sonra biz davet ettik ama sonra bu ilişki devam etmedi." sözleriyle desteklemiştir.

Bu süreçte Akkuyu NGS Çevre Etki ve Değerlendirme (ÇED) raporunun iki kez reddedilmesi, nükleer karşıtları için bir süre olumlu bir gelişme olmuşsa da ÇED, 3 Aralık 2014 tarihinde onaylanmıştır. Akkuyu NGS ÇED sürecinde ise MERÇED gibi Mersin NKP bileşeni olan meslek odaları, sendikalar da davacı olmuş; başta meslek odaları ve birliklerinin desteğiyle bilirkişi ücretlerinin maliyeti dayanışmayla aşılarak 13 ayrı iptal davası açılmıştır. NKP içindeki ayrılık sonrasında Mersin NKP ve MERÇED ÇED onayının iptali için dava sürecine ayrı ayrı müdahil olmuştur. Tezin ilk bölümünde açıklandığı gibi MERÇED tarafından açılmış olan bir başka dava süreci Akkuyu'da inşaatın tamamlanmaya yakın olduğu bu süreçte de devam etmektedir. Tezin ilk bölümünde yargının etkisizleştirilmesi kapsamında açıklandığı gibi ÇED onayının iptali için açılan davalar birleştirilerek bütün bilimsel gerekçeli iddialarla birlikte reddedilmiştir.

ÇED davasının öncesinde 2013 yılında yaşanan Gezi direnişinin yüksek destek bulduğu Mersin'de direnişe destek veren, aynı zamanda NKP bileşeni olan örgütler ve bireyler kendilerine suçlamaların yöneltilmesi nedeniyle tutuklamalara maruz kalmıştır. Buna mukabil Gezi süreci eğitici de olmuş; Mersin NKP üyeleri antikapitalist Müslümanlardan öğrendikleri etkili bir eylemi 2015 yılında uygulayarak gündem olmayı başarmıştır. ÇED onayına karşı açılan iptal davası devam ederken Akkuyu Nükleer A.Ş. tarafından devlet yetkililerine Hilton Otel'de iftar yemeğinin verilmesi öğrenilen bu eylemin sergilenmesine fırsat vermiş, Mersin NKP önderliğinde otelin önünde yaklaşık 200 kişinin katılımıyla "yeryüzü iftar sofrası" kurulmuştur.[1001]

2016 yılında OHAL'in başlamasıyla iki yıl süren ve devamındaki CHS döneminde olağanlaşan müdahale ve engellemeler tezin ilk bölümünde *otoriterlik* başlığı altında tartışıldığı gibi Mersin'deki nükleer karşıtları için etkinliklerin yasaklanması ve engellenmesi, hareket aktörlerine Mersin'de para cezalarının kesilmesine dönüşmüştür. Mersin NKP üyeleri ve HDP milletvekilleri dâhil ikinci bir grubun tezin yazım sürecine tekabül eden Fukuşima Nükleer Felaketi'nin 10. yıl dönümünde basın açıklaması yapmak üzere Akkuyu yöresine gitmiş ancak yapılması planlanan

[1001] T24(2015), Nükleere karşı 'yeryüzü sofrası'.

Mersin NKP Akkuyu'da "10 Mart'ın Sonu 11 Mart Fukuşima" adlı basın açıklamaları[1002] kolluk güçlerince engellenerek eylem gerçekleştirilememiş, üstelik nükleer karşıtlarına dava açılmıştır.

Öte yandan hareketin ikinci döneminde nükleer karşıtlığının "Ne Sinop'ta ne Akkuyu'da ne de Türkiye'nin/dünyanın [1003] başka bir yerinde nükleer santral istemiyoruz" mottosu, arka bahçemde olmasın (NIMBY) anlayışının tam tersini sergilemektedir. Bu sloganlar, Mersin NKP ve Sinop NKP tarafından da kullanılmaktadır. Mersin'de en sık kullanılan nükleer karşıtı sloganlar "Nükleersiz, radyasyonsuz yaşamak istiyoruz", "Nükleere inat yaşam sunuyoruz", "Nükleerden ölmek istemiyoruz, yaşamak istiyoruz", "Nükleere inat yaşasın hayat", "Akkuyu Çernobil olmayacak", "Akkuyu Fukuşima olmayacak" olmuştur. 2019 yılında "Sermaye birikimi için her şeyi ticarileştiren emperyalist barbarlık, doğaya ve insanlığa sadece daha fazla yıkım, felaket ve çürüme vaat ediyor." ifadesi [1004] kullanılmış; "Yaşam hakkına sahip çık" çağrısı yapılmış, aynı yıl bir başka açıklamada "Kâr hırsları bir arıtma tesisi kurmaktan bile kaçmalarına neden olmakta"[1005] denilmiştir.

4.4.1.1 Mersin'de nükleer karşıtı hareketin ikinci dönem mekanizmaları

Nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine başladığı süreçte yürürlüğe girmiş olan Dernekler Kanunu'na göre kurulan platform içinde kurumsal ağırlıkların artması ve platformun işlevselliği gözetilerek ülke genelinde koordinasyonu sağlama görevinin yine kurumsal özellikleri ağır basan bir meslek örgütü tarafından üstlenilmesiyle bütün NKP'lerde çeşitli etkileri ortaya çıkaran bu durumun Mersin NKP içindeki yansıması; büyük örgütlerle küçük örgütler, büyük odalarla küçük odalar ve bireyler arasındaki ilişkinin temsilciler üzerinden rekabete dönüşmesi şeklinde yaşanmıştır. Kurum temsilcisi olan aktörler açısından karar organı kabul edilen yürütmenin oluşturulmasında kurumsal üye ile bireysel üyenin oy sahipliğinin aynı olmaması gerektiği tartışmasında görülmektedir. Mersin'deki hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde son yıllara kadar sendika temsilcisi olarak aktifliğini korumuş olan 50

[1002] Demircan, P. (2021), 10 Mart'ın sonu 11 Mart Fukuşima: Fukuşima 10 yaşında, Yeşil Gazete. Bu eylem teşebbüsüne karşı da dava açılmış, sekiz ay sonra beraat kararı verilmiştir.
[1003] Yerine göre Türkiye veya dünya genelinde nükleer karşıtlığı vurgulanarak mücadelenin projenin yürütüldüğü kentle sınırlı olmadığı belirtilmektedir.
[1004] NKP, (2019, 2 Ekim) Nükleer Tehlikeye Karşı 13 Ekim'de Mersin'de Buluşuyoruz
[1005] NKP, (2019) Mersin NKP'den Yaşam Hakkına Sahip Çık Eylemi,

yaşındaki erkek (M21)'in "Yürütmenin seçiminde bireysel katılımlarda oy hakkının kullanılması noktasında istismar edilebileceği düşünüldü. Bir kurum bir kişiyle temsil edilip 1 oy hakkına sahipken aynı kurumun üyeleri de tek tek gelip bireysel aktivist olarak platformda temsil edilmesi halinde oyu yüzlerce katlanarak devam ederdi." şeklindeki ifadesiyle bireysel katılımın düşüklüğünün nedenlerini açıklamaktadır.

NKP bileşenlerinin katılımıyla gerçekleştirilen kongrelerde yürütme organının ve tezin üçüncü bölümünde bahsi geçen diğer hukuk, örgütlenme ve proje, mali işler, eğitim ve sosyal medya komisyonların oluşturulması ve sözcülük görev süresinin sınırlandırılması gibi kurallar da hayata geçirilmiştir. Tüm bunlar, hareketin ikinci döneminde daha kurumsal bir karakter aldığını göstermektedir. İttifak ağı içindeki kurumsal ağırlığın olumsuz etkisini ise hareketin ikinci döneminde NKP'nin içinde bireysel katılımla yer alan 56 yaşındaki kadın (M4)'ün "Yürütmede olan meslek odası temsilcisi nükleer karşıtı gibi davransa da temsilcisi olduğu kurumun ağırlığı ile bürokrasi kurmaya çalışıyor." ifadesi ortaya koymaktadır. Bu durumun aynı zamanda bürokrasi oluşturarak hareket içi atalete yol açtığını tezin zamansal sınırlılığına göre hareketin ikinci döneminde NKP içinde aktif olan 55 yaşındaki erkek (M3), "Platform yapısında devlet tipi örgütlenme ağır kurumsallık var, oysa doğrudan performansa yönelmek lazım, fakat kurumsal ağırlık odaklı yaklaşım bireyin buralara girememesine neden oluyor. NKP'nin Mersin'de 80'den fazla üyesi var mecliste, bireysel üyeler yürütmeye girmiyor[1006] yalnızca fiili kendiliğinden gelişen bir durum bu." cümleleriyle ifade etmiştir. Öte yandan hareket içi temsilciliğe dair bir sorunun da temsilci olan kişinin hareketin bileşeni olan bağlı olduğu kuruma platformun kararları ve stratejisine dair bilgi vermemesi olarak tartışılmaktadır. Bu konuda 1998'den itibaren Mersin'de yaşayan, dönemin kadın aktörlerinden 68 yaşındaki (M8) hareketin ikinci dönemindeki izlenimi doğrultusunda kurultay "Ben dönüyorum okula ama en bana şöyle bir karar alındı, şöyle eylem yapılacak gibi bilgi, Eğitim-Sen'de NKP faaliyetine dair hiçbir şey aksetmiyordu. Oysa temsilcinin görevi bütün okullara bu bilgileri aktarmaktır. Hiç öyle bir şey olmuyordu ki, en çok aktarılabilecek yerdir, en işlevsel olandır, öğrenci vardır, öğretmen vardır, eli vardır ulaşabilir" demiştir.

[1006] Tezin üçüncü bölümünde Mersin'den farklı olarak bireylerin ve siyasi partilerin yürütmeye girdiği belirtilmiştir. Bu durum görüşmecimizin kendiliğinden gelişen bir durum bu ifadesini teyit etmektedir.

2013 yılı sonunda yaklaşık yedi yıl sürmüş olan sözcülük ifa edilmiş, NKP üyeleri tarafından sözcünün değişmesinin talep edilmesi ise Mersin NKP içinde bölünmeyi[1007] tetikleyen olay olmuştur. Mersin NKP içindeki bu bölünme sürecinde nükleer karşıtlarının 2010'dan itibaren köydeki tutunma mekânı olan Yeşil Ev'in kirasının ödenmesinin ihmal edilmesi evin kapanmasına neden olurken köyle bağlantı da akabinde yitirilmiştir. Nitekim Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24), "Köyle ilişki Yeşil Evin orda olması ilişkiyi geliştiriyordu büyük avantajdı, halkla yakın ilişkimiz vardı. O projenin bitmesi araya mesafenin girmesine neden oldu." şeklindeki ifadesiyle ortaya koymaktadır.

Platform içinde kurumsal ağırlığın temsilci ve bireyler arası ilişkileri de olumsuz etkilemesinin bir diğer tezahürü ise hareketin ilk döneminden itibaren kentteki nükleer karşıtlığının hareket aktörleri tarafından sahiplenilerek nükleer karşıtı tüm eylemlerin NKP çatısı altında olması gerektiği gibi bir kanının oluşması ve bireysel ya da grup eylemlerinin tehdit gibi algılanmasında görülmüştür. 2013 yılında Akkuyu için açılmış olan bilgilendirme merkezi önünde nükleer karşıtları çeşitli eylemler yapmıştır. Ancak bireysel eylemlere olumsuz yaklaşılması bölünmeyi tetikleyen tartışmalardan birini teşkil etmiştir. Bu konuda kendi başına merkezin önünde sabahtan akşama kadar yürüyerek *37 Adım* adını verdiği eylemle sivil itaatsizlik eylemi yaptığını belirten, yazım sürecinde Mersin'deki hareketin ikinci döneminde NKP içinde hem bireysel hem meslek örgütü temsilcisi olarak yer alan 54 yaşındaki kadın (M9), eyleminin NKP tarafından sorun hâline getirildiğini "Bir yere mi atlamak istiyorum. Siyasi bir şey mi olucam gibi bir yaklaşım gördüm. NKP benim neyi amaçladığımı anlamaya çalıştı." diyerek ifade etmiştir. Mersin'deki hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde son yıllara kadar sendika temsilcisi olarak aktifliğini korumuş olan 50 yaşındaki erkek (M21) de bu durumu;

> "Platformun bileşenlerinin de ayrı tek başına hareket etmesine izin verilmiyor. Platform bileşeni diyelim ki nükleerle ilgili bir etkinlik yapacağı zaman hemen nükleer karşıtı platform tarafından tepkiyle karşılanıyor. Hatta ket vuruluyor. Yani platform varken neden ayrı etkinlik yapıyorsunuz NKP dışındaki tüm hareketler platform tarafından tehdit olarak görülüp yok edilmeye çalışılıyor. Bu birkaç defa şahit olduğum bir durumdur. *Platform varken neden ayrı etkinlik yapıyorsunuz? Maksadınız ne? Neden siz bu platformun içinde yoksunuz? Birlikte olmaz ayrı davranırsanız mücadeleye zarar veriyorsunuz* deniliyor."

[1007] Görüşmelerde "kişisel maddi ve manevi kaynaklarını kanalize ederek, hareket için severek ve isteyerek yoğun emek vererek" çalıştığı belirtilen sözcünün platform içindeki arkadaşlarıyla birlikte platformdan ayrılması Mersin NKP'nin bölünmesi anlamına gelmiştir.

ifadesiyle bireysel ya da grup olarak yapılan diğer nükleer karşıtı eylemlerin baskıya maruz kaldığını belirtmiştir. Bu tartışmanın gerisinde 2010 yılında Akkuyu'da nükleer santral projesi için Rusya ile anlaşma yapılmasının ardından EMO koordinasyonunda gerçekleştirilen Nükleer Karşıtı Platform Eşgüdüm Kurulu adıyla gerçekleştirilen toplantı kapsamında NKP'nin durgunluğu, yerellerde sürdürülen mücadelelerin birbirinden ayrılığı ve eylemsizliği tartışma konusu olmuştur. Direnişin statü edinme amacı taşıyanlarla *ben merkezli* çalışmalar ekseninde yürütülmesinin mümkün olmadığı vurgulanarak örgütsel bencilliklerden sakınılması gerektiği yönünde öz eleştiri yapılarak gidişatın düzeltilmesi için önerilerde bulunulmuştur.[1008]

2010 yılında Rusya ile milletlerarası anlaşma yapılmasının kamuoyuna açıklanması ve akabinde yap-sahip ol-işlet (B.O.O.) niteliğindeki anlaşmanın imzalanması Mersin'de platformu hareketin ilk dönemindeki gibi köyle yeniden bağ kurma yönünde girişimlerde bulunmaya sevk etmiştir. Platform yapısı içindeki dengelerin bozulmasına bağlı şekilde köyden uzak kalmanın uzun vadedeki etkisini (M 8), "Rusya ile anlaşma yapılınca 2010'da her şey değişti. Gittiğimizde yüzümüze bakmadı[1009] köylüler." diyerek ortaya koymaktadır. Bu ortamda 90'larda olduğu gibi 2010 yılında ikinci Yeşil Ev'i kurmuş fakat 2013 yılında maddi yetersizlikler ve Mersin NKP içinde hareket içi *kutuplaşma* nedeniyle evin kirası ödenmediği için ev kapanmıştır. Bu süreci Mersin'de hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olmakla birlikte 2014 yılından itibaren nükleer karşıtı hareketin yanı sıra çevre mücadelesinde öncü aktörlerden olan 53 yaşındaki kadın (M15);

> "Çınarlı kahveyi 2010-2013 yılları arasında kiraladık. Aylık 650 TL veriyorduk, kahvenin sahibi nükleer karşıtıydı. Kahvenin sahibi baba nükleer karşıtı idi, oğlu da zaman zaman nükleer karşıtıydı. Hedefi para kazanmaktı. Biz de para veremediğimiz için tasfiye etti bizi kahveden. Kira desteğini TTB, Baro, odalar, sendikalar veriyordu. 2014'te bizim parçalanmamızla birlikte bitti Yeşil Ev."

şeklinde değerlendirerek hareket içi kutuplaşmanın olumsuz etkisine işaret etmiştir.

Köylülerin 2010'dan sonra nükleer karşıtlarının yüzüne bakmama nedeni yalnızca platformun köyü ihmal etmiş olması ve bağlantıların kopmaya yüz tutması değildir.

[1008] Erdem, C. U. (2010). Nükleer Karşıtı Mücadele ve NKP,sayı 8.

[1009] 90'ların sonunda ükleer santral şirketinden aracıların köyde devreye girdiği önce belediye başkanının ardından diğer köylülerin nükleer santral taraftarı hâline gelmesinden anlaşılmaktadır. Bu durum köy kahvesinin bile nükleer taraftarı ve karşıtlarına göre ikiye ayrılmasına neden olmuştur.

Nükleer santralin kurulması için milletlerarası bir anlaşma ile Anayasa'nın da sınırları dışında engellenemeyecek koşullarda sözleşme yapması siyasal iktidarın üst bir yerden rıza sağlamasına olanak vermiştir. Bu konuda Akkuyu'daki bugünkü idari pozisyonu mahalle olan Büyükeceli köyü sakinlerinden 72 yaşındaki (M 22), yıllarca nükleer karşıtı mücadelede aktif yer almış biri olarak;

"*2010'da uluslararası anlaşma olunca tepki durmadı devam etti ama son 2-3 senedir eylem falan da kalmadı. Mersin ve Türkiye çok destek verdi. Fakat maalesef bitmedi dert ben de aktif katılıyordum eylemlere. Eylemler durdu uluslararası anlaşma sonrası*." diyerek yasal düzenlemeler karşısında direnme gücü bulamadığını ifade etmiştir. "*Öyle bir döneme geldik ki kimse kimseyi de dinlemiyor. Ben midemi düşünürüm diyor. Elde var bizde niye olmasın nükleer silah diyen de var. Biliyorlar aslında ne olduğunu Çernobil'i yaşamışız biliyor herkes tehlikeli olduğunu*." demiştir. Bu konuda fazla aktif olmamakla birlikte hareketin ikinci dönemini gözlemleyen, 43 yaşındaki kadın (M1) de "*Halkın bilim insanları ve aktivistler argüman üretiyor ve aktivist olmayan insanlara ulaşmaya çalışıyorlar ama gündelik yaşam gailesi içine sıkışmış insanların dünyasına girmek çok zor*." diyerek bir bakıma aynı görüşleri paylaşmaktadır.

Tarihsel arka planda bahsedildiği gibi nükleer karşıtı hareketin ilk döneminde bazı hareket aktörlerinin 2000'lerden sonra nükleer santral projesinin yeniden gündeme getirilmesini gözeterek yerel ekolojik tarımı köylüye öğretme girişimleri olduğundan bahsedildiği üzere işsizlik sorunu çekilen köyde nükleer şirket taraflarının da iş ve istihdam vaatleri rıza mekanizması olarak işlemiştir.Akkuyu'da yaşayan ve hareketin ilk döneminden itibaren direniş içinde olan 72 yaşındaki emekli erkek (M22) bu durumun nedenlerini;

"*Bütün mesele iş sahası. Lokanta öyle, bütün bu şirketler nükleerden payını almak için kurulmuş tuzak bunlar. Devlet de işsizlikten yararlanarak bu teknolojiyi rahatça buraya yerleştirdi. Biz öyle bir toplumuz ki çocuk evde oturur ana-baba ona iş arar. Bütün mesele iş sahası. Halkın destek vermeme nedeni çocuklarımız işe girecek düşüncesiydi*." diyerek açıklamıştır. Benzer şekilde Mersin NKP'nin aktif hareket aktörlerinden 37 yaşındaki (M24), hareketin ikinci döneminde Akkuyu'da işe alınanların da işsizlikle tehdit edildiğini; "*Köy nükleer karşıtı ama köylüler çocukları*

santralde çalıştığı için ses çıkartamıyorlar. Köyde 500 kişi kalmış durumda." sözleriyle açıklamıştır.

Nükleer karşıtı hareketin köydeki mevzisini yitirmesinde ve hareketle köyün bağının kopmasında önemli bir faktör, 2012 yılında onaylanıp 2014 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı KHK ile kabul edilen Büyükşehir Kanunu'ndaki değişikliklerle Büyükeceli'nin köy olmaktan çıkarak mahalleye dönüşmesi ve Gülnar'a bağlanmasıdır. Bu durum, köydeki imkânların azalmasına bağlı olarak köylüleri köyden ayrılmaya teşvik etmiştir. 90'larda yapılan kamulaştırmalarla önceden kamusal alan olan koya giriş yasağı getirilmişse de köydeki varlığı bilinen köylülere geçiş izni verilirken köyün mahalleye dönüştüğü bu dönemde kamulaştırılan kısımda yer düzenlemesine başlandığı için girişler yasaklanmıştır. Mersin'deki hareketin ilk dönemine vakıf ve ikinci döneminin ilk yarısında aktif olan erkek 50 yaşındaki erkek (M26), Akkuyu'da hareketin dinamiklerinden olan köylülerin bulunduğu Akkuyu'da tesis sahasına ilişkin;

> "Orası 1970'lerden sonra kapatılan bir alandı. Kamulaştırılan araziler vardı ama santral faaliyeti başlamamışken biz oralara girebiliyorduk. Akkuyu'nun yerlisi olduğumuzu söyleyince bizi içeri alıyorlardı yabancı biri geldiğinden içeri almıyorlardı. Sonradan onu da kaldırdılar, kimse de giremiyor artık. Eskiden balıkçılar giriyordu, artık onlar da giremiyor."

demiştir.

Tezin ikinci bölümünde kamulaştırma ve ilksel birikimin neoliberal politikalardaki uygulaması olarak acele kamulaştırmaların açıklandığı kısımda ifade edildiği gibi 1970'lerden itibaren Akkuyu'da yapılan iki kamulaştırmayı 2000 sonrasında sonuncusu 2019 yılında yapılan iki acele kamulaştırma izlemiştir Tezin üçüncü bölümünde kentin beşerî özellikleri açıklanırken belirtildiği gibi bu durum, 1986 kişilik nüfusun 2011 yılında 1235'e düşmesine neden olduğu gibi Büyükeceli'nin 2012 yılında Gülnar'ın mahallesi hâline gelerek sosyal hizmetlerden mahrum kalacağını öngören köylülerini il ve ilçe merkezlerine taşınmak zorunda bırakmıştır. Özellikle köyde lisenin yapılmaması etkili olmuş, köylü âdeta gitmeye ikna olmuştur. Bu konuda Mersin'deki hareketin ilk dönemine vakıf ve ikinci döneminin ilk yarısında aktif olan erkek 50 yaşındaki erkek (M26);

> "Hükümetlerin Akkuyu'yu boşaltma yönündeki en büyük girişimi lise yapmamaktı oraya. Şu anda yalnızca 65 yaş üstü bir nüfus var köyde devamlı yaşayan. Onun dışında bir tane ilkokul var. Tek okul yetiyor nüfus düştüğü için fazla bile. Taşımalı sistem vardı başka köylerden

> getiriliyordu o da engellendi. İnsanlar lise çağına gelen çocuklarını alıp ilçe ya da ile gittiler. Bu açıdan köy gönüllü olarak boşalttırıldı. Yani insanlar evlerini taşıdılar çocuklarını okutabilmek için."

demiştir.

Büyükeceli'deki okulun kapanmasını nüfusun azalmasında etkili gören Mersin'deki hareketin ilk döneminden itibaren içinde olan 60 yaşındaki kadın (M16);

> "Köydekiler çocuklarını okutmak için şehre göçtü. Şimdi orda 25-30 hane var mı yok mu bilmiyorum. Ayrıca köydeki insanlara Ruslar sizin bakkalınızdan alışveriş edecekler deyip 200 kişiyi Rusya'ya Rusça öğrenmeleri için gönderdiler... çünkü Ruslar onlardan alışveriş yapacakmış, onların evlerini kiralayacakmış."

demiştir.

Köydeki Büyükeceli sakinlerinin nüfusu düşerken Milletlerarası anlaşma ile nükleer santral sahası Akkuyu'da Rusya'ya verilmesi ve inşaat temelinin 2018 yılında atılmasından sonraki durum santralde çalışanların nüfusunun arttığını ortaya koymaktadır. [1010] Nitekim Büyükeceli sakinlerinden, köydeki nükleer karşıtı eylemlere iştirak etmiş olan köyde yaşayan ve hareketin ilk döneminden itibaren direniş içinde olan 72 yaşındaki emekli erkek (M22) "Biz yolu kapattık nükleerciler giremez falan yazmıştık. Rusça köprüye gelirlerdi köyün içine gelir karakoldan asker alıp geçerlerdi. Ama şimdi ellerini kollarını sallayarak geziyorlar. O kadar rahatlar ki…Şimdi onlara karşı tepki yok bişey yok ellerini kollayarak geziyorlar. Aramızda dolaşıyorlar, denize giriyorlar, Yürüyüş yapar, yüzerler" demiştir.

2014 yılında 6360 sayılı KHK'nın yürürlüğe girmesiyle Büyükeceli idari yönetiminin MHP'li Gülnar Belediyesine bağlandığı süreçte muhalif parti olan MHP, ikinci bölümde belediye ile ittifak kısmında bahsedildiği gibi *"Nükleere oy yok!"* sloganı üzerinden yürütülen seçim kampanyasını desteklemiştir. Bu ittifakın MHP'ye mükafatı yerel seçimlerde bu sloganla büyükşehir belediyesini alması olmuştur. Bu ittifakın temelinde yer alan belediye başkanının nükleer karşıtlığını Mersin'deki hareketin ikinci döneminde aktif olan önceden meslek odası sonradan dernek bağlantısı bulunan 60 yaşındaki erkek (M17);

> "Burhaneddin Kocamaz siyaseten daha fazla götüremedi çünkü FETÖ operasyonları yapıldı gözdağı verildi. Oysa o nükleer karşıtı aktivist sayılır[1011] çünkü Akkuyu'ya kişisel dava

[1010] Demircan, P. (2019), Akkuyu NGS Şimdiden Sorun Yaratıyor. Yeşil Gazete.
[1011] Burhaneddin Kocamaz'ın nükleer karşıtlığının temel nedenini Mersin'deki hareketin ikinci

> açanlar arasındadır. 15 Temmuz oldu ardından FETÖ ile sıkıştırılan Burhaneddin Kocamaz Büyükşehir Belediyesinin bu alanlardaki tasarruf hakkını merkezi idareye devretti. 15 Temmuz'dan sonra tutum değiştirdi."

diyerek açıklamıştır.

Tezin ikinci bölümünde bahsedildiği gibi 2014 yılında yerel siyaset dengeleri belediye tarafından kent planında nükleer santrale itiraz edilmemesi ve akabinde 2016 yılında 15 Temmuz darbe girişiminde çıkarılan KHK ile büyükşehir belediyesine müdahalelerin etkisiyle Mersin'deki nükleer karşıtlarının Kocamaz başkanlığındaki büyükşehir belediyesi ile ittifak olanağı ortadan kalkmıştır.

2016 yılında OHAL öncesindeki bilirkişi incelemesinde davacılar arasında köylülerin yer almasına rağmen ÇED iptal davasının nihai olarak reddedilmesi neticesinde siyasal iktidarın projeden vazgeçmeyeceği kanaati toplum genelinde oluşmuş ve köyde azınlık durumunda kalan nükleer karşıtları ile hareketin ilişkisi daha da kopmuştur. 2016 yılında başlayan OHAL sonucu baskı ve kontrolün artmasıyla nükleer karşıtlarının Akkuyu yöresinde ve kent merkezindeki eylemleri olumsuz etkilenmiştir. Bu tespit; tezin üçüncü bölümünde toplumsal ilişkiler ağı kapsamında bahsi geçtiği üzere Mersin Kent Konseyi'nin desteği ile Mersin'in 13 ilçesinde gerçekleştirilen araştırmanın yüzde 78 düzeyindeki karşıtlığında gösterilirken bu araştırmanın OHAL sonrasında yapılması hâlinde çok farklı sonuçların alınacağına işaret edilmesiyle de desteklenmektedir. Bu kamuoyu yoklamasının yürütücüsü Mersin'deki hareketin ikinci dönemini dışarıdan gözlemleyen 46 yaşındaki erkek (M6), "Anket çalışması OHAL sonrası yapılsaydı nükleer karşıtlığını bu düzeyde göremezdik." diyerek KHK'larla işten çıkarmaların, baskı ve kontrolün arttığı ortamda insanların fikir beyan etmeyeceğini ifade etmiştir.

Bununla birlikte yüzde 78 düzeyindeki karşıtlığının nükleer karşıtları ve NKP çatısı ya da MERÇED çatısı altındaki meydan okuyanlar tarafından kullanılmamasını ve kentteki nükleer karşıtlığının durumunun kamuoyuna duyurulmamasını eleştiren (M6), bu durumun hareketin işleyişine dair bir sorunu gösterdiğini;

"*Bizim bu yaptığımız bu anketin sonuçları billboardlara girebilseydi belki de bu karar çıkmayabilirdi. Demek ki o yönde eksikler var. Biz bu çalışmayı yaptık ama*

döneminde aktif olan önceden meslek odası sonradan dernek bağlantısı bulunan 60 yaşındaki erkek (M17), "Burhaneddin Bey nükleere karşıydı, bir nedeni de çocuğunun kan kanseri olmuş olması ve kan kanseri oluş nedenini de Karadeniz'de üretilen fındıkları yemesine bağlamış." diyerek açıklamaktadır.

nükleer karşıtı yöneticiler, partiler ne yazık ki bunu iyi kullanamadılar." şeklindeki ifadesiyle dile getirmiştir.

Kentteki nükleer karşıtlığının yüksek olduğunu ortaya koyan bu çalışmanın nükleer karşıtları tarafından kullanılmamasını anketin yürütücüleri ile siyaseten ayrışmaya bağlayan 46 yaşındaki erkek (M6), "Radikal, marjinal gruplar marjinal olarak kalınca nükleer karşıtı grup da marjinal kalıyor, ilerleyemiyor. Biraz daha kent konseyleriyle ilişkilerini geliştirebilirlerdi." şeklinde değerlendirmiştir. Bu yorumun dayanağını kent konseylerinin kuruluşunun 90'ların ikinci yarısında neoliberal politikalarla sivil alanın düzenlendiği çerçevede oluşturulan çevre hareketini tezin birinci kısmında açıklandığı üzere yönetişim adı altında ikiye böldüğü tartışmasına dâhil olan Yerel Gündem 21 programı teşkil etmektedir.

Öte yandan sol siyasetin örgütlü kesimleri tarafından küresel sistemin bir parçası olmakla eleştirilen kent konseyleri, faaliyetlerinde belediyenin bütçesine dâhildir. Konseyler, bu dönemde nükleer karşıtı hareketle ittifak hâlindeki büyükşehir belediyesi ile Mezitli Belediyesinin bir parçası pozisyonunda bulunmaktadır. Nükleer karşıtlarının 2016 yılında kentteki nükleer karşıtlığının yüzde 78 civarında olduğunun kullanmamasının arkasındaki esas nedenin hareketi dışarıdan gözlemleyen (M6)'nın "Maalesef her yerde olan bu köşe kapmacılık zihniyeti NKP içinde de var. Yani Nükleer karşıtlığı gerçekten çevre duyarlılığı mı yoksa buradan nükleer karşıtı adı altında bir pozisyon mu almak? Her yapıda olduğu gibi bu yaklaşım bu cenahta da var." şeklinde ifade ettiği ihtimal olmasını güçlendirmektedir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde belediyeden ittifak ağıyla ilişkilenen 59 yaşındaki kadın (M20) ise, "Nükleer karşıtları arasında bir takım tutma, taraftarlık hali ve hizipleşme var. Birbirlerini dinlemiyorlar." şeklinde yorum yapmıştır. Hareket için iyi olan bir sonucun bireysel çıkar bağlamı olmadan sergilenmesinden kaçınıldığı yönünde bir sonuca varmaya neden olan menfaat odaklı bu yaklaşım aynı zamanda bir başkasının kendisinin önüne geçmesini önleme amacını taşırken "rekabet" odaklı neoliberal aklın tezahürü olarak görünmektedir. Her faaliyetin girişimciliğe dönüştüğü yaşamda insanın kendi bireysel sermayesini büyütmekle ilgilendiği, girişte piyasa mantığının toplumsal ilişkilere sızdığı

yönündeki görüşlerine yer verilen Dardot ve Laval'ın tespiti çevreci kimlik açısından rekabet içindeki kişisel sermayenin büyütülmesinin bir aracı[1012] kılınmıştır.

Neoliberal politikaların köyde rıza mekanizması olarak işleyen bir diğer yanı tezin ilk bölümündeki *popülizm* tartışması kapsamında bahsedildiği gibi Akkuyu NGS şirketinin 2012 yılı itibarıyla Büyükeceli'de Ramazan ayında 400 kişilik iftar yemeği düzenlemesi, 2013 yılı itibarıyla Büyükeceli İlkokulu ile ilişki kurulması, Gülnar'da çocuklar arasında "Doğa ve Nükleer Enerji Santrali: dostluğa dayalı komşuluk" konulu resim veya poster yarışmasının yapılması, Mersin şehir merkezindeki bilgilendirme ofisinden bilgi alınarak "Atom enerjisine evet", "Geleceğimiz enerji, enerjimiz NGS" temalı başka resim yarışmalarının düzenlenmesi ve kazananların Rusya seyahati ile ödüllendirilmesi olmuştur. Benzer şekilde 2020 yılında Büyükeceli İlkokuluna 50 bin dolar tutarında bağış çeki verilmesiyle köyde kalanların rızasının alınması hedeflenmiştir. En son tezin yazım sürecinde çıta yükselmiş, MHP'li Gülnar Belediyesine 9 milyon TL'lik bağış[1013] yapılmıştır. Kentte gazetecilere, iş insanlarına hatta bazı il müdürlüklerinin temsilcilerine nükleer santral ziyaretleri ile Rusya, Moskova seyahatleri sunulmasına istinaden Mersin'deki hareketin ikinci dönemini gözlemleyen belediyeden 59 yaşındaki kadın (M20), "Rosatomun yurt dışına götürdüğü gazeteciler birden konuya ilgilerini yitirdi yazmamaya başladı. Oraya gidip gelince hepsi birer taraftar oluyor." demiştir. 2019 yılında ise yurt dışına götürülenlerden biri de Gülnar Ziraat Odası Başkanı olmuş, dünyada birçok tarım ülkesinde nükleer santrallerin bulunduğunu ve bu santrallerin yakınında tarım yapıldığını, Fransa'da bunu gözleriyle gördüğünü söylemiştir. [1014] NKP çatısı altına son yıllarda dâhil olan, gıda alanında da savunuculuk faaliyetlerinde bulunan Mersin'de yaşayan, hareketi gözlemlemekle birlikte ağ içinde aktif olmayan 40 yaşındaki kadın görüşmeci (M14), "Fransa'ya nükleer santral gezisine götürülmesinin ardından nükleer santral güvenlidir, tarım ürünleri yenebilir propagandası yapıyor, biz öğrenince deşifre etmeye çalıştık aksi halde kadın çiftçileri de etkileyecekti." demiştir.

Mersin kent merkezinde nükleer karşıtlarına zor mekanizmalarının devreye girdiğini gösteren bir örnek, 2013 yılında Gezi protestolarına Mersin NKP bileşenlerinin

[1012] Dardot, P., & Laval, C. (2012). Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme, (Çev. I. Ergüden), 375
[1013] Yeşil Gazete, (2022), MHP'li belediyelere 'nükleer doping'
[1014] Yeni Akit(2019) Işık: "Dünyada NGS'lerin yakınında tarım yapılıyor",

üyelerinin destek vermesiyle tezin üçüncü bölümünde derneklerle ittifak kısmında değinildiği gibi Gezi sürecinin sonradan irtifa kaybetmesine bağlı olarak destek veren örgütlerin suçlanması neticesinde bazı Mersin NKP üyelerinin tutuklanması olmuştur. Hareket aktörlerine yüksek para cezaları uygulanan davaların açılması hareketin diğer üyeleri üzerinde de baskı ve endişe oluşturmuş, 1985 yılından itibaren Mersin'de yaşayan hareketin ikinci döneminde NKP içinde aktif olan 55 yaşındaki erkek (M3), hareketin sönümlenme emarelerini hükümet baskısıyla açıklayarak "İnsanlar düşüncelerini söylemekten imtina eder hale geldiler, iki ay hapse attılar beni, sicilime de işlendi." demiştir.

Zor aracı olarak maruz kalınan para cezalarının hareketi olumsuz etkilediğine işaret eden hareketin ikinci döneminde NKP içinde aktif olan 55 yaşındaki erkek (M3);

> "2014'te yaptığımız bir eylemde kişi başı 2000 TL para cezası ödettiler bize. 2012 yılındaki protestoda nükleer santralin 5 metre boyunda 8 metre uzunluğunda demir kapısını kırdığım iddia ediliyor. Bu kapıyı kırdığımı iddia eden şirket bana dava açıyor. Benim gibi birkaç arkadaşa da ceza kesilmiş, faiz de binmesin diye gittik cezayı ödedik" demiştir ve "Halktan bireylerin de güven sorunu var. Çıkıp bir basın açıklaması yaparken bile çekiniyor insan. En son bir basın açıklamasında onlarca kişiye para cezası yazıldı."

ifadesiyle zor mekanizmalarıyla toplumsal rızanın nasıl üretildiğini açıklamış olmaktadır.

Mersin'deki hareketin ilk döneminden itibaren direniş içinde yer alan emekli erkek 65 yaşındaki (M23);

> "Birkaç yıl önce nükleer santralin kapısını kırdığım iddiasıyla ceza verdiler ki öyle bir olay da yok. 2010'dan sonraki süreçte Çernobil'in yıldönümünde bir eylem planlamıştık ve ben o dönemde yaşam hakkını savunan bir yerden yaşam hakkı savunanlar adına bir eylem konuldu o eylemde bugün de hareketin bileşeni olan Yaşam Yolu Kültür Sanat Kooperatifi adına açıklama yaptım ancak bunun arkasından da 10 bin liralık kapıyı kırdığım iddia edildi ceza aldım."

demiştir.

Mersin'deki nükleer karşıtları üzerinden işleyen bir diğer zor mekanizması ise OHAL ile başlayan süreçte KHK ile görevden almalara bağlı olarak hareket aktörlerinin geçim sorunlarının baş göstermesi olmuştur. Bu durum, geçim derdine düşerek yeni iş arayan ya da eski düzenini sürdürmek için iki işte birden çalışmak zorunda kalan hareket aktörlerinin gönüllü faaliyetlere ve mücadeleye zaman

ayıramamasına yol açmıştır. Hareketin ikinci dönemine vakıf Mersin NKP ittifak ağında sendika mensubu, emekli 54 yaşındaki erkek (M11)'in "KHK'lılar sivil toplum örgütlerinden zoraki geri çekiliyor çünkü işlerinden atıldılar ve para kazanmak için mesleği olmayan işleri kovalamak zorundalar." şeklinde yorumuna göre nükleer karşıtlığını sürdürmek için yeterli enerji kalmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun bir de ekonomik kriz şartlarında deneyimlendiğine işaret eden hareketin ikinci döneminden 47 yaşındaki erkek (M2), "Mücadele tarafında ise işsizlikten kıvranan insan günlük dertleri ile uğraşıyor, akşam evine ekmek götüremeyen insana aylar, yıllar sonra kurulup da zararı anlaşılacak nükleer santrali anlatarak bir sonuç elde edemiyoruz." diyerek ifade etmiştir. Hareketin ikinci dönemini gözlemleyen, 43 yaşındaki kadın (M1) de kendi deneyimini paylaşarak;

> "Nükleer karşıtı mücadeleye enerji kalmıyor. İnsanlar politik, ekonomik kuşatma altında. Şu son üç beş yılda yaşadıklarımız derin bir saldırı. Hareket çok dağınık, birçok yerden saldırı yaşıyoruz, KHK, 15 Temmuz, göç, ücret derdini derin hissediyoruz. Nükleer karşıtı mücadeleye enerji kalmıyor. İnsanlar politik, ekonomik kuşatma altında. Nükleer karşıtı mücadeleye verdiğimiz emek azaldı. Misal Ben KHK ile okuldan gönderilmeseydim. İşlediğim dersler içinde muhakkak nükleer santrali işleyecek ve bu konuda söz üretecektim. Ama çocuğumun ihtiyaçlarını düşünerek çalışmak zorundayım belki de hiç uygun olmayan bir işte. Ve yurt dışına gitmeyi düşünmek zorundayım."

demiştir.

KHK ve işten çıkarmalar karşısında menfaat örgütü olarak varlık nedeni üyelerinin menfaatlerini korumak olan KESK, işini kaybeden üyeleriyle dayanışma sergilemesine bağlı olarak nükleer karşıtı harekete yönelik olarak eskisi gibi kaynaklarını seferber edememektedir. Bu şekilde ittifak ağı içindeki ağırlığını yitirme potansiyeli beliren KESK ve KESK'e bağlı sendikaların tezin üçüncü bölümünde açıklandığı gibi hükümetin siyasi baskı ve kontrolüne maruz kalması karşısında daha geride durması da söz konusu olmuştur. OHAL itibarıyla harekete kaynak yönlendiremeyen kurumlar esas olarak kendi varlık nedenleri olan "üyelerinin çıkarlarını korumak" hususunda yeterliliklerini korumaya çalışmakta ve siyasal iktidarın hedefine yerleşmekten imtina ettiği üzere ittifak ağı içindeki ağırlığını ve aktifliğini yitirmektedir.

Kurumların hareketten çekildiği noktada baskı ve kontrol artarken harekete yeni insanların, özellikle eğitim sürecinde ve gelecek beklentisi içindeki gençlerin girmesi de zorlaşmakta; sonuç olarak hareketin kurumsallaşma eğilimleri derinleştirmektedir. Bu açıdan hareket aktörlerinin yaş ortalamasının gittikçe yükselmesi söz konusu olmakta ve bu durumun nedenleri hareketin mekanizmalarından bağımsız bulunmamaktadır. Hareketin ilk döneminin aktif aktörlerinden olan emekli eğitimci, 68 yaşındaki (M8), "Gençlerin ilgisini çekemedik, çekemiyoruz. Oysa mesela sokaklarda, Kızılayın kan merkezi gibi standlar açmamız lazım." diyerek harekete gençlerin dâhil olmasına çalışılmadığını ifade ederken ittifak ağının dinamiklerinin kurumsal yapısının da etkileri altında gençlerin harekete mesafelenmesini gözlemleyen Mersin'deki hareketin ikinci döneminde belediyeden ittifak ağıyla ilişkilenen 59 yaşındaki kadın (M20), "Dünya çok hızlı gelişti 30 yıl içinde. Onların emeklerine saygısızlık etmek istemiyorum çok büyük emekleri var. Geceleri gündüzleri... gittiler oraya kamp yaptılar, çadır kurdular falan. Ama bir genç grubu var ve dünya çok hızlı gelişiyor. Biz bu dünyanın yarısını yakaladık yarısını yakalayamadık, yaşlılar biraz gençleri dinlemeli." diyerek hareket içinde yaş alıp hareketin içinde ağırlık kazandığına işaret etmektedir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde NKP içinde hem bireysel hem meslek örgütü temsilcisi olarak yer alan 54 yaşındaki kadın (M9)'un "Sinop kongre yapıyor biz katılamıyoruz hem paramız yok hem de artık genç değiliz 30 saatlik yolu otobüsle gidemeyiz, uzun süre seyahat edemem. Bir arada değilsek fiziksel olarak mümkün olmadığı için." sözleriyle işaret ettiği gibi hareketin yaş ortalamasının artması da hareketi kurumsallaşmaya sevk eden nedenler arasında bulunmaktadır.

4.4.1.2 Mersin'de nükleer karşıtı hareketin çevre hareketleri ve diğer toplumsal hareketlerle ilişkileri

Mersin'deki nükleer karşıtı hareketin ilk dönemindeki dinamikler açıklanırken belirtildiği üzere "nükleer santrale karşıtlık" üzerine tesis edilmiş olan bir ittifak hareketinin farklı tercihlerde ve/veya karşıtlıklarda ortaklaşması zorluklar içermektedir. Bu durum nükleer santral karşıtlığının ulusal ölçeğe yükselmesi amacıyla niceliksel bir sonucun niteliğin önüne geçmesinin tercih edilmesi olarak da açıklanabilir. Hareketin yaygınlaşarak sayıca üstünlüğü için hareketin yeşil harekete

evrilmesini [1015] sağlayacak şekilde çevre hareketleriyle ilişkilenmekten feragat edilmiştir. Bu dönemde mücadelenin ortak ve birlikte yürütülmesi için giderlerin hareket aktörleri tarafından yayımlanan dergi, yayın, fanzin, konser ve etkinliklerle karşılanması, ulaşım gibi sorunlar da başka eylemlerle dayanışma açısından zorlayıcı olmuştur. Sonuç ise nükleer karşıtı hareketin nükleer karşıtlığı ile sınırlanmasına ve bu nedenle ekoloji temalı toplantı ve etkinliklerin ayrıca düzenlenmesine uzanmıştır.

Nükleer karşıtı hareketin ilk dönemindeki mücadelenin devamcısı olarak AKP dönemindeki mücadeleye Mersin'de geniş bir ittifak ağı oluşturarak başlayan nükleer karşıtı hareket, ilk dönemindeki gibi ağ ilişkisini karşıtlıkla sınırlamış fakat mücadele alanını daha önce ifade edildiği gibi yakıt çevriminin aşamalarına göre genişletmiştir. Bununla birlikte 2000 sonrası nükleer santral projelerinin gündeme getirilmesini gerek kentte gerek ülke genelinde çevre ve ekoloji tahribatını kabul eden projelerde artış olduğu üzere yeni direniş alanları açılmıştır. Örneğin, Mersin'de katılımın yüksek olduğu Gezi direnişine NKP olarak verilen destek 2013 yılındaki Akkuyu kampının 6 Temmuz-4 Ağustos tarihleri arasında "Taksim Gezi Parkı Direnişini Destekleme ve Dayanışma Kampı" adı altında organize edilmesidir. Bu, bileşen temsilcilerinin çağrısını içeren bir videoyla yaygınlaştırılan ve söylemin temel olarak nükleer karşıtlığı üzerinden kurulduğu görülen bir etkinliktir.[1016]

Geniş örgütlenme ağına sahip olan Mersin NKP ağının içindeki bileşen dernekler, meslek örgütleri, kurumlar ayrı ayrı ve önceliklerine göre mücadeleler içine girmiştir. Baskının arttığı ortamda ise farklı alanlardaki çevre, ekoloji temalı direnişlerle başka çatılar altında dayanışmaların örüldüğü görülmektedir. Dolayısıyla kentte nükleer karşıtlığını örgütleyen Mersin NKP çevre hareketleriyle diğer toplumsal hareketlere verilen destekler; kampanyalara katılım, protesto, dayanışma mesajı yayınlama ve basın açıklamalarıyla sınırlı kalmış, diğer çevre hareketleriyle uzun soluklu dayanışma, bir eylem ortaklığı söz konusu olmamıştır. Mersin'deki hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde son yıllara kadar sendika temsilcisi

[1015] Bu konuda Savaş Emek bir röportajında nükleer karşıtı hareketin yeşil harekete dönüşmesini niçin öngörmediğini şöyle açıklamıştır: "Anti nükleer hareket başından itibaren bir ittifak hareketiydi. Başından itibaren çevrecilerle, sol gruplarla ittifak vardı. O ittifak içinden bir parti arayışı bence çok mantıklı değildi. Ben 90'dan sonra ciddi biçimde bir 'ekoloji partisi' kurulması gerektiğine inandım. Yani Yeşiller değil ekoloji partisi. Ekoloji eksenli tamamen. Hatta isimler bile buluyorduk kuracağımız partiye, "Ekolojik Halk Partisi" gibi…" https://yesilgazete.org/savas-emek-anlatiyor/

[1016] TBB, TTB, TMMOB, ADD Mersin, Akdeniz Belediyesi, Mersin Milletvekili, SES, Mersin TEMA, İnsan Hakları Derneği Mersin, Halkevi çağrıcılığında Mersin'de Taksim Gezi Parkı direnişini desteklemek için kamuoyunu Mersin'de Çadır kampına davet etmişlerdir bkz: (Mersin Gezi ile dayanışma kampı) https://youtu.be/3BGmTcjp1EA

olarak aktifliğini korumuş olan 50 yaşındaki erkek (M21), "Platform yapısı NKP bileşeni olamayan başka grup ve derneklerle ilişkilenmeye engel oluyor." diyerek ittifak ağı içinde hareket etmenin zorluklarına işaret etmiştir. Mersin'de NKP ve MERÇED için 2019 yılında kurulan Ekoloji Birliğinin bileşen olmasıyla biraz değişmiş, ekoloji sorunlarının bir çatı altında tartışılarak mücadelenin ortaklaşmasına katkı yapma zemini yakalanmıştır. Ekoloji mücadelesinin çevre alanındaki derneklerle Ekoloji Birliğinin çatısı altında verilmesi ise Mersin NKP'nin kamuoyu görünürlüğünün azalması anlamına gelmektedir.

2014 yılında Mersin NKP'nin bölünmesi nedeniyle MERÇED'in kurulması ise nükleer karşıtı olan bir çevre derneği pozisyonunda çevre hareketi içinde yer alması anlamına gelmiştir. MERÇED'in kurulma nedenleri arasında olduğu için MERÇED, aynı isimle nükleer santral projelerine karşı hukuki mücadele yürütmenin yanı sıra çevre mücadelesinde aktiftir. Türkiye genelinde çevre örgütlenmesinin en üst ölçekten örgütlendiği Ekoloji Birliği ağına dâhil olan DAÇE platformunun üyesi olan MERÇED balık çiftliklerine,[1017] termik santral projelerinin iptaline[1018] varan başarılar elde etmiştir. Nitekim tez için görüşmeler yapıldığında hareketin ikinci döneminde Mersin NKP içinde meslek odası temsilcisi olarak yer alan 35 yaşındaki erkek (M5), "MERÇED ve NKP farklı ayaklarda yürüyen mücadeleler bunu bir ayrışma olarak görmüyorum bilakis mücadelenin farklı zeminlere taşınması olarak görüyorum." yorumunda bulunmuştur.

MERÇED; doğa korumacı yaklaşımını tesislerin kapanmasını talep etmek, farkındalık yaratan açıklamalar yapmak, projeden vazgeçilmesi için hukuki süreçlere başvurmak gibi eylemlerle kamuoyunun karşısında sergilemektedir. Mersin NKP'nin öne çıkan konularda basın açıklamaları yaptığı ve çevre kampanyalarında Mersin NKP adıyla kampanyalarda imzacı olduğu görülmekte olup kent genelini ilgilendiren balık çiftlikleri, polipropilen üretim tesisi kurulması için girişimlere karşı Atatürk Parkında eylemlere destek verilmektedir. Buna rağmen Mersin NKP ve MERÇED'in bölünmenin neden olduğu gerilim nedeniyle mücadele alanlarını çakıştırmama gibi bir eğilimleri söz konusudur. Yukarıda açıklandığı gibi Mersin NKP, genel olarak ittifak ağının dinamikleriyle ortak yeni hedefler belirlemenin zorluğunu deneyimlemektedir.

[1017] Haberci, (2019), Doğa rant uğruna katledilemez,
[1018] Birgün, (2016), Çevreciler Akdere'de santrale karşı

Kanunda yapılan değişiklikten kaynaklanan şekilde ittifak ağında ağırlık sahibi olan kurumların maruz kaldıkları müdahale ve baskı nedeniyle hareket de etkilenmiştir. Bu açıdan tezin üçüncü bölümünde açıklandığı gibi 12 Eylül ile başlayan sıkıyönetim sürecinin baskı ve kontrol altına aldığı sol siyaset izleyen örgüt ve kurumların bir ağırlığı söz konusu olduğu için demokrasi ve hak mücadelesi yürüten bu kurumlar, sendikalar ve örgütler her dönem siyasal iktidarın hedefinde olmuştur. Büyük örgütlerle aynı ağ içinde kurulan simbiyotik ilişki gereği ağ içindeki ittifakların uğradığı müdahaleler, geçirdiği değişim ve dönüşümün hareketin kendi dönüşümüne de etkisi olmaktadır. Nitekim Mersin'de kent geneline yayılan Gezi eylemlerine katılan hareket aktörleri ve destekçi pozisyonundaki temsilcisi oldukları kurumlar, Gezi direnişinin Türkiye genelinde siyasal iktidarın suçlamaları karşısında irtifasını yitirmesiyle kamuoyunun algısı olumsuz etkilenmiştir. Bu konuda Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24);

"*Gezi zamanı çağrı sosyal medya üzerinden kitlemizin yüzde 10'luk kısmını direnişe kattık fakat, Gezi'de yaşanan güç kaybı Mersin NKP ile ilgili kamuoyu algısını da olumsuz etkiledi."* demiştir.

Benzer bir durum, 2016 yılında OHAL sonrasında KHK'lar nedeniyle hareket aktörlerinin kendi özel hayatlarına yönelmesi ve yaşam gailesi ile meşgul olmak zorunda kalmasıyla yaşandığı gibi üyelerine destek verme önceliği olan bileşenlerin, kaynaklarını mağduriyetlerin giderilmesi için seferber etmesiyle yaşanmıştır. Sınırlamalar; eylem ve etkinliklerinin azalmasına neden olduğu gibi kurumların insan ve maddi kaynağını mağduriyetlerin giderilmesine yöneltmesi hareketin dengesini ve yörüngesini etkilemiştir.[1019]

Mersin NKP'nin çatısı altındaki DKÖ'ler, sendikalar ve meslek odaları gibi kitlesi olan yapıların örgütlü karakterleri gereği demokratik hak ve özgürlükleri savunan, neoliberal politikaları eleştiren bir konumda olsa da geniş ittifak ağının dengelerini gözettikleri ve platformun amacının dışında faaliyet göstermediği söylenebilir. Basın açıklamaları çoğunlukla Mersin NKP bileşenleri arasında yer alan Mersin TBB ve yine TMMOB üyesi olanlar tarafından kendi adlarıyla yapılmaktadır. Görüşme yapılan süreçte NKP çatısı altında olmayan, sonradan dâhil olan ve 2013'ten itibaren Mersin'de yaşayan 40 yaşındaki kadın (M14)'ün bu konudaki yorumu "Nükleer

[1019] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement,104

karşıtı hareket çok yerelde gidiyor. Hareketin içindeki aktörler başka mecralarda birbirlerini desteklemeyince sorun nükleer karşıtı harekete de yansıyor, birbirimizi desteklemeye ihtiyacımız var." şeklinde olurken bir diğer yaklaşım ise bileşenlerin farklı kanallar içinden yürütülen mücadelede yer almasıyla açıklanabilmektedir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde belediyeden ittifak ağıyla ilişkilenen 59 yaşındaki kadın (M20), dışarıdan bir gözlemci olarak "Egoizm var kurumlarda NKP, NKP içinde kalmak istiyor. MERÇED de kendi içinde kalmak istiyor." demiştir.

NKP'yi oluşturan bileşenlerinin çoğu, 2011 yılından itibaren faaliyetlerine başlayan Emek ve Demokrasi Platformunun[1020] çatısı altında demokratik hak mücadelesi vermekte ve Mersin NKP de bu platformun bileşenleri arasında kendi ismiyle yer almaktadır. Bu platformlarda salt nükleer karşıtı söylemlerde ve duyurularda bulunduğu görülen NKP'nin daha geniş alanda dayanışma göstermemesini Mersin'deki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif 37 yaşındaki erkek (M24), "Emek ve Demokrasi Platformu olduğu için burada NKP'nin demokrasi ve diğer hak mücadelelerine müdahil olmasına gerek kalmıyor." diyerek açıklamaktadır. Bu durum platformların belirlenen alanlara göre direnişe katıldığını göstermektedir. Dernekler yönetmeliğine bakıldığında derneklerin amaçları ile ilgisi bulunan alanlarda platform oluşturduğundan[1021] bahsedildiği üzere bu durum Mersin NKP'nin de bu doğrultuda faaliyet alanı dışına çıkmaktan imtina ettiğini düşündürmektedir.

Mersin'deki hareketin ikinci döneminde kısmen aktif olan 53 yaşındaki meslek odası temsilcisi kadın (M18)'in çevre hareketinde sınıfsal mücadeleye dair "Ben daha önceden sınıfsal mücadeleye inanan bir insandım halen de inanıyorum ama çevre mücadelesi bundan biraz ayrıydı, hele biz bu sınıfsal mücadeleyi yapalım çevre işleri

[1020] 70'li yıllarda neoliberal politikalara tepki olarak gelişen bir hareket olan demokrasi platformu 12 Eylül sonrası Bahar Eylemlerinin yükselttiği ivmeyle 1999 yılında Emek Platformunun kuruluşuna uzanmış, tezin üçüncü bölümünde sendikalarla ittifakın açıklandığı kısımda tartışılmış olduğu gibi AKP döneminde farklı saiklerle hareket edilmesi nedeniyle 2008'de dağılmıştır. Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK, Türkiye Kamu-Sen, Memur-Sen, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Tüm İşçi Emeklileri Derneği, Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği, TMMOB, Türk Diş Hekimleri Birliği, Türk Eczacıları Birliği, Türk Tabipleri Birliği, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ve TÜRMOB. Bu kuruluşlara Mayıs 2002'de Türkiye Barolar Birliği, Temmuz 2002'de BASK katılmıştır. Bkz Koç, Y. (2001). Emek Platformu. Türk-Iş. Emek Platformu tüm bu süre zarfında 1993-1995 yıllarındaki Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformunun deneyimleri üzerine inşa edilmiş olmasının da itici gücüyle kurulmuştur. Koç, Y., (2011), Demokrasi platformunun çalışmaları, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu; Emek Platformu içinde görüş farklılıkları oluştukça DİSK-KESK-TMMOB-TTB birbirine daha yakınlaşmıştır. Güvenç, K. (2019). Emek Platformu Belgeleri. Ankara: TMMOB

[1021] Dernekler Yönetmeliği, (2005) 31 Mart tarih ve 25772 sayılı Resmi Gazete

de düzelir düşüncesi vardı herhalde ama şimdi asıl mücadelenin çevre mücadelesi üzerinden yürümesi gerektiğini fark ettim ve anladım." yorumu çevre ve ekoloji hareketleri açısından sınıf mücadelesinin öncelik sonralık kriterine takıldığını yani içselleştirilmemiş olduğunu teyit etmektedir.

4.4.2 Sinop'ta Nükleer Karşıtı Hareketin Dinamikleri: Örgütlenme ve Strateji (1994-2020)

Sinop'ta bir nükleer santral kurulmasının planlandığına dair ilk haberler Akkuyu'daki proje ile eş zamanlı olarak Arslan Eyce kanalıyla öğrenilmiştir. Kentteki nükleer karşıtlığının belirginleşmesi ise 1986 yılında meydana gelen Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkileri altında 1990'lardan itibaren başlamıştır. Bu nedenle hareketin analizi bu alt başlıkta bir bütün olarak yürütülecektir. Kentte projeye dair herhangi bir yer lisansı alınmadığı için nükleer karşıtı ilk eylemler çok sık olmamakla birlikte Akkuyu'daki aktörlerle dayanışma formatında gelişmiş, kentte bir platformun kuruluşu ise ilk kez 1993 yılındaki ortak kongreden çıkan sonuç doğrultusunda olmuştur. 1994 yılında oluşturulan platformun dinamikleri açısından "nükleer karşıtlığı" baz alınmakla beraber kurucusu olan Sinop Çevre Dostları Derneğinin liderliğinde genel çevre sorunlarının yüzeysel olmayan bir şekilde ve bir bütün olarak çözümüyle ilgilenildiği için kentte çevre mücadelesi; çevreciliğin ötesine geçen doğa korumacı bir anlayış ve profille yoluna başlamıştır.

Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkilerinin kentte yoğun yaşanması bu konuya dikkat çekilmesinde önemlidir. 80 Askerî Darbesi'nden sonra nükleer santraller için yeniden ihaleler açılmışken 1986 yılında meydana gelen Çernobil Nükleer Felaketi'nin Sinop dâhil bütün Karadeniz'de korku ve endişe yaratması Sinop'ta nükleer santraller konusundaki farkındalığın doğmasına hizmet etmiştir. Sinop NKP'nin aktif hareket aktörlerinden sendika temsilcisi olarak da ittifak ağı içinde yer almış olan 63 yaşındaki erkek (S23), "Benim nükleer karşıtı harekete girişim 1986-1993 arasında Atatürk Devlet Hastanesinde 3000'e yakın ölü ve sakat doğum yaşandığını öğrenmemle oldu." demiştir. Sinop'ta nükleer karşıtı farkındalığın yükselmesinde Çernobil'in sağlığa etkileri [1022] rol oynamıştır ve görüşmecilerin

[1022] Örneğin, Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde yer alan sendika temsilcisi 48 yaşındaki erkek (S10), doğum anomalilerine dikkat çekerek "Çernobil'le anladık nükleer santralin ne olduğunu. Patlamadan 3-4 gün sonra İsveç radyasyon miktarının yükseldiği açıklandı en yakın arkadaşlarımın abilerinin çocukları sakat doğdu. Kafası değişik, ölü doğanlar...pazardan tanıdığım

tamamı harekete katılma motivasyonunun nükleer felaketin etkileri olduğunu ifade etmiştir. Sinop NKP'nin aktif hareket aktörlerinden sendika temsilcisi olarak da ittifak ağı içinde yer almış olan 63 yaşındaki erkek (S23);

"*Sinop'a bir nükleer santral kurulması 1981'de kararlaştırılmış olmasına rağmen nükleer santralin ne olduğunu bilmiyorduk. Çernobil hadisesini yaşadıktan sonra, burada yaşananları gördükten sonra aktivist olarak katılmaya karar verdim*." demiştir.

Sinop'ta nükleer karşıtı harekete bu kesimlerin kanalize olması dört aşamada gerçekleşmiş görünmektedir. Bunlardan birincisi; 1986 yılında meydana gelen Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkileri karşısında siyasal iktidarın ilgisizliği, önlemlerin alınmaması ile radyoaktif tehlikenin neden olduğu korku ve endişedir. İkincisi; tezin üçüncü bölümünde yerel siyaset kapsamında belediye ile ittifak konusunda ve tarihsel arka planda bahsedildiği gibi 1987'de Sinop dâhil Karadeniz sahillerine vurmuş olan *zehirli varillerin*[1023] neden olduğu korku ve endişedir. Üçüncüsü; 12 Eylül ve neoliberal politikalara yönelik bastırılmışlık duygusu içindeki sol siyasetin mağdurlarının varlığı ve etkinliğidir. Dördüncüsü ise muhalif kesimlerin çevre konusuna kanalize olmasını sağlayan Sinop Çevre Dostları Derneğinin 1993 yılında kurulmasıdır. Derneğin kurucusu Hale Oğuz liderliğinde Akkuyu'daki nükleer karşıtlarının kongresine ve 90'larda Akkuyu'ya destek eylemlerine katılım sağlanmıştır. Oğuz, yaklaşımlarını;

"Biz başından beri hiç Akkuyu-Sinop diye ayırmadık. Dedik ki, hendek geçilirse kale düşer. Nükleer konusu geçtiği an hem Akkuyu hem Sinop ikisini birlikte savunmayı hedefledik, öyle hareket ettik" şeklinde ifade etmiştir.

---

arkadaşlarımın çocukları sıvı gibi doğdu 1989'da." demiştir. Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde bireysel üye, 48 yaşındaki erkek (S29), "Çernobil patladığında Karadeniz'de çok büyük olumsuz etkileri oldu. Kanser vakaları gibi...Çernobil olayını zaten yaşıyorduk, Sinop'a da nükleer santral kurulacağı ortaya atılınca tabii ki biz bunu Çernobil'le kıyasladık. Sinop'a nükleer santral kurulması düşüncesini Çernobil endişesiyle yaşadık. Bugüne kadar da hep bu endişelerle geldik. Tabii ki tedirgin olduk, çocukluğumuzdan beri bu tedirginliği yaşıyoruz. (...) her evde kanser vakası." demiştir. Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf 60 yaşındaki erkek (S21), Sinop'ta yaygın deyiş olan "Her evde kanser vakası var." söylemini hatırlatmış, genç yaşta annesini kaybetmesinin nedeni olduğunu belirtmiştir. Sinop'ta görüşmecilerin neredeyse tamamı Çernobil kaynaklı bir sağlık sorununu ailesinde yaşamıştır.

[1023] 1987 yılında Karadeniz kıyılarına vuran zehirli variller de korku ve paniğin daha yakından deneyimlenmesine neden olmuş, varillerin olduğu alanda yapılan radyasyon ölçümlerinin yüksek çıkması Çernobil kaynaklı radyoaktif kirliliğin zehirli varillerden olduğu gibi bir endişe de yaratmış, doğrudan maruz alınan tehlike Sinop'ta ilk çevre mitinginin 1994 yılında yapılmasına uzanmıştır.

Sinop'ta Nükleer Karşıtı Platformun etkinliklerine bakıldığında hareketin ikinci döneminde yani AKP'nin ilk dönemine tekabül eden 2006 yılında bir nükleer santral kurulması yeniden gündeme getirildiğinde nükleer karşıtlığının örgütlenmesi için kamuoyunun ilgisini çekecek eylem pratikleri düşünülmüştür. Bu noktada nükleer karşıtı aktörlerin 90'lı yıllarda Akkuyu'daki dayanışma ağlarından etkileşim içinde olduğu Ankara'daki TMMOB üyelerinin öneri ve katkısıyla Akkuyu'daki gibi konserleri, yaz kampları, eylemler, eylem repertuarları Sinop'ta bilinçli ya da bilinçsiz şekilde ortaya çıkmıştır.

Tez için saha görüşmeleri yapılan 2019 yılındaki nükleer karşıtı hareket aktörlerine bakıldığında Sinop'taki platform üyelerinin çoğunlukla 80 öncesi mağdur edilen sol kesimlerden gelen, tezin üçüncü bölümünde açıklandığı gibi Sinop'un memur kenti özelliği ağır bastığı için ittifak içinde başından itibaren KESK ve bağlı sendikaların üyesi olan, dolayısıyla 2004 tarihli Dernekler Kanunu'na göre ittifak içinde kurumsal ağırlık kazanan KESK mensuplarından olduğu görülmektedir. Bu durum KESK'e bağlı aktörlerin hareket içindeki etki alanını güçlendirirken sol söylemlerin belirginleşmesine imkân vermiştir. Bu durumun ilk emaresi hareket aktörlerinin siyaseten ayrışması ve mücadelenin yöntemine dair düşünsel farklılıkların hareketin 2004 yılında hareketin ikiye bölünmesi olmuştur. Temsiliyetlerin ağırlıklı olarak KESK üyeliğine dayanması cemaat özellikleri ağır basan Sinop'ta fraksiyonlar olsa da sol siyaset zemininde buluşulması çevre ve ekoloji tahribatına yol açan sorunların sınıfsal boyutunun olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Buna göre platform içinde sınıf mücadelesini esas alan yaklaşımı savunanların ayrılarak 5 yıl faaliyet gösteren Sinop Nükleersiz Kent ve Yaşam Derneğini (SİNYAD) kurmasıyla 2009'a kadar mücadelenin iki koldan yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

Genel olarak hareketin yörüngesini tayin eden aktörlerin yaş ortalaması 58,6 olup çoğu, tezin yazım sürecinde ya çalıştıkları kurumlardan emekli olan ya da emekliliklerini bekleyenlerden oluşmaktadır. Sinop'taki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olan sendika mensubu 53 yaşındaki erkek (S16)'nın tanımına göre SNKP'nin aktif yani hareketin yörüngesini belirleyen aktörleri "68 kuşağının, 78 kuşağının birikimleri üzerine 80'li kuşaklar bu birikimin devamı olarak Türkiye'deki toplumsal eylemlerde bütün oldu bittilere karşı duyarlılık gösteren kitleleri oluşturuyor." şeklindedir.

Hareket ağı içinde aktörlerin temsil ettiği KESK ve KESK'e bağlı sendikalar gibi temsil edilen kurumlar, siyasi partiler, örgütler, dernekler mitinglere, eylem ve etkinliklere dâhil olmaktadır. Bununla birlikte KESK, 12 Eylül'ün tam anlamıyla dönüştüremediği sol siyasetin öznelerinden olarak platform içindeki diğer dinamiklerin yanında [1024] kentte nükleer karşıtı mücadelenin yürütülmesinde her zaman yürütmede olan ve olması istenen demirbaş görevi[1025] görmektedir. Nükleer karşıtı hareket aktörleri tarafından çevre ve ekolojinin tahribatı öngörülen projelerle demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması arasındaki bağlamı gören bir yerden mücadele edilmesi, sol söylemler aktörlerin aynı zamanda kentte marjinal görülmesine neden olmaktadır. Kendileri hakkında KESK üzerinden siyasi etiketlemeler yapıldığını ifade eden sendika temsilcisi 48 yaşındaki erkek (S10), "KESK marjinal görülüyor tabii Kürtler, Çerkesler, Lazlar var, KESK NKP'nin olmazsa olmazı, genelde bizim üzerimizden KESK üzerinden güçlü NKP üyeleri sol görüşlü ve HDP'ye vs oy verince Kürtçü bunlar, PKK'lı bunlar HDP'li gibi etiketleniyoruz." demiştir. Platform içindeki milliyetçi görüşü benimseyen ve sağ ve merkeze yakın siyaset izleyenlerin harekete mesafelenmesine neden olan bu durum nedeniyle hareketin mekanizmalarının açıklandığı kısımda ele alınacağı gibi tezin yazım sürecinde aktörler tarafından katılımın artması için kapsayıcılık, iyileştirme ve harekete gençlerin, kadınların katılması yönünde çaba olduğundan söz edilmektedir.

Hareketin eylem ve etkinliklerine bakıldığında Sinop Çevre Dostları Derneğinin liderliğinde nükleer karşıtları 2006 mitingini yapmış, derneğin başkanı Hale Oğuz tarafından AKP iktidarına "Hayatı siz kurmadınız. Hiçbir nükleer güç yaşam hakkımızı elimizden alamayacaktır. Çernobil'i yaşadık, başka Çernobil istemiyoruz." şeklinde seslenilmiştir. Çernobil Nükleer Felaketi'nin etkilerinin yoğun olarak yaşandığı kentte "Her ailede bir kanser vakası var." sözü yaygın olduğu üzere mitinge il dışından Sinop'a gelenlerle katılım toplam 20 bin kişiyle rekor düzeye ulaşmıştır. Bu mitingde balıkçılar, Akkuyu'daki eylem repertuarlarını anımsatan şekilde teknelerinde "Nükleere hayır" flamaları açarak denizden eylem yapmıştır. 2006 yılında Akkuyu'daki gibi yaz kamplarına başlanmış ve ilk kez 70'lerin sonunda

[1024] KESK (Eğitim-Sen), KESK (Tüm- Bel-Sen), DİSK (Emekli-Sen), CHP, ÇYDD, ADD, Sinop Barosu, Halkevi, Tarım Orman Derneği, Eğitim-İş, Haziran Hareketi, Sinop Çevre Dostları Derneği, TEMA, TÜKODER (Tüketiciyi Koruma Derneği) ve 2015 itibarıyla SNKP-Der,

[1025] Bu durum tezin yazarının da tanıklık ettiği 2019 yılındaki genel meclis toplantısında Eğitim-iş temsilcisi tarafından eleştirilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde bahsedilen çerçevede Eğitim-iş de sendikal örgütlülüğün dönüştürülmesi için kurulan sendikalardandır.

Akkuyu'daki nükleer enerjiye tepki için balıkçıların denizden tekneleriyle gerçekleştirdiği eylemlerde bulunulmuştur.

2013 yılında Sinop'ta nükleer santral kurulması için hükümet tarafından Japonya ile milletlerarası anlaşmanın yapılması üzerine SNKP yeniden örgütlenmiş, bu kez 2009 yılında kendini fesheden SİNYAD üyelerinden de platforma katılanlar olmuştur. Bu dönemde bir diğer organizasyonel gelişme ise 2015 yılında platformun faaliyetlerini gerçekleştirmesine yönelik kaynak sağlamak amacıyla SNKP Der'in kurulması olmuştur. Zira tezin üçüncü bölümünde belirtildiği gibi KESK;[1026] platform bileşen temsilcilerinin, bireysel üyelerin toplantılarını gerçekleştirmesi için mekânını kullandırırken aynı bölümde belediyelerle ittifak kısmında açıklandığı üzere CHP'li belediye de miting ve etkinliklerde ayni yardım desteği sunmuştur. Nükleer karşıtlığının kamuoyu görünürlüğünü artırması gereken dönemde platformun maddi kaynak ihtiyacı da doğal olarak yükselmiş ve bileşen kaynaklarıyla hareket edilmiştir.

2014 yılında Sinop'ta Japonya tarafından nükleer santral kurulması için teknoloji ihracının Japonya parlamentosunda onaylanmış olması 2015 yılındaki mitinge rekor düzeyde katılımın nedeni olmuştur. Bu katılım düzeyinin önemli bir nedeni Sinop'ta nükleer santral kurulması için etrafı çevrilen ve Enerji Bakanlığına devri yapılan ormanlık arazide toplam sayısı bir milyona ulaşan ağaçların 225 bininin tezin yazım sürecinde kesildiğine dair haberin nükleer karşıtları tarafından yaygınlaştırılmasıyla kamuoyunun dikkatinin çekilmiş olmasıdır. Ayrıca 2011 yılında Fukuşima Nükleer Felaketi'nin yaşandığı Japonya ile bu anlaşmanın yapılmış olması nükleer karşıtları ile Sinop'ta Japonya tarafından kurulması planlanan santrale karşı tezin yazarının da köprü aktivist olmasıyla örülen direnişin buluştuğu zemini ortaya çıkarmıştır. Sonuçta 2015 yılındaki Çernobil Anma Mitingine Japonya'dan ve il dışından gelenlerle 30 binden fazla [1027] kişi mitinge katılmış, 2006'nın katılım rekoru geçilmiştir. Japonya'nın nükleer felaket sonrası deniz aşırı yatırıma başlayarak Türkiye'de bir nükleer santral kurma girişimine tepkilerini yerinde izlemek için bu mitingde Japonya'dan gelen NHK devlet televizyon kanalı da Japon kamuoyunu bilgilendirmek üzere çekim yapmıştır. Nükleer santral projesine karşı düzenlenen

[1026] Bu durum platform içinde ağırlığı olduğu düşünülen KESK'in ve diğer bileşenlerin platformun kaynak ihtiyacını karşılamadığını teyit etmektedir.
[1027] Demircan, P. (2015), 40 bin kişi Sinop'ta "Nükleere geçit yok!" diye haykırdı

mitinge rekor düzeyde katılım olduğu tezin yazarı tarafından haberleştirilerek Sinoplu nükleer karşıtları tarafından çekilen fotoğraflarla Japonya'nın Japan Days (*Japonya Günleri*) adlı ekoloji-çevreci dergide yayımlanmıştır.

Yukarıda rekor düzeyde katılım olduğundan bahsedilen 2015 tarihli mitingde konuşma yapan Sinop Belediye Meclisi Üyesi ve Balıkçılar Kooperatifi Yönetim Kurulu Üyesi Oktay Türkoğlu, "Nükleer varsa hamsi mamsi yok. Bizler ailelerimizin geçimini Sinop palamudu ile sağlıyoruz. Balıkçılığımız yok ediliyor. 600 balıkçımız var. 4000 kişi balıkçılıkla geçiniyor. Bu kadar insanı aç bırakmaya kimsenin hakkı yok. Ailelerimizin açlığa mahkûm edilmesine izin vermeyeceğiz." demiştir. [1028] Santralin reaktör anlaşması kapsamında Japonlar Fransızlarla ortak olduğu için SNKP bileşenleri tarafından hazırlanarak bastırılan üç dilli (Türkçe, Japonca ve Fransızca) "nükleere hayır" yazan afişler kent merkezinde dükkanların, evlerin camına asılması için kentte dağıtıldığı gibi balıkçılara da verilmiştir. Balıkçılar, bu afişleri teknelerine asmış fakat 2006 yılındaki gibi denizden eylem yapmamış, afişlerin asılı olduğu tekneler limandan ayrılmamıştır. İzleyen yıllarda ise balıkçıların eylemlerdeki varlığından bahsedilemez olmuştur. Hareketin mekanizmaları kapsamında tartışılacak olan bu konu gibi 2016'ya kadar mitinglere katılan köylülerin de nükleer karşıtı hareket içindeki görünürlüklerinin balıkçıların silindiği gibi silinmesi söz konusu olmuştur.

Sinop'ta nükleer karşıtı etkinlik, eylem repertuarları, sloganlara bakıldığında 90'larda yaptıklarını anlatan nükleer karşıtı harekete ilk döneminden itibaren dahil olan dernek temsilcisi 64 yaşındaki kadın (S13) şu ifadelere yer vermiştir: "Paneller, konferanslar, bildiriler, çok ilginç şeyler yaptık. Külah külah mevlüt şekeri dağıttık. *Bu sizin mevlüt şekeriniz olmasın* diyerek, yani tehlikeyi insanlara küçük ama uyarıcı şeylerle anlatarak bilgilendirmeye çalıştık." Bu dönemde *Nükleerle Evleniyoruz* adında bir oyun sergilenirken 90'ların ikinci yarısında Akkuyu şenliklerinde sahne alan Moğollar adlı müzik grubu da Sinop'ta konser vermiş, protesto ve eylemlerde her dönem en popüler şarkılardan olan ve tezin yazım sürecinde Sinop'taki kentsel mücadele sürecindeki protestolarda da kullanılan "Bir şey yapmalı" şarkısını söylemiştir. [1029] Böylece 90'ların Akkuyu şenliklerini anımsatan etkinlikler

[1028] http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/

[1029] MMO Bülteni, (2006) Sinop'ta Nükleer Santrallara Hayır Mitingine Katıldık, Sayı 96, Anımsanırsa MMO'nun 1993 yılında Ulusal Nükleer Teknoloji Kongresi yapması tepki çekmiş ve nükleer karşıtı bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır. Bu destek, MMO başkanının değişmesiyle

yapılmıştır. 90'larda yaygın sloganlardan birinin "300 gün eser gündoğusu rüzgâr santrali en doğrusu" olması da Akkuyu'da *Dikensiz Gül* adlı eseriyle Başbakan Ecevit'e yenilenebilir enerji tanıtımının yapıldığı girişimlerden esinlenildiğini göstermektedir.

Nükleer karşıtı hareketin Sinop'taki eylemlerine bakıldığında çekişme süreçlerinin ılımlı yani şiddet içermeyen yaratıcı eylemlerle kampanyaları[1030] içerdiği, miting kapsamında tiyatro gibi faaliyetlerin ifa edildiği ve bu eylemlerin gerçekleştirilmesinde bireysel kaynakların, bağış, konser, araçlarla bütçe oluşturmanın ve/veya kısmen meslek odalarının kaynaklarından yararlanılmıştır. Mitinglerde yerel yöneticiler, meslek odaları temsilcileri, nükleer felaket tanıklıkları, aktivistler, köylüler konuşmalar yapmıştır. 2015 yılında SNKP Der'in kurulmasıyla harekete kaynak bulmanın zorluklarının aşılması amaçlanmıştır.

Tez için görüşmelerin yapıldığı CHS döneminde siyasal iktidarın baskısının arttığı ortamda artan çevre sorunlarının da etkisiyle SNKP'nin kalıcı olarak çevre platformuna dönüştürülmesiyle nükleer karşıtı hareketin salt SNKP Der üzerinden yürütülmesi gibi bir eğilimin oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu ihtimali Sinop'taki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olan sendika mensubu 52 yaşındaki (S15)'in "2013'te hemen Çevre Platformunu Nükleer Karşıtı Platform haline getirmiştik. Bugün ona da ihtiyacımız yok çünkü Sinop Nükleer Karşıtı Platform Derneği diye bir derneğimiz var hukuki süreçleri oradan takip ediyoruz. Zaten bu dernek varlığını sürdürecektir. Platform da Çevre Platformu deriz çünkü sadece nükleer sorunumuz yok." sözleri ortaya koymaktadır. Kaynak yaratmak, daha aktif mücadele yürütmek amacıyla oluşturulan SNKP Der'in baskı ortamında kurumsallaşma ihtiyacı için sığınılacak bir liman görevi görmüş olması söz konusudur.

Nükleer santral kurulması için Japon hükümeti ile milletlerarası anlaşmanın yapılmasından sonra paneller, konferanslar, anma günlerinde mitingler gibi belli günlerde etkinliklerin yapılmasının yanı sıra il dışından gelip Sinop'ta etkinlik yapma talebiyle SNKP'nin ev sahipliğinde organizasyonlar da gerçekleştirilmiştir. 2013 itibarıyla SNKP ve Yeşil Düşünce Derneğinin organizasyonlarıyla Sinop'ta Fukuşima ve Çernobil Nükleer Felaketi'nin tanıklarının deneyimlerini paylaştığı,

---

MMO'nun nükleer karşıtı tavrı sergilediğini göstermektedir.

[1030] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics, 148

felaketin nasıl yaşandığını konu alan tezin yazarının da görev aldığı etkinlik ve paneller[1031] SNKP'nin ve Gerze Belediyesinin ev sahipliğinde ayrı ayrı yapılmış, nükleer felaketin sonuçları tanıklıklarla halka anlatılmaya çalışılmıştır. 2014 yılında Nukleersiz.org girişimi ve Yeşil Düşünce Derneğinin desteğiyle Fukuşima Nükleer Felaketi'nin 25 yıl önceki Çernobil Nükleer Felaketi'nin hafızasını canlandırması üzerinden *Nükleersiz Türkiye için Kürekle Karadeniz* adında üç ay süren nükleer karşıtı kampanya başlatılmıştır. Kampanya kapsamında Karadeniz'in bir ucu olan Hopa'dan İstanbul'a 1000 kilometrelik Karadeniz sahil bandı boyunca amatör kürekçi Hüseyin Ürkmez tarafından kürek çekilerek nükleer tehlikeye dair kamuoyu farkındalığı yaratılmaya çalışılmıştır. Bir kampanyanın her zaman en az üç tarafı birbirine bağlayan[1032] niteliği gereği tüm Karadeniz kıyı şeridindeki halkın hedef kitleyi oluşturması düşünülmüş, iki ay süren kampanyanın yazı yoluyla yaygınlaşması için kampanyanın fikir annesi olan bu tezin yazarı tarafından Yeşil Gazete'de yolculuğun günlükleri yazılarak [1033] ulusal ölçekte nükleer karşıtı farkındalığa katkı yapılmaya çalışılmıştır. Bunun dışında Sinop'ta ve Gerze'de tezin yazarının da dâhil olduğu Türkiye-Japonya'dan iki toplumlu etkinlikler gerçekleştirilmiştir. 2017 yılında Nükleersiz.org koordinatörü olarak tezin yazarı tarafından SNKP ev sahipliğinde Sinop'ta ve komşu kent Samsun'da Hibakuşalar Olmasın sergisi[1034] organize edilmiş, nükleer silahlarla nükleer enerji arasındaki bağlantıyı[1035] konu alan sunumun ardından sergi bir hafta süreyle ziyaretçilere açık kalacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Bir başka sıra dışı etkinlik olarak Sinop'ta

[1031] Bu panellerden biri de yerel yönetimler kısmında açıklandığı gibi CHP'li Gerze Belediye Başkanı'nın davetiyle Gerze'de gerçekleştirilmiştir. Gerze Belediye Başkanı'nın desteğiyle Japonya'dan Nükleersiz Belediyeler Kampanyasının başlatılmaya çalışıldığından yerel yönetimler kısmında bahsedilmiştir. Bu etkinliklerde tezin yazarı da çevirileri üstlendiği için sürece doğrudan tanıklığı söz konusudur.

[1032] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics,153

[1033] Aynı yıl ekim ayında tamamlanan yani üç ay süren kampanya kapsamında Hopa'dan Karadeniz'e 1000 kilometre boyunca Sinop dâhil 13 il geçilmiş ve yerel örgütlerle koordineli bir şekilde kürekçinin karşılaması sağlanarak basın açıklamalarını okuması için düzenlemeler yapılmış ve koordineli çalışmanın sonucunda ziyaret edilen her şehirde olduğu sivil toplum güçlerinin ev sahipliği yaptığı gibi Sinop'ta SNKP ev sahipliğinde kürekçi aracılığıyla halka nükleer karşıtı mesaj verilmesi mümkün olmuştur.. Kampanya hk ilk açıklama için bkz Yeşil Gazete, (2014), Nükleersiz Türkiye için kürekle Karadeniz!

[1034] Bu sergi orjinali Nükleer Silah ve Savaşlara Karşı Hekimler (IPPNW)'e ait olan en tehlikeli olduğu bilinen 25 nükleer felaket hakkındadır. Sivil Düşün desteğiyle İstanbul, Sinop, Mersin, Samsun ve bir diğer nükleer santral projesine konu olan fakat somut adım atılmamış olduğu için teze dâhil edilmeyen İğneada nedeniyle Tekirdağ'da gerçekleştirilmiştir. Tüm etkinlik Nükleersiz.org tarafından Sivil Düşün ayni yardımlarıyla yerel örgütlerin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Sivil Düşün, (2017), 'Hibakuşalar Olmasın!' sergisi Sinop ve Samsun'da,

[1035] Bu konuda bkz Kılıç, H., (2018). The environmental democracy under political siege in Turkey Journal of Environmental Science and Engineering, B 7:65– 71.

nükleer karşıtı karikatür sergisi düzenlenmiş,[1036] bu etkinliğin benzeri 2016 yılında da SNKP ile Homur Mizah Grubunun ortak düzenlediği "Nükleer Sizin-Sinop Bizim" adıyla tekrarlanmıştır.[1037] Sergide KESK'e bağlı Tüm Bel-Sen Sendikası ile HOMUR Mizah Grubunun birlikte hazırladıkları Çernobil'in 30. yılı ile Fukuşima'nın beşinci yılına atfedilen HOMUR'un nükleer sayısı katılımcılara dağıtılmıştır.

2016 yılında resmî olarak ilan edilen iki yıllık OHAL sürecinde engellenmemişse de Çernobil Anma Mitingi'ne yönelik halkın 2018 yılındaki Çernobil Anma Mitingi'ne katılması için "Balkona değil Sokağa çık!" sloganıyla çağrı yapılmış olması SNKP'nin halkın etkinliklere katılımının düşüklüğü ile ilgili sıkıntı yaşadığını göstermektedir. Bu miting etkinliğinin ikinci ayağını Japonya'daki Nükleersiz Asya Forumundan temsilcilerin tezin yazarı aracılığıyla SNKP'nin ev sahipliğinde Fukuşima'nın kadın tanığının konuşma yapacağı etkinlik teşkil etmiş ancak her iki etkinlik de Valilik tarafından iptal edilmiştir. Bu engellemeye "Yasaklardan korkmuyoruz ve yılmayacağız" yanıtıyla karşılık veren SNKP tarafından kentin en işlek kentsel mekânlarından olan, Atatürk heykelinin bulunduğu meydana sandalyelerin de konulmasıyla 1-2 saatlik söyleşi düzenlenmiş, geniş katılımlı kompakt bir etkinlik yapmıştır.[1038] Bir sonraki yıl ise tezin sorunsalının dayandığı ve halkın katılamadığı, 6 Şubat'taki halkın katılımı toplantısındaki olaylar yaşanmıştır. Bu olayda kent merkezinde yaşanan arbede sonrasında atanmış olan yeni Vali tarafından 2019 yılındaki Çernobil Mitingi Anması'na gereken izin için trafiği aksatacağı gerekçesiyle güzergâh değişikliği şartı koşulmuş, böylece kortejin geleneksel yolu değiştirilerek kentin içinden geçmesi önlenmiş ve kortejin görünürlüğü azaltılmıştır. Bu mitingde *Çernobil'den Sesler* kitabından bir tiyatro sahnelenmiştir. 2020 yılında pandemi koşullarında ise miting yapılmamıştır.

Sinop'ta nükleer karşıtlığı için kullanılan sloganlara bakıldığında "Sinop Çernobil Olmayacak; Nükleer Santrale Hayır, Termal onlarınsa, Sinop bizimdir; Nükleer onların olsun Sinop Bizim, Nükleer bölge değil, yaşanır bölge istiyoruz, Ölümü istemiyoruz; Kanserli nesiller istemiyoruz; Ferman onlarınsa Sinop bizimdir; Anneler babalar çocuklarınızın geleceğini karartmayın; Nükleere inat yaşasın hayat;

[1036] Yeşil Gazete, (2014), Sinop'ta "Nükleere Hayır!" Temalı Uluslararası Karikatür Sergisi
[1037] Evrensel (2016) Sinop'ta nükleer karşıtı karikatür sergisi açıldı
[1038] Yeşil Gazete, (2018), OHAL yasağı Çernobil anmasını engelleyemedi: Sinop'tan yine nükleere hayır!

Hiroşima'yı, Çernobil'i, Kazım Koyuncu'yu[1039] unutmadık" sloganlarının yaygın olduğu görülmüştür. 2013 yılında Sinop'un TÜİK tarafından en mutlu kent ilan edilmesiyle sloganlara "Mutlu kenti mutsuz etmeyin. Mutluluğumuza gölge etmeyin!" eklenmiştir.[1040] "Nükleer sizin olsun Sinop bizimdir", "Ölüler elektrik kullanmaz", "Nükleere İnat yaşasın hayat", "Nükleer yapma boşuna yıkacağız başına", Sinop Fukuşima Olmasın" sloganları yaygındır. 2015 yılındaki mitingde bu sloganların yanı sıra AKP'nin nükleer felaket sonrası Japonya ile anlaşması aktörlerce "fırsatçılık"[1041] olarak nitelendirilmiştir.

4.4.2.1 Sinop'ta nükleer karşıtı hareketin mekanizmaları

1993 yılında ilk nükleer karşıtı kongrenin Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği adı altında toplanması, 1994 yılında Sinop Nükleer Karşıtı Platformun da kurulmasına önayak olmuştur. Hareketin dinamikleri açıklanırken Karadeniz'de daha fazla ve yoğun şekilde deneyimlendiği belirtilen Çernobil Nükleer Felaketi'nin bölgedeki etkisinin yanı sıra hükümet yetkililerince risklerin görmezden gelinmesi[1042] halk arasında yayılmış olan korku ve endişeleri artırmıştır. Çernobil Nükleer Felaketi'nden bir yıl sonra Karadeniz kıyılarına vuran *zehirli variller* Çernobil tehlikesinin somut biçimde yaşanmasına neden olmuş, Sinop Çevre Dostları Derneği kentteki huzursuzluğun nabzını tutarak 1997 yılında bir çevre mitingi organize etmiştir. Oğuz, "50 santim kar üstünde ve tipinin altında, 1340 metre rakımda insan zinciri yaptık, miting yaptık. O zaman 3 bin kişi yürüdü o dağın başına." diyerek varillerin Karadeniz'de İtalya bandıralı bir gemiden atılmasına istinaden Greenpeace ile uluslararası yazışmalar başlattıklarını ve mitingleri düzenli hâle getirdiklerini belirtmiştir. Tezin üçüncü bölümünde derneklerle nükleer karşıtı hareketin ittifak ağının açıklandığı kısımda belirtildiği gibi taleplerin sadece Sinop ve Samsun'dan

[1039] Kazım Koyuncu, Çernobil felaketinin meydana gelmesinin akabinde kansere yakalanmasıyla Doğu Karadeniz'de Çernobil faciasına bağlı sebeplerle artış gösteren kanser vakalarına dikkat çekmeye başlamış sanatçıdır. 2005 yılında 33 yaşındayken hayatını kaybeden Kazım Koyuncu da Çernobil'den etkilenmesi iddiasıyla özellikle nükleer karşıtları tarafından ölü yıldönümünde ve başat Mersin, Sinop, İstanbul, Ankara ve diğer illerdeki nükleer karşıtı etkinliklerde anılmaktadır.

[1040] Nükleer karşıtı Platform basın açıklaması (2014) "Mutlu Sinop'u Mütsuz etmeyin!"

[1041] NKP, (2015) Sinop'tan Türkiye'ye Nükleersiz Yaşam Rotası

[1042] Nükleer santral kurulması için ihalelere yönelik görüşmeler devam ederken nükleer felaketin etkilerinden halkın korunması gibi bir yaklaşımdan uzak durulmuştur. Tezin ilk bölümünde kalkınmacılık kısmında dönemin Ticaret ve Sanayi Bakanı Cahit Aral'ın "Biz halka çok kötülük yaptık." dediğinden bahsedilmiştir.

alınmasıyla sınırlı kalmamış, varillerin Türkiye'den çıkartılarak Almanya'da atık bertaraf tesisine gönderilmesi sağlanmıştır.[1043]

2006 yılında Sinop'un marka şehir olacağı bilgisi ve İnceburun'da bir nükleer santral projesinin kamuoyuna açıklanmasıyla nükleer karşıtları büyük bir miting için örgütlenmiştir. Bunun öncesinde Sinop'ta bazı kesimlere yönelik Avrupa ülkelerindeki nükleer santrallere "inceleme gezisi" düzenlenerek kentteki yerel dinamiklerin cezbedilmesi amaçlanmıştır. Tezin ilk bölümünde *popülizm* tartışması kısmında yurt dışındaki nükleer santrallere gezilerin düzenlenmesinin nükleer santral projelerine yönelik rıza sağlama aracı olduğundan bahsedildiğini anımsatan, nükleer karşıtı harekete ilk döneminden itibaren dahil olan dernek temsilcisi 64 yaşındaki kadın (S13), "2005 yılında Bakanlık seviyesinde insanlar Fransa'ya görüşmeye gittiler, biz bunun arkasında nükleer mi var diye düşündük ve hakikaten nükleer çıktı." demiştir.

2006 yılında bir diğer etkinlik; nükleer karşıtlığını birikim rejimine hizmet eden projelere karşı duruş olarak daha sınıfsal bir perspektifle ele alan SİNYAD tarafından gerçekleştirilen nükleer karşıtı yaz kampı olmuştur. 90'lı yıllarda Akkuyu'daki eylemlere Ankara'dan katılan TMMOB çevresi, nükleer karşıtı bir etkinlik olarak Nükleersiz Yaşam Kampı'nın Sinop'ta da yapılmasını önermiş ve nükleer karşıtı yaz kamplarına başlanmıştır. İlk yaz kampına gelen Öner ve Soner Balta kardeşler ile Güneş Korkmaz adlı üç gencin Karadeniz'in dalgalarına kapılması[1044] acı bir olay olarak nükleer karşıtı hareketin tarihine damga vurmuştur. Bu süreçte SNKP ile SİNYAD arasında yaşanan düşünsel ayrışma daha da derinleşmiştir. Üç gencin kaybı, her yıl nükleer karşıtı saygı duruşu yapılan anma etkinliğine dönüşürken tezin yazım sürecinde de gençlerin adının caddeye verilmesine uzanmıştır. 2006 yılından itibaren hemen her etkinlikte üç gencin anılması gibi eylemler Tarrow'un tespitine göre ölümün her zaman insanları tören ve dayanışma içinde bir araya getiren kurumsallaşmış bir kolektif eylem biçimi olarak baskıcı rejimlerde daha sık başvurulmasına[1045] karşılık gelmektedir. Bu anlamda nükleer karşıtları tarafından 2016 yılında belediye meclisine yapılan önerinin kabulüyle bir sokağa *Öner, Soner,*

[1043] 1987 yılından bu yana 140 adeti Sinop'un Soğuksu köyünde, 249 adeti ise Samsun'un Alaçam ilçesine bağlı Ters Kırık köyünde yapılan depolarda saklanmıştır. Zehirli varillerin gönderilmesi çevreci değil, doğa korumacı ve ekolojik açıdan ele alınmış varillerin NIMBY yaklaşımı ürünü olmadığını gösterecek şekilde Almanya'daki atık bertaraf tesislerine gönderilmesi hedeflenmiştir.
[1044] Evrensel (2017) Sinop; Soner, Öner ve Güneş'i unutmadı.
[1045] Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics,67

Güneş Yolu adının verilmesi aşamasına gelinmiş, karar Valilik tarafından gerekçesiz bir şekilde uygulamaya alınmadığı için Sinoplular tarafından kampanya başlatılmıştır.[1046] Tezin yazım sürecinde bu kararın yeniden hazırlanan kentin imar planı içine dâhil edilmesi tezin üçüncü bölümünde belediyelerle ittifak kısmında belirtildiği gibi "Cesedimi çiğnemeden Sinop'a nükleer santral yapamazlar." söyleminin sahibi ve her fırsatta bireysel olarak nükleer karşıtı olduğunu vurgulayan belediye başkanı tarafından onaylanmıştır.

Nükleer karşıtı hareketin yaygınlaşması için SİNYAD tarafından gerçekleştirilen bir başka etkinlik; 2008 yılında yurt dışından gelen nükleer karşıtı bisikletçi Ekotopya grubundan eylemcilerle panel organizasyonu düzenlemek olmuştur. AKP'nin enerji, inşaat ve madencilik alanında yatırımlarına ağırlık verdiği yıllara tekabül eden bu etkinlik, siyasal iktidarın doğrudan söylemsel şiddetine maruz kalmıştır. Tezin ikinci bölümünde otoriterlik tartışması kapsamında kentteki baskı ve kontrol artışı açıklanmıştır. Kampın jandarma tarafından basılmasının ardından sınır dışı edilen altı Avrupalı eylemci dâhil toplam 11 kişinin gözaltına alınması bu açıklamaya örnek teşkil etmektedir. Cumhurbaşkanı'nın kendisini "çevrecinin daniskası" ilan etmesine rağmen eleştirdiği çevrecilerin gözaltına alınarak sınır dışı edilmesine ilişkin Vali tarafından "Uygunsuz davranışlarda bulunuldu." suçlamasının ortaya atılması halkın uygulanan şiddeti onaması için popülizm tartışmasında ele alınan kutuplaştırmaya başvurulduğunu göstermektedir. SİNYAD tarafından kampa yapılan baskından sonraki açıklamada "Kimse üstsüz denize girmedi." Şeklinde bir savunma yapıldığı dikkat çekmektedir. Ekotopya üyeleri, İstanbul'da Greenpeace ofisinde SİNYAD temsilcisi ile gerçekleştirdikleri ortak basın açıklamasında "Dünyanın pek çok ülkesinde nükleer karşıtı eylemler yaptık fakat siyasal iktidardan Sinop'taki kadar tepki görmedik." demişlerdir.[1047] EMO, bu olaya tepkisini "Bu yıl 20.si düzenlenen 'Uluslararası Ekotopya Buluşması'nın Sinop Sarıkum'daki kampı jandarma ve polis baskısıyla karşı karşıya. Çevre ve yaşam hakkı savunucuları baskı ve saldırılara karşı acil dayanışma talebinde bulunuyor." notu[1048] ile internet sayfasından duyurarak göstermiştir. SNKP tarafından herhangi bir dayanışmanın sergilenmediği anlaşılmaktadır.

[1046] Change.org, Sinop Eğitim Sen, KESK(2011)Sinop Şehir Kulübünün önündeki isimsiz yola Öner Soner,Güneş Yolu adı verilmelidir
[1047] Hürriyet, (2008), Baskının daniskası
[1048] Elektrik Mühendisleri Odası, Merkez (2008), Ekotopyadan Acil Dayanışma Çağrısı

2013 yılında Japonya ile milletlerarası anlaşmanın imzalanmasının akabinde nükleer reaktörün inşası için Akkuyu'daki gibi yap-sahip ol-işlet (B.O.O.) niteliğindeki anlaşmanın imzalanması ve reaktörün Japonya-Fransa ortak konsorsiyumunda planlanacak olması tepkileri çekmiştir. Anlaşmanın Japonya meclisinde onaylanmasından hemen sonra o dönemdeki adıyla Tabii Kaynaklar ve Orman Bakanlığından Enerji Bakanlığına transferi yapılmış olan arazi üzerinde bir önceki kısımda bahsi geçmiş olduğu üzere 225 bin ağacın kesilmesi kentte tepki çekmiş, hatta ülke genelinde internet yoluyla dolaşıma sokulan açıklamalar 2015 yılındaki Çernobil Anma Mitingi'nin rekor katılıma ulaşmasına uzanmıştır.

Bu dönemde yurt dışındaki nükleer santrallerin olduğu bölgelere ziyaretlerin tekrar düzenlenmesi siyasal iktidarın rıza araçlarını yine devreye soktuğunu göstermektedir. Öte yandan Sinop Ticaret Odasının kendi üyelerine yönelik ve kendi bütçesiyle gerçekleştirdiği nükleer santral inceleme gezisine katılan NKP ağı içinde 6 yıldır yer alan 53 yaşındaki erkek (S11), "2011'de Fukuşima oldu. Sinop Nükleer Santral projesi için anlaşma yapıldı Japonlarla. Bunun üzerine Ticaret Odasının bütçesiyle 2013'te Avrupa'da nükleer santrale gezi yapma kararı aldık." demiştir. Avrupa ülkelerindeki nükleer santrallerin etkilerinin yerinde incelenmesi için kentte daha önce de iki defa balıkçı kooperatif başkanlarının dâhil olduğu inceleme gezileri yapılmıştır.

Bir başka nükleer santral gezisi, 2014 yılının mayıs ayında il yöneticilerinin, Sinop Ticaret Odası başkanlarının ve ajans sahiplerinin katılımıyla Japonya'ya düzenlenmiştir. Geziden iki ay önce KUZKA tarafından organize edilen Sinop Kalkınma Çalıştayının (2014-2023) sonuç raporunda böyle bir seyahat planlamasına yer verilmiştir. Gerçekleştirilen bu ziyarette ticaret odası yetkililerince Japonya ve Güney Kore yetkililerine TR82 bölgesine yatırımlarından memnuniyet duyulacağı bildirilmiştir. [1049] Yurt dışı ziyaretlerin akabinde KUZKA'nın bu çalıştayı kapsamında Japonya'daki nükleer felaket nedeniyle *hatalardan ders çıkarılarak Sinop'ta daha güvenli nükleer santralin inşa edileceği* söylemi siyasal iktidarın söyleminin aynısı olarak dikkat çekmektedir. 2000 sonrası neoliberal politikaların "yönetişim" yaklaşımına uygun olarak sivil toplumun içine girme çabasının bir örneğini sergileyen bu çalıştay, uygulamada yerel siyasetin paydaşlarının toplantıya davet edilmesiyle gerçekleştirildiği görüntüsünü verirken SNKP ile meslek odalarına

[1049] T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2014) Japonya- G.Kore Çalışma Ziyaretini Tamamladık

çağrı yapılmamış olması yönetişimin sivil toplum güçlerini dışladığını açıkça göstermektedir. SNKP'nin katılımı için özel talepte bulunulan toplantıda davetli olan Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 64 yaşındaki erkek, emekli (S4)'ün bu toplantıya dair açıklaması şöyledir:

"*Merkezi Planla bağlantılı bölgesel plan olması lazım. Fakat çok komiktir. 10. Kalkınma Planı ile bağlantılı yayımlanması gereken KUZKA'nın bu çalıştayı 10. plana şekilsel olarak bağlı, kendi bildiğini okuyan bir plandır*."

SNKP, toplantıda Kalkınma Bakanı'nın "nükleer santralin kurulacağı Sinop" ifadesini sözlü olarak protesto etmiştir. Bu protesto nedeniyle Bakan tarafından "nükleer karşıtlıkları"nı dayatmakla suçlanan SNKP üyelerinin[1050] nükleer santral projesine dair belirttikleri çekincelerin[1051] yok sayıldığı anlaşılmıştır. Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 64 yaşındaki erkek, emekli (S4), bu konudaki eleştirisini

"*Bölgesel plan bu şekilde Merkezin vesayetinde hazırlanamaz. Onun hedefleriyle ilişkili olur, siyaset böyle bir şeydir. Ama bölgenin, yöre halkının istemediği bir şeyi de oraya yazamazsın*." şeklinde dile getirmiştir. Bu sözler, hem planın üst planla bağlantısının olmadığını hem de projenin yukarıdan dayatıldığını, halka yerel siyasette dahi söz verilmediğini desteklemektedir.

Sinop'ta Japonya ile anlaşmanın yapılmasından sonra nükleer karşıtlarının eylem ve etkinlikleri hız kazanırken köylülerin ve balıkçıların hareket içindeki görünürlüklerinin azalması açıklanmaya ihtiyaç duyulan bir konudur. Türkiye'de balıkçıların nükleer karşıtı harekette ilk kez eylemleriyle kendisini göstermesi 1976 yılında Arslan Eyce'nin İÇKO Birlik ve Taşucu kooperatifinden balıkçıları eyleme kanalize etmesine dayanmaktadır. Sinop'ta da Kastamonu-Sinop Merkez ve Abalı Balıkçı kooperatiflerinin başkanları Sinop'ta balıkçıları benzer eylemlere teşvik etmiştir. Bu eylemselliğin kooperatif başkanlarının ricasına dayandığını Sinop'taki

[1050] Bkz T.C.Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2014),Sinop İli,1.Kalkınma Çalıştayı Sonuç Raporu(2014-2023)

[1051] Sinop Valiliği, Sinop Ticaret Odası, CHP Milletvekili, 2007 yılında kurulmuş olan Sinop Üniversitesinden akademisyenlerin katılımıyla tarafından nükleer karşıtlarının itirazları dikkate alınmaksızın çıkan karara göre Sinop'ta kurulacak yani kurulması tartışmaya açık olmayan projenin kentte eğitim ve istihdam faaliyetlerini artırması bakımından hazırlıkların yapılması Japonya'ya seyahatlerin düzenlenmesi, nükleer enerjinin anlatılması için eğitim faaliyetlerine başlanması gibi konular program dâhilinde çalıştayın çıktıları arasındadır.

nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde bireysel üye, 48 yaşındaki erkek (S29)'un

"*2006 yılında balıkçıların denizden destek verdiği Nükleer karşıtı eyleme balıkçılar kooperatif başkanlarının ricasıyla katılmıştı. Eylem sonunda arkadaşlarla kahvehane sohbetinde görüştüğümüzde balıkçının orda olmuş olmak için bulunduğunu anladım*."

cümleleri ortaya koymaktadır. Buna mukabil kentin beşerî ve coğrafi özelliklerinin açıklandığı kısımda belirtildiği üzere Sinop'ta denizden geçimini sağlayan kişilerin sayısı yaklaşık 4000 civarındadır. Geçim kaynağı olan balıkçılığın zarar görmesi hâlinde 10 bin kişinin yaşamının olumsuz etkilenmesi ihtimali vardır. Nükleer karşıtı hareket içinde balıkçıların yeri sorgulandığında balıkçıların nükleere karşı olmasına rağmen harekete katılmadığını (S29), "Kendi içimizde yani Sinop için, balıkçıların yüzde 80'i istemiyor fakat iş siyasete döküldüğü zaman açık vermiyorlar. Karşı olduklarını birebir biliyoruz ama dile getiremiyorlar." sözleriyle teyit etmektedir. Bu durum, McAdam, Tilly ve Tarrow'un Dynamics of Contention (Çekişmenin Dinamikleri) adlı eserlerinde aracılı difüzyon olarak tarif ettiği şekilde balıkçı eylemlerinin Akkuyu'dan aracılı bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir.

Nükleer santral kurulması planlanan İnceburun'un bağlı olduğu Abalı köylülerin hareketteki varlığı, 2104 yılından itibaren soru işaretleri oluşturmaya başlamıştır. 2006 yılında köylülerin hareketteki varlığını. Sinop'taki hareketin ikinci döneminde aktif sendika mensubu olarak ağ içinde temsilci de olmuş olan 62 yaşındaki erkek (S18), "Abalı köylülerini Mitinge gelerek Sinop'ta nükleer santrale karşı direnmeye çağrıyorduk. Konuşma yapıyorlardı. 2006'da Traktörle merkeze gelmişlerdi, biz davet etmiştik, kabul etmişlerdi." demiştir. Köylülerin hareketten çekilme nedenini Sinop NKP'nin aktif hareket aktörlerinden sendika temsilcisi olarak da ittifak ağı içinde yer almış olan 63 yaşındaki erkek (S23), 2014 yılının aralık ayında gerçekleştirilen NKP Kongresinde fikirlerini söyledikleri için fişlenme korkusu yaşamalarına dayandırarak "2014'te bir nükleer karşıtı kongre oldu, oraya basın geldi köylülerle konuştular. İnsanların söylemleri ve görüşleri orada kayda alındı." demiştir. Hatırlanacağı üzere tezin ilk bölümünde *otoriterlik* tartışması kısmında zor ve şiddet biçimi "linç" olarak kavramsallaştırılmıştı. Linç kavramını örneklendiren ve Sinop NKP'nin aktif hareket aktörlerinden sendika temsilcisi olarak da ittifak ağı

içinde yer almış yer almış olan 63 yaşındaki erkek (S23)'ün ifadelerini destekleyen fikre sahip bir diğer görüşmeci Sinop'taki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olan sendika mensubu 52 yaşındaki (S15) ise kopuşun 2014 yılının yaz aylarında yaşanan, jandarmanın müdahale etmediği ve gençlerin köyde sağ görüşlü grupların saldırısına maruz bırakıldığı olayla ilişkilendirerek;

> "2014 yılında Gençlik muhalefetinin kampı vardı. Köylülerle çok güzel ilişki kuruldu. Çocuklar panel organize etmişti. Köyden bir sürü insanın katıldığı panel yapmıştık. Gece kampa saldırı düzenlendi. Saldırının nedeni çocukların kurduğu iletişim ortamını kırmaktı. Başarılı oldular köylüler o gün, korktu çekindi ve O günden beri iletişimden çekiniyor. Çocuğum da korktu. Saldıranlar köyden değildi, yine Sinop'tan ama AKP il başkanı ve polisin ortak kurguladığı bir olaydı bu. Biz öngörebilmeliydik bu saldırıyı. Jandarma müdahale etmedi. Ben de apar topar gittim saldırıyı püskürtmek için. Şunu gördüm devletin güvenlik güçlerini oraya getiremedim. Ciddi anlamda saldırıyı püskürttük."

demiştir.

Sinop'taki hareketin ikinci döneminde aktif sendika mensubu olarak ağ içinde temsilci de olmuş olan 62 yaşındaki erkek (S18), köyle iletişimlerinin kopmasında daha önceden jandarmanın rol oynadığını;

> "Nükleer konusunda halkı bilgilendirme toplantıları, el ilanları hazırlıyorduk. Köylerde asıyorduk ama sonradan asker bizi oraya sokmaz oldu. Biz bir taraftan da panellere devam ediyorduk" Aynı durumu Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde yer alan sendika temsilcisi 48 yaşındaki erkek (S10) "2002 de mücadeleye devam etmeliydi ama proje iptal edilince tavsadı. Abalı'ya gittiğimiz zaman 10 dakika sonra arkamızdan jandarma geliyor; birisi mi haber veriyor, bizi mi takip ediyorlar anlamıyorum."

sözleriyle açıklamıştır.

(S18), nükleer karşıtlığının köydeki kadınlar arasında yaygın olduğu fakat eşleri tarafından engellendikleri yönündeki bir olasılığı;

"*Pazar yerlerinde kadınlarla konuşmamız vs etkili oldu kadınların yüzde 80'i nükleere karşıdır köyde ama kadınlar eşlerinden çekindiği için gelemiyorlar*." sözleriyle belirtmiştir.

Kadınlar kadar erkeklerin de nükleer santrale karşı durmaktan çekindiğini belirten (S10), "Merkezde insanlar hayır diyebilir ama köyleri katarsanız insanlar karşı bile olsa söyleyemiyor. İnceburun'da insanlar nükleere karşı bile olsalar söyleyemiyorlar, korkuyorlar." diyerek siyasal iktidar karşısında duyulan çekinceyi

kırsalda yaşamakla ilişkilendirmiştir. Köylülerin nükleer karşıtı hareketten çekilmesinin başarı faktörünü doğrudan etkilediğini savunan Sinop'ta hareketin ilk dönemine vakıf görüşme yapıldığında 70 yaşında olan erkek (S2), toparlanmanın formülünü "Köylülerle ilişki zayıf olan ilişkinin yeniden kurulması lazım. Projeyi engellemek için yakın köylerin katılımını sağlamak lazım." gibi birleştirici unsurlara ihtiyaç olduğunu düşündürmektedir.

2016 yılındaki OHAL ile başlayan süreçte Sinop'taki baskı ve kontrol daha ziyade etkinliklerin Valilik eliyle yasaklanmasıyla yaşanmıştır. Mersin'deki kadar hareket aktörlerine yönelik çeşitli nedenlerle yoğun şekilde para cezaları, KHK ile işten çıkarmalar olmamış, dolayısıyla aktörler üzerinden hareket zarara uğratılmamıştır. Kısıtlamalar daha ziyade miting gibi etkinliklerin iptalleri, güzergâh değişikliği, nükleer karşıtı faaliyetlere gidişte otobüslerin GBT aramalarıyla durdurulması ile sınırlı kalmıştır. Sinop'ta yine de eylem ve etkinliklere mesafelenme eğilimi ortaya çıkarken bu durumu Sinop'taki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olan sendika mensubu 53 yaşındaki erkek (S16);

"OHAL öncesinde bir bileşenimizin üyesi ÇYDD'nin bir üyesi veya Eğitim-sen'in bir öğretmen üyesi mitingimize ailesi ve çocuklarıyla, arkadaşlarıyla, akrabalarıyla katılırken artık yalnız katıldıklarını görüyoruz." sözleriyle açıklamıştır. Harekete katılımın düşmesinin nedenlerine dair fikir veren bir durum da gençlerin ve ailelerinin düzenlerinin bozulmasından, iş kaygısından çekinip mücadeleye uzak durmasıdır. Sinop'ta insanlara nükleer santrallerin iş ve aş sağlayacağı vadedilmiştir. Siyasal iktidarın otoriterliğinin artmış olduğu dönemde vaatlerin yerini işten çıkarma, iş vermeme gibi tehditler almıştır. Bu durum da hareketin emeklilerle ve aynı isimlerle sınırlı kalmasına yol açan nedenlerden sayılmaktadır. Sinop'taki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olan sendika mensubu 53 yaşındaki erkek (S16), "Harekette hep aynı isimler var, kadınlar, gençler yönetimlerde yer alsın, söz sahibi olsun, biz tecrübemizi paylaşalım isterdik." şeklinde yorumlamıştır.

Resmî olarak iki yıl süren OHAL sürecinin sonunda Sinop'taki nükleer santral projesine yönelik hazırlanan ÇED sürecinde tezin sorunsalının yaslandığı 6 Şubat 2018 tarihindeki halkın katılımı toplantısına halkın katılmasının önlenmesi, Harvey'in "cemaat toplumunun devrimci yanı" olarak nitelediği direniş gücüne dair önemli ipuçları barındırmaktadır. Halkın katılması önlenen halkın katılımı

toplantısının dört Sinoplu tarafından gerçekleştirilen eylemin içeriği; gerek siyasal iktidarın rıza mekanizmasını çalıştırması gerek SNKP'nin çizgisi dışındaki bir eylemin nasıl etki yaptığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu eylemi icra edenlerden Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf ve NKP bireysel üyesi 46 yaşındaki erkek (S27), halkın katılımı toplantısına girişlerini;

"*Sabah ezanıyla beraber salonları dolduracak kadar otobüs otobüs, köylerden ve ilçelerden doldurulmuş, bindirilmiş kıtaların arasına alacakaranlıkta karışıp da biz girdik. Otelde onların kahvaltıları bile hazırdı biz salonda önden yer kapmak için koltuklarımıza oturduk. Yani oraya o insanlar gelmedi, getirildiler*." diyerek açıklamıştır.

Toplantı sürerken sahneye fırlayarak Sinop'ta yetişen tarım ürünlerine gelecekte radyasyon bulaşmasını nükleer santralin bir cinayet aracı olduğunu sembolize edecek şekilde "kanlı pirinç" fırlatılarak eylem icra edilmiştir. Protestonun bir parçası da Türk bayrağı açmak olmuştur.[1052] Bayrağı açarken "Nükleer karşıtı savunma vatan savunmasının ta kendisidir." dediklerini anlatan Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf ve NKP bireysel üyesi 46 yaşındaki erkek (S27), bu yöntemi kullanma nedenlerini "Elinde Türk bayrağı olan birine hemen biz buna saldırırız noktasına gelemediler!" diyerek açıklamıştır. "Sinop nüfusu çok değişmedi. İnsanlar SNKP'ye ön yargıyla bakıyorlar, SNKP olarak halkla birebir ilişki kuramıyoruz. Tabii ki çevre mücadelesinde öncü olarak sol ve sosyalistler duyarlıdırlar. Fakat insanlar, SNKP ile ilişkisi olanlara selam dahi vermemeye başladı." diyerek halkla ayrışmaya işaret etmiştir. SNKP'nin sol ve sosyalist siyasetten gelen eylem repertuarlarına oldukça ters olan bu eylemin sonucunda gençlerin tutuklanması SNKP tarafından Valilik önünde protesto edilmiştir. Eylemcilerin serbest bırakılması için baskı oluşturulması ve protestoların büyümesi eylemcilerin serbest bırakılmasını sağlamıştır.[1053]

Türk bayrağı ile milliyetçi temsil içeren eylem pratiğinin SNKP'nin karakterine

[1052] Demircan,, P., (2018) "Sinop NGS, halka Sinop'u terk ettirme projesidir!"Yeşil Gazete.

[1053] Bu olayın ardından tezin ilk bölümünde otoriterlik tartışması kapsamında baskı ve kontrol kısmında bahsedildiği üzere 17 kişi hakkında savcılıktan dava açılmıştır. Halkın katılamadığı halkın katılımı toplantısından sonra ise ÇED süreci başlatılmış ve tezin zamansal sınırlılığına göre ÇED onayı verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde açıklandığı gibi SNKP ÇED onayına karşı dava yoluna başvurmuş ve bilirkişi incelemeli dava süreci başlamıştır. Ne var ki bilirkişilerin Sinop'ta nükleer santral kurulmasına istinaden çekincelerini belirtmiş olmalarına karşın ÇED iptali davası reddedilmiştir. Yani siyasallaşan yargı süreci SNKP üyelerinin de mesai harcadığı bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

uymadığı Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 64 yaşındaki erkek, emekli (S4)'ün;

> "Nükleer santral de millilik yerlilik üzerinden milli mesele formatına çekiliyor, projeye meşruiyet kazandırılan böyle bir damar var. Bunun karşısında aynı zihniyetin mücadele versiyonu var: Hatta bir grup dava açarken MGK müdahil olsun diye bir laf etmişti. '80 darbesinde başrolü oynamıştır nasıl bizim mücadelemizden taraf olabilir, nükleer karşıtları bunu nasıl ister?"

açıklamasında karşılık bulmaktadır.[1054]

SNKP'nin halkla yeterince kaynaşamamış olmasının nedenleri arasında sol siyaset çizgisinde olması dışında mücadelenin geniş tabanlı ve kurumsal yapıyı haiz örgütlerle yürütülmesiyle de ilişkisi vardır.

Bu gerçeği Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf ve NKP bireysel üyesi 46 yaşındaki erkek (S27);

> "Siz benim evimde zeytinyağlı yaprak sarma saran annemi yürütebileceğiniz bir hareketi başlatabiliyorsanız o zaman yer yerinden oynar. Nükleer karşıtı harekete bulaşmamış anneler, mantı bükenler, dolma saranlar bu işe tam olarak entegre olur o zaman bu mücadelenin önünde kimse duramaz."

diyerek teyit etmiştir.

2013 yılında Japonya ile milletlerarası anlaşma yapılmasını müteakip başlanan eylem ve etkinliklerde siyasi figürlere mikrofonun verilmesi ve uzun süren etkisiz konuşmalar Tarrow'un da savunduğu gibi basmakalıp performanslarla ezberci konuşmaların hareketi olumsuz etkilediğini Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf ve NKP bireysel üyesi 59 yaşındaki erkek (S26);

> "Sinop' un yüzde 80'i nükleere karşı ama mitingi evinin balkonundan seyrediyor. Oradan alkışlıyor. Oysa onu bu eylemin içine çekebilmek önemli. Kitle örgütlerinin, çevre örgütlerinin konuşmaları çok sıkıcı aynı şeyleri tekrar tekrar söyleniyor ve oradaki kitlenin nabzı miting alanında düşüyor. Ayrıca bürokrasi oluşturuluyor, milletvekilleri konuşuyor vs.…konuşması bana hiç hissiyat doğurmayan insanlar konuşma yapıyor."

diyerek açıklamakta ve NKP'nin bürokrasiyi eylemin etkililiğinin önüne geçirdiğine

[1054] Sinop'taki hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 64 yaşındaki erkek, emekli (S4)'ün bahsettiği dava 2020 yılında Akkuyu NGS için Rus şirketin yaptığı santralın millî güvenlik tehdidi oluşturabileceğini belirten STK'lerin "ilgili bakanlıklar ve MGK müdahil olsun" talebi kabul edilmiştir. KRTTV (2020) Akkuyu Nükleer için mahkeme kararı çıktı, bu habere göre Çevre ve Tüketici Koruma Derneği Adana, Mersin Çevre Dostları Derneği, Antakya Çevre Koruma Derneği, Adana Tabip Odası ve Ziraat Mühendisleri Odasının da bulunduğu 11 sivil toplum kuruluşu bu talepte bulunmuştur.

işaret etmektedir.[1055]

Halkın eylem ve etkinliklerini balkondan izlemesinin nedenini Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde yer alan DKÖ temsilcisi 59 yaşındaki erkek(S9);

> "Halkla oturup da iletişim kurmak gibi bir derdimiz olmadı, ilişkilerimiz sınırlı, hiçbirimiz bunu yapmadık. Halk bize bakıyor. Kulüpte oturduğumuz zaman bugün gene bir şey var diye anlıyor halk. 26 Nisan mitingi ile ilgili 23 nisanda bildiri dağıtıyoruz, o gün hava gerçekten güzeldi Sinop halkı dışarıdaydı. Şunu söylüyorlardı: nükleer santral bitmedi mi?"

şeklinde hareketin halktan kopuk oluşuyla açıklamıştır.

Esasen SNKP içinde iki farklı ekolün bir araya gelmiş olmasının etkisiyle oluşan hareket aktörleri arasında siyaseten ayrışmanın dışında kişisel kutuplaşmalara bağlı uyumsuzluklar da yaşanmaktadır. Sinop'taki hareketin ikinci döneminden itibaren aktif olan sendika mensubu 53 yaşındaki erkek (S16), hareket aktörleri arasında rekabetin varlığına işaret ederek çekişme nedenini "İnsanlar süreci yönetmeye de katılmadıkları, edilgen kaldıkları için egoları ön plana çıkmış insanlara kalıyor bu tarz yönetimler. Ben varsam o mücadele var, yoksam yok gibi… dolayısıyla Sinop'ta nükleer karşıtı hareketin irtifa kaybettiğini bir yerelleşmeden çıkıp kadükleştiğini, dar bir kadro eylemine büründüğünü görüyoruz." diyerek açıklamaktadır. Sinop'taki hareketin ikinci döneminde NKP ağı içinde yer alan DKÖ temsilcisi 59 yaşındaki kadın (S8), "Ama hareket üzerinde hak talep etmenin getirdiği savrulmalar da var ki öyle oluyor zarar veriyorlar harekete. Bir de harekete kimseyi katamıyorlar, bu davranışlarından dolayı yüzleri eskidi." ifadesiyle öne çıkan hareket aktörleri hakkında eleştiride bulunmuştur.

Sinop'ta hareketin ikinci dönemine vakıf görüşme yapıldığında 63 yaşındaki kadın emekli (S3) de benzer şekilde hareket içindeki bazı aktörlerin öne çıkması nedeniyle bazılarının çekilmeyi tercih ettiğini ve bu nedenle uzun soluklu mücadelenin gerek meydan okuyanlar gerek halk tarafından kanıksandığını, hatta bu durumun karşılıklı bıkkınlığa sebebiyet verdiğini "Bezdi insanlar. Yorulduk yani, yetişemiyorsun. Bileşenler gelmiyor. Dinamizm yok, harekete katılım az, hareket genişlemiyor. NKP de hep aynı yüzler millet bıktı artık." sözleriyle ifade etmiştir.

[1055] Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf ve NKP bireysel üyesi 59 yaşındaki erkek (S26), ifadesinin devamında geçmişe atıf yaparak "1996 yılında Sinop'a taşındığımızda nükleer tehlikeye dikkat çeken ilk eyleme denk geldik sonrasında da baya etkili eylemler oluyordu, renkli, hoş Sinoplu'nun katılımı yüksek çok güzel mitingler oldu. Ailece katılıyorduk eylemlere." demiştir.

2014'ten itibaren doğup büyümüş olduğu kente dönerek Sinop'a yerleşen ve nükleer karşıtı hareketin 2017'den itibaren aktif, 59 yaşındaki kadın (S17), mevcut sorunlara yönelik çözüm önerilerini "Süreci tıkayan, sürece ayak bağı olan, kitleleşmeyi engelleyen kadroları değiştireceğiz. Bu konuda bir irade kullanacağız. Şunu da yapacağız: Uzun süredir bileşenlerimizle ilgili bir temassızlık yaşandı 2-3 senedir. O teması yeniden sağlamak istiyoruz. Bu teması tekrar kurarak onları sürece dahil etmeyi yeniden istiyoruz. (..) Yeni katılım için bileşenleri göreve davet edeceğiz çünkü bu tarihsel bir görev." sözleriyle açıklamıştır.

Bununla beraber platforma kaynak sağlamak amacıyla 2015 yılında kurulmuş olan SNKP Der'in yönetiminde de hareket içinde öne çıkan aynı hareket aktörleri bulunmaktadır. Bu durum, genişlemeyen hareketin kurumsallaşma eğilimi içine girdiğini açıkça göstermektedir. Tezin üçüncü bölümünde örgütlü siyasetin rutinlerine dâhil edilmesi ile ilgili olarak "oligarşinin tunç kanunu" şeklinde tartışıldığı anımsanırsa kurumsallaşma genellikle profesyonel örgütleyicilere yetki devrine[1056] bağlı olarak meydana gelmektedir.

4.4.2.2 Sinop'ta nükleer karşıtı hareketin çevre hareketleri ve diğer hareketlerle ilişkileri

Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin dinamikleri açıklanırken ifade edildiği gibi tez için mülakatların yapıldığı dönemde nükleer karşıtı hareketin aktörleri; önce doğa korumacı bir yaklaşımla, 2013'ten itibaren ise daha ziyade kentte sermaye kesimlerinden yapılan diğer müdahaleleri bertaraf etmeye çalışan, dolayısıyla ekoloji ve demokrasi mücadelesini aynı madalyonun iki yüzü olarak gören yaklaşımla mücadeleyi sürdürmüştür. Bu anlayışları çevre ve diğer hareketlerle ilişkilerine de etki etmiş olup tezin zamansal sınırlılığını teşkil eden 2020'ye kadarki AKP iktidarı dönemi boyunca ağırlıklı olarak Sinop'taki nükleer karşıtı hareket aktörleri çevre ve diğer hareketlerle temsil ettikleri kurum içinden ya da bileşeni oldukları başka ittifak ağları içinden dayanışma sergilemiştir. Bu konuda tarihsel bağlamdan kopmamak için değerlendirmeye platformun kurulmasından başlamak gerekirse Sinop Çevre Dostları Derneğinin 1994 yılında doğa korumacı yaklaşıma sahip olması kentteki çevre sorunlarına ilişkin doğa korumacı ilişkilerin kurulmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim tezin üçüncü bölümünden itibaren Sinop'taki çevre sorunlarının

[1056] Tilly, C., & Tarrow, S. G. (2015). Contentious politics, 130,163

başında gelen *zehirli variller* sorunundan yola çıkarak Karadeniz geneline yaymak için bölgedeki kuruluşları ve İzmir'den çevre konusunda bu dönemde çalışmalarıyla bilinen Bergama ve Akkuyu sürecinde mücadele eden avukatların [1057] dâhil edilmesiyle Karadeniz Çevre Kurultayının gerçekleştirilmesi de çevre ve doğa korumacı yaklaşıma temellenmektedir. Karadeniz Çevre Kurultayının toplanması için görüşmeler yapan nükleer karşıtı harekette ilk döneminden itibaren aktif olan dernek temsilcisi 64 yaşındaki kadın (S13), "1995'te Karadeniz'de çevre dernekleri vardı o zaman onları Sinop'a davet ettim. Karadeniz Çevre Kurultayı gerçekleştirdim. Diğer illerde de toplantı yapıldı. Zonguldak'ta, Samsun'da yapıldı. Kendi pankartlarımız vardı. 96'da miting düzenlemeye başladık esnaf odalarını, şoför odalarını, ziraat odasını, gazetecileri. Hepsinin en azından yönetimlerini ikna ettim ve Sinop Çevre Platformunu oluşturdum." demiştir.

Çevre ve doğa korumacı yaklaşımları eleştirerek nükleer karşıtı mücadelenin birikim rejimine karşı sınıf siyasetini hedefleyen faaliyetlerin gösterilmesini tercih edenlerle yaşanan ayrışma, dinamikler kısmında açıklandığı gibi Sinop Nükleersiz Kent ve Yaşam Derneğinin (SİNYAD) kurulmasına evrilirken SİNYAD da kendi anlayışına göre ilişkiler ve ağlar geliştirmiştir. Bir önceki alt başlıkta açıklandığı gibi dernek olarak platforma göre daha hızlı karar alan SİNYAD'ın bu dönemde siyasal iktidarın şiddetine uğrayan uluslararası katılımlı nükleere karşı ve ekoloji temalı toplantı düzenlemiş olduğu görülmektedir. Bu etkinliğin dağıtılması karşısında SİNYAD başkanı İstanbul'da Greenpeace ve Ekotopya ile ortak basın açıklaması yapmış ve iktidarın şiddeti nükleer karşıtı hareketin İstanbul'daki ayağında örneğin, tezin yazarının da dâhil olduğu Barışa Pedal ile Yeşiller Partisi tarafından protesto edilmiştir.

Nükleer karşıtı hareketin bu dönemdeki diğer kolu olan SNKP, 2008 yılında Çevre Platformu olarak Gerze'deki termik santral mücadelesine destek vermiştir. Sinop'ta nükleer karşıtı aktörlerin kentte başka dinamiklerle bir araya gelmek suretiyle kenti hedef alan HES ve termik santral karşıtı mücadeleyi kentte daha kapsayıcı olmak amacıyla Sinop Çevre Platformu adıyla mücadele yürütülmüştür. Kent savunmasının belirlenen hedefe ulaşıldıktan sonra yeniden nükleer santral projesine direnmek için NKP adı altında faaliyet göstermek şeklinde sürdürülmesi ise salt biçimsel bir farklılıktan kaynaklanmamakta, iki platformun bileşenleri arasında farklılık

[1057] Bergama mücadelesinden bilinen Av. Noyan Özkan ve arkadaşları

olabileceğine işaret etmektedir. Bu açıdan 2008 yılında Sinop'un Gerze ilçesinde yapılmak istenen termik santral mücadelesinde doğa korumacı fakat aynı zamanda ekolojik mülksüzleştirmelere bağlı yaşanacak gelir kaybına temellenen şekilde sınıfsal bir bakış açısına da sahip yaklaşımla projenin iptali için köylülerle birlikte bilfiil sahada nöbet tutulmuş, jandarmanın müdahalesine karşılık verilmiş, projenin iptal olması için İstanbul'daki Sinopluların dernekleriyle görüşmeler yapılmıştır. Sinop'un merkezindeki çevrecilerin meseleye NIMBY sendromu ile yaklaşmadığı ve siyasi karar vericilerin de sürece katılmasıyla elde edilen başarıyı Gerze mücadelesinin ana aktörlerinden Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf , 52 yaşındaki kadın (S28);

"*Gerze'nin sosyal yapısı sol tandanslı mücadeleci ruhu olan o '68'lilerdi. Yani yaş ortalaması 30-50 yaşlarında olan insanların yoğun olarak sahip çıktığı bir mücadele oldu Gerze Yaykıl Termik Santral Mücadelesi*." şeklinde tarif etmiştir.

Bu dayanışma Sinop NKP adıyla değil, "nükleer karşıtlığı" dışına çıkıldığı zamanlar için oluşturulan Sinop Çevre Platformu adı altında sağlanmıştır. Gerze'nin adı bu platformdaki nükleer karşıtlarının da desteğiyle 2015 yılında kazanılan zaferle dünya çapında çevre direnişlerine verilen Sierra Club ödülünü almasıyla duyulmuştur. "Nükleer karşıtlarına Sinop'tan Gerze'ye verilen dayanışma desteğini Gerzeliler nükleer karşıtı harekete vermez mi?" sorusunun cevabını Gerze'den tezin görüşmecileri arasında yer alan Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf , 52 yaşındaki kadın (S28);

"*Toplumsal hayatta Sinop'ta bir atalet var. Platform olarak bu işi çok sahiplenip direnişi aktarma yolunda da çok emek sarf ettik Gerze'de. Galiba nükleer karşıtlığında da bunu aktarmaktan çok "biz yapıyoruz, sen de buna karşı durmalısın" da sıkıntı var gibi*" şeklinde vermiştir.

Gerze mücadelesi deneyimi üzerinden nükleer karşıtı mücadeledeki eksikliğin örgütlenme ile ilgili olabileceği ise Gerze mücadelesinde rol oynayan ve nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf olan 63 yaşındaki kadın (S25)'in

> "Nükleer karşıtı hareketi pasif görüyorum ben. Mesela Gerze'de yaşayan biri olarak nükleer santral karşıtı çalışmaları hissedemiyorum önceden de çok hissedemiyordum Halkın bilgilendirme toplantısını o köy halkını veteriner, doktor, ziraatçisiyle gidip yapmalı nükleer karşıtı hareket. Biz bunu yaptık Yaykıl'da yakın köylerde. Birçok haneye gidildi anlatıldı sorun NKP soğuksu dan itibaren gidip köylülerle görüşmeli, insanlar sade bir dille

> bilgilendirilmeli, halk hareketi oluşturulmalı. Tarım, balıkçılık çok olumsuz etkilenecek, etkilenmeyen alan kalmayacak demeli."

sözlerinde görülebilmektedir.

2008 yılında Sinop'un Ayancık ilçesindeki termik santral projesi için 2012 yılına kadar proje halkın itirazlarıyla iptal olana kadar mücadele verilmiş, ardından 2011 yılında HES projesinin yapımına "ÇED gerekli değildir." raporu ile başlanmıştır. Baraj yapımı sırasında oluşan tahribat[1058] nedeniyle dava açılmasıyla yürütmenin durdurulması talep edilmiş ve dava projenin iptali ile sonuçlanmıştır. 2011 yılında Sinop'ta gerçekleştirilen panel etkinliğinde;

> "Yöremiz sadece termik santrale karşı mücadele etmiyor. Nükleer santrale de HES'lere karşı da mücadeleler birleştirilmelidir. Mücadele etmemizin en etkin yöntemi halk mücadelesini geliştirmek ve devam ettirmektir. Tüm Türkiye'de insanlar, yaşadıkları toprağın, havanın, suyun kâr ve rant hırsına kurban edilmesine karşı, haklı mücadeleler veriyor. Sinop bu şehirlerden sadece bir tanesi."

denilmiştir.[1059]

Sinop'taki dinamiklerin hepsi Gerze'deki mücadelenin aktörlerini zafer kazananlar olarak görmekten uzak olduğunu, hatta kent merkezinde halkın direnişi zafer olarak görmediğini termik santral mücadelesinin örgütlenmesinde büyük rol oynayan Sinop'taki hareketin ikinci dönemini gözlemleyen, meslek odasından olsa da ittifak ağı içinde yer almayan 63 yaşındaki erkek (S1)'in "Sinop Anti-nükleer Mitinge 3 defa gittim şimdiye kadar bir daha da gitmedim. Neden mi gitmedim? Gerzeliler geçerken Sinoplular parkta oturuyor 'Gerze'nin delileri geliyor.' diyorlar. Ben o yüzden gitmedim gitmem de zaten..." sözleri ortaya koymaktadır.

2009'dan itibaren salt SNKP olarak yürütülen nükleer karşıtı mücadele sürecinde Türkiye genelinde çeşitli çevre direnişlerine SNKP adı altında temsilci göndermek suretiyle destek verildiği görülmektedir. Örneğin, Kaz Dağları'na, Artvin altın madeni direnişine, İkizdere'de HES mücadelesine, tezin ilk bölümünde bahsedilmiş olan Ali Ulvi ve Aylin Büyüknohutçu cinayetini anma etkinliklerine dayanışma amacıyla temsilciler katılmıştır. Benzer şekilde bölge bazındaki çevre ve ekolojiyi

[1058] Şirket, Ayancık HES'in yapım aşamasında kazıdan çıkan 530 bin ton toprağı, toprak hafriyatı yönetmeliğine aykırı olarak dere yataklarına, yamaçlara, orman derinlerine ve denize dökmüştür.

[1059] Haber Sol, (2011), Sinop Nâzım Kültürevi'nde çevre paneli, Sinop Çevre Platformu'ndan Kayhan Konukçu, Yeşil Gerze Çevre Platformundan Şengül Şahin Çalışkan, Ayancık Çevre Platformundan Mukaddem Sarısoy ve Samsun Çevre Birlikteliğinden Metin Telatar nükleer, HES, termik santral mücadelelerinin birleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

tahrip eden projelere karşı imza kampanyalarına da SNKP adıyla katılmaktadırlar. Sinop NKP'nin aktif hareket aktörlerinden sendika temsilcisi olarak da ittifak ağı içinde yer almış olan 63 yaşındaki erkek(S23);

> "Çevre eylemlerinde yan yana geliriz.TR genelinde, Karadeniz'de altın madenine karşı bir eylem yapılacaktır. HES'lere karşı, Mikro HES'lere karşı eylem yapılacaktır, maden ocaklarına karşı eylem yapılacaktır, davet edilirsek gideriz. Bundan önce gittik: Cerattepe'ye, Trabzon'a, Fatsa'ya, Samsun'a gittik, gideriz, gitmemezlik yapmayız. Mersin'e de gittik."

demiştir.

Örneğin, Fatsa direnişi için organize edilen mitinge 2014 yılında tezin yazarı da Sinop NKP ile katılmıştır. Normal şartlarda siyasi partilerin bayraklarının pek görülmediği mitingde hareket aktörlerinin kendi ideolojik ve siyasi saiklerle ilişkili olduğu HDP, YSGP, EMEP, ÖDP, KP, SYKP, İP, halkevlerinin de kitleleriyle birlikte katılım gösterdiği[1060] bir etkinlik olmuş, yani Fatsa direnişi ile Sinop NKP aktörlerinin etkileşimi siyasi örgütler temelinde gelişmiştir.

Siyasal iktidarın baskısının artığı OHAL döneminin kurumsal düzenlemeleri yapılırken ülke genelinde artan ekolojiye yönelik saldırıların karşısında 2019 yılında Ekoloji Birliğinin kurulduğu ortamda Sinop NKP de Mersin NKP ve MERÇED gibi Ekoloji Birliğine katılmıştır. Ancak bu durum bir taraftan nükleer karşıtlarının ekoloji direnişindeki ağ ve örgütlerle irtibatının artıp güçlendiğini düşündürürken diğer taraftan kampanyalarda SNKP adı ve imzasıyla destek vermesinin haricinde çevre ve ekoloji mücadelesinde Sinop NKP olarak değil, Ekoloji Birliği olarak kamuoyu görünürlüğünün olması yani Sinop NKP olarak görünmemesi anlamına gelmektedir. Bu durumun olumlu bir tarafı ise platform içindeki dinamiklerin kabul etmiş olduğu Ekoloji Birliği üyeliği doğrultusunda çevre mücadelesine verilen destekler konusunda SNKP'nin sürece hızlı dâhil olması gibi görünmektedir.

CHS döneminde baskının kurumsal düzenlemelerle kanuni zemine oturması sağlanırken Sinop'ta rantsal faaliyetlerinin artmasına bağlı olarak antidemokratik uygulamalara itirazların yükseltilmesi için 2020 yılında Sinop Barış, Emek ve Demokrasi Platformu kurulmuş ve demokrasi talepleri bu kanaldan kamuoyuna duyurulmuştur. SNKP'nin de bileşenleri arasında yer aldığı bu platform; kendisini

[1060] Evrensel (2014), Ünye-Fatsa siyanüre karşı biroldu„"Toprağın üstü altından değerlidir", "Siyanürlü altına hayır", "Kader değil siyanür öldürür", "Altın değil hayat istiyoruz", "Şirketin altınına madencinin yalanına hayır" sloganları kullanılmıştır.

emeğe ve emekçinin hak ve çıkarlarına karşı yönelen her türlü saldırının karşısında, emekçinin hak ve çıkarlarını koruyan, savaşa ve savaş politikalarına karşı barışı ve halkların kardeşliğini savunan[1061] bir pozisyonda tarif etmektedir.

4.5 Değerlendirme

Bu bölümde nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop'taki yerel ayaklarında geçirdiği dönüşüm, tezin zamansal sınırlılığını teşkil eden 2020 yılı sonuna kadarki süreçte AKP iktidarının nükleer santral projelerinin hayata geçirilmesi için başvurduğu rıza ve zor araçları ile bu araçların proje mekânlarında nasıl kullandığı ve hareketlerle etkileşimi üzerinden tartışmaya açılmıştır. Bunun için neoliberal pratiklerin hızlı toplumsal değişmeyi tetikleyen nirengi noktaları baz alınarak tezin ikinci bölümünde kullanılan *otoriterlik* kavramsal anahtarıyla zor araçları; *popülizm* kavramsal anahtarıyla şiddetsiz rıza araçlarının neler olduğu ve proje yerellerinde nasıl işlediği tespit edilerek *kalkınmacı* siyasi saiklerle inşa edilmesi amaçlanan nükleer santral projelerine karşı direnen hareketlerin dinamikleri ile mekanizmalarındaki değişmenin yerel siyaset ölçeğinde nasıl gerçekleştiğine odaklanılmıştır.

Neoliberal politikaların yapılandırılma sürecinde balıkçıların öncülüğünde sergilenen kolektif eylemler ve protestoların ardından 12 Eylül Askerî Darbesi ve üç yıllık sıkıyönetim sürecinde kesintiye uğrayan nükleer santral projelerinin yeniden gündeme getirilmesi nükleer karşıtlığını da geri çağırmıştır. Yeşiller Partisi'nin liderliğinde siyasallaştıktan sonra geniş ittifak ağı içinde örülerek toplumsallaşan çevre hareketi nükleer karşıtı hareketin de ortaya çıkmasını sağlarken 2000 yılına kadar nükleer karşıtı hareketin öncülü sayılan ve izleyen yıllarda Sinop'taki mücadeleye de kısmen taşındığı anlaşılan Akkuyu'daki eylem repertuarları ülke çapında yaygınlaşmıştır. Mücadele, nükleer karşıtları tarafından oluşturulan platformlar aracılığıyla yedi yılın sonunda ihalenin iptal edilip projenin rafa kaldırılmasına kadar sürmüş, bu süre zarfında nükleer santral projesinin ilerletilmesi için proje mekânı olan Büyükeceli'deki belediye başkanının hareketten 1996 yılında çekilmesine neden olan maddi menfaat faktörünün devreye girmesiyle nükleer santral projesi üzerinden köyde nükleer taraftarları ve karşıtları şeklinde ayrım oluşturan rıza mekanizmalarının işletildiği tespit edilmiştir.

[1061] Sinop Emek Barış ve Demokrasi Platformu, bkz Youtube

Bu dönemde nükleer karşıtları tarafında önemli bir gelişme; sivil toplum alanının düzenlenmesini öngören 90'lardaki neoliberal pratiklerin hareketin geniş ittifak ağı içindeki çevre örgütleri üzerinden nükleer karşıtı harekette kırılmalara yol açtığı yönündeki tartışmalardır. Bu çerçevede siyasetin kanadından katılımcıların hareketten uzaklaşmasına eşlik etmesi ve hareketin sol söylemlerinin ağır basmasıyla hareketin zamanla sola yaslanması, profesyonel örgütlerin etkisiyle oluşan kurumsallaşma eğilimi, dinamikler arası rekabet faktörü hareketi zayıflatan diğer faktörleri teşkil etmiştir. Bununla beraber tezin üçüncü bölümünde altı çizildiği gibi koalisyon hükümeti döneminde hareket aktörleriyle diyaloğu olan bir sol partinin iktidarda olması, dört ay arayla ülkeyi sarsan şiddetli iki depremin yaşanması ve Türkiye'nin adının nükleer santral projesinden dolayı rüşvet skandalına karışması gibi çevresel koşullar da 2000 yılında ihalenin iptal edilerek projenin rafa kaldırılması açısından göz ardı edilemeyen gelişmeler olmuştur. Bu etkenler arasında proje iptalinin hareketteki yansıması ise hareket aktörlerinin 7. Akkuyu Şenliği'nin zafer şenliği ilan edilerek platformun misyonunu tamamladığı gerekçesiyle dağılması da bulunmaktadır. Zira bir taraftan yedi yıllık sürecin son üç yılında yukarıda detaylı açıklanan hareketteki kırılmaya yol açan nedenler zaferin harekete mal edilmesinin çok da mümkün olmadığını; diğer taraftan ÇUŞ'ların hareket alanını genişleten ve esneten Tahkim Kanunun bir yıl önce kabul edilmiş olması da hukuki altyapının hazır olması bağlamında nükleer santral projelerinin yeniden gündeme getirileceği öngörülemediğini düşündürmektedir.

Netice itibarıyla kendinden önceki siyasal iktidarlarla kopuş ve süreklilikleri rıza ve zor araçları aracılığıyla gösterilmesine gayret edilen AKP rejimi dönemine tekabül eden hareket ikinci dönemine başlarken yukarıdaki arka planı haiz neoliberal mirasla yola çıkmış olarak Mersin ve Sinop ayaklarındaki yerel siyaset ağı dinamiklerden teşekkül etmektedir. Bu açıdan her iki kentte nükleer santraller için seçilen proje mekânlarına yakınlıklarıyla risk ve tehlikelerden en çok etkilenecek kesimlerden sayılan köylülerin AKP döneminde nükleer karşıtı hareketten çekilme nedenlerini de içeren şekilde yerelde projelere toplumsal rıza üretimi süreçleri üzerinde durulmuştur. Analizin karşılaştırmalı yürütülmesinin verdiği imkânla doğrudan kurumsal siyasetten gelen etkilerle kurumsal siyasetin yerel siyaseti dönüştürmesinden kaynaklanan etkiler arasında ayrım yapılabildiği üzere 2001 krizinden itibaren Akkuyu'da köylüler üzerinde 90'lardaki gibi rıza

mekanizmalarının çalıştırıldığı, buna mukabil Sinop'ta 2014 yılı itibarıyla köylüler üzerinde milletlerarası anlaşma sonrasında baskı, kontrol ve linç uygulamalarının neden olduğu korku ve tehditle zor mekanizmalarının devreye sokulduğu görülmektedir.

2010 yılındaki yargı reformunun yürütme erkinin yasama ve yargı güçleri üzerinde hâkimiyet sağlamasına ilaveten projelerin Anayasa üstüne taşınmış olan milletlerarası anlaşmalara dayanması projelerin devlet projesi olduğu algısını getirirken bu durumun Sinop'ta köylüler üzerinde rıza araçları yerine doğrudan zor araç etkisi yaratıp yaratmadığını düşünmeye sevk etmektedir. Zira Sinop'ta köylüler için devreye sokulmadığı anlaşılan popülist rıza araçlarının 2013 yılı itibarıyla neoliberal politikaların yönetişim uygulamaları adı altında ve bölgesel kalkınma ajansı KUZKA aracılığıyla yerel siyasetin paydaşları olan ticaret odası, esnaf odaları, üniversite yetkililerine yöneltildiği ve bunun siyasal iktidarın yerelde siyasi ve ekonomik hegemonya sağlama girişimi olduğu anlaşılmaktadır.

2012 yılı itibarıyla mali açıdan merkeze bağlanmış olan, 2016 yılında idari olarak da merkeze bağlanan bölgesel kalkınma ajanslarının yerel siyaset zemininde nükleer santral projelerinin AKP'nin hegemonya inşasının aracı olarak kullanılması da toplumsal rıza üretiminin bir yolu olduğunu göstermektedir. Özellikle bu zeminin tezin ikinci bölümünde kalkınmacılık tartışmasında açıklandığı gibi Sinop'ta sivil toplum gücü olarak nükleer karşıtlarının ilgili etkinliklerden dışlanması projenin yerel siyasette tartışmaya açılmadan kabul edildiğini yani itirazların yok sayılarak yerelde dayatıldığını ortaya koymaktadır. Bununla beraber 2014 yılındaki KUZKA çalıştayı Sinop'taki iş insanları için Japonya'ya ve Kore'ye nükleer santrallerin "çevreye zarar vermediği" iddiasıyla yurt dışı inceleme gezilerinin düzenlenmesine imkân vermiş, bu ziyaretlerde bu ülkelerin ticari yetkililerine Sinop'ta yatırım çağrısı yapılmıştır. Mersin'de ise 2010 yılında Rusya ile milletlerarası anlaşma sonrasında Rusya'ya nükleer santral inceleme gezileri düzenlenmiş ancak bu gezilerin hedef kitlesini kamuoyunu etkileme potansiyeli olan gazeteciler, Büyükeceli'de nükleer santral konulu yarışmalarda derece alan öğrenciler teşkil etmiştir.

2010 yılındaki yargı reformunun etkisi olduğu düşünülecek şekilde siyasal iktidarın ÇED sürecinde sivil toplumun itirazlarını yok saymasına rağmen nükleer karşıtı hareketin Anayasa'daki "çevre hakkı" kavramına yaslanarak çevre hareketlerinde

görüldüğü gibi yargı mekanizmalarına ezbere başvurma eğilimini sürdürmesidir. Nitekim Mersin ve Sinop'taki hareketlerin aktörleri binlerce sayfalık ve içerik olarak kopyala yapıştır niteliğindeki ÇED raporlarını inceleyip davalar açmıştır. Tezin ikinci bölümünde 80'lerden itibaren büyük projeler için siyasal iktidarın yargısal süreçleri araçsallaştırdığını gösteren Gökova Termik Santrali, Aliağa Termik Santrali ve Bergama Altın Madeni'ne karşı açılan davalar anımsanırsa mücadelelerin daha ziyade avukatlık mesleğinin uzmanlık alanına dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Mersin'deki hareketin ikinci dönemine vakıf NKP içinde son yıllara kadar sendika temsilcisi olarak aktifliğini korumuş olan 50 yaşındaki erkek (M21);

> "Halk bir çevre sorunuyla karşılaştığında nasılsa avukatlar bu konuda dava açarlar ve bu konu çözülür. Bu hukuksuz bir durum yani bizim sağlığımızı etkileyecek bir şeye avukatlar izin vermez diye düşünür oldu. Çevre mücadelesi halk hareketinden hukuki boyuta geçmiş oldu yani çevre mücadelesi."

diyerek yargı süreçlerinin kuşatılmış olmasına rağmen avukatların halk üzerindeki etkililiğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte yargı sürecine meydan okuyanlar tarafından aşırı önem atfedildiği ise 2000 sonrası uygulamalar kapsamında Mersin ve Sinop'ta AKP döneminde yükseltilmiş olan bilirkişi ücretlerinin başta meslek oda ve birliklerinin katkısı olmakla beraber sivil toplum güçlerinin dayanışma ağı ve kampanyaları aracılığıyla karşılanmasında görülmektedir. Tüm bu çabanın sonunda projelere dair bilimsel gerçekler saptanabilmişse de ÇED onayının iptali için açılan tüm davaların nihai olarak birleştirilip reddedilmesiyle sonuçlanması yargı süreciyle mücadelede zaman ve enerji kaybedildiği yönündeki tespiti doğrulamaktadır.

Mersin'de kurumsal siyasetin yerel yönetimlerdeki izdüşümü sayılan önemli bir değişiklik olarak 2012 yılında TBMM'de onaylanıp 2014 yılında uygulamaya konulan 6360 sayılı KHK ile Büyükeceli'nin Gülnar'a bağlanması köydeki nüfusun bir kısmının kente göç etmek zorunda kalmasına yol açmıştır. Nükleer karşıtı hareketin köy ile ilişkisinin daha fazla kopmasına neden olan diğer bir gelişme ise Mersin'deki nükleer karşıtı hareketin ikiye bölünmesine yol açan gerilimli süreç olmuştur. Zira ilki '97 yılında açılan Yeşil Ev'in kira bedeli 1,5 yıl boyunca meslek odaları tarafından karşılanırken, ikincisi de aynı yöntemle 2010 yılında açılmış fakat Mersin'deki hareket aktörleri arasında bölünmenin yaşandığı 2013 yılında kira ödemesinin takibi yapılamadığı için kapanması neticesinde köyle bağ büyük ölçüde

yitirilmiştir. Hareket içi bölünmeye uzanan sorunların temelinde ise birey-örgüt dengesizliğine temellenen şekilde kişiler arası rekabet ve örgütlenme alt yapısıyla ilgili sorunların olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Mersin'de meslek örgütlerinin kurumsal ağırlığının olması, temsilci değilse de mensubu olan hareket aktörünün sözcülük görevini 2014 yılına kadar kesintisiz sürdürmesi, bireysel üyeliklerin yürütmeye girmesine karşı çıkılması, örgütlenmenin kurumsal ağırlıklı olmasının savunulması, bireysel eylemlere eleştirel yaklaşımlarda bulunulması hareket içinde özellikle bireysel aktörler açısından dışlayıcı olmuştur. Harekete yeni kişilerin katılımını önleyen bu durum meslek odalarına üyeliği olmayan gençlerin örgütlü sistemin uygulamaları karşısında çekimser kalmasının ve harekete ilgi göstermemesinin de nedenleri arasında sayılmaktadır.

Sinop'taki nükleer karşıtı hareket açısından benzer bir gerilim ve sonrasında bölünme Mersin'de meydana gelen ayrılıktan dokuz yıl önce doğa korumacı yaklaşımı savunanlarla sınıf temelli bir mücadele stratejisinin izlenmesini savunan 80 sonrasının mağduriyetini yaşayan sol örgütlerden[1096] gelen aktörler arasındaki strateji farklılığı nedeniyle yaşanmıştır. Bununla birlikte Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin aynı zamanda çevre platformu olarak organize olması da SİNYAD sürecinde nükleer karşıtı hareketin iki koldan yürütüldüğü izleniminin açıkça görülmesini önlemiştir.

Yeni Dernekler Kanunu'na göre sendikal yapılara üyeliğin ağır basmasıyla çevreci ve doğa korumacı yaklaşımın geri planda kalması, böylece sol eğilimlerin daha ağır basması söz konusu olmuştur. Nitekimnükleer santral kurulması için 2013 yılında Japonya ile milletlerarası anlaşmanın yapılması da hareketin yeniden yapılandığı süreçte emperyalizme eleştiri temelinde KESK'in platform içinde ağırlığı artmıştır. Ne var ki Sinop'ta da Mersin'deki durumla benzer şekilde sol siyasete yaslanan bu kurumsal yapı Sinop'ta da gençlerin katılımını zorlaştırmaktadır. Öte yandan kentsel ağ içinde popülist tekliflerin yerini işten çıkarma, cezalandırma, işe almama gibi tekillikler üzerinde uygulanan, korku içeren zor yöntemlerinin etkisiyle harekete gençlerin katılmasının önünde engel teşkil etmesi, Sinop Üniversitesinin açılması, üniversitenin kentteki nükleer santral tesisine uzman yetiştireceği iddiasına yaslanılarak gençlere iş ve gelecek vadedilirken nükleer karşıtlığının kurumsallık içine alınmış olması ve artan genç nüfusa hitap edememesi de yerel siyaset ağında gençlerin bulunduğu mevzilerin AKP tarafından kazanılmış olması; OHAL döneminde nükleer karşıtlarına yönelik artan baskı ve kontrolün de gençlerin

hareketten uzaklaşması da yine gençlerin harekete mesafelenmesinin nedenleri arasında bulunmaktadır. Ayrıca kentte nükleer santrale "devlet projesi" ön kabulüyle yaklaşılması nükleer santral projesine rıza verildiğine işaret etmektedir. Sinop'taki termik santral mücadelesiyle dünya çapında ödül alan aktörlerin ifade ettiği gibi nükleer karşıtı hareketin şirketlere değil, devlete karşı verilen mücadele olduğu belirginleştikçe katılım azalmıştır.

Sonuç olarak tezin 2004 tarihli Dernekler Kanunu'na dair tespiti kanunun pratikte Mersin ve Sinop'taki hareketlerde iki yönlü çalıştığı yönündedir. Bunlardan biri, hareket içi temsiliyet ağırlığının oluşması ve hareketin sola yaslanarak kapsayıcılıktan çıkılması olurken diğeri, tezin üçüncü bölümünün ikinci aşamasında açıklandığı gibi kurumlarla kaynak bağımlılığına dayalı bir ilişkinin gelişmesi ve aynı nedenle halktan uzaklaşılmasıdır. Bu şekilde nükleer karşıtı hareketin ilk döneminin devamcısı olduğu iddia edilirken mücadelenin yerel ayaklarında yalnızca faaliyetler için kaynak temin yöntemleri üzerinden karşılaştırıldığında bile 90'lardaki nükleer karşıtı hareketten temelden farklılaştığı düşünülmektedir. Zira nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop'taki yerel ayaklarındaki faaliyetlerde ağırlıklı olarak bileşenlerin kaynaklarından yararlanılması nükleer karşıtı hareketin aktörleri kanalıyla bilgi ve belgelerin toplumsallaştırıldığı yayınlardan, faaliyetlerim bir taraftan kamuoyunun ilgisini ve dikkatini çekmek diğer taraftan konser ve etkinliklerle eğlendirerek kamuoyu oluşturmak, taraftar toplamak suretiyle elde edilen gelirle faaliyetlerini gerçekleştiren hareketin ilk döneminden farklılıklar göstermektedir. Nitekim gerek Mersin gerekse Sinop'ta bireysel üyelik-gönüllülük ile örgüt ve örgüt temsilcisinin diyalog kurmakta zorlanmasına bağlı olarak platform içi denge sorunlarının olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 2005 yılında oluşturulan nükleer karşıtı platformların hareketin ilk dönemindeki *Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformundan* dinamikleri ve mekanizmaları bakımından kopuşların ağırlıkta olduğu, buna rağmen toplumsal değişmeye nüfuz eden neoliberal politikaların hareketin dinamikleri üzerinde süreklilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede yeni Dernekler Kanunu bir taraftan platform içinde kamu kurumu niteliği haiz kitlesi ve kaynağı olan büyük yapıların, sendikaların, derneklerin ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Hareketin genel olarak koordinasyon görevini üstlenen büyük ve köklü bir kurum olarak insan kaynağı, teknik alt yapı ve maddi kaynakları (ayni yardım olarak) seferber eden EMO açısından da gerek ittifak ilişkisi içindeki

ağırlığı gerekse kamuoyu nezdinde artan görünürlülüğü TMMOB içindeki konumunu güçlendirmiştir.

Resmî olarak iki yıl süren OHAL dönemi ile 2018 yılında parlamenter sistemin terk edilmesiyle geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi dönemi boyunca artan otortierlik Mersin'deki nükleer karşıtı harekette Gezi sürecinden itibaren hareket aktörlerinin üzerindeki baskı ve kontrolün artması anlamına gelirken savcılıktan açılan davalar, para cezaları, KHK uygulamaları ile geçim derdi içine düşürülen hareket aktörlerini ilave geçim mücadelesinin içine çekilmiştir. Baskı ortamı, hâlihazırda mücadeleye mesafeli olan gençlerin Mersin'de OHAL itibarıyla baskı ve kontrolün artmasıyla hareketten daha da uzaklaşmasına neden olmuştur. OHAL ile başlayan baskı sürecinde TMMOB, TBB, TTB, halkevleri gibi yıllardır baskı ve kontrol altında tutulan örgütlerin iktidar tarafından daha doğrudan hedef alınması ve bu örgütlerin üyelerinin menfaatlerini korumak ve varlığını sürdürmek gibi önceliklerinin bulunması ise geriye çekilmelerine bağlı olarak nükleer karşıtı hareketin kamuoyu görünürlüğü azaltıcı etki yapmıştır. Buna göre hareket içindeki bileşen temsilcileri geri planda kalmayı tercih etmekte; sınıf eksenli mücadeleyi içselleştiren dinamikler ise ittifak ağı yapısının getirdiği birlikte hareket etmenin zorluklarıyla hareketin yörüngesinde hızlı değişimler yapmamaktadır.

Öte yandan Sinop'ta cemaat toplumu özellikleri ağır bastığı için kurumsal yönetimin yereldeki temsilcileri atanmış dahi olsalar yukarıda açıklanan baskı hâlinin Mersin'e göre yerel siyaset ağı içinde yer alan dernekler ve örgütler üzerinde fazla hissedilmediği anlaşılmaktadır. Lakin nükleer karşıtı hareketin etkinliklerinin sınırlandırılmasının halkta çekince yarattığı, hareketin de marjinal intiba uyandırmasına bağlı olarak kente hitap edememesi gibi sorunlar artmıştır. Bunun sonucunda kuruluş amacı platformun varlığını sürdürmek için faaliyetlerin yerine getirilmesi amacıyla kaynak bağımsızlığı sağlamak olan SNKP Der'in tezin yazım sürecinde platformun yerini almasından bahsedilmektedir. Hep aynı kişilerin hareketi yürütmesine bağlı olarak Mcadam, Tilly ve Tarrow'un Dynamics of Contention *(Çekişmenin Dinamikleri)* adlı eserlerinde içe kıvrılma[1097] olarak tarif ettikleri bu durum hareketin dernekle sınırlanma ihtimalini güçlendirmektedir.

Yukarıdaki gelişmelerin ışığında yıllardır nükleer karşıtları tarafından geçici bir süre için "çevre platformu" oluşturularak kentte çevre ve ekoloji tahribatı yaratan

projelerle mücadele edilirken çevre platformuna evrilme hâlinin de son bulacağı anlaşılmaktadır. Bu durum açıkça Sinop'ta nükleer santral kurulmasına rıza verildiğini göstermektedir. Sinop'ta çevre ve ekoloji mücadelesi veren herkes aynı zamanda nükleer karşıtı değildir. Bununla beraber Türkiye'nin diğer ülkeler gibi nükleer silah sahibi olmasını sağlayacağı yönündeki algı ve gençlerin gelecek endişesi gerek Sinop'ta gerek Mersin'de nükleer karşıtlığına mesafeyi daha da artırırken ittifakın tarafı olanlar da mesleki ve toplumsal kaygılarla hareketten uzak durabilmektedir. Mersin'deki hareketin ikinci döneminde kısmen aktif olan 53 yaşındaki meslek odası temsilcisi kadın (M18)'in;

> "Nükleer karşıtı mücadelede de bir sıkıntı var. Güçlerimizi ortaklaştıramıyoruz. Acaba daha çok mu uzun yıllar gerektiriyor. İçselleştiremedik mi? Bu mücadele belli bir kitlenin elinde değil de halkın geniş katılım sağladığı bir platforma dönüştürmemiz gerekiyor ki bu da ciddi bir emek ve zaman gerektiriyor. Çünkü mücadele halkın da daha geniş katılım gösterdiği bir harekete evrilmiyor."

şeklindeki yorumu bu durumun tezde tartışıldığı gibi tek bir nedeni olmadığını teyit etmektedir.

Nükleer karşıtlığının çevre ve demokrasi mücadelelerinde bir aktör olarak yer alamaması da güçlerin ortaklaştırılamamasının nedenleri arasında tartışılması gereken bir konudur. Zira nükleer karşıtlığının dinamiklerinin ağırlıklı menfaat örgütü olmasının da etkisiyle dinamiklerin çekildiği ortamda Sinop'ta 2019 yılından itibaren kentteki demokrasi mücadelesi Emek, Barış ve Demokrasi Platformundan yürütülmekte, Türkiye genelinde çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelere karşı ise Ekoloji Birliği çatısı altında oluşturulan dayanışma zemininde mücadele örgütlenmektedir. Çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelere karşı açılan imza kampanyalarında imzacılar arasında Sinop NKP adıyla yer alan Sinop'taki nükleer karşıtları, demokrasi alanındaki taleplerinin konusuna göre KESK ya da Emek, Barış ve Demokrasi Platformu olarak dile getirmektedir. Sinop'ta nükleer karşıtlığı üzerinden oluşturulan geniş ittifak ağının demokrasi ve hak mücadelesi içindeki görünürlüğünün azaldığı anlaşılmaktadır.

Mersin'deki nükleer karşıtı hareket açısından kentteki çevre sorunları ağırlıklı olarak 2014'te Mersin NKP'nin bölünmesinden sonra ekoloji mücadelesinde ana aktör hâline gelen MERÇED ve Mersin NKP gibi çevre ve ekolojiyi tahrip eden projelere karşı açılan imza kampanyalarında imzacılar arasında görülmektedir. Bununla

beraber Mersin NKP demokrasi alanındaki mücadeleye Sinop NKP gibi 2019 itibarıyla ağırlıklı olarak Emek ve Demokrasi Platformu bileşeni olarak katılmakta ancak bu platformda da nükleer karşıtlığını dile getirmektedir. Zira Mersin NKP dinamikleri ağırlıklı olarak menfaat örgütü olmaları nedeniyle üyelerinin hak ve menfaatleri ile toplumsal demokrasiye dair taleplerini çoğunlukla kendi örgütleri içinden dile getirmektedir.

5. SONUÇ

Dört bölümden oluşan bu tez ile Türkiye'deki nükleer karşıtı hareketin Mersin ve Sinop'taki proje yerel ayaklarında, AKP iktidarının 2002-2020 yıllarına tekabül eden süreçte geçirdiği dönüşümün neoliberal politikalar bağlamında çekişmeci siyaset perspektifinden çözümlenmesine gayret edilmiştir. Birikim rejiminin neoliberal stratejisine göre planlayıcı fonksiyonunu düzenleyici nosyona bırakan devletin izlediği devamlılık esasına göre hareket eden siyasal iktidarların nükleer santraller gibi hegemonik projelere yönelik toplumsal rızayı tesis etme yolunda başvurduğu zor ve rıza araçları aynı zamanda hareketli olan demokrasi eğrisinin yönüne dair fikir vermektedir. Her şeyden önce 12 Eylül Askerî Darbesi ile uyarlanan neoliberal politikaların kurumsal siyasetin tahribatıyla beslenmesi demokrasinin altının oyulması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu durum, kendinden önceki siyasal iktidarların otoriter, popülist, kalkınmacı uygulamalarını aşan niteliğiyle AKP döneminde sistem değişikliğine uzanan bir otoriterleşmenin hasıl olduğu anlamına gelmektedir. Bu açıdan kapitalizmin neoliberal stratejisinin lensinden yararlanılan tez, küresel etkilerin dikkate alınmasıyla ulusal ve yerel ölçekte yürütülen analizler aracılığıyla nükleer karşıtı hareketin geçirdiği dönüşüm üzerinden bir yanıyla toplumsal değişmenin nasıl gerçekleştiğine dair bir kesit sunmaktadır. Çalışmanın iki kentteki ittifak ağlarını odağına alan yapısı ve analizlerin birey/toplum/örgüt bazında direniş potansiyelinin dönüşerek eritildiğini çok boyutlu bir çerçeve içinden göstermesi kurumsal siyaset ile yerel siyaset ağlarının bu dönüşümdeki payının etkisinin tespit edilmesine imkân vermektedir.

Çalışmanın teorik çerçevesinde dikkat çekildiği gibi siyasal iktidar, siyasal rejim ve kolektif eylemi buluşturan çekişmeci siyaset açısından demokrasi kapasitesinin düşüklüğü ve siyasal iktidarın baskı kapasitesindeki değişiklikler toplumsal hareketlerin yörüngesini etkiler. Bu etkileşimin olumlu ya da olumsuz sonuç vermesi hareket aktörlerinin tehdit ve fırsatları yorumlamasına bağlı olduğu üzere toplumsal hareketin dinamikleri ile mekanizmalarındaki değişimin izlenmesi önemlidir. Bu açıdan nükleer karşıtı hareketin yerel ayaklarındaki dönüşümüne neden olan faktörlerin kavranması için bu tezin hedefleri arasında Mersin ve Sinop'taki hareket

aktörlerinin örgütlenme, strateji ve işleyişlerinde meydana gelen değişikliklerin tespit edilmesi bulunmaktadır. Ancak otonomisini yitiren her oluşumda yaşandığı gibi sonuç getirici kolektif eylemlerin eksikliği ya da bu eylemlerin engellenmesi/bastırılması neticesinde tehditlerin fırsata dönüşmemesi toplumsal dinamiklerin rıza ve/veya zor araçlarıyla daha fazla kuşatılması anlamına gelmektedir. Harvey'in *kapitalizmin yaratıcı yıkımı* tespitini anımsatan bu durum, toplumsal güçlerin otoriter, kalkınmacı ve popülist saiklerle birey/toplum/örgüt bazında kullanılan rıza ve/veya zor araçlarıyla dönüştürülmesi neticesinde direnişlerin de sistemin işleyişini kolaylaştıran bir araç hâlini aldığını göstermektedir.

Kapitalizmin neoliberal stratejisi küresel ekonomik sistemden bağımsız olmamakla birlikte Türkiye örneği, ulusal ölçekte bir tarihselliğin üzerine inşa edildiğini neoliberal politikalar doğrultusunda her şeyin metalaşması, devletin sosyal yanından piyasalaştırma aracılığıyla kurtulma girişimleriyle ortaya koymaktadır. Bu etkiler altında geniş çaplı, çeşitli ölçeklerde ve çok boyutlu bir şekilde yaşanan toplumsal değişme yaşamın her alanında deneyimlenmektedir. Zira el koyma, çitleme, mülksüzleştirme gibi uygulamalar üzerinden artı değer yaratımına temellenen birikim rejimi çevre ve ekoloji açısından kamusal mekanlara ve müştereklere el konulmasına; doğanın ve doğal varlıkların kirletilmesinin kabul görmesine uzanarak eşitsizliklerden beslenen kapitalist sistemin mantığına göre derinleşmektedir.

Toplumsal değişmenin çok katmanlı yapısı çevre alanındaki toplumsal hareketlerin salt bir projenin durdurulmasına yönelik mücadele olarak değil, aynı zamanda güç ilişkileri gereğince bir sistemin içinden ve ona karşı verilmek zorunda olan bir mücadele olarak düşünülmesi gerektiğini açıklamaktadır. Bu çerçevede Türkiye gibi erken dönemde kapitalist olmayan ülkelerde küresel sermayeye entegrasyon sağlamayı hedefleyen siyasal rejim de 80'lerden itibaren zor ve rıza araçlarını kullanarak yine neoliberal politikalar doğrultusunda kapitalist projeleri engelleme potansiyelini haiz kolektif güçlerin ve toplumsal ağların parçalanmasını öngörmüştür. Bu durum sistem karşıtı hareketlerin piyasalaştırmaya direnç göstermesini ve akışı durdurmasını önleme yolunda siyasal iktidarların rıza ve zora dayalı müdahalelerinin yanı sıra toplumsal dinamiklerin içine gömülü iktidar ilişkilerine nüfuz ederek kendini orada yeniden üretmesinde de[1062] görülmektedir.

[1062] Dardot, P., & Laval, C. (2012), 416

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde her şeyin piyasalaşması ve kapitalist sınıfın inşası için birikim rejiminin devamlılığını öngören bir stratejiyle uluslararası sermayeye entegrasyonun hedeflenmesi bir devlet politikasıdır. Ülkenin küresel sistem içindeki borç ilişkilerinden bağımsız olmayan bu strateji, uluslararası sermayeye coğrafi hareketlilik kazandırılmasına hizmet ederek küreselleşmenin olanaklarıyla ÇUŞ etkinliklerinin kabul görmesine uzanmıştır. Bu şekilde 2000'lerde geliştirilen bölgesel kalkınma ajansları aracılığıyla yerelin ve yerel siyaset ağlarının küresel rekabetin içine çekilmesi sağlanırken ÇUŞ projelerine "yönetişim" adı altında sağlanan toplumsal rızanın bu tezin odağındaki nükleer santral projeleri için de siyasal iktidar eliyle şekillendirilen kurumsal siyaset ve yerel siyaset zemininde karşılığı bulunmaktadır.

Küresel sermayenin ihtiyaç duyduğu coğrafi hareketliliğin az gelişmiş ülkelere yöneltilmesi için yerel ölçekte yapılan düzenlemelerin ilk adımı 1984 yılında başlanan büyükşehir belediyeciliği uygulamasıdır. Büyükşehir olmanın finansal kredilerden yararlanmaya imkân vermesi 90'larda izlenen ademimerkezileşme eğilimleri doğrultusunda ihtiyaç duyulan maddi kaynağın kredilerle sağlanması için daha fazla kentin *büyüme makinesi* olmayı talep etmesine neden olmuştur. Bu döngüye dünyanın sayılı limanlarından birine ev sahipliği yapan Mersin'in katılması tezin konusunu teşkil eden kentteki nükleer karşıtı hareket açısından yerel siyaset ağlarının bu piyasalaştırmanın parçası olması ve neoliberal pratiklerin kent düzeyindeki işlevselliğini artırması ve yerel yönetimlerin bu mekanizmaya daha fazla dâhil edilmesiyle önemlidir. 2005 yılında AB üyelik sürecinde sağlanan ademimerkezileşme kentlerin birer büyüme makinesi olarak işlemesini desteklerken kredi almayı kolaylaştıracak şekilde daha fazla kaynağa erişmenin yolunun büyükşehir olmaktan geçmesi de kentlerin ÇUŞ etkinliklerine daha çok çekilmesini sağlamıştır.

Nükleer karşıtı hareketin Mersin ayağında direnişin ulusal ölçeğe yükseldiği 90'larda toplumsal dayanışma ağlarının parçalanmasıyla yaşanan iki gelişmeden biri proje mekânı olan Büyükeceli'de belediye başkanlarının 1996 yılı itibarıyla nükleer karşıtlığından nükleer taraftarlığına geçmesi olurken diğeri de sivil toplum alanının yeniden dizayn edilmesidir. Bu kapsamda önceliklerin farklılaşması, siyasal iktidar ve/veya şirket tarafından sağlanan teşvikler gibi rıza araçlarının devreye girmiş

olması dayanışma ağlarının örülmesindeki zorluklara ve bu ağların yırtılmasına işaret etmektedir.

Oysa Gerze mücadelesinin kadın hareket aktörlerinden Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine vakıf 52 yaşındaki (S28);

"*Gerze halkı kentin merkezinde o paketleri toplayıp bizim desteğimizle şirkete geri gönderdik. Senin paketini hiçbir şeyini istemiyoruz diye şirkete geri gönderdik. Bunlar önemliydi gerçekten çok önemliydi*." diyerek maddi menfaatleri reddetmenin önemine işaret etmiştir.

Bu dönemde çevre hareketleri ile nükleer karşıtı hareket içinde kişiler ve örgütler arası rekabet, profesyonel örgütlerin etkisi altında kurumsallaşma, sağ kanattan siyasi partilerin ittifaktan ayrılması ve sol siyaset söylemlerinin ağır basması gibi etkiler de siyaseten ayrışmaların derinleştiren ve farklı mücadeleler arasında sınıfsal bir mücadelenin örülmesini zorlaştıracak şekilde hareketin ikinci döneminde de miras alınarak yola çıkılmasına uzanmıştır. Zira Sivil alandaki kolektif ağlar içinde AB fonlarından yararlanan kuruluşların varlığı rekabeti ve neoliberal özneyi de ortaya çıkarırken bir taraftan da sol siyaset izleyen çevreciler arasında "maddi menfaat" olasılığının sorgulanmasına yol açan güvensizlik temasıyla çevre mücadelelerin içine "nifak tohumları" atılmıştır.

Küresel-ulusal-yerel ölçekte neoliberal stratejiye göre yaşanan gelişmeler çevre mücadelesinde kırılmalara yol açarken nükleer karşıtı hareketin ikinci dönemine başladığı süreçte, 2010 yılında Mersin'de ve 2013 yılında Sinop'ta nükleer santral kurulması için milletlerarası arası anlaşmaların imzalanması yani projelerin resmiyet kazanması nükleer karşıtı meydan okuyanların yargısal müdahale arayışına girdiği bir dönem olmuştur. Anayasa'nın etrafından dolaşılarak yapılan bu anlaşmaların gerisinde yargıyı yürütmenin kontrolüne sokan yargı referandumunun[1063] sağladığı kolaylıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte yargının yürütmenin kontrolüne girmesini sağlayan değişikliğin öncül ve ardıl etkileriyle 2007-2009 küresel kriz şartlarının uluslararası pazar ilişkilerini olumsuz etkilendiği bir dönemde yapılmış olması siyasal iktidarın hegemonyasının sürmesi için yurt içi kaynaklara yönelme kararından bağımsız bulunmamaktadır. Nitekim bölgesel kalkınma ajanslarının 2012

[1063] Tezin ikinci bölümünde otoriterlik kısmında açıklanan torba kanunla yapılan yargı referandumu AKP'nin kendi içindeki bir grubun tasfiyesini amaçlamışsa da sonuç itibarıyla iktidar kapasitesini genişleten bir değişiklik sağlamıştır.

yılında merkeze mali olarak bağlanmasıyla bu eğilim desteklenmiş görünmektedir. Aynı yıl yerelin kaynaklarına erişmeyi sağlayan şekilde yerelde merkezîleşmeyi getiren kanun değişikliği ile Mersin'de YİKOB'un kurulması, şehir belediyesi olan Sinop'ta yerel seçimle göreve gelen il özel idaresinin Valiliğe bağlanması gibi gelişmelere uzanmıştır. Bunun yansıması Sinop'ta nükleer santral projesinin Japonya tarafından üstlenildiği süreçte Sinop'taki ilçe belediyelerinin Fukuşima Nükleer Felaketi sonrasında başlatılan nükleer karşıtı belediyeler ağına katılmaktan kaçınmasında görülmektedir.

Bununla birlikte büyükşehir belediyelerinin hizmet sınırlarının il sınırlarına genişletilmesi ve köylerin mahalleye çevrilerek idari olarak en yakın ilçeye bağlanmasının Mersin örneği üzerinden sonucu, nükleer santral kurulması için seçilen Büyükeceli köyünün 37 kilometre mesafedeki Gülnar'a bağlanması tezin konusu açısından nükleer karşıtı hareketin Mersin'de köyle zayıflamış olan etkileşimini kopartan bir etki yapmıştır. Köydeki nükleer karşıtı nüfusu düşüren bu uygulamaya ek olarak 2012 yılında Büyükşehir Kanunu'nda yapılan düzenlemeler köyün idari niteliğinin değişmesiyle köyden göçü artırmıştır. Köydeki nükleer karşıtı nüfus azalırken 2013 yılında Mersin NKP içinde gerginliklerin yaşandığı süreçte ikinci Yeşil Ev'in de kapanması nükleer karşıtları açısından köydeki bağlantıların büyük ölçüde yitirilmesine neden olmuştur.

Nükleer karşıtı hareketin ittifak ağına dâhil olan belediyenin yerel ölçekte ilk kopuşu 90'ların ortasından itibaren sağlanan maddi menfaatlere[1064] dayanmaktadır. Bu tespit Sinop'ta devlete ait arazide inşası öngörülen proje için civar köylerde yaşayanlara yönelik teşvikler söz konusu olmadığı için Akkuyu'daki maddi menfaatin kaynağının nükleerci şirket olduğuna işaret etmektedir.[1065] '90'ların koalisyon hükümetleri döneminde nükleer santral projesine dair yer lisansının da 1976 yılında alınmış olması otoriter değil, popülist araçlarının toplumsal rıza üretiminde kullanılmasını kolaylaştırmıştır. Ancak 2000'lerden itibaren, fakat özellikle AKP döneminde

[1064] Tez boyunca Künar'ın tanıklıklarından yararlanılarak Büyükeceli'de belediye başkanlarının nükleer karşıtlığından taraftarlığına geçişi açıklanmıştır. Sinop'ta maddi menfaatten bahsedilmemesi ile yer lisansı alınmamış tamamen devlete ait arazinin proje mekânı seçilmiş olmasına rağmen teknoloji sahibi olan şirketin belli olmaması birlikte düşünüldüğünde Mersin'deki proje için maddi menfaatlerin kaynağının şirket olduğunu teyit eder görünmektedir.

[1065] Bu konuda Akkuyu NGS ajans haberleri de şirket etkinliklerinin bölgedeki yoğunluğunu göstermektedir. Bkz Akkuyu NGS, 2011-2018-yillarina-ait-basin-bultenleri-arsivi

kamulaştırmaların yerini acele kamulaştırmaların alması sistemin otoriterleşme eğiliminin ilk emareleri sayılabilir.

Nükleer karşıtı hareketin ittifak ortağı olan belediyenin küreselleşme ile yerelleşme arasına sıkışmasına bağlı olarak kaynak ihtiyacı doğrultusunda rantsal faaliyetlere izin vermesi ve kentlerindeki çevre hak ve ihlaline neden olan projeleri takip eden nükleer karşıtları ile çeşitli platformlarda karşı karşıya gelmesi de nükleer karşıtı hareketlerle belediyelerin ilişkilerin bozulmasının nedenleri arasındadır.

Mersin özelinde büyükşehir belediyesinin nükleer karşıtı harekete maddi desteğinin azalması 2016 yılında OHAL itibarıyla başlamıştır. Bu dönemde kalkınma ajanslarının idari olarak merkeze bağlanması ise yerelin kaynaklarının AKP'li olmayan belediyelere gitmesinin önlenmesinin amaçlandığını göstermektedir. Siyasal iktidarın kurumsal ve yerel siyaset zemininde otoriterliğindeki artışı ortaya koyan bu gelişmeler siyasetin gücünü merkezde toplamasıyla otoriterliğin artmasına bağlı olarak çevre ve ekoloji mücadeleleri açısından yerelde demokrasiyi sınırlayıcı bir etki yaratmıştır. Sinop'ta nükleer karşıtı eylem ve etkinliklerin Valilik tarafından yasaklandığı süreçte ittifak içindeki belediyenin nükleer karşıtlığı belediye başkanının kişisel nükleer karşıtlığı ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca gerek Mersin gerek Sinop'ta merkez belediye başkanlarının CHP'den seçilmiş olması nükleer karşıtlığını içselleştirmediğinden bahsedilen partinin hareketteki etkinliğinin azalması ile ilgilidir. Nükleer karşıtı hareketin ittifak ağındaki siyasi partiler dinamiğinin etkinliğinin başta CHP olmak üzere düşük olduğu söylenebilir.

Kendinden önceki siyasal iktidarların uygulamalarını aşacak şekilde yasama ve yargı süreçlerini yürütmenin kontrolü altına sokan AKP iktidarında hegemonik projelerin desteklendiği en açık olarak nükleer santral projeleri için gerçekleştirilen kanun değişiklikleri, özel teşvik ve ayrıcalıklarda görülmektedir. Ancak yürütmenin yargıya hâkim olmasıyla proje aşamalarında katedilen ilerlemeye nükleer santrallere yönelik itirazların Bergama mücadelesinde deneyimlendiği gibi "vatan haini, ajan" gibi iktidar söylemleriyle toplumun kutuplaştırılarak direnenlerin toplumdan izole edilmesi eklenmiştir. Otoriterleşmenin arttığı 2016 yılındaki OHAL itibarıyla projelere toplumsal rızanın üretiminde para cezalarının uygulanması, savcılık tarafından davaların açılması, gözaltı ve linç dâhil zor kullanılan örnekler artmış bulunmaktadır. Kurumsal siyaset altyapısal iktidarın şekillendirdiği değişikliklerin

düzeyine göre çeşitlilik gösterdiği üzere[1066] buna doğa üzerinden artı değer sağlamaya gösterilecek direnç potansiyeline karşı toplumsal kontrolün daha doğrudan sağlanması eşlik etmektedir. Örneğin, Sinop'ta merkezî yönetimin güçlendirilmesi Vali'nin yetki ve kontrolünün artırılması neticesinde kolluk kuvvetlerinin, müdahaleleriyle ve yasakların uygulanmasının[1067] önünü açması ile gerçekleşmiştir. Neoliberal stratejinin popülist yollardan rıza üretimini hedefleyen araçları AKP'nin daha erken dönemlerindeki hegemonya inşa sürecinde kullanılmış, buna mukabil siyasal iktidar gücünü merkezde topladıkça nükleer santrallere rıza üretimi için popülist araçlar yerine zor araçlarını tercih eder olmuştur.

2016 yılında başlayan OHAL ile belirginleşen otoriterliğinin öncesinde AKP'nin nükleer santral projelerine dair halka yönelttiği rıza araçlarına bakıldığında her iki kentte orta sınıfa mensup meslek sahiplerinin özellikle yurt dışı gezilerine, nükleer santral gezilerine gönderilmesi kentsel dinamiklerin iknasına çalışıldığı tespit edilmiştir. Mersin'de proje mekânında bulunan ilkokul öğrencilerine yarışmalar karşılığında hediyeler, yurt dışı gezileri düzenlenirken AKP yönetimi çocukların kullanıldığı reklamların dolaşıma sokulmasını sağlamıştır. Bu süreçte Sinop'ta bir üniversite kurulmuş ve kentin teknoloji mekânı olduğu yönünde yaratılan algıyla nükleer santral projesine rıza üretimi gençler üzerinden sürdürülmüştür. AKP'nin otoriterliği artarken popülizminin de otoriterleştiğini 2019 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi döneminde Cumhurbaşkanı'nın dünyada hiçbir siyasal iktidarın ifade etmediği bir açıklıkla nükleer santrallerin nükleer silaha sahip olma imkânı vereceğine işaret etmiş olması ortaya koymaktadır.

2004 tarihli Dernekler Kanunu'na göre kurumsal bir işleyişin hâkim olduğu nükleer karşıtı ittifak ağı içinde belediyelerle köylülerin yanı sıra varlık nedeni üyelerinin menfaatini korumak olan demokratik kitle örgütleri, dernekler; siyasi partiler, meslek oda ve birlikleri ile sendikalar yer almaktadır. Önceliği nükleer karşıtlığı olmayan, üyelerinden aldıkları aidatlarla düzenli kaynak sahibi oldukları için varlıkları yani süreklilikleri üyelerinin menfaatini korumaya bağlı olan bu örgütler, aynı zamanda kamu yararı ilkesi ile hareket ettikleri için nükleer karşıtlığını sürdürmektedir.

[1066] Marquez, devlet başkanlığının idaresi ve kurumsal kontrolün ağırlıkta olmasına göre rekabetçi otoriter, otoriter ve totaliter ve ideokratik rejimlerin varlığından bahsetmektedir. Marquez, X. (2019). Demokrasi Dışı Siyaset: Otoriterlik, Diktatörlük ve Demokratikleşme, (Çev. İ. Çekem) 25, 28

[1067] Tezin ikinci bölümünde bahsedildiği gibi otoriter uygulamalar yerelde merkezin yereldeki temsilcilerinin geçmiş deneyim ve mesleki birikiminden kopuk değildir.

Dolayısıyla ittifak ağı içindeki fiziki varlıklarıyla harekete süreklilik sağlamakta, kurum olarak varlıklarını korumaları nedeniyle nükleer karşıtı hareketin çatısının da sabitliğinde payları bulunmaktadır. Toplumsal hareketlerin siyasi baskı karşısında simbiyotik olarak *radikalleşme* ile *kurumsallaşma* seçenekleri arasında tercih yaptığı göz önüne alındığında profesyonel ve kurumsal örgütlerin ittifak içi ağırlığından ileri gelen şekilde nükleer karşıtı hareket hâlihazırda kurumsal yapıda bulunmaktadır. Bu yapı, büyüme makinesi olarak işleyen yerel siyaset ağının parçası olarak cemiyet toplum yapısı ağır basan Mersin'de daha resmî ilişkilerden, cemaat toplum yapısı özellikleri belirgin olan Sinop'ta daha fazla aşinalık, arkadaşlık içeren ilişkilerden teşekkül etmektedir.

Nükleer karşıtı mücadelenin ikinci döneminde her iki kentte de ittifak bileşenlerinden bazı aktörlerin nükleer karşıtı hareketin 90'lardaki ilk dönemine dahli ya da kurum ve örgütlerden temsilcilerin bu sürekliliğin bayrağını taşıması hareketin 2005 yılında yeniden toparlanmasının ve başlangıcın "ikinci dönem" addedilmesinin nedenidir. 2004 yılında yürürlüğe giren yeni Dernekler Kanunu şartlarında biraz daha şekilcilik getiren hâliyle konfederasyon tipi kurumların platform gibi ittifak ağlarına dâhil edilmiş olduğu yönündeki ibare bürokratik yapıyı haiz kurumların ağırlığının temsilcilerin güç devşirmesini sağlayan yanıyla platform içinde kişisel ilişkilerde de dengesizlik oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu işleyişin örgüt-birey çekişmesi oluştuğu gibi aynı kurumdan üyeler arasında temsilciliği üstlenmek ve büyük odalar-küçük odalar arasında rekabet gibi ittifak ağı içi çekişmelere uzanan sonuçları olduğu anlaşılmaktadır.

Kurumsal yapıların insan ve maddi kaynağı oranında ağırlık sahibi olduğu bu örgütlenme biçiminin hareketin ilk döneminden çok farklı bir yapıda ve kaynak mobilizasyonunu da içerecek şekilde "eski" olarak nitelenen hareketlere yakın olduğu söylenebilir. Kurumsal yapıdaki örgütlerden oluşan geniş tabandaki ittifak ağı formunda karar alınması ve uygulanmasında bürokratik engeller olduğu açıktır. Fakat bunun da ötesinde 80 Askerî Darbesi ve onu takip eden üç yıllık sıkıyönetim sürecinde yıkılan sivil toplumun yeniden demokrasiye geçilen dönemde bu kurumların siyasal iktidarın baskı ve kontrolü altında olması da ittifak ağının hareket alanını daraltmış bulunmaktadır. Nitekim Türkiye örneğinin gösterdiği, 80'lerden itibaren rıza araçlarıyla yürütülen kontrol ve dönüştürme sürecinin rejimin demokrasi

ibresi otoriterliğe yönelirken zor araçlarıyla örgütler üzerinde sürdürülmesidir. Bu dönüşüm AKP döneminde başlamamıştır, on yıllardır sürmektedir.

Örneğin, nükleer karşıtı ittifak ağı içinde yer alan sendikalar açısından 1980 sonrasında yapılan organizasyonel müdahaleler ve hükümet yanlısı sendikaların kurulması toplumdaki karşılıklarının yüzde 10'lara kadar gerilemesine neden olmuştur. Fakat bu kurumların aynı zamanda bürokratik yapıda ve kendi iç işleyişinde demokratik olmasını önleyen özellikleri daha başından ittifak ağı ilişkisine uygunluklarını tartışmalı kılmaktadır. İttifakta yer alan bir diğer örgüt yapısı olarak DKÖ'ler ise 90'larda sivil toplumun dönüştürülmesine direnerek devletin üstünden atmaya çalıştığı kamusal sorumlulukları gönüllü faaliyetlerle yerine getirmeye çalışan yapılardır ve sendikalar gibi siyasal iktidarların baskı ve kontrolü altında bulunmaktadır. Siyasi partiler ise genel olarak oligarşik yapıda olmalarının ötesinde Türkiye şartlarındaki neoliberal politikalar doğrultusunda siyasi partiler kanunu ile dönüştürülmüş oldukları için demokratik anlayıştan uzak, lider merkezli yapılara dönüşmüş bulunmaktadır. 80 sonrası demokrasi taleplerinin yüksek sesle dile getirilmesi için Yeşiller Partisi'nin sergilediği siyasal partilerin sahip olduğu fırsatlar tezin ikinci bölümünde açıklandığı üzere geçirilen dönüşümün sonunda sivil alan için fayda üretmekten uzaklaşmış görünmektedir.

Tezde nükleer karşıtı harekette örgütlerle kurulan bağımlılık ilişkisi sadece ittifak ağlarının yapısı incelendiğinde bile örgütlenmenin Türkiye genelinde diğer çevre hareketlerinde görülmeyecek şekilde şube mantığında örüldüğü görülmektedir. İlk dönemine kıyasla çeşitli illerde platformların gönüllüler tarafından oluşturulmasına dayanarak gerçekleştirilen nükleer karşıtı gönüllü faaliyetlerin, şenlikler gibi kolektif eylemlerin yerini hareketin ikinci döneminde ağırlığı olan kurumsal örgütlerin varlığı üzerinden gerçekleştirilen büyük miting, panel ve salon etkinlikleri almıştır. 2005 yılından itibaren ittifaklar arası eş güdümlülüğün prosedürel uygulamalarla sağlanması bürokratik örgüt olan meslek odalarının prosedürel uygulamalarının kullanılması kurumsallığın yerleşmesine neden olmuştur.

İttifak ağının bürokrasinin ve bürokratik ilişkilerin zemin bulduğu bir alan olarak inşa edilmesiyle siyasi partilerde kariyer beklentisi içinde olanlar tarafından hareketin kişisel menfaat odaklı faydacı eylemlere dönüşmesi kurumsal temsiliyetin bir diğer yan etkisi olarak görünmektedir. Bununla birlikte OHAL öncesi dönemde

kitlelerin toplandığı mitinglerde kurumsal ağırlıklara bağlı sergilenen bürokratik uygulamalarla heyecanlı kalabalıklara yapılan etkisiz konuşmaların kalabalıkları dağıtması gibi olumsuzluklar da söz konusudur.

2016 yılında ilan edilen OHAL itibarıyla varlıkları tehdit altında olan bu büyük örgüt ve kurumların üyelerinin menfaatlerini korumak mecburiyetinde kalması da harekete verdikleri desteğin azalması anlamına gelmiştir. Kurumsal örgütlerin ağırlığı altında kaynak mobilizasyonuna girilmesi hareketlerin baskı ortamında radikalleşme değil, kurumsallaşma emarelerinin ağır bastığını göstermektedir. Hareketin ikinci döneminde hissedilen kurumsal ağırlıkların bir avantajı örgütlü ve güçlü bir görünüm vermek olduğu kadar kurumlar varlığını sürdürmesine bağlı olarak nükleer karşıtı hareketin de çatısını korumak suretiyle Türkiye'nin en uzun soluklu çevre direnişi konumuna yerleşmesi olmuş görünmektedir.

İttifak ağı içinde meslek oda ve birlikleri ile sendikalardan üyelerin ağırlıkta olması sol siyasi söylemlerin yaygın olmasını getirdiği gibi erkek egemen yapıdaki bu örgütlerin ağırlığı nedeniyle hareket içinde kadınların oranı düşük kalmaktadır.[1068] Bu tezin görüşmecileri içinde özellikle Mersin'de kadın hareket aktörleri sayıca çok olmakla birlikte hareketin bütünü açısından kurumsal örgütlerin ağırlığı tezin ikinci bölümünde açıklandığı üzere erkeklerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Aynı gerekçe gençlerin nükleer karşıtı hareketin içindeki varlıklarının düşük kalmasının nedenleri arasındadır. Bu durum özellikle OHAL itibarıyla belirginleşmiş, siyasal iktidarın baskı rejimi karşısında gelecek endişesi içindeki gençlerin harekete katılmaktan geri durmasına uzanmıştır. Sonuçta nükleer karşıtı hareket giderek orta yaş üstü erkeklerin ağırlıkta olduğu harekete dönüşmüş görünmektedir.

İttifak içinde kurumsal ağırlıkların varlığının bir diğer sonucu kurumların çekişme konusuna istinaden kurumsal çözümlerden yana olmasıdır. Nitekim bu durum kurumların 2013 yılı itibarıyla başlayan ve tezin yazım sürecinde devam eden Mersin ve Sinop'taki tüm dava süreçlerinde rol oynamasında, bilirkişi incelemeli dava süreçlerinin maliyetinin büyük kısmının kurumsal ağırlığı haiz örgütler tarafından üstlenilmesinde görülmektedir. Ne var ki 90'lardan itibaren etkisizleştirildiği bilinen yargı süreçlerinin AKP döneminde yürütmenin kontrolüne sokulmuş olduğu ortamda

[1068] TMMOB içinde kadın üye oranı 2019 itibarıyla yüzde 23, erkeklerin oranı ise yüzde 77'dir. KESK içindeki kadın üyelerin oranı ise tezin zamansal sınırlılığına göre 2020'de kamu sektöründe istihdam edilen kadın oranı yüzde 20 olduğu üzere düşüktür.

nükleer karşıtlarınca yoğun olarak başvurulan bir alan olduğu açıktır. Gözden kaçırılan önemli bir husus yargısal süreçlerin siyasal iktidar tarafından hukuksuz bir şekilde bertaraf edilmesiyle yani yargıyı ele geçirmiş olan siyasal iktidarın gücünü sergilemesine imkân verilmesiyle bu projelerin şirket değil, "devlet projesi" olarak yürütüldüğü ve engellenemeyeceği yönündeki algının toplumsal kültüre nakşedilmesidir.

Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı hareketlerin çevre ve diğer hareketler ile ilişkisine bakıldığında nükleer karşıtları tarafından ittifak ağı/platform şapkasıyla yapılan açıklamaların cemaat özellikleri ağır basan Sinop'ta daha geniş yelpazede sergilendiği görülse de iki kentte de bu eylem ve etkinlikler basın açıklamalarıyla sınırlı kalmıştır. Bununla beraber nükleer karşıtı hareketin bileşeni olan örgütlerin çevre ve özgürlükler alanı gibi farklı konularda değişik ittifak ağları içinden direniş mesajları vermesinin bir sonucu nükleer karşıtlığının çevre mücadelesinde ve demokrasi mücadelesinde adının ya nadiren geçmesi ya da hiç geçmemesi olmaktadır. Esasen nükleer karşıtlığının çatısı altında buluşan örgütler açısından hareketin ilk döneminden itibaren nükleer karşıtlığı dışında ortaklaşılmasındaki zorluklar OHAL itibarıyla yükselen baskı ve kontrol neticesinde daha da artmıştır. Bu nedenle 2015 yılında Sinop'taki nükleer karşıtı hareketin aktörlerinin harekete kaynak bularak faaliyetlerini rahatça gerçekleştirebilecekleri bir zemin arayışında kurulan SNKP Der'in OHAL ve akabinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde (CHS) nükleer karşıtı harekette yaşanan ivme düşüklüğüne bağlı olarak platformun görevini üstlenmesi aşamasına gelinmiş bulunmaktadır. Buna mukabil Sinop'taki çevre ve ekoloji mücadelesinin kalıcı bir isimle Çevre Platformu adı altında yürütülmesinin öngörülmesi ise kentteki çevre mücadelesindeki tüm dinamiklerin nükleer karşıtı mücadeleye destek vermediğini göstermektedir. Mersin'de ise daha yoğun yaşanan baskı ve kontrolün etkisiyle harekete katılım düşmüş olmasına rağmen dernek faaliyetlerinin daha kolay kısıtlanması ihtimali gözetilerek platform tipi bir örgütlenmede devam kararı alınmıştır.

Mottosu *"Ne Sinop'ta ne Mersin'de ne Türkiye'de/ne de dünyanın başka bir yerinde nükleer santral istemiyoruz"* olan nükleer karşıtı hareket tarafından gerek Mersin gerek Sinop'ta ulusal ve küresel ölçeklere yapılan vurgunun mücadelelerin yerelde sınırlı kaldığı, hatta baskı döneminde yerel siyaset ağının da dağılarak dinamiklerin ittifak içindeki ağırlığının ve etkinliğin azalmasıyla yerelde dahi gücünü yitirdiği

anlaşılmaktadır. Nitekim tezin görüşmecilerinin nükleer karşıtı hareketin ölçeğinin genellikle yerelde kaldığı yönündeki tespitleri olmuştur. Fakat bu durum son dönem baskı ortamından önce baş göstermiş, Mersin ve Sinop'taki nükleer karşıtı ittifak ağları içinden örgütlü olarak uluslararası dayanışmanın örülebileceği girişimlerin olmadığı, bu ilişkilenmenin uluslararası etkinlik davetlerine[1069] icabetle sınırlı kaldığı ve katılımların da bireysel girişimler olarak görüldüğü yani nükleer santrallerin sınır aşan etkileri üzerinden ittifak ağları tarafından ortak bir strateji geliştirilmediği anlaşılmaktadır.[1070]

Türkiye'deki nükleer karşıtı hareketin proje yerellerindeki direnişinin çekişmeci siyaset perspektifinden analiz edildiği tez, demokrasi kapasitesinin daraldığı ortamda kurumsal siyasetin bağımlı değişkeni konumundaki yerel siyaset ile örgütsel dinamikler baskı altındayken toplumsal itirazların örgütlenebileceği bir alan olarak yerel politik mücadelelere bakmayı önererek bu alanda tehditlerin fırsatlara dönüşme potansiyelini işaret eder. Bu açıdan kapitalizmin neoliberal stratejisiyle hareket edilen sistemde kurumsal ve örgütsel yapıların şekilsel sınırlamalarının dışına çıkılarak sınıf mücadelesinin örülmesi önemlidir. Hareketli olan demokrasi eğrisinin birikimin sürekliliğinin ileriki aşamalarında nihayetinde otoriterliğe doğru yöneldiğinde zor ve şiddet kullanımı toplumsal hareketler için fırsat anlamına gelen isyanlara dönüşme ihtimali yüksektir. Tezde bu hâliyle çekişmeci siyaset kavramı aracılığıyla nükleer karşıtı hareketin siyasi fırsatlarının gösterilmesine çalışıldığı gibi diğer araştırmacılar da ekoloji mücadelesinden farklı alanları, kadın hareketi, insan hakları, hayvan hakları gibi savunuculuk yürütülen alanlara dair analizler yürüterek mücadelenin eksik ve antidemokratik şartlarda sorunlu yanlarını tespit edebilirler. Bununla beraber demokrasi kurumsaldan yerele olduğu kadar yerelde de insan ilişkileri içinde derinleştirilerek izi sürülebilen bir olgudur. Dolayısıyla küreselden ulusal ölçeğe ve yerel ölçeğe nüfuz eden kapitalist sistemin ve bu sistemin üretimi

[1069] Tezin yazım sürecinde Mersin NKP ve Sinop NKP tezin yazarının çağrıcılığında ülke içinde nukleersiz.org' un koordine ettiği uluslararası imza kampanyası olarak İklimime Nükleer Bulaştırma Ağının (Do not Nuke The Climate) üyesi olmuştur. Bunun dışında 2014 yılında Nükleersiz Asya Forumundan gelen davet üzerine Mersin NKP'den temsilciler No Nukes Asya Foruma; 2015 yılında ise tezin yazarı ve Sinop NKP'den bir temsilci hem bu foruma hem de Dünya Sosyal Forumuna katılım göstermiş ancak bu son katılım "Ankara" üzerinden "özel başvuru ile" NKP Türkiye adıyla yapılmıştır.

[1070] Nükleer santralin Akdeniz coğrafyası için tehdit teşkil etmesine karşı 2015 yılında Türkiye ve Almanya Yeşilleri tarafından Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının katılımıyla gerçekleştirilen etkinlikler de belli bir çevrede kısa süreyle etkili olmuştur. Bkz Yeşil Gazete, (2015), Nükleersiz Akdeniz için ilk adım Kıbrıs'ta atıldı

olan üretim ilişkilerinin yaşamın her alanında kendini gösterdiği öngörüsüyle sınıfsal-toplumsal hegemonik ilişkiler gibi tahakküm süreçlerinin analizi de bir kademe daha derine inilerek sosyal bilimcilerin araştırabileceği bir alan olarak durmaktadır.

KAYNAKLAR

Açık Radyo (2021). Basın ve ifade özgürlüğü kuruluşlarından bağımsız medyanın hedefe konmasına tepki, https://acikgazete.com/basin-ve-ifade-ozgurlugu-kuruluslarindan-bagimsiz-medyanin-hedefe-konmasina-tepki/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.04.2022

Adal, H. (2018). 3. Havalimanı İşçilerinin Eylem Kronolojisi, Bianet https://bianet.org/bianet/emek/200906-3-havalimani-iscilerinin-eylem kronolojisi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Adaman, F. ve Akbulut, B. (2021). Erdoğan's three-pillared neoliberalism: Authoritarianism, populism and developmentalism. *Geoforum; Journal of Physical, Human, and Regional Geosciences*, (279-289).

Adaman, F., Akbulut, B. ve Arsel, M. (2016). Türkiye'de kalkınmacılığı yeniden okumak: HES'ler ve dönüşen devlet-toplum-doğa ilişkileri. *Sudan sebepler: Türkiye'de neoliberal su-enerji politikaları ve direnişler* (1. Baskı, s. 291-312). İstanbul: İletişim Yayınları.

Adaman, F., Akbulut, B. ve Arsel, M. (2020). Turkey's authoritarian regime of accumulation: Development by dislocation. *The Journal of Australian Political Economy* 86, 280-303.

Adaman, F., Akbulut, B. ve Arsel, M. (Eds.). (2017). *Neoliberal Turkey and its discontents: Economic policy and the environment under Erdogan*. Bloomsbury Publishing.

Adaman, F., Arsel, M. ve Akbulut, B. (2018). Neoliberal developmentalism, authoritarian populism, and extractivism in the countryside: The Soma mining disaster in Turkey. *Critical Agrarian Studies,* 154

Adıgüzel, Ş. (2012). 6360 sayılı yasa'nın Türkiye'nin yerel yönetim dizgesi üzerine etkileri: Eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Demokrasi Dergisi,* 6(13), 153-176.

Ağaçkakan Dergisi, yıl,1993, sayı 14

Akbulut, B. (2014). Neither poor nor rich but "Malcontent": An anotomy of contemporary environmentalisms. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,* 2(1), 9-24.

Akbulut, B. (2015). Development as in-justice: An evaluation of Justice and Development Party's development strategies. *Perspect. Polit. Anal. Comm. Turkey*, 13, 10–15.

Akbulut, B. (2019). The state of degrowth: Economic growth and the making of state hegemony in Turkey. *Environ. Plan. E: Nat. Space,* 2(3), 513–527.

Akbulut, B. ve Adaman, F. (2013). The unbearable charm of modernization: Growth fetishism and the making of state in Turkey. *Perspectives: Political Analysis and Commentary from Turkey,* 5(13), 1-10.

Akbulut, B., Adaman, F. ve Arsel, M. (2018). *Troubled waters of hegemony: Consent and contestation in Turkey's hydropower landscapes.* 1. In Water, Technology and the Nation-state (s. 96-114). Routledge.

Akcay, U. (2018). Neoliberal populism in Turkey and its crisis. Akcay Ü (2018) Neoliberal populism in Turkey and its crisis. IPE Working Papers, 100.

Akça, İ. (2014). Hegemonic projects in post-1980 Turkey and the changing forms of authoritarianism. İ. Akça, A. Bekmen ve B. A. Özden (Ed.), *Turkey reframed: Constituting neoliberal hegemony* içinde (s. 13-46). London: Pluto.

Akça, İ. ve Balta Paker, E. (2013). Beyond military tutelage? Turkish military politics and the AKP government. *Debating Security in Turkey. Challenges and Changes in the the Twenty-First Century,* 77-92.

Akça, İ., Bekmen, A. ve Özden, B. A. (2014). Turkey reframed: Constituting neoliberal hegemony. *PlutoPress,* 13-46.

Akçay, Ü. (2013). Hükümet-cemaat kavgası, inşaat odaklı birikim ve 17 Aralık krizi: Bir dönemin sonu mu? https://baslangicdergi.org/hukumet-cemaat-kavgasi-insaat-odakli-birikim-ve-17-aralik-krizi-bir-donemin-sonu-mu-umit-akcay/ Erişim tarihi: 12.02.2022

Akçay, Ü. (2021). Authoritarian consolidation dynamics in Turkey. Contemporary Politics, 27(1), 79-104.

Akdemir, Ö. (2020). AKP 16 yılda 1609 acele kamulaştırma kararı çıkarmış. Evrensel. https://www.evrensel.net/haber/415994/akp-16-yilda-1609-acele-kamulastirma-karari-cikarmis adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 11.10.2022

Akdemir, Ö. (2022). AKP, Zeytin Yasası'nı yönetmelik değişikliğiyle ortadan kaldırdı: Zeytinliklerde maden ve enerji projeleri yapılabilecek, Evrensel, https://www.evrensel.net/haber/456092/akp-zeytin-yasasini-yonetmelik-degisikligiyle-ortadan-kaldirdi-zeytinliklerde-maden-ve-enerji-projeleri-yapilabilecek adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.11.2022

Akdemir, Ö. (2016). Artvin'e de Bergama oyunu!, Evrensel https://www.evrensel.net/haber/273495/artvine-de-bergama-oyunu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2021

Akın, Y. N. (2018). İlga hükümler çerçevesinde 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'nun düzenleme alanı hakkında bir değerlendirme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 12, 1-61.

Akış, E. (2011). Küreselleşme sürecinde bölgesel kalkinma yaklaşimindaki gelişmeler ve bölgesel kalkinma ajansları. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 44(2011), 237-256.,

Akkemik, Ü, Atmış E., Dolunay, D. (2021). röportaj Uzmanlar yorumladı: "Hızla başlatılan ağaçlandırma kampanyaları bazı büyük firmaların kendini aklaması için bir yol" Kısa Dalga, https://kisadalga.net/haber/detay/uzmanlar-orman-yanginlarini ankaya-degerlendirdi-hizli-agaclandirma-yerine-planli-dusunmek-gerek%E2%80%9D_11611 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.11.2021

Akkuyu NGS http://www.akkuyu.com/2011-2018-yillarina-ait-basin-bultenleri-arsivi. adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.09.2021

Akkuyu NGS (2012). http://www.akkuyu.com/akkuyu-ngs-as-buyukecelilerle-iftarda-bulustu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.10.2021

Akkuyu NGS. (2012). http://www.akkuyu.com/mersin-toplum-bilgilendirme-merkezi-acildi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.10.2021

Akkuyu NGS. (2013). Akkuyu NGS A.Ş yöneticileri Mersin'deki yerel medya kuruluşlarını ziyaret ederek halkın bilgilendirilmesine yönelik yeni eylem planı hakkında bilgi verdi http://www.akkuyu.com/akkuyu-ngs-as-yoneticileri-mersindeki-yerel-medya-kuruluslarini-ziyaret-ederek-halkin-bilgilendirilmesine-yonelik-yeni-eylem-plani-hakkinda-bilgi-verdi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.09.2021

Akkuyu NGS. (2013). http://akkunpp.com/uluslararasi-resim yarismasinin-turkiye-elemesini-kazanan cocuklar-rusyaya-gidiyor adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 28.09.2021

Akkuyu NGS. (2014). Akkuyu NGS Büyükeceli'de Çocukların İlk Gün Heyecanına Ortak Oldu http://www.akkuyu.com/akkuyu-ngs-buyukecelide-cocuklarin-ilk-gun-heyecanina-ortak-oldu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.09.2021

Akkuyu NGS. (2014). Akkuyu NGS'den Büyükeceli Öğrencilerine Karne Hediyesi http://akkunpp.com/akkuyu-ngsden-buyukeceli-ogrencilerine-karne-hediyesi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.09.2021

Akkuyu NGS. (2018). Akkuyu NGS Büyükeceli'de Çocukların 23 Nisan Coşkusuna Ortak Oldu http://akkunpp.com/akkuyu-ngs-as-cocuklarin-23-nisan-coskusuna-ortak-oldu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.09.2021

Akkuyu NGS. (2018). Nuclear kids, http://akkunpp.com/Nuclear-kids, adresinden erişilmiştir.

Akkuyu NGS. A.Ş, (2014). Akkuyu NGS A.Ş. MÜSİAD'ın düzenlediği nükleer enerji panelin konuğu oldu http://akkuyu.com/akkuyu-ngs-as-

musiadin-duzenledigi-nukleer-enerji-panelinin-konugu-oldu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 18.10.2021

Akkuyu NGS. (2012). Adanalı genç iş adamları ve bilim adamları Rusya'da Akkuyu Nükleer Santralinin bir benzeri olarak nitelendirilen Novovoronej Nükleer Santralini ziyaret etti, http://akkunpp.com/adanali-genc-isadamlari-ve-bilim adamlari rusyada-akkuyu-nukleer-santralinin-benzeri- olarak nitelendirilen-novovoronej-nukleer-santralini-ziyaret-etti adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.09.2021

Akkuyu NGS., (2012). Mersinli iş adamları ve bilim adamları Rusya'da Akkuyu Nükleer Santralinin bir benzeri olarak nitelendirilen Novovoronej Nükleer Santralini ziyaret etti, http://www.akkunpp.com/mersinli-isadami-sivil-toplum-kuruluslari-ve-gazetecilerden-olusan-heyet-akkuyu-nukleer-santral-projesinin-ikizi-olarak-adlandirilan-rusyadaki-novovorenej-nukleer-santralini-ziyaret-etti adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.09.2021

Akkuyu Nükleer Rosatom, Şirketin tarihçesi, http://www.akkunpp.com/sirketin-tarihcesi

Akkuyu Nükleer Santrali Keşfi Yapıldı (2016). Türkiye Barolar Birliği https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/akkuyu-nukleer-santrali-kesfi yapildi-70803 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

AKP, Parti Programı, https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Aksit, B. (1985). *Köy, kasaba ve kentlerde toplumsal degişme*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Aksu, C. ve Korkut, R. (2021). *Ekoloji almanağı (2005-2016).* Yeni İnsan Yayınevi.

Aksu, C., Evren E. ve Erensü, S. (2016). Giriş: Yeğin sular daim engine akar. *Sudan sebepler: Türkiye'de neoliberal su-enerji politikaları ve direnişler*,. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akşit, B. (1985). *Köy, kasaba, ve kentlerde toplumsal değişme: Toplum, siyaset, ve kültür dönüşumleri üzerine araştırma yazıları*. Turhan Kitabevi.

Aktaş, E. (2021). Mersin halkının Akkuyu Nükleer Santral Projesi ve sektörel etkileri hakkındaki görüşleri. *Journal of Applied And Theoretical Social Sciences*, 3(2), 109-124.

Akyüz, A. (1968). 1968'in ürünü olarak çevreci, ekolojist ve yeşil hareketler. *Toplumsal Tarih,* 293(1968), 52-57.

Alıca, G. S. S. (2018). Çevrenin korunmasına ilişkin iptal davalarında kişisel menfaat kavramı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi,* 139, 165-220.

Altaylı, F. (2002). Erdoğan Anayasa'yı tek başına değiştirmek istiyor. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/fatih-altayli-erdogan-anayasayi-tek-basina-degistirmek-istiyor-100793 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2021

Amenta, E. ve Caren, N. (2004). The legislative, organizational, and beneficiary consequences of state-oriented challengers. *The Blackwell Companion to Social Movements,* 461-488.

Amin, S. (1997). *Emperyalizm ve eşitsiz gelişme* (S. Lim, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Anadolu Ajansı (2016). Türkiye'nin mega projelerine Dünya Bankasından övgü, , https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-megaprojelerine-dunya-bankasindan-ovgu/589367 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Anadolu Ajansı (2018). CHP Genel Başkan Yardımcısı Bingöl: Son seçimlerine gidiyorlar. https://www.aa.com.tr/tr/politika/chp-genel- baskan-yardimcisi-bingol-son-secimlerine-gidiyorlar/1071647 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Anadolu Ajansı (2021). Akkuyu NGS personel yetiştirme programı kapsamında 24 Türk öğrenci daha Rusya'ya gidecek, https://www.aa.com.tr/tr/egitim/akkuyu-ngs-personel-yetistirme-programi-kapsaminda-24-turk-ogrenci-daha-rusyaya-gidecek/2354552 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.01.2022

Angın, C. (2020). Türkiye'nin ilk kanun hükmünde kararnameleri. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(1), 22-40

Angın, C. ve Övgün, B. (2020). Kamu yönetiminde yeni bir eğilim: Hibrit merkezileşme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 38(4), 633-654.

Angın, M. ve Bedirhanoğlu, P. (2013). AKP döneminde Türkiye'de büyük ölçekli özelleştirmeler ve devletin dönüşümü. *Praksis,* 30(31), 75-95.

Arditi, B. (2007). *Politics on the edges of liberalism: Difference, populism, revolution, agitation.* Edinburgh University Press.

Arendt, H. (1985). *The origins of totalitarianism*. Imperialism

Arıcan, Y. F. (2020). Türkıye'de örgütlü çıkar siyaseti, sendikalar ve sivil toplum.

Arpacı, I. (2018). Küresel dönüşümler ekseninde siyasi partiler ve liderlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 28(1), 133-142.

Arrighi, G. (1994). *The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times.* Verso.

Arsel, M., Akbulut, B. ve Adaman, F. (2015). Environmentalism of the malcontent: Anatomy of an anti-coal power plant struggle in Turkey. *Journal of Peasant Studies*, 42(2), 371-395.

Arslanalp, M. ve Erkmen, T. D. (2020). Repression without exception: A study of protest bans during Turkey's state of emergency (2016-2018). *South European Society and Politics,* 25(1), 99-125.

ASKON, Biz Kimiz, https://www.askon.org.tr/biz-kimiz/

Aslan, Ş. (2018). Öteki kimlikler ve Türkiye'nin yas tutan mezar taşları. *Varlık Dergisi*, 17-20.

Ataay, F. (2006). Türkiye'de yönetişim ve "sivil toplum" tartışmaları üzerine bir değerlendirme. *Memleket Siyaset Yönetim*, 1(1), 121-140.

Atatürkçü Düşünce Derneği, Tüzük, https://www.add.org.tr/tuzugumuz/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Atayurt, U. (2009) Tarlabaşı'nda Rantsal Kuşatma, Bianet, https://m.bianet.org/kurdi/siyaset/114481-tarlabasi-nda-rantsal-kusatma adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Ateşoğlu, M. Demokratik Kitle Örgütü Nedir, http://www.biraradayasam.com/yazilar/demokratik-kitle orgutu-nedir/44 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.02.2022

Avrupa Konseyi (2020) Türkiye raporu,1-5 Temmuz 2019, (Der. D. Mijatovic) https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-/16809c5187 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Aybay, R. (2007). Uluslararası antlaşmaların Türk hukukundaki yeri. TBB Dergisi, 70, 187-213.

Aygün, B. ve Şakacı, B. K. (2015). *Türkiye'de çevreye doğrudan odaklı çevreci hareketler ve çevresel yaklaşımları üzerine bir deneme*. TC Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Aykul, Ö. (2011), Mersin-Akkuyu NGS Anlaşmasının Hukuksal Açıdan Değerlendirilmesi, Yeni Yaklasimlar http://www.yeniyaklasimlar.org/?d=1771 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Aykul, Ö. (2011). Mersin-Akkuyu NGS anlaşmasının hukuksal açıdan değerlendirilmesi. http://www.yeniyaklasimlar.org/?d=1771 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Aytaç, S. E. ve Öniş, Z. (2014). Varieties of populism in a changing global context: The divergent paths of Erdoğan and Kirchnerismo. *Comparative Politics*, 47(1), 41-59.

Bakan, J. (2007). *Şirket 'Kar ve güç peşindeki patolojik kurum'* (R. G. Ögdül, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bakırcı, F. (2016). *Yasama sürecinin hızlandırılması ve sakıncaları. Kanun yapma tekniği*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.

Bakırcı, F. ve Yalova, Y. (2021). TBMM'nin Denetim Yetkisinin Gelişimi Üzerine Parlamenter Sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Sözlü Soru Önergesi. Vira Verita E-Dergi, (13), 352-395.

Balcı, M. ve Sönmez, G. (2001). Temel belgelerde insan hakları: örnekli, açıklamalı, karşılaştırmalı. Danışman.

Baldassarri, D. ve Diani, M. (2007). The integrative power of civic networks. *American Journal of Sociology*, 113(3), 735-780.

Balkan-Sahin, S. (2019). Nuclear energy as a hegemonic discourse in Turkey. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies,* 21(4), 443-461.

Barr, R. R. (2009). Populists, outsiders and anti-establishment politics. *Party Politics*, 15(1), 29-48.

Başcan, G. (2020). Talana ve ranta açık projeler denetimden uzak: Bir yılda bir olumsuz karar, https://www.birgun.net/haber/talana-ve-ranta-acik-projeler-denetimden-uzak-bir-yilda-bir-olumsuz-karar-287609 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.06.2021

Başkaya, F. (2003,17 Nisan). Kapitalizm emperyalizmdir. *BİA Haber Merkezi*. https://bianet.org/bianet/siyaset/17244-kapitalizm-emperyalizmdir adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 18.04.2022

Başoğlu, B. (2015). Nükleer enerji santralleriyle ilgili reklamların düşündürdükleri: Çevreye ilişkin beyanlar içeren reklamlar. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 6(4), 707-722.

Bayhan, B., (2016). Erdoğan: İsteseler de İstemeseler de Taksim'e Kışlayı Yapacağız! Arkitera, https://www.arkitera.com/haber/erdoganisteseler-de-istemeseler-de taksime-kislayi yapacagiz/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Bayındır, C. (2021). Keban Barajı, Eskimiyen. https://eskimiyen.com/keban-baraji/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 11.08.2021

Baykan, B. G. (2013). Environmentalists in Turkey: Who are they?" *Perspectives*.

Baykan, B. G. (2020). Radikal demokrat yeşiller: 80'ler Türkiyesi'nden alternatif bir koalisyon. *Mülkiye Dergisi*, 44(3), 487-513.

Bayrak, N., Sarıboğa, B. ve Bayrak, T. (t.y.). Kentsel gelişim ve çevre sağlığı ilişkisi: Sinop ili örneği.

Bayraktar, S. U. (2007). Turkish municipalities: Reconsidering local democracy beyond administrative autonomy. *European Journal of Turkish Studies,* 20.

Bayraktar, U., vd. (2015). Akdeniz Bölgesi'nde kentleşme sürecinin kırsal bileşenleri: 70 yıl sonra Erdemli. *Planlama Dergisi* 25(2), 134-146.

Bayramoğlu Özuğurlu, S. (2009). Türkiye'de devletin dönüşümü: Parlamenter popülizmden piyasa despotizmine. N. Mütevellioğlu ve S. Sönmez (Der.), *Küreselleşme, kriz ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm* içinde (s. 261-297). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bayramoğlu, S. (t.y.). *Yönetişim zihniyeti: Türkiye'de üst kurullar ve siyasal iktidarın dönüşümü* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi.

Beck, U. (2014). Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru. *İthaki*, 63-66.

Bedirhanoğlu, P. (2009). Türkiye'de neoliberal otoriter devletin AKP'li yüzü. İ. Uzgel ve B. Duru (Ed.), *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu* içinde (s. 39-64). Phoenix Yayınevi.

Bedirhanoğlu, P. (2015). Corruption and state under the AKP rule in Turkey: Retreat from the modern bourgeois state?. *Centre for Policy Analysis and Research on Turkey,* 4(5), 35-44.

Bedirhanoğlu, P., Uzgel, İ. ve Duru, B. (2010). Türkiye'de neoliberal otoriter devletin AKP'li yüzü. *World Policy Journal,* 24(3), 63-73.

Bektaş, B. (2011). Kapalı siteler üzerine yerel bir değerlendirme: Mersin örneği. *Toplum ve Demokrasi Dergisi,* 5(11), 97-114.

Belediyeler ve Bağlı Daireler, (2017). Daire Kararları, https://kararlar.sayistay.gov.tr/dk/?krr=34438 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Belge, M. (2017). Dünyada popülizm, Birikim Dergisi https://birikimdergisi.com/haftalik/8233/dunyada-populizm adresinden erişilmiştir. Erişm tarihi: 12.02.2021

Belge, M. (2017). Popülizm nedir, ne değildir? Toplum, siyaset https://medyascope.tv/2017/03/30/toplum-siyaset-10-populizm-nedir-ne-degildir-konuk-murat-belge/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.04.2022

Benmayor, G. (2011). Nükleer santral istemiyoruz. *Hürriyet*. http://www.hurriyet.com.tr/nükleer-santral-istemiyoruz adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2021

Berberoglu, B. (Ed.). (2020). *The global rise of authoritarianism in the 21st Century: Crisis of neoliberal globalization and the nationalist response.* Routledge.

Bianet (2021). HDP, kapatma davasında ön savunmasını AYM'ye sundu, https://m.bianet.org/bianet/siyaset/252926-hdp-kapatma-davasindaon-savunmasini-aym-ye-sundu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 24.12.2021

Bianet (2011). Nükleer Karşıtlarına Beraat, https://m.bianet.org/bianet/cevre/130403-nukleer-karsitlarina-beraatadresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 18.10.2022

Bianet (2014). Sinop Nükleer Santral de Nükleer Mühendislik Bölümü de İstemiyor https://bianet.org/bianet/toplum/160923-sinop-nukleer-santral-de-nukleer-muhendislik-bolumu-de-istemiyor adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 08.08.2021

Bianet (2014). Sinop'taki Ekotopya Gençlik Parkına Jandarma Baskın Yaptı, https://m.bianet.org/kurdi/cevre/109226-sinop-taki-ekotopya-genclik-parkina-jandarma-baskin-yapti adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 30.09.2022

Bianet (2017). Muhalefet 54'ü Engelledi, 4 Sorunlu Madde Torbada Kaldı, https://m.bianet.org/bianet/siyaset/190882-muhalefet-54-u-engelledi-4-sorunlu-madde-torbada-kaldi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Bianet (2019). Erdoğan "Ormanları Betona Çevirme Gayretinde Olanlar Var" Dedi https://bianet.org/bianet/gayretinde-olanlar-var-dedi+iyaset/204297-erdogan ormanlari-betona-cevirme- adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.07.2021

Bianet, (2021) HDP, kapatma davasında ön savunmasını AYM'ye sundu https://m.bianet.org/bianet/siyaset/252926-hdp-kapatma-davasinda-on-savunmasini-aym-ye-sundu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Bianet, (2021),.SGK'ya kayıtlı çiftçi sayısı 12 yılda yüzde 46 geriledi https://m.bianet.org/bianet/tarim/251918-sgk-ya-kayitli-ciftci-sayisi 12-yilda-yuzde-46-geriledi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.02.2022

Birgün (2021). Yapamadıkları basın açıklamasından dava açıldı, https://www.birgun.net/amp/haber/yapamadiklari-basin aciklamasindan-dava-acildi-362677 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.09.2022

Birgün (2023). Sinop Nükleer Santralı'na Danıştay dur dedi https://www.birgun.net/haber/sinop-nukleer-santrali-na-danistay- dur-dedi-422436 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 24.02.2023

Birgün (2011). Erdoğan'dan nükleere 'aygaz tüp' benzetmesi, https://www.birgun.net/haber/erdogan-dan-nukleere-aygaz-tup benzetmesi-57667 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Birgün, (2016). Çevreciler Akdere'de santrale karşı, https://www.birgun.net/haber/cevreciler-akdere-de-santrale-karsi-103236 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Birgün (2020). Meralar rant alanı oldu, Yeşil Birgün, https://www.birgun.net/haber/meralar-rant-alani-oldu-296161 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Birleşmiş Milletler (1991). 4. Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesine İlişkin Sözleşme, Bölüm 27, United Nations, Espoo, Finlandiya, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-4&chapter=27&clang=_en#EndDec adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.08.2021

Birleşmiş Milletler, Sivil Toplum Alanı ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları sistemi https://www.ohchr.org/Documents/AboutUs/CivilSociety/CS_space_UNHRSystem_Guide_Turkish.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 24.12.2021

Bora T. (2016). *Türkiye'nin linç rejimi*. İletişim Yayınları.

Bora, T. (2016). *İnşaat ya Resulullah*. İletişim Yayınları.

Bruff, I. (2014). The rise of authoritarian neoliberalism. *Rethinking Marxism*, 26(1), 113-129.

Bruff, I. (2016). *Neoliberalism and authoritarianism*. *Handbook of neoliberalism*. Routledge.

Bugra, A. (1994). *State and business in modern Turkey: A comparative study*. Suny Press.

Bükmen, F. ve Meydanoğlu, Z. (Eds.). (2006). Türkiye'de sivil Toplum: bir değişim süreci: uluslararası sivil toplum endeksi projesi Türkiye ülke raporu. TÜSEV.https://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Uluslararasi%20STEP%20T urkiye%20Ulke%20Raporu.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Calhoun, C. (1994). *Social theory and the politics of identity*. Oxford, UK: Blackwell.

Canovan, M. (1999). Trust the people! Populism and the two faces of democracy. *Political Studies,* 47(1), 2-16.

Canovan, M. (2002). Taking politics to the people: Populism as the ideology of democracy. Democracies and the populist challenge. London: Palgrave Macmillan.

Cansu, B. (2018). Cerattepe direnişinin ikinci yıl dönümü: Mücadeleden vazgeçmiyoruz, Birgün. https://www.birgun.net/haber/cerattepe-direnisinin-ikinci-yil-donumu- mucadeleden-vazgecmiyoruz-204598 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.06.2021

Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach*. London: E. Arnold.

Castells, M. (2006). Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür, III. Cilt Binyılın sonu. (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cengiz, P. (2016). OHAL'in ilk ayında çevre politikaları, Bağımsız Gazetecilik Platformu, http://platform24.org/yazarlar/1697/ohal-in-ilk-ayinda-cevre-politikalari adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.06.2022

Ceren Kalfa, C. ve Ataay, F. (2008). Küresel toplumsal hareketler. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 127-149.

Change.org kampanyası, Mersin Çevre ve Doğa Derneği (2016). Mersin Büyükşehir Belediyesi Planında Akkuyu Nükleer Santrali Olmasın! https://chng.it/ZWg2sdPddq adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 16.07.2021

Change.org Sinop Eğitim Sen, KESK (2011). Sinop Şehir Kulübünün Önündeki isimsiz Yola Öner Soner Güneş Yolu Adı Verilmelidir. Change.org https://chng.it/wq8pvkTHFZ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.10.2022

Change.org. (2015). İzmir Gaziemir 'de radyoaktif atıkların ayrıştırılması ve bertarafı işlemlerinin bilimsel yöntemlerle yapılması için ÇED onayı alınsın, mahkeme kararı uygulansın! https://chng.it/Hdqb6zHSZh adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 11.07.2021

Chen, X. ve Moss, D. M. (2018). Authoritarian regimes and social movements. The Wiley Blackwell companion to social movements, 666-681.

Chung, Y. (2021). Party politics and civil society: The role of policy entrepreneurs in nuclear power politics in Taiwan. Environmental Policy and Governance, 31(2), 94-103.

Chung, Y. (2021). Party politics and civil society: The role of policy entrepreneurs in nuclear power politics in Taiwan. Environmental Policy and Governance, 31(2), 94-103.

Clarke, K. (2011). Saying enough: Authoritarianism and Egypt's kefaya movement. *Mobilization: An International Quarterly*, 16(4), 397-416.

Cohen, J. L. (1983). Rethinking social movements. Berkeley Journal of Sociology, 28, (97-113).

Cukurova Kalkınma Ajansı (2015). Bir Bakışta Türkiye, Adana ve Mersin, https://www.cka.org.tr/uploads/document_center_v/5dc41b519a379 tr-adana-mersin-at-a-glance.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.09.2021

Cumhuriyet (2010). Kazdağları Direnişi'nin yıl dönümünde valilikten engel. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kazdaglari- direnisinin-yil-donumunde-valilikten-engel-1754016 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Cumhuriyet (2011). Mersin'de nükleer karşıtı eylem, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mersinde-nukleer-karsiti-eylem-235366 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Cumhuriyet (2014). Meclis'ten geçen 'torba yasa'yla neler değişti? https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/meclisten-gecen-torba-yasayla-neler-degisti-116969 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.09.2021

Cumhuriyet (2020). S-400'ler Sinop'ta!,https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/s-400ler-sinopta-1771587 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Cumhuriyet (2009). Adamına göre yetki, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/adamina-gore-yetki-59714 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Cumhuriyet (2010). Kamu Yararı 'Yerindelik Denetimi' midir? https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kamu-yarari yerindelik-denetimi-midir-174046 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 04.07.2021

Cumhuriyet (2014). Danıştay 'acele kamulaştırma'ları iptal etti. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/danistay-acele kamulastirmalari-iptal-etti-71007 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 19.09.2021

Cumhuriyet (2016). CHP'li Sağlar' dan 'Akkuyu' tepkisi, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/chpli-saglardan-akkuyu-tepkisi-615271 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Cumhuriyet (2017). Mermer ocaklarına karşı mücadele eden çevreci çift öldürüldü... Cinayeti itiraf etti. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mermer-ocaklarina-karsi-mucadele-eden-cevreci-cift-olduruldu-cinayeti-itiraf-etti-738139 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Cumhuriyet (2021). Türkiye'de bazı medya kuruluşlarının fon alması tartışmalara neden oldu. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiyede-bazi-medya-kuruluslarinin-fon-almasi-tartismalara-neden-oldu-1854591 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Cumhuriyet (2018). Üçüncü Havalimanında işçilerden eylem. https://www.cumhuriyet.com.trvideo/ucuncu-havalimaninda-isciler den-eylem-insanca-yasamak-istiyoruz-925972 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.03.2021

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Stratejiler https://www.cydd.org.tr/sayfa/stratejiler-149/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Çağlayan, R. (2003). Türk hukukunda idarenin takdir yetkisinin yargısal denetimi. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 7(3-4), 171-208.

Çakır, M. (2020). 17 yılda 1609 'acele kamulaştırma' yapan iktidar, vatandaşın arazisini şirketlere bedava veriyor, Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/17-yilda-1609-acelekamulastirma-yapan-iktidar-vatandasin-arazisini-sirketlere-bedava veriyor-1770125 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 06.06.2021

Çakır, M. (2022). Elektrik dağıtımından kamunun tamamen çekilmesi krize neden oldu, Cumhuriyet, https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/elektrik-dagitimindan-kamunun-tamamen-cekilmesi-krize-neden-oldu-1906346 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 10.06.2021

Çakır, M. ve Özmen, M. (2022). Yönetmelik değişikliği ile zeytinliklerde maden ocağı açılmasına izin verildi, Cumhuriyet, https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/yonetmelik-degisikligi-ile zeytinliklerde-maden-ocagi-acilmasina-izin-verildi-1912187 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.12.2022

Çaralan, İ (2014). Türkiye Rusya uçağını düşürünce kim kazandı?, Evrensel, https://www.evrensel.net/yazi/75381/turkiye rusya-ucagini-dusurunce-kim-kazandi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Çaralan, İ. (2020). 'Böl, parçala, yönet' taktiğinde sıra meslek örgütlerinde! https://www.evrensel.net/yazi/86326/bol parcala-yonet-taktiginde-sira-meslek-orgutlerinde adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 06.06.2022

Çarkoğlu, A. (2017). Environmental concerns in Turkey: A comparative perspective. Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and Environment Under Erdoğan.

Çavuşoğlu, E. ve Strutz, J. (2014). Producing force and consent: Urban transformation and corporatism in Turkey. *City*, 18(2), 134-148.

Çayır, K. (Ed.). (2016). *Yeni sosyal hareketler*. Kaknüs Yayınları.

Çelik, A, (2015). İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Yıllar, Bianet, https://m.bianet.org/bianet/emek/161305-isci-sinifinin-ayaga-kalktigi-yillar adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Çelikhan, Ö. C. (2020). İvedi yargılama usulünün adalete ulaşma hakkının unsurları bakımından değerlendirilmesi, Yüksek lisans tezi

Çetin, Z. Ö. (2015). Türkiye'de il özel idaresi sisteminin dönüşümü ve 6360 sayılı kanunun dönüşüme etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 20(2), 247-266.

Çetinkaya, D. (2014). Tarih ve kuram arasında sosyal hareketler. (D. Y. Çetinkaya, Der.). *Sosyal hareketler: Tarih, teori, deneyim.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Çevikbaş, R. (2012). Avrupa yerel yönetimler özerklik şartı ve Türkiye'de uygulanabilirliği.

Çiçek, C. (2015). "Onlar konuşur, AK Parti yapar!" Birikim Dergisi, https://birikimdergisi.com/haftalik/1465/onlar-konusur-ak-parti-yapar adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 18.08.2021

Çoban, A. (2004). Çok uluslu şirketler-ekolojik zarar ilişkisinin ekonomi-politiği. *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar: Ekolojik, Ekonomik, Politik, Yönetsel Perspektifler*.

Çoban, A. (2010). Sürdürülebilir kalkınma tartışması ekseninde Bergama köylü direnişi. *Değişen İzmir'i Anlamak*, 561-599.

Çoban, A. (Ed.) (2015). Yerel yönetim kent ve ekoloji: Can Hamamcı'ya armağan. İmge Kitabevi.

Çoban, A. ve Duru, B. (2009). Emek ekseninde AKP iktidarının çevre ve kent politikaları. İktisat Dergisi, 508-509, 58.

Çukurova Bölge Planı (2014-2023) https://www.cka.org.tr/uploads/pages_v/2014--2023-cukurova-bolge- plani.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

ÇYDD'den başsavcıya 'kapat' baskısı (2010). Dünya Bülteni. https://www.dunyabulteni.net/politika/cyddden-bassavciya-kapat-baskisi-h140025.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Dardot, P. ve Laval, C. (2012). *Dünyanın yeni aklı: Neoliberal toplum üzerine deneme*, (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Davenport, C. (2005). Insights from political science and sociology. C. Davenport, H. Johnston ve C. Mueller (Eds.), *Repression and mobilization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Davis, G. F. vd., (Ed.). (2005). *Social movements and organization theory*. Cambridge University Press.

Dayanışma Kampı (2013). Mersin Çadır kamp daveti, [Youtube]. https://youtu.be/3BGmTcjp1EA adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.06.2022

De Angelis, M. (2014). Marx ve ilkel birikim: Kapitalist 'çitlemenin sürekli karakteri. (Y. Akmeraner, Çev.). Ö. Göztepe (Der.), *İlkel birikim: Sermayenin kaldıracı* içinde (89-114). Ankara: Nota Bene Yayınları.

De Angelis, M. ve Stavrides, S. (2013). Massimo De Angelis ve Stavros Stavrides söyleşisi. *Express Dergisi*, 139, 31-33.

Della Porta, D. (1996). Social movements and the state: Thoughts on the policing of protest. McAdam, Doug, John D. McCarthy; and Mayer N. Zald (eds.): Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings.

Della Porta, D. (1998). Police Knowledge and Protest Policing: Some Reflections on the Italian Case. Della Porta, D., & Reiter, H. R. (Eds.). Policing protest: The control of mass demonstrations in Western democracies, 6, 228.

Della Porta, D. ve Diani, M. (2020). *Toplumsal hareketler* (P. Çakır ve C. Gülbudak, Çev.). İstanbul: İş Bankası.

Della Porta, D. ve Fillieule, O. (2004). Policing social protest. The Blackwell Companion to Social Movements, 217, 241.

Della Porta, D. ve Rucht, D. (1995). Left-libertarian movements in context: A comparison of Italy and West Germany, 1965–1990. The politics of social protest. Routledge.

Demir, H. ve Karakütük, M. (2003). Yerel yönetimler ve hizmette yerellik: subsidiarite ilkesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 65-77.

Demircan, P. (2018). Sokak yine korkuttu: Sinop'ta Çernobil Mitingi 32.yılında ilk kez yasak! Yeşil Gazete https://yesilgazete.org/sokak-yine korkuttu-sinopta-cernobil-mitingi-32-yilinda-ilk-kez-yasak/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 01.09.2021

Demircan, P. (2015). 40 bin kişi Sinop'ta "Nükleere geçit yok!" diye haykırdı, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/40-bin-kisi sinopta-nukleer-e-gecit-yok-diye-haykirdi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 26.09.2022

Demircan, P. (2015). Akkuyu bilirkişi keşfi göstermelik mi? Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/akkuyu-bilirkisi-kesfi-gostermelik-mi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.09.2022

Demircan, P. (2017). "Bu dava siyasidir!": Akkuyu NGS ÇED iptal davasından değerlendirmeler, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/bu dava-siyasidir-akkuyu-ngs-ced-iptal-davasindan-degerlendirmeler/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Demircan, P. (2017). Gaziemir'de radyoaktif atık bertarafına ÇED onayı! Peki ya şeffaflık? Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/gaziemirde-radyoaktif-atik-bertarafina-ced onayi-peki-ya-seffaflik/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Demircan, P. (2019). Akkuyu NGS Şimdiden Sorun Yaratıyor. Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/akkuyu-ngs-simdiden-sorun-yaratiyor/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 28.10.2022

Demircan, P. (2020). Sinop'ta referans reaktöre şirketsiz ÇED. Yeşilgazete. https://yesilgazete.org/sinopta-referans-reaktore-sirketsiz-ced/ Erişim tarihi: 15.12.2021

Demircan, P. (2020). Covid Çağı'nda Nükleer Enerji, 2020 Dünya Nükleer Endüstri Durum Raporu açıklandı, Yeşil Gazete, https://yesilgazete.org/covid-caginda-nukleer-enerji-2020-dunya-nukleer-endustri-durum-raporu-aciklandi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Demircan, P. (2020). Nükleer Silahların Yasaklanması Anlaşmasının Başarısı için, Sivil Sayfalar, https://www.sivilsayfalar.org/2020/11/03/nukleer-silahlarin yasaklanmasi-anlasmasinin-basarisi-icin/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Demircan, P. (2020). Teknolojik felaketlerin dönüştürücülüğü: Fukuşima nükleer felaketi örneği. A. Turanlı, A. V. Aydınoğlu ve M. Şahinol (Ed.), *Türkiye'de STS: Bilim ve teknoloji çalışmalarına giriş* içinde (s. 119-131). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Demircan, P. (2021). 10 Mart'ın sonu 11 Mart Fukuşima: Fukuşima 10 yaşında, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/10-martin-sonu-11-mart-fukusima-fukusima-10-yasinda/, adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Demircan, P. (2021). Sivil Toplum Espoo Sözleşmesi'nin Neresinde? [1], Sivil Sayfalar https://www.sivilsayfalar.org/2021/01/21/sivil-toplum-espoo-sozlesmesinin-neresinde-1/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Demircan, P. (2021). Sivil Toplum Espoo Sözleşmesi'nin Neresinde? [2], Sivil Sayfalar. https://www.sivilsayfalar.org/2021/01/29/sivil-toplum-espoo sozlesmesinin-neresinde-2/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Demircan, P. (2022). Söyleşi: 'Nükleer Düzenlemesi sermayeye yeni sektör kuruyor, Mezopotamya Ajansı, http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/164607 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.05.2022

Demircan, P. (2022). *Authoritarian neoliberalism and resistance of the anti-nuclear movement in Turkey.* Authoritarianism and Civil Society in Asia.

Demircan, P. (2018). "Sinop NGS, halka Sinop'u terk ettirme projesidir!"Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/sinop-ngs-halka-sinopu terk-ettirme-projesidir/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 03.06.2021

Demircan, P. (2019). Yeni Yaşam Gazetesi, Nükleerde yerel seçim sessizliği, https://kuzeyormanlari.org/2019/01/24/nukleerde-yerel-secimsessizligi/adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Demirkan, A. O. (2013). Milestones in the Fight for the environment., H.Boell Stiftung, Perspectives No: 4 https://tr.boell.org/sites/default /files/perspectives_4._sayi_pdf_eng.pdf Erişim tarihi: 10.10.2022.

Derneği, H. Y. (2015). Bölgesel İdare ve Yerel Demokrasi.https://yereldemokrasi.net/attachments/article/87/sivil_toplum_aktif_yurttaslik.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 29.06.2022

Dernekler Yönetmeliği, (2005) 31 Mart tarih ve 25772 sayılı Resmi Gazete adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.05.2022

Diken (2016). Erdoğan'dan 'çevreci kelime oyunu': Onlarınki greenpis, adı üstünde pis gri, bizimki tam yeşil. https://www.diken.com.tr/erdogandan-cevreci-kelime-oyunu-onlarinki-greenpis-adi-ustunde-pis-gri-bizimki-tam-yesil/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Diken (2017). 'Matruşka' OHAL: Cerattepe yüzünden Artvin'de 450 gündür 'adım atılamıyor' https://www.diken.com.tr/matruska-ohal-cerattepe-yuzunden-artvinde-450-gundur-adim-atilamiyor/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.08.2021

Diken (2019). 'FETÖ'den tutuklanan CHP'li belediye başkanına uzaklaştırma, https://www.diken.com.tr/fetoden-tutuklanan-chpli-belediye-baskanina-uzaklastirma/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 07.01.2022

Diken (2015). Akkuyu reklamında oynadı, 'Nükleer karşıtıyım, elektronik reklamı diye kandırıldım' dedi. https://www.diken.com.tr/akkuyu-reklaminda-oynayan-oyuncu-nukleer-karsitiyim-elektronik-reklami-diye-kandirildim/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Diken (2017). 'Erdoğan gölgesi'nde Akkuyu duruşması: Savcı davanın reddini istedi. https://www.diken.com.tr/erdogan-golgesinde-akkuyu-durusmasi-savci-davanin-reddini-istedi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 18.08.2021

DİSK (2021). 8.Genel Kurul Belgeleri,http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/DISK-8.-GENEL-KURUL-RAPORU-1992.pdf. adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.10.2021

Doğan, A. E. (1999). *Küreselleşme ve kentlerin dönüşümü: Mersin örneği.* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Doğan, M. G. (2014). The deradicalization of organized labor. *Turkey Reframed: Constituting Neoliberal Hegemony,* 188-202.

Doruk, Ö. ve Tayşir, E. A. (2018). Toplumsal hareketlerin örgütlenme pratikleri: Çanakkale'de yerel ekolojik hareketler. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi,* 3(2), 77-115.

DPT, (2008). Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000) https://sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Turkiyede_Ic_Gocler_ve_Goc_Edenlerin_Nitelikleri_1965-2000.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Dursun, A., K., (2020). Sendikaların mücadele örgütlerine dönüşümü: Durum ve olanaklar, Teori ve eylem, Üç Aylık Sosyalist Teori ve Politika Dergisi. https://teoriveeylem.net/tr/2020/08/sendikalarin-mucadele-orgutlerine-donusumu-durum-ve-olanaklar/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.05.2022

Duru, B. (1995), Çevre bilincinin gelişim sürecinde Türkiye'de gönüllü çevre kuruluşları.

Duru, B. (2002). Türkiye'de çevrenin siyasallaşması: Yeşiller partisi deneyimi. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi,* 236(26), 179-199.

Duvar, (2020), Belediye yasası değişiyor: Reform mu, yetki gaspı mı?, https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2020/08/20/belediye-yasasi-degisiyor-reform-mu-yetki-gaspi-mi / adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi 16.08.2022

Duvar, (2020), Belediye yasası değişiyor: Reform mu, yetki gaspı mı? https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2020/08/20/belediye-yasasi-degisiyor-reform-mu-yetki-gaspi-mi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.04.2022

Eğitim Sen (2021) Bilimsellikten Uzak, Pedagojik İlkelere Aykırı Nükleer Enerjiye Giriş Dersinin Okutulmasına İlişkin MEB İşleminin ve Öğretim Programının İptali İçin Dava Açtık, https://egitimsen.org.tr/bilimsellikten-uzak-pedagojik-ilkelere-aykiri-nukleer-enerjiye-giris-dersinin-okutulmasina-iliskin-meb-isleminin-ve-ogretim-programinin-iptali-icin-dava-actik/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi 16.08.2022

Ekizceleroğlu, R. ve Hekimoğlu, B. (2016). Türkiye'de siyasi partilerin finansmanı ve siyasi rekabette eşitlik.Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi

Ekoloji Birliği, (2020). Enerji ve Maden Şirketlerine İmtiyaz Sağlayan Kanun Teklifi Yasalaştı, Yerel Halk ve Çevre Örgütleri İsyanda, https://ekolojibirligi.org/enerji-ve-maden-sirketlerine-ayricalik-verenkanun-teklifi yasalasti/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 11.09.2021

Ekoloji Meclisi, https://www.halklarindemokratikkongresi.net/meclisler/ekoloji-meclisi/642, adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 03.11.2022

Ekonomi Dünya, (2020). Akkuyu Nükleer şirketi, uzun süredir devam eden pandemi süreci nedeniyle dört gözle beklenen yeni eğitim-öğretim döneminin başlaması dolayısıyla Mersin'in Gülnar ilçesindeki okulları kutladı. https://www.ekonomidunya.com/akkuyu-nukleer-a-s-egitim-ogretim-doneminin-baslamasi-dolayisiyla-gulnar-daki-okullari-tebrik-etti/30991/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Elektrik Mühendisleri Odası 40. dönem çalışma raporu. https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=74606 Erişim tarihi: 15.12.2021

Elektrik Mühendisleri Odası (2009). /EMO Genç https://www.emo.org.tr/emo-genc

Elektrik Mühendisleri Odası, Ankara Şubesi (2005). Nükleer Enerji Terk ediliyor https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=47077&tipi=5&sube=14 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Elektrik Mühendisleri Odası, Ankara Şubesi (2008). Emo Ankara Şubesinden Nükleer santral İhalesinin Geri Çekilmesine İlişkin Basın Açıklaması, Egemenlerin Senaryoları Halka Mutluluk Vermez https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=63016&tipi=2&sube=14 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Elektrik Mühendisleri Odası, Merkez (2008). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Dava Kıskacında Yeni Hortum, Tahkim! https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=58262 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Elektrik Mühendisleri Odası, Merkez (2008). Ekotopyadan Acil Dayanışma Çağrısı https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=62453 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Elektrik Mühendisleri Odası, Merkez (2016). TMMOB: Bilirkişilik Kanun Tasarısı Kabul Edilemez https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=115550 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Elektrik Mühendisleri Odası, Mersin Şubesi (2014). Mersin NKP Yeni Yürütme Kurulunu göreve başladı, https://www.emo.org.tr/genel/bizden adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 24.09.2022

Elektrik Mühendisleri Odası, Mersin Şubesi (2006). Köylü üzerinde Baskı Kuruyor, Nükleer Karşıtı Platform Sözcüsü Gülbeyaz, Büyükeceli Belediye Başkanı Güdül'ü suçladı.https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=49110&tipi=5&sube=16 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Elektrik Mühendisleri Odası, Merkez (2012). NKP'den Akkuyu'ya Barikat https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=90714 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Elektrik Mühendisleri Odası, Merkez (2022). Sinop NGS ÇED Davası danıştaya Taşındı, https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=138449&tipi=3&sube=0 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 19.12.2022

Elektrik Mühendisleri Odası/EMO (2008). 40.Dönem Çalışma Raporu. https://www.emo.org.tr/genel/bizden adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: tarihi: 15.12.2021

Elektrik Port, (2011). MÜSİAD: Nükleer Enerji ülkemiz için zorunluluk. https://www.elektrikport.com/makale-detay/musiad-nukleer-enerji-

ulkemiz-icinzorunluluk/2983#ad-image-0 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Emek, S. (1996). Bergama Tamam Sıra Akkuyu' da , S.O.S. Dergisi sayı 31

Emek, S. (2014). Kendi Kaleminden Savaş Emek, Bilim ve Gelecek, https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2014/02/01/kendi-kaleminden-savas-emek/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 13.09.2022

Endüstri İlişkileri (1996). Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih vakfı, İstanbul

Ercan, F. (2004). Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği: Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış. Balkan, N. ve S. Savran (der.), Neoliberalizmin Tahribatı, İstanbul: Metis.

Ercan, F. (2020). Mega projeler ve bir de 'çılgın projeleri' üzerine fragmanlar: Ağaçla birlikte ormanı görmek. *Mimarist*, 20(69).

Ercan, F. ve Oğuz, Ş (2006). Rescaling as a class relationship and process: The case of public procurement law in Turkey. *Political Geography*, 25(6), 641-656.

Erdem, C. U. (2010). Nükleer Karşıtı Mücadele ve NKP.

Eren A. (2008). Türkiye'de uygulanan yüzde 10 genel seçim barajının serbest seçim hakkını ihlal sorunu. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(2), 63-110.

Eren, E. (2018). Röportaj, Türkkan, S., "Manastır: Manastırda bir Oda, Açık Radyo, https://acikradyo.com.tr/manastir/manastirda-anti-nukleer-bir-oda-nukleer-karsiti-platform adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 10.09.2022

Erensü, S. (2017). Turkey's hydropower renaissance: nature, neoliberalism and development in the cracks of infrastructure. Neoliberal Turkey and its discontents: Economic policy and the environment under Erdogan.

Erensü, S., Gündoğan, A. C., Özlüer, F. ve Turhan, E. (2016). İsyanın ve umudun dip dalgası. *Tekin*, 322.

Ergun, C. ve Dericioğulları Ergun, A. (2010). Dönüşüm mü, piyasalaştırma mı? Türkiye'de sağlıkta dönüşüm programı üzerine bir tartışma. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 4(8), 33-54.

Ergüzeloğlu, E. (2013). *Türkiye'de adalet yönetimi bağımsız yargının sıkı bağları*. Ankara: Siyasal Kitap.

Eroğlu D, (2014), Yırca'da termik santral gölgesinde tarım: Tütünden zeytine, zeytinden nereye? https://komurhikayeleri.org/nuri-okcu-yirca-soma/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.09.2021

Erözden, O. (1998). STK'lar ve hukuki çerçevede yenilik talepleri üzerine notlar. *Merhaba Sivil Toplum*, 13-22.

Eryılmaz, Ç. (2017). Çevrecilik analiz tablosu ve karadeniz bölgesi'nde hes karşıtı yerel hareket. *Journal of International Social Research,* 10(51),

Esteva, G., & Sachs, W. (1992). Development. The development dictionary: A guide to knowledge as power. Population and Development Review, 18(1).

Evin, M. (2016). 10 yılda 400 bin maden ruhsatı dağıtan AKP Cerattepe'den vazgeçmez, Diken. https://www.diken.com.tr/400-bin-maden-ruhsati-dagitan-milli-akp-cerattepeden-vazgecmez/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Evrensel (2014). Sinop'ta gençlik ve doğa kampına saldırı, https://www.evrensel.net/haber/87722/sinopta-genclik-ve-doga-kampina-saldiri adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Evrensel (2014). Ünye-Fatsa siyanüre karşı bir oldu, https://www.evrensel.net/haber/93416/unye-fatsa-siyanure-karsi-bir oldu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Evrensel (2016). Sinop'ta nükleer karşıtı karikatür sergisi açıldı https://www.evrensel.net/haber/278267/sinopta-nukleer-karsiti-karikatur-sergisi-acildi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 06.09.2022

Evrensel (2017). Sinop; Soner, Öner ve Güneş'i unutmadı. https://www.evrensel.net/haber/327189/sinop-soner-oner-ve-gunesi-unutmadi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Evrensel (2019). AKP önündeki "Kanal İstanbul" eylemine polis müdahalesi: 3 kişigözaltında, https://www.evrensel.net/haber/394232/akp-onundeki-kanal-istanbul-eylemine-polis-mudahalesi-3-kisi-gozaltinda adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 05.06.2021

Evrensel (2020). İstanbul'daki meslek odaları: Antidemokratik uygulamalara karşı durmakta kararlıyız. https://www.evrensel.net/haber/404743/istanbuldaki-meslek-odalari-antidemokratik-uygulamalara-karsi-durmakta-kararliyiz adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Evrensel (2022). Mahkeme, bilirkişi raporuna rağmen Sinop NGS ÇED raporuna karşı açılan davayı reddetti, https://www.evrensel.net/haber/458971/mahkeme-bilirkisi-raporuna-ragmen-sinop-ngs-ced-raporuna-karsi-acilan-davayi-reddetti adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.01.2023

Evrensel (2001). Bergamalılar'a ajan iftirası, https://www.evrensel.net/haber/126379/bergamalilar-a-ajan-iftirasi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2021

Evrensel (2015). CHP'li belediye başkanı, nükleer santral afişlerini toplattı, https://www.evrensel.net/haber/110082/chpli-belediye-baskani-nukleer-santral-afislerini-toplatti adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2021

Evrensel (2020). TBMM'den orman arazilerinin 29 yıllığına şirketlere kiralanmasına onay, https://www.evrensel.net/haber/416957/tbmmden-orman-arazilerinin 29-yilligina-sirketlere-kiralanmasina-onay adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Evrensel, (2020). Prof. Dr. Aykut Çoban: Sendikalar 'ekoloji bizim işimiz değil' diyorsa hata yapar. https://www.evrensel.net/haber/435918/prof-dr-aykut-coban sendikalar-ekoloji-bizim-isimiz-degil-diyorsa-hata-yapar adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Fedai, R. (2017). Kanun hükmünde kararname ve torba kanunların kamu yönetimine etkileri. Ankara Üniversitesi.

Fedai, R. ve Karakoç, D. Y. (2016). Yerel yönetimlerin yeniden ölçeklendirilmesi sorunu: Yeni bölgecilik bağlamında 6360 sayılı kanun. *Büyükşehir Yönetimi,* 192-210.

Fırat, B. Ö. (2019). Müşterekleştirme ve çitlemenin zamanı: Göllüce'de toprak mücadeleleri. [The Time of Commoning and Enclosure: Land Struggles in Göllüce.] *Praksis,* 49(2019), 39-66.

Fine, B. ve Saad-Filho, A. (2017). Thirteen things you need to know about neoliberalism. *Critical Sociology,* 43(4-5), 685-706.

Flyvbjerg, B. (2014). What you should know about megaprojects and why: An overview. *Project Management Journal,* 45(2), 6-19.

Flyvbjerg, B., Bruzelius, N. ve Rothengatter, W. (2003). *Megaprojects and risk: An anatomy of ambition*. Cambridge University Press.

Foster, J. B. (2012). *Marksist ekoloji*. (B. Baysal, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Friedman, M. (1962). *Capitalism and freedom*. Chicago: University of Chicago Press.

Gambetti, Z. (2007). Linç girişimleri, neoliberalizm ve güvenlik devleti. *Toplum ve Bilim*, 109, 7-34.

Gamson, W. A. (1961). A theory of coalition formation. *American Sociological Review*, 373-382.

Gazete Manifesto (2019). 'Çevrecinin daniskasıyım' demişti... Fidan dikme ödülü Erdoğan'a verildi. https://gazetemanifesto.com/2019/cevrecinin-daniskasiyim-demisti-fidan-dikme-odulu-erdogana-verildi-314865/adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Genç, E. (2015). Demokratikleşme sürecinde Türkiye'de yerel yönetimler. *Akademik İncelemeler Dergisi,* 10(1), 267-290.

Geray, U. (2021). Sivil toplum örgütleri ve etik. *Sivil Toplum Demokrasi ve Kent Yönetimi,* 137-152.

Gerze Gündem Haber (2017). Resmen Yavaş Şehir Olduk, https://www.gerzegundemhaber.com/guncel/resmen-yavas-sehir-olduk-h5523.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 22.09.2022

Giugni, M., McAdam, D. ve Tilly, C. (Ed.). (1999). *How social movements matter*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Goldstein, D. M. (2005). Flexible justice: neoliberal violence and 'self-help'security in Bolivia. *Critique of Anthropology*, 25(4), 389-411.

Goldstone, J. A. (2001). Threat (and Opportunity): Popular Action and State Response in the Dynamics of Contentious Action Jack A. Goldstone and Charles Tilly. Silence and voice in the study of contentious politics, 179.

Goldstone, J. A. (2003). Introduction: Bridging institutionalized and noninstitutionalized politics. *States, Parties, and Social Movements*.

Goldstone, J., Gurr, T. R. ve Moshiri, F. (2019). Revolutions of the late twentieth century. Routledge.

Goodwin, J. (2001). *No other way out: States and revolutionary movements, 1945-1991*. Cambridge University Press.

Gökalp Alıca, S. S. (2018). Çevrenin korunmasına ilişkin iptal davalarında kişisel menfaat kavramı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (139), 165-220.

Gökdemir, N. (2017). Kravatlı Darbe: 'Allah'ın büyük lütfu' OHAL, Birgün, https://www.birgun.net/haber/kravatli-darbe-allah-in-buyuk-lutfu-ohal-170721 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.08.2021

Gökdemir, N. (2020). İhale Kanunu 187 ayda 186 kere değiştirildi, Birgün. https://www.birgun.net/haber/ihale-kanunu-187-ayda-186-kere-degistirildi-216485 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.08.2021

Göksel, Ş. (2014). Kaz dağlarında Ağaçları Kestirmeyen Çevrecilere 10'ar Ay Hapis https://www.canakkaleicinde.com/kazdaglarinda-agaclari-kestirmeyen-cevrecilere-10ar-ay-hapis adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.08.2021

Gönenç, A. A. (2001). Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi. Altkitap Yayınevi, İstanbul.

Gönenç, D. ve Almaz, A. (2018). Bir süreç olarak hoşnutsuzların çevreciliği: Hindistan'dan Sardar Sarovar Barajı örneği. *Alternative Politics/Alternatif Politika*, 10(2).

Gözler, K. (1990). Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukuki Rejimi. Ankara Barosu Dergisi, 47(4), 561-590.

Gözler, K. (2010). *Anayasa hukukunun genel teorisi*. (1. Cilt). Bursa: Ekin.

Gözler, K. (2013). 6360 sayılı kanun hakkında eleştiriler: Yirmi dokuz ilde il özel idareleri ve köylerin kaldırılması ve ilçe belediyelerinin büyükşehir ilçe belediyesi hâline dönüştürülmesi anayasamıza uygun mudur?. *Legal Hukuk Dergisi*, 11(122), 37-82.

Gözler, K. (2015). *Türk anayasa hukuku dersleri*. (19. Baskı). Bursa: Ekin.

Gözler, K., (2019). Anayasa.gen.tr, Hukukçu Olmayan Hukukçular Sorunu 1, Hukuk Fakültesi Mezunu Olmayan Anayasa Mahkemesi Üyeleri, https://www.anayasa.gen.tr/aym-h-o-uyeler.htm adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Gözler, K. (2019). Anayasa.gen.tr, Hukukçu Olmayan Hukukçular Sorunu 2, İdarî Yargıda Hukukçu Olmayan Hâkimler (Uzun Versiyon) adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Gözler, K. (2021). "Elveda Anayasa Mahkemesi: İrfan Fidan Olayı", (www.anayasa.gen.tr/irfan-fidan-olayi.htm) (Yayın Tarihi: 23 Ocak 2021).

Guattari, F. ve Negri, A. (2006). *Bizim gibi komünistler*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Gül, H. (2016). Türkiye'de yerel, metropoliten ve bölgesel ölçekte idari reformlar. Y. Demirkaya (Der.), *Türkiye'de yeni kamu yönetimi: Yerel yönetim reformu* içinde (s. 49-76). Aryan Basım.

Gül, İ. (2014). Danıştay kararlarında kamu yararı kavramı. *Ankara Barosu Dergisi,* 2(23), 534-550.

Gül, M. (2009). Türkiye'de belediyelerin dış borçlanmaları. *Sayıştay Dergisi,* (74), 97-115.

Gülhan, S. T. (2011). Devlet müteahhitlerinden gayrimenkul geliştiricilerine. Türkiye'de kentsel rant ve bir meta olarak konut üreticiliği. Konuta hücum. *Birikim Sosyalist Kültür Dergisi,* 23(8), 27-33.

Günday. S. (2013). Tarlabaşı'nda kamulaştırmaya iptal, Aljazeera http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/tarlabasinda-kamulastirmaya-iptal, adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.06.2021

Gündüz, A. Y. ve Kaya, m. (2014). Küresel dünyada sivil toplum kuruluşlarının ekonomik kalkınmadaki rolleri üzerine bir değerlendirme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD),* 6(10), 130-169.

Güneş, A. F. (2013). Büyükşehirlerde il özel idarelerinin kaldırılmasının hukuki veçhesi ve işlevsel sonuçları. *İdarecinin Sesi Dergisi,* 154, 60-64.

Güngör, H. (2021) Bir yürüyüş eylediler sabahtan: Büyük madenci yürüyüşü https://www.evrensel.net/haber/422674/bir-yuruyus-eylediler-sabahtan-buyuk-madenci-yuruyusu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.03.2022

Gürsoy, U. (1997). Riskinize biz karar verelim siz riskinizi yaşayın. *Ağaçkakan,* 31, 42.

Gürsoy, U. (1999). *Dikensiz gül: Temiz enerji*. İskenderun: Çevre Koruma Derneği Yayını.

Güveloğlu, N. (2004). Demokrasinin neoliberal dönemde geçirdiği dönüşümün siyasal partiler üzerindeki etkileri. *Praksis,* 12, 11-36.

Güvenç, K. (2019). Emek Platformu Belgeleri. Ankara: TMMOB. https://www. tmmob. org. tr/sites/default/files/emekplatformubelgeleri. pdf. adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Güvendik, E. (2006) AKP'den 'sine-i millet'e 'bekle gör' politikası, Birgün, Ankara, https://www.birgun.net/haber/akp-den-sine-i-millet-e-bekle-gor-politikasi-30581 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Haber 7 (2007). Erdoğan: Gömleği kaç kez çıkardık, https://www.haber7.com/siyaset/haber/257136-erdogan-gomlegi-kac-kez-cikardik adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Haber Sol (2013). Enerji Bakanı: 'Türkiye Fukuşima'dan ders çıkardığı için nükleer konusunda kararlı', https://haber.sol.org.tr/ekonomi/enerji-bakani-turkiye-fukusimadan-ders-cikardigi-icin-nukleer-konusunda-kararli-haberi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.08.2021

Haber Sol (2011). Sinop Nâzım Kültürevi'nde çevre paneli, https://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/sinop-nazim-kulturevi-nde-cevre-paneli-haberi-40231 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Haber Sol (2014). AKP: Yargı kararına uymayız, https://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/akp-yargi-kararina-uymayiz-haberi-87631 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Haber Sol (2016). Artvin halkı direniyor, polis ve jandarma saldırıyor! https://haber.sol.org.tr/turkiye/artvin-halki-direniyor-polis-vejandarma-saldiriyor-146144, adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 07.06.2021

Haber3 (2016). Mersin Büyükşehir Belediye Meclisi'ne, 1/50 Binlik Çevre Düzeni Planı Tartışması Damga Vurdu, https://www.haber3.com/guncel/mersin-buyuksehir-belediye-meclisine-150-binlik-cevre-duzeni-plani-haberi-3901098 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Haberci (2019). Doğa rant uğruna katledilemez, https://www.mersinhaberci.com/haber/17828/doga-rant-ugruna-katledilemez, adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.07.2022

Haberci (2020). Seçer veto etmedi STK'lar harekete geçti, https://www.mersinhaberci.com/haber/23487/seer-veto-etmed-stklar harekete-get.htm, adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 16.08.2022

Haberci (2022). Mersin Limanı 2056'ya kadar yabancılara kiralık, https://www.mersinhaberci.com/haber/33466/mersin-limani- 2056ya-kadar-yabancilara-kiralik.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.11.2022

Haberler. com (2021). Cumhur İttifakı'nda hangi partiler var? Cumhur İttifakı partileri hangileridir? Cumhur İttifakı hangi partilerden oluşur? Kaç parti var? https://www.haberler.com/haberler/haberler-cumhur-ittifaki-

nda-hangi-partiler-var-cumhur-14447072-haberi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 24.12.2021

Haberler.com (2012). Başkanlar da Nükleer Yanlısı Oldu, https://www.haberler.com/guncel/baskanlar-da-nukleer-yanlisi-oldu-3348890-haberi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Haberler.com (2006). Sinop: Sinop'taki Zehirli Varillerin Taşınmasına Başlandı, https://www.haberler.com/guncel/sinop-sinop-taki zehirli-varillerin-tasinmasina-haberi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 19.10.2022

Haberler.com (2020). Nükleer santral, Mersinli gençler için istihdam kapısı olacak. https://www.haberler.com/nukleer-santral-mersinli-gencler-icin-istihdam-13566347-haberi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Haberturk (2016). Berat Albayrak: Metzamor Nükleer Santrali kapatılmalı, https://www.haberturk.com/ekonomi/enerji/haber/1301998-berat-albayrak-metzamor-nukleer-santrali-kapatilmali adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Habertürk (2010). Tek devlet, tek bayrak, tek vatan, tek millet. https://www.haberturk.com adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.08.2021

Habertürk (2020). Akkuyu Nükleer A.Ş.' den okula 50 bin dolarlık bağış, https://www.haberturk.com/mersin-haberleri/77449360-akkuyu nukleer-asden-okula-50-bin-dolarlik-bagis adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2021

Habertürk Tek devlet, tek bayrak, tek vatan, tek millet. https://www.haberturk.com/gundem/haber/548770-tek-devlet-tek-bayrak-tek-vatan-tek-millet- adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2021

Halkevleri https://halkevleri.org.tr/hakkimizda, adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 13.06.2022

Halkların Demokratik Kongresi, Tüzük, (Kabul Tarihi: 4-5 Ocak 2020) https://www.halklarindemokratikkongresi.net/hdk/tuzuk/1747;

Hardt, M. ve Antonio, N. (2015). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2004). El koyarak birikim. *Yeni Emperyalizm*, 74-175.

Harvey, D. (2004). *Yeni emperyalizm* (H. Güldü, Çev.). Everest Yayınları.

Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

Harvey, D. (2012). *Marx'ın Kapital'i için kılavuz* (B. O. Doğan, Çev.). İstanbul: Metis Yay.

Harvey, D. (2012). *Sermaye muamması*. (S. Savran, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Harvey, D. (2012). *Sermayenin sınırları*. (U. Balaban, Çev.). Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

Harvey, D. (2012). Yaratıcı yıkım olarak Neoliberalizm. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 67-88.

Harvey, D. (2013). *Asi şehirler*. (A. D. Temiz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2015). *On yedi çelişki ve kapitalizmin sonu*. (E. Soğancılar, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Harvey, D. (2015). *Sermayenin mekanları: Eleştirel bir coğrafyaya doğru.* (B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar ve S. Yüksel, Çev.). Sel Yayıncılık.

Harvey, D. ve Moralı, M. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir. *Metis*, 9-14.

Haspolat, E. (2016). Yasamadan yürütmeye iktidar devri olarak torba kanun (ma). *Alternatif Politika*, 8(2), 404-449.

Haspolat, E. Y. (2010). Türkiye'de neoliberal devlet anlayışı bağlamında devlet-güvenlik ilişkisinin değişen içeriği ve özel güvenlik olgusu. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Hayek, F. A. ve Hayek A. (1994). *The road to serfdom*. Chicago: University of Chicago Press.

Hayes, A. (2022). What Is Greenwashing? How It Works, Examples, and Statistics, https://www.investopedia.com/terms/g/greenwashing.asp adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

He, G., Mol, A. ve Lu, Y. (2016). Public protests against the Beijing–Shenyang high-speed railway in China. *Transportation Research Part D: Transport and Environment,* 43, 1-16.

Heaney, M. ve Rojas, F. (2011). The partisan dynamics of contention: demobilization of the antiwar movement in the United States, 2007-2009. *Mobilization: An International Quarterly*, 16(1), 45-64.

Heinrich Böll Stiftung. *Turkey Representation*, 4(13), 8-11.

Heper, M. (2005). The justice and development party government and the military in Turkey. *Turkish Studies*, 6(2), 215-231.

Holzer, P. (2004). Bergama direniş hareketi. ,M. Özbek (Der.), *Kamusal alan* içinde İstanbul: Hil Yayıncılık.

https://cevre.mersin.bel.tr/mersinin-cevre-degerleri/ Erişim tarihi: 12.06.2021

https://www.tmmob.org.tr/sayfa/tmmob-hakkinda

Human Rights Watch (2009). Türkiye: Demokratik Toplum Partisi kapatıldı. https://www.hrw.org/tr/news/2009/12/11/238453 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.07.2021

Human Rights Watch (2010). Protestoyu terör suçu saymak, Göstericileri Yargılamak ve Hapsetmek İçin Terörle Mücadele Yasalarının Keyfi

Kullanımı https://www.hrw.org/tr/report/2010/11/01/256143 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 05.07.2021

Hürriyet (1999). Ecevit: Nükleer santral konusunda endişelerim var, https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ecevit-nukleer-santral konusunda-endiselerim-var-39116956 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Hürriyet (2000). Akkuyu iptal, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/akkuyu-iptal-39170723 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Hürriyet (2006). Erdoğan: Türkiye nükleer enerjide kararını verdi, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-turkiye-nukller-enerjide-kararini-verdi-4225118 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Hürriyet (2018). O vali merkezde, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/o-vali-merkezde-40841614, Habertürk. adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: tarihi: 15.08.2021

Hürriyet (2002). Fatih Altaylı: Erdoğan Anayasa'yı tek başına değiştirmek istiyor. https://www.hurriyet.com.tr/erdogan-anayasayi-tek-basina-degistirmek-istiyor-100615 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Hürriyet (2002). Greenpeace zehirli varil eylemi, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/greenpeace-zehirli-varil-eylemi-38344793 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 115.09.2022

Hürriyet (2008). Baskının daniskası, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/baskinin-daniskasi-9755873 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Hürriyet (2011). Bakan Yıldız: Bekarlık nükleerden daha tehlikeli, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-yildiz-bekarlik-nukleerden-daha-tehlikeli-17467718 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Hürriyet (2013). Mersin'de nükleer karşıtı eylem. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mersinde-nukleer-karsiti-eylem-25342584 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Hürriyet (2021). Meclis'te yeniden zeytinlik düzenlemesi https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/mecliste-yeniden-zeytinlik-duzenlemesi-41925649 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 24.03.2022

Hürriyet. O vali merkezde. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/o-vali-merkezde-40841614 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2021

IAEA Publications (2004). Turkey (updated) https://www-pub.iaea.org/mtcd/publications/pdf/cnpp2004/cnpp_webpage/countryprofiles/Turkey/Turkey2004.htm adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 24.09.2021

Inglehart, R. (1995). Public support for environmental protection: Objective problems and subjective values in 43 societies. *PS: Political Science & Politics*, 28(1), 57-72.

Işık, C. S. (2016). *Türkiye'de kanun yapım süreci ve torba kanun uygulamaları*. (Yüksek lisans tezi).

İHA (2013). Sinop Marka Şehir Olma yolunda, https://www.iha.com.tr/sinop-haberleri/sinop-marka-sehir-olma-yolunda-536249/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

İleri Haber (2020). Sınıf dayanışması: TÜSİAD, Cengiz'e sahip çıktı! https://ilerihaber.org/icerik/sinif-dayanismasi-tusiad-cengize-sahip-cikti- 117670.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

İnsan Hakları Derneği İHD (2007). Polis Vazife ve Salahiyeti Yasası'na İlişkin Rapor https://www.ihd.org.tr/pol-vaze-ve-salahetyasasina-k-rapor/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.09.2021

İnsan Hakları Derneği (İHD) (2018). 21 Temmuz 2016-20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları: Güncellenmiş Durum Raporu, s. 45 https://www.ihd.org.tr/21-temmuz-2016-20-mart-2018-ohal-uygulamalari-raporu/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 20.05.2021

İnsel, A. (2005). Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soyçizgisi. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm, 7, 41-74.

İTÜ, TRIGA Mark II Araştırma ve Eğitim Reaktörü http://www.triga.itu.edu.tr adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi 07.09.2021

Jasper, J. (2002). *Ahlaki protesto sanatı*. İstanbul: Ayrıntı.

Jenkins, J. C. (1983). Resource mobilization theory and the study of social movements. *Annual Review of Sociology*, 527-553.

Jenkins, J. C. ve Perrow, C. (1977). Insurgency of the powerless: Farm worker movements (1946-1972). American sociological review, 249-268.

Johnson, C. (1982). MITI and the Japanese miracle: the growth of industrial policy, 1925-1975. Stanford university press.

Johnston, D. ve Saad Filho, A. (Ed.). *Neoliberalism: A critical reader*. Pluto Press.

Johnston, H. (2015). The game's Afoot': Social movements in authoritarian states. *Oxford Handbook of Social Movements*. doi:10.1093/oxfordhb/9780199678402.013

Joppke, C. (1992). Decentralization of control in US nuclear energy policy. *Political Science Quarterly*, 107 (4), 709-725.

Kalfa, C. ve Ataay, F. (2008). Yönetişim: Devlet toplum ilişkilerinde yeni bir aşama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 229-240.

Kalfa, C. ve Ataay, F. (2008). Küresel toplumsal hareketler. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (16), 127-149.

Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O. ve Ostiguy, P. (Eds.). (2017). The Oxford handbook of populism. Oxford University Press.

Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanun, Kanun Numarası: 4501, Kabul Tarihi: 21.01.2000, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 22.1.2000, Sayı: 23941, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 39

Karakurt, E. (2008). Sürdürülebilir bir kentsel yaşam açısından sosyal sermayenin önemi. ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 10(2), 76-100.

Karan, U. (2016). Olağanlaştırılmaması Gereken Olağanüstü Hal: Kriz Zamanlarında İnsan Hakları, Bilgi Üniversitesi, İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/blog/olaganlastrlmamas-gereken-olaganustu-hal-kriz-zama/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 22.06.2021

Karaoğuz, H. E. (2020). Gelişmekte olan ülkeler için 2008 küresel krizi sonrasında devletin rolü siyasi. M. Tiryakioğlu (Der.), *Devletle kalkınma* içinde (s. 211-247).

Karaömerlioğlu, M. A. (2002). *Tek parti döneminde halkçılık: Modern Türkiye'de siyasi düşünce 2: Kemalizm*. İstanbul.

Karaömerlioğlu, M. A. (2021). *Populism in Turkey: From a political style to a model for global politics?*. The Routledge Handbook on Contemporary Turkey. Routledge.

Kararara. com (1986). 10 Daire Karar no: 1451, Esas Yılı : 1984, Esas no: 2739, https://www.kararara.com/danistay/dnsty17/dnstyk16726.htmladresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Kart, E. (2013). Sağlıkta dönüşüm sürecinde performansa dayalı ücretlendirmenin hekimler üzerindeki etkileri. *Calışma ve Toplum,* 38(3).

Kasap, A. (2022). Türkiye maden kuşatması altında: 'Korunan alanlar' a bile ruhsat verilmiş.Diken. https://www.diken.com.tr/turkiye-maden-kusatmasi-altinda-korunan-alanlara-bile-ruhsat-verilmis/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.12.2022

Kaya, A. Y. (2011). Neo-liberal mülkiyet ya da "acele kamulaştırma" nedir?. Toplum ve Bilim, 122, 194-236.

Kaya, A. Y. (2016). Sermaye-emek kutuplaşmasının yeniden üretimi: Acele kamulaştırma kararlarında HES'ler. *Sudan sebepler: Türkiye'de su-enerji politikaları ve direnişler* içinde (s. 65-93). İstanbul: İletişim.

Kaya, M. ve Yılmaz, C. (2017). Yaşlı, mutlu, huzurlu il Sinop'un nüfus özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi,* 22(38), 137-160.

Kaya, R. (2011). Bir Ekoloji Hareketi Olarak Yeşiller ve Türkiye'de Yeşiller Partisi https://modernwish.files.wordpress.com/2012/01/yesil_dusunce_brosu

r_dizisi_2ramazan_kaya11.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.08.2022

Kaynar, F. (2019). Türkiye'de sosyal demokrat partilerin günümüzdeki yerel yönetim anlayışlarının 1973-1980 toplumcu belediyecilik deneyimi bağlamında değerlendirilmesi. Yayımlanmamış yüksek lisanstezi, İstanbul Üniversitesi

Keleş, R. (2020). Yerel demokrasiyi merkeziyetçilik virüsünden arındırma. Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2(1), 45-58.

KESK (2010). 170 Bin İmzayla Meclise Giden Nükleer Karşıtları Gözaltında, https://kesk.org.tr/2010/07/07/170-bin-imzayla-meclise-gidennukleer-karsitlari-gozaltinda/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.07.2022

KESK (2016). KESK: OHAL, Baskı, Sürgün ve İşten Atmalar Son Bulsun, SES, https://sesankara.org/2016/10/02/kesk-ohal-baski-surgun-isten-atmalar-son-bulsun/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

KESK (2019). Kamu çalışanları anketine karşı fişleme uyarısı: Doldurulmasını tavsiye etmemekteyiz, https://kesk.org.tr/2019/07/25/kamu-calisanlari-anketine-karsifisleme-uyarisi-doldurulmasini-tavsiye-etmemekteyiz/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 23.07.2021

Keskin, M. (2002). Akkuyu halk oylaması. A. Künar (Ed.), *Don Kişotlar Akkuyu'ya karşı; Anti-nükleer hikayeler* içinde (s. 240). Ankara: EMO Yayınları.

Keyder, Ç. (1989). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. İletişim Yayınları.

Keyman, F. (2004). *Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve Türkiye*. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, 4.

Keyman, P. ve Koyuncu Lorasdağı, B. (2004). AKP, MÜSİAD, Ekonomik kalkınma ve modernite. *Düşünen Siyaset*, (19).

Kılıç, H. (2018). The environmental democracy under political siege. *Turkey Journal of Environmental Science and Engineering,* 7, 65–71.

Kıray, M. B. (2000). *Ereğli: Ağır sanayiden önce bir sahil kasabası*. (3. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, M. B. (2006). *Toplumsal yapı toplumsal değişme* (2. Baskı). İstanbul: Bağlam.

Kıray, M. B. (2007). *Kentleşme yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kırkpınar, L. (2018). Demokrat Parti (DP) ve din-siyaset ilişkisi (1946-1960). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 18(36), 349-359.

Kitschelt, H. (2006). Movement parties. S. R. Katz ve W. Crotty (Ed.), *Handbook of party politics* içinde (278-290). London: Sage.

Kitschelt, H. P. (1986). Political opportunity structures and political protest: Anti-nuclear movements in four democracies. British journal of political science, 16(1), 57-85.

Koç, Y. (2001). Emek Platformu. Türk-Iş. https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1322169805b.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Koç, Y. (2011). Demokrasi platformunun çalışmaları, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu http://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1323974806b.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 13.03.2022

Koopmans, R. ve Duyvendak, J. W. (1995). The political construction of the nuclear energy issue and its impact on the mobilization of anti-nuclear movements in Western Europe. *Social Problems*, 42(2), 235-251.

Koray, M. (1994). *Değişen koşullarda sendikacılık*. İstanbul: Tüses.

Kovanlıkaya, Ç. (2021) Dönüşen semt: Dikey rezidanslar ve dikey mahalleler. Ç. Kovanlıkaya, D. Fırat, E. Yılgür, Ş. Aslan ve A. Dikmen (Ed.), *Bomonti kentsel dönüşüm ve mekânın belleği* içinde (231-277). İstanbul: İletişim.

Köybaşı, S. (2014). Yargı denetiminden milletlerarası andlaşmalar yoluyla kaçmak: Akkuyu Nükleer Güç Santrali Anlaşması. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 3., 343-357

Kriesi, H. (2014). The populist challenge. *West European Politics*, 37(2), 361-378.

Kriesi, H. (Ed.). (1995). *New social movements in Western Europe: A comparative analysis*. (5. Cilt). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Kriesi, H., Koopmans, R., Duyvendak, J. W. ve Giugni, M. G. (1992). New social movements and political opportunities in Western Europe. European journal of political research, 22(2), 219-244.

KRTTV (2020). Akkuyu Nükleer için mahkeme kararı çıktı, https://www.krttv.com.tr/gundem/akkuyu-nukleer-icin-mahkeme-karari-cikti-h38288.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.08.2022

Kuleli, M., (2017). Sendikaların sessiz yükselişi: Üç yılda yüzde 50, Journal, https://journo.com.tr/sendikalar-sessiz-yukselis adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.06.2022

Kuluçlu, E. (2008). Türk hukuk sisteminde normlar hiyerarşisi ve sayıştay denetimine etkileri. *Sayıştay Dergisi*, (71), 3-22.

Kural, B., (2014). Soma'da Özel Güvenlik Köylülere Saldırdı, 6 Bin Zeytin Ağacını Söktü, BİA Haber Merkezi, https://m.bianet.org/bianet/print/159761-soma-da-ozel-guvenlik-koylulere-saldirdi-6-bin-zeytin-agacini-soktu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Kurzman, C. (1996). Structural opportunity and perceived opportunity in social-movement theory: The Iranian revolution of 1979. American Sociological Review, 153-170

Kurzman, C. (2005). The unthinkable revolution in Iran. C. Davenport, J. Hank ve M. M. Carol (Ed.). *Repression and mobilization* içinde (21. Cilt). U of Minnesota Press.

Kutlu, S. Z. ve Görün, M. (2018). Kalkınma ajanslarının yerelde merkezileşme bağlamında incelenmesi: Batı Akdeniz, Doğu Anadolu, Fırat ve Güney Marmara Kalkınma Ajansları Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*.

Kuyucu, T. (2017). Two crises, two trajectories: The impact of the 2001 and 2008 economic crises on urban governance in Turkey. Neoliberal Turkey and its discontents: Economic Policy and the Environment Under Erdoğan.

Kültürhane (2020). Metropol ve Güneykent: 30 yıllık bir muhasebe, https://guncel.kulturhane.org/2020/01/21/metropol-ve-guneykent-30yillik-bir-muhasebe/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 05.03.2022

Künar, A. (2000). Gerçeklerin Işığında Nükleer Enerji Sorunu. Birikim Dergisi, (133). https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-133-mayis-2000sayi-133-mayis-2000/2326/gerceklerin-isiginda-nukleer-enerji-sorunu/3281 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihî: 02.03.2021

Künar, A. (2002). *Don Kişotlar Akkuyu'ya karşı: anti-nükleer hikayeler*. Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları.

Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Verso.

Le Bon, G. ve İlhan, H. (2009). *Kitleler psikolojisi*. Alter Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2013). Kentsel devrim [The urban revolution]. (Çev: S. Sezer). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi.* (Çev:I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2015). Şehir hakkı. (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel.

Levitsky, S. ve Ziblatt, D. (2019). How democracies die. *Crown*, Broadway Books .

Lewis, P., Barr, C. ve Clarke, S. (2019). Antonio Voce, Cath Levett, and Pablo gutiérrez,"The Rise and Rise of Populist Rhetoric,". The Guardian, 6. https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2019/mar/06/revealed-the-rise-and-rise-of-populist-rhetoric

Lipset, S. M. (1961). The law and trade union democracy. Va. L. Rev., 47, 1.

Lipset, S. M. (2008). Robert Michels, Demokrasi ve oligarşinin tunç kanunu. *Çalışma ve Toplum*, *4*(19), 11-38.

Lipsky, M. (1968). Protest as a political resource. *American Political Science Review*, 62(4), 1144-1158.

Locatelli, G., Mariani, G., Sainati, T. ve Greco, M. (2017). Corruption in public projects and megaprojects: There is an elephant in the room!. *International Journal of Project Management*, 35(3), 252-268.

Luxemburg, R. (2003). *The accumulation of capital, trans. Agnes Schwarzchild, intro*. London: Tadeusz Kowalik.,London

Mahallî İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2972&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 Erişim tarihi: 15.10.2022. adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Mahsereci, N. (2015). Savaş Emek Kitabı "Gel Ey Seher". İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Marquez, X. (2019). *Demokrasi dışı siyaset: Otoriterlik, diktatörlük ve demokratikleşme*. (İ. Çekem, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Martinez Alier, J. (2003). *The environmentalism of the poor: A study of ecological conflicts and valuation.* Edward Elgar Publishing.

McAdam, D ,Tarrow, S. G., & Tilly, C. (2004). Dynamics of Contention. Cambridge Studies in Contentious Politics. Cambridge University Press.

McAdam, D. (1982). Political Process and the Development of Black Insurgency. Chicago: Univ.

McAdam, D. (1996). Conceptual origins, current problems, future directions. Comparative Perspectives on Social Movements, edited by McAdam, D., J. McCarthy, and Mayer N. Zald. New York: Cambridge University Press)

McAdam, D., & Scott, W. R. (2005). Organizations and movements. Social movements and organization theory, 4.

McCarthy, John D. ve Mayer N. Z. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Journal of Sociology*, 82(6), 1212-1241.

Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem19/yil01/s 455.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.10.2022.

Mecliste.org (2022). Türkiye Varlık Fonu Nedir? Neden Yeniden Gündemde?, https://www.mecliste.org/icerik/8/Turkiye-Varlik-Fonu-Nedir? Neden-Yeniden-Gundemde? adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.012.2022

Mega İstanbul (2015). Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi http://megaprojeleristanbul.com/#tarlabasi-kentsel- donusum-projesi.. adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.05.2021

Mekanda Adalet (2020). AVM Forum: Kentin yeni merkezi, [Youtube]. https://youtu.be/tfZgCCyWXHg adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 05.03.2022

Memişoğlu, İ. (2019). İmar Yönetmeliği 2 yılda 5 kez değişti! Mimarlar Odası Samsun Şube Başkanı ile röportaj, Aydın. N.

https://emlakkulisi.com/imar-yonetmeligi-2-yilda-5-kez-degisti/611435 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.08.2021

Meny, Y. ve Surel, Y. (2002). The constitutive ambiguity of populism. Democracies and the populist challenge. London: Palgrave Macmillan.

Mersin Barosu, (2019). Mersin Barosu Nükleer Karşıtı Eyleme Katıldı http://www.mersinbarosu.org.tr/mersin-barosu-nukleer-karsiti-eyleme- katildi/190/34542 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 20.08.2021

Mert, A. (Ed.). (2021). Üç ekoloji. Sayı 10, Yeni İnsan Yayınevi.

MESİAD, https://mesiad.org/uyelerimiz/

Meyer, D. S. ve Whittier, N. (1994). Social movement spillover. *Social Problems*, 41(2), 277-298.

Milliyet (1992). Milliyet arşiv 12.12.1992, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr /Arsiv/1992/12/12

Milliyet (1999). Ecevit: Tahkim yasası birkaç gün içinde tamam. https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/ecevit-tahkim-yasasi-birkac-gun-icinde-tamam-5244472 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Milliyet (2000). Balon kaçıp kurtuldu eylemciler gözaltında, https://www.milliyet.com.tr/the-others/balon-kacip-kurtuldu-eylemciler-gozaltinda-5324381 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Milliyet (2010). 'Sermayenin el değiştirmesi güven kaynağı', https://www.milliyet.com.tr/siyaset/sermayenin-el-degistirmesi guven-kaynagi-1287303 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

MMO Bülteni (2006). Sinop'ta Nükleer Santrallara Hayır Mitingine Katıldık, Sayı 96
https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/542599794c1cf06_ek.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Molotch, H. (1976). The city as a growth machine: Toward a political economy of place. *American Journal of Sociology*, 82(2), 309-332.

Moss, D. (2014). Repression, response, and contained escalation under liberalized authoritarianism in Jordan. *Mobilization: An International Quarterly*, 19(3), 261-286.

Mouffe, C. (2005). 2005 of right-wing populism. *Populism and the Mirror of Democracy*, 50.

Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563.

Mudde, C. ve Kaltwasser, C.R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.

Müller, J. W. (2016). Populism (against Democracy). In Transatlantic Democracy in the Twentieth Century De Gruyter Oldenbourg.

MÜSİAD (2000). Anayasa reformu ve yönetimin demokratikleşmesi https://www.musiad.org.tr/uploads/yayinlar/arastirma-raporlari/pdf/anayasa_ reformu_ve_yonetimin_demokratiklesmesi.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.06.2021

MÜSİAD (2000). Anayasa reformu ve yönetimin demokratikleşmesi. Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği.

Mütevellioğlu, N. (2006). Türkiye'de yönetim dışı örgütlerin demokratikleşmeye katkısı. 30(253), 59-77.

Mütevellioğlu, N. (2009). *Söylemde ve toplumsal pratikte Türkiye'de sivil toplum örgütleri*. AB-Türkiye Sivil Toplum Diyaloğunun Çok Yönlü Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, 5-8.

Mütevellioğlu, N., & Işık, S. (2009). Türkiye emek piyasasında neoliberal dönüşüm. Küreselleşme, kriz ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm, 159-204.

Mynet (2015). Mersin NKP, 15 Şubat Mitingi İçin Başkan Türk'ten Destek İstedi, https://www.mynet.com/mersin-nkp-15-subatmitingi-icin-baskan-turkten-destek-istedi-180101654877 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

NDK, Nükleer Enerji Alanında Türkiye Cumhuriyeti ile Diğer Ülke veya Kuruluşlar Arasında İmzalanmış/Onaylanmış Olan İkili Anlaşmalar, https://www.ndk.org.tr/ikili-isbirligi-anlasmalari adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 11.10.2021

Negri, A. ve Hardt, M. (2012). *İmparatorluk*. (A. Yılmaz, Çev.). 7, 15-21.

NEI Magazine, (2021). A new model for nuclear new-build, röportaj, Anton Dedusenko, Deputy Chief Executive Officer, https://www.neimagazine.com/features/featurea-new-model-for-nuclear-new-build-8690745/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 10.11.2021

NEI, Nükleer endüstri alanındaki işlere dair bazı seri gerçekler (Quick Facts on Nuclear Industry Jobs), https://www.nei.org/advantages/jobs adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2021

Neocleous, M. (2006). The problem with normality: Taking exception to "permanent emergency". *Alternatives*, 31(2), 191-213.

Nişanyan Sözlük,"kalkınmak" https://www.nisanyansozluk.com/?k=kalk%C4%B1nmak

Nişanyan Sözlük,"rant"https://www.nisanyansozluk.com/kelime/rant

NKP basın, http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/category/s7-nkp-ller/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.06.2021

NKP (2015). Sinop'tan Türkiye'ye Nükleersiz Yaşam Rotası https://portal.nukleerkarsitiplatform.org/sinoptan-turkiyeye-

nukleersiz-yasam-rotasi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

NKP (2019). Mersin NKP'den Yaşam Hakkına Sahip Çık Eylemi, https://portal.nukleerkarsitiplatform.org/mersin-nkpden-yasam-hakkina-sahip-cik-eylemi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

NKP (2019). Nükleer Tehlikeye Karşı 13 Ekim'de Mersin'de Buluşuyoruz, https://portal.nukleerkarsitiplatform.org/nukleer-tehlikeye-karsi-13-ekimde-mersinde-bulusuyoruz/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

NKP, http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.06.2021.

NKP, http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/nukleer-karsiti-platform-nedir/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 23.11.2021

NTV (2010). 'İstanbul sermayesi bizimle siyasette anlaşmadı', https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbul-sermayesi-bizimle-siyasette anlasmadi,3xnSy2Syrk2pK9gU1qAYKA adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

NTV (2010). Nükleerin adı bile yetti. https://www.ntv.com.tr/turkiye/nukleerin-adi-bile- yetti, h54orstfjEme7Zoh-BHJYQ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Nuclear Movements in Four Democracies. *British Journal of Political Science,* 16(1), 57-85.

Nukleersiz.org (2008). 206 imzalı bilim insanları bildirisi, raporlar https://nukleersiz.org/wpcontent/uploads/2020/01/206_imzali_bilim_insanlari_bildirisi_26.03.2008.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.11.2022

Nüfusu.com, https://www.nufusu.com/il/sinop-nufusu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 22.05.2021

Nüfusu.com, https://www.nufusubu.com/mersin-nufusu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 23.05.2021

Nükleer Düzenleme Kurumunun teşkilat ve Görevleri ile Bazı Kanunlarda değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2/7/2018 tarihli, 7142, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M1-1.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.09.2021

Nükleer Güvenlik Dairesi, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (2013). Akkuyu Nükleer Santrali Güncellenmiş Yer Raporuna İlişkin Yer Değerlendirme Raporu, Sürüm 2. https://webim.ndk.gov.tr/file/6cce9e4d-a944 4c72-b85d-e3a64404ee0b adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Nükleer karşıtı Platform (2014). 30 Mart 2014 Seçim broşürü, http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/nkp-30-mart-2014-secim-brosuru/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 23.11.2021.

Nükleer karşıtı Platform basın açıklaması (2014). Mutlu Sinop'u mutsuz etmeyin! http://portal.nukleerkarsitiplatform.org/basin- aciklamasi-mutlu-sinopu-mutsuz-etmeyin adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.06.2021

Oberschall, A. (1973). *Social conflict and social movements*. Englewood Cliffs., NJ: Prentice-Hall.

Ocak, H. (2021). Rant cephesinde değişen yok, Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/rant-cephesinde-degisen-yok-1826500 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 11.03.2022

OECD (2018). Measuring Employment Generated by The Nuclear Power sector https://www.oecd-nea.org/upload/docs/application/pdf/2019-12/7204 employment nps.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.03.2022

Offe, C. (2019). New social movements: Challenging the Boundaries of institutional politics (1985). *Institutionen, normen, bürgertugenden* içinde (s. 255-294). Wiesbaden: Springer VS.

Oğuz, Ş. (2011). Krizi fırsata dönüştürmek: Türkiye'de devletin 2008 krizine yönelik tepkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 44(1), 1-23.

Oğuz, Ş. (2012). Türkiye'de kapitalizmin küreselleşmesi ve neoliberal otoriter devletin inşası. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG),* 12(45), 46.

OHAL.COM (2016). https://www.olaganustuhal.com/ohal/kanun-hukmunde kararname/yayimlanan-khklar-ve-icerikleri/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

OHAL.COM (2016). https://www.olaganustuhal.com/ohal/sik-sorulanlar-sorular/turkiyede olaganustu-hal-tarihleri-ve-sureleri/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Oktay, E. ve Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel yönetimlerin demokratikleşmesinin bir aracı olarak sivil toplum kuruluşları-Türkiye için kısa bir değerlendirme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 1, 172-186.

Olgun, K. (2019). Türkiye'de halkevleri gerçeği. Ankara: İksad Yayınevi.

OMCT (2020). Sürekli OHAL: Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik Saldırılar ve Sivil Topluma Yansımaları, https://www.omct.org/files/2020/07/25998/obs_turkey_turc.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.11.2021

Osa, M., Corduneanu Huci, C. ve Kousis, M. (2005). *Linking economic and political opportunities in nondemocracies. Economic and political contention in comparative perspective*. Emerald Group Publishing Limited.

Oskay, C. (2012). Mersin turizminin Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 185-202.

Otan, Ü. (1994). Ürküten radyasyon raporu. *Cumhuriyet Gazetesi*.

Oxford referans, https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.2011083100515315 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Oyan, O. (2021). AKP: Yükselişi ve tükenişi (II) Haber Sol, https://haber.sol.org.tr/yazar/akp-yukselisi-ve-tukenisi-ii-308141

Oyan, O. (2021). Söyleşi, Akp'nin sınıfı: Sermaye birikim süreçleri kapsamında AKP. Sayı 3, Aralık, 24-28, Dayanışma Meclisi, http://dayanismameclisi.org /index.php/dayanisma-forumu/

Ökmen, M. ve Yurtsever, H. (2010). Kentsel planlama sürecinde oluşan kamusal rantın vergilendirilmesi. *Maliye Dergisi,* 158(10).

Öniş, Z. (2004) Turgut Özal and his economic legacy: Turkish neo-liberalism in critical perspective. *Middle Eastern Studies,* 40(4), 113-134.

Öniş, Z. (2006). The political economy of Turkey's justice and development party. H. M. Yavuz (Der.), *The emergence of a new Turkey and the AKP* içinde (s. 207-234). Salt Lake City: The University of Utah Press.

Öniş, Z. ve Kutlay, M. (2020). *İktisat ve Toplum,* 115, 34-40.

Özarda, A. (2020). Gaziemir'de Lozan Antlaşması kutlamalarına polis engeli, Birgün. https://www.birgun.net/haber/gaziemir-de-lozan- antlasmasi-kutlamalarina-polis-engeli-309520 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.06.2022

Özarslan Dikmen, A. (2021). Kozmopolit Bir Orta Sınıf Semti, Bomonti Kentsel Dönüşüm ve Mekânın Belleği, İstanbul, İletişim (183-231)

Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal alanın sınırları. M. Özbek (Der.), *Kamusal alan* içinde (s. 19-90).

Özcan, E., (2007). Nükleer Namus Üzerinden Meşrulaştırılıyor, Bianet, https://bianet.org/kurdi/cevre/93741-nukleer-namus-uzerinden-mesrulastiriliyor adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 13.08.2021

Özçelik, M. (2021). 10 yıl sonra Gerze direnişine ceza geldi: Biz yaşam hakkını savunduk, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/10 yil-sonra-gerze-direnisine-ceza-geldi-biz-yasam-hakkini-savunduk/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Özemre.A.Y. (2008). Sayın Cumhurbaşkanına, T.B.M.M'ne, Hükümete'e, Anayasa Mahkemesine, ve Kamuoyuna Açık Mektup https://www.ozemre.com/mektuplar/sayin-cumhurbaskanina-tbmmne-hukumete-anayasa-mahkemesine-ve-kamuoyuna-acik-mektup adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.09.2021

Özemre, A.Y. (2008). Yeni-Nukleer Enerji Kanunu Turkiye'yi Nereye Götürür https://www.ozemre.com/makaleler/yeni-nukleer-enerji-kanunuturkiyeyi-nereye-goturur adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.09.2021

Özen, H. (2009). Bergama mücadelesi: Doğuşu, gelişimi ve sonuçları.

Özen, H. (2018). Yerellik-popülerlik ekseninde Türkiye'de çevre mücadeleleri. *Alternatif Politika, 10*(2), 181-209.

Özenç, B. (2015). Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ve mekan yasakları. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 73(2), 87-133.

Özer, A. (2021). Temiz toplum ve temiz siyasete giden yolda siyasi partilerin rolü. Indyturk.https://www.indyturk.com/node/362961/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/temiz-toplum-ve-temiz-siyasete-giden-yolda-siyasi-partilerin-rol%C3%BC adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.07.2022

Özer, M. A. (2013). Yerel yönetimler reformunda reform: 6360 sayılı kanunun düşündürdükleri. *Yerel Politikalar Dergisi,* 97, 126.

Özger, O. (2021). AKP siyasetinde popülist bir inşa pratiği olarak milli irade söylemi. *Moment Dergi,* 8(1), 330-352.

Özgür, B. (2022). Bu soygun ancak romanlarda olur! Birgün, https://www.birgun.net/haber/bu-soygun-ancak-romanlarda-olur 381307 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Özlüer, F. (2014). İvedi usulsüzlük, Evrensel. https://www.evrensel.net/ haber/87429/ivedi-usulsuzluk adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Özlüer, H. I. Ö. (2018). Çevresel Konularda Bilgiye Erişim Rehberi ve AarhusSözleşmesi.https://ekolojikolektifi.org/wpcontent/uploads/2018/08/c CC%A7evesel-konularda-bilgiye-eris%CC%A7im.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.09.2021

Öztürk, Ö. (2009). Türkiye'de sendikal mücadele, sermaye birikimi, MESS ve Koç Holding. *Praksis,* 19, 337-361.

Öztürk, S. (2018). Nükleer için ağaç kesimi başladı, Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/saygi-ozturk/nukleer-icin agac-kesimi-basladi-2560860/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Özyürek, E., Özpınar, G. ve Altındiş, E. (2019). Authoritarianism and Resistance in Turkey.

Paker, H. (2017). The 'politics of serving'and neoliberal developmentalism: The megaprojects of the AKP as tools of hegemony building. *Neoliberal Turkey and Its Discontent: Economics Policy and the Environment under Erdoğan*.

Paker, H., Adaman, F., Kadirbeyoğlu, Z. ve Özkaynak, B. (2013). Environmental organizations in Turkey: Engaging the state and capital. *Environmental Politics*, 22(5), 760-778.

Palabıyık, H., Yavaş, H. ve Aydın, M. (2010). Türkiye'de nükleer santral kurulabilir mi? Çatışmadan uzlaşıya: Türkiye'de nükleer enerji projelerinde sosyal kabul sorunu ve halkın reddetme sendromunun araştırılması. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.

Panizza, F. (2005). Populism and the mirror of democracy. Routledge Handbook of Global Populism Routledge.

Parla, T. (1991). *Türkiye'de anayasalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Pehlevan, H. ve Şakacı, B. K. (2018). *Cerattepe çevre hareketi*. Bursa: Ekin Basım Yayın.

Perrone, N. M. (2016). Neoliberalism and economic sovereignty: property, contracts, and foreign investment relations. Neoliberal Legality Routledge.

Piven, F. F. ve Cloward, R. A. (1977). Poor people's movement. New York: Pantheon.

Polanyi, K. (2013). *Büyük dönüşüm: Çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri.* (A. Buğra, Çev.). İletişim Yayınları.

Politeknik (2015). Akkuyu Nükleer Santrali Müdürü Faruk Uzel istifa etti, Skandalları Ortalığa Saçtı. https://politeknik.org.tr/akkuyu-nukleer-santralinin-muduru-istifa-etti-skandallari-ortaliga-sacti/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.09.2021

Politeknik (2015). Mega Projelere ÇED Muafiyeti Getiren Yasaya İptal http://politeknik.org.tr/mega-projelere-ced-muhafiyeti-getiren-yasaya-iptal adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.09.2021.

Politeknik (2017). Santraller Özelleşti Dışa Bağımlılık Arttı, Faturalar Kabardı Enerji Politikalarında AKP'nin 15 Yılı Hayır'a Nasıl Götürüyor, https://politeknik.org.tr/santraller-ozellesti-disa-bagimlilik-arttifaturalar-kabardi-enerji-politikalarinda-akpnin-15-yili-hayira-nasil-goturuyor/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Prospero events, https://www.prosperoevents.com/russia-finances-worlds-first-build own-operate-nuclear-plant-in-turkey/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.09.2021

Pustu, Y. (2016). Yerel yönetimler ve demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, 100. (89-107)

Ramana, M. V. (2013). Nuclear policy responses to Fukushima: Exit, voice, and loyalty. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 69(2), 66-76.

Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 03.09.2022

Report of UN Conference on Environment and Development, Rio Declaration 3-4 June 1992, Annex 1. http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.10.2022

Rifas, L. (2007). Cartooning and nuclear power: From industry advertising to activist uprising and beyond. *PS: Political Science & Politics*, 40(2), 255-260.

Rubenfeld, S. (2011). Siemens Charged with Bribery In Turkey, https://www.wsj.com/articles/BL-CCB-5375 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Rüdig, W. (2012). The perennial success of the German greens. *Environmental Politics*, 21(1), 108-130.

Saad Filho, A. ve Johnston, D. (2021). Neoliberalism a critical reader, 2005. Berch Berberoğlu The Global Rise of Authoritarianism in the 21st Century 2021.

Sabah (2018). Türkiye'nin ilk nükleer santrali Akkuyu'da 10 bin kişiye istihdam imkanı doğacak. ://www.sabah.com.tr/gundem/2018/04/02/turkiyenin-ilk-nukleer santrali-akkuyuda-10-bin-kisiye-istihdam-imkani-dogacak adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Salman, B. Elektrik Mühendisleri Odası.Sayı 6, https://www.emo.org.tr/ekler/f1ee9cf8ecb6f8f_ek.pdf?dergi=523 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2022

Sanalan, Y. (1994). Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun Nükleer Enerji Üretimindeki Yeri, (The place of Turkish Atomic Energy Authority in nuclear energy production). adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.06.2021

Sanalan, Y. Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun nükleer enerji üretimindeki yeri. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2690.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.02.2022

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021). Türkiye'nin Kalkınma Ajansları Deneyimi ve Yeni Ekonomi Modeli Çerçevesinde Gelecek Vizyonu Paneli, Youtube, https://youtu.be/WszDlBgwj3A adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.12.2021

Sansasyonel haber (2017). Baro Başkanlığı Koltuğunu Devredip Boşa Düşen Alpay Antmen'in Yeni Adresi NKP. http://www.sansasyonelhaber.net/baro-baskanligi-koltugunu-devredip-bosa-dusen-alpay-antmenin-yeni-adresi-nkp.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 01.05.2022

Sartori, G. (1987). *The theory of democracy revisited*. Chatham, NJ: Chatham House.

Sav, A. (2014). Yasa yapma sanatının ölümü (torba kanunlar). *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 595-606.

Savaşkan, O. ve Buğra, A. (2018). Türkiye'de Yeni Kapitalizm Siyaset, Din ve İş Dünyası: Siyaset, Din ve İş Dünyası. İletişim Yayınları.

Savran, S. (2004). 20. yüzyılın politik mirası. *Sürekli Kriz Politikaları,* 1, 13-44.

Sayın, A. (2020). Türk Tabipleri Birliği: Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 'terörle iç içe' dediği TTB'nin yapısı için hangi değişiklikler gündemde? BBC, https://www.bbc.com/turkce/54564372 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 22.05.2022

Schmıtt, C. (2006). Parlamenter Demokrasinin Krizi. Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Sendika.org (2016). Bakan ÇED sürecini nasıl hızlandıracak: Özensiz rapor mu toplantısız süreç mi? https://sendika.org/2016/07/bakan-ced-surecini-nasil-hizlandiracak-ozensiz-rapor-mu-toplantisiz-surec-mi-365455/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Sendika.org (2022). Akkuyu Nükleer Santrali inşaatında kararı durdurmak için temyize gidildi https://sendika.org/2022/03/akkuyu-nukleer-santrali-insaatinda-karari-durdurmak-icin-temyize-gidildi-650865/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Sennett, R. (2013). *Kamusal insanın çöküşü.* (A. Yılmaz ve S. Durak, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sev, K. (2021). Sermayenin hizmetinde 20 yıl. *Dayanışma Forumu*. http://dayanismameclisi.org/index.php/dayanisma-forumu/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2022

Sevdim, B. (2020). Kamu İhale Kurumu uyuşmazlık kararlarına ilişkin açılan iptal davalarında ivedi yargılama usulü. http://ekapakademi.kik.gov.tr/wp-content/uploads/2020/01/ivedi-yarg%C4%B1lama-sunumu.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2022

Sezer, A. O. ve Gençay, G. (2017). Devlet ormanlarında verilen maden izin sürecinin incelenmesi (Eskişehir Orman Bölge Müdürlüğü örneği). *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 19(1), 204-217.

Sezik, M. (2013). Neo-liberal belediyecilik ve Malatya Belediyesi örneği. *İdealkent,* 4(8), 270-292.

Silva, E., Akchurin, M. ve Bebbington, A. (2018). Policy effects of resistance against mega-projects in Latin America. *European Review of Latin American and Caribbean Studies/Revista Europea de Estudios Latinoamericanos y del Caribe*, 106, 25-46.

Sinop Emek Barış ve Demokrasi Platformu (2020) https://www.youtube.com/watch?v=FNEJjBMDXxs adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.22.2023

Sinop Organize Sanayi Bölgesi, http://sinoposb.org.tr/s/firmalar74.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.22.2022

Sivil Düşün (2017). 'Hibakuşalar Olmasın!' sergisi Sinop ve Samsun'da, https://www.sivildusun.net/hibakusalar-olmasin-sergisi sinop-samsunda/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.05.2022

Sivil Toplum Susturulamaz, (2020) Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun Teklifi Anayasaya ve Örgütlenme Özgürlüğüne Aykırıdır! https://siviltoplumsusturulamaz.org/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.06.2021

Skocpol, T. (1982). What makes peasants revolutionary?.

Skocpol, T. ve Theda, S. (1979). States and social revolutions: A comparative analysis of France, Russia and China. Cambridge University Press.

Skocpol, T., Evans, P., Rueschemeyer, D., & Skocpol, T. (1985). Bringing the state back in.

Smelser, N. J. (1992). The rational choice perspective: A theoretical assessment. Rationality and Society, 4(4), 381-410.

Snow, D. A., Soule, S. A. ve Kriesi, H. (Eds.). (2008). The Blackwell companion to social movements. John Wiley & Sons.

Somel, A. Kamulaştırmanın Dönüşümü: Özel Yarar için Kamulaştırmanın Gelişimi ve Türkiye'de Kamu Politikasına Yansımaları, Ankara

Soysal, A. (2022). Zeytinin tek düşmanı madenciler değil, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/zeytinin-tek-dusmani-madenciler-degil/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 19.12.2022

Soysal, M. (1997). 100 soruda anayasanın anlamı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Sözcü (2014). 2010 referandumu HSYK değişikliği https://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/2010-referandumu-hsyk-degisikligi-439309/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: tarihi: 15.08.2021

Sözcü (2016). Çevreciler, Çevre Planı'nda Akkuyu'yu istemiyor, https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/cevreciler-cevreplaninda-akkuyuyu-istemiyor-1245982/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Sözcü (2019). Erdoğan'ın o sözleri bomba etkisi yarattı. https://www.sozcu.com.tr/2019/dunya/son-dakika-erdoganin-o-sozleri-bomba-etkisi-yaratti-5317766/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Sözen, Y. (2020). Studying autocratization in Turkey: Political institutions, populism, and neoliberalism. *New Perspectives on Turkey*, 1-27.

Sputnik, (2016). 'Erdoğan için Türkiye'de herkes terörist', https://tr.sputniknews.com/20160326/erdogan-turkiye-herkes-terorist-1021764716.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.06.2021

Staggenborg, S. (2013). Bureaucratization and social movements. *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements.*

STGM, (2020) "Derneklerin Üye Bildirimine Dair Kanun Değişikliği" Derneklerin Üyelerini Raporlama Yükümlülüğü Getiren Değişikliklerin Ulusal ve Uluslararası Mevzuata göre Değerlendirilmesi, Örgütlenme Özgürlüğü ve Katılım Hakkı Bilgi Notu. https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/derneklerin-uye bildirimine-dair-kanun-degisikligi.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.06.2022

Stiglitz, J. E. (2012). Eşitsizliğin bedeli. (O. İşler, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Su Hakkı (2013) "Kopyala-yapıştır" hukuku, https://www.suhakki.org/2013/12/kopyala-yapistir-hukuku/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.06.2022

Sürek, K.T., (2020). 7 soruda baroların bölünmesi ve çoklu baro teklifi, Evrensel. https://www.evrensel.net/haber/408633/7-soruda-barolarin-bolunmesi-ve-coklu-baro-teklifi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.06.2021

Şahin, S. Z. (2018). "Neoliberal yeniden ölçeklenme etkisi altında Türkiye'de kentleşme politikasının dönüşümü. *Alternatif Politika,* 10, 1-30.

Şahin, Ü. (2007). Bir sivil toplum teması olarak çevrecilik: ekoloji hareketlerinin siyaset dışına itilmesi. *Sivil Toplum Dergisi*, 5(20), 77-89. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/sahin_sav_6.pdf

Şahin, Ü. (2014). Savaş Emek anlatıyor, Yeşil Gazete, https://yesilgazete.org/savas-emek-anlatiyor/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.09.2022

Şahin, Ü. ve Mert A. (2005). Üç Ekoloji Dergisi, Savaş Emek Anlatıyor, Sayı 5

Şebnem G. Kazdağlarında ağaçları kestirmeyen çevrecilere 10'ar ay hapis. https://www.canakkaleicinde.com/kazdaglarinda-agaclari-kestirmeyen-cevrecilere-10ar-ay-hapis/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.10.2022.

Şengül, M. (2017). Türkiye'de "Sermaye Kapanı" ndaki köylülerin HES karşıtı mücadelesi: Köylülerin korumaya çalıştığı doğa mı?. *İdealkent,* 8(21), 57-90.

Şimşek, B. (2021). Menderes planladı, Erdoğan gerçekleştirdi: Ilısu'da Türkiye kazandı, onlar kaybetti...Sabah. https://www.sabah.com.tr/gundem/2021/11/09/menderes-planladi erdogan-gerceklestirdi-ilisuda-turkiye-kazandi-onlar kaybetti?paging=7 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Şirin, T. (2013). Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına ilişkin sorunlar.

T 24 (2012). Erdoğan: Tek dil değil, tek bayrak, tek din, tek devlet dedik! https://t24.com.tr/haber/bayramlardaki-askeri-goruntuyu-kaldiriyoruz adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

T.B.M.M. (1993). Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem19/yil01/s 455.pdf s:2 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

T.C Anayasa, 13/07/1982 tarih ve 17 753 sayılı Resmi Gazete, Tertip 5 cilt 21, TAEK Muafiyetleri ve bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2690.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 19.10.2021

T.C Anayasa, 18/10/1982 tarih ve 17 863 sayılı Resmi Gazete, Tertip 5 cilt 22 Madde 135, https://www.mevzuat.gov.tr/#anayasa adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 19.10.2021

T.C Anayasa, 23/11/2004 tarih ve 25 649 sayılı Resmi Gazete, Tertip 5 cilt 44 Kanun no : 5253 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5253&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 19.05.2022

T.C Anayasa, Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Cumhurbaşkanına Yetki Verilmesi Hakkında Kanun 11/6/1963 tarihli 11425 sayılı Resmi Gazete

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.244.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2021

T.C. Anayasa, Nükleer Güç Santrallarının Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun, 9/11,2007 tarihli, 26707 sayılı Resmi Gazete, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5710.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 29.10.2022

T.C. Anayasa Kamulaştırma Kanunu No 2942, 4/11/1983 tarih , 18215 sayılı Resmi Gazete,https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2942&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2021

T.C. Anayasa Mahkemesi, https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/gorev-ve-yetkileri/norm-denetimi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2021

T.C. Anayasa Mahkemesi, Mahkeme, Norm Denetimi, https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/gorev-ve-yetkileri/norm-denetimi/, denetimi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2021

T.C. Anayasa, Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun,8/2/2016 tarihli, 26074 sayılı Resmi Gazete https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5449.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.05.2022

T.C. Anayasa, Kamu İhale Kanunu, 22/1/2002 tarihli, 24648 sayılı Resmi Gazete https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4734.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2022

T.C. Anayasa, Maden Kanunu, 11/8/1983 tarihli, 18132 sayılı Resmi Gazete https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3213.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2022

T.C. Anayasa, Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun , 7/9/2016 tarihli, 29 824 sayılı Resmi Gazete , https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6745.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2021

T.C. Anayasası (2005). İl Özel İdaresi Kanunu. İl Özel İdaresi Kanunu, 4/3/2005 tarihli 25745 sayılı kanun https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2022

T.C. Çevre Bakanlığı (1992). Çevre ve Kalkınma Konferansı. Çevre Eğitimi ve Yayın Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İlbank, statü ve amaç https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/statu-ve-amac adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2022) Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 11.01.2023

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, G20 Ülkeleri, https://www.mfa.gov.tr/g-20 ulkeleri.tr.mfa adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2021

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Yerel Gündem 21, https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.07.2022

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.yereldeab.org.tr/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.03.2022

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2019). 2019-2023 Stratejik Planı, https://sp.enerji.gov.tr/adresinden erişilmiştir Erişim tarihi: 02.08.2021

T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2014). Japonya- G. Kore Çalışma Ziyaretini Tamamladık https://www.kuzka.gov.tr/basinda-detay.asp?H=637&Haber=japonya--gkore-calisma-ziyaretini-tamamladik adresinden erişilmiştir adresinden erişilmiştir Erişim tarihi: 02.09.2021

T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2016). Sinop Nükleer Santrali İçin Fizibilite Çalışmaları Başladı. https://www.kuzka.gov.tr/basinda-detay.asp?H=838&Haber=sinop-nukleer-santrali-icin-fizibilite-calismalari-basladi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

T.C. Mersin Büyükşehir Belediyesi, Mersin'in çevre Değerleri, https://cevre.mersin.bel.tr/mersinin-cevre-degerleri adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.03.2022

T.C. Mersin Valiliği, http://www.mersin.gov.tr/biz-mersiniz-mersin-turkiyedirhttp://www.mersin.gov.tr/ilcelerimiz adresinden erişilmiştir Erişim tarihi: 12.07.2021

T.C. Resmi Gazete, (1993). Kanun Hükmünde Kararnameler, sayı 21693 https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21693.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.09.2021

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2017). İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/il-sege raporlari adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.05.2022

T.C. Sayıştay Başkanlığı (2022). Nükleer Düzenleme Kurumu Denetim Raporu, https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/3981-nukleerduzenleme-kurumu adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.05.2022

T.C. Sinop Valiliği, http://www.sinop.gov.tr/tarih adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.07.2021

T.C. Sivil Toplum https://www.siviltoplum.gov.tr/platformlar

T.C. Tarım Orman Bakanlığı, 10.Bölge Müdürlüğü Türkiye' nin En Kuzey Ucu Tabiat Harikası Sinop Hamsilos Tabiat Parkı https://bolge10.tarimorman.gov.tr/Haber/1000/Turkiye-Nin-En-Kuzey-Ucu-Tabiat-Harikasi-Sinop-Hamsilos-Tabiat-Parki%E2%80%A6 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 16.07.2021

T.C. Tarım Orman Bakanlığı, 10.Bölge Müdürlüğü, Sinop Sarıkum Koruma Alanı, https://bolge10.tarimorman.gov.tr/Menu/55/Sinop-Sarikum-Tabiati-Koruma-Alani adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 16.07.2021

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Mersin İl Müdürlüğü, https://mersin.tarim orman.gov.tr/Menu/29/Bitkisel adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.09.2021

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Resmi istatistikler (2013, 2021). https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler, adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.09.2021

T.C.Anayasa (2016). Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmî Gazete Sayı: 29813. 26 Ağustos 2016 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2021

T.C.Anayasa, Çevre Kanunu, 11/8/1983 tarihli, 18132 sayılı Resmi Gazete, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2872.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.10.2022

T.C.Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2011). https://www.kuzka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_31_XL8S52LP_414_tarim.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

T.C.Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2014). Sinop İli,1.Kalkınma Çalıştayı Sonuç Raporu(2014-2023) https://www.kuzka.gov.tr/paylasim/yayinlar/rapor_analiz/2014-RP-4-89_sinop_kalkinma_calistayi_raporu_(web).pdf s:22 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

T.M.M.O.B Makine Mühendisleri Odası (2008). Kamu İhale Yasası https://mmo.org.tr/basin-aciklamasi/kamu-ihale-yasasi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

T.M.M.O.B. (2011). Mersin'de Nükleer Karşı 159 km'lik İnsan Zinciri, https://www.tmmob.org.tr/icerik/mersinde-nuklere-karsi-159kmlik-insan-zinciri adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.11.2022

T.M.M.O.B. Basın açıklaması (2018). 80.Madde Hakkında T.M.M.O.B. Görüşü http://www.tmmob.org.tr/en/node/12415 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 27.01.2022

T.M.M.O.B. Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu, (2021) Enerji Görünümü Raporu https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/gonderi_dosya_ekleri/TegNisan2021Sunumu_0.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 10.08.2021

T24 (2012). Numan Kurtulmuş: HAS Parti-AK Parti ile bütünleşme kararı aldı. https://t24.com.tr/haber/numan-kurtulmus-has-parti-ak-parti-ile-butunlesme-karari-aldi,210102 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2021

T24 (2018). "Eskişehir'deki toryum rezervi bin yıl boyunca Türkiye'nin elektrik enerjisini karşılayabilir"https://t24.com.tr/haber/eskisehirdeki-toryum-

rezervi-bin-yil-boyunca-turkiyenin-elektrik-enerjisini-karsilayabilir adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 08.08.2021

T24(2015). Nükleere karşı 'yeryüzü sofrası'. https://t24.com.tr/haber/nukleere-karsi-yeryuzu-sofrasi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 01.10.2022

T24 (2018). Yeni dönemde Meclis'in yetkileri https://t24.com.tr/haber/yeni-donemde-meclisin-yetkileri,656248 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

T24 (2008). Çevrecinin Daniskasıyım, https://t24.com.tr/haber/cevrecinin-daniskasiyim adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2021

T24. (2018). Erdoğan "Bizimle grev denilen olaylar ortadan kalktı" dedi; işte AKP döneminde yasaklanan grevler https://t24.com.tr/haber/erdogan-bizimle-beraber-grev-denilen-olaylar-ortadan-kalkti-dedi-iste-akp-doneminde-yasaklanan-grevler adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TAEK (2000). *Toprak numunesi raporu*. Sayı B.02.1.TAE.0.11.00.00-10750.0012-20.

Taggart, P. (2002). Populism and the pathology of representative politics. Democracies and the populist challenge. London: Palgrave Macmillan.

Tanilli., S. (2012). *Uygarlık tarihi*. Cumhuriyet Kitapları.

Tansel, C. B. (2018). Authoritarian neoliberalism and democratic backsliding in Turkey: Beyond the narratives of progress. *South European Society and Politics*, 23(2), 197-217.

Tansel, C. B. (Ed.). (2017). *States of discipline: Authoritarian neoliberalism and the contested reproduction of capitalist order*. Rowman & Littlefield.

Tanuro, D. (2011). *Yeşil kapitalizm imkansızdır*. (V. Yalçıntoklu, Çev.). İstanbul: Habitus Kitap.

Tarrow, S. (1991). Struggle, Politics, and Reform: collective action, social movements, and cycles of protest (Western Studies Program Occasional Paper no.). Ithaca NY: Cornell University Center for international Studies.

Tarrow, S. G. (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics.

Tarrow, S.. (2015). Contentious politics. Della Porta, D. ve Diani, M. (Ed.), *The Oxford handbook of social movements*,. Oxford University Press.

Taşcıer, A. M. (2019). Neoliberalizm Ekseninde Türkiye'de Yerelleşme Tartışmaları ve Yerelde Merkezileşme. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Kamu Yönetimi Bilim Dalı.

TAZ (2018). Halkevleri saldırı altında. https://taz.de/Erdoan-durdurmaya-calmak/!5496610/ Erişim tarihi: 15.12.2022

TBMM'nin 338 sıra sayılı rapor. https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss338.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.10.2022.

Tekeli, İ. (1988). Mülkiyet kurumu, kamu yararı kavramı ve imar planları üzerine. *Planlama Dergisi*, 2, 10.

Tekeli, İ. (2003). *Kentleri dönüşüm mekanı olarak düşünmek*. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, s. 11-13.

Tekeli, İ. (2014). *Siyasetçiler ve mega projeler üzerine*. Mega Projeler ve İstanbul Paneli, Mimar Sinan GSÜ.

Tekin, Ö. F. (2018). Türkiye'de büyükşehir yönetimi ve 6360 sayılı yasanın getirdiği değişim: Konya örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 84-105.

TEMA Vakfı (2020). Kaz Dağları yöresinde madencilik. https://cdn-tema.mncdn.com/Uploads/Cms/kaz-daglari-raporu_3.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 25.10.2022

TENMAK, https://www.tenmak.gov.tr/kurumsal/hakkimizda.html

TEPAV (2020). TEPAV 81 İlde İnsani Gelişme Endeksi ve Küresel Performansı, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1608959122-5.81_Ilde_Insani_Gelisme_Endeksi_ve_Turkiye___nin_2020_Kuresel_Performansi.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Tetik, A. T. (2017). Hukuk devleti ilkesi bağlamında takdir yetkisi ve yerindelik denetimi ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(2), 249-276.

The Moscow Times (2015). Turkish Students Expelled from Russian Universities for Poor Progress - Foreign Ministry, https://www.themoscowtimes.com/2015/12/17/turkish-students expelled-from-russian-universities-for-poor-progress-foreign ministry-a51267 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

The Worldbank, Electric power consumption (kWh per capita) – Turkiye https://data.worldbank.org/indicator/EG.USE.ELEC.KH.PC?location=TR&most_recent_year_desc=false adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 10.08.2021

Tilly, C. (1978). *From mobilization to revolution* Mass.: Adison-Wesley

Tilly, C. (1983). Speaking your mind without elections, surveys, or social movements. The Public Opinion Quarterly, 47(4), 461-478.

Tilly, C. (2006). *Regimes and repertoires*. Chicago: University of Chicago Press

Tilly, C. (2008). *Toplumsal hareketler 1768-2004* (O. Düz, Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.

Tilly, C. (2009). Grudging consent. Social Science Research Council, 27.

Tilly, C. (2011). *Demokrasi*. (E. Arıcan, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.

Tilly, C. ve Tarrow, S. G. (2015). *Contentious politics*. Oxford University Press.

TMMOB (2006). Köylü üzerinde baskı kuruyor. https://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=49110&tipi=5&sube=16 Erişim tarihi: 15.12.2022

TMMOB (2013). Nükleer enerji raporu. https://www.emo.org.tr/ekler/d28ac2cf3783f23_ek.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.12.2021

TMMOB (2007). 5710 Sayılı Nükleer Santral Yasası Ülke Gerçeklerine Uygun Değildir! Uygulanmadan Kaldırılmalıdır! https://www.tmmob.org.tr/icerik/5710-sayili-nukleer-santral-yasasi-ulke-gerceklerine-uygun-degildir-uygulanmadan adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TMMOB basın açıklaması, (2001). Bergama Gerçeği. https://www.tmmob.org.tr/icerik/bergama-gercegi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TMMOB.Makin Mühendisleri Odası (2016). TMMOB`ye Bağlı Odaların Ortak Açıklaması:https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmobye-bagli-odalarin-ortak-aciklamasi-cumhurbaskani-tmmob-ve-odalarimizi-hedef-gosteriyor adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 10.08.2021

TOBB, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.php#;

TOBB (2018). https Nükleer Enerji TOBB'da Masaya Yatırıldı https://tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=8018&lst=Haberler adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TOC-BİR-SEN (2020). Tarım Orman Çalışanları Sendikası 2020 raporu. https://www.tocbirsen.org.tr/uploads/documents/2020_Rakamlarla_Tar%C4%B1m_Sekt%C3%B6r%C3%BC-min.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.02.2022

Toker, C. (2015). Avukat Cihan Eren'i hatırlayan? Cumhuriyet, 26 Ağustos https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/cigdem-toker/avukat-cihan-ereni-hatirlayan-352635 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Toker, Ç. (2018). Akkuyu'nun Türk ortağı kim olacak? Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/cigdem-toker/akkuyunun-turk-ortagi-kim-olacak-920649 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Toprak, Z. ve İstanbul Öğretim Üyeleri Derneği. (1992). *Popülizm ve Türkiye'deki boyutları: Tarih ve demokrasi*. Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan. İstanbul: Cem Yayınları.

Touraine, A. (2002). *Modernliğin eleştirisi* (H. Tufan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TRT Haber (2013). Elektrik dağıtımı özel sektöre devredildi, https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/elektrik-dagitimi-ozel-sektore-devredildi-102978.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TRT Haber (2021). Akkuyu'da görev alacak 43 genç daha eğitimini tamamladı https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/akkuyuda-gorev-alacak-43-genc-daha-egitimini-tamamladi-556873.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.04.2021

Tuğal, C. (2009). Frontmatter. Passive revolution: Absorbing the Islamic Challenge to Capitalism. Redwood City: Stanford University Press.

TUIC Akademi (2021). Uluslararası Çevre Hukukunun Türkiye'nin Taraf Olduğu Antlaşmalar Bakımından Uyumu ve Sonuçları, https://www.tuicakademi.org/uluslararasi-cevre-hukukunun turkiyenin-taraf-oldugu-antlasmalar-bakimindan-uyumu-ve-sonuclari/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TUIK (2018). İstatistiklerle Yaşlılar, 2017 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2017-27595 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.07.2021

TUIK (2014). Yaşam Memnuniyeti Araştırması, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-MemnuniyetiArastirmasi-2013-16052 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 16.03.2021

TUIK (2021). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020 https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 16.03.2022

TÜIK (2020). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-KayitSistemi-Sonuclari-2020-37210 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 16.08.2021

Türk Tabipleri Birliği (2015). Akkuyu Nükleer Güç Santrali ile ilgili reklamlar yayından kaldırılmalıdır! https://www.ttb.org.tr/665yfvb adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Türkiye Barolar Birliği (2017). TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Nükleer Santral Projesine Karşı Sinop'taydı https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tbb-cevre-ve-kent-hukuku-komisyonu-nukleer-santral-projesine-karsi-sinoptaydi-76262 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Türkiye Barolar Birliği (2018). TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu 17.02.2018 toplantı kararları, https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tbb-cevre-ve-kent-hukuku komisyonu-17022018-toplanti-kararlari-79856 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Türkiye Barolar Birliği (2020). Çoklu Baro Tek Devlet İlkesine Halkın Hak Arama Özgürlüğüne ve Avukatlığın Bağımsızlığına Aykırıdır. Çoklu Baroya Hayır, https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/coklu-baro-tek-devlet-

ilkesine-halkin-hak-arama-ozgurlugune-ve-avukatligin-bagimsizligina-aykiridi-81353 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2003). Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 1.Yasama Yılı, 27. Birleşim https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_basl ngic?P4=8465&P5=B&page1=39&page2=39 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.03.2022

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2015). "Güven ve İstikrar Kavramı Hâkim Olunca O Toplum Uçuşa Geçer", https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/36044/cumhurbaskani-erdogan atv-a-haber-ortak-yayinina-katildi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.08.2021

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2016). "İmzalanan Bildiri Eleştiri Değil, Terör Örgütü Propagandasıdır", https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/38588/imzalanan-bildiri-elestiri-degil-teror-orgutu-propagandasidir adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2016). Demokrasi ve Şehitler Mitingi Başladı, https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/49919/demokrasi-ve-sehitler-mitingi-basladi adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Türkiye İş Kurumu, (2020). İş gücü Piyasası Araştırması Mersin İli, Sonuç Raporu https://media.iskur.gov.tr/45189/mersin.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Türkiye İş Kurumu, (2020). İş gücü Piyasası Araştırması Sinop İli, Sonuç Raporu https://media.iskur.gov.tr/45200/sinop.pdf adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.04.2022

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.php#

Türkiye raporu (2021). İklim Değişikliği Konusuna Bakış. https://www.turkiyeraporu.com/arastirma/iklim-degisikligi-konusuna-bakis-1965/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.11.2021

Türkoğlu, İ. (2009). Yerel yönetimlerde mali reform arayışları: Türkiye'de belediyelerde mali özerklik ve belediye başkanlarının mali özerklik algılaması. Maliye Bakanlığı.

TÜRKONFED https://www.turkonfed.org/tr/sayfa/hakkimizda

TÜSİAD (1997). Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri, Yayın No .(T/97 – 207) https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1797-turkiyede-demokratiklesme-perspektifleri adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TÜSİAD (1997). *Türkiye'de demokratikleşme perspektifleri*. İstanbul.

TÜSİAD (2016). TÜSİAD: "Nükleer Santral yapılması gecikmiş ancak olumlu bir adım", https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/1308-tusiad--nukleer-

santral-yapilmasi-gecikmis-ancak-olumlu-bir-adim adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TÜSİAD (2021). Yeni Bir Anlayışla Geleceği İnşa: İnsan, Bilim, Kurumlar https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10855-yeni-bir-anlayisla gelecegi-i-nsa-i-nsan-bilim-kurumlar adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

TÜSİAD, hakkında, https://tusiad.org/tr/tusiad/hakkinda 02.09.2021

TÜTED (2020). TÜTED ve Demokratik Kitle Örgütleri Arasındaki Güç Birliği https://tutedarsiv.org.tr/tuted-ve-demokratik-kitle-orgutleri-arasindaki-guc-birligi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Uçar, A. Y. (2016). Türkiye'de stratejik planlamanın kuruluş süreci üzerinden planlamada dönüşümün çözümlenmesi. *Mülkiye Dergisi*, 40(2), 5-42.

Ugo, P. ve Zhen-Wei, C. Q. (2005). Public–private wage differential and gender gap in Latin America: Spoiled bureaucrats and exploited women?. *The Journal of Socio-Economics*, 34(6), 810-833.

Uğuz, S. (2016). Mersin limanında ticaret. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 334-363.

Uzmay, K., E. (2020) Türkiye'de elektriğin özelleştirilmesi: Soygundan kim kazanıyor? Haber Sol, https://haber.sol.org.tr/haber/turkiyede-elektrigin-ozellestirilmesisoygundan-kim-kazaniyor-1916 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 17.08.2021

Ünlü, T. S. (2018). Mersin'de Kamusal Mekan ve Geçirdiği Değişim II, Arkitera, https://www.arkitera.com/gorus/mersinde-kamusal-mekan-ve-gecirdigi-degisim-ii/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.05.2022

Ünlütürk, Ç. (2021). "Sendikalar Geç Kaldıkları Bir Değişim Çabasının İçindeler"., ile röportaj Özyer B. Ekoiq, https://www.ekoiq.com/sendikalar-gec-kaldiklari-bir-degisim-cabasinin-icindeler/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi 15.03.2022

Üstün, B. (2021). Doğayı, emeği, yaşamı korumak, ekoloji politik yazılar. İstanbul: İletişim.

Varol, Ö. Ç. ve Yıldız, F. B. (2018). Nükleer enerji politikaları ve büyük enerji yatırımlarında toplumsal katılımcı süreçler: Sinop nükleer güç santrali örneği. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 95.

Virilio, P. (1998). *Hız ve politika*. (M. Cansever, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Vitrin Haber (2019). Almanya'dan Sinop'a direkt uçuş başlayacak, https://www.vitrinhaber.com/gundem/almanyadan-sinopa-direkt-ucus-baslayacak-h28958.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Wallerstein, I. (2011). *Dünya sistemleri analizi*. İstanbul: BGST Yayınları.

Weiss, L. (2003). Atoms for Peace. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 59(6), 34-44.

Wellerstein, A. (2019). Manhattan Project. Encyclopedia of the History of Science, 3(2). https://lps.library.cmu.edu/ETHOS/article/id/22/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Xi, C. ve Moss, D. M. (2018). Authoritarian regimes and social movements. *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*, 666-681.

Xie, L. ve Van Der Heijden, H. A. (2010). Environmental movements and political opportunities: The case of China. *Social Movement Studies*, 9(1), 51-68.

Yağmur, A. (2016). Meclis 'nükleer' için onay verdi, yurttaş soyunarak tepki gösterdi, Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/meclis-nukleer-icin-onay-verdi-yurttas-soyunarak-tepki-gosterdi-613591 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 07.10.2022

Yağmur, A., (2015). Akkuyu'da çevrecilerden nükleer ablukası, Cumhuriyet. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/akkuyuda-cevrecilerdennukleer-ablukasi-254151 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.08.2022

Yağmur, A. ve Ocak, H. (2018). Aziz Sancar'lı 'nükleer' reklamına büyük tepki: Yurttaşları yanıltıyorlar, Cumhuriyet, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/aziz-sancarli-nukleer-reklamina-buyuk-tepki-yurttaslari-yaniltiyorlar-953254 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Yağmur, A. (2014). Nükleercilere oy yok, Cumhuriyet, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/nukleercilere-oy-yok-54465 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.09.2022

Yalvaç, V. (2018). 3. Havalimanı inşaatında çalışan işçiler, kötü çalışma koşullarına isyan etti, Evrensel. https://www.evrensel.net/haber/361434/3-havalimaniiscileri-kotu-calisma-kosullarina-isyan-etti adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Yamakoğlu, E. (2019). Sendikaların siyasi faaliyetleri ve sınırlamalar: 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile uluslararası sözleşmeler çerçevesinde bir değerlendirme. *Calışma ve Toplum*, 62(3).

Yarman, T. (2011). *Geçmişte ve bugün nükleer enerji tartışması*. Okan Üniversitesi Yayınları.

Yaşama Dair Vakıf (2014). Sivil toplum kuruluşlarına yönelik algı ve yaklaşımlar. https://yada.org.tr/yayinlar/sivil-toplum-kuruluslarina-yonelik-algi-ve-yaklasimlar-2/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.10.2022

Yavuz Önen ile söyleşi, (2021). TMMOB ve Meslek Odaları toplumsal muhalefet [Youtube] https://youtu.be/AoO-5cmERtY adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 10.04.2022

Yavuz, F. (2015). *Beni "Akkuyu" larda merdivensiz bıraktın: Türkiye'nin nükleerle imtihanı: inceleme*. Can Yayınları.

Yeldan, E. (2006). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi.

Yeni Akit (2019). Işık: "Dünyada NGS'lerin yakınında tarım yapılıyor", https://www.yeniakit.com.tr/haber/isik-dunyada ngslerin-yakininda-tarim-yapiliyor-609349.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.10.2022

Yeni Şafak (2001). Türkiye'nin birikimi, arşiv, https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ocak/06/ekonomi.html adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Yeşil Gazete (2017). Türkiye'de Ücretli Plastik Poşet Karmaşası, 2018 mi 2019 mu? https://yesilgazete.org/turkiyede-ucretli-plastik-poset-karmasasi-2018-mi-2019-mu/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Yeşil Gazete (2021). AKP döneminin ekolojik yıkım projeleri: Türkiye artık bir enkaz. https://yesilgazete.org/akp-doneminin-ekolojik-yikim-projeleri-turkiye-artik-bir-enkaz/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2022

Yeşil Gazete (2011). Gerze'de polis şiddeti: 25 köylü yaralı. https://yesilgazete.org/gerzede-polis-siddeti-25-koylu-yarali/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 13.09.2022

Yeşil Gazete (2012). 22 yıl önce İzmir: 'Yeşile deh kirliliğe çüş!' https://yesilgazete.org/22-yil-once-izmir-yesile-deh-kirliligecus/adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 16.07.2022

Yeşil Gazete (2013). Anadolu'yu Vermeyeceğiz eylemcilerine beraat. https://yesilgazete.org/anadoluyu-vermeyecegiz-eylemcilerine-beraat/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 15.09.2022

Yeşil Gazete (2014). Nükleersiz Türkiye için kürekle Karadeniz! https://yesilgazete.org/nukleersiz-turkiye-icin-kurekle karadeniz/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.10.2022

Yeşil Gazete (2014). Sinop'ta "Nükleere Hayır!" Temalı Uluslararası Karikatür Sergisi.https://yesilgazete.org/sinopta-nukleere- hayir-temali-uluslararasi-karikatur-sergisi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.08.2022

Yeşil Gazete (2015). Nükleersiz Akdeniz için ilk adım Kıbrıs'ta atıldı https://yesilgazete.org/nukleersiz-akdeniz-icin-ilk-adim kibrista-atildi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.11.2022

Yeşil Gazete (2017). İzmir Valiliği'nden 9 proje için 'ÇED gerekli değildir' kararı, https://yesilgazete.org/izmir-valiliginden 9-proje-icin-ced-gerekli-degildir-karari/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.08.2021

Yeşil Gazete (2018). OHAL yasağı Çernobil anmasını engelleyemedi: Sinop'tan yine nükleere hayır! https://yesilgazete.org/ohal-yasagi-cernobil-anmasini-engelleyemedi-sinoptan-yine-nukleere-hayir/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2022

Yeşil Gazete (2019). Nükleer karşıtları Mersin'de buluştu, https://yesilgazete.org/nukleer-karsitlari-mersinde-bulustu/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 07.05.2022

Yeşil Gazete (2019). Sinop'a nükleer santral toplantısına STK temsilcileri alınmadı. https://yesilgazete.org/sinopa-nukleer-santral-toplantisina-stk-temsilcileri-alinmadi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.03.2022

Yeşil Gazete (2019). Turizm bahanesiyle kıyı ve orman yağması. https://yesilgazete.org/turizm-bahanesiyle-kiyi-ve-orman-yagmasi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021 adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Yeşil Gazete (2020). Ruhsat süresi biten maden şirketlerine yeni ruhsat alana kadar faaliyet izni geliyor, https://yesilgazete.org/ruhsat suresi-biten-maden-sirketlerine-yeni-ruhsat-alana-kadar-faaliyet-izni geliyor/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Yeşil Gazete (2020). Sinop'ta nükleer karşıtlarına beraat https://yesilgazete.org/sinopta-nukleer-karsitlarina- beraat/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.10.2021

Yeşil Gazete (2021). AYM Nükleer Düzenleme Kurumu'nun KHK'sini iptal etti: Karar olumlu ama verilen bir yıllık süre sorunlu. https://yesilgazete.org/aym-nukleer-duzenleme-kurumunun-khksini-iptal-etti-karar-olumlu-ama-verilen-bir-yillik-sure-sorunlu/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.09.2021

Yeşil Gazete (2022). Kanun teklifinden zeytinlikleri tehdit eden madde çıkartıldı: Bugün zeytin kazandı. https://yesilgazete.org/kanun-teklifinden-zeytinlikleri-tehdit-eden madde-cikartildi-bugun-zeytin-kazandi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.12.2022

Yeşil Gazete (2022). MHP'li belediyelere 'nükleer doping', https://yesilgazete.org/mhpli-belediyelere-nukleer-doping/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.12.2022

Yeşil Gazete (2022). Yönetmelikle olmayınca zeytinliklerde madenciliğin önünü açacak kanun teklifi hazırlandı. https://yesilgazete.org/yonetmelikle-olmayinca-zeytinliklerde madenciligin-onunu-acacak-kanun-teklifi-hazirlandi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 13.12.2022

Yeşil Gazete (2023). 'İçişleri Bakanlığı Yeşiller Partisi'ne politik blokaj uyguluyor'. https://yesilgazete.org/icisleri-bakanligi-yesiller-partisine-politik-blokaj-uyguluyor/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 21.11.2022

Yeşil Gazete (2023). Yürütmesi durdurulmuştu: Yeşiller, İçişleri Bakanlığı'na açtığı 'engelleme' davasını kazandı https://yesilgazete.org/yurutmesi-durdurulmustu-yesiller-icisleri-bakanligina-actigi-engelleme-davasini-kazandi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 28.02.2023

Yıldırım, B. ve Özer, S. (2020). TBMM önündeki baro başkanlarına polis kuşatması, gazeteciye gözaltı, Evrensel. https://www.evrensel.net/haber/408528/tbmm-onundeki-baro-baskanlarina-polis-kusatmasi-gazeteciye-gozalti adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.03.2022

Yıldırım, D. ve Haspolat, E. (2016). *Değişen Karadeniz'i anlamak.* Ankara: Phoenix Yayınevi.

Yıldırım, T. (1999). Jeoloji Mühendisi Bülteni. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/ ef248c04979d6b3_ek.pdf?dergi=HABER%20B%DCLTEN%DD adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 12.02.2022

Yıldız, A. (2021) 1980 Sonrası Yaşanan Küreselleşme ve Türkiye'de Memur Sendikacılığı Üzerindeki Etkisi, Eşit haklar sendikası, https://www.esithaklarsendikasi.org.tr/1980-sonrasi-yasanan-kuresellesme-ve-turkiyede-memur-sendikaciligi-uzerindeki-etkisi/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.04.2022

Yildizcan, C. ve Özpinar, C. (2013). Policing dissent: Authoritarian reformulation of the state in AKP's Turkey. Examining State and Evil: Authoritarian Slips, Past and Present. Brill.

Yilmaz, I. ve Bashirov, G. (2018). The AKP after 15 years: Emergence of Erdoganism in Turkey. *Third World Quarterly*, 39(9), 1812-1830.

Yörükoğlu, F. (2009). Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci. Mevzuat Dergisi, 12(135), 1-16., https://www.mevzuatdergisi.com/2009/03a/02.htm adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.04.2022

Yunus Sözen (2021). Otoriterleşme, Popülizm ve Türkiye, Yerden Yüksek, Daktilo 1984 Zabun, F.konuğu https://www.youtube.com/ watch?v=G_cUaJYvPpw adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.02.2022

Yücel, Y. (1988). Atatürk İlkeleri, Türk Tarih Kurumu, https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/ataturk-ilkeleri-belleten-makale/ adresinden erişilmiştir. Erişim tarihi: 02.05.2022

Yüksel, C. (2016). Yerel yönetimlerde kaynak paylaşım sistemleri ve 6360 sayılı kanunla Türkiye'deki değişimler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(3), 731-756.

Zald, M. N. ve McCarthy, J. D. (Ed.). (1979). *The dynamics of social movements: Resource mobilization, social control, and tactics*. Little Brown & Company.

Zald, M. N., & McCarthy, J. D. (Eds.). (1987). Social movements in an organizational society: Collected essays. Transaction Publishers.

Zald, M. N., ve McCarthy, J. D. (1979). Social movement industries: Competition and cooperation among movement organizations.

Zeković, S., Maričić, T. ve Vujošević, M. (2018). Megaprojects as an instrument of urban planning and development: Example of Belgrade Waterfront. In Technologies for development: From innovation to social impact (pp. 153-164). Springer International Publishing.

EKLER

EK A: Tezin Katılımcılarına Yönelik Çerçeveleme Soruları

Mersin ve Sinop'ta tezin katılımcısı olan toplam 55 kişiye yüz yüze derinlemesine görüşmelerde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanmış, temel olarak diagnostik, prognostik ve hareketin başarı ölçütünü tespit etmeyi sağlayan çerçeveleme soru başlıklarında belirtilen temel sorularla bu sorular minvalinde ilave soruların mümkün olduğunca açık uçlu bir şekilde yöneltilmesine çalışılmıştır. Temel olarak belirtilen sorulara ilavelerle mülakat süresi 1-3 saat arasında değişiklik göstermiştir.

A- Kişisel bilgiler (demografik veriler)

1. Yaş, eğitim, çalışma alanı, büyüdüğü/yaşadığı şehir nedir?
2. Nerede(il) yaşıyorsunuz? Nerede çalışıyor, ev kira mı kendinize mi ait? Medeni durum, çocuk.
3. Doğduğunuz yer?

B- Motivasyonel sorular

4. Kentteki harekete katılma nedeniniz ve süresi nedir?
5. Harekette yer alma gayeniz nedir?

C- Sorunu teşhis etmeyi amaçlayan sorular (Diagnostik)

6. Sizce nükleer santral projesi ile ilgili temel sorunsal olan nedir?

D- Sorunun nihayetlenmesi neye bağlıdır (Prognostik)

7. Ne değişirse/olursa hedefinizi gerçekleştirmiş sayılırsınız

E- Siyasi süreç soruları

8. Hükümetin nükleer enerji politikasını nasıl buluyorsunuz

F- Yerel yönetimle ilişkiler

9. Belediye ile ilişkileriniz yerelde nasıl kuruluyor ve gelişiyor?

G- Nükleer Felaketler, farkındalık çalışmaları

10. Çernobil ve Fukuşima Nükleer Felaketi anmaları nasıl geçiyor?

H- Çevre ve Diğer Hareketlerle ilişkiler

11. Sizce kentinizdeki nükleer karşıtı hareket açısından diğer toplumsal mücadelelerle ilişki nasıl kuruluyor ?

I- Ulusal ve Uluslararası ağlarla etkileşim

12. Sizce nükleer karşıtı hareketin ölçeği nedir, ne olmalıdır?

EK B: Görüşmeci Bilgileri

TABLO 2019 YILINA GÖRE GÖRÜŞMECİ BİLGİLERİ (MERSİN)

GÖRÜŞMECİ	CİNSİYET	YAŞ	DENEYİM DÖNEMİ	AĞ İÇİNDEKİ KONUMU
(M1)	KADIN	43	2. DÖNEM	SENDİKA
(M2)	ERKEK	47	2. DÖNEM	BELEDİYE
(M3)	ERKEK	55	2.DÖNEM	BİREYSEL, NKP
(M4)	KADIN	56	2. DÖNEM	BİREYSEL, NKP
(M5)	ERKEK	35	2. DÖNEM	MESLEK ODASI, NKP
(M6)	ERKEK	46	2. DÖNEM	BELEDİYE
(M7)	ERKEK	47	2.DÖNEM	MESLEK ODASI, NKP
(M8)	KADIN	68	1.&2.DÖNEM	BİREYSEL, NKP
(M9)	KADIN	54	2.DÖNEM	MESLEK ODASI, NKP
(M10)	ERKEK	59	2.DÖNEM	DKÖ, NKP
(M11)	ERKEK, EMEKLİ	54	2.DÖNEM	SENDİKA, NKP
(M12)	ERKEK	54	2. DÖNEM	SENDİKA, NKP
(M13)	ERKEK EMEKLİ	69	2.DÖNEM	DERNEK, NKP
(M14)	KADIN	40	2.DÖNEM	SİYASİ PARTİ, NKP
(M15)	KADIN	53	2.DÖNEM	ÖNCEDEN NKP, MERÇED
(M16)	KADIN	60	1.&2.DÖNEM	ÖNCEDEN NKP, MERÇED
(M17)	ERKEK	60	2.DÖNEM	MESLEK ODASI, NKP
(M18)	KADIN	53	2.DÖNEM	MESLEK ODASI, NKP
(M19)	ERKEK	30	2.DÖNEM	MESLEK ODASI, NKP
(M20)	KADIN	59	2.DÖNEM	BELEDİYE
(M21)	ERKEK	50	2.DÖNEM	SENDİKA, NKP
(M22)	ERKEK EMEKLİ	72	1.DÖNEM	BİREYSEL
(M23)	ERKEK	65	1&2 DÖNEM	NKP
(M24)	ERKEK	37	2.DÖNEM	NKP
(M25)	ERKEK	62	1.&2.DÖNEM	MESLEK ODASI, NKP
(M26)	ERKEK	50	1.&2.DÖNEM	NKP

TABLO 2019 YILINA GÖRE GÖRÜŞMECİ BİLGİLERİ (SİNOP)

GÖRÜŞMECİ	CİNSİYET	YAŞ	HAREKET İÇİNDEKİ DENEYİM DÖNEMİ	AĞ İÇİNDEKİ KONUMU
(S1)	ERKEK	63	2.DÖNEM	MESLEK ODASI
(S2)	ERKEK	70	1.DÖNEM	BELEDİYE
(S3)	KADIN	63	2.DÖNEM	NKP
(S4)	ERKEK	64	2.DÖNEM	NKP
(S5)	ERKEK	70	2.DÖNEM	MESLEK ÖRGÜTÜ
(S6)	ERKEK	62	2.DÖNEM	MESLEK ÖRGÜTÜ
(S7)	ERKEK	45	2.DÖNEM	BELEDİYE
(S8)	KADIN	59	2.DÖNEM	DKÖ, NKP
(S9)	ERKEK	59	2.DÖNEM	DKÖ
(S10)	ERKEK	48	2.DÖNEM	SENDİKA
(S11)	ERKEK	53	2.DÖNEM	BİREYSEL, NKP
(S12)	ERKEK	34	2.DÖNEM	SENDİKA
(S13)	KADIN	65	1.&2. DÖNEM	DERNEK, NKP
(S14)	ERKEK	66	2.DÖNEM	MEMUR
(S15)	ERKEK	52	2.DÖNEM	SENDİKA, NKP
(S16)	ERKEK	52	2.DÖNEM	SENDİKA, NKP
(S17)	KADIN	60	2.DÖNEM	NKP
(S18)	ERKEK	62	2.DÖNEM	SENDİKA, NKP
(S19)	ERKEK	69	2.DÖNEM	BİREYSEL
(S20)	ERKEK	54	2.DÖNEM	MESLEK ÖRGÜTÜ
(S21)	ERKEK	52	2.DÖNEM	BELEDİYE
(S22)	ERKEK	59	2.DÖNEM	BİREYSEL
(S23)	ERKEK	62	2.DÖNEM	SENDİKA, NKP
(S24)	KADIN	66	2.DÖNEM	STK, NKP
(S25)	KADIN	63	2.DÖNEM	BİREYSEL
(S26)	ERKEK	59	2.DÖNEM	BİREYSEL
(S27)	ERKEK	46	2.DÖNEM	BİREYSEL
(S28)	KADIN	52	2.DÖNEM	BİREYSEL
(S29)	ERKEK	48	2.DÖNEM	BİREYSEL

EK C: Kronoloji

TEZİN İZLEĞİNİ TEŞKİL EDEN TEMEL TARİHSEL GELİŞMELER

13 Ağustos 1942- Ağustos 1945	ABD Manhattan Projesi kapsamında Trinity Test süreci (Los Alamos, Hiroşima ve Nagazaki'de atom bombası testleri
Temmuz 1944	Bretton Woods Anlaşmasının imzalanması (Keynesyen Ekonomik Sistemi)
21 Temmuz 1946	Türkiye'de Çok partili sisteme geçilen genel seçim
18 Şubat 1952	Türkiye'nin resmen NATO üyesi olması
3 Mayıs 1955	Barış için Atom Anlaşmasının Türkiye tarafından imzalanması (anlaşmanın imzaya açılış tarihi 1953'tür ve Türkiye ilk imzalayan ülkedir)
1956	6821 sayılı kanun ile Türkiye'de Atom Enerjisi Kurumunun kurulması
1957	Türkiye'nin IAEA'ya katılması
1958	Türkiye'nin IMF'den ilk kez borç alması
27 Mayıs 1960	27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi
1961	Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf Sorumluluğuna ilişkin yürürlüğe girmesi (Paris Sözleşmesi)
1961	TR1 araştırma reaktörü Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinde (ÇNAEM) faaliyete geçmesi
1965	Türkiye'de ilk nükleer santral ihalesi
12 Mart 1971	12 Mart Muhtırası
1972	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin imzalanması (Paris Sözleşmesi)
Ekim 1973	Petrol krizi
1976	Akkuyu'da bir nükleer santral kurulması için yer lisansının alınması ve Arslan Eyce tarafından balıkçı eylemlerinin başlatılması
1977	Türkiye'de ikinci nükleer santral ihalesinin açılması
1978	Washington Mutabakatının imzalanması
	Arslan Eyce tarafından yazılan "Akdeniz'e Nükleer Saldırı "kitabının-İÇKO Birlik tarafından yayımlanması, TMMOB'un destek eylemleri
28 Kasım 1979	Türkiye tarafından Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasının (NPT) imzalanması (28 Ocak 1969 tarihinde imzaya açılmıştır)
28 Mart 1979	ABD Üç Mil Adası Nükleer Felaketinin meydana gelmesi
1979	İstanbul Teknik Üniversitesi'nde 250 kWh'lik Triga Mark II faaliyete geçirilmesi
Ocak 1974 - Kasım 1974	1973 Türkiye genel seçimleri sonrası Bülent Ecevit'in Başbakanlığında CHP ve MSP koalisyon hükûmetinin kurulması

20 Temmuz 1974	"Kıbrıs Barış Harekâtı" ve sonrasında ekonomik kriz
24 Ocak 1980	24 Ocak Kararları, Neoliberal ekonomi programı
12 Eylül 1980 (3 yıllık sıkıyönetim)	12 Eylül Askeri Darbesi
1982	1982 ANAYASASI
1983	Demokrasinin kurumlarının yeniden inşası
16 Mart 1983	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının. Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye'nin taraf olması
1983	Gökova Termik Santrali Dava sürecinin başlaması
1983	Özal Hükümetinin kurulması (MESS ve TİSK'ten bürokratlar ile)
1983	Üçüncü kez nükleer santral ihalesinin açılması
1983	Büyükşehir Kanununun yürürlüğe girmesi
1984	Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesine (Bern Sözleşmesi) Türkiye'nin taraf olması
1984	5 Mwh kapasiteli TR 2 araştırma reaktörü faaliyete geçmesi (bugün aktif değil)
1984	Gökova Termik Santrali mücadelesi başlaması
1984	3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (KHK)
1985	1961 yılında Türkiye'de yürürlüğe giren, 1964 yılında ek protokol ile değiştirilen Nükleer enerji alanında üçüncü taraf sorumluluğuna ilişkin sözleşme (Paris Sözleşmesi) Türkiye'de yürürlüğe girmesi
26 Nisan 1986	Çernobil Nükleer Felaketi
1987	Zehirli varillerin Karadeniz kıyılarına vurması
1987	Çevre ve Kalkınma için Dünya Komisyonu tarafından Bizim Ortak Geleceğimiz raporunun yayımlanması
1988	TEK'in özelleştirilmesi ve nitelikli personelin dağıtılması. TEAŞ bünyesinde Nükleer Santraller Dairesinin kurulması
6 Haziran 1988	Türkiye'nin ilk Yeşiller Partisinin kurulması
1989	Bahar Eylemleri (madenci eylemleri, işçi eylemleri)
19 Kasım 1989	Aliağa Mitingi (büyük miting)
1990	3621 sayılı Kıyı Kanununun kabulü
1990	TOKİ için Kamu ihale kanunundan muafiyet
1990	Bergama mücadelesi başladı (2005'e dek)
Kasım 1991-Mayıs 1993	**Genel Seçimin sonucuna göre DYP ile SHP koalisyonu**
1992	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Rio Konferansı ve bildirgesi
1993	Aliağa Termik Santrali Davası
1993-1995	**DYP ve SHP koalisyonu**
16-17 Ekim 1993	Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformu kuruldu (Türkiye genelinde platformların kurulma kararı) 170bin imza TBMM'ye teslim edilmesi
27 Mart 1994	Mersin'in Büyükşehir olması
1994	TEK 1994 yılında yeniden yapılandırılarak Türkiye Elektrik Üretim ve İletim A.Ş. (TEAŞ) ve Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) olarak iki kanada ayrılması
17 Mayıs 1994	Ramsar Sözleşmesi (Sulak alanlar hakkında sözleşme) Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi
10 Şubat 1994	Yeşiller Partisi kapatılması(ekonomik nedenlerle)

1994	Dünya Dostları Derneğinin kurulması
1994	Sinop'ta ilk çevre mitingi – (Sinop Çevre Dostları Derneği tarafından)
1994 13 Kasım 1994	Sinop Nükleer Karşıtı Platform (SNKP) kuruldu (Nükleer Santrallara Karşı Güç Birliği Platformunda adı konulmuştu) Türkiye tarafından Ramsar SözleşmesininTBMM'de onaylanması (12 sulak alan kapsama alındı)
15 Ocak 1994	Bükreş Anlaşması (Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi)
1995	S.O.S. Akdeniz dernek olması
1995 (4 ay)	**DYP ve CHP Koalisyonu**
1995	Karadeniz Çevre Kurultayı gerçekleştirildi (Zonguldak-Sinop-Samsun) –Sinop Çevre Dostları Derneği kanalıyla
1996 (3 ay)	**Anavatan Partisi (ANAP) ile DYP Koalisyonu**
1996	Dördüncü kez Nükleer santral ihalesi açılması
1996	Büyükeceli Muhtarı 3. yılında ilk kez nükleer taraftarı olması
1996-1997	**Refah Partisi ile DYP Koalisyonu**
3-4 Haziran 1996	Habitat II Istanbul'da gerçekleştirilmesi
1997-1998 (1,5 yıl)	İlk Yeşil evin açılması Greenpeace girişimi
1997	Büyükeceli Köyünde Greenpeace tarafından köyde sonucu yüzde 84 düzeyinde projenin istenmediğini gösteren referandum yapıldı
1997	Ilısu Barajı projesi iptal edildi
1997	Bergama Madenini durduran Danıştay kararı -TÜBİTAK raporu, DSP-ANAP-MHP Koalisyonu döneminde Bakanlar Kurulu Kararnamesi
1997(18 ay)	**ANAP-DSP-Demokrat Türkiye Partisi (DTP) Koalisyonu**
1998	Bergama Alman Vakıfları Bergama Dosyası
	Gökova Termik santraline istinaden Danıştayın termik santrale karşı açılan davada İdare mahkemesinin yürütmeyi durdurma kararını onaylaması
Temmuz 1999	Tahkim Kanununun TBMM'de onaylanması
10-11 Aralık 1999	Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin AB adaylığı onaylanması
17 Ağustos ve Kasım 1999	Marmara ve Düzce depremleri
1999-2002(3,5 yıl)	**DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti (DSP Ecevit başbakanlığında)**
21 Ocak 2000	Tahkim Kanununun kabul edildi
2000	Petrol Ofisi, ardından PETKİM, TÜPRAŞ ve ERDEMİR özelleştirmeler yapıldı
25 Temmuz 2000	Akkuyu ihalesi iptal edildi, Antinükleer Zafer Şenlği ve Platformun dağılması
11 Eylül 2001	İkiz Kuleler saldırısı gerçekleşmesi
	Terör konusunun ulusal güvenlik kapsamında ele alınmaya başlaması
2001	Stockholm Bildirgesi Türkiye tarafından onaylandı (Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi) (5 Haziran 1972'de imzaya açılmıştı)
2001	Aarhus Sözleşmesi (Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru)

	imzaya açıldı (Türkiye taraf değil)
14 Ağustos 2001	AKP'nin kurulması
3 Kasım 2002 genel seçimleri	**AKP iktidarı başladı (1.dönem)**
2002	4734 sayılı Kamu İhale Kanunu (2006- 2018 arasında 186 defa değişiklik yapıldı)
2004	Akdeniz'in Kirliliğe karşı Korunması Anlaşması (Barselona Sözleşmesi) onaylandı
2004	Anayasa Madde 90 değişikliği (Milletlerarası antlaşmaların Anayasa üstü olması onanması)
2004	5216 Büyükşehir Kanunu TBMM'de onaylanması
2004	6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 7. maddesinde yapılan değişiklikle devlet ormanları, milli parklar, tabiat alanları, su havzaları, turizm alanları ve kıyı alanları madencilik faaliyetlerine açılması
2004	3213 sayılı Maden Kanunu yürürlüğe girdi (yıllar içinde üzerinde 21 değişiklikle gerçekleştirildi)
2005	Av Cihan Eren cinayeti Karadeniz sahil yolu 1997 de yapımına yeniden başlanmıştır (1960' da proje başladı,1987 temeli atılmıştır)
2004	SİNYAD'ın kurulması (5 yıl varlık gösterdi)
2004	Dernekler Kanunu yürürlüğe girdi
2005	Nükleer karşıtı platformun örgütlü ikinci dönemi
2005	5393 sayılı Belediye Kanunu onaylanması ve yürürlüğe girmesi
2005	İl Özel İdareleri hakkında 5302 sayılı kanun onaylanması
5 Ağustos 2006	Ilısu Projesi yeniden başlaması (İnşaat süreci 2010 itibariyle)
2006	Sinop marka kent olacağı ilan edildi -Sinop NGS açıklandı kamuoyuna
2006	Sinop'ta ilk kez Çernobil Anma Mitingi
2006	Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanunun
2006	Sinop'ta ilk kez nükleer karşıtı yaz kampı (Soner, Öner, Güneş yaşamını yitirdi)
2007	Sinop Üniversitesi'nin kurulması
2007	**AKP 2. İktidar dönemi** (Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine referandumla **evet** kararı)
2007-2015	2007 Gerze Termik Santral Direnişi başladı (SNKP Çevre Platformu olarak desteklemiştir)
2007	Hasankeyf'i sular altında bırakacak Ilısu Barajı AKP tarafından yeniden başlatılması
2007-2009	Küresel ekonomik kriz (öncül ve ardıl etkileriyle)
2007	5710 Sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun kabul edildi
2008	Büyükşehirlere Hazine garantisiz kredi sağlanması
2008	Ayancık Termik Santral mücadelesi (SNKP Çevre Platformu olarak destek verdi)
2009	DTP kapatılması, BDP'nin kurulmaıs
2009	AB uyum süreci AKP tarafından yeniden canlandırılması
2010	Yürütmenin güçlenmesi sağlandı, 12 Eylül Anayasa değişikliği referandumu ve yargı reformu (HSYK değişikliği)
2010	Akkuyu'da bir nükleer santral kurulması için Rusya ile Hükümetler arası Anlaşma
2010-2013	2. Yeşil Ev'in kurulması (3 yıl varlık gösterdi)
2010	Greenpeace 170 bin imza kampanyası, eylemde 58 kişi tutuklandı
25 Ocak 2011	Mısır Arap Baharı
11 Mart 2011	Fukuşima Nükleer Felaketi

2011	6223 sayılı "Yetki Kanunu" ile Bakanlar Kuruluna 6 ay için KHK çıkarma yetkisi verilmiştir
2011	Mersin'de de etkin Emek ve Demokrasi Platformu kurulması
2011	DPT kapatıldı
2011	Büyük Anadolu yürüyüşü başladı ve dağıldı
2011	TOKİ'nin projelerinin Kamu İhale Kanunundan muaf olması TBMM'de onayladı
2011	Ayancık HES mücadelesi başladı (SNKP Çevre Platformu olarak destek verdi)
2012	**AKP'nin HAS Parti ile ittifakıyla 3. İktidar dönemine geçmesi**
2012	2023 Vizyonu açıklandı (nükleer santraller plan dahilinde)
2012	Kalkınma ajanslarının mali açıdan merkezi hükümete bağlanması
Mayıs 2013	Sinop NGS için Japonya ile Hükümetler arası anlaşmanın yapılması
2013	Sinop NKP yeniden yapılandı (SINYAD üyeleri de katıldı)
Haziran 2013	Gezi Direnişi
2013	17-25 Aralık operasyonları, Gezinin AKP tarafından itibarsızlaştırılması
2013	TÜİK Yaşam memnuniyeti anketi "en mutlu il Sinop"ilanı
2014	2014 Yerel seçimi Mersin'de Burhaneddin Kocamaz (önceden MHP, 2018 yılından itibaren İyi Parti ; Sinop'ta yeniden CHP'den Baki Ergül)
2014	6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi KHK 'sı (2012 yılında kabul edildi) Mersin'de YİKOB kuruldu, Büyükeceli mahalle oldu Gülnar'a bağlandı ;Sinop, İl Özel İdaresi Valiliğe bağlandı
2014	BDP'nin HDP'ye katılması
6 Temmuz 2014	Sinop'ta Nükleere Karşı Gençlik ve Doğa Kampına sağ görüşlü grubun saldırısı
2014	6545 Türk Ceza Kanunu'nun Bazı maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun
2014	2577 sayılı İdari Uygulama Usulü Kanunu'nda değişiklik, *ivedi yargılama* getirildi
2014	Kazdağları direnişine 10 ay hapis cezası (para cezasına çevrildi)
2014	Mersin NKP bölünmesi ve MERÇED'in kurulması
2014	TTB tarafından "Mersinli Hekimler Akkuyu'ya Yürüyor eylemi
	Japonya parlamentosundan santrale onay çıktı Sinopta 225 bin ağaç kesilmesi
2014	Sinop Kalkınma Çalıştayı kapsamında nükleer santral projesi hazırlık, KUZKA
2015	SNKP Der'in kurulması
	"Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" Ve kolluk kuvvetlerine zor kullanmada daha fazla serbestiyet tanınması
14 Nisan 2015	Akkuyu NGS temel atma töreni, eylemcilere müdahaleler
2015	NGS projeleri mega proje kapsamına alınması
26 Nisan 2015	Sinop Çernobil Mitingi (bu tarihe kadarki en kalabalık miting 40 bin kişi)
Aralık 2015	Türkiye -Rusya uçak krizi
11 Temmuz 2016	Akkuyu NGS ÇED sürecinde bilirkişi incelemeli ilk dava
15 Temmuz 2016	Askeri Darbe ve OHAL başlangıç
2016	Artvin Cerattepe Direnişi OHAL kapsamında valilik müdahalesi

	(25 yıllık mücadelede zirve)
2016	**Genel seçimlerin 4 yerine 5 yılda bir yapılması kararının alınması**
2016	Kanal İstanbul Projesi
7 Eylül 2016	Kalıcı Yaz Saati uygulamasına geçilmesi
24 Kasım 2016	Bilirkişilik kanunu onaylandı (aşırı yüksek fiyatlı hizmet)
26 Ağustos 2016	Türkiye Varlık Fonu'nun kurulması
16 Nisan 2017	**AKP 4. Dönemi Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmesi**
22 Kasım 2017	Akkuyu NGS ÇED iptalinin iptali kararı
2017	Ali Ulvi- Aylin Büyüknohutçu Cinayeti
2017	Akkuyu NGS stratejik yatırım statüsü
27 Mart 2018	Akkuyu için öncelikli yatırım statüsü tanındı
28 Mart 2018	Akkuyu NGS ÇED iptalinin iptali için Danıştaya Temyiz
2018	MHP ve BBP ile ittifak AKP
6 Şubat 2018	Sinop NGS ÇED halkın katılamadığı halkın katılımı toplantısı
26 Nisan 2018	Sinop'ta Çernobil anma mitinginin ilk kez yasaklanması
9 Temmuz 2018	702 nolu KHK ile Nükleer Düzenleme Kurumu (NDK) kuruldu
24 Haziran 2018	Parlamenter Sistemin terki, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş
20 Mart 2018	Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu (TENMAK) kurulmuştur
17 Nisan 2018	Ekoloji Birliğinin kurulması
Nisan 2018	Akkuyu NGS inşaatının temel atma töreni için uluslararası organizasyon
27 Haziran 2019	Sinop nükleer santral projesinden Japonya'nın projeden çekilmesi
2020	Sinop Barış Emek ve Demokrasi Platformunun kurulması
11 Mart 2020	Mersin NKP üyelerine basın açıklaması teşebbüsüne gözaltı, dava
2020	Sivil toplumu kontrol altına almak için 43 maddelik kanun tasarısının "Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun Teklifi"
2020	Ormanların 29 yıllığına şirketlere kiralanması kabul edilmesi
2020	Meslek liselerinin müfredatına nükleer enerji seçmeli ders konuldu
Tezin yazım sürecinde projelerdeki gelişmeler	
2021	Gerze direnişine hapis 10 yıl sonra cezası kesildi, para cezasına çevrildi (10 yıl sonra)
2021	NDK'nın KHK ile Anayasanın 91. maddesine aykırı olduğu açıklandı (karar 1 yıl sonra geçerli olacak)
7 Haziran 2021	SİNOP NGS bilirkişi incelemeli dava
8 Nisan 2022	Sinop NGS Bilirkişi incelemesinin raporuna rağmen ÇED iptalinin reddi
23 Şubat 2023	Sinop NGS Danıştaya temyize götürüldü ve yenden bilirkişi incelemesi

ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi Bölümünden 1998 yılında mezun oldu. Üniversiteye giderken öğrenmeye başladığı Japoncayı geliştirmek için Japonya'da dil eğitimi aldıktan iki yıl sonra Türkiye'ye dönerek Japon şirketlerinde çalıştı. Bu süreçte iş hayatına yönelik olarak 2005 yılında Marmara Üniversitesinde başladığı İngilizce Yönetim Organizasyon tezsiz yüksek lisansını tamamladı. Doktorasına 2016 yılında İstanbul'da Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde başladı.